

16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDEN GÜLŞEN-İ ŞU'ARÂ'DA ESERİ
BAKIMINDAN ŞÂİR
(DİL ve ÜSLUP)

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Programı

Muazzez ÇETİN

Danışman: Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

Haziran 2019
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı öğrencisi Muazzez ÇETİN tarafından Prof. Dr. Süleyman Solmaz yönetiminde hazırlanan “16. Yüzyıl Tezkirelerinden Gülşen-i Şu’arâ’da Eseri Bakımından Şair (Dil ve Üslup)” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 19. 06 .2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

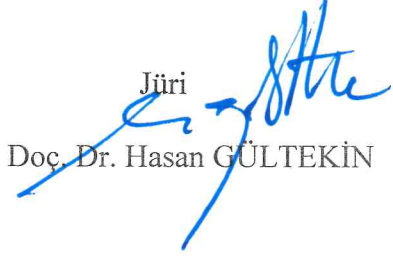
Jüri-Danışman

Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

Jüri

Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 03/07/2019 tarih ve 26/01..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKÇI
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

M. etin

İmza

Muazzez ÇETİN

ÖN SÖZ

Şair tezkireleri, şairlerin hayatları, meslekleri, eserleri ve edebi şahsiyetleri gibi şairlerin birçok yönü hakkında önemli bilgiler içeren zengin kaynaklardır. Bunun yanında edebiyat araştırma ve eleştirisi bağlamında da önemli rol oynarlar. Döneminde veya daha öncesinde yaşamış olan şairleri kapsamı bakımından da tarih taşıyıcısı olarak görev yaparlar. Lügat tanımına da uygun olarak tezkire, içinde barındırdığı kıymetli kişilerin unutulmasını ve unutturulmasını önler, yâd etmeye vesile olur. Bu bakımdan tezkireler zengin içeriğiyle de derinlemesine incelenmesi gereken sanat eserleridir. Çalışmamızın esas gayesi hem bizim çalıştığımız eserin hem de bu tür diğer eserlerin unutulmasını önlemek, hatırlanmasına vesile olmaktır.

Tezimize kaynaklık eden Gülşen-i Şu'arâ isimli tezkire 16. yüzyılda Bağdatlı Ahdî tarafından yazılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın kaynağını bu eser teşkil etmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde tezkirenin yazıldığı dönemi ve eserin oluştuğu şartları daha net anlamak amacıyla 16. yüzyıl tarihi ve bu yüzyılda Osmanlı toplumu, edebiyatı, şiiri ve şairi hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın kilit noktası “tezkire” olduğu için 16. yüzyılda tezkirecilik geleneğine değinilmiş, bu yüzyılda yazılmış tezkireler ve müellifleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde ana tema, eseriyle öne çıkan şairdir. Eser ön plana alınmış, çeşitli alt başlıklarda esere dair unsurlara yer verilmiş, tezkirede yer alan bazı şekil ve türler ele alınmıştır.

Şiir tenkidi niteliğindeki ikinci bölümde ise tezkirenin müellifi Ahdî tarafından şiire dair yapılan bilgi ve değerlendirmeler tek tek incelenmiş, örnek metinler sunularak, nitelermeler açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise tüm başlıklar değerlendirilip sonuç kısmında genel bir değerlendirme ve kanıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmına eklenen tablolarla da ulaştığımız yargılar somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümler ve içerisinde yer alan başlıklar çalışılırken Gülşen-i Şu'arâ'nın Süleyman Solmaz tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan doktora tezinden ve daha sonra Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayınlanan Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı isimli eserden yararlanılmıştır (Solmaz, Süleyman (2005), Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).

Ele aldığımız her konuyla ilgili başlıklar tek tek tespit edilmiş ve elde ettiğimiz bulgular değerlendirilmiştir. Anlamayı ve tezden yararlanmayı kolaylaştırmak adına Farsça beyitlerin anlamları değiştirilmeden yararlandığımız eserden doğrudan alınmıştır. Başlıkla ilgili alınan örneklerin sıralanmasında sayfa numarası esas alınırken, ikinci bölümde ele alınan değerlendirme sıfatlarında alfabetik sıra göz önünde bulundurulmuştur. Gerek tarih gerekse değerlendirme noktasında yararlandığımız kaynaklar “metin içi kaynak gösterimi” metoduyla tez içerisinde yer almıştır.

Şu ana kadar sadece Gülşen-i Şu'arâ değil diğer tezkireler üzerine de inceleme ve değerlendirme çalışmaları yapılmıştır (Kılıç, Filiz (1998), XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara; Tolasa, Harun (2002), Sehî, Lâtîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi, Akçağ Yayınları, Ankara; Solmaz, Süleyman (2005), Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Doktora Tezi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara; Solmaz, Süleyman (2012), On Altıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî-Gelibolulu Âlî-Kınalızâde-Beyânî) Şairin Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara; Kaplan, Fahri (2018), Latîfi Tezkiresi'nde Edebî Tenkid Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi, Doktora Tezi, Nisan, Muğla). Ancak bizim amacımız Beşir Ayvazoğlu'nun belirttiği gibi “hazineye ulaşmak için yeni çukurlar kazmak yerine kazmakta oldukları çukuru derinleştirmek”tir (Beşir Ayvazoğlu (2015), Aşk Estetiği İslam Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme, Kapı Yayınları, İstanbul). Çalıştığımız noktalardan başka daha nice hazineler barındıran tezkirelerin incelenmesinin hem edebiyatımıza hem de şairlerimizin dünyasına yolculuk yapmak açısından çok önemli olduğunu düşünüyor ve bu çalışmayla yapılan diğer çalışmalara katkı sağlamış olmayı umut ediyorum.

Bu süreçte yüksek lisans tezimi bana tavsiye eden, 2010'dan bu yana lisans ve yüksek lisans öğrenciliğim boyunca fikirleri, önerileri, ilgisi ve desteğiyle yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ'a teşekkürü borç bilirim. Ders dönemlerim boyunca fikirleriyle beni aydınlatan, vakitlerini ayıran hocalarım Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE ve Doç. Dr. Cemal BAYAK'a teşekkür ederim. Desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme, ismini saymadığım emeği geçen tüm hocalarıma ve tezimde yardımları dokunmuş herkese sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

Muazzez ÇETİN / DENİZLİ

ÖZET

16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDEN GÜLŞEN-İ ŞU'ARÂ'DA ESERİ BAKIMINDAN ŞAİR

(DİL ve ÜSLUP)

ÇETİN, Muazzez
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Eski Türk Edebiyatı Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

Haziran 2019, xii+428 sayfa

Tezimize konu olan eser, 16. yüzyılda şair Ahdî tarafından yazılmış “Gülşen-i Şu’arâ” isimli tezkiredir. “Eseri Bakımından Şair (Dil ve Üslup)” başlığı altında ele alınan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eseri daha iyi anlamak amacıyla tezkirenin yazılmış olduğu 16. yüzyıl tarihi gözler önüne serilmiş, bu yüzyılda Osmanlı toplumu, edebiyatı ve tezkirecilik geleneği üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde konu, eseriyle öne çıkan şairdir. Bu bölümün asıl amacı eser olup alt başlıklarla esere ait unsurlar incelenmiştir. İkinci bölümde şiire dair bilgi ve değerlendirmeler konu edinilmiş, şiir türü hakkında tezkirede geçen nitelermeler alfabetik olarak tek tek ele alınmış, anlamları verilmiş, tezkireden alınan örnek metinlerle konu desteklenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda kimi tabirlerin sadece terim olma özelliği gösterdiği kimilerinin bir beğenme ifadesi olduğu görülmüştür. Üçüncü bölümde ise bütün bu başlıklar değerlendirilip bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı, Osmanlı, şiir, şair, eser, tezkire ve tezkire terminolojisi, Ahdî, Gülşen-i Şu’arâ

ABSTRACT

GÜLŞEN-I ŞU'ARÂ FROM 16TH CENTURY TEZKİRES THE POET FROM THE POINT OF WORKS

(LANGUAGE AND WORDING)

ÇETİN, Muazzez

Master Thesis

Turkish Language and Literature Department

Old Turkish Literature Program

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

June, 2019 xii+428 Pages

The subject of our thesis is a tezkire named *Gülşen-i Şu'arâ* written by the poet Ahdî in the 16th century. This study, which is dealt with under the title *Poet in terms of his/her work (Language and Wording)*, consists of three main parts. In the introductory section, the 16th-century history of the tezkire was written in order to better understand the work, and Ottoman society, literature, and the tradition of tezkire were emphasized in this century. In the first chapter, the subject is the poet who stands out with his work. The main aim of this chapter is to examine the elements of works and sub-titles. In the second chapter, the knowledge and evaluations about the poem were discussed and the qualifications of the poem were taken into account in alphabetical order, their meanings were given, the subject was supported with the sample texts taken from the tezkire and evaluations were made. As a result of the evaluations made, it is seen that some expressions are the only term and some are expressions of appreciation. In the third chapter, all these titles were evaluated and a conclusion was reached.

Keywords: 16th-Century Classical Turkish Literature, Ottoman, poetry, poet, work, tezkire and tezkire terminology, Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
A. Osmanlı Toplumunu, Şiir, 16. Yüzyılda Şairlerin Durumu.....	1
A.1. 16. Yüzyıl Osmanlı Sahası Türk Edebiyatına Bakış.....	2
B. 16. Yüzyılda Tezkire ve Tezkirecilik Geleneği	3
C. 16. Yüzyılda Yazılmış Tezkireler ve Müellifleri Hakkında Bilgi	6
BİRİNCİ BÖLÜM	
ESERİ BAKIMINDAN ŞAİR	
1.1. Genel Görünüm.....	10
1.2. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif veya Tercüme Oluşu vb. Yönlerinden Yapılan Tanıtmalar	11
1.2.1. Kitap Olarak Hazırlanmış Eserin Adı.....	11
1.2.2. Divan Sahipliği.....	19
1.2.3. Mecmû'a	21
1.2.4. Tercüme	22
1.3. Eserin Yazılışıyla İlgili Bilgi ve Tanıtmalar.....	23
1.3.1. Eserin Yazılış Sebebi veya Vesilesi	23
1.3.2. Eserin Yazılış Zamanı.....	40
1.3.3. Eserin Yazıya Geçirilişi, Kime Ait Olduğu, Metnin Sıhhati, Bulunabilirliği vb. Üzerine Bilgi ve Tanıtmalar	66
1.4. Bazı Şekiller ve Türler.....	70
a) Gazel.....	70
b) Hâşiye	78
c) Hez1, Hicv.....	78
ç) Kaside	83
d) Lâg, Latîfe, Nükte.....	88
e) Mersiye.....	92
f) Mesnevi	93

g) Mu'ammâ / Lugaz.....	96
ğ) Musammatlar (Terci-i Bend / Tahmis / Tesdis / Muaşşer / Murabba)	108
h) Rubâ'î	110
ı) Şerh	113
i) Târîh.....	114
j) Tefsir	118
k) Münâzara.....	118
1.5. Nazım-Nesir (Şiir ve İnşa) Arası Tercihler ve Başarı Durumu.....	119
1.6. Duygu-Düşünce veya Tem.....	130
1.6.1. Hasb-i Hâl, Şâhid-i Hâl, Mübeyyen-i Hâl, Mâsadak-ı Hâl	130
1.6.2. Şikâyet	137
1.6.3. Muhakkikâne, Muvahhidâne.....	139
1.6.4. Dervişâne.....	145
1.6.5. Tasavvuf-âmiz.....	146
1.6.6. 'Âşıkâne, Rindâne, Mestâne	147
1.7. Eserin Yapısına Ait Bazı Unsurlar.....	153
1.7.1. San'at.....	153
1.7.2. Hayâl	156
1.7.3. Mânâ ve Fikr	162
1.7.4. Elfâz ve Edâ	170

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRE DAİR BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

ÂB-DÂR	182
A'LÂ	213
ANBERÎN	216
'ÂRİFÂNE	218
'ÂŞİKÂNE / BÎ-DİL / RİNDÂNE.....	219
ÂTEŞ-BÂR.....	241
BÂRİK.....	242
BEDÎ'Î	242
BELÂGAT-BEYÂN	243
BELÂGAT-DİSÂR.....	244
BELÂGAT-ENGİZ.....	244
BELÂGAT-MAZMÛN	244
BELÂGAT-MEŞHÛN.....	245

BELÂGAT-NİZÂM.....	245
BELÂGAT-NÜMÂ.....	245
BELÎG-İ PÂK	248
BEYZÂ	248
BÎ-BEDEL, BÎ-HEMTÂ, BÎ-KIYÂS, BÎ-MANEND, BÎ-MÎSÂL, BÎ-MÎSL, BÎ-NAZÎR	249
BÎ-GÂYE, BÎ-PÂYÂN.....	256
BÎ-GIŞŞ.....	256
BÎ-MA'NÂ	257
BÜLEND.....	257
CİHÂN-KERD	257
DERD-NÂK.....	257
DERVİŞÂNE	258
DİL-ÂVİZ	258
DİL-CÛ.....	260
DİL-EFRÛZ.....	260
DİL-FİRİB.....	261
DİL-KEŞ	263
DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ)	266
DİL-PESEND.....	269
DİL-PEZÎR.....	269
DİL-SÛZ	272
DU'Â-ÂMÎZ.....	275
DÜRER-BÂR.....	276
EMSÂL-ENGÎZ	286
FERAH-BAHŞ.....	286
FERAH-EFZÂ / FERAH-FEZÂ	286
FERAH-NÂK.....	287
GAM-NÂK.....	288
GARÎB / GARÂÎB.....	288
GARRÂ.....	289
GÜHER-BÂR	292
GÜL-BÎZ.....	294
GÜZÎDE.....	294
HAKİKÂT-NÜMÂ.....	295

HÂLET-BAHŞ.....	295
HALÂVET-BAHŞ.....	295
HASB-İ HÂL.....	296
HAYÂL-ÂMİZ.....	296
HAYÂL-ENGİZ.....	297
HAYAT-BAHŞ.....	297
HAYAT-EFZÂ.....	297
HAZÎN.....	298
HEZL-ÂMİZ / HİCV-ÂMİZ.....	298
HOŞ-ÂYENDE.....	298
HÛB.....	299
HUCESTE.....	302
KİRÂM.....	303
LATÎF.....	303
LETÂFET-GÜFTÂR.....	304
MA'KUL.....	304
MESEL.....	305
MESTÂNE.....	305
MEŞHÛR.....	305
MEVZÛN.....	310
MÎHR.....	311
MİSÂL-ÂMİZ.....	311
MAHABBET-EFZÂ.....	311
MAHABBET-ENCÂM.....	312
MAHABBET-ENDÛZ.....	312
MAHABBET-ENGİZ.....	312
MAHABBET-İŞ'ÂR.....	313
MAHABBET-NİŞÂN.....	313
MU'CİZ-NÛMÂ.....	314
MUHAKKİKÂNE / MUVAHHİDÂNE.....	314
MUHAYYEL.....	315
MURASSA'.....	317
MUSANNA'.....	319
MÜLEMMA'.....	321
MÜNÎF.....	322

MÜŞK-ÂSÂR.....	323
MÜŞKİN-ERKAM.....	323
MÜTEFERRİKA.....	324
NASİHAT-ÂMİZ / NESÂYİH-ENGİZ.....	324
NÂZİK.....	324
NEFÎS.....	326
NEZÂKET.....	328
PÂK / PÂKİZE.....	329
PESENDÎDE.....	333
PÛR-EDÂ.....	334
PÛR-ENVÂR.....	336
PÛR-FEVÂYİD.....	337
PÛR-GARÂİB.....	337
PÛR-HALÂVET.....	338
PÛR-HAYÂL.....	338
PÛR-ME'ÂL.....	339
PÛR-MESEL.....	339
PÛR-NİKÂT.....	346
PÛR-NİZÂM.....	348
PÛR-SAN'AT.....	349
PÛR-SÛZ.....	349
PÛR-SÜRÛR.....	353
PÛR-ZİVER.....	353
PÛR-ZÛR.....	354
RA'NÂ.....	354
RENGİN.....	355
REVÂN.....	360
SAFÂ-BAHŞ.....	361
SELÂSET.....	361
SELÎS.....	363
SÛD-MEND.....	364
SÛZ-NÂK.....	364
SÛST.....	366
ŞÂHÂNE.....	366
ŞÂ'İRÂNE.....	367

ŞERÎF	368
ŞEKER-BÂR	368
ŞEKER-GÜFTÂR.....	369
ŞEKER-RÎZ.....	369
ŞİKESTE-BESTE.....	370
ŞÎRÎN.....	371
TAHAYYÛL-ÂMİZ	372
TAHAYYÛL-ENGÎZ.....	373
TARAB-EFZÂ / TARAB-FEZÂ	373
TARAB-ENGÎZ	373
TARAB-GÛSTER.....	374
TARAB-NÂK.....	375
TARAB-NÛMÂ	375
TASAVVUF	376
TERZÎK	378
ZEVK-BAHŞ.....	379
ZÎBÂ.....	379
ZÎBENDE-ME'ÂL.....	382
SONUÇ.....	383
TERMİNOLOJİ TABLOSU.....	386
KAYNAKLAR.....	423
ÖZGEÇMİŞ.....	428

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Tezkirede Yer Alan Şairler, Sıfatlar ve Sıfat Sayısı	386
Tablo 2. Tezkirede Kullanılan Sıfatlar ve Şair Bazında Kullanım Sıklığı.....	401
Tablo 3. Kullanım Sıklığına Göre Sıfatlar ve Sıfatların Kullanıldığı Şairler	407

KISALTMALAR DİZİNİ

bkz	Bakınız
c	Cilt
S	Sayı
s	sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TÜBAR	Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi
Vr	Varak

GİRİŞ

A. Osmanlı Toplumunu, Şiir, 16. Yüzyılda Şairlerin Durumu

15. yüzyıl sonunda göçebe Özbekler, Harezm bölgesini ele geçirip Timur egemenliğine son vermiş, batıda sınırlarını genişletmişlerdir. Bu durum batıda hüküm süren Safevîlerle karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. 16. yüzyılda Özbek hükümdarı Şeybânî Han, bir yandan kendi toprakları içerisinde Timurlarla mücadele ederken, diğer yandan Safevîlerle çatışma içerisine girmiştir. Bölgedeki karışıklıklar kültür ve sanatın baş merkezi olan Herat ve çevresinin yıkılmasına, kültür ve sanatın zarar görmesine neden olmuştur.

16. yüzyılda Azerbaycan ise Safevîler'in idaresindedir. Safevî hükümdarı Şah İsmail yaptığı savaşlarla sınırlarını genişletip Horasan, Irak ve İran'ı da hâkimiyetine almıştır. Özbek hükümdarı Şeybânî Han'ı da yenip güçlenen Şah İsmail Osmanlı İmparatorluğu için tehlike oluşturmaya başlamıştır.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasi kudret açısından en parlak devrini yaşarken, güçlü padişahların yönetimiyle büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. 16. yüzyılda saltanat süren Osmanlı padişahları II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed'dir. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran zaferiyle imparatorluğu tehdit eden Safevî tehlikesini ortadan kaldırdı. Onun zamanında Anadolu topraklarının bütünlüğü kesin olarak sağlanmış, Suriye, Hicaz ve Mısır imparatorluk sınırları içerisine alınmış, sınırlar genişletilmiştir.

Hemen hemen yarım yüzyıl süren Kanuni Sultan Süleyman dönemi ise imparatorluğun altın çağıdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı yönünü batıya çevirmiş, daha çok Avrupa seferlerine ağırlık verilmiş, Belgrad ve Rodos alınmış, Avusturya toprakları ele geçirilmiş, Avrupa ortalarına kadar yürüyen Osmanlı orduları Viyana kapılarına dayanmıştır. Kanuni döneminin sonunda, Osmanlı güçlü, geniş topraklara sahip, zengin, haşmetli bir imparatorluk olmuştur.

Kanuni'den sonra II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed döneminde de sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın devlet yönetimindeki etkisiyle imparatorluk eski gücünü sürdürmüş, fetihler devam etmiştir. Ancak sınırların bu denli genişlemesi ile yüzyılın sonlarında etnik çekişmelerin, dolayısıyla aksaklıkların, rahatsızlıkların ortaya çıktığı görülmüş, duraklamaya doğru bir gidiş başlamıştır.

16. yüzyıl siyasi gelişmelerin yanısıra bilim, sanat ve edebiyatın da altın çağını yaşadığı bir dönemdir. Şiirde İran şairlerinin etkileri görülmekle birlikte Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî gibi Türk şairlerinin örnek alabileceği usta şairler yetişmiştir. 16. yüzyılda şiir tekniğinde ulaşılan başarı ve aruzun kullanılışındaki ustalık dolayısıyla en parlak devrini yaşamış, İran şairlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Ayrıca Türk şiiri İran şiirinin benzeri olmaktan kurtularak klasik bir şiir haline gelmiştir.

16. yüzyılın şiir dili önceki yüzyıllardan farklı daha süslü bir dildir. Bu nedenle ağırlaşan şiir dilinin yabancı kelimelerden kurtarılması amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır (Mengi, 2009:149-150; Şentürk, 2004:189-198).

A.1. 16. Yüzyıl Osmanlı Sahası Türk Edebiyatına Bakış

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, sınırlarını oldukça genişletmiştir. 16. yüzyılda, açılmış olan medrese ve tekkelerden, çok sayıda âlim, mutasavvıf, şair vb. sanatçılar yetişmiştir.

Ülkede görülen gelişmenin de etkisiyle kültür ve edebiyat da gelişmiş, padişahlar bilim ve sanata önem vermişler, sanatçıları savaş ganimetleri arasında saymışlardır. Sultanlar nerede bir zafer elde etseler o ülkede ne kadar büyük sanatkâr varsa kendi başkentlerine götürmüşlerdir. Padişahların ve devlet büyüklerinin şiire, edebiyata önem vermeleri şairleri ve sanatçıları koruyarak değerli eserleri ödüllendirmeleri şiir ve edebiyatın gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Ayrıca kendileri de şiirle, edebiyatla ilgilenip eserler vermişlerdir.

16. yüzyılda Türk edebiyatının eser verdiği Çağatay, Azeri ve Osmanlı sahaları dikkate alındığında en hareketli yörenin Osmanlı sahası olduğu görülür. Bu yüzyılda Divan edebiyatı iyiden iyiye gelişmiş, daha önceki yüzyıllarda örnek aldığı İran edebiyatıyla boy ölçüşecek duruma gelmiştir. Artık Osmanlı şair ve sanatçıları da İranlı şair ve sanatçıların verdikleri eserlerle eş değerde eserler vermektedirler.

16. yüzyılda Divan edebiyatı, ortak İslâm kültürü içerisinde eser verirken Türk şairleri kendi duyuş ve düşüncelerini, geleneklerini, toplumun yaşayışını, Türkçe'nin dil varlığı içerisinde yer alan atasözleri, deyimler vb. millî unsurları, sözü edilen ortak İslâmi malzemeye yoğurmuşlar ve İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri yaratmışlardır. 16. yüzyılda manzum, mensur her türde yazılmış eserlerle Divan edebiyatı olgun bir

edebiyat görünümü kazanır. Bu yüzyıldan başlayarak artık Türk şairleri üstat sayılacak ve eserleri örnek alınacaktır.

16. yüzyılda, yüzlerce şair tarafından işlenen Divan şiiri estetik ve ahenk yönünden zirveye ulaşmıştır. Bu şairlerin divanlarının hepsi günümüze kadar gelememiş olmakla birlikte tezkirelerde adları geçen pek çok sanatçı Divan şiirinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Divanlarda işlenen konular din, tasavvuf, hikmet, rindlik, aşk, tabiat vb. bilinen konulardır. Ancak bu konuları işlerken yapılan benzetmeler ve kullanılan mecazlarda çevrenin ve yerli unsurların şiire girdiği görülür.

Mesnevi konularında İran edebiyatının geleneksel çift kahramanlı aşk hikâyeleri, klasik mesnevi konuları olarak yerlerini korumakla birlikte kimi küçük hikâyelerden oluşan mesneviler yazılmış ve bu küçük hikâyelerde yerli tasvirlerle, gelenek ve göreneklere yer verilmiş, bazı hikâye konuları da doğrudan doğruya yerli hayattan alınmıştır. 16. yüzyıl şairlerin birbirlerini çokça hicvettikleri bir yüzyıldır. Bu nedenle bu yüzyılda manzum hicivlerin yazıldığını görüyoruz. Muamma ve manzum tarih yazma merakı da bu yüzyılda şairler arasında yaygındır (Mengi, 2009: 164-166; Şentürk, 2004: 189-198)

Bütün bu bahsedilen gelişmelerin yansımaları incelemiş olduğumuz Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ adlı tezkiresinde görülmektedir. Eser hem bu noktalara şahit olabilmek, hemde 16. yüzyıl ve edebiyatını anlamamız açısından oldukça önemlidir.

B. 16. Yüzyılda Tezkire ve Tezkirecilik Geleneği

İnsanların, özellikle de tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden bir tür olan biyografi, insanlıkla yaşıt bir bilim dalıdır. Daha önce yaşanmış olayları bilme ve insanın kendi hayatında karşılaştığı soruların cevaplarını başkalarının hayatlarında bulma arzusu biyografinin doğuşunu sağlamıştır.

Bu anlamda İslâm dünyasında da biyografi önemli bir daldır. Sözü edilen gelenekte oluşan biyografi tarzı ustadan çırağa geçen bir zanaat gibi fazla değişiklik göstermeden Türk yazarlar elinde de gelişimini sürdürdü. Yine böyle bir uygulamanın sonucu olarak şairlerin hayatlarından söz edip onların şiirlerinden örnekler veren şair tezkireleri, dilimizde de XV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar dikkate değer bir tür olarak gelişip serpildi.

Türk biyografi geleneği Arap ve Fars edebiyatları öncülüğünde gelişmiş olmasına rağmen şuarâ tezkiresi türü, en güzel ve başarılı örneklerini Türkçe’de, özellikle Osmanlı Türkçesi çerçevesi içinde vermiştir.

Türk edebiyatında şair biyografisi, yani tezkire olarak 36 eser vardır. Bunları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

<u>Tezkire Yazarı</u>	<u>Tezkirenin Adı</u>
1) Ali Şir Nevâî	Mecâlisü’n-nefâis
2) Sehî Bey	Heşt-Behişt (Bihîşt)
3) Latîfî	Tezkire-i Şuarâ
4) Âşık Çelebi	Meşairü’ş-şuarâ
5) Hasan Çelebi	Tezkiretü’ş-şuarâ
6) Ahdî	Gülşen-i Şuarâ
7) Beyanî	Tezkire-i Şuarâ
8) Âlî	Kühü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı
9) Sâdikî	Mecmaü’l-havâs
10) Riyazî	Riyazu’ş-şuarâ
11) Fâizî	Zübdetü’l-eşâr
12) Rıza	Tezkire-i Şuarâ
13) Yümnî	Tezkire-i Şuarâ
14) Âsım	Zeyl-i Zübdetü’l-eşâr
15) Güftî	Teşrifatü’ş-şuarâ
16) Mûcib	Tezkire-i Şuarâ
17) Safayî	Tezkire-i Şuarâ
18) Sâlim	Tezkire-i Şuarâ
19) Belîğ	Nuhbetü’l-âsâr li Zeyli Zübdetü’l-eş’âr
20) Safvet	Nuhbetü’l-âsâr fi Fevâidi’l-eş’âr
21) Râmiz	Âdâb-ı Zurefâ
22) Silahdarzade	Tezkire-i Şuarâ
23) Esrar Dede	Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye
24) Âkif	Mir’ât-i Şi’r
25) Şefkat	Tezkire-i Şuarâ
26) Esad Efendi	Bağçe-i Safâ-endûz
27) Ârif Hikmet	Tezkire-i Şuarâ

- 28) Fatîn → Hâtimetü'l-eş'âr
 29) Tevfik → Mecmua-i Terâcim
 30) Mehmed Tevfik → Kâfile-i Şuarâ
 31) Fâik Reşad → Eslâf
 32) Mehmed Sirâceddin → Mecma'ı Şuarâ
 33) Ali Emîrî → Tezkire-i Şuarâ-yı Amîd
 34) Aga Muhammed → Riyâzü'l-âşıkîn
 35) M. Kemal İnal → Son Asır Türk Şairleri
 36) Nail Tuman → Tuhfe-i Nâilî

Osmanlı biyografisi daha önce var olan bir geleneğin izleyicisi olduğu için bu eserler öncelikle bir önsözle başlarlar. Bu bölümde yazar Tanrı'ya hamd, peygambere dua ettikten (hamdele ve salvele) sonra kitabını niçin yazdığını anlatır. Daha sonra biyografilere geçilir. Bu bölüm de kendi arasında birkaç kısma ayrılabilir. Tezkirecilerin çoğu, yine kendilerinden önceki örneklere bakarak hanedan mensuplarını ayrı bir bölümde ele almışlardır. Tezkirenin çatısını meydana getiren şairler bölümünde Osmanlı ülkesinde yetişmiş ve Türkçe şiirleriyle tanınmış şairler yer alır. Burada yer alan şairlerin doğum yeri, adı, lakabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölümü, varsa ölüm tarihi, mezarının yeri, bazen şairle ilgili bir ya da birkaç anekdot, edebî durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler yer alır. Tezkirenin sonunda hâtime adı verilen bir sonuç bölümü yer alır. Bu kısımda da tezkireci, eserini yazarken karşılaştığı sıkıntıları anlatır, eserini başarılı kılması için Tanrı'ya yakarır, okuyandan ve yazandan beklentilerini sıralar.

XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden tezkire türü, geniş zaman dilimi içinde farklı şekli görünümle karşımıza çıkar. XVI. yüzyıl tezkirelerinin özelliği ele aldıkları şairlerin kendi dönemlerinden önce yaşamış olmalarıdır. Bu yüzden biyografiler, toplanan bütün bilgileri ihtiva ettiklerinden uzundurlar. Buna karşılık örnek şiirler ortalama biyografinin üçte biri kadar bir bölümü kapsar (İsen, 2011: 7-15).

C. 16. Yüzyılda Yazılmış Tezkireler ve Müellifleri Hakkında Bilgi

16. yüzyılda yedi adet tezkire yazılmıştır. Bu yüzyılda yazılmış olan tezkireler ve müellifleri şöyledir:

- 1) Heşt-Bihişt-Sehî Bey
- 2) Tezkiretü'ş-Şu'arâ-Latîfi
- 3) Gülşen-i Şu'arâ-Ahdî
- 4) Meşâ'irü'ş-Şu'arâ-Âşık Çelebi
- 5) Tezkiretü'ş- Şu'arâ-Hasan Çelebi
- 6) Tezkire-i Şu'arâ-Beyanî
- 7) Kühü'l-ahbâr-Âlî

Bu yüzyılda yazılmış tezkirelerin edebiyatımız için önemli olan özellikleri Mustafa İsen'in Şair Tezkireleri (İsen, 2011: 29-69) adlı eserinden kısaca özetlenmiş, tezkirelere ulaşabileceğimiz kaynaklar ayrıca dipnot olarak belirtilmiştir:

Sehî Bey, Heşt-Bihişt: Ele alınan 241 şair hakkında fazla bilgi verilmemiş; hayatları kısaca anlatıldıktan sonra, şiirleri ve sanatları konusunda birkaç söz söylenmiş ve örnek olarak şiirlerinden bir ya da birkaç beyit alınmıştır. Şairlerin sanatları ve şiir özellikleri hakkında Sehî Bey'in değerlendirmeleri çoğu kez yüzeyde kalmıştır. Hemen bütün şairler için birbirine çok benzer sözler kullanılmış, benzer hükümler vermiştir. Bununla birlikte Sehî Bey'in kendisinden önce ve devrinde yaşamış her şairi tezkiresine almadığı, şairler arasında bir seçim yaptığı ve ancak tanınmış olanlara yer verdiği de görölür.

Sehî Bey'in dili süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Sehî Bey, sözü uzatmaktan kaçınmış olmakla birlikte bazen cümleleri yarım ve eksik bırakmıştır.

Sehî Tezkiresi'nin en önemli tarafı, Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen şairleri ilk kez bir tezkire halinde toplaması ve böylece birçok şairi unutulmaktan kurtarmasıdır.

Eser Haluk İpekten, Günay Kut ve Mustafa İsen tarafından çalışılmış, e-kitap olarak yayımlanmıştır. (Mustafa İsen, Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt, Akçağ Yayınları, Ankara 1998; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, [www.kulturturizm.gov.tr](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr)http://ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Latîfi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ: Sehî Bey'in Heşt-Bihîşt adlı eserinden sekiz yıl sonra yazılmış ikinci tezkiredir. Toplam 334 şair hakkında bilgi verir. Sehî Bey'in Heşt-Bihîşt'ini model almakla birlikte onların kronolojik tasnifine karşılık, alfabetik sırayı tercih etmiştir. Bu fikir daha önce Arapça biyografi kitaplarında kullanılmış olmakla birlikte Türkçe'de ilk kez Latîfi tarafından kullanılmıştır.

Tezkire, şairler hakkında isabetli eleştiri ve değerlendirmeler ihtiva etmesinin yanı sıra verdiği doğru bilgiler bakımından da oldukça önemlidir. Latîfi, eserinde her şairi değer ve yeteneğine göre ayırmak suretiyle objektif olmaya çalışmış; beğenmediği şairleri de açıkça eleştirmekten kaçınmamıştır.

Tezkirenin dili sade, cümleleri kısa ve secilidir. Üslubu akıcı, ahenkli ve yer yer alayıcıdır. Eseri Rıdvan Canım edisyon kritikli eser olarak hazırlamış ve e-kitap olarak yayımlanmıştır (Rıdvan Canım, Latîfi Tezkiretü'ş Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>).

Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ: Toplam 382 şair biyografisini içerir. Ahdî, hatime kısmında kusurlarının bağışlanması için temennilerde bulunur ve eserini övdüğü bir şiire yer verir.

Eserin mukaddime kısmında olduğu gibi devlet büyüklerinden ve tanınmış şairlerden söz ederken ağır bir dil ve sanatlı bir üslup kullanılmıştır. Diğer bölümlerde ise dil, bilgi ve düşüncenin aktarıldığı araç konumundadır. Kısacası eserde, dil ve üslubun anlatılan şairin sosyal statüsüyle orantılı olarak değiştiği görülür.

Tezkire, daha önceki devirlerde yaşamış eski şairleri kadrosu dışında tutup yalnız kendisinin çağdaşı olan şairleri alması bakımından farklılık arz eder. Bu asrın diğer tezkireleri, zamanca çerçevelerini XIV. yüzyılın sonlarına kadar çıkarırlarken Ahdî eserini sadece kendi yaşadığı çağ ile hatta ilk tertibinde Kanunî Süleyman devri ile sınırlandırmıştır. Gülşen-i Şu'arâ'nın en önemli tarafı, büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu bölgesindeki şairleri ihtiva etmesi ve bunlar hakkında ilk ve tek kaynak durumunda olmasıdır. Eser, Bağdat ve çevresinde yetişen şairler hakkında verdiği bilgiler bakımından çok önemlidir ve bu haliyle edebiyatımızda yaklaşık 147 şair için tek kaynak durumundadır. Tezkire üzerinde Süleyman Solmaz tarafından bir doktora çalışması yapılmış ve e-kitap olarak da yayımlanmıştır (Süleyman Solmaz, Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

Yayımları, Ankara 2005; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ: Şairin kendine has üslûbuyla kaleme aldığı tezkiresi edebiyat, kültür ve dil tarihimiz açısından çok önemlidir.

Tezkirenin en önemli tarafı Âşık Çelebi'nin bizzat şairinden öğrendiği veya yakınlarından duyduğu en doğru ve geniş bilgiyi vermesi, bir psikolog gibi şairleri ve olayları tahlil etmesidir. Bu yönüyle eser edebiyat tarihinden çok hikâye hatta roman havası taşımakta ve türünün tek örneğini teşkil etmektedir. Bu uzun biyografilerde sadece kişi tasvirleri ve ruhî tahliller yapılmamış, çevre, mekân anlatımına, devrin sosyal yapısına gelenek ve göreneklerine dair bilgiler de verilmiştir.

Tezkirenin olumsuzluk olarak değerlendirilebilecek tek yanı "ebced" sistemine göre tasnif edilmesidir. Eser Filiz Kılıç tarafından hazırlanıp e-kitap olarak yayımlanmıştır (Filiz Kılıç, Âşık Çelebi Meşairü's Şu'arâ (I-II-III), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ: 640 şair biyografisi ile tezkire geleneğinin en hacimli örneklerindedir.

Hasan Çelebi, eserine çoğunlukla ilmiye sınıfına mensup şairleri dâhil etmiş, meşhur şairlerin ve bizzat tanışıp görüştüğü şairlerin biyografisini uzun tutmuş; yeni yetişmekte olan veya çok meşhur olmayanların biyografilerini ise kısaca ele almıştır.

Hasan Çelebi, kendisinden önce yazılan tezkirelerde yer almayan yüz yirmi iki şairi eserine ilâve etmiş ve bu yeni isimler hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bakımdan eseri dil ve üslûp özelliğinin yanı sıra ihtiva ettiği bu yeni isimler için ilk kaynak durumunda olması bakımından önemlidir. Tezkireci, şairlerin doğum ve yerleşim yerlerini takdim ederken şehir ve kasabaların sahip oldukları sosyo-kültürel zenginliği ve canlılığı, coğrafi güzelliği ve imkânları hakkında doğrudan veya dolaylı tanıtmaya ve tasvirlerle diğer tezkirelere göre daha fazla yer vermiştir. Böylece Hasan Çelebi, şairlerin doğum ve yerleşim yerleriyle ilgili yaptığı tarif ve tavsiflerle XVI. yüzyıl Osmanlı Devletinin kültür ve sanat coğrafyasını gözler önüne serer. Tezkireyi diğer tezkirelerden ayıran en önemli özelliklerden biri budur.

Eserin Arap harfleriyle üç yazma nüsha üzerinde yapılan edisyon kritikli metni İbrahim Kutluk tarafından hazırlanmış; fakat onun ölümü üzerine İbrahim Olgun'un sunuşuyla okuyucuya takdim edilmiştir. Ayrıca eser üzerinde Aysun Sungurhan tarafından akademik bir çalışma yapılmıştır (Aysun Sungurhan, Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, İnceleme-Tenkitli Metin, GÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, c. II, Ankara 1999; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, [www.kulturturizm.gov.tr](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr)).

Beyanî, Tezkire-i Şu'arâ: Eserde toplam 377 şair bulunmaktadır. Beyanî'nin dili, süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Müellif kendi eserini yazarken Hasan Çelebi tezkiresini bir dostundan ödünç aldığını ve fazla vakti olmadığı için özetleyerek sadece meşhur olan şairleri seçtiğini söyler. Beyanî, Hasan Çelebi Tezkiresi'nde olmayan dört şairi eserine ilave etmiş, ilave etmiş olduğu şairlerden söz eden ilk eser olması bakımından önem kazanmıştır.

Eser, Aysun Sungurhan tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ve kültür bakanlığı tarafından e-kitap olarak yayımlanmıştır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, [www.kulturturizm.gov.tr](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr)). İbrahim Kutluk tarafından tezkirenin Arap harfleriyle üç yazma nüsha üzerinde yapılan edisyon kritikli metni hazırlanmış TTK yayınları arasında basılmıştır (İbrahim Kutluk, Beyânî, Mustafa Bin Carullah, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997).

Âfî, Kühü'l-ahbâr: 305 şairin biyografisini çerir. Kühü'l-ahbâr'ın biyografik mâlûmât açısından asıl zengin ve farklı tarafını eserde yer alan şairler meydana getirir. Eserin tezkire kısmı, Mustafa İsen tarafından hazırlanmış ve kültür bakanlığı tarafından e-kitap olarak yayımlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, [www.kulturturizm.gov.tr](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr)). Mustafa İsen tarafından tezkire kısmı kitap olarak basılmıştır (Mustafa İsen, Kühü'l Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994).

16. yüzyılda yazılmış tezkirelerin genel özellikleri bu şekildedir. Bizim inceleyip üzerinde duracağımız eser Bağdatlı Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ isimli tezkiresidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİ BAKIMINDAN ŞAİR

1.1. Genel Görünüm

Her edebi türün bir başlangıcı olduğu gibi insanların özellikle de tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden biyografi türünün insanlıkla yaşıt bir geçmişi vardır. Daha önce yaşanmış olayları bilme arzusu biyografinin doğuşunu sağlamıştır. Eski dönemlerde yazılan biyografik eserler edebiyatımızda “tezkire” sözcüğüyle karşılanmıştır. Sözlükte “anmak, hatırlamak” manasındaki zikir kökünden türeyen tezkire “hatırlamaya vesile olan şey” demektir (İsen, 2011: 5).

Edebiyatımızda tezkire ve tezkirecilik geleneği Ali Şîr Nevâî ile başlar ve XV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar dikkate değer bir tür olarak gelişir (İsen, 2011: 5). Eski Türk edebiyatında yazılmış tezkirelerden yedi tanesi 16. yüzyıla aittir ve bu yüzyıl tezkire tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Bizim ele alıp “eseri bakımından şair” başlığı altında incelediğimiz tezkire Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ'sıdır. Devrin edebi ve kültürel faaliyetlerini aktarması, ele aldığı şairlerin hayatını, şahsiyetlerini, edebi faaliyetlerini, eserlerini konu edinmesi gibi özellikleri sayesinde tezkirenin yazıldığı döneme ışık tuttuğunu, ele alınan her şairin dünyasına yolculuk yapmaya vesile olduğunu söyleyebiliriz.

Ahdî tezkiresinde, 382 şâire ait, 1224 Türkçe, 142 Farsça beyit yer almıştır. Gazel olarak 141'i Türkçe, 9'u Farsça olmak üzere toplam 150 gazel vardır. Bunlardan başka bir de babası Mevlânâ Şemsî'nin mülemma bir gazeli vardır. 36 Türkçe kıt'a, 5 Türkçe ruba'i, 17 mu'amma, 10 mesnevi (bu eserlerden birkaç beyit), 1 münâcât, 3 kaside (sırasıyla 1 beyit, 5 beyit ve 9 beyitlik), 1 mersiye (6 beyit), 1 müseddes (5 bend), 1 şehrengîz (3 beyitlik) şiir örnekleri verilmiştir. Gülşen-i Şu'arâ'da esere dayalı tanıtma ve değerlendirmeler genellikle şâirin edebî şahsiyetiyle iç içedir. Bu yüzden soyut (mücerred) ve genel bir ifade tarzı hâkimdir. Örnek verme bahsinde ise bu durumun tersine daha çok somut (müşahhas) ve özel bir ifade tarzı vardır (Solmaz, 2012: 530).

1.2. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif veya Tercüme Oluşu vb. Yönlerinden Yapılan Tanıtmalar

Tezkirede şairin sahip olduğu eserlerin adı, adı belirtilmiş eserden alıntılar, şairin divânının olup olmadığı, verdiği eserlerin te'lif ve tercüme oluş durumları, şairin yazdığı nazireler, eserin ne için yazıldığı, kime sunulduğu ve şairlerin eser üzerindeki başarı durumları gibi konulara değinilmiştir. Bu başlıkta önemli olan ve incelenen konu eseriyle öne çıkan şairdir.

1.2.1. Kitap Olarak Hazırlanmış Eserin Adı

Tezkirede eser tanıtılırken genel tür ifade eden söylemlerden (gazel, kaside, mesnevî...) başka müstakil eser isimlerine de yer verilmiştir. Adlandırma belirtilirken “tesmiye itmiş” veya “nâm-ı şerîfi” ibareleri kullanılmıştır.

Ele aldığımız örneklerde kitabın kime sunulduğu, kimin adına, hangi amaçla yazıldığı, hangi konularda icra edildiği, hangi esere ne türde (şerh, telif, terceme, risâle, hâşiye) yazıldığı kitabın müstakil ismi ile birlikte belirtilmiştir. Ayrıca adı verilen bazı eserlerden yapılan alıntılar tezkirede yer almıştır. Ahdî bu eserleri tanıtırken övgü dolu cümleler kurmuştur.

Tezkirede belirtilen müellifler ve eserleri şöyledir:

Celâl Efendi: Netâyic-i tab‘ından münâzara tarîkıyla **Sa‘d u Sa‘id** nâm bir kitâb-ı sürür-encâm ve bir manzum **Şerh-i Avâmil** ki maqbûl-i efâzıldur ve bir ‘arûz-ı kavâ‘id-güster ki pesendide-i erbâb-ı hünerdür ve daği **Hüsn-i Yûsuf** nâm bir risâle taşnîf-i hûb ve te’lif-i mergûbdur ki elfâz-ı rûh-efzâsı rengîn ü hõş şîrîn-edâsı derece-i taḥrîr ü taḫrîrden müberrâ vü mu‘arrâdur (Solmaz, 2005: 121).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Beyne’l-‘ulema’ü’l-‘izâm mecma‘ü’l-ḥaḳâyık ve ‘inde’l-mevâlîü’l-kirâm mütecemmi‘ü’l-deḳâyık ve taḥrîr-i tefâsirde bî-naḫîr-i zamân ve taḫrîr-i eḫâdişde dil-peḫîr-i ‘ulemâ-yı cihân ve fûn-ı ‘ulûma geregi gibi resâyil yazmışdur maqbûl-i ḫabâyi‘-i merdüm-i efâzıl olmuş ve zebân-ı Fârisî’de **Ḥaḳâyıku’l-Deḳâyık** sebt kılmış bir ḫadde ḫava‘id-i pür-fevâyid göstermiş ki müḫâla‘asında ḫured-i ḫurdedân ḫayrân ḫalup engüşt-i ḫayret der-dehân ve zâr ü ser-gerdân olur (Solmaz, 2005: 130).

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre akrânî nâdir ve fuzalâ-yı ‘asr arasında fazl ile şâ‘ir ve üslûb-ı inşâsı bî-nazîr olmağın pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa‘âdet**’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdır (Solmaz, 2005: 139).

Sürûrî Efendi: Her bir ‘ilmde dürlü dürlü su‘âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî’de olan tedâvin-i selef ve **Şebistân-ı Hayâl**’e ve halli âsân olmıyan resâ‘il-i mu‘ammâya ve **Meşnevî**-i pür-Ma‘nevî’nüñ altı cildine tafşîl üzre şerh yazup her birisin erbâb-ı hâle ve tâlib-i kemâle gün gibi zâhir ü ‘iyân itmışdır (Solmaz, 2005: 147).

‘Âlî Efendi: Her vâdide semend-i idrâkleri cilve-ger ve ‘aql-ı derrâkleri pâkizelikde serâmed-i nev‘-i beşer esâlib-i ‘ulûmda **Şerh-i Hüssâm-ı Kâtî**’ye hâşiye ve ba‘zı maħallerde bir da‘ıye ve ğayrî şurrâhî-vâr dürdler idüp kemâl-i fehm-i iz‘ânî râst-güylükde tûr gibi evc-i felege aşmış ve zûr-ı bâzû-yı ma‘ârifle her nesnenüñ mâhiyyetine vuķûf bulup pây-i taleb-i muvâfiķla ehl-i ‘irfânı başmış ve **Hidâye**’nüñ haccu ‘uteķa müte‘allık mesâyiline delâyl-i şâdıķla resâyil yazup müstemi‘ine *li‘llâhi derrehu ķâyil* didirmışdır ve dürer-i nazmda cevâhir-i eş‘âr ve fevâyd-i ķaşâyid-i celîlü’l-âşârla behredâr olup **Münâzara-i Mihr ü Mâh** nâm manzûm-ı huçeste-nizâm ve noķta-i pür-nikât ile nüçüm-ı tâbende gibi rûķûm idüp aķlâm-ı hûş -hırâm ile kitâb-ı faşâhat-rüsüm te’lifine dest-i ihtimâm vâķı‘ olmış (Solmaz, 2005: 184).

Fenn-i inşâdan **Enisü’l-Ķulûb** nâm bir kitâb-ı merĝûb te’lif-i hûb olunmuş ya‘nî aħbâr-ı şahih-i naķş u nigârı melih ile **Hümâyûn-nâme** tarzına sülûka ķudret bulunmuş. Ba‘d ez an nazm vâdilerinde zihn-i tûz-revi tek vürüd-ı ilhâm-ı Rabbânî ile ğüft ü şinev hayşiyetinden kışşa-i **Mihr ü Vefâ** ki şânî-i **Yûsuf ü Züleyhâ** ve şâlis-i **Leylâ vü Mecnûn** çün dürr-i meknûn ve **Vâmık** u ‘**Azrâ** ve **Şîrin ü Husrev** vezinde manzûme bu maķûle ebyât-ı pür-nikâtı mersümdur (Solmaz, 2005: 185).

...ve tab‘-ı âbdâr-ı laţifinden **Maţla‘ü’l-Envâr**’e muķâbil fikr-i bîkr-i şerîf den **Mahzenü’l-Esrâr**’e mu‘âdil **Tuhfetü’l-Uşşâķ** nâm bir kitâb-ı nâdirü’l-mümâsil ve ğasb-i hâl-i erbâb-ı dil daĝı vücûd buldı (Solmaz, 2005: 185).

...ve yine şi‘r-i laţifden ve nazm-ı münîfden süreyyâ gibi rüsüm ve benâtü’n-nâş naķşıyla merķûm **Nâdirü’l-Muhârib** nâm kitâb-ı belâĝat-encâmüñ itmâmına ihtimâm olup te’lif-i şeh-zâdeler cengini câmi‘ mebnî-i binâsı e‘âzım-i veķâyî’dür ve ol şemerât-

ı nihāl-i ma‘rifet ve nev-bāve-i şāh-sār ‘ilm ü fazîletden kām-kār u behremend ve ez-hüner-i neşr ü nazımdan fâidemend olup re‘y-i bülendden mebānisi remz-i taşavvufi pāk ve ma‘ānisi taşarrufi feraḥ-nāk diyü ol merd-i güzîn **Riyāzü’ş-Şālihîn** nām bir kitāb-ı maḥabbet-kārīn imlāsına resm-i nazımla raġbet göstermişler ve daḡı **Heft Meclis** nām bir kitāb-ı küşāde bāb-ı inşāda semt-i neşr ile küşiş revā görülmüş diyü kıt‘a-i belāġat-ı beyān ol şāhib-i menşūr-ı faşāḡat-nişāndandır (Solmaz, 2005: 186).

Ḥalife: Ḥuşūşā tūrūḡ-ı mesnevīde tarīḡ-ı pīr-i Gence’ye sālīk geçinüp mişāl-i ḡamse-i **Peñç Genc**’e mālīk olmuş ve üslūb-ı ġazel ü taḡmīs ü terci‘-i bend ile pesendīde-i merdmān-ı hıredmenddür ve diyār-ı mezbūrda ḡaşıl olan şu‘arānuñ edībi ve zırafānuñ mürebbisidür (Solmaz, 2005: 287).

Derūnî: Bir mertebede ki **Bahāriyye** diyü gemiciler ıstılāḡatın cem‘ idüp ġülbīn-i ġülistān-ı hüner ve nihāl-i bostān-ı heft-kışver olan şāh-zāde-i baḡr u berrūñ a‘nī Sulṡān Selīm Ḥān-ı dilāverūñ evşāf-ı pākinde elfāz-ı şāf ile bir kaşīde-i ābdār mānend-i nihāl-i mīvedār neşv ü nemā buldurmış meşhūr-ı rüzġār ve maḡbūl-i dil-i ebrār olmuşdur (Solmaz, 2005: 301).

Rūḡî Çelebi: Ba‘dehü vālī-i Mışr olan fāzıl-ı devr-i zamān kāmīl-i ḡükemā-yı cihān a‘nī Nişāncı-zāde Aḡmed Efendi’den mülāzım olup tedrīsdan otuz aḡçe medreseye vāşıl olduġdan şoñra ‘ālim-i ḡikmet-nümā każā semtine sālīk olup ḡutbū’l-‘ārīfīn ve ābdālū’l-kāşīfīn ve reh-nümā-yı ġāib ü ḡāzır Ḥāzret-i Şeyḡ ‘Abdülkādīr’ūñ *rahmetullahı ‘aleyh* maḡabbet-i rūḡ-efzāsı cān u dilinde muḡkem-i şafā-ġüster olmaġın dā’imā zevḡ-i tarāb-nümāyla mānend-i bülbül-i ġüyā olup Rūm İlleri’ne niyābet itmeġe giderken yolları Ezüne‘ye uğrayup sābıḡan maġfūr Nişāncı-zāde Efendi dānişmendliġından ferāġat iden Şeyḡ Maḡmūd Efendi ḡāzretlerine mülāḡat-ı ferruḡ-sā‘āt müeyşşer olup ‘izz ü ḡübūr ḡuzūr bulup **Tuḡfetü’l-Uşşāk** nām bir risāle inşā idüp itmāmına küllī ihtimām itmişler (Solmaz, 2005: 322).

Zīrekî: Ḥālā rüz u şeb şāhib-‘irfān olan yārānla Türkī diline müdāvemēt ġösterüp müşā‘ere ve müzākere itmeden ḡālī degüldür. Tevsen-i ṡab‘ı ‘arşā-i eş‘ārda cüst ü çālāk ve zebān-ı Fārisī’de ġüftārı feraḡ-nāk olmaġın **Mīhr ü Māh** nām bir kitābı Türkī dilinden Fārisī’ye terceme kılmış ziyāde ḡüb u mergūbdur (Solmaz, 2005: 339).

Sehâbî-i Acem: Aña binâen **Kimyâ-yı Sa'âdet**'i terceme idüp pâdişahuñ hâk-i pâ-yi kimyâ-eşerine 'arz itmiş. Ol sulţân-ı sehâ-güsterüñ hezâr in'am-ı bî-şümârına sezâ-vâr olmuş (Solmaz, 2005: 341).

Şabrî Çelebi: Zîrâ ki ebyât-ı şu'arâ-yı mütekkaddimîn ve kelimât-ı fuzalâ-yı müteahhîrînüñ dîvânların tetebbu' idüp cümlesinüñ matla'ların **Câmi'ü'n-Nezâ-yir** yazmış ve ba'zısına nazîre-i bî-nazîr dimiş ki ehl-i dil içre dil-pezîr ve maqbûl-i fuşahâ-yı ekâbir olmuşdur ve mezbûr Bağdâd şehrinde olan şu'arâya ve 'ulemâ ve sülehâya ve fuçarâyâ envâ'-ı insâniyyet ve ol diyâra 'Arab u 'Acem'den gelen fuçarâ ve zûrafâyâ ri'âyet idüp her birisin elţâf-ı cûd ile menzil-i maşşûdına ırgürmüşdür (Solmaz, 2005: 378).

Zamîrî: El-hâk tab'-ı vekkâdı envâ'-ı nazma şâmil ve huşuşa vâdî-i meşnevîde bir kitâb-ı selîs ve hıţâb-ı nefîs ki sergüzeşt-i **Leylâ vü Mecnûn** diyü mânend-i dürr-i meknûn şöyle tahtîr kılmışdur ki 'aql-ı zü-fünûn müţâlâ'asında âşüfte vü meftûn düşüp Mecnûn kendüden bî-haber olması mukarrerdür (Solmaz, 2005: 400).

Mevlânâ Fuzûlî ('aleyhir Raḥme)-i Bağdâdî: Üç zebân ile aşnâf-ı şî're kâdir ve tarz-ı mu'ammâ ve 'arûzda mâhir üslûb-ı inşâ-yı selâset-engîzi müsecca' mânend-i Hâce-i Cihân maqbûl-i ehl-i zamân ve kavâid-i pür-fevâ'id-i kaşâyid-i fesâhat-âmîzi mülemma' mişâl-i kaşâyid-i Hâce-i Selmân ve dil-pesend-i ehl-i 'irfân ve semt-i meşnevîde **Leylî vü Mecnûn** mânend-i dürr-i meknûn şebt itmişdür ve nice nice Türkî vü Fârisî resâil yazmışdur ve daḥî **Ravzatü's-Şühedâ**-yı Mevlânâ Hüseyin Vâ'iz'i be-tarîk-ı terceme **Ḥadîkatü's-Sü'edâ** nâm bir kitâb ki sergüzeşt-i hazret-i imâmdur itmâmına iqdâm kılmışdur hâlâ meşhûr-ı hâş ü 'âmdur derc kılmış (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Efendi: Mâşî-zâde Dervîş Çelebi demekle meşhûr vâlid-i 'azîzi Şemâniye'de müderris iken fevt olmuşdur ve kendü de 'ilm-i zâhiri tertîb üzre görmüş hûş-fehm ü şüh-ţab' ve dervîş-nihâd u hûb-i tîkâd kimsedür ve üslûb-ı nazmda geregi gibi şâ'ir ve tarz-ı meşnevîde mişli nâdir Mevlânâ 'Abdullah Hâtîfî'nüñ meşnevîlerinden ve Mevlânâ Meḥemmed 'Assâr'uñ **Mihr ü Müşteri**'sin ve ekşer-i fuzalâ-yı 'Acem kitâbların terceme itmişdür (Solmaz, 2005: 463).

Firdevsî: Zümre-i mülâziminden rûz u şeb fûnûn-ı ‘ulûma müdâvemmet gösterüp beyne’l-akrân bî-mişâl ve her fende şâhib-kemâl ve zebân-ı Fârisîde zabt-ı durûb-ı emsâl itmiş Seyyid ‘Alîoğlu’nuñ **Şerh-i Gülistân**’ına nice nice cevâb ü su’âl kılmış ve kava‘id-i ‘arûz u mu‘ammâ bilmede zü-fûnûn ve **Ķânûn-ı Şifâ-yı** Bû ‘Alî yazmada hikmetle Eflâţûn tab‘-ı güher-rîzi envâ‘-ı nazma sâlik ve her birinûñ edâsına mâlik zîrâ ki Mesîhî’nuñ şehrengîzine nazîre dimiş (Solmaz, 2005: 470).

Fânî: Kendü hasb-i hâlin **Belâ-zâde** nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm nazm itmişdür ziyâde dervîşâne vü muhâkşikâne vâkı‘ olmuşdur belâ-zâdelere nâfi’dür (Solmaz, 2005: 478).

Mevlânâ Kâtib: Zîrâ ki te’lîfâtından inşâya müte‘allık-ı **Vaşlû’l-Hıttâb** nâm esâlib-i mekâtib-i ferhunde-sipâhî zebân-ı kilik-i müşk-fâm ile erkâm kılp ve içinde münderic olan müşkilât-ı lûgat-ı pür-nikât cem‘ idüp **Aşlû’l-Cevâb** diyü tesmiye itmişlerdür (Solmaz, 2005: 497).

Lem‘î: Bi’t-tamâm bilâ-kuşûr kitâb-ı pür-sürûr ki nâm-ı şerîfi **Letâyif-nâme’dür** elfâzınuñ neşât-ı ferağ-efzâsından dil-i ğamġin ve kelimât-ı rûh-bağşınıñ inbisât-ı dil-küşâsından dil-i ğam-beste âzâd ve inşâ-yı müsecca‘ından mülk-i ħarâb ħâtır-âbâd olması muġarrer ve müţâlâ‘ası pesendide-i ehl-i hüner ve meşhûr-ı merdüm-i baġr ü berrdür ve sâbıķû’z-zıkrûñ eş‘âr-ı pür-envârı ġün gibi lâmi‘ ve lem‘â-ı tıġ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı ķâtî‘ gibi sâţî‘ (Solmaz, 2005: 504).

Mecdî: Ol ġüzide-i merdüm-i efâzıl bir mertebede nazma mâyıldür ki ekşer-i şu‘arâ-yı Rûm’uñ tedivânin cem‘ idüp maţla‘ların tertîb-i buġûr ri‘ayet idüp **Câmi‘ü’n-Nezâyir** yazmış maġbûl-i asâġir ü ekâbir ve pesendide-i zırafâ vü şu‘arâ olup meşhûr ve elsîne-i efvâhda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 510).

Muġyî Ķelebi: Kemâl-i ma‘rifetle mevşûf ve ħüsn-i ħulķ ile ma‘rûf ‘ulûm-ı ħayât-bağş ile rûġ-ı revânın ihyâ ve kelâm-ı mantıķ ile zebânın ġüyâ kılmış ve beyne’l-akrân ehliyyet ile meşhûr ve ‘inde’ş-su‘arâ feşâġatle mezkûr ve inşâ-yı bî-nażîri şaġâyif-i devrde meştûr ve aġsâm-ı nazımda üç zebân ile şî‘re ķâdir ve her birinden edâ-yı nâzûk ile şâ‘ir ve ma‘nâ-yı bîkr bulmada sâġir-i mâhir ve meşnevî tarzında mânend-i **Ma‘nevî Leylî vü Mecnûn** dimiş ki nice nice ma‘ânî-i ħâş ile mażmûn-ı pâķ raķam kılmış ve

kaşâyid ü gâzeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belâgat-nümünü der-güş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Mahfi: Aqsâm-ı şî'r dimege sâlik geçinüp müddet-i medîddür ki kendü re'yi ile pâdişâh-ı 'âlem-penâhuñ nâmına **Şâh-nâme** nazm itmege evkâtın zâyî' itmeden hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 540).

Nigârî: Defa'ât ile 'azîm gâzâlarda ceng-i azmâ ve altun fener ile kapûdân-ı deryâ ve 'ilm-i deryâdan geregi gibi habîr ü dâna ve cezâyir-i buhûra âşinâ olduğı ecilden **Dürr-i Deryâ** nâm bir kitâb-ı garrâ-yı sürür-encâm nazm-ı âbdâr ile naşş u nigâr itmiş ki seyrinden dîde-i remed-dîdeye ve dil-i gam-dîdeye sürür irmesi muqarrer ve meşhûr-ı baħr ü berr olmışdur (Solmaz, 2005: 555).

Nazmî Beg: Fünûn-ı şî'rde üstâd ve hemîşe aqsâm-ı nazm dimege mu'tâd nazm-ı belâgat-meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve 'işret-gâh-ı faşâhatde bende-i Câmî geçinür ve diyâr-ı Rûm'da şâhib-Camî'ü'n-nezâyir demekle mûlaqqâb zîrâ ki şu'arâ-yı müteqaddimîn ü müteahhirînüñ bir birine nazîre vâkı' olan gâzellerin cem'idüp ve kendü daħi her birine birer ve ikişer gâzel-i bî-nazîr nazîre dimişdür (Solmaz, 2005: 562).

Yahyâ: El-kışsa bu devrde zırafâ-yı Rûm ve erbâb-ı 'ulûm içre eş'âr-ı nâzûk dimede şâ'ir çoğdur lâkin üslûb-ı meşnevîde aña mânend yoğdur zîrâ ki kitâbları ma'ânî-i dil-firîb ile bî-nazîr ve ser-â-ser hikâyât-ı ğarîb ile dil-pezîr 'ale'l-huşuş **Şâh u Gedâsı** mağbûl-i şâh u dervîş hasb-i hâl-i 'uşşâğ-ı dil-rîşdür (Solmaz, 2005: 594).

Daha önce bahsettiğimiz gibi adı belirtilmiş eserden örnekler de alınmıştır (bkz. 1.2.1. Kitap Olarak Hazırlanmış Eserin Adı). Ahdî eserin adını verip, eserden aldığı metin parçalarının konusunu “vasfında” ibaresiyle belirtmiştir. Böylelikle az da olsa eserin muhtevası ve dili üzerinde fikir sahibi de olabiliyoruz.

Celîfî: Âhirü'l-emr sene ihdâ ve seb'in ve tis'â mi'ede 'âlem-i fânîden kişver-i câvidâniye revâne oldı. Merhûm ü mağfuruñ kitâbı **Leylâ vü Mecnûn**'dan Leylâ vasfında üç beyt ol cümleden bu evrâğ-ı dil-küşâda ve ravza-i ihvân-ı şafâda şebt olundı.
Meşnevî:

Ebrūları berk-i sebz-i bādām
Ruhsāresi yāsemin-i gül-fām

Ebrūlar içinde naqşı ol nīl
Mihrāb-ı şafāda sebz-i kandil

La‘l-i lebi içre dürr-i dendān
Gūyā ki şafaqda şubh-ı handān

Tābistān vaşfindan bu beyt daği hem ol kitābdandır. *Beyt* :

Görüp bu hevā-yı germi zanbağ
Bir aq ‘arākiyye giydi ancak

Bu bir kaç beyt daği Kitāb-ı **Husrev ü Şirīn**’den ve Temmuz vaşfinda hūb vākı‘ olmuşdur.

Nazm :

Meger irişdi eyyām-ı temūzī
Hümūm-ı germ ü tāb-ı nirmūzī

Şanasın kırk fırka pāyesidür
Siyeh ü laciverdi sāyesidür

Naḥl-i seng-i sipihr-i derdmende
Felek devr idemez pirāhende

Nihāl-i şevqde kameri nālān
Şanasın siğ üzere murğ-ı biryān

Yağup yandurdu beñzer tāb-ı hurşīd
Ki kendin şuya şalmış sāye-i bīd

Degül māhi zülāl-i dil-keş içre
Semenderdür yürür şan āteş içre

Leb-i deryā ḥarāretde olup ḥuşk
 urumış ḥāki şan kim nāfe-i müşk

Hevādan dūřdi ūn ḥurřīd tābe
 Gōyūnūrdi dil-i seng-i āftābe

ve zāde-i řab‘-ı gūlbīzlerinden gūl gibi yūz dāne ğazeli tertīb idūp **Gūl-i řad-berk** nāmıyla iḥtirām virmiş. Cūmlesinden bir aç Tūrkī ve Fārisī maṭla‘ u beyt anuñdur.

Ebyāt :

an ile ruḥ-ı zerdūme yazdum ḥaṭ-ı āřūb
 Ta derd-i dilūm řerḥ ide ol řūḥa bu mektūb

[*Diger*]: Egnūme sīnem palasın bidi řemřīrūñ senūñ
 Ol melāmet ḥılatin dikdi baña tīrūñ senūñ

[*Diger*]: Miḥnet -i hicrāne şabr itmek olurdu dōřtlar
 N‘ eyleyūm bir yirde řığmaz ‘ıřk ile řabr ũ řektb

Nīst baḥtem tā demī ān āsitān mesken konem
 İn adr bes k‘ez ğubāreř dīde-rā rūřen konem¹

Ān sa‘adet gū ki der-rāheř felek ḥākem koned
 Pāy būseř-rā nařtb-i cān-ı ğam-nākem koned² (Solmaz, 2005: 251-252)

‘**Ārif elebi**: Andan ma‘āda pādiřāhımızuñ sa‘adet ile taḥt-ı ayser’e cūlūs itdūği za-
 mānı ve tevāriḥ-i Āl-i ‘Ořmān’ı yūz biñ beyt **řeh-nāme** dimiřdūr (Solmaz, 2005: 412).

¹ - Bahtsızım ancak bir o eşiği mesken edinebilirim ve oranın tozuyla gözümü aydınlatabilirim bu bana yeter.

² - Feleğin onun yolunda beni toprak ettiği ve ayağımı öpmeyi gamlı canıma nasip ettiği mutluluktan söz et.

Sābıķū'z-zıkr mezheb-i zen-i dünyāyı bu beyitlerde beyān itmiş **Şehnāmes**indendir.

Nazm :

Sepīdī zeden çehre-i kıyr rā
Ne sāzed cevān zengī-i pīr rā³

Meger zīn heme şevher bī-kerān
Ez ān mānde-i bıkr tā īn zemān⁴

Ki her şeb kuşī şevherī ey 'acūz
Ki tā rāz-ı şāmet neyufted berūz⁵

Be 'ahd-i tu ey bīve-i bī-şalāh
Ne sūzed çerāğ-ı kesī tā şabāh⁶ (Solmaz, 2005: 414)

Nev'î Çelebi: Ol bülbül-i gülşen ve tūṭī-i şeker-şiken **Tūṭī vü Zağ** nām bir kitāb-ı sürür-encām nazm itmişdür tevḥīdinden bu bir beyt şebt olundu. Beyt :

Kıldı şefkāti o Ḥayy-i fi 'āl
Gerdūn kafesinde tūṭī-i āl (Solmaz, 2005: 552)

1.2.2. Divan Sahipliği

Klasik Türk Edebiyatı'nda şairlerin bütün şiirlerini toplayan tek kitap “divân” adı altında toplanmıştır. İsim meselesi yanında dikkat edilecek diğer farklı bir durum da şairlerin, hayatlarının çeşitli zamanlarında yazdıkları şiirleri ayrı ayrı ve her biri başka adda eserlerle ortaya koymak yerine “divân” diye anonim bir ad altında tek kitapta toplamalarıdır (Akün, 2015: 50).

“... Çeşitli zamanlarda çeşitli münasebetlerle söylenmiş gazeller, makam sahibi büyüklere verilmek için fırsat kollanmış kasideler, methiye ve tarihler, şairin diğer nazım şekillerindeki deneme ve arayışları ile divanını kurmaya doğru bir adım oluyordu. Etrafına okuduğu verdiği veya vermediği şiir çalışmalarını bu şekilde

³ - Kara yüzünü beyaza boyamak, yaşlı zenciye gençleştirmez.

⁴ - Meger bu kadar çok kocaya rağmen bu zamana kadar bekâr (taze) kalmışsın.

⁵ - Ey koca karı, akşamki sırrının açığa çıkmaması için her gece bir koca öldürürsün.

⁶ -Ey güvenilmez dul kadın, senin sözünle kimsenin lambası sabaha kadar yanmaz.

sürdüren şairin gayesi, bu yazageldikleriyle sonunda bir gün divanını tertipleyeabilmek, divan sahibi bir şair olmak gibi kendisine itibar getirecek bir pâyeye kazanabilmektir (Akün, 2015: 51).”

Bu bağlamda divân sahipliği şair için bir itibar kaynağı, okuyucular ve araştırmacılar için şairin tüm şiirlerine kolayca erişebileceği oldukça mühim bir olgudur. Ahdî, tezkirede divân sahibi olan şairlerimizi belirtmiştir. Belirtmede “dîvân rakam itmişdür, tertîb-i dîvân itmişdür, sâhib-dîvândur” ibarelerini kullanmıştır.

Seyyid Şemsî Ahmed Paşa: Ebyât-ı ‘âşîkânesi gün gibi meşhûr-ı ‘âlem ve kelimât-ı rindânesi pesendîde-i benî-‘âdem ve şu‘arâ içre şâhib-dîvândur (Solmaz, 2005: 105).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Lâkin şu‘arâ-yı şeker-güftâr gibi mağlaş ihtiyâr itmemişler egerçi gâzeliyyâtın tertîb-i dîvân üzere şebt itmişdür (Solmaz, 2005: 131).

Rindî: ...hâkqâ budur ki sîret-i pâki fevka’l-hadd ve meskenet-i hâtır-ı mest-mendi pesend-i şülehâ-yı zamân ve hem-dem-i fuqarâ-yı cihân-ı râzdan ve hurde-şinâsân-ı Hâkâyîk-ı pinhân yanında gün gibi ‘ayân ve esâlîb-i nazmda şâhib-dîvân ve kaçâid ü mu‘ammâda ma‘ânî-i hâşşî firāvândur (Solmaz, 2005: 332).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: El-hâk ol nîkû-huşâl olan perverîşin dil mazmûn-ı belâgat-nümûn bulmağla bî-mişâl ve ser-âmed-i emâşil idi ve zebân-ı Fârisî’de nice nice kaçâideler na‘t-ı seyyîd-i enâm ve menkâbet-i e‘imme-i kirâm diyü derc kılmışdur ve tarz-ı gâzelde ‘âşîkâne dîvân tertîb idüp maqbûl-i ehl-i ‘irfân olmuşdur (Solmaz, 2005: 364).

Mîrek Hekîm: Tertîb-i dîvân itmişdür ve kaçâyidi daği maqbûl-i yârândur (Solmaz, 2005: 525).

Nazmî Beg: El-hâk ol pîr-i deryâ-dil envâ‘-ı nazma mâyil ve gâzeliyyât-ı âbdârı hasb-i hâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört ‘adet dîvân rakam itmişdür (Solmaz, 2005: 562).

Yukarıda belirttiğimiz şairlerden farklı olarak Ebu'l-Fazl Efendi, Şabrî Çelebi ve Şıyâmî başka şairlerin divânlarına nazire yazmışlardır.

Ebu'l-Fazl Efendi: ... 'ale'l-ḥuşuş Ḥāce-i Ḥāfız-ı Şirāzî'nün bi't-tamām dīvān-ı ḥuceste-fercāmına kāfiye-ber-kāfiye nazīre-i bī-nazīr belki dil-pezīr taḥrīr ü taḥrīr itmişdür ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' gazelleri lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 118).

Şabrî Çelebi: Zīrā ki ebyāt-ı şu'arā-yı müteḫaddimīn ve kelimāt-ı fuḫalā-yı müteahḫirīnün dīvānların tetebbu' idüp cümlesinün maḫla'ların Cāmi'ü'n-Nezāyir yazmış ve ba'zısına nazīre-i bī-nazīr dimiş ki ehl-i dil içre dil-pezīr ve maḫbül-i fuḫāḫā-yı ekābir olmuşdur (Solmaz, 2005: 378).

Şıyâmî'de diğer adı geçen şairlerden farklı olarak “tesvid etmek” ibaresi kullanılmıştır. Tesvid, bir yazıyı daha sonra temize çekmek üzere özenmeden yazma, karalama, müsvedde yapma anlamlarına gelir (Kubbealtı Lugati). Yani şairin divanının basılı olup olmadığı belirtilmemiştir.

Şıyâmî: Zırafā-yı rüzgāra māḫfi olmaya ki muḫaddemā şehr-i İstanbul'da bir remmāl-i bī-ār bir tatar-ı bed-girdāre kendüyi yef'alledürken basılıp ol mef'ülün fi'l-i mühmeli beyne'n-nas ḫarb-ı meşel olduğına bināen mezkūr remmālün daḫi ḫasb-i ḫālī vāḫı' olmada ziyāde münāsib düşmişdür ve mezkūr meşnevī baḫrinde peyrev-i Ma'nevī olup yüz pāre kitāb ve elli dīvān tesvīd itmişdür (Solmaz, 2005: 397).

1.2.3. Mecmû'a

Mecmû'a, sözlükte “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” anlamındaki cem' masdarından türeyen mecmû'dan (bir araya getirilmiş, toplanmış) gelmektedir. Aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlerin ortak adıdır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Uzun, 2003: 265-268).

Yani mecmû'a düzenli şekilde toplanmış eserleri karşılar. Gülşen-i Şu'arâ'da mecmû'a türü şairlerin adının zikredildiği kaynaklar için kullanılmıştır. Verilen örneklerin hepsinde bahsedilen mecmû'a Gülşen-i Şu'arâ'dır. Ahdî kendi tezkiresi için de “mecmû'a-i şu'arâ” tabirini kullanmıştır.

Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid: Ol mürebbî-i gül-i gülistân-ı suhen-verân ve maşdar-ı ‘ilm ü ‘irfân ve menşe’-i ma‘ânî vü beyân vücūd-ı ‘âlî-mağâmı nazâr-kerde-i şâhib-nazârın kirâmı olmağın mecmû‘a-i nazm-ı pür-nizâmda Nâmî mağlaş ile ihtirâm-ı tām bulmuşdur (Solmaz, 2005: 431).

Beyânî: Şâhib-i tezkire bu dil-küşâyı anlaruñ dergâh çavuşlarından olduğlarına haqqında keyfî’l-ittifağ edâ idüp bu mecmu‘a-i zurefâya şebt itmişdür (Solmaz, 2005: 231).

1.2.4. Tercüme

Nurgül Sucu’nun en kısa tarifiyle, bir dildeki ifadenin bir başka dile aktarılması anlamına gelen tercüme; tarih boyunca toplumların birbirini tanımada, birbirleriyle çeşitli münasebetlerle irtibat kurmasında, ilmî ve fikrî gelişmelerde önemli rol oynamış bir faaliyettir.

Eski Türk edebiyatında “tercüme” bugünkü “çeviri” anlayışını aşan bir anlam taşır. Eski Türk edebiyatında tercümenin şu şekillerini görmekteyiz.

1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,
2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler,
3. Eserin konusu aktararak yapılan çeviriler,
4. Genişleterek yapılan çeviriler (Sucu, 2006: 125-148).

Biz dördüncü maddeyi “yarı telif yarı tercüme olanlar” şeklinde adlandırmayı uygun gördük. Çünkü dördüncü çeviri biçimi, daha çok edebi eserlerde görülür.

Şair, kaynak olarak aldığı eseri, olduğu gibi çevirmeyi asla düşünmez ve kendini esere bağlı saymaz. Kimi parçaları kelime kelime çevirirken, kimi yerlerin sadece konusunu aktarır. Kendince önemli gördüğü yerleri ise genişleterek tercüme eder, kendi duygu ve düşüncelerini de bu kısımlara ilave eder. Neticede, eseri öyle bir hale getirir ki, artık ona tercüme demek doğru olmaz. Yazar, eserine “tercüme” adını verse dahi, bu ilk yazara karşı gösterdiği saygıdan dolayıdır (Levend, 1984: 80).

Gülşen-i Şu’arâ’da tercümenin kimin adına yapıldığı, kime sunulduğu, hangi dilden hangi dile gerçekleştiği, tercümede nazım ve nesirden hangisinin tercih edildiği ya da her ikisinin mi kullanıldığı, başarı durumu, tercümesi yapılan eserin adı gibi bilgiler yer almaktadır.

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre akrânı nâdir ve fuzalâ-yı ‘asr arasında fazl ile şâ‘ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa‘âdet**’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Zîrekî: Tevsen-i ıtab‘ı ‘arşa-i eş‘ârda cüst ü çâlâk ve zebân-ı Fârisî’de güftârı ferah-nâk olmağın **Mihr ü Mâh** nâm bir kitâbı Türkî dilinden Fârisî’ye terceme kılmış ziyâde hûb u merğûbdur (Solmaz, 2005: 339).

Sehâbî-i Acem: El-hâk tarz-ı inşâ ve mu‘ammâda bî-naẓîr ve akrânı içre mişli nâdir ve tevârih-i selâtin-i mütekkaddimîn bilmede mâhir idi. Aña binâen **Kimyâ-yı Sa‘âdet**’i terceme idüp pâdişâhuñ hâk-i pâ-yi kimyâ-eşerine ‘arz itmiş. Ol sulţân-ı sehâ-güsterüñ hezâr in‘am-ı bî-şümârına sezâ-vâr olmuş (Solmaz, 2005: 341).

Mevlânâ Fuzûlî(‘*aleyhir rahme*’)-i **Bağdâdî:** ...ve semt-i meşnevîde **Leylî vü Mecnûn** mânend-i dürr-i meknûn şebt itmişdür ve nice nice Türkî vü Fârisî resâil yazmışdur ve daği **Ravzatü’ş-şühedâ**-yı Mevlânâ Hüseyñ Vâ‘iz’i be-tarık-ı terceme **Hâdikâtü’s-Sü‘edâ** nâm bir kitâb ki sergüzeşt-i hâzret-i imâmdur itmâmına iqdâm kılmışdur hâlâ meşhûr-ı hâş ü ‘âmdur derc kılmış (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Efendi: Mâşî-zâde Dervîş Çelebi dimekle meşhûr vâlid-i ‘azîzi Şemâniye’de müderris iken fevt olmuşdur ve kendü de ‘ilm-i zâhiri tertîb üzre görmüş hûş-fehm ü şüh-ıtab‘ ve dervîş-nihâd u hûb-i‘tikâd kimsedür ve üslûb-ı nazmda gereği gibi şâ‘ir ve tarz-ı meşnevîde mişli nâdir Mevlânâ ‘Abdullah Hâtıfî’ñ meşnevîlerinden ve Mevlânâ Mehemmed ‘Assâr’uñ **Mihr ü Müşterî**’sin ve ekşer-i fuzalâ-yı ‘Acem kitâbların terceme itmişdür (Solmaz, 2005: 463).

1.3. Eserin Yazılışıyla İlgili Bilgi ve Tanıtmalar

1.3.1. Eserin Yazılış Sebebi veya Vesilesi

Gülşen-i Şu‘arâ’da eserin yazılış sebep veya vesilesinin önemli bir yer tuttuğu görülmekle birlikte, yazılış sebebinin çok çeşitlendiği tespit edilmiştir. Bu sebepleri ayrı başlıklar altında toplayıp tasnif ederek her başlığı kendi çerçevesinde açıkladık.

1.3.1.1. Şehzadelerin Konu Edinilmesiyle Yazılmış Şiirler Vardır. Pîrî Paşa ve Celâl Efendi Sultan Süleyman Han'ın şehzadelerini konu edinen şiirler yazmışlardır.

Pîrî Paşa: Hazret-i pâdişâh-ı mülk-ârânuñ şâh-zâdeleri Sulţân Selîm Hân ve Sulţân Bâyezîd Hân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler katl ü pâmâl olup 'âkıbetü'l-emr Sulţân Selîm Hân nâşır u menşûr ve 'adâyı mağhûr kılduğda Sulţân Selîm Hân-ı mezkûruñ medhinde paşa-yı müşârünileyh bir kaşîde-i pür-me'âl nazm kılmış. Cümlesinden üç beyt raqam olundu. *Şî'r*:

Gird-i râhuñ gözlerüme sürme-i fetğ ü zafer
Eyledüm ihlaş ile husrev ü 'âlî-güher

Aşdıķā-yı devletüñ olsun hemîşe ser-firâz
Gerden-i a 'dâñı mağtu' eyleye tiğ ü teber

Pençe-i qahrundan a 'dāya hālāş imkāmı yok
Pîşe-i rezem içre şāhā şîrîn ersin şîrîn er (Solmaz, 2005: 108)

Celâl Efendi: Ol zamānda pâdişâh-ı 'âlem-penâh Sulţân Süleymān Hân-ı felek-bârgâh hazretlerininñ şeh-zâdeleri ki Sulţân Muştafā ve Sulţân Mehemmed ve Sulţân Selîm Hân ve Sulţân Bâyezîd ve Sulţân Cihāngîr cümlesi serîr-i sıhhatde ve mesned-i âfiyetde kāmran idiler. Sābıķū'z-zıkr bu hâlde mütereddîd olup 'acaba bu penc-i güher-senc şeh-zâdelerüñ kangısınunñ āsitān-ı felek-āşiyānlarına intisāb itmek savāb ola diyü mütefekkir ü mütehayyir iken ol derde çāre için hāţîr-ı fātırlarına istiḥāre ḥuţûr idüp ḥ'āb-ı nūşîn ile ḥuzûra varduğda bir pîr-i rûşen-zāmîr müşîr-i beşîr olup bu ḥadîs-i şerîf-i vācibü't-ta'zîmi ta'lîm yüzinden tefhîm itdirdükden sonra bî-iḥtiyār bî-dār olup vāķı' olan işāret-i pür-beşāret cevāhirin silk-i nazm-ı ābdāra çeküp ḥırdmet-i şeh-zāde-i 'ālî-tebār a'nî Sulţân Selîm Hân-ı kāmkaruñ āsitān-ı felek-medārlarına müteveccih olup bu kıt'a-ı bedî'iyi 'arz-ı 'izz-i hużûr-ı pür-ḥubûrlarına vüşûl buldurmuşlar. *Kıt'a*:

Bir gice vāķı' amda bir püsere
Didüm ey şeyh-i 'âķil ü dānā

Hāzret-i pâdişâh-ı devrānuñ
Penç şeh-zādesi ki var zîbā

Biri bebr ü biri esed biri şîr
Biri simurğdur biri ‘anqā

Qanğısı taht ü tāca mālîk olur
Qanğısıdur cihanda Hızr-ı beqā

Baňa bu sırrı didüm i‘lam it
Didi *hayrū’l-umurı evsātuhā*⁷ (Solmaz, 2005: 120)

Pîrî Paşa, Sultan Selim Han ve Sultan Bayezıd Han’ın arasındaki cenk sonucu galip olan Selim Han’ı methetmek için şiir yazmıştır. Celâl Efendi, Sultan Süleyman Han’ın beş şehzadesinden hangisinin tahta geçeceği konusunda tereddüte düşüp istihareye yatmış ve gördüğü rüya sonucu Şehzade Selim Han müjdelenmiş, bunun üzerine rüyasını konu alan bir kıt’a yazmıştır.

1.3.1.2. Şairlerin Âşık Olmaları Üzerine Yazdıkları Şiirler Vardır. Hâce Çelebi, Âgehî, Âfitâbî, Behiştî Efendi, Hâlîfe, Derûnî, Mevlânâ Sâmî, Ğarîbî, Meşrebî gibi tezkirede yer alan şairler aşk konusunu işlemişlerdir.

Hâce Çelebi: ...sābıķū’z-zıkr ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrîn-rikābuñ ‘āşık-ı bî-ķarārı olup inān-ı ihtiyārı elden virmiş gāh u bî-gāh cevelāngāh yirlerin seyr ü temāşā için dolanurmuş. İttifāken bir kere mülāķat-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bî-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde hūķ-i rāha düşüp pāmāl-i rüzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bî-ihtiyār ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü naķş u nigār kılmış bu evrāķda şebt oldı. *Maṭla‘* :

Bî-ḥod oldum eşer-i sūmm-i semendin göricek
Hālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 133)

Âgehî: Niteki zamān-ı evāilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i tenin deryā-yı ‘işķa şalup müstağraķ-ı baḥr-ı mevc-i ḥırmān olup ol hevāyla gemiciler ıstılahātın cem‘ idüp bir ķaşide-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār ğavvāş-şifāt baḥr-ı ‘amīķden kenāra çeküp

⁷ -İşlerin hayırlısı orta olanıdır.

der-güş-1 erbāb-1 hüner ve meşhūr-1 baħr ü berr olmışdur. Bu bir kaç beyt kaşīde-i mezkūrdandur. *Kaşīde* :

Çekdirüp firķateñi bizden ırağ olduñ sen
Baħr-1 firķatde nice fırtınalar çekdüm ben

Barbariçeñ siyeh aţlasdan olaldan cānā
Gemici neftilerin ‘āşık-1 zār itdūñ sen

Seyr iden yüzüñi deryāda irişür Hızır’a
Ķadre uğrar seni bir kerre Ķadırgada gören

Baħr-1 ‘ışık içre yürürsem n’ola yelken torıda
Bir Ķaramī baĶıcı yāre esir oldum ben

Alamağayla yūri yoğ ise yil yelkende
Çünki ‘āşık olımazsın hele bāri yelten

Geldi çatdı dil ü cān zevraĶına derd ü belā
Bizi çignetmege bu fülk-i felek dutdı dümen

İtmek ister isen eger bağ-1 cihanda manca
‘Amel ü zühd Ķumanyasını vāfir yüklen

Orsa varsañ çıkamazsın poca gitseñ girdāb
Nice Ķullansañ atar Ķaraya bu keştī-i ten

Baħr-1 ‘ışık içre olan ‘āşıkā pend ey nāşih
Ķaradan alet oñarmağ gibidür geñ yaĶadan

Kelimātum dūr-i deryā-yı ĶaĶīĶat añlar
Baħr-1 ma‘nāda şināverlik iden ehl-i suħen

Olsa deryā kumı miqdārı kayırmaz derdüñ

Sā'āti var geçer ey Āgehī şabr it katlan (Solmaz, 2005: 210)

Āfitâbî: Sâbıkan mezkûr Kurd nâm bir kemân-ebrû cevâne ya'nî bir âşüb-ı dil ü câne 'âşık-ı nâ-tüvân olup zarâfet-âmîz bir maţla'-ı pür-sürür elfâz-ı belîğ ile meştûr ol dilber-i perestîze 'anber-rîz-i kalemle raqam kılmış şebt olundu.

Kemân-ı bahtını sa'd ile kurdı

Qara bağrına kim ki çekdi Kurdı (Solmaz, 2005: 213)

Behişfî Efendi: Rûz u şeb şevk u zevkden 'ayş ü 'işretten hâlî olmayup sehî-kadd sîmberlerle ve lâle-hadd dilberlerle seyr-i sahrâ ve geşt-i zâr-ı vefâ etrafına revân olup güyâ reşk-i huld-ı berîn içre hür ü gılmân ve manzûr-ı dîde-i pîr ü cevân olan cevânlar ile zevk ü şafâda mağrûr ve terennümât-ı tarab-efzâ ile nevâda mesrûr iken bu maţla'ı meştûr kılmış aşhâb-ı 'ayş ü huzûr arasında meşhûrdur. *Maţla'*:

Tene dırnâ diyü meclisde sürür itseñ sen

Başlar ey rûh-ı revân ditremege dir dir ten (Solmaz, 2005: 225)

Halîfe: Nevbet bir nekkâreci dil-berine degdükde üç beyt edâ-yı bülend ile derc idüp âvâzesi tâk-ı 'âleme velvele ve nüh revâk-ı âsmâne gulgule şalmışdur. *Nazm* :

Biri nekkârecidür adı Hayder

Olupdur cümle hüsn ehline mihter

Çıkup bir cebîne dir ol mâh tal'at

Güneş sen git benümdür şimdi nevbet

Öz adına çalar devlet nefirin

Ne qara gündedür görmez fağırin (Solmaz, 2005: 288)

Derûnî: Mezkûr zamân ile bir cevân-ı nâ-mihribâna 'âşık-ı nâ-tüvân iken bir meclisde şeytan laqabla şöhret bulmuş bir raqîb-i dîv-sîret dil-berine bâde-i nâb şunduqda 'alâ-vechi'l-'itâb bu beyti bedîhe dimiş ol ağıyâr-ı zişt-kirdânüñ gurlığına *Beyt*:

Sāḳiyā öpme raḳībūñ ayağın eyle şikest

Ādem oldur ki şıya ḳaşd ile şeyṭān ayağın (Solmaz, 2005: 304)

Mevlānā Sāmî: Dürr-i Necef laḳābıyla mülakḳāb ‘Alī nām bir cevān-ı pāk-meşreb [için] dimişdür. *Beyt* :

Virdi cihanda silk-i cevāne çün şeref

Lāyık degül mi dinse ‘Alī’ye dürr-i Necef (Solmaz, 2005: 354)

Ġarībî: Mezkūr Ġarībî ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrīn riḳāba üftāde-i dil-dāde iken bir dīv-siret raḳībî hicv itmiş. Mezkūr hicvden ḳayli ter düşüp ḳāḳīya varır. Müşārünileyh ol eşnāda bedīheten bu tārīḫi ol ḫāruñ başına tevciḫ diyü sebt itmiş bed degül nıkdür. *Ḳıṭ‘a Tārīḫ* :

Beni hicv itdi diyü da ‘vā idüp bir ebleh

Ḳāḳīya varup itdügi sicillāt ile

Ben de inkār ḳılıp ḫāşıl ı bu da ‘vānuñ

Didüm ol arada tārīḫini ebyāt ile (Solmaz, 2005: 459)

Meşrebî: ‘Alī nām bir cevān-ı nāzenīn ve bir māh-ı zühre-cebīnūñ ‘ışḳıyla dest-i zībāsına dāğ-ı āteşīn yaḳmış ol eşnāda ol şā‘ir-i maḫabbet-endüz bir ḡazel-i pür-süz dimiş bu evrāḳda bir iki beyti erḳām olundu. *Şi‘r*

Dilā yazuḳsınırdı öpmege ‘ālemde cān anı

Elinden yandum ol dāğūñ ki yaḳdı dest-i cānānı

Bozulmasun diyü yārūñ fitil-i dāğ-ı cān-sāzı

Aña bend eyledüm bir nice yirden rişte-i cānı

‘Alī ‘ışḳına yüz biñ dāğ-ı şevḳ ur Meşrebī cānā

Erenler sikkesidür yan severseñ Şāh-ı Merdānı (Solmaz, 2005: 538)

Verilen örneklerin tümü aşk duygusu ile yazılmış olmasına rağmen konuları ve yazılış sebepleri bakımından çeşitlilik arz eder. Hâce Çelebi gençliğinde âşık olduğu güzelin atının sadece ayak izini görmekle duyduğu heyecanı dile getirmiş, Âgehî bir gemici dilberine gönül vermiş aşkının karşılığını bulamayınca maşuğunun mesleğine ait terimlerle bir kaside yazmış, Âfitâbî Kurd lakaplı bir civana âşık olmuş, zayıf düşmüş fakat sevinç dolu, etkili, zarif sözlerle çok sevdiği dilber için anber akıtan kalemmini dile getirmiş, Behiştî Efendi gece gündüz dilberlerle dolaşma ve zevk halinde iken hoşnutluğunu ve memnuniyetini dile getiren matla'ını söylemiş, Hâlîfe'nin bir nekkareci dilberine gönlü değmiş ve yüce aşkı kadar ses getiren şiirini söylemiş, kendi deyimince 'âleme velvele asmane gulgule' salmış, Derûnî sevdiği dilberine rakibin bade sunması üzerine irticalen kötü amelli rakip için bir beyt söylemiş, Mevlânâ Sâmi dürr-i necef lakaplı bir genç için beyit söylemiş, Garîbî gönül verdiği dilber için rakibi hicvedince bu hiciv yüzünden kadıya düşmüş ve bir tarih kıt'ası yazmış, Meşrebî ise aşka düşüp ateş ve yanma dolu bir gazel yazmıştır. Herkeste ortak olan aşk duygusu şairleri etkilediği farklı yönleriyle ele alınmış ve bu eserler ortaya konulmuştur.

1.3.1.3. Padişah, Devlet Adamları ve Devlet Görevlileri ile Olan Çeşitli Münasebetleri, Onların İhsanlarını Konu Alan Şiirler Vardır.

Kâmî Efendi: ...pâdişâh-ı sa'âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa'âdet**'i neşr ü nazm ile Türkî'ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139)

'Îzârî Çelebi: Püşide olmaya ki pâdişâh-ı kâm-yâb a'nî Sulţân Süleymân-ı felek-cenâb sâlik-i râh-ı şavâb olup yasağ-ı bâde-i nâb itdükde ol şâ'ir-i şîrîn-kelem bâde-i gül-fâm ile meyhâne hakkında bir matla' -ı mestâne demişdür şebt olundı. *Matla'* :

Meyhâneler kapandı vü bitdi şarâb işi

Devşür simât-ı 'işreti oldı hōş -âb işi (Solmaz, 2005: 424)

Ele aldığımız Kâmî Efendi ve 'Îzârî Çelebi örneği, şairlerin yaşadığı dönemde hüküm süren padişahlar ile ilgilidir. Kâmî Efendi padişah namına Türkçe'ye eser tercüme etmiş, 'Îzârî Çelebi Sultan Süleyman Han'ın badeyi yasak etmesi üzerine meyhane hakkında bir matla demiştir.

Rızâyî Efendi: Bu maṭla‘ı kendülere Ferhad Ağa iltimâsıyla medrese virüldükde buyurmuşlardır tamâmı ḥasb-i ḥâlleridür. *Beyt* :

Sipehr rā çî ‘aceb ger koned ri ‘āyet-i dūn
Ki cuz mütāba‘at kār key koned gerdūn⁸ (Solmaz, 2005: 155)

Şemsî-i Dîvâne: Sābıķan serdār-ı ‘ālî-miķdār olan vezîr-i a‘zām Muştafâ Paşa vefât idüp yirine vezîr-i a‘zām olan Sinān Paşa diyār-ı şarka ‘asākîr-i zafer-mü’essire serdār-ı fetḥ-āşār naşb olunduķda bir tārîḥ-i meze-dār-ı zîbâ diyüp müşārünileyh paşaları ol tārîḥ-i ra’nâda zikr itmişdür taḥrîr ü taştîr olundu. *Şîr* :

Bi lisānî ‘Arabî ķāle Şemsî tārîḥ
Muştafâ Paşa râhe ebeden fecâe Sinān⁹ (Solmaz, 2005: 376)

Mimnetî: ...Hüseyn Paşa-yı ‘ālî tebār Laḥsâ’ya beglerbegi kām-kār olduķda Sābıķü’z-zikr efkār-ı bikr ile bir tārîḥ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḥāk-i pây-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzār ve pesend-i ṭab‘-ı merdüm-i ebrār olmuş. *Fi’t-tārîḥ* :

Bu gün sensin mürüvvet ma‘deni luṭf u kerem kânı
Revādur olsa luṭf-ı pâdişāhî saña erzānî

Bu peygām-ı sürür-encāmı güş idüp didüm tārîḥ
Biḥamdillah bugün Laḥsānuñ olduñ mîr-i mîrānı (Solmaz, 2005: 546)

Enverî: İttifāķen bir gün iki destî şarāb ile ol rind ḥāne-i ḥarāba giderken şubaşıya rast gelür. Envā‘-ı ‘itāb u ‘iķāba müsteḥaķ olduķda hemān bedihe bu beyti oķıyivirür. Bu eş‘ār-ı ābdāruñ yüzi şuyına ḥalāş bulur mezkūr beytin bir mışra‘ı Aḥmed Paşa’nuñ Kerem ķaşîdesindendür tazmîn-i ḥaş vāķı‘ olmuşdur. *Beyt*:

İki destüm ṭolı mey destümi şındurma benüm
Ṭotalum iki elüm ķanda imiş ķanı kerem (Solmaz, 2005: 221)

⁸ -Felek alçağı gözetirse buna şaşılmaz; çünkü felek gözetmeden başka ne yapar ki...

⁹ -Şemsî, Arap diliyle tarih söyledi: Mustafa Paşa ebedî olarak gitti ve Sinan geldi.

Riyâzî-i Üskibî: Hayfâ ki zât-ı şerîfi ve nâm-ı laţîfi rind-i lâubâli olduğı ecilden halk içinde perîşân-mezheb ve peyrev-i erbâb-ı meşreb diyü meşhür ü mezkûrdur. Binâen ‘alâ-zâlik ol zamânda Rûm İli kâđî ‘askeri olan Çivi-zâde Efendi mevlânâ-yı mezkûre hîn-i mülâzemetde ‘alâ-vechi’l-‘itâb *senüñçün Riyâzî kâfirdür dirler. Saña nice manşıb virelüm diyicek* muķâbelesinde *sulţânım siz bir kâfir kâğilığı ihsan eyleñ* diyü cevâb virür. Bu laţife sebebiyle kâđî olur. Beher hâl bu bir kaç beyt-i bî-mişâl ol şâ‘ir-i perîşân me‘âlüñdür şebt oldı. *Nazm* :

Sâkin deşt-i belâ yirini mesken mi şanur
Rehrev-i ‘ışk o vâdileri me’men mi şanur

Diyicek hancerüñe düşerin ey döst senüñ
Atdı âğâz-ı ‘itâbe beni düşmen mi şanur

Eyledi mest bizi bâde-i hum-ı lâhût
Müdde‘î ‘âlem-i lâhütdaki den mi şanur

[*Diger*] : ‘Arüs-ı nev dirilme ey felek zâl-i kühensin sen
Nice dâmâda kendin râm kılmış pîre-zensin sen

Derüñey ey hum-ı mey şâf herkes zevk ider senden
‘Aceb bilsem nedendür tıynet-i pâküñ nedensin sen

[*Diger*]: Diyeli hâl-i ‘ızâruñ fitne fenninde begüz
Komadı ben ‘âşık-ı dil-ğastede cânâ beñüz

Bağr-ı şi‘ri âb-ı luţfa ğarķ iden kimdür diseñ
Dürr-i yemm-i ma‘rifet şâhâ Riyâzî bendeñüz (Solmaz, 2005: 317)

Enverî ve Riyâzî-i Üskibî’de devlet görevlileri ile olan münasebetler ele alınmıştır. Enverî, elinde iki testi şarapla subaşıya denk gelir, irticalen beyit okuyarak kurtuluşa erer. Riyâzî-i Üskibî, Rum İli kazaskeri olan Çivi-zâde Efendi ile aralarında geçen laţife dolu dialogtan sonra kadı olması üzerine bir nazm yazar.

1.3.1.4. Dini Aylar, Bayramlar ve Din Büyüklerinin Sohbetine, Dergâhına Nâil Olma Üzerine Yazılan Şiirler Vardır.

‘**Adlî Efendi:** Bir zamânda eyyâm-ı rûze müştedd ve hengâm-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamân ol yâr-ı suhen-dândan *rûze bizi muhkem tutdı ve açlık cânımuza kâr itdi ‘ıydıyye bir şî’r-i âbdârla elem-i ‘aşımuz ref’ ve gam-ı cû‘ümüz ref eyleseñüz olmaz mı* diyü iltimâs itdüklerinde bu gâzel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed ‘ıyd-ı pür-tâmid ve fetḥ-i bâb-ı ‘işret-i şafâya kilîd olmağ için nazm itmişler.

Ber-ḥarâf olsa gam-ı rûze vü bayram olsa

Merḥabâ itmege el virse güzel râm olsa

Fetḥ-i ebvâb-ı şafâya bu kilîd olsa maḥall

Tâ ki ‘işret yüzini görmege bir câm olsa

Rûz-ı ‘ıyd itse cihan ḥalkını şâd u ḥurrem

Elem ü gamla heman zâhid-i ḥod-gâm olsa

Ne gerek yâri girift itmege meclisde eger

Nuqlümüz dâne olup neş’e-i mey dâm olsa

‘Adli’yâ rûze dükendi gel e bayram idelüm

Nice bir söyleyelüm derd ile aḥşâm olsa (Solmaz, 2005: 174)

Penâhî: Zîrâ ki müddet-i medîd ve ‘ahd-i ba’îd Mevlânâ’nuñ âsitânın penâh idinüp şeyḥ-i ḥânḳâh ve meşnevî-ḥ’ân-ı dergâh-ı ‘ârif-i billâh olmuş. Güyâ ki bir gün maḥâfil-i erbâb-ı hidâyetde şevḳ-ı şems-i pür-ḥarâretle vecd ü ḥâlet irişüp raḳş u semâ’a bî-iḥtiyâr mânend-i zerre-i bî-miḳdâr girüp bu beyt-i ḥasb-i ḥâl-i dil-i bî-ḳarâr dimiş. *Beyt:*

Şevḳ-ı Mevlânâ ile ḥaṅ mî semâ’ itsem bu gün

Zerre lâbüd raḳş ider ḥoḳınsa şemsün pertevi (Solmaz, 2005: 235)

‘Adlî Efendi Ramazan ayı ve oruç vasıtasıyla şiir yazmış, Penâhî Mevlânâ’nın dergâhına erişmiş, dini cezbe ile kendinden geçip semaya başladığında ağzından bulunduğu hali belirten bir beyit dökülmüştür.

1.3.1.5. Bir Devlet Hizmetine Katılma veya Bir Devlet Hizmetinden Azledilme, Çeşitli Sebeplerle Ulufenin Kesilmesi Gibi Durumlarda Yazılan Şiirler Vardır.

Şemsî-i Dîvâne: Ba’de zamân kazâ-yı Kaţîf maḥlûl olur. *İşte tâli’ünde bir kâdîlık düşdi gidersen* didükde ol merd-i mechûl *giderin* diyü kâbul eyler. Mezkûr Efendi tekrâr ider *eger gitmezsen talâk-ı selâse üzerine olsun mı* diyü cevâb virür *imdi Kaţîf kâdîlığı düşdi* didükde ihtiyâr idüp kazâyâ râzî olmuşlar. Mezkûra ba’zî yâran taḥsîn yüzünden dirler ki *şânuñuza lâyıḳ kâdîlık degüldür niye râzî olduñ* diyü riş-ḥand itdüklerinde *n’eyleyüm şu maḳûle bir ḥâl vâkı’ oldı eger ‘avret boşamaḳ vehmi olmayaydı kâbûl eylemezdim* diyü cevâb virür. Yârâna bu ḥiţâb-ı müsteţâbı hezl-güne gelmenin gâyetde ḥazḳ idüp gülmedin bî-tâb düşerler ve başına mezelemeg için meges-vâr üşerler. Ba’dehu üftân u hîzân Kaţîf’e revâne olup gitdükde ol zeminüñ âb u hevâsı mizâc-ı ḥâbîşine sâz-kâr u muvâfiḳ olmamaḡla ol diyârı zem tarîḳıyla kadḥ idüp bir ḡazel şebt oldı. *Ġazel* :

Teb-i ḥasret cânımı gâyet ile itdi nahîf
Odlara yansun yıḳılsun dilerüm mülk-i Kaţîf

Ey Süleymân-ı cihan şöyle za’îf itdi belâ
Göge of dir iseñ uçar hem çü pür mür-ı za’îf

Gözlerüm yaşını baḥreyne revân eyledi ḡam
Dervîşüñ yâdına ḡarḳ-âb-ı belâ oldı ḥayif

Elde avucda nesne yoḡ idem ‘azm-i sefer
Bir tehî dest ḳaldı ḡurbetde bî-çâre za’îf

Ḳaldım ayaḡda eyâ kân-ı kerem menba’-ı cûd
Dest-gîr ol Şemsîye bir çâre eyle ey laţîf

Laḥsa'yı da bu üslûb üzere ta'rîf idüp teşrîf buyurmuşdur. *Eyzân gâzel* :

Seng-i miḥnetle yapılmışdur binâsı Laḥsa'nuñ
 'Āķıbet ğamla yire giçer esâsı Laḥsa'nuñ

'Āşık-ı dîdâr olup ider derûn-ı dilden âh
 Gözlerüm yaşı gibi çok mâcerâsı Laḥsa'nuñ

Kâkülûñ serdâr olup serḥadde çok başlar keser
 Şâh-ı 'âlem geçinür mîr ü gedâsı Laḥsa'nuñ

Bunda kalanuñ başı vü gidenüñ malı gider
 Ehl-i 'ışk olur perîşân bu hevâsı Laḥsa'nuñ

'Āşık-ı bî-çâreler Şemsî niçe itsün karar
 Yoķ durur bir gönül egler mehlikâsı Laḥsa'nuñ (Solmaz, 2005: 374)

Şemsî-i Dîvâne Katîf kazasına memuriyet ile gönderilir ve kadı olur. Ancak lahzayı beğenmez, mizacına uygun değildir. Bu durumu dile getirmek ve lahzayı yermek amacıyla bir gazel yazar, yine ona ait olan diğerk gazelle lahzayı tasvir eder.

Şemsî-i Dîvâne: Aña binâen bu mecma'-i zırafâya yârân-ı suḥendân ibrâmı ile erķâm olundu ve Kaṭîf kâḫılığında Ferec nâm bir mültezim-i serencâm vefât idüp esbâb-ı mîrîden dellâlde ḥarâc alup satıldıķda bu iki beyti dimişdür. Bu beyitlerle ḫaylî şâdmândur ve tefâḫûri fevķa'l-beyândur. *Nazm* :

Mültezim olalı Kaṭîf'e Ferec
 Derd ü ğamdan bulmadı gönli ferec

Mâl-ı mîrî yiyenüñ ḫâli budur
 Giyerüz esbâbı dellâlde ḥarac (Solmaz, 2005: 376)

Şemsî-i Dîvâne Ferec kasabasında kadılık yaparken orada karşılaştığı bir durum üzerine bu nazmı yazmıştır.

Ca'fer Çelebi: Elān İstanbul kâdîsi olan Kâdî-zāde Efendi'nün dānişmendidir. Mezkūra 'arz-ı hıdmetin tevfiż itmişler imiş. Bir nice gündən soñra ol hıdmetden 'azl olmış. Hasb-i hāli bir kıt'a-i bî-mişāle nazm kılmış zıkr olunur. *Kıt'a* :

Kesme cevr ü cefāñı bendeñden
Zaħmetüñ baña 'ayn-ı raħmetdür

Bende-i bendeñüm hemīn maħşūd
Hıdmet-i 'arz u 'arz-ı hıdmetdür

Ol esnāda bir mikdār zamān mezkūr efendisiniñ hıdmetlerine varmadığına bināen *El 'özü maħbülün 'inde'l-kirāmī* fehvāsıyla bir kıt'a-ı ğarrāyı terkīm ü imlā itmiş. *Kıt'a* :

Varmasam ħāk-i pāye ger dāim
Şanmañuz anı ħadr ü pāyemden

Hayfdur k'ola türe her laħza
Āsitān-ı şerīf sāyemden

ve lehu : Kūyuñ etrāfin ıraħdan görürüm
Olmasuñ diyü kilābuñ bî-ħuzūr

Yaħına var ğam ki nā-geh birisi
Yapışup damağa dime ki dūr (Solmaz, 2005: 257)

'Aşkî: Babası dergāh-ı mu'allā yeñiçerilerinden imiş ve kendü de ol bölükde iken nāğāh gerdiş-i devr-i felekden toħuz yüz altmış üçde teninde bir 'arıza peydā olmış. Hıdmetinde kuşūr ve zaħmetle rencūr olduğı ecilden 'ulūfesin kesmişler. Ol esnāda pādişāh-ı dīn-penāha ve Haħan-ı Süleymān-bārgāha bir ğazel-i ğarrā diyüp şunmuş maṭla'ı budur. *Nazm* :

Pādişāh-ı cihān penāhuñ ben
Nice yıl işiginde çāker idüm

Ḥaste oldum kesildi dirliceğüm
Şağ olursam şolağ olam dir idüm

Pādişāh-ı cihān a' nī Sultān Süleymān-ı zamāna bu ğazel bahāne olup teḡāüd tārīḡı ile on akçe iḡsān buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 438).

Ca'fer Çelebi görevden azl edilmesi üzerine hâlini dile getiren bir kıt'a, sonrasında danişmendi olduğu Ḳâdî-zâde Efendi'nin hizmetine varmadığına binaen özür ve bağışlanma için bir kıt'a yazmış, 'Aşḡî vücudunda ortaya çıkan bir hastalık sebebiyle görevini yapamaz olmuş ve ulufesi kesilmiş, bunun üzerine padişaha gösterişli bir gazel yazmış, bu gazel vasıtasıyla padişahın on akçe ihsanıyla emekli olmuştur.

Minnetî: ...ve sezā-vār-ı eyālet olan Ḥüseyn Paşa-yı 'ālī tebār Laḡsā'ya beglerbegi kām-kār olduḡda Sābıḡü'z-zıkr efkār-ı bıkr ile bir tārīḡ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḡāk-i pāy-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḡen-güzār ve pesend-i ṡab'-ı merdüm-i ebrār olmuş. *Fi't-tārīḡ* :

Bu gün sensin mürüvvet ma'deni luḡ u kerem kāmı
Revādur olsa luḡ-ı pādişāhī saña erzānī

Bu peygām-ı sürür-encāmı güş idüp didüm tārīḡ
Bıḡamdillah bugün Laḡsānuñ olduñ mīr-i mīrānı

Paşa-yı 'ālī-şānuñ mesmū'-ı şerīfleri ve maḡbūl-i ṡab'-ı laḡıfleri olup mezkūrı vilāyet-i Laḡsā'da bir ḡādīlġ ile ber-murād idüp ol pāk-nihādı dünyevī imdād ile ḡuyūd levāzımından āzād itmişler (Solmaz, 2005: 546).

Minnetî Hüseyin Paşa Lahza beylerbeyi olarak atanınca bir tarih yazar. Bunun üzerine Hüseyin Paşa'da Minnetî'yi lahza kadılıġına atar.

1.3.1.6. Şairlerin hem Kendisini Eleştirmesi hem de Diğer Şairlerle Aralarındaki Çekişmelerin Mizah Yoluyla Dile Getirilmesiyle Oluşan Şiirler Vardır.

Ḥıfzî: Ḥayfā ki zārīf-i laḡīf ü şā'ir-i naşīf-i naḡīf şī'r ü şu'ūr mābeyninde şöyle meşhūr ve bir mertebede ter-mizāc kimsedür ki dāimā kendü ḡuyından bī-ḡuzūr olur ve ol

bābda bî-‘ilāc idügi zebān-ı yārānda mezkūrdür. Bu ğazel-i mestāne ḥasb-i ḥāl-i rindān-ı zamān olduğıçün ŗāhid-maķāl ve mübeyyen-i ḥāl ve vaŗf-ı mecālis-i erbāb-ı dūnyā olsun diyü peydā itmiŗler. *Ĝazel*:

‘Ālimūñ mertebesin gör ne ķadar ber-terdür
Baŗdan bezm-i ŗafā bir ayaĝ altı yirdür

Ne ķadar vaḥŗi ğazāl olsa da rāmuñdur yār
‘Iŗķ-ı dīvāneligin gör ki ne vādīlerdür

‘Iŗķ-ı Manŗūra felek bay-ŗifāt baŗ egdi
Ol ne Ḥallāc durur gör bu nīce çenberdür

Dehen-i nāzūki ter düşdüğine cānānuñ
Yoķ yire ol lebi nev ḥaṭṭı yine muĝberdür

Söz güherdür dir iseñ Ḥıfzī-i ŗāfi-dile gel
K’andan ğayrıda bulunmaz o bir cevherdür (Solmaz, 2005: 272)

Ḥıfzī kendi nazik, çabuk alınan mizacından rahatsız olur ve içinde bulunduĝu ḥāl için bu gazeli yazar.

Tābī-i Büzürg: Cümlesinden biri bu ki kendü Büyük Tābī dinilmekle bilinür ve İstanbullu olan Tābī-i Kūçek ki zu‘mı kendüden büyük vāķı‘ olmuş dāimā maḥlaŗları iŗtirāk üzre olmaĝın birbirleriyle ḥırḥır-ı da‘vādan ḥālī degüllerdür. Bu ḥāletde bir gün zurefānuñ ber-güzīdesi ve ŗu‘arānuñ pesendīdesi Büyük Tābī’ye Emānī rāst gelür. Müṭāyebe tarīķıyla *ķanı Kūçük Tābī görünmez* diyü aña su’āl ider. Mezkūr daḥi ḥāzır cevāb olup laṭīfe yüzinden bu beyti ‘ale’l-fevr nazm itmiŗ raķam oldu. *Beyt*:

Tābī-i Kūçegi görmek dileyen
Görsün iŗte etegüm altında (Solmaz, 2005: 243)

‘**Aṭâ**: Mezkûruñ ṭarîḳ-ı hicvde ma‘ânî-yi rekîk ile muḳaṭṭa‘âṭı çoḳdur yazmasını terk-i edeb bilüp tesvîd olmadı lâkin cümlesinden bu kıṭ‘a ki çendân elfâz-ı mühmelesi yok ḳaḫve fincânı ḫuşuşunda Küçük Tâbi vaşfında dimişdür şebt olundu. *Ḳıṭ‘a* :

Ne revâdur seriḳa şâḫibi Tâbî sen iken
Baña işnâd idüben eyleyesin bühtânı

Dâyireñ ben bilürem n’eydüğini gel berüye
Saña çalmaḳ nic’ olur göstereyin fincânı

Mezkûr Tâbî ḳaḫve-ḫânededen fincân çalmaḫla iştiḫâr bulmuşdı kıṭ‘aya andan sezâvâr olmuşdur (Solmaz, 2005: 444).

Tâbî-i Büzürg (Büyük Tâbî) ile Tâbî-i Küçük (Küçük Tâbî) mahlas ortaklığının da verdiği duruma birbirleriyle sürekli hır gür halindedir. Büyük Tâbî bir gün Emânî’ye rastlar, o da Küçük Tâbî’yi sorunca latîfe yoluyla bir beyt söyleyiverir. ‘Aṭâ da Küçük Tâbî’nin kahvehaneden fincan çalıp iftirayı kendisine atması üzerine Küçük Tâbî vasfında bir kıṭ‘a söylemiştir.

1.3.1.7. Şairlerin Söylediği Bu Latîfeler Sadece Diğer Şairlerle Sınırlı Değildir. Bazen Bu Şakalaşmalar Dönemin Esnaflarıyla da Olmuştur.

Behiştî Efendi: Mezkûruñ ṭab‘ı ziyâde küşâde olmağın laṭîfeleri gâyetde çoḳdur. Cümlesinden biri budur ki ḳaşaba-i mezbûrede zümre-i sipâhdan Baba Ḳuşeyrî nâm nedîm-i ḫâs u ‘âm olan yaḫ-fürüşüñ ittifaḳen bir gün teferrüc-künân cânib-i yaḫdânına revâne olduklarında müṭâyeye yüzünden ḳarısına müte‘allıḳ bu beyti bedihe ḫüb buyurmuşdur nüdemâya maṭlubdur şebt olundu. *Beyt* :

Ḥarâretten meded öldük Ḳuşeyrî
Bize in‘âm ü ‘âm eyle ḳarından (Solmaz 2005: 230)

Ḥızrî: Ol zamânda İstanbul’da iki meze-i rüzgâr ve her birisi bir laḳabla nâmdâr aḫâveyn var imiş. ‘Ârifîn-i cihân ve ḫōş -ṭab‘ân-ı zamân birine boza-ḫâne ḳocı ve birine

kepek dānesi dirlerdi. Sābıķū'z-zıkr anlaruñ haķķında hezl ıarıķıyle bir kıt'a derc itmişdür ki mezeden hālī degüldür. *Ķıt'a* :

Oldı Şehr iĉre ĉün ser-i zuraşa

Boza-hāne ĳocı kepek dānesi

Ya İlāhī buları eŐhāŐa

Meze iĉün şogurdı mı ānesi (Solmaz, 2005: 290)

BehiŐti Efendi, Ćorlu'da Baba ĶuŐeyri namlı bir dondurmacıya rast gelir, lātife amacıyla Baba ĶuŐeyri'nin karısına irticalen bir beyit okuyuverir. Hızişi, İstanbul'da bulunan boza-hāne ĳocı ve kepek dānesi lakaplı iki lezzet ustası kardeŐ iĉin latife yoluyla bir kıt'a Őöyler.

1.3.1.8. Sadece Şairler Değil Tezkire Yazarımız Ahdı de Devlet Büyüğü Piri Paşa İĉin Bir Şiir Yazmıştır.

Piri PaŐa: On dōrt kerre yüz biñ aķĉe ile (Adana'ya) beg olmiŐlar. Bu bende-i sergeŐte ol Őehre irdükde evŐāf-ı hāmīdeleriniñ biñden birin bir ĳaŐide-i Őikeste-bestede nazm idüp hāk-i pāy-i Őeriflerine ve 'izz-i ĳubūr-ı lařiflerine revāne itdükden Őoñra bir nice beyt ĳalem-i dü zebān ile bu evrāķ-ı periŐāne Őebt olundu. *Nazm* :

Zübde-i piri ü cevān eşref-i ebnā-yı zamān

Őāĳib-i aşl u neseb ĳazret-i Piri Paşa

Tuyi ān Őā'ir-i pākize suĳen kez ser-i luşf

Lezzet-i zevķ-ı kelām-ı tu buved rūĳ-fezā¹⁰

KiŐt ĳayr ez tu der in Şehr eben 'en ceddin tā

Mescid ü medrese sāzed zi 'ařā zi behr-i Ķudā¹¹

¹⁰ - O temiz Őözlü Şair sensin, öyle ki lutf ile, senin Őözünüñ tadı ruhu güzelleştirir, rahatlatır.

¹¹ - Allah rızası iĉin, bu Şehirde atalarından bu yana, bağış yoluyla mescit ve medrese yapan senden başka kim vardır?

Reh-revân-râ neresed memleket-i h̄ĩş be-bād
Geşte ĩn Şehr be-devrân-ı tu bih ez heme cā¹²

Kes ne-nāled diger ez bīm-i ğarībī hergiz
Z'ān ki geŐtest cenāb-ı tu melāz-ı ğurebā¹³ (Solmaz, 2005: 107)

Ahdî, PİRİ Paşa'nın bey olması üzerine duyduğu sevinci ve onun ihsanlarını dile getiren bir Şiir yazmıştır.

Son olarak eserlerin yazılış sebep veya vesilesini toplarsak, eserlerin çok çeşitli sebeplerden dolayı yazıldığını görürüz. O dönemde Şairi etkileyen herhangi bir olay Şiire konu edilmiş, kimisi amaç gözeterek kimisi amaç gözetilmeden yazılmıştır. Olay anlatıldıktan sonra sunulan her Şiir parçası konusu bakımından olay ile bizzat ilgilidir. Bütün bu tespitlerimizden hareketle Şairi etkiyen olaylar, dönemin yapısını kavramanın yanı sıra latıfelerle de Şairler arasındaki çekişmeleri ve kültürel bir unsur olarak önceki dönemlerin mizah anlayışını da kavrayabiliyoruz. Meslek grupları, meslek gruplarının önemi, verilen kimi örneklerden hareketle beldeler hakkında bilgi ediniyor, Şairlerin mizaçlarını kavrayabiliyoruz.

1.3.2. Eserin Yazılış Zamanı

Bir eseri anlayabilmek için onu ortaya çıktığı tarih ile birlikte deĝerlendirmek gerekir. Hiçbir sanat ve edebiyat eseri aĝından, yazıldığı dönemden baĝımsız deĝildir. Bu durum inceleme yaparken Şairin zihniyeti ve dönem hakkında bizi aydınlatacaktır. Gülşen-i Şu'arā'da da eserin yazılış zamanı önemli bir yer tutar. Tezkirenin müellifi Ahdî, zaman kavramını belirtirken iki farklı yol izlemiştir. Aĝmed Paşa, Yümnî Beg, Ħarımî Beg, Rindî, 'Ārif Çelebi, 'Adnî Beg, 'İlmî, Müdāmî Beg, Muĝıfî Efendi, Murādî-i Baĝdādî ve Lāzımî'de doĝrudan takvim yılına baĝlı kalınırken; PİRİ Paşa, Nihānî, Emrî elebi, mîdî, Ca'fer elebi, Cdāyî-i 'Acem, Ħayretî, Ħamdî-i Bursevî, Ħsām Beg, DāniŐî Efendi, Dernî, Mevlānā Sāmî, Sıĝrî, Şemsî-i Dıvāne, Őāfî, Őalāhî, Tufeylî, Tārzî-i Diger, Zhrî, 'Ārif Çelebi, 'Ubeydî Çelebi, 'İzārî Çelebi,

¹² - Yolcuların memleketlerine rzĝar zarar vermez. Bu Şehir senin devrinde her yerden daha iyi hale geldi.

¹³ - Kimse garip kalma korkusuyla inlemez artık, çünkü senin zatın gariplerin sıĝnaĝı olmuştur.

‘Âlî, ‘Arşî, Ğarîbî, Mevlânâ Kâtib, Muĥîtî Efendi, Minnetî ve Nigârî’ de dolaylı olarak zaman belirtilmiştir.

1.3.2.1. Doğrudan Tarih Verilerek Oluşturulan Örnekler Vardır.

Aĥmed Paşa: ...ve sene ĥamse ve tis‘în ve tis‘â mi’ede (H. 995 - M. 1586-87) diyâr-ı Bağdâd’a bu bende-i nâ-şâde bir mektûb-ı dürer-bâr ile bu ğazel-i âbdârları gelüp tezkîre-i erbâb-ı nazma naĥş u nigâr oldu.

Baña ‘iřkuñda ziyân itme gibi şûd olmaz
‘Ăşîka ölmeden özge daĥi maĥşûd olmaz

Ķoma ĥat vech-i münîründe gider pâk eyle
Nürdur pâdişehüm nürda çün dūd olmaz

Mâh-veş sîneñi burc-ı bedene çekmeyenüñ
Kevkeb-i baĥtı gülüp ĥali‘i mes‘ûd olmaz

İtmege bezmüñi ‘iřret gicesinde ĥoş -bū
Micmer-i tende yanan cân gibi bir ‘ûd olmaz

Kūy-i firdevsüñi Na‘tî çü maĥam eylemeye
‘Ăĥîbet nāmı anuñ dünyede Maĥmūd olmaz (Solmaz, 2005: 167)

Yümnî Beg: Sene seb‘în ve tis‘â mi’ede (H. 970 - M. 1562-63) řehr-i İstanbul’da vâkı‘ olan Ağustos zamânında berk ü bārân u seyl-i firāvân gelüp nîce nîce ma‘mūr evleri vi-rân itdükde bu târiĥ-i âbdârı ĥab‘-ı âteş-bârdan zuhûra getirüp ketb itmiş.

Bir ‘alâmet zâhir oldu şehr-i İstanbul’da kim
Ĥalkuñ efgânı zemînden âsumâne çıĥdı yâ

Eyle ifrâĥ ile yaĥmur yaĥdı kim nîce evi
Seyl alup ĥâşâkveş deryâya anı ĥaĥdı yâ

Vehm-i ra‘d ü berk ile Yümnî didüm târihini

Yıldırımla seyl Kōştantin’i yıkdı yaqdı yā (Solmaz, 2005: 182)

Harîmî Beg: ...ve edā-yı pāk ile muşāḥabeti dil-pezîr ve cüst ü cüy-ı memālik itmede bî-naẓîr olmağın emr-i pâdişāh-ı cihāngîr ile sene şelāse ve semānîn ve tis‘ā mi’enuñ (H. 983 – M. 1575-76) şehr-i Recebinde diyār-ı Bağdād’a gelüp mezārāt-ı evliyāullah ve merāķıd-ı aşfiyā-yı feyz-i enbiyâyı ziyāretle behremend olmağ müyesser ve muķadder olduğda her birisinin āsitān-ı felek-āşiyān-ı ḥuceste ‘üvnānına ‘arz-ı ‘ubūdiyyet izhār-ı ḥulūş-ı ṭaviyyet için birer ğazel-i ābdār-ı mānend-i dürr-i şehvār rişte-i nazma çekmişlerdür. Ḥuşuşā ḥāzret-i şāh-ı şehidān ya’nî şehid-i Kerbelā *Nevverallahü merķadehu* ḥaķķında buyurduklarınıñ maṭla‘ı budur ki zıkr olunur. *Maṭla‘* :

Cennet-āsā ravza-i kūyuñ ser-ā-ser nūrdur

Dūd-ı kandîlūñ anuñçün kühl-i çeşm-i ḥūrdur (Solmaz, 2005: 263)

Rindî: Mevlānā-yı mezkūr sene şelāse ve tis‘in ve tis‘ā mi’ede (H. 993 – M. 1585) fevt olduğda kendinüñ şulb oğlı Zühdî bu târiḥi dimişdür şebt olundu.

Ḳıṭ‘a-i târiḥ : Āh kim nahl-i ḳadi Rindî’nüñ

Şarşar-ı bād-ı ecelden şındı

Ağlayup Zühdî didi târiḥin

Bezmi yandurdı firāķ-ı Rindî (Solmaz, 2005: 334)

‘Ārif Çelebi: Sene tis‘ā ve semānîn ve tis‘ā mi’ede (H. 989 – M. 1581-82) ferzend-i ercmenleri ‘Ārif-zāde dimekle iştihār bulan Muştafā Çavuş-ı şāhib-i ḥuşemr-i sultān-ı cihān-metā‘ Sultān Murād ile Bağdād’a gelüp ḥidmetlerine müşerref olduğda vālid-i erşedlerinüñ nazmın istima‘ idüp bu tezkireye yazılmasına ṭālib oldu. Bu bende daḥi taḥrîr olunmasını münāsib gördi. *Ġazel* :

Ṭıfl-ı dil raḥm -ı tenüm içre degülken ‘alaķa

Yazdı Ḳassām-ı ezel ḥān-ı belādan nafaķa

Ƙodı utmaq içün tıfl-ı dili dīdelerüm
Bezm-i miḥnetde olan nuql-ı ‘unābı ṭabaḳa

Ġayriden ōorma ġam-ı hicri gel e benden ōor
Ŗıġmaya biñde biri nīce kitāb u varaḳa

Ƙadd-i bālāsına dil düşeli buldı rif‘at
Serve ōarıлмаğ ile buldı ‘ulyāyı ‘aṣaḳa

Dergehūñ sāilidür ‘Ārif ider ōey’ li’llāh
H‘ān-ı vaşluñdan umar luṭfuña lāyık ōadaḳa (Solmaz, 2005: 427)

‘**Adnī Beg:** Hükmi-pādīšāh-ı ‘ālem-penāh ile sene seb‘a ve ōemānīn ve tis‘ā mi’e Muḥarremiñ evāḥirinde (H. 987 – M. 1579-80-Ocak (21-30) ayının sonları) Bağdād’a geldükde ḥıdmet-i ōerīfleri ile müōerref olduḳda eṣ‘ār-ı dürer-bārı tezkār olundu budur ki naḳş u niġār oldı. *Nazm* :

Her seng-i cefā kim atar ol Bosnevī dil-ber
Doḳınmaya ōāyed diyü can sīnede ditrer

[*Diger*] : Nītekim ōehler olur taḫta mālīk
Serīr-i ḥüsne sen daḫi kezālik

Ġazel : Gözlerüm yaşına raḫm itmezsin ey nūr-ı başar
Seyl-i eṣküm cūş idüp dünyāyı ġarḳ ider başar

Bāde gibi bir dürlü ḳanlu yataġısun diyü
Bāġbān āveng idüp engürı anuñçün aşar

Canla ben müōteri iken sen metā‘-ı vaşluñı
Her neye olursa ey nāzük miyānum baña ōar

Gözlerüñ her dem ḫarāmīler gibi ḳan atmada
Ġamzeñ ādemler helāk eyler ōaçuñ yollar başar

‘Adnî’nüñ ger külbe-i aḥzânına kılsañ nüzül
Cân u dildür ‘arz olan ‘izz-i ḥuzûra muhtaşar

[*Diger*]: Nıce yazam güzelüm vaşf-ı miyānuñ bilemem
Mü gelür başlayıcağ çünkü zebân-ı kaleme (Solmaz, 2005: 436)

‘İlmî: Āḥir sene şelāşe ve sittîn ve tis‘ā mi’ede (H. 963 – M. 1555-56) şehri İstanbul’a gelüp pâdişāh-ı ‘ālem-penāha bir қаşıde şunup esbāb u libās ve zer-i bî-ḥisāb ve iḥsān-ı bî-kıyās iḥsān itmişler ber-murād olmuş. Aña bināen aḥrānı içre dānişmend ta‘dād olunur (Solmaz, 2005: 444).

Müdāmî Beg: Sābıkan sene toquz yüz altmışda (H. 960 – M. 1552-53) merḥūm Tuḳakin-zāde Meḥemmed Paşa Mışr’a paşa olduḡda ol şā‘iri-i dil-pezîr ṭab‘-ı nükte-gîrden bu tārîḫi ki bilā-naẓîr dimiş şebt olundu. *Ḳıṭ‘a Tārîḫ*:

Vālî-i Mışr olan o sultānuñ
‘Adli gün gibi ‘āleme ṭoldı

Bāğ-ı ‘ālem sehāsı mihrenden
Ġonceler gibi açılıp güldi

İşidüp ‘adlini şeh-i ‘ālem
Ḥāṭır-ı ‘āṭır-ı şafā buldı

Vālî-i Mışr idince a‘dānuñ
Yüzi berk-i hazān gibi şoldı

Bu Müdāmî didi aña tārîḫ
Devlet ile ‘azîz-i Mışr oldu (Solmaz, 2005: 523)

Muḥîṭî Efendi: Ba‘dehu gerdiş-i devr-i zamān ile ḥarmān-ı sultān-ı İrān u Turān ile vilāyet-i Bağdād’a sene tis‘în ve tis‘ā mi’ede (H. 990 – M. 1582-83) defterdār-ı māl-ı yaḡîn olan gül-i gülzār-ı dāniş ü nev-nergis-i ehl-i bînîş ve a‘yān-ı cāh ü celālūñ naḥl-i ser-bülendi a‘nî Lāle-zār Efendi’nüñ nūr-ı ḥadıḳa-i behişt-i mānendi olan Aḥmed Efendi

ile mezbūr Muḥiṭī gelüp erbāb-ı devlet aşḫāb-ı fazīlet ile ‘ayş u ‘işret ve řu‘arā-yı ḥōř -
 ṭabī‘at ile muřāḫābet-i ‘arīfāne ve mübāḫaře-i dāniřmendāne idüp ḥuřuřā sene iḥdā ve
 tis‘īn ve tis‘ā mi’e Muḥarreminde (H. 991 – M. 1583-84 Ocak) āsitāne-i mülk-āřiyāne
 řāḫ-ı řehidāne revāne olup ziyāretleriyle müřerref olduḫda bu ğazel-i dil-peźiri řebt
 itmişler. Yārān-ı zamān ve suḫen-sencān-ı cihān nazīre dimişler. *Ĝazel* :

Kemingāḫ-ı řafādan zāḫir olup luṭf-ı zebānı
 Biḫamdillāḫ ziyāret eyledüm řāḫ-ı řehidānı

Sen ol řāḫ-ı ğüzīnūñ ḳurretü’l-‘aynısın ey server
 Olur Yūsuf ile İsmā’īl anuñ ḳulı ḳurbānı

İki ‘aynum efendi ravzasına sen ğül-i ālūñ
 Birisi nehr-i řāḫī birisi nehr-i Süleymānī

Sipihr üzre řafaḳla encüm-i tābendeler yir yir
 Iřıḳlardur ki seylāb eylemişdür el iĉün ḳanı

Muḫiṭī māteminde böyle ḳan dökmezdi ĉeřminden
 Eger ‘ayn-ı sa‘ādet bilmeyeydi kendüye anı (Solmaz, 2005: 528)

Murādī-i Bağdādī: Sābıḳan seb‘īn ve tis‘ā mi’ede (H. 970 – M. 1562-63) bir mektüb-ı
 maḫabbet-efzūn bu diyār-ı ğurbetde cigeri pür-ḫūn ve kūře-i bī-tūřede ḫāli diger-ğūn
 olan bende-i maḫzūne irsāl ḳılmıř iĉinde bir ğazel-i bī-bedel řebt itmiř. ḫāliyā bu risāle-
 i müřğīn-sevāda bu bende-i dildāde ol řā‘ir-i nā-murād olan nīkū-nijāduñ ğazelin ketb
 itdi ta kim řāḫāyif-i rüzğārda meřtūr u mezkūr olup yādigār ola. *Ĝazel* :

ĉü aldı egnine ol māḫ-ı cāme-i ābı
 Seḫāb-ı ḫaclete girdi sipihr meḫtābı

İṭa‘āt itmez idüm zūhd birle řu-be-řu
 Medār-ı secde-ĝehüm olsa ḳaşı mihrābı

Belā vü derd-i nigārumla āşinā olalı
Nīst külli rifāķī küllī aşhābī¹⁴

O serve sāyesi hem-rāh olmasun diyü dil
Ne gündüzün günü ister ne gice mehtābı

Murādī mülteci oldı o şāh-ı der-köhne
Umar açıla yüzine sa'ādet ebvābı (Solmaz, 2005: 545)

Lâzımî: İstanbul'a gelüp zırafā-yı zamāne ve şu'ārā-yı ciĥāne ħarı- şup ādāb-ı şoĥbet-i ħarab-efzā ve lâzıme-i şi'r ü inşā öğrenmek semtine sālİK ve her birine cüz'ice mālİK olup pādīşāh-ı 'ālem-penāhuñ sene tis'ā ve sittīn ve tis'ā mi'ede (H. 969 – M. 1561-62) bir ġazel-i bī-bedel maĥla'ı budur ki tesvīd olundu. *Maĥla'*:

Dostlar miĥmān idindüm dün gice cānāneyi
Şem' ile cem' eyleyüp bir araya pervāneyi

ve mezkūr Lâzımî bu maĥla'-ı dil pezīre nazīre dimişdür maĥla'ı budur ki taĥrīr oldı. *Maĥla'*:

Can revān itdüm görünce 'arız-ı cānāneyi
Vāşıl-ı şem'-i cihan-süz eyledüm pervāneyi

Bu şi'ri didüġi ġünüñ ertesı fevt oldı İnnā lillahi ve innā İleyhi rāci'un¹⁵ (Solmaz, 2005: 505).

Buraya kadar aldığımız tüm örneklerde doğrudan takvim yılı kullanılarak tarih verilmiştir. Şairlerin başından geçen, onları etkilemiş olay ve durumlar üzerine yazılmış nazım türlerinin tarihleri belirtilmiştir. Aĥmed Paşa Bağdad'da bulunduğu tarihte tezkire yazarına ġazel göndermiş, Yümnî Beg İstanbul'da meydana gelen yıkıcı yağmur ve sel felaketi üzerine bir tarih yazmış, Ĥarīmî Beg padişah emriyle Bağdat'a gelip mezar ziyareti yapmış orada medfun bulunan enbiya ve evliyalar adına matla beyti dile

¹⁴ -Hiç bir dostum ve arkadaşım kalmadı.

¹⁵-(O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman) Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz derler. Kur'an 2/156

getirmiş, Rindî'nin ölümü üzerine oğlu Zühdî fevt olduğu tarihi düşmüş, 'Ârif Çelebi'nin oğlu Mustafa babasının gazelinin yazılmasını sağlamış, 'Adnî Beg padişahın hizmetine girdiğinde bir nazm yazmış, 'İlmî'nin padişaha kaside sunup onun ihsanına nâil olduğu tarih verilmiş, Müdâmî Beg Mehemmed Paşa'nın Mısır'a tayini üzerine bir tarih kıt'ası yazmış, Muḥîṭî Efendi zamanın devlet adamlarıyla görüşüp bunun üzerine bir gazel yazmış, Murâdî-i Bağdâdî gurbette iken hâlini ifade eden bir gazel dile getirmiş, Lâzımî padişahın matla'ına bir nazire söylemiş, söylediğinin ertesi günü vefat etmiştir. Bütün bu verilenlerden hareketle nazım türlerinin yazıldığı tarihi öğreniyoruz.

Ancak kimi şairler ve eserleri tanıtılırken takvim yılı verilmez. Yaşanılan olaylardan, görev durumlarından, belirtilen padişah ve şehzadelerden yola çıkarak yaklaşık bir zaman dilimi belirleriz. Bundan sonra aldığımız metin parçaları yaklaşık olarak zaman dilimi gösteren örneklerdir.

1.3.2.2. Bir Padişah Dönemi ya da Adı Geçen Şehzadelerin Yaşadığı Dönemler Yoluyla Yaklaşık Tarih Belirlenebilen Örnekler Vardır.

Pîrî Paşa: Ḥazret-i pâdişâh-ı mülk-ârânuñ şâh-zâdeleri Sultân Selîm Ḥân ve Sultân Bâyezîd Ḥân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler katl ü pâmâl olup 'âkıbetü'l-emr Sultân Selîm Ḥân nâşır u menşür ve 'adâyı maḫhür kılduḫda Sultân Selîm Ḥân mezḫûruñ medḫinde paşa-yı müşârünileyh bir ḫaşıde-i pür-me'âl nazm ḫılmış. Cümlesinden üç beyt raḫam olundı. *Şî'r*:

Gird-i râhuñ gözlerüme sürme-i fetḫ ü zafer

Eyledüm ihlaş ile ḫusrev ü 'âlî-güher

Aşdıḫâ-yı devletüñ olsun hemîşe ser-firâz

Gerden-i a'dâñı maḫtu' eyleye tiḫ ü teber

Pençe-i ḫahrundan a'dāya ḫalâş imkânı yok

Pîşe-i rezm içre şâhâ şîrîn ersin şîrîn er (Solmaz, 2005: 108)

Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Sultan Selim Han ve Sultan Bayezid Han arasında yaşanan cengin konu edinilmesi ile bu şiirin yaklaşık olarak şehzadeler dönemini içine alan bir zaman zarfı olduğunu anlıyoruz. Peçevi Tarihi'nde konu ile

ilgili bilgiye yer verilmiştir. 22 Şaban 966 (30.VI.1559), Şaban ayının yirmi ikinci günü Sultan Bayezıd ile Selim Han arasında Konya Ovası'nda şehzadelerin savaşı olmuş, Sultan Bayezıd yenilip Amasya'ya doğru kaçmıştır (Peçevi İbrahim Efendi, 1981: 276).

Nihânî: İstanbul'a geldiğinde pâdişâh hazretleri mezkûrı katl itmezden beş gün evvelce meştûr kılmış. Zurefâ vü şu'arâ mâbeyninde meşhûr olmuştur. Hüşûşa yazup şâh-zâde hazretlerinin bârgâh-ı felek-dergâhlarına göndermiş. *Gazel:*

Cân oldı şehâ şahid-i maşşûdına vâşıl
Sultân-ı ğam 'ışkuña dil ey olalı menzil

Ķatlüme delîl olsa n'ola ğamzeñe zülfüñ
Meşhûrdur *e'd-dâlü 'ale'l-hayri kefâ'il*¹⁶

Ey kaçı kemân tîr-i havâdişden alınma
Peykânüñ ile sînede cân olalı yek-dil

Olmasa kişi 'âlem-i esrâr-ı ğam-ı 'ışk
Taşşîl-i 'ulüm eylemeden aña ne hâşıl

Zulmetde ħalurdum şeb-i hicranda Nihânî
Âhum şereri olmasa ger baña meşâ'il (Solmaz, 2005: 178)

Nihânî (Turak Çelebi)'de Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış bir şairdir. Şehzade Sultan Selim Han'ın defterdarıdır. Kanuni Sultan Süleyman'dan lalalık payesi alma ümidi taşıırken bazı bozguncu kimseler tarafından kendisine iftira edilerek sultanın gazabına uğratılıp öldürülmüştür (<http://türkedebiyatilisimlersozlugu.com/index> Madde Yazım Tarihi: 20.02.2015-Yrd. Doç. Dr. Esmâ Şahin). Nihânî'nin 1563'de öldüğü bilinmektedir. Şiir katl olunmazdan beş gün önce yazılmıştır.

¹⁶ -İyiliğe teşvik iyilik gibidir. (Hadis, Tirmizî âlim bahsinde 14. hadis) **Concordance et Indices de la Tradition Musulmane** C. V. s. 183, Çağrı Yay. âst. 1986

Derûnî: Bir mertebede ki Bahâriyye diyü gemiciler ıstılâhâtın cem' idüp gülbîn-i gülistân-ı hüner ve nihâl-i bostân-ı heft-kişver olan şâh-zâde-i baħr u berrûn a'nî Sultân Selîm Hân-ı dilâverûn evşâf-ı pâkinde elfâz-ı şâf ile bir kaşîde-i âbdâr mânend-i nihâl-i mîvedâr neşv ü nemâ buldurmış meşhûr-ı rûzgâr ve maqbûl-i dil-i ebrâr olmuşdur. Bu bir kaç beyt kaşîde-i mezkûrdan naķş u nigâr oldu. *Nazm* :

Eşk-i çeşmüm gibi etrâf-ı gülistanda aķan
Dûd-ı âhum durur ol ķulle-i ķuhsâre çıkan

Ķıbleden dögdî esüp bād-ı nesîm-i ķudret
Başladı itdi temevvüc yine deryâ-yı çemen

Câ-be-câ yelken açup çıķdı açıldı ezhâr
Şanki deryâ-yı sefîd oldu fezâ-yı gülşen

Ķaţına daķdı ayağına çenâruñ cûlar
Sebze-zâr-ı çemeni forsa gibi şandı gören

Çıķdı tîğın çekûben ġâzi donanmacı gibi
Dil getürdi nazâr-ı şâh-ı bahâra sûsen

Gül-i ter çünki re'is oldu ķamu ezhâra
Daķdı yanına anuñ ħaçer-i dil-dûz-ı diken

Serv bir ħûb direk dikdi ŧurup anda revân
Yâsemenler anuñ etrâfına baġladı resen

Gönlüne çıķdı meger düşmene ŧuş oldu gözi
Âşiyânında ider bülbülü gördüm şiven

Bizi çignetdiye çignetdi hevâ-yı ķaddûn
Ķaraya atdı ġam-ı zülfûn ile keştî-i ten (Solmaz, 2005: 302)

Anlatılanlardan Derûnî'nin Şehzade Sultan Selim Han döneminde (1524-1574) yaşadığını ve şiirini yaklaşık olarak bu zamanlarda yazdığını anlıyoruz.

Zuhûrî: Sipâhda ze'âmete mutaşarrıf ve envâ'-ı ma'ârif vâkıf on sekiz yaşında olup pâdişâh-ı 'adl ü dâd a'nî Sulţân Murâd diyâr-ı Şâm'a 'adâlet-nâme irsâl itdükde bu matla'-ı pür-ğayâli netâyic-i tab'ından zuhûra getürmişdür. *Matla'* :

İrişdi şeh Murâd eyyâmı 'âlem kâme gelmişdür

Begüm zulm itme 'uşşâka 'adâlet-nâme gelmişdür (Solmaz, 2005: 410)

Zuhûrî, III. Murad döneminde (1575- 1595) yaşamıştır. On sekiz yaşında sipahi ve zeamet sahibi iken Sultan Murad'ın Şam' a adaletname¹⁷ göndermesi üzerine matla yazmıştır.

'Ârif Çelebi: Andan ma'âda pâdişâhımızuñ sa'adet ile taht-ı Kayser'e cülûs itdüğü zamânı ve tevârih-i Âl-i 'Osmân'ı yüz biñ beyt Şeh-nâme dimişdür (Solmaz, 2005: 412).

Kanuni döneminde yazılmış bir eserdir (1520-1566). Şehnâme ile ilgili bilgilere TDV İslâm Ansiklopedisinde yer verilmiştir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Yazıcı, 1991: 371-373).

'Âlî: Muğeddemâ pâdi-şâh-ı zaman a'nî Sulţân Süleymân cânibinden emr-i 'âlî cârî olup cânib-i mezâr-ı pür-envâr ciger-küşe-i seyyidü's-şakaleyn ve ehl-i sünnetüñ kıurretü'l-'aynı olan İmâm Hâsaneyn *Rıdvanullahi 'aleyhim*¹⁸ Kerbelâ şahrısına nehr-i 'âlî cârî itdükde bir târih-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr silk-i nazma münselik kılmış ki teşne dillere zikrinden şafâ vü hayât-ı cân-fezâ peydâ olmuşdur. Ol târih-i ğarrâ budur ki bu evrâğda şebt olundu. *Kıf'a fi't-târih* :

¹⁷ - adaletname:Devlet otoritesini temsil edenlerin halka karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını, olağanüstü tedbirlerle yasaklayan umumi mahiyetteki padişah fermanı. (İslam Ansiklopedisi, 1988, cilt 01, sayfa 346-347)

¹⁸ - Allah onlardan razı olsun.

Gūyiyā bu çeşme bir saqqā durur
Rāh-ı Hāḡ'da teşne eyler cüst ü cū

Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker kime olursa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş oğur revān
Mācerā-yı dehri 'ālī sū-be-sū

Öñüne kim gelse dir tāriḡ için
Mā Hüseynle Hasan 'ışkına şu (Solmaz, 2005: 434)

'Âlî, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kerbela sahrasına çeşme yaptırması üzerine çeşme ile ilgili bu şanlı tarihi konu alan bir tarih kıt'ası yazmıştır. Yapının Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapıldığı söylendiğine göre, şiirin Kanuni Sultan Süleyman'ın hüküm sürdüğü 1520-1566 yılları arasında yazıldığı söylenebilir. Çeşme hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Abdüsselâm Uluçam'ın Irak'taki Türk Mimari Eserleri adlı kitabında, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 yılında Irakeyn Seferi'ne çıkarak, önce Tebriz'i İran'dan geri aldığı, 30 Kasım 1534 günü Bağdat'a girerek Irak'ı Şîi idaresinden kurtardığı ve asayişin temini için Bağdat'ta dört ay kalarak birçok imar faaliyetinde bulunduğu belirtilmiştir (Uluçam, 1989: 10).

Yine aynı eserde Osmanlı döneminde aynı coğrafyada hemen her mahallede cami ve imaretlerin yanında birer sebil veya mimari değere sahip çeşmeler inşa edildiği ancak günümüze kadar bunların hiçbirinin gelmediği belirtilmiştir (Uluçam, 1989: 238).

Muhîti Efendi: Mezbûr paşa ile Şirvân seferin seferleyüp döndükde vezîr-i a'zâm merhûm vefât eyledükde İstanbul'da tekrâr pâdişâh-ı 'âlem-penâha bir bî-noқта қаşîde-i a'lâ ve bir riğ'a fûnûn-ı inşâ idüp şunmuşlar. Ol sultân-ı gerdûn-gulâm manşib-ı âḡer virilmesine ḡatt-ı hümâyûn peyâm buyurmuşlar. Қаşîde-i mezkûruñ bir nice beyti tahîr oldu.

Ehl-i 'âlem devr-i 'adlûnde olur âsûde-ḡâl
Ṭañ degül olmasa dilde dāverā eger hilâl

Ṭālî ‘üñ hem-ser olursa mihrle her dem revā
K’ehli diller derdüñe olur müdāvim māh u sāl

Mā-ḥazār medḥüñ ehl-i dillere olur ḥarām
Ger kelām olur ise her dem sūrūr encüm hilāl

Ṭālî ‘üm ol ḥaddedür kim düd-ı āhumla müdām
Gülmedüm ‘ömrümde aşla görmedüm resm-i vişāl

Her kim olursa olur mesrūr-ı ‘ālem kām ile
Kām ile vaşl-ı murād olur müdam emr-i muḥāl (Solmaz, 2005: 527)

Muḥîṭî Efendi, Lala Mustafa Paşa döneminde ordu kadılığı yapmıştır, şiirde Mustafa Paşa’nın Şirvan seferinden döndüğü tarihlerde yazılıp III. Murad (1575-1595)’a sunulmuştur. Lala Mustafa Paşa, 1578 yılında Gürcistan ve Şirvan’ı Osmanlı topraklarına katmak için İran seferine çıkmış, Erzurum’da Diyarbakır beylerbeyi Özdemiroğlu Osman Paşa’nın da kendisine katılmasının ardından Gürcistan içlerine ilerleyerek 24 Ağustos 1578 tarihinde Tiflis’i alan Mustafa Paşa, Şirvan’ın ele geçirilmesinin ardından Anadolu’ya dönmüştür (Peçevi İbrahim Efendi, 1982: 32-35).

Minnetî: ...ve sezā-vār-ı eyālet olan Ḥüseyn Paşa-yı ‘ālî tebār Laḥsā’ya beglerbegi kām-kār olduğda Sābıķü’z-zıkr efkār-ı bıkır ile bir tārīḥ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḥāk-i pāy-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzār ve pesend-i ṭab’-ı merdüm-i ebrār olmuş. *Fi’t-tārīḥ* :

Bu gün sensin mürüvvet ma‘deni luṭf u kerem kāmı
Revādur olsa luṭf-ı pādişāhī saña erzānī

Bu peygām-ı sūrūr-encāmı güş idüp didüm tārīḥ
Biḥamdillah bugün Laḥsānuñ olduñ mīr-i mīrānı (Solmaz, 2005: 546)

Minnetî, Hüseyin Paşa’nın Lahza beylerbeyi olduğu zamanda tarih yazmıştır. Kaynaklara göre 1586-1587 tarihine tekabül eder.

(<http://turkedebiyatiisimlersozlugu.com/indeks>, Araş. Gör. Şerife Ördek, Madde Yazım Tarihi: 05.07.2014.).

Nigârî: Pâdişâhımızuñ ‘Alî Paşa vezir-i a‘zâmı olduĝda bu târîh beyti hûb vâkı‘ olmışdur budur *Târîh* :

Ol ‘Alî’nüñ Kañberi Haydar didi târîh aña

Âşaf-ı Sultân Süleymân geçdi şadr-ı ‘âlîye (Solmaz, 2005: 556)

Ali Paşa, Kanuni dönemi sadrazamlarından olup 1561-1565 yılları arasında sadrazamlık yapmıştır. Şiirde yaklaşık olarak bu tarihler arasında yazılmış olabilir. Ali Paşa hakkındaki bilgiye Peçevi İbrahim Efendi’nin Peçevi Tarihi I adlı eserinde yer verilmiştir (Peçevi İbrahim Efendi, 1981).

1.3.2.3. Eserin Yazılış Zamanıyla İlgili Bir Diğer Unsur da Hastalık ve Ölümlerdir.

Ümîdî: Bîmâr olup mevt zamânında cism-i zerdine bakup bedîhe bu beyti dimişler *Matla‘*

Şarardı cism-i zârum oldı altun

Bizi hârçlanmak ister gibi gerdün (Solmaz, 2005: 215)

Ümîdî’nin bu beyti hasta olup ölümüne yakın bir tarihte yazdığını anlıyoruz. Hastalıktan sararan benzine bakan şair üzüntüsünü bu beyitlerle dile getirmiştir. Devir kaynakları Ümîdî’nin pek çok hastalığa müptela, naif ve zayıf bünyeli biri olduğunu söyledikten sonra Ümîdî’nin hastalıklı halini bu beyitlerle dile getirdiğini belirtirler (<http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/indeks>, Yrd. Doç. Dr. Yunus Kaplan, Madde Yazım Tarihi: 14.12.2013).

Yine Ümîdî’nin ölüm tarihi kaynaklarda 1571 olarak belirtilir (Riyâzî, Riyâzu’ş-Şu’arâ, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 1275, vr. 19b-20a). Bu beyitin de mevt zamanında yazıldığını dikkate alırsak yaklaşık olarak bu tarihleri kapsar çıkarımında bulunabiliriz.

Mevlânâ Sâmî: ...Kızılbâş cenginde mevcûd bulunup ol merhûm-ı sa‘îd mezkûr ĝazâda şehîd olmuşlar. Hûkûk-ı sâbıkaya binâen şehâdetlerine bu târîh-i ĝazâ ol şâ‘ir-i hûb-edânuñdur. *Târîh* :

Zübde-i ğāzīyān Muḥammed rā
Kerd düşmen şehīd bi ‘illet¹⁹

Būd kān-ı seḫā ve menba‘-ı cūd
Berevāneş koned Ḥudā raḫmet²⁰

Ḥūr ü ğılmān berū bebaḫşed nīz
Kevşer ü hem cinān-ı pür- ni‘met²¹

Goft hātıf berāyı ān tārīḫ
Ez-ezel şod maḫām-ı u cennet²² (Solmaz, 2005: 350)

Tezkirede belirtildiğine göre Mevlânâ Sâmi sene 990’da (tis’in ve tis’â mi’enüñ tarihinde) Miladi 1582-1583 senesinde Kars defterdarı olan Kara Hoca ile Kars’a gelerek Osmanlı-İran savaşlarına (1578-1590) katılır. Kara Hoca’nın Kızılbaş Cengi’nde ölmesi üzerine Mevlânâ Sâmi bu tarihi düşer. Şiir yaklaşık olarak Osmanlı-İran savaşlarının yapıldığı 1578-1590 tarihlerini kapsar.

Sıhrı: Muḫaddemā ḫapudan olan Rüstem Paşa’nuñ birāderi olan Sinan Paşa fevtine bir tārīḫ-i ābdār dimiş iḫtişār olunup şebt olundu. *Ḳıṭ‘a tārīḫ* :

Virür āḫir hevāya fülk-i teni
Nūḫ daḫi olur ise keştī-bān

Her ḫaçan dem çeke neheng-i ecel
Ḳatrece gelmeye aña ‘ummān

Yūsuf-ı şānī idi aḫbāba
Görinürdi ‘adū gözine sinān

¹⁹ -Gazilerin seçkini Muhammed'i düşman sebepsiz şehit etti.

²⁰ -Cömertlik hazinesi ve eli açıklık kaynağıydı, Allah ruhuna rahmet etsin.

²¹ -Ona huri ve gılman bağışlasın ve ayrıca kevseri ve nimet dolu cennetleri de (bağışlasın).

²² -Hātıf onun için tarih söyledi, ezelden, onun makamı cennet oldu.

Hâtıf-ı ğayb didi târîhin
 Taldı raĥm et deñizine kapudan

Sıĥrı'yâ gel du'â-yı ĥayr idelüm
 Rûĥ-ı pâkini şâd ide Ĥannân (Solmaz, 2005: 355)

Sıĥrî, Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa'nın ölümü üzerine tarih şiiri yazmıştır. Kaynaklarda Sinan Paşa'nın ölüm tarihi 1553 olarak gösterilmektedir, şiirde yaklaşık bu yıllarda yazılmış olmalıdır.

'Arşî: Cümle-i tevâriĥ-i bî-mişâlınden biri bu ki melikü's-şu'arâ-yı zamân olan Ĥayâlî mevtine dimiş ziyâde nâzük ü süznâk ve şu gibi revân ve 'uyübdan pâk ve ĥayâlden ĥâlî degüldür. *Ķıt'a-i târîĥ* :

Ĥayâlî kim ğazel-i şıyt ü şadâsın
 Tamâmet nüh kıbâb-ı çarĥa şaldı

Çeküp şimşîr-i şî'r-i âbdârın
 Hezârân pehlevân-ı nazmı çaldı

Bu meydân içre sultân-ı cihândan
 Semend-i tab' ile öñdüller aldı

Yumup göz sâĥil-i hestîden âĥir
 'Adem baĥrine mâhî-vâr taldı

Didüm 'Arşî işidüp aña târîĥ
 Sözi dilde Ĥayâlî gözde kaldı (Solmaz, 2005: 435)

Hayali'nin 1557 yılında vefat etmesi üzerine o tarihlerde 'Arşî bu kıt'a'yı yazmıştır.

Mevlânâ Kâtib: ...ve Şâlih Paşa-yı merķūm raĥt-ı ‘azīmeti ravza-i cennete çekdükde bu tārīĥ-i du‘ā-āmīzi ģalem-i gül-bīz-i müşk-rīz ile zūhūra getirüp sebt itmişler. *Ķıf‘a Tārīĥ* :

Paşa-yı Şâlih ol merd-i ģāzī
Tutmuşdı nāmı mülk-i cihānı

İsterdi Ĥaĥ‘dan dā‘im şehādet
Buldı murādın rūĥ-ı revānī

Hātıf dilinden didi bu tārīĥ
Cennāt-ı Firdevs ola mekānı (Solmaz, 2005: 498)

Mevlânâ Kâtib, Salih Paşa’nın ölümü üzerine dua saĥan bir tarih dile getirmiştir. Salih Paşa Kanuni dönemi denizcilerindendir. 1556 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Şiir de bu yıllarda yazılmış olmalıdır ([https:// dzkk.tsk.tr](https://dzkk.tsk.tr)).

1.3.2.4. Aĥdī’nin Şairlerle Görüşmesi Üzerine Belirtilen İfadelerden Şiirlerin Yazılış Zamanı Hakkında Dolaylı Olarak Bilgi Edinebiliyoruz. Tesbit Ettiğimiz Tüm Şiirler Tezkiremizin Yazarı Aĥdī’nin Şairlere Söylemiş Olduklarıdır.

Emrī Çelebi: Müşārünileyh bu ģazel-i mezkūrı didükde mü‘ellif-i tezkīre Edirne’de bulunup nazm-ı dil-pezīre cümle şu‘arā-yı şeh-r-i mezbūr nazīre diyüp bu ĥaĥīr-i za‘ife dađi teklīf itdüklerinde ĥab‘-ı laĥīfden zūhūr buldı. *Nazīre li-mü‘ellifihī:*

Sāĥiyā baĥr-ı ĥarab zevrāķıdur cām-ı şarāb
Barmaĥūñ ‘aksi sütün yelkeni üstinde ĥabāb

Mest olup gülşene geldükde şabā şevķūñ ile
Şişe şancup yüregūñ ģoncelerūñ itdi kebāb

Ġāib olduđını mihrūñ gice remmāl-şifāt
Bilmege encüm ü meh noĥta döküp açdı kitāb

Şem‘-i ruhsāruña karşı bu gice dil uzadup
Hayli germ itdi veli turmadı tiz geçdi şihāb

Görmeyen zülfüñi rüyuñda ne bilsün ki nedür
Miḥnet -i şām-ı kıyāmet elem-i rüz-ı ḥisāb

‘Işk bir şāhid-i ḥün-rīz durur bulsa eger
Melekütü’l-mevtüñ itdi kan ile dest-i ḥisāb

Cennet içre kişiye çünki ‘azāb olmaz imiş
‘Ahdî’ye cennet-i kūyuñda nedür bunca ‘azāb (Solmaz, 2005: 196)

Emrî Çelebi Edirneli’dir. Tezkirenin müellifi şairin bulunduğu şehre gelip temas içinde bulunduğu Emrî Çelebi’nin bir gazeline nazire söylemiştir. Yaklaşık bir tarih belirtmemiz gerekirse Ahdî’nin Edirne’de bulunduğu zamanı esas almalıyız.

Cüdâyî-i ‘Acem: Bu bende ile ḥuḳḳ-ı sâbıḳası küllî olmağın vefâtına bu târiḥ-i pāk kelimāt sebt olundu. *Târiḥ li-mü’ellifihî* :

Şā‘ir-i hoş-gū Cüdâyî ān ki boved
Şoḥbet-i pākīzeeş kuvvet-i revān²³

Ez cihān-ı bī-vefā dil-gīr geşt
Terk-i yārān goft ü çün reft ez miyān²⁴

Behr-i u târiḥ-i ‘Ahdî gofte şod
Veh Cüdâyî kerd rıḥlet ez-cihān²⁵ (Solmaz, 2005: 258)

Ahdî, Cüdâyî-i ‘Acem ile arasında olan dostluğa dayanarak onun vefatı üzerine bu tarihi yazmıştır. Cüdâyî-i ‘Acem’in kaynaklarda ölüm tarihinin 1541-1542 olarak belirtilmiş olduğunu göz önüne alırsak şiirin de yaklaşık olarak yılını belirtebiliriz.

²³ -Ey Cüdayi güzel söz söyleyen şair, onun (şairin) temiz sohbeti ruha kuvvet verir.

²⁴ -Dostları terk edip ortadan kaybolunca vefasız dünyadan usandı.

²⁵ -Onun tarihini Ahdî söyledi. Cüdâyî ne yazık ki dünyadan göç etti.

1.3.2.5. Şairlerin Bir Göreve Katılma veya Görevden Azl Edilmeleri Üzerine Meslek Durumlarından Hareketle Yaklaşık Bir Zaman Olgusuna Varabildiğimiz Örnekler Vardır. Bu Şiirler Şairlerin Kendi Meslek Durumlarıyla İlgili Olabildiği Gibi Dönemin Paşaları, Devlet Adamları İçin de Söylenmiş Olabilir.

Ca'fer Çelebi: Mez-kûra 'arz-ı hıdmetin tevfiż itmişler imiş Bir nıce günden soñra ol hıdmetden 'azl olmuş. Hasb-i hâli bir kıt'a-i bî-mişâle nazm kılmış zıkr olunur. *Kıt'a* :

Kesme cevr ü cefâñı bendeñden
Zaħmetüñ baña 'ayn-ı raħmetdür

Bende-i bendeñüm hemîn maħşüd
Hıdmet-i 'arz u 'arz-ı hıdmetdür

Ol esnâda bir mikdâr zamân mezkûr efendisinüñ hıdmetlerine varmadığına binâen *El 'özü maħbülün 'inde'l-kirām²⁶* fehvâsıyla bir kıt'a-i ğarrâyı terkîm ü imlâ itmiş. *Kıt'a* :

Varmasam ħâk-i pâyeye ger dâim
Şanmañuz anı ħadr ü pâyemden

Ħayfdur k'ola tîre her laħza
Âsitân-ı şerîf sâyemden

ve lehu : Kūyuñ etrâfın ıraħdan görürüm
Olmasuñ diyü kilâbuñ bî-ħuzūr

Yaħına var ğam ki nâ-geh birisi
Yarışup damağa dime ki dūr (Solmaz, 2005: 257)

Ca'fer Çelebi, Kadızâde Efendi'nin danışmendidir. Ancak bir nice zaman sonra danışmendlikten azl edilir. Bu içinde bulunduğu duruma binaen ve de özür için bu

²⁶ -Özür büyüklerin indinde kabul edilir.

kıt'aları yazmıştır. Kıt'aların yazım tarihi için Ca'fer Çelebi'nin danışmendlikten azl edildiği dönem diyebiliriz.

Dânişî Efendi: ...medreseden ferâgat idüp kaçâyâ rāzı olup vilâyet-i MıŖ' da seksen akçe kaçâdî oldu. Ol eŖnâda 'Arab-zâde dimekle ma'rûf ve zühd ü takvâ ile mevşûf olan MıŖ kaçâdîsı ile bî-vaqt keŖtîye girüp mevsim-i bahârdur diyü baħr-i bî-pâyâne düşüp MıŖ'a revâne oldu. Ol demde bir ğazel-i âbdâr dimiş üç beyti ħasb-i ħâl-i dil-i zâr olmağın naķŖ u nigâr oldu. *Nazm* :

Dil uzadursa yaŖuma deryâ kenârda

Âhum çok oynadur anı bu rûzgârda

Bu âh-ı âteŖin ile deryâ-yı ğamda dil

Bir keŖtidür ki baħre Ŗalupdur yanârda

Tek devlet-i viŖâli ele girsün ol Ŗehûn

ManŖıb olursa DâniŖi olsun kenârda (Solmaz, 2005: 298)

DâniŖî Efendi, 1561 yılında Mısır'a seksen akçe ile kadı olarak atanmıştır. Arapzâde olarak bilinen Mısır kadısı ile beraber bir gemiye binip yola düşerler. O esnada bu Ŗiiri dile getirir. Bu yolculukta gemileri batar ve ölürler. Ŗiir o tarihlerde söylenmiş olmalıdır.

Ŗemsî-i Dîvâne: Sâbıkan Laħsa beglerbegisi olan Ŗâlih PaŖa oğlı Meħemmed PaŖa ħazretleri Laħsa'dan münfaŖıl olup tekrâr muķarrer buyrulduğı esnâda bir târiħ-i ğarrâ buyurmıŖlardur mezeden ħâlî olmadığiçün ħâlî üzre Ŗebt oldu. *Nazm*

Biħamdillah Meħemmed PaŖaya Laħsâ maķarr Ŗod

Ŗeb-i zûlmet berefte vü ħûŖ âmed rûz bihter Ŗod²⁷

Yekî seyyâre ber rif'at yekî der-Ėuşe-i 'uzlet

Yekî Ŗâlî '-i nîk-baħt ü yekî diğer bed aħter Ŗod²⁸

²⁷ -Allah'a hamdolsun Lahsa Mehmed PaŖa'ya makarr oldu. Karanlık gece bitti, Ėün hoŖ geldi, daha Ėüzel oldu.

Yekī-rā genc ü ni‘met yeki-rā renc ü zaḥmet kerd
Yekī ber-taḥt yekī taḥtū’s-serā ḥālī mükedder şod²⁹

Muḳārin kerde-est şevḳ-ı cemāleş yek si‘at-i lemsī
Sa‘ādet-i māh ḫālī‘ u heme ‘ālem münevver şod³⁰

Be-gū zāğ-ı felek rā ḫūḫiyān-rā şehd bedih Şemsī
Be-gū tārīḫ-i ü hemçün bedeh ḫand-i mükerrer şod³¹

Sābıḳan serdār-ı ‘ālī-miḳdār olan vezīr-i a‘zām Muştafā Paşa vefāt idüp yirine vezīr-i a‘zām olan Sinān Paşa diyār-ı şarka ‘asāḳīr-i zafer-mü’essire serdār-ı feth-āşār naşb olunduḳda bir tārīḫ-i meze-dār-ı zībā diyüp müşārünileyh paşaları ol tārīḫ-i ra’nāda zıkr itmişdür taḫrīr ü taştīr olundu. *Şi‘r* :

Bi lisānī ‘Arabī ḳāle Şemsī tārīḫ
Muştafā Paşa rāhe ebeden fecāe Sinān (Solmaz, 2005: 376)

Salih Paşa’nın oğlu Mehmet Paşa, Hicri 950 - Miladi 1543-1544’de Lahza beylerbeyi iken görevden azl edilip sonra tekrar kabul olunur. Bunun üzerine Şemsî-i Dîvâne bu tarihlerde bir şiir yazar. Daha sonra Mehmet Paşa vefat edip yerine Sinan Paşa geçince Şemsî o tarihi belirten bir beyt yazmıştır.

Şalāhî: İttifāken ol merd-i kāmīl-i rūzgār şāḫīb-sa‘ādetlerden birisinüñ ḫıdmet-i rāḫat-efzāsı ile kāmḳār u müterāzı iken dergāh-ı mu‘allādan āḫbār-ı ḳāḫdīlīḳ irişür. Mābeyne müfāreḳat düşdüḳde bu maḫla‘ı dimiş şebt olundu. *Maḫla‘* :

Cüdā olmazdı bendeñ āsitānuñdan rızā ile
Felek dūr eyledi ammā ki nāgeh bir ḳazā ile (Solmaz, 2005: 395)

²⁸ -Biri yücelirken biri uzlet köşesine çekildi. Birinin talihi iyi, öteki talihsiz oldu.

²⁹ -Birine hazine ve nimet, birine çile ve zahmet verdi. Biri tahta otururken biri toprak altında, kederli bir hal aldı.

³⁰ -Cemalinin şevki dokunacak kadar yaklaştırdı. Ayın mutluluğu doğdu ve bütün âlem aydınlandı.

³¹ -Şemsî, feleğin kargasına söyle tutilere bal ver, de ki onun tarihi iki şeker gibi mükerrer oldu (H. 950).

Şalâhî kendisine kadılık görevi geldiğinde mabeynden ayrılırken bu matla'ı söylemiştir.

Ṭarzî-i Diger: ...bir iki târîh-i ma'ârif-güzâr ki dürr-i baḥr-ı fazîlet olan Muḥîṭî Efendi 'Îmâdiye'ye kâḍî olduğda söylemişler ḥûb u mergûbdur. Devr-i zamânda her biri bir târîhdür. *Kıt'a*:

Ḥamdülillâh ki 'Îmâdiye'ye ḥâkim oldu
Gün gibi 'adl ile bir merdüm-i merd-i 'ârif

Ṭab'-ı dür-bârı anuñ baḥr-ı muḥîṭ oldu dilâ
N'ola esrâr-ı İlâhîye olur ise vâkıf

Kim ola diyü su'âl idicek erbâb-ı 'uḫûl
Didi târîhini kâḍî-i Muḥîṭî hâtîf (Solmaz, 2005: 407)

Ṭarzî-i Diger, Muḥîṭî Efendi 'Îmamiye'ye kadı olduğunda iki kıt'a söylemiştir.

'Ubeydî Çelebi: Ümerâdan biri Midilli'ye sancaḫ begi olduğda mezbûr 'Ubeydî şehirde kâḍî iken bu târîh-i dil-keşi ḥoş dimişdür bu evrâḫda şebt olundu.

Kıt'a târîh: Midilli sancaḫı zât-ı sa'âdet intisâbuñla
Biḥamdillah ki 'ünvân buldı ey mîr-i suḫendânım

Didi bir yire cem' olup faḫîr ü aḡniyâ ol
Anuñ târîhini ey zübde-i aşḫâb-ı 'irfânım

Yine her biri iki ḫat olup târîhini dirler
Livâ-yı devletüñ yüce ide her demde Sübhân'um (Solmaz, 2005: 419)

Emirlerden biri Midilli'ye sancak beyi olmuş ve bunun için 'Ubeydî Çelebi tarih yazmıştır.

1.3.2.6. Şairin Yaşadığı Hastalık Dönemleri ve Kendi Hallerini Anlatışları da Bize Şiirin Yazılış Zamanıyla İlgili Dolaylı Bilgiler Sağlar.

Hayretî: ...evâhîr-i ‘ömründe dîde-i cihân-bîni ‘alîl ve beyne’l-aqrân zâr u zelîl olup bu cihân-ı pür-âşûbdan göz yumup görmezden evvel i‘tibâr ile nâzar itmeden göz yumup nîk ü bedden geçüp kûşe-i ‘uzletde nişîmen tutup kendü hasb-i hâlin bu maṭla‘da derc itmişdür. *Maṭla‘* :

Bu fenâ evde vefâdan görmedi aşla eşer

Bunca yaşlar yaşadı ḥatta ağardı çeşm-i ter (Solmaz, 2005: 265)

Hayretî 1534-1535 yılları arasında vefat etmiştir. Ömrünün son yıllarında gözlerinin görmez olduğunu, bir başına kalıp, yalnızlık çekişini ifade eden bu beyti dile getirmiştir. Şairin ömrünün son yıllarına doğru gözlerinin görmez olduğu bilgisinden hareketle şiirin ölüm tarihine yaklaşık bir zaman diliminde yazıldığını anlıyoruz.

1.3.2.7. Şairlerin Çeşitli Sebeplerle Bir Şehre Gelmesi Üzerine Yazdıkları Şiirler Vardır.

Hamdî-i Burûsevî: Mezkûr tekrâr burc-ı evliyâyâ gelmede bu gâzel-i ‘âşîkânî edâ itmişlerdür. *Gâzel* :

Mürde-i ‘ışk olanuñ gonce-i dil şad-çâkidür

Görinen nergis çemende dîde-i gamnâkidür

Şuçı yokdur dilberüñ baḫduḫça ammâ âdemi

Öldüren çeşm-i siyâh u gamze-i bî-bâkidür

Lâlenüñ hep yanduran şimdi fitil-i dâğını

Bir mehüñ Bağdâd’da ruḫsâr-ı âteş-nâkidür

Luṭf idüp çöz düğmeni it tûṭî-i güyâ beni

Böyle sîne şâ‘irüñ âyîne-i idrâkidür

Şüphe yokdur ey gül-i pākīze-tıynet Hāmdī'yi

Eyliyen ser-ḥalkā-i 'uṣṣāk 'ışk-ı pākīdür (Solmaz, 2005: 269)

Hāmdī-i Burūsevī, Şeyh İbrahim Gülşenī dergāhına gitmiş ve Şeyh Seyyid Ali'nin hizmetine girmiştir. Daha sonra Bağdat'a geldiğinde bu âşıkane gazeli yazmıştır. Hāmdī-i Burūsevī Bağdat'ta tezkire yazarımız Ahdī ile de görüşmüştür. Yani şiir yaklaşık olarak Ahdī'nin yaşadığı ve tezkirenin yazıldığı tarihleri kapsar (1564-1593).

1.3.2.8. Bazen Şiirin Yazıldığı Yaklaşık Zaman Dilimini Mevsimler İfade Eder.

Şâfi: Sābīkū'z-zıkr müşārūnileyh Muḥīṭī Efendi'nün nāibi iken Erzurum'da kış kıyāmet olup bir bağçe kenārında otururken penceresin açup bāğına nāzır olduğda Muḥīṭī Efendi buyurmışlar. *Mıṣra* ' :

Ak şakallu kōcacıg olmış bāğ

Şâfi bu mıṣra'ı bediheten tekmil itmiş ki *Mıṣra* ' :

Bürçegi ak kōracuk olmış tağ (Solmaz, 2005: 390)

Şâfi, ordu kadısı olan Muhiti Efendinin naibidir. Erzurumda bu görevde bulunurken bir kış günü Muhiti Efendi'nin mısra'ına bediheten bir mısra da kendisi söylemiştir.

1.3.2.9. Gerçekleşen Görüşmeler Neticesinde Ortaya Çıkmış Şiirler Vardır.

Ṭufeylî: Zamān ile Ayas Paşa-zāde Yümnī maḥlaş Meḥemmed Beg ḥāzretleri faşl-ı bahārda sancağına giderken Erzurum'da mülākāt idüp ol şīrīn-kelimāt bu gāzeli tesvīd idüp ol fenn-i şī'rde ferīde şunmuş. *Gāzel* :

Geldün kadem getürdün eyā mīr-i kāmran

Derd ehli buldı Yümnī kudümüñle tāze cān

Ḥayl-i şükûfe göz diküp olmuş idi nazar
Ta bād-ı ḥōş nesīmüñ açā gözlerin revān

Gündüz yoluñda bedrekañ olmuşdı āftāb
Şeb tā seher meh idi çapuñ üzre bāsbān

Ta'lık içün cenābuña bu çarḥ-ı lāciverd
Bir kıt'a oldu ḥāşiye encümle zer-feşān

Gel kıt'a kıt'a eyle yoluñda vücūduñı
Şāyet Ṭufeylī seyr idesin tuḥfe rāyegān (Solmaz, 2005: 403)

Ṭufeylī sancağına gitmekte olan Yümni ile Erzurum'da karşılaşınca bu gazeli dile getirmiştir.

1.3.2.10. Dönemde Yapılmış Önemli Bir Yapı İçin Yazılan Şiirlerden Bu Yapının Tarihi ile Şiirin Yazılış Tarihi Arasında Bağlantı Kurabiliyoruz.

Ḥüsām Beg: Bināen 'alā zālīk İstanbul kırbünde Ḥāzret-i Eyyüb-i Enşārī '*aleyhi'r-rahmeti'l-bārī* muḳābelesinde Südlüce nām maḳām-ı sürür-encāmda Ka'be-i 'ārifin-i güzīn ve teferrüc-gāh-ı erbāb-ı yaḳīn olan zāviye-i Ca'fer Abād'uñ itmāmı bünyādında buyurdukları tārīḥ-i ḥüb-maḳāl şāhid-ḥālidür. *Tārīḥ* :

Ḥamdülillah ki in ḥuceste-maḳām
Şod besī dil-küşā ve hem dil-keş

Geşt mülhem zi ḥātıf-i gaybem
Ka'betü'l-'ārifin tārīḥeş³² (Solmaz, 2005: 276)

Ḥüsām Beg, Sütlüce'deki Ca'fer Abād tekkesinin yapımının bittiğine dair bu tarih kıt'asını yazmıştır. Tekke kaynaklara göre 1528 yılında inşa edilmiştir (Maden, 2013: 155). Şiirde bu tarihlerde icra edilmiştir.

³² -Elhamdülillah bu mübarek mekân çok hoş ve güzel oldu. / Bana gayb elçisinden ilham olundu. Tarihi Ka'betü'l-'ārifin oldu.

‘**Âlî**: Muqeddemâ pâdi-şâh-ı zaman a‘nî Sulţân Süleymân cânibinden emr-i ‘âlî cārî olup cânib-i mezâr-ı pür-envâr ciger-küşe-i seyyidü’s-şakaleyn ve ehl-i sünnetüñ kurretü’l-‘aynı olan İmâm Ḥasaneyn *Rıdvanullahi ‘aleyhim*³³ Kerbelâ şaḡrasına nehr-i ‘âlî cārî itdükde bir târîḡ-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr silk-i nazma münselik kılmış ki teşne dillere zikrinden şafâ vü ḡayât-ı cân-fezâ peydâ olmışdur. Ol târîḡ-i ḡarrâ budur ki bu evrâḡda şebt olundu. *Kıṭ‘a fi’t-târîḡ* :

Güyyâ bu çeşme bir saḡḡâ durur
Râh-ı Ḥaḡ’da teşne eyler cüst ü cü

Lülesi anuñ dehdür şu dili
Dil döker kime olursa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş oḡur revân
Mâcerâ-yı dehri ‘âlî sū-be-sū

Öñüne kim gelse dir târîḡ için
Mâ Ḥüseynle Ḥasan ‘ışḡına şu (Solmaz, 2005: 434)

‘**Âlî**, Kanuni Sultan Süleyman’ın Kerbela sahrasına çeşme yaptırması üzerine çeşme ile ilgili bu şanlı tarihi konu alan bir kıt’ası yazmıştır. Yapının Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapıldığı söylendiğine göre, şiirin Kanuni Sultan Süleyman’ın hüküm sürdüğü 1520-1566 yılları arasında yazıldığı söylenebilir.

1.3.2.11. Çeşitli Olaylar Üzerine Yazılan Şiirlerle de Yaklaşık Tarih İfade Edilmektedir.

‘**Ġarîbî**: Mezkûr Ġarîbî ‘âlem-i şebâbda bir şehvâr-ı zerrîn riḡâba üftâde-i dil-dâde iken bir dîv-sîret raḡîbi hicv itmiş. Mezkûr hicvden ḡayli ter düşüp ḡâḡîya varır. Müşârünileyh ol eşnâda bedîheten bu târîḡi ol ḡârûñ başına tevciḡ diyü şebt itmiş bed degül nîkdür. *Kıṭ‘a Târîḡ* :

³³ - Allah onlardan razı olsun.

Beni hicv itdi diyü da‘vâ idüp bir ebleh
 Kâğıya varup itdügi sicillât ile

Ben de inkâr kı lup hâşıl ı bu da‘vânuñ
 Didüm ol arada târîhîni ebyât ile (Solmaz, 2005: 459)

Ġarîbî bir güzele gönül vermenin neticesinde rakibini hicv etmiş ve kadiya düşmüştür. Bu günü ifade eden bir tarih kıt’ası yazmıştır. Şairin doğum tarihi bilinmese de ölümü 1547’dedir. Buna bağlı olarak şiir bu tarihten önce icra edilmiştir.

1.3.3. Eserin Yazıya Geçirilişi, Kime Ait Olduğu, Metnin Sıhhati, Bulunabilirliği vb. Üzerine Bilgi ve Tanıtmalar

Bu konuyla ilgili bilgilere Gülşen-i Şu’arâ’da çok az yerde rastlıyoruz. Tezkireden tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

‘Âli Efendi Hınnalı-zâde: Cümlesinden bu bir kaç Fârisî ve Türkî ebyât anlaruñdur.
Ebyât

Goftem suhenî güy merâ goft dehen nîst
 İbrâm ne kerdem çi konem cây-ı suhen nîst³⁴

Dil mî bered zi hâlk be-âşüb u kîn heme
 Hørsend hem nemî şeved ân meh be dîn heme³⁵

Râkıım-ı hürüfuñ i‘tiqadı budur ki eger mışra‘-ı evvel böyle oğunsa evlâ idi.

Dîn mî bered zi hâlk be-âşüb u kîn heme³⁶ (Solmaz, 2005: 142)

Tezkire yazarımız Ahdî burada Hınnalı-zâde ‘Âli Efendi’nin Farsça şiirine bir düzeltme yapmıştır. Bu da metnin okunuşundaki sıhhat üzerine yapılmış bir tenkittir.

³⁴ - Dedim bir söz söyle. Bana dedi ağız yok. Diredim ne yapayım sözün yeri yok.

³⁵ - Bunca kargaşa ve kin ile insanların kalbini çalıyor, o ay yüzlü bununla da yetinmiyor.

³⁶ -Kargaşa ve kin ile insanları dinden ediyor.

Nevâlî Çelebi: Maḥfî olmaya ki erbâb-ı ḥased dirler ol şâ'ir-i pür-ma'ânîniñ sâbıkan diyâr-ı 'Acem'de meşhûr olan Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî-i sihr-sâzuñ beş beyit bir gâzelin bir iki beytin az çok taşarrufla tevârüd itmişler ve zıkr olan gâzel-i meşhûruñ ebyâtı budur ki meştûr olundu. *Ġâzel* :

Ne bā-tu dest-i heves der-kenār tevān-kerden
Ne ārzū-yı tu ez-dil beder tuvān-kerden³⁷

Ne ez-pey-i tu tevān-ı āmeden zi bīm-i raķīb
Ne bī tu rū bediyār-ı diġer tevān-kerden³⁸

Beyā ki girye-i men an ḳadr zemīn ne guzāşt
Ki der firāķ-ı tu ḥākī be ser tevān-kerden³⁹

Çünān ki 'āşıķ-ı rüy-i tu em zi bīm-i ḥasūd
Key ez-cemāl-i tu ḳaṭ'-ı tevān-kerden⁴⁰

Lisānī ez-pey-i vaşl-ı tu ger ziyāde reved
Metā'-ı zindegī eş muḥtaşar tevān-kerden⁴¹

Ma'lūm-ı erbâb-ı ma'rifet ola ki *tevān kerdeni tevānem kerd* itmişdür. *Maṭla'*

Ne bā-tu dest-i heves der-kemer tevānem-kerd
Ne ārzū-yı tu ez-dil beder tevānem-kerd⁴²

El-ķışşa tamām-ı gâzel böyle vāķı' olmışdur. Ümmīd budur ki ol fāzıl-ı cihān 'anķarıbü'z-zamān sāir şu'arā-yı suḥen-perver gibi ķişver-i naẓmda hüner-güster ve dilāver-i baḥr ü berr olup erbâb-ı ḥussād-ı bed-nihāddan āzād ola ma'ānī ḥisārın fetḥ-i fütūḥ ide veyāḥud böyle şı'r dimeden tevbe-i naşūḥ eyleye (Solmaz, 2005: 165).

³⁷ -Ne sana kavuşmak mümkün ne de senin arzunu gönülden çıkarmak mümkün.

³⁸ - Rakip korkusundan ne senin peşin sıra gelebiliyorum ne de sensiz başka bir diyara yönelebiliyorum.

³⁹ -Gel artık, benim gözyaşım ıslanmadık toprak parçası bırakmadı ki senin ayrılığından başa toprak saçabileyim.

⁴⁰ - Senin yüzüne öyle aşığım ki hasetçi korkusuyla senin yüzünden bakışlarımı nasıl alabilirim?

⁴¹ - Lisanî sana kavuşmak için eğer aşırı giderse onun rızkını azaltmak lazım.

⁴² - Ne sana kavuşmak mümkün ne de senin arzunu gönülden çıkarmak mümkün.

Burada tevârüd unsurundan bahsedilmiştir. Tevârüd, iki şâirin birbirinden habersiz olarak aynı mısra veya beyti söylemeleridir (Devellioğlu, 2007). Nevâlî Çelebi, Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî'nin gazelinin matla'ına tevârüd yoluyla matla söylemiştir. Ancak burada başka bir durum vardır. Ahdî'nin devam eden cümlelerine baktığımızda Nevali Çelebi'nin, Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî'nin şiirinden habersiz olmadığını düşündüğünü anlıyoruz. Edebiyatımızda bu iş bilerek yapılmışsa “intihâl” denilirdi ki, pek büyük bir kabahat olarak telakkî edilmekteydi (Çavuşoğlu, 1981: 81-86). Burada da intihâli işaret eden bir durum vardır ve bu tezkirenin yazarı Ahdî tarafından hoş karşılanmamış, şairin bundan dönmesi için uyarmıştır.

Dâ'î Efendi: Sâbıkan Laḥsa beglerbegiliginden münfaşıl olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa bu maṭla' ları mütâla' a kılduḡda nazîre tarîkıyla bu maṭla' -ı meşel-endüz-ı pür-sûzı zuhûra getirüp meşûr kılmışlardır.

Alıcaḡ cevr ile cānum o dehānı yaḡût

Büse-i la' l-i lebin virdi dile ḡaḡḡ-ı sükût (Solmaz, 2005: 169)

“Nazire” bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyede yazılan şiir diye tanımlanır (TDV İslam Ansiklopedisi, Köksal, 2006: 455-456). Mehmet Paşa, Dâ'î Efendi'nin şiirini okuduḡunda nazire olarak bu matlayı dile getirir. Tevârüdün aksine nazirecilik hoş karşılanmıştır. Nazirecilik geleneḡi şairlerin yetişmeleri, şiirlerini olgunlaştırmaları ve eksiklerini tamamlamaları bakımından önemliydi. Gelenek bu yönüyle “mekteḡ” konumundadır. Taklit, sanatın başlangıcıdır. Ancak “nazirecilik”le tebarüz eden şairler, edebiyat tarihimizin ön saflarında yer alamamışlardır (Köksal, 2006: 9-119). Şairin nazireyi yazış amacı, şairliḡinin gücü, niyeti deḡerlendirmeye tabi tutulmuştur.

La'fî: Bu maṭla' -ı dil-peḡzîr benümdür diyü taḡrîr itdürdi. *Nazım* :

Yanuḡda dūřmen-i bed-ḡ'āhı zem itmeme benüm ḡānum

Kelām-ı nā-sezā eyler ṡururken dü tenüm cānum (Solmaz, 2005: 508)

Metnin bulunabilirliḡi açısından tespit ettiḡimiz bir diḡer unsurda şairin tezkire yazarı Ahdî'ye benimdir diyerek tezkireye bizzat kendisinin yazdırmasıdır.

‘**Ârif Çelebi**: Sene tis‘ā ve semānīn ve tis‘ā mi’ede ferzend-i ercmenleri ‘Ârif-zāde dimekle iştihār bulan Muştafā Çavuş-ı şāhib-i hūşemr-i sultān-ı cihān-metā’ Sultān Murād ile Bağdād’a gelüp hıdmetlerine müşerref olduĢda vālid-i erşedlerinüñ nazmın istima‘ idüp bu tezkireye yazılmasına t̄alib oldu. Bu bende daĢi taĢrİR olunmasını münāsib gördi. *Ġazel*:

Țıfl-ı dil raĢm -ı tenüm iĢre degülken ‘alaĢa
Yazdı Ķassām-ı ezel Ģān-ı belādan nafaĢa

Ķodı utmaĢ iĢün Țıfl-ı dili dīdelerüm
Bezm-i miĢnetde olan nuĢl-ı ‘unābı taĢaĢa

Ġayriden Őorma Ģam-ı hicri gel e benden Şor
ŐıĢmaya biñde biri nīce kitāb u varaĢa

Ķadd-i bālāsına dil düşeli buldı rif‘at
Serve ŐarılmaĢ ile buldı ‘ulyāyı ‘aĢaĢa

Dergehüñ sāilidür ‘Ârif ider Şey’ li’llāh
Ģān-ı vaŐluñdan umar luĢfuña lāyık ŐadaĢa

Tezkirede karŐılaŐtıĢımız yukarıdaki örneĢe benzer bir diĢer örnek de ‘Ârif Çelebi’de görölür. ‘Ârif Çelebi’nin “Arifzade” olarak bilinen oĢlu Mustafa, Sultan Murat’ın çavuşudur. Bağdat’ta padişahın hizmetinde bulumduĢu sırada tezkirenin müellifi Ahdī ile görüŐmüŐ babasının Şiirini iŐitip tezkireye alınmasını istemiŐtir.

Celāl Efendi: Netāyic-i taĢ‘ından münāzara tarīĢıyla **Sa‘d u Sa‘id** nām bir kitāb-ı sürür-encām ve bir manzum **ŐerĢ-i Avāmil** ki maĢbül-i efāzıldur ve bir ‘arüz-ı Ģavā‘id-güster ki pesendīde-i erbāb-ı hünerdür ve daĢi **Hüsn-i Yūsuf** nām bir risāle taŐnīf-i Ģüb ve te’lif-i mergübdur ki elfāz-ı rüĢ-efzāsı rengīn ü ĢōŐ Őīrīn-edāsı derece-i taĢrİR ü taĢrİRden müberrā vü mu‘arrādur. Ser-ā-pā a‘zā-yı Őāhid-i ra‘nā vaŐfında yigirmi toĢuz ‘aded Ģazel-i bī-bedel ve bir Ģaç nazm-ı pür-meŐel ile ŐāĢīfe-i beyānı murassa‘ u mülemma‘ kılmıŐdur (Solmaz, 2005: 121).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Beyne'l-‘ulema’ü'l-‘izâm mecma’ü'l-ḥaḳāyık ve ‘inde’l-mevālîü'l-kirâm mütecemmi’ü’d-deḳāyık ve taḫrîr-i tefâsirde bî-naẓîr-i zamân ve taḫrîr-i eḥâdişde dil-peẓîr-i ‘ulemâ-yı cihân ve fûnûn-ı ‘ulûma geregi gibi resâyil yazmışdur maḳbûl-i ṭabâyi’-i merdüm-i efâzıl olmuş ve zebân-ı Fârisî’de **Ḥaḳāyıkü’d-Deḳāyık** şebt kılmış bir ḥadde ḳava’id-i pür-fevâyid göstermiş ki müṭâla’asında ḥîred-i ḥurredân ḥayrân ḳalup engüşt-i ḥayret der-dehân ve zâr ü ser-gerdân olur. Eger ol dürr-i deryâ-yı hûnerüñ te’lifâtını ve taşnîfâtını birer birer yazup beyân idersek ğâyetde söz uzadur. Zîrâ ki lâ-yu’add ü bî-ḥadd vâḳı’ olmuşdur (Solmaz, 2005: 130).

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre aḳrânı nâdir ve fuẓalâ-yı ‘asr arasında faẓl ile şâ’ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa’âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa’âdet**’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Sürûrî Efendi: Kütüb-i mütedâvile nîce nîce şürûḥ ü ḥavâşî ve tefâsir ü eḥâdiş yazmışdur ve kelimât-ı dür-pâşî yokdur. Her bir ‘ilmde dürlü dürlü su’âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî’de olan tedâvin-i selefe ve **Şebistân-ı Ḥayâl**’e ve ḥallî âsân olmıyan resâ’il-i mu’ammâya ve **Meşnevî**-i pür-Ma’nevî’nüñ altı cildine tafşîl üzre şerḥ yazup her birisin erbâb-ı ḥâle ve ṭâlib-i kemâle gün gibi zâhir ü ‘ıyân itmışdür ve zât-ı ‘azîzi beyne’l-ıḥvânü’z-zamân zühd ü taḳvâ ile mevşûf ve fuẓelâ-yı ‘âlî-güher içre fûnûn-ı ma’ârifle ma’rûfdur ve şanâyi’-i şî’rde ma’lûmât-ı pâk birle ḳava’id-güster ve fûnûn-ı ‘arûz ü ḳâfiye bilmede hünerver ve üç zebân ile nazma ḳâdir ve her birinde ḥûb ü mâhirdür. (Solmaz, 2005: 148)

Bazı eserler direk olarak kitap olarak basılmış isimleriyle verilmiştir, yazılı oldukları ifade edilmiştir. Celâl Efendi’nin, İbni Kemâl Ahmed Efendi’nin, Kâmî Efendi’nin ve Sürûrî Efendi’nin eserleri isim olarak verilmiştir. Bunlar yazılı eser olduğu için metnin sıhhati ve bulunabilirliği açısından da önem taşır.

1.4. Bazı Şekiller ve Türler

a) Gazel

Gazel kelimesi Arapça’da “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelir. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve “nesîb” karşılığında

kullanılmıştır. Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu haller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere uzun yahut kısa olsun gazel denilmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, İpekten, 1996: 440-442).

Tezkirede gazel ile ilgili olarak yapılan tanıtımlar büyük çoğunlukla şairin ve eserin başarı durumunu ortaya çıkarmaya yöneliktir. Ahdî'nin de üslubu gereği beğenme ve takdir ifadeleri çoktur.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): Ol cāy-ı ferah-efzānuñ gülistānların ve gül gibi şüküftecevānların ve serv-i sehī gibi hırāmān hūbların ve çarsu vü esvağda olan maḥbūbların seyr itdükde bir ğazel-i bī-bedel vaşf-ı tarīḫ ile zuhūra gelüp mestūr olup bu evrāka taḥrīr olundu (Solmaz, 2005: 154).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde)'den aldığımız örnekte gazelin tanımına uygun olarak bu türün konusu ve kimler için yazıldığı hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz.

Ebu'l Fazl Efendi: ...ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' ğazelleri lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 118).

Meḥammed Çelebi: Zīrā ki zebān-ı Türkī ve Fārisī'de ğazeliyyātı bī-ḥadd (Solmaz, 2005: 136).

Şemsî- Dīvāne: Fārisī ğazelleri bī-ḥaddü bī-ma' nā edāları lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 375).

'Aṭâ: Ğazeliyyātı bī-ḥadd ü lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 443).

Medḥî Çelebi: Her vechile şā' ir-i pākize-edā olduğına kimsenüñ aşla sözi yok zīrā ki ğazel-i bī-bedeli bī-ḥadd ü çok (Solmaz, 2005: 547).

Nev'î Çelebi: El-ḥaḫ ğāyetde hōş-şoḫbet ve nihāyetde pākize-tıynet ve kelimāt-ı muḥaḫḫıḳānesi ḥayāt-baḫş-ı ehl-i tecrīd ve edā-yı rindāne- sinden kemāl-i mertebede müsemma' olan erbāb-ı hüner müstefīd olması muḫarrerdür ve ğazeliyyāt-ı dil-keşi bī-ḥadd ü lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 549).

Ahdî; Ebu'l Fazl Efendi, Mehemmed Çelebi, Şemsî- Dîvâne, 'Atâ, Medhî Çelebi ve Nev'î Çelebi'nin gazellerini sayısı bakımından ele almıştır. Bu şairlerimiz gazellerinin sayısız yani pek çok olduğu söylenmiştir. Bu şairler gazel türünde üretkendir. Ayrıca kimi gazellerin hangi dillerde yazılmış olduğunu da belirtilmiştir.

Celâl Efendi: Ser-â-pâ a' zâ-yı şâhid-i ra' nâ vaşında yigirmi toköz 'aded gâzel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şâhîfe-i beyânı murassa' u mülemma' kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Nazmi Beg: El-ħağ ol pîr-i deryâ-dil envâ' -ı nazma mâyil ve gâzeliyyât-ı âbdârı ħasb-i ħâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört ' adet dîvân rağam itmışdür ve kaçâyid ü tevârihi bî-ħadd ü bî-şümâr ve her birinüñ vücûdı mânend-i ' adem zîrâ ki şütür-kürbe vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 562).

İbni Kemâl Aħmed Efendi: Lâkin şu' arâ-yı şeker-güftâr gibi maħlaş ihtiyâr itmemişler egerçi gâzeliyyâtın tertîb-i dîvân üzre şebt itmışdür (Solmaz, 2005: 131).

Celîlî: ...ve zâde-i tab' -ı gülbîzlerinden gül gibi yüz dâne gâzeli tertîb idüp **Gül-i Şad-berk** nâmıyla ihtirâm virmiş (Solmaz, 2005: 252).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı gâzelde ' âşîkâne dîvân tertîb idüp mağbûl-i ehl-i ' irfân olmışdur (Solmaz, 2005: 364).

Ahdî, Celâl Efendi'nin yirmi dokuz adet gazel yazdığını net bir sayıyla ifade etmiştir. Nazmi Beg, İbni Kemâl Aħmed Efendi, Celîlî ve Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî'nin gazellerinin kitaplaştırılmış olduğunu, bir divan tertip etmiş olduklarını anlıyoruz. Ahdî, Nazmi Beg'in ise içinde sayısız gazel, kaside ve tarihin olduğu yirmi dört adet divan tertip ettiğini, İbni Kemâl Aħmed Efendi'nin gazellerinin divanında bulunduğunu, Celîlî'nin yüz gazelini Gül-i Şad-berk adıyla kitaplaştırmış olduğunu, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî'nin gazel türünde âşıkane bir divan tertip ettiğini söylemiştir.

Aħmed Efendi: Bî-tekellûf üslûb-ı gâzelde mânend-i Emîr-i Ĥusrev ve sözleri pür-süz ve tarîğ-ı kaçîdede Enverî-i dil-firûz gibi ma' ânî-endüz ve ' arşa-i tevârîğde müverriğ-i

rūzgār-ı rūşen-i selīs ü hem-vār şohbet-i hāşşı ferah-bağş-ı dili bī-ķarārdur (Solmaz, 2005: 128).

Bâķı Efendi: ‘Ale’l-ħuşuş tarz-ı ğazelde mānend-i Hilālî elfāzı lâmi’ ve ğarb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı ķatî ve üslüb-ı ķaşîdede tarz-ı Ümîdî selīs ü hem-vār (Solmaz, 2005: 160).

Ħayretî: ...ve ‘ilm-i taşavvufuñ ıştılāhātında māhir elfāz-ı revān-bağşla mānend-i ħāfız-ı ħōş -nevā ve tarz-ı ğazelde mişāl-i Ħayretî şāhib-edā (Solmaz, 2005: 265).

Rahmî Çelebi: ...ve tarz-ı ğazelde tevāmān-ı Ħayālî ve üslüb-ı ķaşîdede mānend-i İsmā’îl-i İşfahānî belki Rüm’da Selmān-ı şāni olup taķlîd-i şu’ārā-yı ‘Acem ķılmış (Solmaz, 2005: 312).

Zühdfî: Müţāla’ā-i kütüb-i ‘Arab ve devāvin-i Fürs’de edā-yı ebyāt ve ğazeliyyāt-ı Nevāyî’de kemāl ile mümāreseti ve zebān-ı Fürsle mütেকellim ü muşāhabete tamām ķudreti ve rağbeti vardur (Solmaz, 2005: 337).

‘Ubeydî Çelebi: ‘Ale’l-ħuşuş tarz-ı ğazeldeedā-yı nāzük ile Ħasan-ı Pehlevî ve sūz ü ğüdāz ile Rüm’uñ Ħüsrev’i (Solmaz, 2005: 416).

Hüdâyî Çelebi: ...tarz-ı ğazelde fuşāhā-yı ‘Acem gibi edā-yı bülend ile dil-pesend ve ķaşîde vü müseddesi rengîn ü selīs ve murabba’ u taĥmîsi lezîz ü nefîs tarîķında mübdi’ ve tarzında muĥteri’dür (Solmaz, 2005: 583).

Gazel türünde başka edebiyatlarda başarılı olmuş diĝer şairlere benzetmeler yapılmış, şairlerin onlar kadar başarılı olduĝu vurgulanmıştır. Bu deĝerlendirmelerde Hilālî, Hayālî, Nevāyî, Hasan-ı Pehlevî gibi başarılı şairler ve Acem şiiri kıstas olarak ele alınmıştır.

‘Abdülĝanî Efendi: Ol ‘ulüm ile aķrān içre bī-bedel olan deryā-dilüñ zebān-ı Fārisî’de ğazelleri muĥayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bārı pür-meşel vāķı’ olmuştur (Solmaz, 2005: 157).

Ahmed Paşa (Na' tî): ...ve semt-i ğazelde dili kāyil (Solmaz, 2005: 167).

'Adlî Efendi: Tarîķ-ı ğazelde şāhib-ıtarz-ı nādîr ve edā-yı selîs ile fikr-i bikre ķādir ve bu bir nîce meţali' u ebyāt u ğazel ol bî-bedelüñ zāde-i ṭab' -ı laṭîfi ve berāverde-i zîhn-i şerîfidür ki şāhid-i ḥāl ve maşduķa-i maķāl olmağ için vāsıta-i ķalem vāsıtî-nihād ile naķş-ı şāḥîfe-i ḥoş -sevād olundu (Solmaz, 2005: 173).

Yümnî Beg: 'Ale'l-ḥuşuş ğazel dimeḍe ṭab' ı kāmildür (Solmaz, 2005: 182).

Âteşî: ...ve ber-muķtezā-yı maḥlaş āteşin mizāc olmağın istignā yüzinden kimseye ' arz-ı iḥtiyāc itmez ammā ṭarz-ı ğazelde germ-güftār u ma' ānî-āşār ve ḥasb-i ḥāl-i ' aşık-ı zār (Solmaz, 2005: 224).

Behişfî Efendi: Cümle-i ğazeliyyātın görmüş biñ ğazel miķdārı vardur. A' lāsı ğāyetde a' lā ve ābdār olmağın pesend-i herkes ve vird-i zebān-ı ' aşıkān-ı ḥüb-nefesdür (Solmaz, 2005: 226).

Belîğî: ' Aşıkāne ğazelleri çok ve nefis ü selîs idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 238).

Ḥālî Beg: Türkî ve Fārisî ğazel-i ābdārları ve sāir güher-bārı çokdur ve her birisinüñ eyüliginde kimsenüñ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 266).

Ḥaşırî: Bir nîce müddet dārü's-selām-ı Bağdād'da sākin olup erbāb-ı nazmla iḥtilāṭ-ı küllî eylemegin kelimātına cüz'î irtibāṭ virüp vādî-i şî' re sālîk ve emti' a-ı ğazelden ḥayli māl ü menāle mālîk olmışlardır (Solmaz, 2005: 271).

Ḥādîmî: ...pezîr üslûb-ı ğazelde yārān gibi şāhib-edā ve maķbûl-i yārān-ı nükte-ārā (Solmaz, 2005: 295).

Zîhnî Beg: ...zebān-ı Fürs'den behremend ve mu' ammā ve ' aruz bilmeden fā'ide-mend ve ḥāṭır-ı ' ātırı cānib-i şî' re māyil ve ğazel ü ķaşîdede edā-yı nāzûk ile pesendîde-i emāşıldür (Solmaz, 2005: 309).

Rûhî: Rûz u şeb tetebbû' -1 eş'âr-ı şu'arâ-yı nâmdâr ve dem-be-dem peyrev-i fuşahâ-yı suhen-güzâr olup yârân-ı suhen-güster ile hem-dem-i tûtı-i şîrîn-dem olup her vechile ğazel dimek tab' -1 pâkine müselleme ve tabî'at-ı şî'riyyesi hûb ve ebyât-ı nâzûgi mergûbdur (Solmaz, 2005: 318).

Rızâyî: ...ve ğazeliyyâtı bî-mişl ü bî-hemtâ ve pesend-i şu'arâ-yı şâhib-edâdur (Solmaz, 2005: 331).

Şerhî: ...ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i ğazelde zebân-ı dürer-bârı câri vü kıyıldür (Solmaz, 2005: 369).

Şalâhî: Esâlib-i inşâda geregi gibi pesend-i münşiyân-ı feşâhat-şî'âr ve ğazel ü meşnevîde belâğatle suhen-güzârdurlar ve lûğaz u mu'ammâda hayli taḥşîl idüp ol fenni tekmîl itmiş (Solmaz, 2005: 395).

Ṭarzî-i Diger: ...fûnûn-ı şî're mâyil ve lisân-ı selâset-efzâsı nazma kıyil ve şî'r ü ğazel ṭarzında bî-bedel (Solmaz, 2005: 407).

'Ulvî-i İstanbulî: Zîrâ ki gülbin-i tab' -1 veḳḳâdı libâs-ı isti'dâd ile pirâste ve nihâl-i kıamet-i ḥıl'at-i mevzûniyyet ile ârâste olmağın ol bülbül-i nağme-serânuñ bu vechile ser-âpâ kıaşîde ile ğazeliyyât-ı nefîsi ve terci'-bend ile taḥmîsi maḳbûl-i tab' -1 erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendide-i ḥâṭır-ı aşḫâb-ı şıdk u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Mevlânâ 'Abdü'l-Vâhid: ...şu'arâ-yı selefün ekşer-i ğazeliyyâtın taḥmîs idüp şöyle irtibâṭ virmişdür ki râkımları görse feraḥ bulup tab' -1 selîsleri inşirâḥ u inbisâṭ bulurdu (Solmaz, 2005: 432).

'İyânî-i Kıonevî: ...ve maḳbûl-i şu'arâ ve ḥuṭûṭ-ı muḥtelife yazmağâ geregi gibi mâlik ve aḳşâm-ı şî'rden ğazel semtine sâlik imiş (Solmaz, 2005: 448).

Fazlî Çelebi: ...ve ṭarz-ı ğazelde hûb ve terci'-bend ile rubâ'ıyyâtı mergûb sene ihdâ ve seb'in ve tis'â mi'ede 'âlem-i fânîden ravza-i câvidâniye mâyil ü râğıb olmuş (Solmaz, 2005: 465).

Figânî: Țarz-1 ğazelde bî-naẓîr elfāza kâdir ve üslûb-1 Țaşîdede ğāyetle şâ'ir-i mâhir (Solmaz, 2005: 466).

Ferâġî: Egerçi üslûb-1 ğazelde kâmidür lâkin meṭâli' semtine ṭab' ı mâyildür (Solmaz, 2005: 475).

Fânî: Țabî'at-1 şî'riyyesi aḡsâm-1 nazmda ğāyetle ḡûb ve Țarz-1 ğazel ü Țaşâyid ü meşnevîde merġûbdur (Solmaz, 2005: 478).

Mecdî: ...ve Țarz-1 ğazelde bülegâ-yı belâġat-nizâm mâbeyninde ma'ânî-i ḡāş ile yegâne-i âfâḡ ol ṭūṭî-i şekeristân-1 ḡoş-edānuñ ve bülbül-i ğülistân-1 bülend-edānuñ ebyât-1 feraḡ-fezâsı ğāyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-1 dil-küşâsı elfâz-1 reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve taḡayyülât ile muḡayyel ü pür-meşel vâḡı' olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

Müslim Çelebi: El-ḡaḡ Țarz-1 Țaşâyidde dil-peẓîr sözleri çok olup ve üslûb-1 ğazel-i Fârisî ve Türkî'de bî-naẓîr olduklarına söz yok (Solmaz, 2005: 513).

Muḡyî Çelebi: ...ve Țaşâyid ü ğazeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-1 belâġat-nümünü der-ġuş-1 erbâb-1 kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Murâdî-i Bağdâdî: Zîrâ ki ḡâfîz-1 kelâm-1 mecdî ve Țava'id-i tecvîd bilmede ferîd ve naḡşu' amel ve şavt u ğazel oġması âvâz-1 ḡazînle merġûbdur ve şî'r icâdında ṭabî'atı ziyâde ḡûb vâḡı' olmışdur (Solmaz, 2005: 544).

Nev'î Çelebi: ...ve reng-i ğazelde ma'ânî-i nazm edâsına mutâbıḡdur (Solmaz, 2005: 549).

Nâṭıḡî: Kendü vâdîsinde ğazeliyyât-1 pür-nikât ile cihāngîr ve terci' u taḡmis ü müseddes ile lâ-naẓîrdür (Solmaz, 2005: 558).

Vişâli Çelebi: ...ve bi't-ṭab' aḡsâm-1 nazma mâyil ve Țarz-1 Țaşîde vü ğazelde pesend-i ehl-i dil olmaġın zebân-1 Fûrsün ḡurûb-1 emşâl zabtına cidd ü ceḡd ḡılup gereġin gibi edâsına kâdir geġinür (Solmaz, 2005: 578).

Hâtufî: ...egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Yaḥyâ: Ḥadd-ı zâtında ‘ aşık-pîşe ve nîk-endîşe olmağın ğazel-i bî-bedelleri cümleten ‘ aşıkâne ve ser-â-pâ edâ-yı nâzûk ile rindâne ve her biri meşhûr-ı zamâne olmışdur (Solmaz, 2005: 594).

Yetim ‘Alî Çelebi: ...ve tarz-ı ğazelde şâ‘ ir-i muḥteri‘ -âyin ve cevâhir-i nazmı reşk-i dürr-i şîmîn vâkı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 597).

Yakînî: El-ḥaḳ ol bülbül-i gülzâr ve tûṭî-i şeker-ğüftârûñ ğazeliyyâtı bî-dil ü rengîn ve manzûmâtı güzel ve ma‘ lûm-ı şu‘ arâ-yı siḥr-âferîn ola ki mezkûruñ kelimâtı lezîz ü şîrîn olmağın âḥirde zîkr olundı (Solmaz, 2005: 599).

Şairlerin gazel türündeki şiirleri tezkire yazarı Ahdî tarafından âbdâr, hûb, nefis, selîs gibi sıfatlarla övülmüş, adı geçen şairler bu türdeki başarısıyla “sahib-tarz, bi-nâzîr, kâmil” sıfatlarıyla vasıflandırılmıştır.

Emîr Çelebi: Eş‘âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve ğüftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve ‘ aşıkâne ğazelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla‘ -ı hûbundan ğayrı efvâh-ı ‘ âlemde ğüyâ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 209).

Ḥâtemî Beg: Ğazeliyyât-ı ‘ aşıkânesi bî-ḥadd ü bî-kıyâs ü pür-zîverdür. Egerçi beyne’n-nas mezkûr ü meşhûr degüldür (Solmaz, 2005: 283).

Ḳandî: Eş‘âr-ı şeker-rîzi dil-pezîr ve ğüftâr-ı tarab-engîzi bî-nazîr ve beyne’n-nas tevâriḥ-i muşanna‘ ı bî-kıyâs ve tarz-ı ğazel ü ḳaşîdesi hûb u merğûbdur diyü meşhûr u mezkûrdur. Lâkin bu maṭla‘ u beytden ğayrı ol tûṭî-i şekeristân-ı ma‘ ânîñüñ eş‘âr-ı ḫalâvet-baḫşî ve nazm-ı dil-keşin görmedüm budur (Solmaz, 2005: 484).

Ahdî, şairleri başarı durumuna göre değerlendirirken yetersiz gördüğü şairlere de değinmiştir. Emîr Çelebi, Ḥâtemî Beg ve Ḳandî bu şairlerdendir.

b) Hâşiye

Sözlükte “doldurmak, gereğinden fazla söz söylemek veya yazmak” anlamlarına gelen haşv masdarından türetilmiş bir isim olan hâşiye “söz ve yazıdaki fazlalıklar, bir şeyin kenarı, bir eserin ve yazının bulunduğu sayfanın kenarındaki boşluk (marj)” demektir. Terim olarak hâşiye “sayfa boşluklarına ilave edilen açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgileri içeren not” mânâsında olup hâmiş ve derkenar kelimeleriyle eş anlamlıdır. Genellikle muhtasar yazılmış meşhur bir metnin şerhi üzerine yapılmış olan hâşiyeler, hem şerhte hem de metindeki bazı kelime ve terkiplerle ya da metinde geçen özel isim, âyet, hadis, şiir gibi hususlarla ilgili olarak yapılan kısa açıklamalar mahiyetindedir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Topuzoğlu, 1997: 419-422).

Tezkirede ‘Âlî Efendi’nin Şerh-i Hüссâm-ı Kâtî’ye hâşiye yaptığı ve Tufeylî’nin kıt’alara renkli hâşiyeler yazdığı belirtilmiştir. Tufeylî’de hâşiye şerhten ayrılıp tamamen derkenar özelliği göstermiştir.

‘Âlî Efendi: Her vâdide semend-i idrâkleri cilve-ger ve ‘ aql-ı derrâkleri pâkizelikde ser-âmed-i nev’-i beşer esâlib-i ‘ ulûmda Şerh-i Hüссâm-ı Kâtî’ye hâşiye ve ba’ zı mağallerde bir da ‘ iye ve ğayrî şurrâhî-vâr dürdler idüp kemâl-i fehm-i iz’ ânı râst-güylükda tîr gibi evc-i felege aşmış ve zür-ı bâzû-yı ma’ ârifle her nesnenüñ mâhiyyetine vuķûf bulup pây-i taleb-i muvâfıkla ehl-i ‘ irfânı başmış ve Hidâye’nüñ haccu ‘ uteķa müte’ allık mesâyiline delâyl-i şâdıķla resâyil yazup müstemi’ ine *li’ llâhi derrehu ķâyil* didirmişdür ve dürer-i nazmda cevâhir-i eş’âr ve fevâyd-i ķaşâyid-i celîlü’ l-âşârla behredâr olup Münâzara-i Mihr ü Mâh nâm manzûm-ı huceste-nizâm ve noķta-i pür-nikât ile nücûm-ı tâbende gibi rûķûm idüp aķlâm-ı hõş -hırâm ile kitâb-ı faşâķat-rüsûm te’ lifine dest-i ihtimâm vâķı’ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

Tufeylî: ...tarz-ı vaşşâllükde bî-hemtâ ve hõş ķaķ kıt’alara rengin hâşiyeler idici üstâd-ı a’ lâ olup ve kendü taşnîfinde muķteri’-i zamân ve naķl-bende-i mübdi’-i cihândur (Solmaz, 2005: 403).

c) Hezl, Hicv

Hicv sözlükte “ bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek” anlamına gelir. Hiciv

yazarının amacı toplum ve kurumlardaki aksaklıkları, haksızlıkları, çarpıklıkları, insanın hoş gitmeyen yönlerini alaya alarak yermektir. Hicvin oluşması için mizah, mübalağa ve kötüleme unsurlarının aynı hedefe yönelmesi gerekir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Okay, 1998: 447).

Sözlükte “şaka, latife yapmak, eğlenmek” mânasına gelen Arapça hezl kelimesi “şaka, mizah, latîfe, alay, eğlence” anlamlarında isim olarak da kullanılır. Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbî'nin, kelimenin sözlük anlamını açıklarken “sert sözün yumuşak ve rahat bir biçimde ifade edilmesi, sözün değişik anlatım tarzlarıyla dile getirilmesi” şeklinde verdiği mânâ hezlin terim anlamına yakındır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Durmuş, 1998: 304-305).

Hezl, lâtife ile hiciv arasında bir yerde duruyor gibi görünür. Hezilde zarif bir nükte ve mazmun bulunur. Konu alaylı bir dille ele alınır. Amaç incitmek değildir. Bu özelliğiyle hicivden ayrılır, mübalağaya yer vermesi dolayısıyla hicive benzer. Hezl, belli bir amacının olması ve kişileri hedef alarak gülünç duruma düşürmesi bakımından latîfeden daha ağır, sövme ve müstehcenlikten uzak olduğu için de hicivden daha hafif mizahi bir türdür. Latîfe ile benzer bir anlam taşıyan hezl, genellikle alaya alma, gülünç hale getirme biçiminde açıklanmaktadır. Latîfe ve nükte kimseyi incitmeme ve zerafeti ön planda tutmaları bakımından hezlden ayrılırlar (Batislam, 2013: 229-242).

Bu konuda yapılmış bazı tasniflere göre hezl “alay ederek küçük düşürme” biçiminde tanımlanmış, alt kademesine ta'riz (sataşma ve taşlama), üst kademesine de zem (kınama), hiciv (yergi), şetm ve kadh (sövgü) konulmuştur (TDV İslâm Ansiklopedisi, Pala, 1998: 305-306).

Biz tezkirede kelime olarak daha çok birlikte bir söz grubu oluşturarak kullanıldığı için hezl ve hicvi aynı başlık altında ele aldık. Germî Beg, Tâbî-i Kûçek, Şânî Beg, Hızırî, Sâ'î-i Naqqâş, Şemsî-i Dîvâne, 'Atâ, Ğarîbî, Figânî ve Fünûnî tezkirede yer alan hezl ve hicv türünde eser vermiş şairlerimizdir. Tezkirede belirtildiğine göre dönemin hezl ve hicv türünde en başarılı ismi Can Memi lakaplı Şânî Beg'dir. Tâbî-i Kûçek, Sâ'î-i Naqqâş gibi şairler onun peyrevidir. Hezl ve hicvde başarılı olmak için en önemli hususlardan biri nükte-senc (nükteden anlayan) olmaktır. Çünkü bu türlerde özellikle hezilde ince bir mizah vardır. Hezl ve hicv farklı konular üzerine yazılmışlardır. Bu türler kimi zaman şairler arasındaki durumlar için (Şânî Beg-Fünûnî, Tâbî-i Kûçek-'Atâ), kimi zaman görev yerini beğenmeyip şehri tenkit etmek için (Şemsî-i Dîvâne), sevdiğine gönül düşürmüş bir âşığın rakibe olan öfkesini ifade etmek için (Ğarîbî) yazılmışlardır. En kötüsünde devlet büyüğünü hicv edip idam edilmek olsa

gerektir (Figânî). Çünkü bu türler söyleyenin dil mızrağıyla muhatabının sinesine ağırlı yaralar açar, söyleyeni canından eder. Bu bağlam da Yunus Emre'nin şiirini hatırlatır:

“Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağılı aşı bal ile yağ ede bir söz

Kelecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil dimegil çağ ede bir söz

Gel ahî ey şehriyarî sözümüzü dinle bari
Hezâr gevher ü dinârî kara toprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihân cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gâfil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile cânına dağ ede bir söz

Yûnus imdi söz tatından söyle sözü gayetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz.”

Germî Beg: Vādî-i nazmda zebân-âver ve üç zebân ile şî' r-i dürer-bârı der-güş-ı ehl-i hünerdür ve cüst ü cüy-ı nazm-ı şu' arâ itmede mâhir ve fûnûn-ı şî' re kâdir 'ale'l-huşuş hezl ü hicvde nükte-senc ve nîze-i zebânundan sîne-i muhâlifân pür-renc ve kendü tarîkında şâhibân-ı idrâk dîvâne-i bî-bâk dirler (Solmaz, 2005: 187).

Tâbî-i Kûçek: ...ve tarz-ı hezli ve lâğî Şânî mağlaş iden Cân Memî'den ağız ü cer kılmış anuñçün dâimâ ol tarîkde peyrev-i Şânî olup çerâğı andan uyardı ve hemîşe itâle-i lisân idüp şu' arâyı garîb güftârla ve zurefâyı 'acîb eş'âr ile hicv itmeden hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 241).

Şânî Beg: Zîrâ şu' arâ içre şâhib-tarz ve beyne'n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miqdâr eş'ârı selîs-edâ ile şâf ü pāk ve güftârı nefîs-ma' nâ ile feraḥ-fezâ ve dâfî' -i ḡamnâk olduḡiçün aña şu' arâ nazîre dirler ve kendü daḡı zurefânuñ ekşer-ebyâtına nazîre-i dil-pezîr dimede bî-nazîr geçer ve tarîḡ-ı hezde ḡâyetle bî-mişl ü bî-mânend idi (Solmaz, 2005: 246).

Hızrî: Ol zamânda İstanbul'da iki meze-i rûzgâr ve her birisi bir laḡabla nâmdâr aḡâveyn var imiş. 'Ârifîn-i cihân ve ḡōş -ṭab'ân-ı zamân birine boza-ḡâne ḡocı ve birine kepek dânesi dirlerdi. Sâbıḡü'z-zıkr anlaruñ haḡḡında hezl tarîḡıyle bir ḡıṭ' a derc itmîşdür ki mezeden ḡâlî degüldür. *Ḳıṭ' a* :

Oldı şehr içre çün ser-i zırafâ

Boza-ḡâne ḡocı kepek dânesi

Ya İlâhî buları eşḡâşa

Meze içün toḡurdı mı ânesi (Solmaz, 2005: 291)

Sâ'î-i Nakḡâş: Tarz-ı hicvde nîze-i zebân ile ta'ne-zen-i Cân Memî olup nüde- mâ-yı zamânuñ hem-demidür. Anlar da muḡâbelesinde ḡançer-i hicv ile sîne şıḡafı olmış. Lâf u ḡüzâfı andan ḡalmaz (Solmaz, 2005: 356).

Şemsî-i Dîvâne: Yârâna bu ḡıṭâb-ı müsteṭâbı hezl-güne gelmegin ḡâyetde ḡazz idüp ḡülmedin bî-tâb düşerler ve başına mezelemeg içün meges-vâr üşerler. Ba'dehu üftân u hîzân Ḳaṭîf'e revâne olup gitdükde ol zeminüñ âb u hevâsı mizâc-ı ḡâbîşine sâz-kâr u muvâfıḡ olmamaḡla ol diyârı zem tarîḡıyla ḡadḡ idüp bir ḡazel şebt oldı. *Ḡazel* :

Teb-i ḡasret cānumı ḡâyet ile itdi nahîf

Odlara yansun yıḡılsun dilerüm mülk-i Ḳaṭîf

Ey Süleymân-ı cihan şöyle za'îf itdi belâ

Ḡöge of dir iseñ uçar hem çü pür mür-ı za'îf

Ḡözlerüm yaşını baḡreyne revân eyledi ḡam

Dervîşüñ yādına ḡarḡ-âb-ı belâ oldı ḡayif

Elde avucda nesne yok idem 'azm-i sefer
Bir tehî dest kaldı ğurbetde bî-çäre za'îf

Qaldım ayaqda eyā kân-ı kerem menba'-ı cüd
Dest-gîr ol Şemsiye bir çäre eyle ey laîf (Solmaz, 2005: 374)

'**Atâ**: Evzâ' u eṭvâr-ı 'acîbe ile zırafâ içre maqbûl ve üslûb-ı hicv ü hezilde bir ṭarîkla hezzâl ü heccāv idi ki fi'l-meşel beyâzî vü siyâh-ġüftâr-ı muẓḥıq-ı âbdâr ile şüst ü şü ve her vādî-i cüst ü cü idüp ve ebyât-ı terzîk dimede aña irüp anuñ yanında ol vechile yüz aġardamazlardı (Solmaz, 2005: 443).

Mezkûruñ ṭarîq-ı hicvde ma'ânî-yi rekîk ile muqatta'âtı çoqdur yazmasını terk-i edeb bilüp tesvîd olmadı lâkin cümlesinden bu kıṭ'a ki çendân elfâz-ı mühmelesi yok qaḡve fincânı ḡuşuşunda Küçük Tâbi vaşfinda dimişdür şebt olundi. *Kıṭ'a*:

Ne revâdur seriqa şâhibi Tâbî sen iken
Baña işnâd idüben eyleyesin bühtanı

Dâyireñ ben bilürem n'eydüğini gel berüye
Saña çalmağ nic'olur göstereyin fincânı (Solmaz, 2005: 444)

'**Ġarîbî**: Mezkûr Ġarîbî 'âlem-i şebâbda bir şehvâr-ı zerrîn riqâba üftâde-i dil-dâde iken bir dîv-sîret raqîbi hicv itmiş. Mezkûr hicvden ḡayli ter düşüp kâḡıya varır. Müşârünileyh ol eşnâda bedîheten bu târîḡi ol ḡâruñ başına tevcîḡ diyü şebt itmiş bed degül nîkdür. *Kıṭ'a Târîḡ*:

Beni hicv itdi diyü da'vâ idüp bir ebleh
Kâḡıya varup itdüğü sicillât ile (Solmaz, 2005: 459)

'**Figânî**: Nâġâḡ kazâ-yı âsmânî ve belâ-yı nâġehâniye râst gelüp ol ser-efrâze töhmet-i ġammâz uğrayup bir maṭla'-ı hicv-âmiz vezir olan İbrâhim Paşa ḡaqqında dimişler diyü şelbine emr olunmuş. Dâr-ı İstanbül'da ber-dâr olup ser-efrâz-ı dünyâ ve mümtâz-ı 'uqbâ olmuş (Solmaz, 2005: 466).

Fünûnî: Şânî maḥlaş iden Cān Memî şeh-zāde Sultān Bāyezīd seferin zamān ile varup İstanbul'da olan şu 'arā vü zūrafāya hicv tārīḫıyla bir mektūb-ı nev-üslūb nazm idüp irşāl itmiş. Müşārünileyhe şöyle zıkr ider söyler. *Beyt* :

Fünūnī fūta peydā itmege varır mı ḥammāme
Enīs-i Şīrvān olan o düzd-i cāmeken n'eyler

Mezkūr Fünūnī daḫi ol eşnāda bir kıt'a-i hezl-āmīz Şānī-i fitne-engīz ḥaḫḫında derc itmişdür. Nezāketden ḥālī degül küllī zārāfet ḥarc itmişdür beyān u 'ayān oldı. *Qıt'a*

Seferdedür didiler Can Memî'yi
Sefer bir kıt'a-i āteş durur hem
Didiler geçdi ol Nemrūd-ı şānī
Didüm geçdi ise can ber cehennem (Solmaz, 2005: 483)

ç) Kaside

“Kaside” kelime anlamı olarak kastetmek, yönelmek anlamına gelir. Edebiyatımızda belirli bir amaç için yazılmış bir türdür. Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılmış şiirlerdir (İpekten, 1997: 38). Kaside'nin çoğulu “kasâid” dir. Tezkirede bu şiir türünü yazan şairler hakkında bilgilere ulaşabiliyoruz.

Pîrî Paşa: Bu bende-i sergeşte ol şehre irdükde evşāf-ı ḥamīdelerinüñ biñden birin bir ḫaḫīde-i şikeste-bestede nazm idüp ḥāk-i pāy-i şerīflerine ve 'izz-i ḥubūr-ı laḫīflerine revāne itdükden soñra bir nice beyt ḫalem-i dü zebān ile bu evrāḫ-ı perişāne şebt olundı (Solmaz, 2005: 107).

Pîrî Paşa: Ḥāzret-i pādīşāh-ı mülk-ārānuñ şāh-zādeleri Sultān Selīm Ḥān ve Sultān Bāyezīd Ḥān ceng ü cidāl idüp ara yirde nice dilāverler ḫatlı ü pāmāl olup 'ākībetü'l-emr Sultān Selīm Ḥān nāşır u menşūr ve 'adāyı maḫhūr ḫılduḫda Sultān Selīm Ḥān mezkūruñ medḫinde paşa-yı müşārünileyh bir ḫaḫīde-i pür-me'al nazm ḫılmış (Solmaz, 2005: 108).

Derviş Çelebi: Bosna vilâyetinde Saray nâm kaçabada pâdişâh-ı ‘âlem-penâh neslinden olan ‘Osman Şâh’a bir kaçıde-i Fârisî tahtîr itmiş hemân taştîr olundu (Solmaz, 2005: 170).

Âgehî: Niteki zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fûlk-i tenin deryâ-yı ‘ışka şalup müstağrak-ı baht-ı mevc-i hırmân olup ol hevâyla gemiciler ıstılahâtın cem ‘ idüp bir kaçıde-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr gavvâş-şifât baht-ı ‘amîkden kenâra çeküp der-güş-ı erbâb-ı hüner ve meştûr-ı baht ü berr olmışdur (Solmaz, 2005: 210).

Derûnî: Bir mertebede ki Bahâriyye diyü gemiciler ıstılahâtın cem ‘ idüp gülbîn-i gülistân-ı hüner ve nihâl-i bostân-ı heft-kışver olan şâh-zâde-i baht u berrün a ‘ nî Sultân Selîm Hân-ı dilâverün evşâf-ı pâkinde elfâz-ı şâf ile bir kaçıde-i âbdâr mânend-i nihâl-i mîvedâr neşt ü nemâ buldurmuş meştûr-ı rûzgâr ve mahtûl-i dil-i ebrâr olmışdur (Solmaz, 2005: 301).

‘İlmî: Âhtir sene şelâşe ve sittîn ve tis ‘ â mi’ede şehri İstanbul’a gelüp pâdişâh-ı ‘âlem-penâha bir kaçıde şunup esbâb u libâs ve zer-i bî-hisâb ve ihsân-ı bî-kıyâs ihsân itmişler ber-murâd olmuş (Solmaz, 2005: 444).

Muhtî Efendi: Mezbûr paşa ile Şirvân seferin seferleyüp döndükde vezîr-i a ‘ zâm merhûm vefât eyledükde İstanbul’da tekrâr pâdişâh-ı ‘âlem-penâha bir bî-noқта kaçıde-i a ‘ lâ ve bir rik ‘ a fûnûn-ı inşâ idüp şunmuşlar. Ol sultân-ı gerdün-gulâm manşib-ı âhter virilmesine hatt-ı hümâyûn peyâm buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 527).

Buraya kadar ele aldığımız cümlelerden adı geçen şairlerimizin kaside yazdığını, kaside türünde eserlerinin olduğunu anlayabiliyoruz. Ele alınan şairlerin her biri farklı amaçlarla kaside dile getirmişlerdir. Kaside nazım şekli, dini konularda yazılanların dışında şairlerce bir geçim kaynağı olarak kullanılmıştır. Hemen her olay; padişahın tahta oturması, bazı kişilere sadrazamlık, şeyhülislamlık, vezirlik verilmesi, savaşta kazanılan bir başarı, ramazan, bayram ve düğün kutlamaları, yeni bir saray, kasr, çeşme, hamam gibi yapıların tamamlanışı, devlet büyüklerine kaside sunmak için fırsat olarak değerlendirilmiştir. Her kaside sunan şairi ihsan ve caize ile ödüllendirmek de devlet büyüklerine ödenmesi gerekli bir borç haline gelmiştir. Hatta şairler Hz. Peygamber’in İbn-i Zuhayr’a, yazdığı kasideye karşılık hırkasını bağışladığını örnek göstererek

memduhun kaside sunan şaire caize vermesini ve böylelikle onu sevindirmesini sünnetten, hatta caize vermeyenleri hicvetmenin ca'iz olacağını bile savunmuşlardır (İpekten, 1997: 40). Tezkiremizde kasidesiyle ihsan elde etmiş şairlerimizde belirtilmiştir (Pîrî Paşa, 'İlmî, Muḥîfî Efendi). Ahdî'nin üsubuna ve kaside için kullandığı terkiplere baktığımızda, olumlu sıfatlar kullanılmış olduğundan yola çıkarak verilen eserlerin beğenilmiş, makbul eserler olduğunu söyleyebiliriz.

Ḥâtemî Beg: Ṭarz-ı kaşîdede müselleme ve eş'âr-ı dürer-bârı vâfir ve zebân-ı Fârisî'de mûmâreseti mütেকâşir tekellüm-i pesend-i yârân-ı 'Acem ve maḳbûl-i şâhibân-ı keremdür (Solmaz, 2005: 283).

Zihni Beg: ...zebân-ı Fûrs'den behremend ve mu'ammâ ve 'aruz bilmeden fâ'ide-mend ve ḥâtır-ı 'âtır-ı cânib-i şî' re mâyil ve gâzel ü kaşîdede edâ-yı nâzûk ile pesendide-i emâşıldür (Solmaz, 2005: 309).

'Ulvi-i İstanbûlî: Zirâ ki gülbin-i ṭab' -ı veḳḳâdı libâs-ı isti' dâd ile pirâste ve nihâl-i kâmeti ḥıl' at-i mevzûniyyet ile ârâste olmağın ol bülbül-i nağme-serânuñ bu vechile ser-â-pâ kaşîde ile gâzeliyyât-ı nefîsi ve terci' -bend ile taḥmîsi maḳbûl-i ṭab' -ı erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendide-i ḥâtır-ı aşḥâb-ı şıdḳ u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Figânî: Ṭarz-ı gâzelde bî-naẓîr elfâza kâdir ve üslûb-ı kaşîdede gâyetle şâ' ir-i mâhir (Solmaz, 2005: 466).

Ḳandî: Eş'âr-ı şeker-rîzi dil-peẓîr ve güftâr-ı ṭarab-engîzi bî-naẓîr ve beyne'n-nas tevâriḥ-i muşanna' ı bî-kıyâs ve ṭarz-ı gâzel ü kaşîdesi ḥûb u merḡûbdur diyü meşḥûr u mezkûrdur (Solmaz, 2005: 484).

Vişâlî Çelebi: ...ve bi't-ṭab' aḳsâm-ı nazma mâyil ve ṭarz-ı kaşîde vü gâzelde pesend-i ehl-i dil olmağın zebân-ı Fûrsüñ ḍurûb-ı emşâl zabtına cidd ü ceḥd kılup gereğın gibi edâsına kâdir geçinür (Solmaz, 2005: 578).

Hüdâyî Çelebi: ...ṭarz-ı gâzelde fuşâḥâ-yı 'Acem gibi edâ-yı bülend ile dil-pesend ve kaşîde vü müseddesi rengîn ü selîs ve murabba' u taḥmîsi lezîz ü nefîs ṭarîķında mübdî' ve ṭarzında muḥteri'dür (Solmaz, 2005: 583).

Yetim ‘Alî Çelebi: Ol cihetden yeñicerilerün ıñılañatın zıbt idüp ol dil ile bir güzel kaçıde-i bî-bedel peydâ kılmıñki ebyât-ı dürrer-bârı mânend-i dürr-i yetim pesendide-i güş-ı tab´ -ı selimdür ve tarz-ı ğazelde şâ´ ir-i muñteri´ -âyin ve cevâhir-i nazmı reşk-i dürr-i şimîn vâkı´ olmuñdur (Solmaz, 2005: 597).

Buraya kadar aldığımız örneklerde ise “kaside” kelime olarak tekil kullanılmıñtır. Şairlerin kaside türündeki başarıları hakkında tezkire yazarımız Ahdî değerlendirmeler yapmıñtır. Ancak şairin ne kadar kaside yazdığı, kaç kasidesinin olduğu hakkında kelimenin tekil kullanılmasından ve sayı belirtilmemesinden dolayı yorum yapamıyoruz. Ahdî şairlerin kasidelerini bu türdeki başarıları ve kasidelerdeki üslupları bakımından deđerlendirmiñtir. Hâtemî Beg, Kandı ve Vişâlî Çelebi kaside türündeki başarılarına göre ele alınırken, Zihnî Beg, ‘Ulvî-i İstanbûlî, Figânî, Hüdâyî Çelebi, Yetim ‘Alî Çelebi kasidede kullandıkları dil ve üslup bakımından ele alınmıñtır. Hâtemî Beg’in kaside türündeki başarısı herkes tarafından kabul görmüş, Kandı’nin kaside türündeki eserleri ise güzel ve rağbet gören, makbul olarak deđerlendirilmiñ, Vişâlî Çelebi kaside türünde gönül ehli tarafından beđernilmiñtir. Zihnî Beg kasidede kullandığı nazik edası ile akranları arasından seçilip rağbet görmüş, ‘Ulvî-i İstanbûlî’nin nefis kasideleri beđernilmiñ, Figânî’ni kasidedeki üslubu ile marifetli bir şair olarak görülmüş, Hüdâyî Çelebi’nin kasidedeki üslubu renkli ve akıcı olarak yorumlanmıñ, Yetim ‘Alî Çelebi’nin ise eşsiz bir kaside ortaya çıkardığı Ahdî tarafından söylenmiñtir.

Hâce Çelebi: Şöyle ki kaçâyid-i müciz-nişânları reşk-i Sahbân u Hassân ve inşâ-yı bediyü’l-beyânları ğayret-i Vaşşâf u Hâce-i Cihân’dur (Solmaz, 2005: 133).

Vuşûlî Efendi (Molla Çelebi): Kaçâyid-i selîs-i dil-keşi nefîs ve ferah-resân-ı dil-i ğamzedâdur (Solmaz, 2005: 149).

Fânî: Tabî´ at-ı şî´ riyyesi aksam-ı nazmda ğâyette hûb ve tarz-ı ğazel ü kaçâyid ü meşnevîde mergübdur (Solmaz, 2005: 478).

Mecdî: ...ve kaçâyidde şu´ arâ-yı faşihü’l-keâm içre tāk ve tarz-ı ğazelde büleğâ-yı belâğat-nizâm mâbeyninde ma´ ânî-i hâş ile yegâne-i âfāk ol tūtî-i şekeristân-ı hüş-edânuñ ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edânuñ ebyât-ı ferah-fezâsı ğâyette şîrîn ü nefîs ve

kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengin ü selis ve tahayyülât ile muhayyel ü pür-meşel vâkı' olmuştur (Solmaz, 2005: 510).

Müslim Çelebi: El-ḥaḳ ṭarz-ı ḳaşâyidde dil-pezîr sözleri çok olup ve üslûb-ı ğazel-i Fârisî ve Türkî'de bî-naẓîr olduklarına söz yok (Solmaz, 2005: 513).

Mîrek Hekîm: Tertîb-i dîvân itmişdür ve ḳaşâyidi daḫi maḳbûl-i yârândur (Solmaz, 2005: 525).

Maḳâlî: Eş'ârî hayâl-âmîz ve güftârî emşâl-engîz ve ṭarz-ı ḳaşâyidle maḳbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuşve bu bir ğazel-i meşhûr kendinüñ icâd-ı ḫâşî olduğu efvâhda mezkûr zîrâ ki açar ḳaparî iltizâm-ı mâlâyelzem idüp pesend-i ṭab' -ı şu'arâ ve maḳbûl-i ḫâtîr-ı zurafâ olsun diyü ḳalem-i müşğîn ile raḳam-ı rengin ḳılmış ve 'âşîḳân-ı nazâr-bâzuñ ḫasb-i ḫâlî ve kendinüñ şâhid-maḳâlidür şebt olundı (Solmaz, 2005: 535).

Nev'î Çelebi: ...ve ol bülbül-i gülşen-i cân üslûb-ı ḳaşâyidde fuşâḫâ-yı müteḳaddimîn gibi kemâl ile mükemmel ve ṭarz-ı meşnevîde ḫikâyâ-yı laṭîfle yârândan fâyıḳ ve reng-i ğazelde ma'ânî-i nazm edâsına mutâbıḳdur (Solmaz, 2005: 549).

Meḫammed Çelebi: Zîrâ ki zebân-ı Türkî ve Fârisî'de ğazeliyyâtı bî-ḫadd ve lisân-ı 'Arabî'de ḳaşâyid-i pür-fevâyidi lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 136).

Fevrî Efendi: ...ḫaḳḳâ budur ki ḳaşâyid-i pür-fevâyidi bî-ḫadd ve terci'-bend ile mu'aşşer ve taḫmis ve tesdisleri lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 151).

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: El-ḫaḳ ol nîkû-ḫışâl olan perverişin dil mazmûn-ı belâgat-nümûn bulmaḫla bî-mişâl ve ser-âmed-i emâşil idi ve zebân-ı Fârisî'de nice nice ḳaşîdeler na't-ı seyyîd-i enâm ve menḳâbet-i e'imme-i kirâm diyü derc ḳılmışdur ve ṭarz-ı ğazelde 'âşîḳâne dîvân tertîb idüp maḳbûl-i ehl-i 'irfân olmuştur (Solmaz, 2005: 364).

Nazmî Beg: ...ve ḳaşâyid ü tevâriḫi bî-ḫadd ü bî-şümâr ve her birinüñ vücûdı mânend-i 'adem zîrâ ki şütür-kürbe vâkı' olmuştur (Solmaz, 2005: 562).

“Kasayid” kasidenin çoğulu olup, “kasideler” manasına gelir. Kelimenin bu şekildeki kullanımından hareketle şairlerimizin hepsinin birden çok kasidesi olduğu bilgisine ulaşabiliriz. Ahdî burada kaside veren şairlerimizi iki farklı yolla değerlendirmiştir. Şairlerimizin bir kısmı kasidedeki başarı durumlarına göre değerlendirilirken, bir kısmı kasidelerinin miktarı bakımından ele alınmıştır. Hâce Çelebi, Vuşûlî Efendi (Molla Çelebi), Fânî, Mecdî, Müslim Çelebi, Mîrek Hekîm, Mağâlî ve Nev’î Çelebi’nin kasideleri başarılarına göre değerlendirilmiş olup her bir şairimizin kasideleri için olumlu ifadeler kullanılmıştır. Mehemmed Çelebi, Fevrî Efendi, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî ve Nazmî Beg’in kasideleri miktar bakımından değerlendirilmiş, kaside türünde çok sayıda eser verdikleri vurgulanmıştır.

Ahmed Efendi: Bî-tekellûf üslûb-ı gâzelde mânend-i Emîr-i Husrev ve sözleri pür-süz ve tarîk-ı kasîdede Enverî-i dil-firûz gibi ma‘ânî-endüz ve ‘arşa-i tevârîhde müverrih-i rûzgâr-ı rûşen-i selîs ü hem-vâr şoḥbet-i ḥâşşî ferah-baḥş-ı dili bî-ḳarârdur (Solmaz, 2005: 128).

Bâkî Efendi: ‘Ale’l-ḥuşûş tarz-ı gâzelde mânend-i Hilâlî elfâzı lâmi’ ve ḳarb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı ḳâtî ve üslûb-ı ḳasîdede tarz-ı Ümidî selîs ü hem-vâr (Solmaz, 2005: 160).

Rahmî Çelebi: ...ve tarz-ı gâzelde tevâmân-ı Ḥayâlî ve üslûb-ı ḳasîdede mânend-i İsmâ’îl-i İşfahânî belki Rûm’da Selmân-ı şâni olup taḳlîd-i şu‘ârâ-yı ‘Acem ḳılmış (Solmaz, 2005: 312).

Kimi değerlendirmelerde ise şairler başka edebiyatlardaki kaside türündeki başarılı şairlere benzetilmiş ve kıyaslamalar yapılmıştır. Kasidede adı geçen ve ölçüt olarak ele alınmış diğer şairler Enverî, Ümidî, İsmail-i İsfahânî ve Selmân’dır. Böylece bu türdeki başarılı isimler hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz.

d) Lâg, Latîfe, Nükte

Sözlükte “insanları güldüren, neşelendiren hoş ve güzel söz, özellikle şaka, espri” anlamına gelen latîfe (çoğulu letâif) kavram olarak sözle ifade edilmesi güç, ince

mânâ, kalbe doğan duygu; güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi ifade eder (TDV İslâm Ansiklopedisi, Altunel, 2003: 109-110).

Latîfeler büyüklerden birinin hayatını ve karakterini canlandırabilecekleri gibi, bazı toplulukların özelliklerini de yansıtabilirler. Kimi zamanda hiç kimseye değinmeden insanların acınacak ya da gülünecek durumlarını, ruh hallerini anlatırlar. Latîfeler yazdıkları ya da söylendikleri dönemin dil özelliklerini yansıtmaları, halk deyim ve söyleyiş özelliklerine yer vermeleri, dil hazineleri olmaları nedeniyle önem taşırlar. Gülünç ve eğlendirici olmalarının yanı sıra dönemlerinin mizah anlayışı, duygu, düşünce dünyası ve değer yargıları hakkında bilgi verebilir, kültüre ve edebiyat tarihine de katkı sağlayabilirler. Ayrıca latîfeler sözünü ettikleri önemli kişilerin özel hayatları, kişilik ve karakter özellikleri ile toplum hayatını da aydınlatabilirler (Batislam, 2013: 229-242).

Latîfelerin divan edebiyatı döneminde çeşitli eserlerde farklı kullanım şekilleriyle karşılaşılır. Örneğin tezkirelerde latîfe başlığı altında anlatıma renk katmak için şairlerin hayatıyla ilgili küçük mizahî hikâyelere yer verilmiştir. Bu tür latîfeler duruma göre mizah, hiciv içerikli ya da bilgi verici olabilirler. Şairlerle ilgili değerlendirmeler latîfelerle süslenmiş, şairlerden bazılarının “latîfe-gûy”luk özelliğine değinilmiştir. Latîfeler aynı zamanda tezkirelerde istitrât amaçlı olarak da kullanılmıştır. Eski Türk Edebiyatında tezkirelerin yanı sıra eleştiri terminolojisi içinde de latîfe yer alır. Latîfeleşmede genellikle karşıdaki kişiyi iğneleme, onu gülünç duruma düşürme, onunla eğlenme söz konusu olduğu için latîfeyi kimi zaman eleştiri dairesinde düşünmek de mümkündür (Batislam 2013: 229-242).

Behiştî Efendi, Başıîrî, Tâbî-i Büzürg, Cevrî Çelebi, Hurremî-i Bağdâdî, Halîfe, Hâverî-i ‘Acem, Riyâzî-i Üskübî, Zârî, Luţfî-i ‘Acem ve Maḥfî tezkirede latîfe türüyle öne çıkmış şairlerimizdir. Tezkiremizde çeşitli sebeplerle yazılmış latîfelere yer verilmiştir. Kimisi meslek erbabı ile şakalaşma amacıyla yazılmış (Behiştî Efendi), kimisi şairlerin kendi aralarındaki mahlas ortaklığı yüzünden olan çekişmeleri ve iğneleme amaçlı laf sokmaları sebebiyle (Tâbî-i Büzürg-Tâbî-i Kuçek, Cevrî Çelebi-Mevlânâ Fevrî) yazılmıştır. Kimi şairlerimizin örneği alınmamış ancak latîfesi ile ünlendikleri belirtilmiştir (Başıîrî, Hurremî-i Bağdâdî, Halîfe, Zârî). Bir şairimiz ise latîfesi ile kadılık elde etmiş, devlet görevine getirilmiştir (Riyâzî-i Üskübî). Luţfî-i ‘Acem ise latîfe türünde kendini üstün görmüş lâkin herkesin istihzâsına uğramıştır.

Maḥfî ahenksiz şiirine yapılan sual üzerine verdiği latîfeli cevabıyla dikkatleri latîfesine çekmiş, latîfesi şiirinden üstün tutulmuştur.

Bu örneklerden de anladığımızı göre bu şairlerimizin en belirgin özelliklerinden biri hazırcevaplılıklarıdır. Örneklerden hareketle şairlerimizin birbirleri ile olan ilişkilerini, latîfe türünden nasıl yararlandıklarını, başarı ya da başarısızlık durumlarını, dil ve kültür özelliklerini, mizaçlarını görüp, çıkarımlarda bulunabildik.

Behiştî Efendi: Mezkûruñ tab´ı ziyâde küşâde olmağın laţîfeleri gâyetde çokdur. Cümlesinden biri budur ki kaçaba-i mezbûrede zümre-i sipâhdan Baba Kûşeyrî nâm nedîm-i hâs u ´âm olan yaḥ-fürüşuñ ittifaķen bir gün teferrüc-künân cânib-i yaḥdânına revâne olduklarında müţâyebe yüzinden qarısına müte´allık bu beyti bedihe ḥûb buyurmuşdur nüdemâya maţlubdur şebt olundu. *Beyt* :

Harâretten meded öldük Kûşeyrî

Bize in´âm ü ´âm eyle qarından (Solmaz, 2005: 230)

Başîrî: Şu´arâ-yı Rûm ile ve fuşahâ-yı ´Acem ile müzâkere ve müşâ´ereden ḥâlî olmayup dürlü dürlü zarâfeti meşhûr ve lâğ u laţîfesi efvâhda mezkûr taķrîr ü taḥrîr lâzım degüldür (Solmaz, 2005: 233).

Tâbî-i Büzürg: Cümlesinden biri bu ki kendü Büyük Tâbî dinilmekle bilinür ve İstanbullu olan Tâbî-i Kûçek ki zu´mı kendüden büyük vâķı´ olmuş dâimâ maḥlaşları iştirâk üzre olmağın birbirleriyle ḥırḥır-ı da´vâdan ḥâlî degüllerdür. Bu ḥâletde bir gün zurefânuñ ber-güzîdesi ve şu´arânuñ pesendîdesi Büyük Tâbî'ye Amânî râst gelür. Müţâyebe tarîķıyla *ķanı Kûçük Tâbi görünmez* diyü aña su´all ider. Mezkûr daḥi ḥâzır cevâb olup laţîfe yüzünden bu beyti ´ale´l-fevr nazm itmiş raķam oldu. *Beyt* :

Tâbî-i Kûcegi görmek dileyen

Görsün işte etegüm altında (Solmaz, 2005: 242)

Cevrî Çelebi: Zarâfeti bir ḥaddedür ki bir gün Fevrî Efendi´yle mübâḥase-i şi´r idüp birbirinüñ maḥlaşın begenmeyüp ceng ü cidâl kılrken hemân Cevrî, Mevlânâ Fevrî´ye dir ki *çok söyleme yoḥsa şimdi seni iki nokta ile kızı iderin* ve müşârunileyh daḥi fi´l-

fevr dir ki *epsem ol yohsaben de seni bir noқта ile Cüzî kıllarun* diyü laṭife iderler. Bu nükte ma' lüm-ı zurefâ olduḡda *lā-farḡūn beynehüma* dirler (Solmaz, 2005: 253).

Hurremî-i Bağdâdî: ' Aṭṭâr-ı bāzâr-ı eṣ'ârda şâhib-dükkân-ı efkâr ve nâḡil-i naḡl-i nazm-ı Şeker-bâr olup laṭife-i güzâr ile ehl-i rüzgâr diyü iŐtihâr bulmaḡa sezâ-vâr ve maḡbül-i sîḡâr ü kibârdur (Solmaz, 2005: 281).

Halife: El-ḡaḡ nikât-ı daḡıḡ ile ser-âmed-i eyyâm ve kelimât-ı ḡayât-baḡş ile emirü'l- kelâm idüḡine elsîne-i nüdemâda envâ' -ı laṭifesi mezkûr ve Şu' arâ-yı 'aşr ḡatında bu 'ahdüñ ḡalîfesi diyü meşhûrdur (Solmaz, 2005: 287).

Hâverî-i 'Acem: Egerçi nesne oḡımamıŐ 'âmî kimesnedür ammâ leṭâyif-i hâŐı mezkûr ve ol pür-ḡurdedân otuz yildur diyâr-ı Rüm'da hem-nîŐin-i ehl-i 'irfân olup Şu' arâ-yı Rüm ile hem-dem ve Rüm'a gelen zuraḡâ-yı 'Acem ile maḡrem geḡinüp eş'ârlarında ve güṭâr-ı dürer-bârlarından baḡş alup ve her birinüñ keyḡiyet-i ḡâline vâḡıf u âḡâh ve her birine bir dürlü laṭife ile bir laḡab-ı dil-ḡâh ḡomıŐdur. El-ḡıŐŐa herkesi mezelemeden ḡâlî degüldür. Nefsinde kendü daḡı eṭvâr-ı 'acîbe ve evzâ' -ı ḡarîbe ile herkesüñ mezesi olmuşdur (Solmaz, 2005: 292-293).

Riyâzî-i Üskübî: Bi't-ṭab' ḡoŐ -fehm ü ḡüb-Őoḡbet ve kelimât-ı Şebistân-ı ḡayâl semtinde muḡayyel ve ebyâtı ihâm-ı tām ile ser-â-ser pür-meşel ve Şu' arâ mâbeyninde leṭâyifî meşhûr ve zuraḡâ yanında zaraḡyifî mezkûr bir mertebede ki cümle-i laṭifeleri vird-i zebân-ı nüdemâ-yı cihân ve pesendîde-i pîr ü cevândur. Birisi budur ki laṭife *Dirler ki birgün ḡamâma vardum gördüm ḡamamcı ṭurmayup âdem Őoyar ve nâṭur bulduḡı baŐmaḡı siler ve dellak fütâ sıḡar ve müşteri ṭas çalar gördüm bir alay sarıḡ alup yürüyüvirdüm.* Bu laṭifesi ihâm-ı tām olmaḡın pesend-i zuraḡâ-yı eyyâm olmuşdur. Müşârünileyh zebân-ı Fârisî'ye Şöyle cidd ü cehd ḡılmıŐ ki diyâr-ı Rüm'uñ her merzbûmunda maḡbül-i hâs u 'âmdur. ḡayḡa ki zât-ı Şerîfi ve nâm-ı laṭifî rind-i lâubâli olduḡı ecilden ḡalk içinde perîşân-mezḡeb ve peyrev-i erbâb-ı meşreb diyü meşhûr ü mezkûrdur. Binâen 'alâ-zâlik ol zamânda Rüm İli ḡâdî 'askeri olan Çivi-zâde Efendi mevlânâ-yı mezkûre ḡîn-i mülâzemetde 'alâ-vechi'l-'itâb *senüñçün Riyâzî kâḡirdür dirler. Saña nice maŐŐib virelüm diyicek* muḡâbelesinde *sulṭânım siz bir kâḡir ḡâdîliḡi iḡsan eyleñ* diyü cevâb virür. Bu laṭife sebebiyle ḡâdî olur (Solmaz, 2005: 316).

Zârî: Hadd-ı zâtında merd-i dānā ve nükte-ārā-yı ğarrā ve suhen-senc-i bî-hemtā ve laṭife-ḥān-ı zamān ve zebān-āver-i cihān u bî-ḳarīne-i devrāndur (Solmaz, 2005: 336).

Luṭfi-i ‘Acem: Nefsinde meze-i rüzgār ve kendü re’yi ile laṭife-güzār geçinüp zırafānuñ hüşmendi ve şu‘ arānuñ ercmeni oldum şandı. Hālbuki cümleñ rîş-ḥandı olmış idi. Āḥir yine şehri Şām’a ‘azm idüp ol arz-ı muḳaddes cānibine irişdükte emri Te‘alā ve teḳaddes ile murğ-ı rûḥ-ı pākin ravza-i ḳudse ta’zimle teslīm itmiş. Bu bir iki beyt laṭife yüzünden bir nigār-ı zarīfe dinmiş anuñdur. *Nazm*

Tā cihān bāşed ḥayāt men tūyī ey nev-cihān⁴³

Gel benüm ḥaṭun-ı devrānum Zelihā-yı zamān (Solmaz, 2005: 506)

Maḥfî: Mezkūr Maḥfî bu ebyâtı okıduḳda bir dürlü okur ki hiç rekāketi belürmez. Bir kerre mezbūra su’āl itdüm ki *bu okıduḳuñ ne usûl ve ne ahenkdür*. Hemān ḥazır cevāb olup didi ki *bu re’y-i Maḥfîdür*. El-ḥaḳ mezkūruñ laṭifesi şî‘ rinden iyü vāḳı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 541).

e) Mersiye

Sözlükte “ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek” anlamında Arapça masdar olan mersiye (risâ’) “bu amaçla söylenen sözler” mânâsında isim olarak da kullanılır (TDV İslâm Ansiklopedisi, Toprak, 2004: 215-217).

Türk Edebiyatı’nda da ölenin kaybından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ona karşı şairin ilgisini ifade etmek, kadere rıza göstermek, dünyanın geçiciliğini vurgulamak, ölünün yakınlarını sabır ve metanete davet etmek gibi hususların ele alındığı bu lirik şiirlerin din ve devlet büyükleriyle yakın akrabalar yanında özellikle Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehidleri için yazıldığı görülmektedir. Ehl-i beyt sevgisi anlatılırken diğer taraftan Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’daki şehâdetinin ıstırabı, ona duyulan sevgiyi ifade eden örnekler Kerbelâ veya Âl-i abâ mersiyeleri olarak anılmıştır (TDV İslâm Ansiklopedisi, İsen, 2004: 218-219).

Derviş Beg ve Ḥamdî-i Burûsevî’nin Hz. Hüseyin için mersiye yazdıkları tezkirenin müellifi Ahdî tarafından belirtilmiştir. Żâyi’î ise sevdiği kişinin kaybından

⁴³ - Ey genç, dünya durdukça benim hayatım sensin.

duyduğu üzüntü için mersiye yazmıştır. Bu örnekte ölen kişinin arkasında yas tutma ve yüzün turnak ile yırtılması motifi sunulmuş olup, mersiyelerin Türk kültüründe yas tutma rütüeli ile ilgili bilgiler verdiğini de söyleyebiliyoruz.

Derviş Beg: ...ve hâzret-i İmâm Hüseyn *radıyallahü ‘anh* mersiyesinde bu maṭla‘ anıdır.

Lâle girift dâmen-i meydân-ı Kerbelâ

Âhîr nehuft hûn-ı şehîdân-ı Kerbelâ⁴⁴ (Solmaz, 2005: 172)

Ḥamdî-i Burûsevî: Bu bir kaç beyt-i âbdâr Hâzret-i İmâm Hüseyn‘ e *radıyallahü anh* varduḡda mersîye diyüp şebt itmiş. *Ebyât* :

Şerhalar çek sîneñe mâtem günü âbdâl iseñ

Ḳane ġarḳ olmaḳ ile sa‘y it muḥîbb-i âl iseñ (Solmaz, 2005: 269)

Zâyi‘î: Cümlesinden bir âftâb-ı zühre-cebîn için mersîye ṭarîḳı ile bir ḳıṭ‘ a mânend-i dürr-i şemîn ḳalem-i müşkîn ile raḳam ḳılmış maḳbûl-i zuraḑâ-yı ‘âlem olmuşdur ketb olundu. *Ḳıṭ‘ a* :

Her ay başında şanma ki bu pîre-Zâl çarḳ

Mâh-ı nev ile zînet idüpdür felek yüzün

Bir âftâb-ı zühre cebîn için ağlayup

Dırnaḡ ile hırâş kılupdur melek yüzün (Solmaz, 2005: 398)

f) Mesnevi

Sözlük anlamıyla “ikişer, ikişerlik” demek olan mesnevi aslı Arapça olduğu halde Arapça’da kullanılmayan bir kelimedir. Edebiyatta aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerine Mesnevi adı verilmiştir. Her beytin ayrı kafiyeli olması yüzünden mesnevide büyük bir yazma kolaylığı vardır. Destanlar, uzun aşk hikâyeleri, şehrengizler, öğretici dini ve ahlaki konuların hep mesnevi şeklinde yazılmaları bu yüzdendir (İpekten, 1997: 59).

⁴⁴ -Kerbela meydanının eteğini lale kapladı. Kerbela şehitlerinin kanı artık uyumaz oldu.

Behiştî Efendi: Aḡsām-ı nazma ḡādir ve tarz-ı mesnevīde sāhir ve ḡaşāid-i pūr-fevāyidi vāfir eṡ'ār-ı ḡarab-engīzi sūz- nāk ve ḡüftār-ı ṡeker-rīzi lezīz ü pāk ve beyne'n-nas bī-ḡadd ü bī-ḡıyās vāḡı' olmuṡdur (Solmaz, 2005: 226).

Celîlî: Semt-i ṡi' re cüz'ī zamānda mümāreset-i küllī ḡösterüp aḡsām-ı nazma ḡādir olmuṡ 'ale'l-ḡuṡuṡ tarz-ı meṡnevīde māhir ve teşḡir-i ma'ānīde sāhir kimse imiṡ (Solmaz, 2005: 250).

Ḥalife: Ḥuṡuṡā ḡurūḡ-ı mesnevīde ḡarīḡ-ı pīr-i Gence'ye sālik ḡeçinüp miṡāl-i ḡamse-i **Penç Genc**'e mālik olmuṡ ve üslüb-ı ḡazel ü taḡmīs ü terci'-i bend ile pesendīde-i merdmān-ı hıredmenddür ve diyār-ı mezbūrda ḡāṡıl olan ṡu'arānuñ edībi ve zırafānuñ mürebbisidür (Solmaz, 2005: 287).

Rahmî Çelebi: ...ve her vechile aḡsām-ı ṡi' re ḡādir 'ale'l-ḡuṡuṡ vādī-i meṡnevīde peyrev-i Hilālī olup **ṡāh u Gedā** raḡam itmiṡ (Solmaz, 2005: 311).

Mevlānā ṡemsī-i Bağdādī: Ol yegāne-i ferzāne 'alā-raḡmı zamānihi pādīṡāh-ı ḡuceste-fercāmuñ nāmına meṡnevī baḡrinde üç kitāb nazm itmiṡdür. Her biri maḡbül-i fuṡalā-yı zamān ve pesendīde-i fuṡaḡā-yı cihān olmuṡ (Solmaz, 2005: 364).

ṡalāhî: Esālib-i inṡāda gereḡi gibi pesend-i münṡiyān-ı feṡāḡat-ṡi'ār ve ḡazel ü meṡnevīde belāḡatle suḡen-ḡüzārdurlar ve lügaz u mu'ammāda ḡayli taḡṡıl idüp ol fenni tekmiḡ itmiṡ (Solmaz, 2005: 395).

ṡıyāmî: ...ve mezkūr meṡnevī baḡrinde peyrev-i Ma'nevī olup yüz pāre kitāb ve elli dīvān tesvīd itmiṡdür. Lākin cümlesinden bir beyt ṡaḡīfe-i zuhūra ḡelüp meṡḡūr olmamıṡdur (Solmaz, 2005: 397).

Zamîrî: El-ḡak ḡab'-ı vekkādı envā'-ı nazma ṡāmil ve ḡuṡuṡa vādī-i meṡnevīde bir kitāb-ı selīs ve ḡıḡāb-ı nefīs ki serḡüzeṡt-i **Leylā vü Mecnün** diyü mānend-i dürr-i meknün ṡöyle taḡrīr kılmuṡdur ki 'aḡl-ı zü-fünün müḡāla'āsında āṡüfte vü meftün düṡüp Mecnün kendüden bī-ḡaber olması mukarrerdür (Solmaz, 2005: 400).

‘Ârif Çelebi: ...üslûb-ı meşnevîde Şeyh Nizâmî’ye peyrev ve bende-i Hâzret-i Câmî süz-ü Hüsrev olup hamse dimiş (Solmaz, 2005: 412).

Mevlânâ Fuzûlî (‘aleyhi’r-raḥme) –i **Bagdâdî:** ...‘irfân ve semt-i meşnevîde **Leylî vü Mecnûn** mânend-i dürr-i meknûn şebt itmişdür ve nice nice Türkî vü Fârisî resâil yazmışdur ve daḡi **Ravzatü’ş-şühedâ**-yı Mevlânâ Hüseyin Vâ’iz’i be-ṭarîḡ-ı terceme **Ḥadîkatü’s-Sü’edâ** nâm bir kitâb ki sergüzeşt-i ḡazret-i imâmdur itmâmına iḡdâm kılmışdur ḡâlâ meşhûr-ı ḡâş ü ‘âmdur derc kılmış (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Efendi: ...ve üslûb-ı nazmda gereḡi gibi şâ’ir ve ṭarz-ı meşnevîde mişli nâdir Mevlânâ ‘Abdullah Hâtîfî’nüñ meşnevîlerinden ve Mevlânâ Meḡemmed ‘Assâr’uñ **Mihr ü Müşteri**’sin ve ekşer-i fuṡalâ-yı ‘Acem kitâbların terceme itmişdür ve ba’zı yirlerinde ma’ânî-i ḡâş ile taşarruf-ı küllî itmişdür (Solmaz, 2005: 463).

Fazlî Çelebi: ...ve aḡsâm-ı şî’r semtine ṭab’ı sâlik ‘ale’l-ḡuşuş meşnevîde ḡamseye mâlik ve ḡaşâ-yid-i pür-fevâ’idi muşanna’ ve inşâ-yı feraḡ-efzâsı müsecca’ ve ṭarz-ı ḡazelde ḡûb ve terci’-bend ile rubâ’iyyâtı merḡûb sene iḡdâ ve seb’în ve tis’â mi’ede ‘âlem-i fâniden ravza-i câvidânîye mâyil ü râḡib olmuş (Solmaz, 2005: 464).

Fânî: Ṭabî’at-ı şî’riyyesi aḡsâm-ı nazmda ḡâyetle ḡûb ve ṭarz-ı ḡazel ü ḡaşâyid ü meşnevîde merḡûbdur (Solmaz, 2005: 478).

Muḡyî Çelebi: ...ve meşnevî ṭarzında mânend-i **Ma’nevî Leylî vü Mecnûn** dimiş ki nice nice ma’ânî-i ḡâş ile maḡmûn-ı pâk raḡam kılmış ve ḡaşâyid ü ḡazeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belâḡat-nümünü der-ḡuş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Nev’î Çelebi: ...ve ṭarz-ı meşnevîde ḡikâyâ-yı laṭifle yârândan fâyîḡ ve reng-i ḡazelde ma’ânî-i nazm edâsına mutâbıḡdur (Solmaz, 2005: 549).

Yaḡyâ: ...ve ṭarz-ı meşnevîde şâ’ir-i muḡteri’ ve sâḡir-i mübdi’ olduḡı gün gibi ‘ayân u rûşen ve edâ-yı ḡoş -âyende ve ḡüftâr-ı pesendide ile fuşâḡâ-yı müteḡaddimîn ve şu’arâ-yı müteahḡirîn gibi şâḡib-ḡamsedür. El-ḡışsa bu devrde zuraḡâ-yı Rûm ve erbâb-ı ‘ulûm içre eş’âr-ı nâzûk dimede şâ’ir çoḡdur lâkin üslûb-ı meşnevîde aña mânend

yoğdur zīrā ki kitābları ma‘ānī-i dil-firīb ile bī-naẓīr ve ser-ā-ser hikāyāt-ı ġarīb ile dil-peẓīr ‘ale’l-ḥuṣuṣ **Şāh u Gedāsı** maḳbūl-i şāh u dervīş ḥasb-i ḥāl-i ‘uṣṣāḳ-ı dil-rīşdür (Solmaz, 2005: 593).

Mesnevi şairlerinin bir kısmı çoğunlukla Nizâmî’yi örnek alarak beş mesnevi yazıp hamse meydana getirmişlerdir. Hamseye “Penç-genc” de denilmiştir (İpekten, 1997: 60). Tezkirede mesnevide hamse yazan şairlerimiz Ḥalīfe, Fazlī Çelebi ve ‘Ārif Çelebi’dir. Ahdî’ye göre Şıyâmî haricinde ele aldığımız tüm şairler mesnevi türünde başarılı eserler vermişlerdir. Şıyâmî’nin çok yazdığını lakin eserlerinin hiçbirisinin meşhur olmadığını söylemiştir. Diğer şairlerimiz hakkında kullanılan olumlu nitelermeler şöyledir: sāhir (büyüleyici), māhir (maharetli), maḳbūl (beğenilen), pesendīde (seçilmiş), suḥen-güzār (sözü hakkıyla söyleyen), mişli nādīr (benzeri az), merġūb (makbul), yārāndan fāyīḳ (akranlarından üstün), muḥteri‘ (yeni şeyler ortaya koyan).

g) Mu‘ammâ / Lugaz

Mu‘ammâ, kelime olarak “gizlenmiş, gizli ve güç anlaşılır söz” anlamlarındadır. Edebiyatımızda bir ismin gizlenmesi şeklinde düzenlenmiş bilmecelelere “mu‘ammâ” denmiştir. Mu‘ammâ bir bakıma manzum bir oyun, bir bilmece türüdür. Bu bakımdan mu‘ammâ yazmak bir şairlik işinden ziyade, bir zekâ ve kabiliyet işidir. Buna benzer bir diğer tür de lugazdır. Ancak lugazın herhengi bir şey hakkında yazılması mümkün iken, mu‘ammâ sadece insan isimleri için yazılmaktadır (Bilkan, 2000: 11-17).

Mu‘ammâ ile lugaz arasında şekil ve muhtevada olduğu gibi, çözüm yollarında da farklar vardır. Mu‘ammâda bir şeyin ismi, lugazda ise kendisi kastedilir. Lugazların mu‘ammâdan en önemli farkı, lugazların çözümünü kolaylaştıracak ipuçlarının anlatımda yer almasıdır. Lugaz bir bakıma bir cismin çeşitli benzetmelerle tarifidir. Mu‘ammâlarda sorulan isim şiirin başında yer aldığı halde, lugazlarda bu isim veya nesne gizli tutulur. Mu‘ammâların hemen hemen hepsi manzum olarak yazılmışlardır. Edebiyatımızda pek az mensur mu‘ammâ mevcuttur. Ancak lugazlar mensur olarak da yazılmıştır (Bilkan, 2000: 53-54).

Mu‘ammâ ile lugazın birleştirilmesiyle oluşturulan mu‘ammâlara “mu‘ammâ ber-tarīk-i lugaz” denir. Bu tür mu‘ammâlar, lugazlarda olduğu gibi gizlenen ismin hususiyetlerini ifade içersinde ipucu olarak taşımaktadırlar (Bilkan, 2000: 56-57).

Bir hadise hakkında tertip edilen mısranın (beyit veya cümle de olabilir) harflerine verilmiş sayı değerini toplamak suretiyle hadisenin meydana geliş tarihini çıkarmak üzere yapılan tarihlerin eksikliğini tamamlamak veya fazlasını çıkarmak üzere (tarhetmek) kullanılan imâ ve remizli usule ta'miye denilir. Ta'miye ile mu'ammâ arasında benzerlikler bulunmaktadır (Bilkan, 2000: 55).

Tezkirelerde sadece mu'ammâ yazmak değil, aynı zamanda mu'ammâ çözme sanatı hakkında da bilgiler verilmiştir. Mu'ammâ yazmak kadar, yazılan mu'ammâyı çözebilmekte maharet, birikim ve zekâ isteyen bir hususiyettir. Mu'ammâ yazma geleneğinin yaygınlaşmasına paralel olarak, mu'ammâ şerhlerini ve mu'ammânın çözüm yollarıyla ilgili bilgileri hâvî risaleler de yaygınlaşmıştır (Bilkan, 2000: 65).

15. ve 16. yüzyıllar gerek İran gerek Arap edebiyatında mu'ammânın en gelişmiş örneklerini verdiği dönemlerdir. Türk edebiyatına da 15. yüzyılda geçmiştir. Tezkiremiz de 16. yüzyılda yazılmış olduğundan mu'ammâ türünden epeyce bahsedilmiş olup bu türde eser vermiş birçok şair tezkireye kaydedilmiştir. Ele alınan bütün şairler mu'ammâ türünde maharetlidir. Bu türde sadece yazma becerisi ele alınmamış, mu'ammâ çözen şairler de ayrıca belirtilmiştir. Başta tezkiremizin müellifi Ahdî olmak üzere Cenâbî Paşa, Aḥmed Efendi, 'Âli Efendi Ḥınnalı-zâde, Sürûrî Efendi, Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde), Derviş Beg, 'Adlî Efendi, Emrî Çelebi, Mevlânâ Aḥmed Ḥarîrî, Ânî Efendi, Edâyî, Bedrî Çelebi, Cevherî Çelebi, Ḥâtemî Beg, Ḥalîlî-i 'Acem, Zihni Beg, Rumûzî Çelebi, Rızâyî, Rindî, Şehâbî-i 'Acem, Selmân, Sırrî Çelebi, Şeydâ, Şabrî Çelebi, Şâfî, Şarfî, Şalâhî, 'Ârif Çelebi, 'Alâyî, 'Ubeydî Çelebi, 'Âlî, 'Ulûmî, Mollâ 'Îmâd, Mevlânâ Fuzûlî ('aleyhi'r-raḥme)-i Bağdâdî, Firdevsî, Ferâğî, Fazlî, Mîr Kadrî-i Acem, Kelâmî, Mevlânâ Kâtib, Muḥyî Çelebi, Vâlihî-i Bağdâdî tezkirede yer alan, mu'ammâ türündeki başarılarıyla ünlenmiş şairlerimizdendir. Şairler değerlendirilirken mu'ammâ türündeki başarılarıyla öne çıkmış, Arap ve İran edebiyatlarındaki büyük isimlere benzetmeler yapılmıştır. Karşılaştırması yapılan şairlerimizin de onlar kadar başarı sergilediği belirtilmiştir. 'Adlî Efendi, Mîr 'Alî Şîr (Alî Şîr Nevâyî)'in izinden, Emrî Çelebi'nin Mîr Hüseyin Mu'ammâyî'nin izinden, Şabrî Çelebi'nin Rûm'ün Şihâb'ı Muhammed b. Yûsuf b. Şihâb-i Şîrâzî'nin izinden gittiği söylenip, onlar kadar başarı ve ün yakaladıkları belirtilmiştir.

Ancak dönemin en belirgin ismi Emrî Çelebi'dir. Muamma sanatını ilerletmiş ve mu'ammânın önem kazanıp kendinden sonra da devam etmesini sağlamıştır. Birçok İranlı'yı mu'ammâda geçmiştir. Edâyî ve 'Ubeydî Çelebi Emrî'nin şagirdleridir. Bu ilmi Emrî'den tahsil etmiş, onu takip etmişlerdir.

Cenâbî Paşa, ‘Âli Efendi Hınnalı-zâde, ‘Adlî Efendi, Rumûzî Çelebi, Rızâyî ve Fazlî ise mu’ammâ çözümedeki başarılarıyla tezkireye kaydedilmişlerdir. Ahdî bunu tezkirede “hâll-i mu’ammâdamüşkil-küşâ ve ‘uğde-küşâdırlar” sözleriyle ifade etmiştir.

Bunun yanında mu’ammâ şerhleri de yazılmıştır. Sürûrî Efendi’nin mu’ammâ şerhi yazdığı tezkirede kayıtlıdır. Kaynaklarda bu bilgiyi desteklemektedir. Ali Fuat Bilkan, Sürûrî’nin Hüseyin Mu’ammâyî, Molla Câmî ve Ali Ker’in mu’ammâlarına şerhler yazdığını belirtmiştir (Bilkan, 2000: 49).

Dikkat çeken bir diğer nokta da aruz ve mu’ammâ fenninin birlikte ele alınmış olmasıdır. Bu da mu’ammâ yazma ve çözümede aruz bilgisinin önemini vurgular.

Ahdî: ...ve sergeşte-i her vâdî ‘Ahdî bin Şemsî-i Bağdâdî Hicret-i Nebevî’nüñ sene sittin ve tis‘â mi’esinde ‘azm-i diyâr-ı Rûm ve cezm-i dâden-i şafâyı her merzbûm kılpup bir yâr-ı zarîf ve bir şâ‘ir-i laţîf ile ki maħlaş-ı şerîfi remz ü ĩmâ ve terķib-i mu‘ammâ ile bu maţla‘dan serv-i sehî gibi neşv ü nemâ bulup sâye-güster ve kebk-i ĥıramân gibi cilveger olmuşdur. *Mu‘ammâ be-ism-i Husrev*

Çeşm-i giryânda ĥayâl-i kadûñ ey serv-i revân

Serv bitmiş arasında cû mişâlidür hemân (Solmaz, 2005: 86)

Cenâbî Paşa: Fikr-i bülendi sarây-ı ma‘ânide ‘âlî-cenâb ve tab‘-ı pür-zîveri ĥall-i mu‘ammâda peyrev-şihâbdur (Solmaz, 2005: 105).

Aħmed Efendi: Ĥuşuşâ nağz u mu‘ammâda nâmî ve fenn-i ‘arûz u kâfiyede şânî-i Câmî’dür (Solmaz, 2005: 128).

‘Âli Efendi Hınnalı-zâde: ...ve fûnûn-ı ‘arûz ü mu‘ammâda ser-âmed-i ehl-i hüner ü müşkil-küşâ ve her birinde fevâid-güster ü kavâid-nümâ ve üslûb-ı inşâda Ĥ‘ace-i Cihân gibi ferzâne-i zamân ü maķbûl-i münşiyân-ı cihân ve eş‘âr-ı Tâzî vü Fârisî ile meşhûr-ı ‘Arab ü ‘Acem ve güftâr-ı Türkîsi ma‘nâ-yı rengîn ile ģamzedâ-yı dil-i pür-ģamdur (Solmaz, 2005: 142).

Bu mu‘ammâlar daĥi anlaruñ netâyic-i tab‘larındandır. Bu dürc-i gence derc olundu.

Mu‘ammâ be-ism-i Aħmed:

Şevk-i la'lüñle ey dürr-i nâ-yâb

Hün-ı dil oldu dâmen-i aḥbâb (Solmaz, 2005: 143)

Sürûfî Efendi: Her bir 'ilmde dürlü dürlü su'âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî'de olan tedâvin-i selef ve Şebistân-ı Ḥayâl'e ve ḥalli âsân olmıyan resâ'il-i mu'ammâya ve Meşnevî-i pür-Ma'nevî'nün altı cildine tafşil üzre şerḥ yazup her birisin erbâb-ı ḥâle ve ṭâlib-i kemâle gün gibi zâhir ü 'ıyân itmişdür ve zât-ı 'azîzi beyne'l-ıḥvânü'z-zamân zühd ü taḫvâ ile mevşûf ve fuzelâ-yı 'âlî-güher içre fünûn-ı ma'ârifle ma'rûfdur ve şanâyî' -i şî'rde ma'lûmât-ı pâk birle ḳava'id-güster ve fünûn-ı 'arüz ü ḳâfiye bilmede hünerver ve üç zebân ile nazma ḳâdir ve her birinde ḥûb ü mâhirdür (Solmaz, 2005: 147).

Rızâyî Efendi (Ḳaşşab-zâde): Kemâl-i fazl ile yegâne-i aḳrân ve evşâf-ı ḥamîde ile pesendide-i yârân ve fuşaḥa mâbeyninde faşâḥatle bî-naẓîr-i zamân ve bülegâ içre belâgatle erkân ve envâ'-ı ma'rifetle mergûb-ı ehl-i 'irfân ve fünûn-ı şî'r ü 'arüz ü mu'ammâda ḥûb ve ser-âmed-i aḳrân ve üslûb-ı inşâda Vaşşâf-ı devrân ve belki ferîd-i cihân eş'âr-ı şîrîni lezîz ü nefis ve güftâr-ı rengîni muḥayyel ü selîsdür (Solmaz, 2005: 154).

Dervîş Beg: Zîrâ ki evḳât-ı şerîfin zâyi' itmeyüp müṭâla'a-i kütüb-i 'Arabiyye kılmaga müdâvemet gösterüp lezzet-i tām alup meleke-i râsiḥe peydâ ḳılup 'ilm dâdıyla bî-hemtâ olup lisân-ı şelâsede şâhib-lügâz ve mu'ammâdan geregi gibi ḥabîr ve her birinde bî-naẓîr (Solmaz, 2005: 171).

'Adlî Efendi: Nazm ü inşâda bî-naẓîr ve ḥall-i 'aḳd-i mu'ammâda pîr ve Mîr 'Alî Şîr 'ulûmı külliyyât ü cüz'ıyyâtı geregi gibi zabt itmişler. Ḥattâ 'ilm-i 'arüz ü ḳâfiye ve edvâr ü lügâz ve ta'miye ve tevâriḫi siḫr mertebesine iletmişlerdür (Solmaz, 2005: 173).

Emrî Çelebi: Luṭf-ı ṭab' ve şafâ-yı zihn ile mevşûf ve fünûn-ı mu'ammâda mahâretle Mîr Ḥüseynî gibi ma'rûf ve kemâl-i taḥayyülât birle Şeyḫ Kemâl Ḥucendî ve mazmûn-ı belâgat-meşḥûn ile Dervîş-i Dehkî ve ḥüsn-i edâ-yı dil-efrûz ile Ḥasan-ı Dehlevî ve ma'nâ-yı daḳîḳ-i pür-süz ile Rûm'uñ Ḥüsrevî-i Kendî ḥaḳḳâ budur ki eger Rûm'a ṭarz-ı mu'ammâyı küşâyîş virmese kimse taḫşîl ü tekmîl idüp ol fende ad ḳıḳarmaz idi ve her

bir mu‘ammāsinuñ ‘ağdinde ve ĥallinde ‘aql-ı ‘uğde-küşā ağız açamaz ve remz ü imāsi şöyle muşanna‘ u muḥayyel vākı‘ olmışdur ki şihāb-ı zamān görse engüşt-i ḥayret-der-dehān ḳalup ḥayrān olur (Solmaz, 2005: 194).

Yārān-ı şafāya pūşide degüldür ki sâbıku’z-zıkr yedi sekiz yüz mu‘ammāya ḳādirdür. Cümlesinden iki dāne mu‘ammā ol şā‘ir-i sâhirüñdür şebt olundu.

Mu‘ammā be-ism-i Nūḥ

Gelüp görür beni ḳarşudan ol meh-i tābān
Niḳāb ile yüzüni itdi can gibi pinhān

Velehu eyzān Mu‘ammā be ism-i Bektaş

Māh u pervīn ü güneş başın virir cānā saña
Her biri mihrüñe bir gevher nişār itse n’ola (Solmaz, 2005: 200)

Mevlānâ Ahmed Ḥarîrî: ...ve mantıḳ u kelāmda şāhib-edā ve nikāt-ı hey’et ü hendesede bî-hemtā ve remz ü imā‘ -ı mu‘ammāda bî-ḳarīne-i devrān ve ‘arüz ü ḳāfiyede maḳbül-i yārān-ı suḥen-dān ve ma‘ānī-i mübhemi ḳaşāid-i müteḳaddimīni fikr itmede dūr-bīn ve āvāz-ı ḥazīn ile taḥrīr-i dil-peḫīri āteş-endāz-ı dil-i ḡamgīn ve ṭab‘ -ı bülend-i dil-pesendi üç zebān ile nazma māyil ve ḥallāl-ı mesāil-i erbāb-ı dildür (Solmaz, 2005: 202).

Ânî Efendi: ...ve kütüb-i mütedāvilede müṭalā‘ a-i pāki dil-peḫīr ve zebān-ı Furs’üñ ḍurüb-ı emşālî zabṭında bî-naḫīr ve şanāyi‘ -i şī‘ rden ḥabīr ve mu‘ammā ve ‘arüz ü ḳāfiye bilmede dilīr ve ḥāṭır-ı deryā-mü’eşşiri nazm ü neşr cānibine māyil ve her birinde geregi gibi kāmīl ve tevsen-i ṭab‘ ı vādī-i şī‘ rde cüst ü çālāk ve eş‘ār-ı ‘aşıḳānesi sūznāk ve ḡüftār-ı rindānesi ‘uyūbdan pāk ve ser-ā-ser ḥasb-i hāl-i rindān-ı derd-nāk vākı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 203).

Edāyî: Zebān-ı Fārisî’de behremend ve fenn-i mu‘ammāda Emrî Çelebi şāgirdlerindendür. Bir mu‘ammā-yı ḡarīb peydā ider ki ‘aql-ı ‘uğde-küşā fetḫinde ḥayrān ḳalır. Māşadaḳ-ı ḥāl ve şāhid-maḳāl diyü bir mu‘ammā cümle mu‘ammālarından iḳtifā olundu. *Mu‘ammā be-ism-i Ġanî:*

Geşt eyleyen āfākı seyr eyledi ‘uşşākı
Görmedi benüm cānum dünyāda benüm gibi

Āşıqlaruñ ey dilber bī-ḥadd durur ammā yoķ
Bir bī-ser ü bir bī-pā arada benüm gibi (Solmaz, 2005: 219)

Bedrî Çelebi: Baḥr-ı nazma ṭab‘ı şāmil ve şebistān-ı ḥayālle mu‘ammāda kāmildür (Solmaz, 2005: 232).

Cevherî Çelebi: Zıhn-i pāki ve ṭab‘-ı şāfi gāyetle zebān-ı Fārisī’den ve fenn-i mu‘ammādan behremend ve ‘arz-ı cismi zātında bir cevher-i bī-mişl ü bī-mānend ve beyne’z-zürefa şā‘ir-i laṭīf ve ‘inde’l-‘uķalā sāḥir-i zārīf kimesnedür (Solmaz, 2005: 249).

Ḥātemî Beg: Aķsām-ı şī‘re kādīr ve ‘arüz ü kāfiye ve mu‘ammā bilmede māhir geçinür (Solmaz, 2005: 283).

Ḥalīf-i ‘Acem: Ḥāṭır-ı ‘āṭırı ṭarz-ı mu‘ammāya māyil olmağın taḥṣīl ü tekmīl kılmışdur şöyle ki her mu‘ammā-yı dil-küşāsı maķbūl-i merdüm-i efāzıl olmışdur. Ḥālā peyrev-i Mīr Ḥüseyn olup anlaruñ risālesine göre bir risāle-i ğarrā tertīb itmededür. Zīrā ki dört beş yüz mu‘ammāya kādīrdür ki her birinüñ ‘aķl-ı ‘uķde-küşā terkīb ü taḥlīlinde kāsır olması muķarrer ve pesend-i erbāb-ı hünerdür. Bu bir iki mu‘ammā-yı şāhāne ķalem-i dü-zebāne gelüp ‘arz olunur. El-ḥaķ diyār-ı ‘Arab’da yārān-ı ‘Acem içre mişl-i nādīr ve mu‘ammā fenninde sāḥirdür ve bu mu‘ammālar anuñdur ki şebt olundı.

Be ism-i Ādem

Çün zūlf-i tu dīd reft dil ez ber-i mā
Dādīm be-zūlf-i tu dil ey dilber-i mā⁴⁵

Dil ez-ser-i mā guzeşt ü mā ser-i dil
Mā-rā ser-i dil ne-mānd u dil-rā ser-i mā⁴⁶

⁴⁵- Gönümüz senin zūlfünü görünce bizden çıkıp gitti. Ey dilberimiz, senin zūlfüne gönül verdik.

⁴⁶- Gönül bizden geçti, biz gönülden geçtik. Bizim gönülle ilgimiz kalmadı, gönülün de bizimle.

ve lehu mu‘ammā Be ism-i ‘Alī

Gird-i kūy-ı sākī-yi kevşer be-ser gerdideem
Tütyā ez-ḥāk-i pāyeş kerde bīḥad dideem⁴⁷

ve lehu mu‘ammā Be ism-i Emrī

Ḥ‘āhī ki pest sāzī la‘l-i girān-bahā-rā
Leb-rā guşā vü be-nümā dūr ez-dehān-ı tu yārā⁴⁸ (Solmaz, 2005: 292)

Zihni Beg: ...zebān-ı Furs’den behremend ve mu‘ammā ve ‘aruz bilmeden fā’ide-mend ve ḥātır-ı ‘ātır-ı cānib-i şī‘re māyil ve ğazel ü ḳaşīdede edā-yı nāzūk ile pesendide-i emāşıldür (Solmaz, 2005: 309)

Rumûzî Çelebi: Ol ‘uḳde-küşā-yı her müşkil olan çāre-sāz-ı ehl-i dilüñ zihni selimi ve ṭab‘-ı mustakīmi semt-i mu‘ammāya bir ṭarīḳla mümāreset göstermişdür ki ta‘rīfden müberrā ve tavşīfden mu‘arrādur ve her ḳande bir taḥlil-i müşkil-i mu‘ammā-yı ğarīb olsa ki hiç kimse istiḥrācına ḳādir olmasa anuñ ḥātır-ı ‘ātırına doḳınup ve dide-i dūr-bīnine görüñdügi gibi ḥall idüp edā-yı dil-firīb ile anı taḳrīr itdükde mütesemmi‘ olanlara bī-iḥtiyār āferin dimeden ḥālī olmaz. Ol fende şöyle māhirdür ki ‘ālemde mişli nādir ve bir ismde ḳırḳ elli mu‘ammā peydā itmege ḳādirdür ki her birisi bir ğayr-ı madde ile nazm-ı cān-perver ve maḳbül-i erbāb-ı hüner ola ve tevāriḥ-i güzīde ile beyne’l-müverriḥin ṭāḳ ve yegāne-i āfāḳ ve ekşer-i tāriḥleri altı ṭarīḳ ile derc olmuşdur. Üç dāne mu‘ammā-yı bī-mişāl şāhid-i ḥāl olsun diyü ketb olundu.

Mu‘ammā-yı be-ism-i Sefer:

Cānı yokdur dimege zerrece ben de varayın
Bildirüpdür lebüñ ey meh dehene miḳdārın

⁴⁷- Kevser sahibinin mahallesinin etrafını başımızla dolaştık; ayağının tozundan gözüne sürme yapmış sayısız kimse gördük.

⁴⁸- Kıymetli yakutu değersiz kılmak istersen ey yar, dudağın açıp ağzındaki inci göster.

Bu mu‘ammā daği hayli rindānedür. *Mu‘ammā be-ism-i Kāsım*

Ben rind-i ħarābātī-i rüsvā-yı ciĥāne
Ey pīr-i muġān luġf idüp in‘āmuñı ‘ām it

Çün cām-ı sıfāl-i serimi şıya bu devrān
Her pāresini revzen-i meyĥāneye cām it

ve bu mu‘ammā daği ġāyetle mestāne vü fenāya nişānedür. *Mu‘ammā be-ism-i Bayram*

Ger be porsī k’enderīn meyĥāne cāy-ı mā kucāst
Bīsütün saġfī ki bīnī ĥāne-i vīrān-ı māst⁴⁹ (Solmaz, 2005: 323-324)

Rızâyî: ...ve tarz-ı mu‘ammāda ‘uġde-küşā ve ġazeliyyatı bī-mişl ü bī-hemtā ve pesend-i şu‘arā-yı şāhib-edādur (Solmaz, 2005: 331).

Rindî: ...ve esālīb-i nazmda şāhib-dīvān ve ħaşāid ü mu‘ammāda ma‘ānī-i ĥāşşı firāvāndur (Solmaz, 2005: 332).

Şehābî-i ‘Acem: El-ĥaħ tarz-ı inşā ve mu‘ammāda bī-naẓīr ve aħrānı içre mişli nādir ve tevāriĥ-i selātin-i müteħaddimīn bilmede māhir idi (Solmaz, 2005: 341).

Selmân: Rüz u şeb cidd ü cehd idüp ‘ulūmı tertīb üzre görmiş ve zebān-ı Fārisī ve Nevāyī’ye ve fenn-i tārīĥ ile mu‘ammāya çok mümāreset gösterüp her birin bir miġdār taĥşīl ü tekml itmiş ve tarz-ı inşā ile mānend-i aħrān-ı bī-mişl-i zamān ve üslūb-ı ħaşīde ile kişver-i Rūm’da kendü Selmān idi (Solmaz, 2005: 344).

Sırrî Çelebi: Ĥaġġ-ı nesta’lık yazmada bī-bedel ve ‘arüz u ħāfiye vü mu‘ammāda şāhib-ĥāl kimesnedür (Solmaz, 2005: 363).

⁴⁹ - Bu meyhanede bizim yerimizin neresi olduğunu sorarsan, gördüğün sütunsuz tavan bizim viran evimizdir.

Şeydâ: Anuñla bile gider ve bi'l-cümle mu'ammâ ve ğazel ve şebistân-ı hayâle mü'tâlâ' a itmekle şeyyâd ismi kâlıp ba' z ile şeydâ olur (Solmaz, 2005: 377).

Şabrî Çelebi: ...ve fenn-i mu'ammâda Rûm'uñ Şihâb'ı ol zü-fünûn-ı 'âlem maqbûl-i benî-âdemdür. Eşnâ-yı muşâhabetde tab' ı şûh ve üslûb-ı mu'ammâda bir mertebede rüsûh bulmuşdur ki ba' zı ebyâtdan kâyil-i mu'ammâ diyü kâşd itmemiş mezkûr remz ü imâ ile ve kavâid-i mu'ammâ ile bir ism peydâ ider ki 'aql-ı 'uqde-küşâ küşâyişinden ve feth ü fütûhından vâlih ü şeydâ ve 'aciz ile güyâ olur ve şanâyî '-i şî' rde kâmil-i şâ' irân-ı cihân ve 'arûz u kâfiye bilmede yegâne-i zamân şelâşet-i inşâ ile Vaşşâf-ı devrân ile tevâmân ve aqsâm-ı şî' rüñ kavâid-i cüz'î vü küllîsine kâdir ve her bir fende üstâdân-ı pîşîn gibi mâhir (Solmaz, 2005: 378).

Bir kaç mu'ammâ-yı dil-küşâ dağı anlaruñ netâyic-i tab' indandur şebt olundu.
Mu'ammâ be ism-i 'İsâ

Ĥâk-i râh-ı şehî ki âverdî

Ez-pey-i tütüya berâyı meneş

Ey şabâ kâhilî mekon ber-ĥîz

Hemçü surme be-dîde der-fikeneş⁵⁰

Mu'ammâ be-ism-i Bilâl

Zahm-ı tîğ-ı ân nigâr-ı pür-kîne

Ez-pey-i hem nümûde ber-sîne⁵¹

Velehu mu'ammâ be ism-i Behrâm

Sünbül ki hem çü ân ĥaţţ-ı reyĥan ber-âmede

Ez-zülf-i yâr dür perîşan ber-âmede⁵²

⁵⁰ - Benim için sürme olsun diye getirdiğın şahın yolunun tozunu, ey saba tembellik etme, kalk da sürme gibi gözüme serp.

⁵¹ - O kinli güzel, ardarda sineme kılıç yarası açtı.

⁵² - Tıpkı o reyhan tüyler gibi biten sümbül, yârin zülfünden uzakta perişan bir halde bitti (yeşerdi).

ve lehu mu‘ammā be-ism-i Seyyid

Hest aḥvāl-i mā ez-ū müşkil
Beste-i zülf-i yār bādā dil⁵³

Bu bir iki Türkī mu‘ammā daḥi anlarındır. *Mu‘ammā be ism-i ‘Alī*:

Gel gel ki yoluña gözi yaşından ey püser
‘İşk ağniyası her biri şaçdı birer Güher

Mu‘ammā be-ism-i Ḥamid:

Giriftārı olaldan yumamaz göz
Dil ol ebrū kemandan gice gündüz

Mevlānā Hilālī’nün bir maṭla‘ından ‘Ārif ismin istiḥrāc itmişdür. *Maṭla‘*:

Āḥir ey ḥūn-rīz-i men yek dem be-ḥūnh‘ārī be-bīn
Çeşm-i raḥmet bāz kon sū-yı giriftārī be-bīn⁵⁴

Mevlānā Nāşır-ı Neccārī’nün bu maṭla‘ından ism-i Mīr istiḥrāc kılmış. *Maṭla‘ Be ism-i Mīrek*

Subḥ-dem terk-i ḥ‘āb mī goftem
Sāye-rā āftāb mī goftem⁵⁵

Ma‘lūm-re’y-i erbāb-ı keremdür ki mu‘ammā-yı ḥod aşlında bir mübhem nesnedür ki ‘ale’l-ḥuşuş mu‘ammā tarīkıyla raqam olmuş. Beytten kavāyid-i mu‘ammā ile bir ism peydā itmek ziyāde müşkil ve pesend-i ehl-i dildür. Zīrā ki Sulṭān Ḥüseyn Baykara devrinde Pehlevān Meḥemmed nām bir mu‘ammā-yı nīk-encām bunlara beñzer şu‘arā-yı zamānuñ ebyātından bir iki ism peydā idüp Ḥazret-i Nevāyī’nün ḥıdmetine iletür (Solmaz, 2005: 379-381).

⁵³ - Bizim halimiz ondan daha müşkildir. Gönül yārın zülfüne bağlansın.

⁵⁴ - Ey benim kanımı döken, bir an olsun bu hunharlığa bak, acıma gözünü aç da ben tutsağa bir bak.

⁵⁵ - Sabah vakti uykuyu terk ediyordum, gölgeye düşmüş gün ışığı diyordum.

Şâfi: El-ḥaḳ ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi şâfi ve zihni-pâki mu‘ammâ ve ‘arûz u ḳavâfi bilmede mâhir ve ebyât-ı pâkize dimege ḳâdirdür (Solmaz, 2005: 390).

Şarfi: ...ve mu‘ammâ ve ‘arûz u ḳâfiye ‘ilminde ehl-i hüner ve ṭab‘ı her vechile aḳsâm-ı şī‘re mâyil ve Türkî vü Fârisî bilmede kâmil (Solmaz, 2005: 392).

Şalâhî: Esâlib-i inşâda geregi gibi pesend-i münşiyân-ı feşâḥat-şī‘âr ve ğazel ü meşnevîde belâġatle suḥen-güzârdurlar ve lügaz u mu‘ammâda ḥayli taḥşil idüp ol fenni tekmiḻ itmiş (Solmaz, 2005: 395).

‘Ârif Çelebi: ...ve fünûn-ı mu‘ammâ ve lügazde şâhib-taḥḳîḳ ve muḳâṭa‘at u ğazeliyyâtı ser-â-ser ebyâtunuñ ma‘ânisi daḳîḳ üslûb-ı meşnevîde Şeyḫ Nizâmî’ye peyrev ve bende-i Ḥâzret-i Câmî süz-ı Ḥüsrev olup ḥamse dimiş (Solmaz, 2005: 412).

‘Alâyî: ...ve eş‘âr-ı dil-küşâları üç dilde lâ-yu‘addur ve ṭarz-ı inşâda elfâz-ı dil-küşâları dil-pezir ve fenn-i mu‘ammâ ve ‘arûzda resâil-i ḳavâid-perverleri bî-nazir (Solmaz, 2005: 415).

‘Ubeydî Çelebi: Ol mürşid-i ehl-i islâm kâffe-i enâm ile pâdişâh-ı nîkû-fercâmuñ i‘tikâd-ı küllîsine maḫzar düşmişdür ve mezkûr ‘Ubeydî daḫi dervîş-nihâd ve pâki i‘tikâd ve nîkû-sîret ‘âşîḳ-ı şâdiḳ ve etvârına sözleri muṭâbîḳ ‘arşa-i ma‘rifetde ferzâne-i cihân ve zebân-ı Fârisî ve mu‘ammâda yegâne-i zamândur (Solmaz, 2005: 417).

Cümlesi efvâhda mezkûr ve âfâḳda meşhûrdur taḫrîr ü tesvîd lâzım degüldür ve bu bir iki mu‘ammâ-yı ğarîb daḫi anlarundur. *Mu‘ammâ Be-ism-i Receb*

Ger öykünürse görüp ol ḳadd-i bülendüñ şîvesin
Silküñ dıraḫtı ḳoparuñ dalın ḳomañ bir mîvesin

Bu mu‘ammâ daḫi anuñdur. *Mu‘ammâ be-ism-i Âdem*

Dimesün saña ‘adü iki gözümsin şâhım
Çıḳarur iki gözinüñ birisini âhum

Bu mu‘ammā-yı ābdār daḡi anlaruñdur. *Mu‘ammā be-ism-i Süleymān*

Bahre ey ḡavvāşlar girdükde iḡsān eyleñüz

Dīde-i ‘āşık gibi sende şadef yoḡdur deñüz (Solmaz, 2005: 418-419)

‘Âlî: Ḥālā rüz ü şeb himmet-i ‘ālīyesin ma‘ rifete şarf idüp zebān-ı Fürs’e mümāreset gösterüp ‘arüz u mu‘ammā fūnūnından ḡabīr ve şī‘r ü inşā şınıfından ḡayrīler gibi āḡāh u bī-naẓīr ‘ale’l-ḡuşuş fenn-i tevāriḡde müver-riḡ-i dil-pesend ve maḡbūl-i erbāb-ı hūşmenddür (Solmaz, 2005: 433).

‘Ulūmî: ...ve tarz-ı Nevāyī’ye ve mu‘ammāya ceḡd idüp gereḡi gibi ḡāşıl ve pesend-i ehl-i dil olmış (Solmaz, 2005: 437)

Bu mu‘ammā daḡi anlaruñdur. *Mu‘ammā be-ism-i Kemāl*

Ger her du ebrū-yı turā bāşed ser-i da‘vī be-hem

Ḥīzed ḡuşūmet ez miyān çun ḡāl-i gerded ḡakem (Solmaz, 2005: 438)

Mollâ ‘İmād: ...ve fenn-i mu‘ammā ve tarz-ı ‘arüz ü ḡāfiye bilmede ḡūb ve Fārisī şī‘r dimede edā-yı pāk ile ebyāt-ı ḡayāt-baḡşı dilkeş ü bāde-i nāb gibi bī-ḡışş ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 440).

Mevlānâ Fuzūlî (‘aleyhi’r-raḡme)-i **Baḡdādî:** Üç zebān ile aşnāf-ı şī‘re ḡādir ve tarz-ı mu‘ammā ve ‘arüzda māhir üslūb-ı inşā-yı selāset-engīzi müsecca‘ mānend-i Ḥāce-i Cihān maḡbūl-i ehl-i zamān (Solmaz, 2005: 460).

Firdevsî: ...ve ḡava‘id-i ‘arüz u mu‘ammā bilmede zū-fūnūn ve Ḳānūn-ı Şifā-yı Bū ‘Alī yazmada ḡikmetle Eflātūn ṡab‘-ı ḡüher-rīzi envā‘-ı nazma sālik ve her birinūñ edāsına mālik zīrā ki Mesḡī’-nūñ şehrengīzine nazīre dimiş (Solmaz, 2005: 470).

Ferāḡî: ...ve mu‘ammā fenninde peyrev-i merdūm-i efāzıl ve ‘ilm-i mūsīḡī bilmede fāyīḡ ve her sāzda uşūlī āvāzesine muvāfiḡ ‘ale’l-ḡuşuş dervīş-meşreb ve i‘tikād-ı pāk ile bende-i ehl-i mezheb kimesnedür (Solmaz, 2005: 475).

Fazlî: ...üç zebân ile aqsâm-ı şî‘ re mâlik ve rûz u şeb her birine müdâvemet göstermege sâlik binâen ‘alâ-zâlik fenn-i mu‘ ammâda zîhn-i ‘uqde-küşâ ve tûruk-ı tevârîhde tab‘ı i‘ câz-nümâ ebyât-ı ‘âşîkânesi sûznâk ve kelimât-ı rindânesi rengîn ü pâk olmağın hûb u merğûbdur (Solmaz, 2005: 476).

Mîr Kâdrî-i Acem: Zîrâ ki tab‘-ı güher-rîzi ‘ulûm-ı zâhire ile ârâste ve zîhn-i hayâl-engîzi mu‘ ammâ ve hey’et ü hendese ile pirâste şohbet-i tarab-efzâsı hûb ve kelimât-ı dil-küşâsı merğûbdur (Solmaz, 2005: 488).

Kelâmî: ...ve fenn-i mu‘ ammâ ve şebistân-ı hayâlde nâmdâr ve bu dünyâ-yı deyr-i sâlde müverrih-i rûzgâr ve nuţk-ı pâki mantık u kelâmda şâhib-takrîr ve ‘ibârât-ı taşavvuf-âmîzi bî-nazîrdür (Solmaz, 2005: 493).

Mevlânâ Kâtîb: ...ve remz ü imâ-ı mu‘ ammâdan habîr ve rûmûz-ı nazm ü inşâda bî-nazîrdür (Solmaz, 2005: 497).

Muhyî Çelebi: ...ve a‘ yân mâbeyninde ‘ıyândur ve rûmûz-ı ta‘ miye-i mu‘ ammâdan âgâh olduklarına gâh gâh hâllâl-ı müşkilât-ı mu‘ ammiyât-ı erbâb-ı nîkât olup tûruk-ı müşkil-i erkâmda ehl-i fehm ü zekâ gibi benâm olmuşdur (Solmaz, 2005: 536).

Vâlihî-i Bağdâdî: ...ve inşâ ile mu‘ ammâdan habîr ve âdâb-ı muşâhabetde bî-nazîr ve Türkî ve Fârisî’de eş‘ârı pâk ve her biri vaşf-ı hâl-i ‘âşîkân-ı sûznâk vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 573).

ğ) Musammatlar (Terci-i Bend / Tahmis / Tesdis / Muaşşer / Murabba)

Müselles, murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, mütessa, muaşşer, terrib-i bend, terci-i bend gibi 3-10 ve daha çok mısralı bendlerin birleşmesiyle oluşan nazım şekillerine Arapça’da “musammat” adı verilmiştir. Samt “inci dizilen iplik” demektir. Musammat “ipliğe dizilen inci dizisi” anlamındadır.

Musammatların konuları geniştir; hemen her konuda yazılabilirler. Bu yüzden edebiyatımızda çok kullanılmıştır (İpekten, 1997: 84).

Murabba “dört köşeli, dörtlü” demektir. Edebiyatta da aynı vezinde dörder mısralık bendlerin birleşmesinden oluşan bir nazım şekline de “murabba” adı

verilmiştir. Murabbalar genellikle 5-7 bend olarak yazılırlar. Murabba konuları öteki musammatlarda da olduğu gibi çok değişik ve geniştir: övgü, yergi ve mersiyelerde, dini ve öğretici konularda, manzum mektuplarda murabba şekli kullanılmıştır. Bu yüzden murabba, edebiyatımızın ilk yüzyıllarından başlayarak son zamanlara kadar çok kullanılan musammatlardan olmuştur (İpekten, 1997: 84-85).

Terci-i bendler 8-20 mısralık benlerin birleştirilmesiyle yapılır. Bend sayıları da 5-7 arasındadır. Terci-i bendlerde vasıta her bendin sonunda aynen tekrarlandığı için, aynı fikir çevresinde toplanan bir konu bütünlüğü vardır (İpekten, 1997: 120).

“Beşleme” anlamında olan tahmis aslında bir muhammestir. Bir gazelin ya da bir kasidenin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye üç mısra eklenerek muhammes haline getirmeye “tahmis etme” ve ortaya çıkan muhammese de “tahmis” denir (İpekten, 1997: 100).

Bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye dört mısra eklenerek yapılan müseddeslere tesdis denir (İpekten, 1997: 107).

Aynı vezinde onar mısralık bendlerden oluşan musammatlara “muaşşer” adı verilir.

Fevrî Efendi, Hâlıfe, Selîkî-i Hâmîdî, ‘Ulvî-i İstanbûlî ve Fazlî Çelebi bu türde eser vermiş şairler olarak tezkiremizde yer almıştır. Ahdî bu türde yazan şairlerimizin başarı durumları hakkında olumlu nitelermeler yapmıştır. Fevrî Efendi, bu dört türde de çok eser yazmıştır; Hâlıfe, terci-i bend ve tahmis türünde eserler vermiş, üslubu ile akıl sahibi kimselerin seçilmiş olmuştur. Selîkî-i Hâmîdî tahmis, terci-i bend, tesdis ve murabba türünde eserler vermiş, tahmis ve terci-i bend türüne meyilli, tesdis ve murabba türünde dili üslubunu nakleden, hünerli bir şair olarak nitelendirilmiştir. ‘Ulvî-i İstanbûlî, terci-i bend ve tahmis türünde eserler vermiş beğenilmiş ve seçilmiştir. Fazlî Çelebi, terci-i bend türünde eser vermiş ve beğenilmiştir.

Fevrî Efendi: ...ḥaḫḫā budur ki ḫaṣāyid-i pūr-fevāyidi bī-ḥadd ve terci‘-bend ile mu‘aşşer ve taḥmis ve tesdisleri lā-yu‘addur. Ser-ā-ser meşhūr-ı āfāk ve ḥasb-i ḥāl-i ‘uṣṣāk-ı pūr-iṣṭiyāk olmuştur (Solmaz, 2005: 151).

Hâlıfe: Ḥuṣūṣā ṭurūḫ-ı mesnevîde ṭarîḫ-ı pîr-i Gence’ye sâlik geḫinüp mişāl-i ḥamse-i Penç Genc’e mâlik olmuş ve üslub-ı ḡazel ü taḥmîs ü terci‘-i bend ile pesendîde-i merdmân-ı hiredmenddür ve diyâr-ı mezbûrda ḥāşıl olan şu‘arānuñ edîbi ve zırafānuñ mürebbisidür (Solmaz, 2005: 287).

Selîkî-i Hamîdî: Kuzâtdan selîka-i şî'ri pâk ve sözleri süznâk ve tab'ı tahmîs ü terci'-i bend semtine mâyil ve murabba' u tesdîs edâsına zebânı kâyil ve her birinde kâmindür (Solmaz, 2005: 343).

'Ulvi-i İstanbûlî: Zîrâ ki gülbin-i tab'-ı vekkâdı libâs-ı isti'dâd ile pirâste ve nihâl-i kâmeti hıl'at-i mevzûniyyet ile ârâste olmağın ol bülbül-i nağme-serânuñ bu vechile ser-â-pâ kaşîde ile gâzeliyyât-ı nefîsi ve terci'-bend ile tahmîsi maqbûl-i tab'-ı erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendîde-i hâtır-ı aşhâb-ı şıdk u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Fazlî Çelebi: El'an kemâl-i fazl ile beyne'l-fuzalâ ma'rûf ve fûnûn-ı belâgatle 'inde'l-büleğâ mevşûf ve aqsâm-ı şî'r semtine tab'ı sâlik 'ale'l-huşûş meşnevîde hâmseve mâlik ve kaşâ-yid-i pür-fevâ'idi muşanna' ve inşâ-yı ferağ-efzâsı müsecca' ve tarz-ı gâzelde hûb ve terci'-bend ile rubâ'ıyyâtı mergûb sene ihdâ ve seb'in ve tis'â mi'ede 'âlem-i fânîden ravza-i câvidânîye mâyil ü râğib olmış (Solmaz, 2005: 464).

h) Rubâ'î

Tek bendli nazım şekillerindedir. Sözlük anlamıyla rubâ'î “dörtlü, dörtlük” demektir. Nazım terimi olarak da, dört mısralık bir nazım şeklinin adıdır. Çıkış yeri İran olan bu şekle İranlılar Arapça adıyla rubâ'î demişler, Araplar da Farsça Dûbeyt adını benimsemişlerdir. Bu nazım şekli Türk edebiyatına da İran'dan ve rubâ'î adıyla geçmiştir (İpekten, 1997: 75).

Rubâ'îde kafiye ilk, ikinci ve dördüncü mısralar sonundadır. Yani kafiye düzeni dört mısralık nazımda olduğu gibi “a a x a” şeklindedir (İpekten, 1997: 75).

Dört mısra içinde önemli bir fikri kısa ve özlü olarak söylemek rubâ'înin özelliğidir. Bu nazım şekliyle felsefî, tasavvufî fikirler, bir dünya görüşü, bir hiciv ya da nükte özlü olarak söylenir. İlk üç mısra fikrin hazırlayıcısıdır. Asıl söylenmek istenen fikir dördüncü mısradadır ve çarpıcı bir şekilde söylenmelidir. Bu dördüncü mısra rubâ'înin ana fikrini veren ve kilit noktası olan mısradır (İpekten, 1997: 76).

Tezkirede Beşiktaşlı Yahyâ Efendi, Bâkî Efendi, Hâyıırî, Hüseynî-i Bağdâdî, Rindî, Şabrî Çelebi ve Fazlî Çelebi rubâ'î yazdığı bildirilen şairlerimizdir. Adı geçen şairlerimizin rubâ'îlerinden örnekler sunulmuştur. Ele alınan rubâ'îlerde aşk, şarap, hayatın anlamı ve hayat felsefesi, tasavvuf gibi konular üzerinde durulmuştur. Beşiktaşlı Yahyâ Efendi örneği haricindeki tüm rubâ'îler şairlerin kendinin yazdığı örneklerdir.

Dönemin âlim ve evliyalarından Mevlânâ Abdurrahmân Câmî'nin, müderrislik görevi yapan Beşiktaşlı Yahyâ Efendi'ye tasavvufa daha çok yönelmesi için yazdığı rubâ'î ele alınmıştır.

Beşiktaşlı Yahyâ Efendi: Ol kıdve-i erbâb-ı necât leyl ü nehâr evkâtın taḥṣîl-i kemâlât-ı berekât-âyâta bezl idüp ehliyyet ü mevleviyyetle medrese-i Şemâniyye'de müderris olmağın Müderrisî maḥlaş itmiş ve zümre-i müfessirîn ü muḥaddisîn içre bî-mişl ü serâmed-i efâzıl ve ma' lûmât-ı mu' ciz-beyân ile kâmil olmuş âḫir Mevlânâ ' Abdurrahmân-ı Câmî'nüñ bu rûbâ' î-i kirâmı fehvâsı ile ' âmil olmuşlardır. *Rubâ' î*

Ey dil taleb-i kemâl der medrese çend
Tekmîl-i uşûl ü ḥikmet ü hendese çend
Her fikr ki cuz zıkr-i Ḥudâ vesvese est
Şermî zi Ḥudâ be-dâr ĩn vesvese çend⁵⁶ (Solmaz, 2005: 145)

Bâkî Efendi: *ve lehu Rubâ' î:*

Ḥaṭṭ-ı la' l ile ḳaşı cânânuñ
Bir rûbâ' ĩsidür gülistânuñ
Bir belâdur şalındı ' uşşâḳa
Dostum ḳâmet-i ḫırâmânuñ (Solmaz, 2005: 163)

Ḥâyrî: Bu rubâ' î-i zîbâ daḫi ol şâ' ir-i güyânuñdur. *Rubâ' î :*

Derd-i dilem ez-çâk-i girĩban peydâst
V' ez sĩne-i zâr râz-ı pinhan peydâst
Ez za' f tenem çünân şode zâr u naḫĩf
K' ez her ṫarafĩ ki beñzerĩ can peydâst⁵⁷ (Solmaz, 2005: 262)

⁵⁶- Ey gönül, medresede daha ne zamana kadar kemal talep edeceksin? Usûl, hikmet ve hendeseyi tamamlamaya daha ne kadar gayret edeceksin? Allah'ın zikri dışındaki her fikir vesvesedir. Allah'tan utan bu vesvese daha ne kadar sürecek?

⁵⁷ - Gönümün derdi bağrımın açıklığından bellidir. Ânleyen sinemden gizli sır açığa çıkmıştır. Zayıflıktan benim (vücudum) öyle zayıflamış ve incelmektedir ki ne taraftan baksan can görünür.

Hüseynî-i Bağdâdî: Bu rubâ'î-i mestâne daği ol şâ'ir-i zîbānuñdur şebt olundı. *Rubā'î*

Der-faşl-ı bahār horden-i bāde hoş est
 Horden-i mey-i nāb bā-ruḥ-ı sāde hoş est
 Şaḥn-ı çemenī bāşed ü men bāšem ü yār
 Esbāb-ı ıarab müdām āmāde hoş est⁵⁸ (Solmaz, 2005: 271)

Rindî: Bu rubâ'î-i rindâne hayli mestâne ve muḥaḳḳıḳâne olmağla ḳalem-i dü-zebāne geldi.

Rubā'î: Taḳdîr ile sübhā olsa dürd-i mey-i nāb
 Zāhid ele alduḳca ola mest ü ḥarāb
 Ayağā düşerse kef-i zenān-ı duḥter-i rez
 Mevlāyi olup raḳs ide anda ḥabāb (Solmaz, 2005: 333)

Şabrî Çelebi: Bu Türkî rubā'î daği anlaruñdur. *Şi'r:*

Şun nüş idelüm şarāb-ı nāb ey sākî
 Turma kerem it eyle şitāb ey sākî
 Tā kim çıḳuben başa şarāb ey sākî
 Ref' ola aradan bu ḥicāb ey sākî (Solmaz, 2005: 381)

Fazlî Çelebi: ...ve aḳsām-ı şî'r semtine ḫab'ı sālîk 'ale'l-ḥuşuş meşnevîde ḥamseye mālîk ve ḳaşā-yid-i pür-fevā'idi muşanna' ve inşā-yı feraḥ-efzāsı müsecca' ve ıarız-ı ğazelde ḥüb ve terci'-bend ile rubā'ıyyatı merġüb sene ihdā ve seb'în ve tis'ā mi'ede 'ālem-i fāniden ravza-i cāvidāniye māyil ü rāġıb olmış (Solmaz, 2005: 464)

Mezkūruñ biñ dāne muvaḥḫidāne rubā'îsi vardur. Biñden birin ḳalem-i dü-zebāne tesvîd idüp beyān ider. *Rubā'î:*

⁵⁸-Bahar mevsiminde şarap içmek güzeldir. Saf şarabı güzel yüzlü biriyle içmek güzeldir. Yeşil bir bahçe olsun, ben olayım bir de yar olsun. Eğlence gereçlerinin sürekli hazır olması güzeldir.

Yenbū ‘-ı vücūd ya ‘nī ser-çeşme-i hū⁵⁹

K’olmuş bu nigūn taş anuñla memlū

Feyzinde anuñ naħl bulunmaz ammā

Her kiři alur feyzini miķdār-ı sebū (Solmaz, 2005: 466)

1) Şerh

Sözlükte şerh “eti kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmek” demektir. Literatürde sonuncu mânâdan hareketle sözlü veya yazılı olarak bir konuda yapılan açıklamalara şerh denmiş, böylece ilimler tarihinde şerh bir telif türü şeklinde ortaya çıkmıştır. Şerhler bir ilim dalında meşhur olmuş, genellikle muhtasar metinler üzerine kaleme alınan, bunlardaki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan hususların tamamlandığı, hatalara işaret edildiği ve örneklerin çoğaltıldığı eserlerdir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Şensoy, 2010: 555-558).

Tezkirede Celâl Efendi ve Sürûrî Efendi’nin şerh yazdığı belirtilmiştir. Celâl Efendi’nin Şerh-i ‘Avāmîl adlı eseri vardır. Sürûrî Efendi Mesnevi’nin altı cildine şerh yapmıştır. H’âce Çelebi hem tefsir hem şerh yapmıştır ve Kur’an ilminde oldukça bilgi sahibidir. Firdevsî ise Seyyid Alioğlu’nun şerh eserine yaptığı sual ve cevaplarla şerhi değerlendirmiş, ele aldığımız diğer şairlerden farklılık arz etmiştir.

Celâl Efendi: Netāyic-i tab‘ından münāzara tarīķıyla Sa‘d u Sa‘id nām bir kitāb-ı sürür-encām ve bir manzum **Şerh-i ‘Avāmîl** ki maķbūl-i efāzıldur ve bir ‘arūz-ı kavā‘id-güster ki pesendide-i erbāb-ı hünerdür ve dađi Hüs-n-i Yūsuf nām bir risāle taşnīf-i hūb ve te’lif-i mergūbdur ki elfāz-ı rūh-efzāsı rengin ü hōş şirīn-edāsı derece-i taħrīr ü taķrīrden müberrā vü mu‘arrādur (Solmaz, 2005: 121).

H’âce Çelebi: Hattā Kur’an-ı ‘azīm-i faşāhat-āyāt-ı mu‘ciz-nişān ve Furkān-ı kerīm-i belāgat-ı gāyātı celilü’ş-şāne bir tefsīr-i bī-nażir-i Şāfi ve şerh-i dil-pezir-i vāfi kılmışdur ki Keşşāf-ı müşkil-küşā hāll-i haķāyıkında hayrān ve Kādī-i Beyzavī fehm-i deķāyıkında ser-gerdāndur (Solmaz, 2005: 132).

⁵⁹-Varlık kaynağı, yani onun kaynağı

Sürûrî Efendi: Her bir ‘ilmde dürlü dürlü su’âl ü cevâb kılmış ve zebân-ı Fârisî’de olan tedâvin-i selef ve Şebistân-ı Hayâl’e ve halli âsân olmıyan resâ’il-i mu’ammāya ve Meşnevî-i pür-Ma’nevî’nün altı cildine tafşil üzre şerh yazup her birisin erbâb-ı hâle ve tâlib-i kemâle gün gibi zâhir ü ‘ıyân itmişdür (Solmaz, 2005: 147).

Firdevsî: Zümre-i mülâzimînden rûz u şeb fünûn-ı ‘ulûma müdâvemet gösterüp beyne’l-aqrân bî-mişâl ve her fende şâhib-kemâl ve zebân-ı Fârisîde zabt-ı durûb-ı emşâl itmiş Seyyid ‘Alîoğlu’nuñ **Şerh-i Gülistân**’ına nice nice cevâb ü su’âl kılmış ve kava’id-i ‘arûz u mu’ammâ bilmede zü-fünûn ve Qânûn-ı Şifâ-yı Bû ‘Alî yazmada hikmetle Eflâtûn tab‘-ı güher-rîzi envâ‘-ı nazma sâlik ve her birinüñ edâsına mâlik zîrâ ki Mesîhî’nün şehrengîzine nazîre dimiş (Solmaz, 2005: 470).

i) Târîh

Şairler kendilerinde ve toplum üzerinde iz bırakan yaşadıkları önemli olayları hatırlamak ve unutulmasına engel olmak için tarih belirten şiirler yazmışlardır. Bu şiirlerde olay ve tarih sıkı bir ilişki içindedir. Yaşanan olay gerçekleştiği zamanı hatırlatır. Yazılan şiirler çoğu olay ve durumun tarihinin net olarak hatırlanmasına kaynaklık eder. Bunun için ebced sistemi kullanılmasının yanısıra, direk net bir tarih belirtme ya da dolaylı olarak yaşanan olayla tarihi ifade etme görülür. Herbir şairin belleğinde iz bırakmış, şairi veya bahsedilen kişinin yakınına etkilemiş olaylar farklı olduğundan tarih şiirlerinin konuları çeşitlenmiştir.

i.1. Ahdî’ de Tezkiresinin Yazılış Tarihini İçeren Bir Şiir Yazmıştır. Sadece bu verilen tarihten hareketle bile birçok bilgiye ulaşabiliyor ve bu tarihi rehber edinebiliyoruz. Dolayısıyla tarih şiirleri yararlanabileceğimiz bir kaynak vazifesi görmeleri bakımından ayrıca bir önem teşkil etmiştir.

Ahdî: ...ve ‘unşûr-ı laţîfleri ile şeref-i küllî hâşıl kırup şöhret-i tammı ba‘de’l-itmâm iş bu târih-i nîk-nâme meşûr düşdi. *Târîh-i Gülşen-i Şu‘arâ* :

Gül gibi nazmı ile ehl-i dilûñ
Olsa reşk-i cinân bu ravza n’ola

Eyleyüp cem' bir yire 'Ahdî

Didi târih GüLŞEN-İ ŞU' ARĀ [971-M. 1564-65] (Solmaz, 2005: 91)

i.2. Tarih Şiirlerinin Yazılmasına Vesile Olan En Önemli Olaylardan Biri Ölümdür ve Ölüm Üzerine Yazılmış Tarih Kıt'aları Vardır. Adı geçen şairlerden Cüdâyî-i 'Acem için tezkire yazarımız Ahdî bizzat kendisi tarih şiiri yazmıştır. Rindî'nin oğlu Zühdî, babasının ölümü üzerine tarih düşmüştür. Sıhrî Sinan Paşa'nın ölümü, 'Arşî kendisi gibi şair olan Hayalî'nin ölümü, Qandî Zâtî'nin ölümü, Mevlânâ Kâtib Salih Paşa'nın ölümü üzerine tarih şiiri yazmışlardır.

Cüdâyî-i 'Acem: Bu bende ile hûkûk-ı sâbıkası küllî olmağın vefâtına bu târih-i pâk kelimât şebt olundu. *Târîh li-mü'ellifîhi* : (Solmaz, 2005: 258).

Rindî: Mevlânâ-yı mezkûr sene şelâşe ve tis'in ve tis'â mi'ede fevt olduğda kendinüñ şulb oğlı Zühdî bu târihi dimişdür şebt olundu. *Qıt'a-i târih* : (Solmaz, 2005: 334).

Sıhrî: Muqaddemâ kapudan olan Rüstem Paşa'nuñ birâderi olan Sinan Paşa fevtine bir târih-i âbdâr dimiş ihtişâr olunup şebt olundu. *Qıt'a târih* : (Solmaz, 2005: 355).

'Arşî: Cümle-i tevârih-i bî-mişâlınden biri bu ki melikü's-şu'arâ-yı zamân olan Hayâlî mevtine dimiş ziyâde nâzûk ü sūznâk ve şu gibi revân ve 'uyûbdan pâk ve hayâlden hâlî degüldür. *Qıt'a-i târih* : (Solmaz, 2005: 435).

Qandî: Dağî huçeste-şifâtuñ Zâtî fevtine bu târih dağî anlarıñdur şebt olundu (Solmaz, 2005: 484).

Mevlânâ Kâtib: ...ve Şalih Paşa-yı merķûm rağt-ı 'azîmeti ravza-i cennete çekdükde bu târih-i du'â-âmîzi qalem-i gül-bîz-i müşk-rîz ile zühûra getirüp şebt itmişler. *Qıt'a Târîh* : (Solmaz, 2005: 498).

i.3. Toplumunu Etkileyen Bir Doğal Afet de Tarih Şiirlerine Konu Olmuştur. Tıpkı Yümnî Beg'in İstanbul'da yaşanan sel olayı üzerine yazdığı şiiri gibi.

Yümnî Beg: Sene seb'in ve tis'ā mi'ede şehri İstanbul'da vākı' olan Ağustos zamânında berk ü bārān u seyl-i firāvān gelüp nıce nıce ma'mūr evleri virān itdükde bu târih-i ābdārı tab'-ı āteş-bārdan zuhūra getirüp ketb itmiş (Solmaz, 2005: 182).

i.4. Önemli Bir Yapının Tamamlanması Üzerine Söylenmiş Şiirler de Yapının Yapılış Tarihinin Unutulmaması Açısından Önemli Bir Kaynaktır. 'Âlî, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kerbela sahrasında yaptırdığı çeşme için tarih kıt'a'sı söylerken, Hüsâm Beg İstanbul Sütlüce'deki Cafer Abad Zaviyesi'nin inşası tamamlandığında bir tarih şiri yazmıştır.

Hüsâm Beg: Bināen 'alā zālik İstanbul kırbünde Hāzret-i Eyyüb-i Enşārî '*aleyhi'r-raḥmeti'l-bārī* muḳābelesinde Südlüce nām maḳām-ı sürür-encāmda Ka'be-i 'ārifin-i güzîn ve teferrüc-gāh-ı erbāb-ı yaḳîn olan zāviye-i Ca'fer Abād'uñ itmāmı bünyādında buyurduḳları târiḫ-i hūb-maḳāl şāhid-ḫālidür. *Tāriḫ* : (Solmaz, 2005: 276).

'Âlî: Muḳeddemā pādi-şāh-ı zaman a'nî Sulṫān Süleymān cānibinden emr-i 'ālī cārī olup cānib-i mezār-ı pür-envār ciger-kūşe-i seyyidü's-şāḳaleyn ve ehl-i sünnetüñ kıurretü'l-'aynı olan İmām Ḥasaneyn *Rıḍvanullahi 'aleyhim*⁶⁰ Kerbelā şaḫrasına nehr-i 'ālī cārī itdükde bir târiḫ-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār silk-i nazma münselik kılmış ki teşne dillere zikrinden şafā vü ḫayāt-ı cān-fezā peydā olmışdur. Ol târiḫ-i ḡarrā budur ki bu evrāḳda şebt olundı. *Kıṫ'a fi't-tāriḫ* : (Solmaz, 2005: 434).

i.5. Savaşlara Katılma ve O Savaşta Şehit Olma Durumu Üzerine Düşülen Tarihler hem Biyografik hem de Tarihi Birer Kaynak Görevi Görürler.

Mevlânâ Sâmi: ...Kızılbaş cenginde mevcūd bulunup ol merhūm-ı sa'īd mezkūr ḡazāda şehīd olmuşlar. Ḥuḳūḳ-ı sâbıkaya bināen şehādetlerine bu târiḫ-i ḡazā ol şā'ir-i hūb-edānuñdur. *Tāriḫ* : (Solmaz, 2005: 350).

⁶⁰ - Allah onlardan razı olsun.

i.6. Bir Devlet Büyüğünün Göreve Başlaması ya da Bulunduğu Görevden Ayrılması Üzerine Düşülen Tarihler de Önem Arz Eder.

Şemsî-i Dîvâne: Sâbıkan Laḥsa beglerbegisi olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa ḥazretleri Laḥsa'dan münfaşıl olup tekrâr muḳarrer buyrulduğu ešnâda bir târîḥ-i ğarrâ buyurmışlardır mezeden ḥâlî olmadığün ḥâlî üzre şebt oldu (Solmaz, 2005: 375).

Ṭarzî-i Diger: ...ve tevâriḥ-i laṭîf dimede şâ'ir-i zarîf eş'âr-ı dürrer-nişârlarından bir iki târîḥ-i ma'ârif-güzâr ki dürr-i baḥr-ı fazîlet olan Muḥiṭî Efendi 'İmâdiye'ye ḳâḏî oldukda söylemişler ḥûb u merğûbdur. Devr-i zamânda her biri bir târîḥdür (Solmaz, 2005: 407).

'Ubeydî Çelebi: Ümerâdan biri Midilli'ye sancaḳ begi oldukda mezbûr 'Ubeydî şehirde ḳâḏî iken bu târîḥ-i dil-keşi ḥûş dimişdür bu evrâḳda şebt olundu. *Ḳıṭ'a târîḥ* : (Solmaz, 2005: 419).

i.7. Divan Edebiyatı'nın Ana Temalarından Olan Aşk Tarih Düşürmede de Yerini Almıştır. Rakip ile âşık arasında olan çekişme sonucu kadiya intikal eden olay Ğarîbî'nin bu tarih şiirini yazmasına vesile olmuştur.

Ğarîbî: Mezḳûr Ğarîbî 'âlem-i şebâbda bir şehvâr-ı zerrîn riḳâba üftâde-i dil-dâde iken bir dîv-sîret raḳîbi hicv itmiş. Mezḳûr hicvden ḥayli ter düşüp ḳâḏîya varır. Müşârünileyh ol ešnâda bedîheten bu târîḥi ol ḥâruñ başına tevciḥ diyü şebt itmiş bed degül nîkdür. *Ḳıṭ'a Târîḥ* : (Solmaz, 2005: 459).

En son özellik ise bu türde şairlerin başarı durumlarının değerlendirilmesidir. Kimi Keyfî gibi başarısız görülürken kimi Selmân gibi başarılı olarak görülmüştür.

Keyfî: Gâhi bir târîḥ dimekle müverriḥ-i eyyâm geçinür ve fi'l-cümle pesendide-i yârân olmağla maḳbûl-i ḥâş u 'âm oldum şanur (Solmaz, 2005: 496).

Selmân: Rûz u şeb cidd ü cehd idüp 'ulûmı tertîb üzre görmüş ve zebân-ı Fârisî ve Nevâyî'ye ve fenn-i târîḥ ile mu'ammâya çok mûmâreset gösterüp her birin bir miḳdâr

taḥṣīl ü tekmīl itmiş ve ʔarż-ı inṣā ile mānend-i aḳrān-ı bī-miṣl-i zamān ve üslūb-ı ʔaṣīde ile kiṣver-i Rūm'da kendü Selmān idi (Solmaz, 2005: 344).

j) Tefsir

Sözlükte “açıklamak, beyan etmek” anlamındaki fessr kökünden türeyen tefsīr “açıklamak, ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek” demektir. Tefsiri çeşitli tanımları bir araya getirerek şöylece tarif etmek mümkündür: “Sarf, nahiv ve belāgat gibi dil bilimlerinden; esbāb-ı nüzūl, nāsih-mensuh, muhkem-müteṣābih gibi Kur'an ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden yararlanılarak Kur'an'ın mânalarının açıklanmasını ve ondan hüküm çıkarılmasını öğreten ilim.” Bu tanımla başka eserlerin yorumu kapsam dışında tutulmuş ve tefsirin mutlaka bir dayanağının olmasına, tefsir işini yapacak kişinin başta dil ve Kur'an ilimleri olmak üzere pek çok konuda bilgisinin bulunmasına vurgu yapılmıştır (TDV İslām Ansiklopedisi, Birışık, 2011: 281-290).

Tezkiredeki şairlerden H'âce Çelebi hem tefsir hem şerh yapmıştır ve Kur'an ilminde oldukça bilgi sahibidir.

H'âce Çelebi: Ḥattā ʔur'ān-ı ' azīm-i faṣāḫat-āyāt-ı mu' ciz-niṣān ve Furḳān-ı kerīm-i belāgat-ı ğāyātı celilü'ş-ṣāne bir tefsīr-i bī-naẓīr-i Şāfi ve şerḫ-i dil-peẓīr-i vāfi ʔılmışdur ki Keṣṣāf-ı müṣkil-küşā ḫāll-i ḫaḳāyıkında ḫayrān ve ʔāḫī-i Beyzāvī fehmi-deḳāyıkında ser-gerdāndur (Solmaz, 2005: 132).

k) Münâzara

Sözlükte “bakmak, düşünmek” anlamındaki nazar kökünden türeyen ve “karşılıklı olarak bakmak, birlikte düşünmek” mânâsına gelen münâzara kelimesi, terim olarak gerçeğin bilinmesine yönelik tartışmaların yöntem ve kurallarını araştırıp belirleyen ilmî disiplini ifade eder (TDV İslām Ansiklopedisi, Yavuz, 2006: 576-577).

Edebi gelenekte ise münâzara, “birbiriyle ilgili, çoğu kez de karşıt iki ya da daha çok nesne ya da kavramın kişileştirilip (teṣhis) zebān-ı hāl (hāl dili) ile konuşturulması (intāk) yoluyla oluşan bir yazı türüdür (Çapraz, 2018: 21-41).

Münâzara türü hem Klasik Türk Edebiyatında hem de Türk Halk Edebiyatında yaygın olarak kullanılmıştır. Münâzaralar klasik edebiyatta oldukça zengin bir

çeşitliliğe sahip olmakla birlikte gerek “halkın” gerekse “münevverlerin” kültür tarihi bakımından oldukça fazla malumata sahip önemli birer kaynaktır (Gökyay, 1940: 74).

M. Fatih Köksal yazılış şekillerine göre münazaraları, müstakil bir eser halindeki münâzaralar, özellikle mesnevilerde ve bazı manzum mensur eserler içinde bölümler veya müstakil şiirler halinde yer alanlar, karşılıklı konuşma tarzında kaleme alınmış kısa şiirler olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Çapraz, 2018: 21-41).

Köksal, mesnevi şairlerinin bir fırsatını bularak eserlerini münâzara tarzı ile süslemesinin bir gelenek haline geldiğini ifade etmektedir (Çapraz, 2018: 21-41).

Gülşen-i Şu’arâda münâzara türünde eser vermiş iki şair vardır. Celâl Efendi’nin Sa’ d u Sa’ id’i ve ‘Âlî Efendi’nin Münâzara-i Mihr ü Mâh’ı M. Fatih Köksal’ın gruplandırmasında özellikle mesnevilerde ve bazı manzum mensur eserler içinde bölümler veya müstakil şiirler halinde yer alanlara girmektedir. Sa’ d u Sa’ id bir kısmı manzum bir kısmı mensur az bir bölümü manzum-mensur karışık olarak yazılan münâzaralardandır. Münâzara-i Mihr ü Mâh ise mesnevi tarzında yazılmış manzum bir eserdir. Mihr ü Mâh, Ahmet İçli tarafından çalışılmış ve e-kitap olarak yayımlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>).

Celâl Efendi: Netâyic-i tab’ından münâzara tarîkıyla Sa’ d u Sa’ id nâm bir kitâb-ı sürür-encâm (Solmaz, 2005: 121).

‘Âlî Efendi: ...ve fevâid-i kaçâyid-i celîlü’l-âşârla behredâr olup **Münâzara-i Mihr ü Mâh** nâm manzûm-ı hüceste-nizâm ve noқта-i pür-nikât ile nücûm-ı tâbende gibi rûkûm idüp aqlâm-ı hûş -hırâm ile kitâb-ı faşâhat-rüsûm te’lifine dest-i ihtimâm vâkı’ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

1.5. Nazım-Nesir (Şiir ve İnşa) Arası Tercihler ve Başarı Durumu

Ahdî tezkiresinde şairlerin verdiği eserleri belirtmenin yanısıra onların şiir ve inşa türündeki başarı durumları hakkında söz söylemiştir. Ancak Ahdî şiir ve nazım türündeki başarı durumlarını birbirinden ayırmamış, şairin hangi türde üstünlük sağladığını belirtmemiş bu iki türü birlikte değerlendirmiştir. Tezkirede şiir önemli bir yer edindiği için daha çok şairlerin şiir türündeki eserleri değerlendirilmiştir. Şiir

türündeki değerlendirmeler ve şairlerin başarı durumları için çoğunlukla olumlu yorumlar yapılmasına rağmen, olumsuz nitelikteki değerlendirmelerle de karşılaşılıyor. Üstünlük yönündeki değerlendirmelerde ise şairin yaratılış özellikleri ağır basmış; şairin sohbeti, sohbetteki edası, zarafeti, letâfeti, nüktedanlığı ve incelikleri anlayan zihni şiirinden üstün tutulmuştur.

1.5.1. Şiir ve İnşası Birlikte Ele Alınıp Değerlendirilen Şairler:

Nişânî Beg: ...ve tarz-ı şi'r ü inşâda yegâne-i devrân her birinde tevâmân u Selmân ve H'âce-i Cihân'dur ve bu devrde lu'f ü 'ibârât ve hüsn-i isti'arat ile inşâ-yı dil-küşâ ve bu zamânda elfâz-ı nefîs ve edâ-yı selîs ile manzûmât-ı ferah-fezâ seyr itmek istiyen anlaruñ inşâ-yı faşâhat-güzârın ve nazm-ı dürer-bârın mü'tâlâ'a kılsun (Solmaz, 2005: 114).

Teşânif-i menşûrları bî-hadd ve te'lif-i manzûmları lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 115).

Celâl Efendi: ...ve hadd-ı zâtında h'ş -şo'bet ü bülend-himmet ve şi'r ü inşâda bî-mişl ü bî-mânend ve envâ'-ı ha'f yazmada bir derecede mâhirdür ki kâtib-i kazâ vü kader şahâyif-i eyyâmı kalem-i şun' ile meş' ideli mişâlin yazmamışdur (Solmaz, 2005: 119).

İbni Kemâl Ahmed Efendi: ...ve şi'r ü inşâda tevâmân-ı H'âce-i Cihân ve hem-zebân-ı Kemâl-i İşfahân yanında tıfl-ı ebced-h'ân degüldür (Solmaz, 2005: 130).

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre aqrânı nâdir ve fuzalâ-yı 'asr arasında fazl ile şâ'ir ve üslûb-ı inşâsı bî-nazîr olmağın pâdişâh-ı sa'âdet-encâm nâmına **Kimyâ-yı Sa'âdet**'i neşr ü nazm ile Türkî'ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Vuşûlî Efendi: ...ve şubh ü şâm tab'-ı deryâ-mü'essirleri cem'-i 'ulûma şâmil ve tarz-ı nazm ü neşrde fuşahâ-yı 'aşr gibi kâmil ve her birinde ser-âmed-i emâşil ve pesendide-i merdüm-i efâzıldur (Solmaz, 2005: 149).

Dâ'î Efendi: Şi'r ü inşâda mahâret ile erbâb-ı zekâ içre ma'rûf ve zât-ı pâki taqvâ ve tahâretle mevşüfdur (Solmaz, 2005: 168).

Dervîş Çelebi: Zât-ı pâki ‘ulûm-ı ‘Arabiyye mü’tâla‘asında gâlib-i akrân ve zebân-ı Fârisî’de ma‘lûmâtı pesendide-i yârân-ı Fârisîdân ve esâlib-i şi‘r ü inşâdan bi’l-küllîye haberdâr ve her birinüñ añlamasında müselleme-i zurefâ-yı rûzgârdur (Solmaz, 2005: 169).

Fikrî Beg: Binâen ‘ala zâlik fikr-i daķıķ ile zât-ı laţîfin cüz’î ma‘ârifeye ve zebân-ı Fârisî’de olan şi‘r ü inşâ ki ‘irfân zümresinde müte‘ârifdür tekmiñ kılınıp ve tedâvin-i şuşarâ-yı efşahü’l-beyânı ve kütüb-i münşiyân-ı zamânı mü’tâla‘a kılup tevsen-i tab‘-ı cihânı nürda re’y-i büleñ ile kişver-i nazma ma‘tûf idüp ma‘ânî meydânında in‘ân-ı fikrini uzadup akrân mâbeyninde ma‘rûf olmuş ve tab‘-ı selîmi ve zihn-i mustakîmi vâdî-i eş‘ârâ üç zebân ile nazmı tarab-nâk ve her birisi âb-ı şâfi gibi pâk (Solmaz, 2005: 188).

Ânî Efendi: ...ve hâţır-ı deryâ-mü’essiri nazm ü neşr cânibine mâyil ve her birinde gereği gibi kâmil ve tevsen-i tab‘ı vâdî-i şi‘rde cüst ü çâlâk ve eş‘âr-ı ‘âşîkânesi süznâk ve güftâr-ı rindânesi ‘uyûbdan pâk ve ser-â-ser hasb-i hâl-i rindân-ı derd-nâk vâķı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 203).

Edâyî Çelebi: ...ve şi‘r ü inşâ fûnûnında bî-hemtâ ve edâ-yı pâk ile meclis-ârâ ve güftâr-ı şafâ-baħşla râħat-efzâ ve şavt ü naķş icâdında bülbül-i hõş -nevâdur ve ebyât-ı selîsi çok ve eyülüğünde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Âfitâbî: Ol âftâb-ı ma‘rifet ve mâhtâb-ı fazîlet zurefâ mâbeyninde gün gibi şõhret-i tãm bulup envâ‘-ı huţûţ yazmada benâm ve akrânı içre şi‘r ü inşâ ile maķbûl-i eyyâmdur (Solmaz, 2005: 212).

Hâtemî Beg: Hemîşe cem‘iyyet-i hâţır-ı cân u dilden nazm ü neşr ile sulţân-ı zamân ya‘nî şâh-zâde-i kâmrânüñ medh ü şenâsına iştiğâl üzredür (Solmaz, 2005: 283).

Dervîş Çelebi: Tab‘at-ı şi‘riyyesi hûb ve tarz-ı inşâsı mergûb idüğine söz yok. Zîrâ ki eş‘âr-ı dürer-bârî ziyâde çok vâķı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 300).

Rahîmî Beg: Zât-ı melek-hışâli fûnûn-ı ma‘ârifeye mâlik ve vâdî-i şi‘re rahş-ı tab‘ı sâlik ve aķsâm-ı nazm ü neşre kâdir ve her birinde mâhirdür (Solmaz, 2005: 314).

Zârî: Şi'r ü inşâ cānibine ṭab'ı māyil ve nazm-ı nizām-encāmı ḥāṭır-şināsān-ı ehl-i dildür ve ḥasb-i ḥāl-i mestmendān-ı dehr ve sergüzeşt-i derdmendān-ı 'aşrdan āgāh u ḥabîr ve muşāḥabet-i cān-fezāsı feraḥ-baḥş-ı cān-ı nātüvān ve ḥayāt-resān-ı dil ü cāndur ve 'Alî Faḫîh dimekle meşhür-ı fuḫahā-yı zamāndur (Solmaz, 2005: 336).

Seḥabî-i Acem: ...ve zümre-i zevi'l-'ulüm ile mübāḥese ve müzākere-i şî'r ü inşâ eyleyüp pâdişāh-ı ḥātem-himmetüñ nazār-ı kimyā-baḥşlarına mazhar düşüp otuz aḳçe 'ulüfeye müsteḥaḳ u elyāḳ olmuş. El-ḥaḳ ṭarz-ı inşâ ve mu'ammāda bî-naẓîr ve aḳrānı içre mişli nādîr ve tevāriḥ-i selāṭin-i müteḳaddimîn bilmede māḥîr idi (Solmaz, 2005: 341).

Zâyi'î: Eşnāf-ı şî'ri bi'l-küllîye cem' idüp şā'ir-ı kāmîl ve 'arüz ü ḳāfiye bilmede māḥîr ve şî'r ü inşâ añlamada müselleme-i şā'irān-ı sāḥîr ve dervîş-meşreb ü pāk-mezḥeb ve her zebāna ḳādir ve lisān-ı Fārisî'de eş'ārı bî-ḥadd ve edā-yı Nevāyî'de güftārı lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 398).

'Âşîḳ Çelebi: Ḥoş fehmi ü şüḥ ṭab' ve şî'r ü inşâda bî-naẓîr ve eşnāf-ı şî'rden ḥabîr kelimāt-ı selîs ile meclis-ārā ve ebyāt-ı nefîs ile rāḥaṭ-efzā edā-yı pāk ile aḳrān içre yegāne ve zihni müdrîk ile meşhür-ı zamāne ve ḥadd-ı zātında ber-muḳteẓā-yı maḥlaş 'āşîḳ-ı ḥüb-rüyān-ı zamān ve şifte-i perî-peykerān-ı cihāndur (Solmaz, 2005: 419).

'Ulvi Beg: Ḥadd-ı zātında şüḥ-ṭab' u ḥoş -şoḥbet rüz u şeb ṭalib-i kesb-i kemāl-i ma'rifet üzre olup 'ālî-meşreb ü pāk-mezḥeb ve şî'r ü inşâ ile ser-āmed-i aḳrān ve fehmi ü firāsetle yegāne-i devrān geçinür (Solmaz, 2005: 428).

'Âlî: Ḥālā rüz ü şeb himmet-i 'ālîyesin ma'rifete şarf idüp zebān-ı Fürs'e mümāreset gösterüp 'arüz u mu'ammā fününından ḥabîr ve şî'r ü inşâ şınıfından ḡayrîler gibi āgāh u bî-naẓîr 'ale'l-ḥuşuş fenn-i tevāriḥde müver-riḥ-i dil-pesend ve maḳbül-i erbāb-ı ḥüşmenddür (Solmaz, 2005: 433).

Fünûnî: Fünun-ı şî'r ü inşâyı gereḡi gibi ḥıfz idüp edā ile meclis-be-meclis oḳıyup şoḥbet-ārā ve ol bâbda hezārān fenle ḳışşa-ḥān-ı bî-hemtā idi (Solmaz, 2005: 482).

Lâyhî: Târîk-ı şî'r ü inşâda beyne'l-aqrân ferîd-i cihân ve 'arûz u kâfiye bilmede kava'id-güster-i şu'arâ-yı zamândur (Solmaz, 2005: 500).

Lâzımî: ...ve şu'arâ-yı cihâne karı- şup âdâb-ı şohbet-i tarab-efzâ ve lâzıme-i şî'r ü inşâ öğrenmek semtine sâlik ve her birine cüz'ice mâlik olup pâdişâh-ı 'âlem-penâhuñ sene tis'â ve sittîn ve tis'â mi'ede bir gâzel-i bî-bedel maṭla'ı budur ki tesvîd olundu (Solmaz, 2005: 505).

Meşâmî Beg: Ma'lûmât-ı pâki zebân-ı Fârisî'de pesendîde-i yârân-ı nükte-dân ve şî'r ü inşâda maḳbûl-i merdüm-i cihândur (Solmaz, 2005: 519).

Muhyî Çelebi: Nazm u neşr ile te'lîfât-ı rindânesi çok ve taşnîfâtınuñ hiç birinde bahâne yok (Solmaz, 2005: 530).

Adı geçen şairlerimiz hem nazm hem nesir alanıyla ilgilenmişlerdir. Ahdî nazm ve nesri değerlendirmede birlikte ele almış, ayırmamıştır. Dolayısıyla bu grupta karşılaştırma ibaresine rastlayamadığımızdan şairin hangi fende üstün olduğunu anlayamasak da, olumlu terkip kullanımlarından adı geçen şairlerin her iki türde de mahir olduklarını ve devirlerinde kabul gördüklerini anlıyoruz. Şairlerin başarılarını bu iki türde nitelendirirken sıkça kullanılan terkipler şunlardır: yegâne-i devrân (dünyada tek), bî-mişl ü bî-mânend (eşsiz ve benzersiz), fuşâhâ-yı 'aşr gibi kâmil ve her birinde ser-âmed-i emâşil ve pesendîde-i merdüm-i efâzıl (dönemin uzdillileri gibi bilgili, her birinde akranlarının önde geleni ve faziletli insanların seçilmiş), erbâb-ı zekâ içre ma'rûf (ilim ehli içinde bilinen), bi'l-küllîye haber dâr ve her birinüñ añlamasında müselleme-i zurefâ-yı rûzgâr (tamamen haberdar ve her birini anlamada zamanın zariflerinden kabul edilmiş), müte'ârif (bilinen, meşhur), mâyil ve her birinde geregi gibi kâmil (meyilli ve her birinde gereği kadar bilgili), bî-hemtâ (eşsiz), maḳbûl-i eyyâm (zamanında beğenilmiş), ḳâdir ve her birinde mâhir (kuvvetli ve her birinde maharetli), bî-naẓîr (eşsiz), âgâh (haberdar), beyne'l-aqrân ferîd-i cihân (çağdaşları arasında dünyada tek). Ahdî brlikte ele aldığı şiir ve inşa türü için hiçbir olumsuz değerlendirme yapmamıştır. Hep olumlu terkip ve sıfatlar kullanmıştır. Bunların yanında nazım ve nesir alanındaki beğeniler ifade edilirken Nişânî Beg ve İbni Kemâl Aḫmed Efendi'de olduğu gibi dönemin bu alanlarda ün salmış diğer başarılı şairlerine de benzetmeler yapılır. Nişânî Beg ve Muhyî Çelebi'nin ise mensur ve manzum tarzda

yazılmış eserlerinin çokluğuna değinilmiştir. Kâmî Efendi padişaha sunmak üzere Kimyâ-yı Sa'âdet'i hem nazım hem nesir ile Türkçe'ye tercüme etmiş, Hâtemî Beg nazım ve nesirdeki başarısı ile dönemin şehzadesinin ilgisini çekecek konuma ulaşmış, Şehabî-i Acem nazım ve nesir ile padişahın ulufesini kazanmıştır. Bu üç şairde olduğu gibi nazım ve nesirdeki başarılar ile şairler devlet büyüklerinin ihsanlarına da erişmişlerdir. Fünûnî ise şiir ve inşayı gereği gibi ezberleyerek meclis meclis dolaşıp okumuştur. Lâzımî ise şiir ve inşayı öğrenme yoluna girmiştir.

1.5.2. Sadece Şiirindeki Başarı Durumu ile Ele Alman Şairler:

Tezkirelerdeki kişiler daha çok “ şair” sıfatıyla ele alındıkları ve şiir türünde daha çok eser verdikleri için “şiir” türü tezkirede daha fazla yer almaktadır. **Dervîş Çelebi:** *Tabî at-ı şîriyyesi hûb ve tarz-ı inşası mergûb idüğine söz yok. Zîrâ ki eş'âr-ı dürer-bârî ziyâde çok vâkı' olmuştur (Solmaz, 2005: 300).*

Dolayısıyla şairlerin şiir türündeki başarı durumlarına daha çok yer verilmiş olup bu türdeki değerlendirme ve tenkitler daha fazla yapılmıştır. Burada şiir ve inşanın birlikte ele alındığı değerlendirmelerden farklı olarak olumsuz tenkitler de yapılmıştır. Bu değerlendirmeleri iki başlık altında inceledik.

1.5.2.1. Şiir Türünde Olumlu Değerlendirmesi Yapılan Şairler:

Hazret-i Sultân Selîm Hân: Ma'lûm-re'y-i zurefâ-yı rûzgârdur ki ol şâh-zâde-yi gerdün-medâr ve sultân-ı 'âlî-tebâruñ eş'âr-ı dürer-bârî ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârî gün gibi meşhûr u 'ıyân ve efvâhda mezkûrdur ve fuзалâ-yı zamân ve şaḥâyif-i rûzgârda meşṭur ve maḡbûl-i ṭab'-ı pîr ü cevân olmuştur (Solmaz, 2005: 97).

Pîrî Paşa: Mezkûruñ ṭab'-ı dürer-bârî tarz-ı eş'ârda hûb ü mergûb maḡlaş-ı pâki Riyâzî ve güftâr-ı âbdârından herkes müterâzî olmuştur (Solmaz, 2005: 108).

Meḥammed Paşa: El-ḥaḡ selâset-i eş'âr ve leṭâfet-i güftârları mâ-i câri-vâr bir mertebe selîs ü revân ve maḡsûd-ı çeşme-i ḥayvândur (Solmaz, 2005: 112).

Aḥmed Efendi: ...ve zihn-i mustakîmi ṭarîḡ-ı nazımda şâhib-edâ ve fehm-i selîmi üslûb-ı inşâda münşiyân-ı sâbıka-i lâḥıḡadan merâtib ile a'lâ zîrâ ki eyyâm-ı cevânîde rûz ü

şeb taḥsīl-i ma'ārif idüp fūnūn-ı 'ulūma vākıf ve zebān-ı Fūrs ve Nevāyī'de olan kütüb-i mütedāvileye cidd ü cehd idüp her birinden lezzet-i tām ile mütelezziz olup meşhūr-ı eyyām olmuşdur. Ḥuşuşā nağz u mu'ammāda nāmī ve fenn-i 'arūz u kāfiyede sānī-i Cāmī'dür. Bī-tekellūf üslūb-ı ğazelde mānend-i Emīr-i Ḥusrev ve sözleri pūr-süz ve şarīk-ı kāsīdede Enverī-i dil-firūz gibi ma'ānī-endūz ve 'arşa-i tevārīḡde müverriḡ-i rüzġār-ı rūşen-i selīs ü hem-vār şoḡbet-i ḡāşşı ferah-baḡş-ı dili bī-karārdur (Solmaz, 2005: 128).

Şübūfī: ...ve aḡsām-ı şī'rden ḡabīr zamān-ı evāilde buḡūr-ı şī're fi'l-cümle mümāreset gösterüp āşinā imiş (Solmaz, 2005: 248).

Ḥaydar Çelebi: Ṭab'-ı laṭīfī ve zıhn-i şerīfī fenn-i şī're egerçi çok mümāreset itmemişdür. Lākin şī'rinde zerre kadar bahāne yoḡdur (Solmaz, 2005: 267).

Ḥālī: ...ve zebān-ı Fārisī'yi geregi gibi bilüp üç zebānla nazma kādir ve her birinde mānend-i akrān-ı şā'ir-i sāḡir ser-ā-ser şī'ri ḡālet-baḡş-ı ehl-i ḡāl ve ḡasb-i ḡāl-i 'uşşāḡ-ı şikeste-bāl vāḡı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 273).

Ḥayderī: Selīḡa-i şī'ri ḡūb bir ḡadedür ki rişte-i nazm-ı bārīki 'uyūbdan nūḡftedür ve ma'nā-yı daḡıḡi igne yürüdisi gibi süftedür (Solmaz, 2005: 274).

Rumūzī Çelebi: Eş'arı sūznāk ve ġill ü ġışdan pākdür egerçi ṭabī'at-ı şī'riyyesi baṭīdür (Solmaz, 2005: 320).

Ra'dī: Ṭabī'at-ı şī'riyyesi kem degül. Yārān mabeyninde ġül gibi eş'ār ile bülbüldür. Āvāze-i nazmı ra'd-vār ḡubbe-i eflāke velvele ve künbed-i mīnā-yı dūnyāya ġülgüle bırakmışdur (Solmaz, 2005: 334).

Zūḡdī: Ṭabī'at-ı şī'riyyesi āb-ı pāk mānend-i revān ve eş'ār-ı bī-bedeli bī-ḡadd ü bī-pāyāndur (Solmaz, 2005: 337).

Seyfī: Ṭabī'at-ı şī'riyyesi ġülistān-ı ma'rifetde ġül-bīz ve meydān-ı şecā'atde seyfi-i ḡāṭı' gibi tīz (Solmaz 2005: 359).

Şerhî: Üslûb-ı muhâsebede hünerver ve aḥkâmda kitâbet-i şâhib-erḳâm ve siyâḳati dil-peẓîr ve aḳrânına ğâlib ü bî-naẓîr ve tarz-ı eş'ârda ṭab'ı ğâyetde ṭâlib ü râġib rûz u şeb tetebbu'-ı nazm-ı âbdâr-ı dürer-bâr-ı yârân idüp ekşer-i şu'arâ ile yâr u muşâhib ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i ğazelde zebân-ı dürer-bârî câri vü ḳâ'ildür (Solmaz, 2005: 369).

Şâdık: Şadâḳat-ı ṭab'ı nazmda kem degül ğâyetle edâsı ḥûb ve ma'nâsı merġûbdur. Lâkin şu'arâ içre sirḳat-i ma'nâ ile şöret-i tām bulup ol bâbda benâm olmuş. Râḳım-ı ḥurûf-ı teẓkire eş'ârına vâḳıf olup ğüftârın tetebbu' itmişdür didükleri gibi degüldür. Ḥayfâ ki erbâb-ı ḥased aña 'adâvet-i bî-ḥadd itmişlerdür. Faraẓa her ḳande mezkûruñ ğazelin bulsalar Şâdık'ıñ şâdınıñ başın tıraş ide sin şüretine ḳoyup ve dâlinin serin kesüp râ şekline yazup Şâdık'ı sârıḳ şüretine ḳoyup meşhûr itmegi kendülerine farz-ı 'ayn bilmişler. Ḥalbuki anuñ eş'âr u ebyâtı zîb ü zeyn bulup mezkûr merdüm-i hâfıḳayn olmaḳdan ḥâlî degüldür (Solmaz, 2005: 393).

Medḥî: Ṭab'at-ı şî'riyyesi bed degül nîk vâḳı' olmuşdur medḥden mu'arrâ ve ta'rifden müberrâdur (Solmaz, 2005: 521).

Ahdî, bu şairlerin şiirlerini değerlendirenken olumlu terkip ve sıfatlar kullanmıştır. Kullanılan terkipler şunlardır: meşhûr u 'iyân ve efvâhda mezkûrdur (ünlü ve ağızlarda zikr olunan), ḥûb ü merġûb (güzel ve raġbet gösterilen), selîs ü revân ve maḥsûd-ı çeşme-i ḥayvân (ölümüzlük suyunu kıskandıracak şekilde ahenkli ve akıcı), şâhib-edâ (tarz sahibi), 'uyûbdan nühüfte (kusursuz), ğıll ü ğışdan pāk (karışıklıktan arınmış), âb-ı pāk (saf su), ğülistân-ı ma'rifetde ğül-bîz ve meydân-ı şecâ'atde seyfi ḳâṭı' gibi tîz (marifet bahçesinde ğül serpen ve yiġitlik meydanında keskin kılıç gibi ince).

1.5.2.2. Şiir Türünde Olumsuz Değerlendirmelere Tabi Tutulan Şairler:

Ahdî, şiir türünü değerlendirirken başarısız gördüğü şairlere de yer vermiştir. Şairlerin başarısız olarak değerlendirilmesinin birden çok sebebi vardır. Kimi başarılı olmasına rağmen istediği amaca ulaşamamış, kiminin şiirleri kötü olarak vâsfedilmiş, kimi bu türde çok eser vermesine rağmen nitelikli bulunmadığı için beġenilmemiş, kimi

nazma meyl etmediği için ün salamamış, kimi şairin yazdıkları da Ahdî'ye göre çalıntı olduğu için hoş karşılanmamıştır.

Meħemmed Şâh Efendi: Egerçi tab'-ı laţifleri Şi're mâyil ve nazma Őâmildür ammâ çendân maķŐũd ü murâd idinmezler (Solmaz, 2005: 141).

Eflâtûn-ı 'Acem: Ğayfâ ki mezkûr yârân arasında bed-Şi'r demek le meşhûrdur (Solmaz, 2005: 205).

Emîr Çelebi: EŞ'âr-ı taĞayyül-engîzi dil-efrûz ve Ğüftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve 'âŐıķâne Ğazelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maţla'-ı Ğûbundan Ğayrı efvâh-ı 'âlemde Ğüyâ sözi yokdur (Solmaz, 2005: 209).

Ümîdî: Zurefâ yanında eş'âr-ı 'âŐıķânesi çok lâkin Şu'arâ dilinde ma'anî-i Ğâş ile çendân Şöhreti yok. Ümmîddür ki rûzgâr ile a'dâ dilinden Ğalâş bulup Şöhret-i tâm ile Şâ'ir-i nîkû-nâm ola (Solmaz, 2005: 214).

Bâkî: El-kışŞa nazmı ziyâde çok dirler feemmâ Şöhreti yokdur (Solmaz, 2005: 238).

RûĞî-i Konevî: ...ve eş'ârı laţif ü rûĞ-perverdür. Egerçi ebyâtı çokdur lâkin Şöhreti çendân yokdur (Solmaz, 2005: 329).

Şafâyî Beg: Tab'-ı Şafa-âyîni kemâl-i mertebede Şafvet ile mevşûf ve envâ'-ı ma'arifle ma'rûf zebân-ı Fûrs'üñ fûnûnun bilmede Ğûb ve tabi'at-ı Şi'riyyesi mergûb ve nazmı lü'lü-i âbdâr gibi tamâm a'yâr idüĞi ma'lûm-ı nûkte-dânân-ı rûzgârdur. Lâkin vâdî-i nazma Ğâlib ü râĞıb olmaduĞı ecilden igende eş'ârı iŐtihâr bulmamıŐdur (Solmaz, 2005: 384).

Őıyâmî: Zâhiren 'ilm-i remilden vâķıf u Ğabîr ve zamîr bilmede bî-nażîr geçinüp Ğünde bir kaç dînâr ĞâŐıl idüp bezl-i erbâb-ı dil itmeden Ğâlî degûldür ve tabi'at-ı Ői'riyyesi bir mertebede Őu gibi cârî vü revân Őâ'irdür ki bir gicede beŐ yüz beyt dimeĞe ķâdirdür. Zîrâ ki sâir erbâb-ı nazm gibi ma'anî bulmaĞa muķayyed degûldür ve ekŐer-i Ői'ri bî-ma'nâ vâķı' olmuŐdur. AĞyânen eger bir beyitte ma'nâ bulunsa hiç Őüphe vü Őâibe yok ki Ğayri kimseden çalmıŐdur (Solmaz, 2005: 396).

Meḥemmed Şâh Efendi şiire meyillidir lâkin amacına ulaşamamıştır, Eflâtûn-ı ‘Acem kötü şiir söylemekle ün salmıştır, Emîr Çelebi, Ümîdî, Bâkî ve Rûhî-i Konevî’nin şiirleri çoktur ama nitelikli olmadığından dolayı şöhret yakalayamamışlardır. Şafâyî Beg şiir türünde başarılı olmasına rağmen nazma istekli olmadığından ünü yayılmamıştır. Şıyâmî ise şiirde çalma yoluna gittiği için Ahdî tarafından hicvedilmiştir.

1.5.3. Şairlerin Kimi Alanlardaki Üstünlükleriyle Şiirlerinin Değerlendirilmesi:

Tezkirede nazım ve nesir arasında bir üstünlük durumu gözetilmemiş, bununla ilgili bir bilgiye ve ayrıma gidilmemiştir. Şairlik vasfından ziyade şairlerin belirli bir meziyeti öne çıkarılmış, bu yön şiirlerinden daha üstün görülmüştür. Şairleri incelediğimizde “sohbet” ve “şiir” kavramlarının daha çok ele alınmış olduğunu görüyoruz. Zihnî, Rey’î-i Kârahişârî, Sırrî, Gubârî Çelebi, Fenâyî, Medhî-i İstanbûlî ve Nâlişî’nin sohbetleri şiirlerinden üstün tutulmuştur. Şûrî’nin ise tasavvufi şiirleri, muhabbet veren sözleri ve bilgisi sohbetinden, diğer şiirlerinden parlak olduğu tezkire yazarımız tarafından söylenmiştir. Maḥfî’nin şiirini okurken Ahdî’nin ahengi üzerine sorduğu sual üzerinden yaptığı latife şiirinden daha fazla ilgi görmüştür. Aḥmed Paşa (Na’tî) ise nüktedanlığı ve incelikleri anlayışıyla çağdaşlarından üstündür. Yahyâ ise şiirlerinden ziyade mesnevileriyle öne çıkmıştır ve Ahdî bu alanda ona denk bir şair olmadığını söyler.

Aḥmed Paşa (Na’tî): Akrânına nüktedânlıkla fâyık u gâlib ve emâşiline daḳıka-şinâşlıkla ser-bülend olmağa lâyıḳ ve ma‘lûmat-ı pâki idrâkine muvâfiḳ ola (Solmaz, 2005: 167).

Zihnî: Mumcı-zâde Bâlî Çelebi demekle meşhûr ve beyne’l-kuzât ‘adl ile efvâhda mezkûr ve zihn-i pâki leṭâyif-i laṭif ile müzeyyen ve ṭab‘-ı şafâ-baḥşî gün gibi rûşen ü mübeyyen ve zarâyif-i dil-pesend ile meclis-ârâ ve muşâḥabeti edâ-yı bülend ile şi‘rinden a‘lâdur (Solmaz, 2005: 311).

Rey’î-i Kârahişârî: Hemîşe cân u dilden ma‘rifet semtine ṭalib ve faẓl u hüner cânibine zâtı mâyil ü râḡıb ve ḡâyetde seri‘ kâtib ve muşâḥabeti nazmına gâlib ve zarâfeti maḳbûl-i erbâb-ı ma‘ârif ve şanâyî‘-i şi‘rden âḡâh ve fûnûna vâḳıfdir ve şu‘arâ vü

zurafâ içre Şarı Rey'î dimekle meşhûr ma'ânî-i reng-â-reng bulmağla efvâhda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 327).

Sırrî: Egerçi şu'arâ ve zurafâ-yı cihânda şoĥbet-i hâşşî nazmına ġâlib diyü meşhûr olmışdur lâkin eş'ârî nefîs ve ġüftârî daĥî selîs ü zîbâ ve ġamzedâ-yı ehl-i niyâzdur (Solmaz, 2005: 345).

Şûrî: Eş'ârî taşavvuf-âmîz ve ġüftârî maĥabbet-engîz ve ma'lûmâtı muşâĥabet ile şî' rinden ġarrâ diyü meşhûr ve ba'zî nazmı daĥî maĥbûl-i tabâyi' -i şu'arâ-yı şûrîde-hâl ve pesend-i nüdemâ-yı perîşân-me'âldür (Solmaz, 2005: 370).

ġubârî Çelebi: Zebân-ı Fârisî'de ma'lûmâtı hûb ve eş'âr-ı maĥabbet-iş'ârî ser-â-ser mergûb ve tab'-ı şerîfî rûz u şeb semt-i şî're râġîb ve zurafâ-yı cihân içre maĥbûb-ı muşâĥabeti ve âdâb-ı şoĥbeti ve şöhret-i zâtı eş'ârına ġâlib (Solmaz, 2005: 452).

Fenâyî: Zurafâ mâbeyninde zarâfeti şî'rîne ġâlib ve herkes şoĥbet-i hâşşına tâlib (Solmaz, 2005: 480).

Maĥfî: Mezkûr Maĥfî bu ebyâtı oĥıduğda bir dürlü oĥur ki hiç rekâketi belürmez. Bir kerre mezbûra su'âl itdüm ki *bu oĥıduğun ne usûl ve ne ahenkdür*. Hemân ĥazır cevâb olup didi ki *bu re'y-i Maĥfîdür*. El-ĥaĥ mezkûruñ laţîfesi şî' rinden iyü vâĥı' olmışdur (Solmaz, 2005: 541).

Medĥî-i İstanbûlî: Ĥadd-ı zâtında rûz u şeb şoĥbet-i erbâb-ı 'îrfâne cân u ġönüldeñ tâlib ve muşâĥabet-i şî'rîn edâsı rengîn olmağın şî' rîne ġâlib idi (Solmaz, 2005: 548).

Nâlişî: Tabî'at-ı şî'riyyesi gerçi nîkdür feemmâ muşâĥabeti ġâlib-i şî'riyye ve erbâb-ı lehv ü la'b şoĥbetine râġıbdur (Solmaz, 2005: 564).

Yahyâ: El-kışşa bu devrde zurafâ-yı Rûm ve erbâb-ı 'ulûm içre eş'âr-ı nâzûk dimede şâ'ir çoĥdur lâkin üslûb-ı meşnevîde aña mânend yoĥdur (Solmaz, 2005: 593).

Sonuç olarak divan şiiri geleneğimde nesre karşı şiiri tercih ediş vardır. Nazım duyguları ifade etmede en etkili araç olarak görülmüş, nesir türünde daha fazla eser

verilmiştir. Tezkiremizde de böylece geniş bir yer edinmiştir. Cihan Okuyucu'nun Divan Edebiyatı Estetiği adlı eserinde naklettiği şu cümleler yargıyı desteklemektedir. “Batı edebiyatlarının aksine Doğu edebiyatlarında şiirin daima nesrin önünde olduğu bilinmektedir. Nitekim yukarıda dönemin anlayışına tercüman olan Lamiî'nin bu anlayışı dile getiren;

Nesrdür gerçi dehre sermaye

Dürr-i nazmun durur velî pâye

mısralarını nakletmiştik. Klasik edebiyatımızın konuya bakışını Kâbusname'nin şu ifadeleri özetler: “Nesir raiyyet dibidir ve nazım padişahdır.” Bu anlayışa uygun olarak Şark dünyası şiir üzerinde ısrar etmiş ve klasik dönem boyunca dünya edebiyatının en büyük temsilcilerini yetiştirmiştir. Meriç bu seçimi iki kültürün temel tercihlerine bağlıyor: Avrupa zekânın vatanı; Asya gönlün. Zekânın dili nesir, gönlün şiir (Meriç, Mağaradakiler, 233; Okuyucu, 2013: 57).”

1.6. Duygu-Düşünce veya Tem

1.6.1. Hasb-i Hâl, Şâhid-i Hâl, Mübeyyen-i Hâl, Mâsadağ-ı Hâl

Hasb-i hâl, karşılıklı konuşma, sohbet, konuşup dertleşme, hâlini bildirme vb. anlamlara gelmektedir. Divan edebiyatında, şairlerin genellikle kendi durumunu anlattığı, içinde bulunduğu koşullarla ilgili şikâyetlerini, sıkıntılarını dile getirdiği şiirlerin adı hasb-i hâldir (Batislam, 2007: 31). Tezkirede farklı konu ve içeriğe sahip hasb-i hâller olmakla birlikte ağırlıklı olarak şairlerin aşk acısı çekmesi üzerine gönül sancılarını, sevgiliye sitemi dile getirdikleri örnekler fazlaca yer kaplar. Şairlerin kendinden bahsettikleri hasb-ı hâllerin sayısı dönemden, devirden şikâyet ettikleri örneklere göre çok daha ön plandadır. Şairler bireysel sıkıntılarını daha fazla yer vermişlerdir. Hasb-ı hâl örneği olarak alınan şiirler konusu bakımından yukarıda anlatılan durumla aynıdır. Anlatılanlar “masduka-i makal”, “şâhid makâl” gibi söz gruplarıyla desteklenmiş, inandırıcılığı artırılmıştır.

Sultân Mehemmed: Haylice ‘ aşîkâne ve hasb-i hâl-i dil-i divâne olmağın bî-bahâne sebt olundu. *Bejt:*

Ol saçı leyli umardum baña mecnûnum diye

Gezmesün gelsün belâ tağında maḥzûnum diye

Yoluña cān virmege anuñçün ikrār eyledüm

Habs idüp çāh-ı zenehdānuñda medyūnum diye (Solmaz, 2005: 102)

Şemsî Ahmed Paşa: Bu ğazel ki hep ḥasb-i ḥāl-i ‘āşıkāndur mihr gibi zuhūra gelüp leme‘ ān u dirāḥşān olup şebt olundu. *Ġazel* :

Sīneme yāre uran ḥançer-i dil-cūyuñdur

Dili medḥūş iden ol kākül-i ḥōş -būyuñdur

Ṭolanursun ne ‘aceb uçmağa kūy-i yāre

Çeken ey dil seni ya ḥākūñ ya şuyuñdur

Ser-be-ser vādī-i gülzār-ı maḥabbetde bugün

Bülbüli mest iden ey ğonce dehen rūyuñdur

Beni ḳatlı itmege ḳaşd eyler imiş ğamzelerüñ

‘Āşık öldürmek ezelden bilirüz ḥūyuñdur

Nice biñ bendeñi sen dām-ı belāya şalduñ

Bend iden Şemsî’yi zülfüñdeki bir müyuñdur (Solmaz, 2005: 105)

Ḥ’āce Çelebi: İttifāken bir kere mülākāt-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sümme-i semend-i şabā-reftārın bī-tereddüd ol üftāde-i dil-dāde ḥāk-i rāha düşüp pāmāl-i rüzgār olup bu maṭla‘ -ı bedi‘ yi bī-iḥtiyār ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü naḳş u nigār ḳılmış bu evrāḳda şebt oldı. *Maṭla‘* :

Bī-ḥod oldum eşer-i sümme-i semendin göricek

Ḥālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 134)

‘Ālî Efendi: ...ve ṭab‘ -ı ābdār-ı laṭīfinden Maṭla‘ ü’l-Envār’e muḳābil fikr-i bīkr-i şerīf den Maḥzenü’l-Esrār’e mu‘ ādil Tuḥfetü’l-‘Uşşāḳ nām bir kitāb-ı nādirü’l-mümāsıl ve ḥasb-i ḥāl-i erbāb-ı dil daḥi vücūd buldı (Solmaz, 2005: 185).

Bidârî: Bu bir kaç maṭla' u beyt ki ḥasb-i ḥāl-i 'āşıkân-ı bî-mecāl ü şâhid-maḳâl ol şâ'ir-i şîrîn-kelâm-ı mübârek fâlûndür. *Nazm* :

Göz göz oldu cism-i zârum nâvek-i dildârdan
Cümleten çeşm oldım amma doymadum dîdârdan (Solmaz, 2005: 237)

Cevherî: Cevher-i nazmı dürr-i sîrâb gibi olmağın bu maṭla' -ı pür-süz mânend-i şem' -i dil-efrûz ki vaşf-ı ḥübân-ı meh-veş ve ḥasb-i ḥâl-i rindân-ı belâ-keşdür. *Maṭla'*

Ez-mey-i la' l-i bütân çihre ber-efrûhte îm
Çihre efrûhte vü şem' -şifat suḥte îm⁶¹ (Solmaz, 2005: 256)

Şerhî: Bu ebyât-ı pür-nikât ḥasb-i ḥâlidür. *Beyt* :

'Işık ehli dergehünde can terceman çekerler
Ey pâdişâh-ı ḥûban gör kim ne can çekerler

[*Diger*]: Kıddüñ görünce dil nice dürlü cefâ çeker
'Āşıkı gör kapuñda ne resme belâ çeker

Vaşluñ ğamıyla dil elem-i bî-girân çeker
La' l-i lebüñ ḥayâline her demde kan çeker

[*Diger*] : Ḥabîbümsiz baña aġyâr-ı yekdil hep hücüm itdi
Belürdi her taraftan şimdi fitne fitne-kârumsız

[*Diger*] : Tıtalum şerḥ-i cefâ itmedi Şerḥî senden
Sen de inşâf idüben arada gör Allâh'ı (Solmaz, 2005: 369)

Şabrî Çelebi: Ğâyetde eş'âr-ı 'āşıkâne ve ğüftâr-ı rindânesinden bir kaç Fârisî maṭla' -ı âbdâr ki ḥasb-i ḥâl-i efkârdur ihtîşâr üzre sebt olundu. *Ebyât* :

⁶¹ -Güzellerin la'linin şarabından yüzümü parlattık; yüzümüz parladı ve mum gibi yandı.

Zahmî ki zi tîr-i tu resed ber-dil-i çäkem
Çeşmî şevved ü girye koned ber-ser-i hâkem⁶²

Der-çarîk-ı 'ışk-bâzî in ten-i hâkî-nihâd
Âhîr ez-'ışk-ı tu ey şüh belâ ez-pâ fütâd⁶³

Hüsn-i turâ kıyâs be-Yûsuf nemîkonem
Devrân-ı hüsn-i tust tekellûf nemîkonem⁶⁴

Zi-tâb-i mey şevved her geh ki gul gul rû-yı zîbâyeş
Zi-hayret mîşevem medhûş ü maħrûm ez-temâşâyeş⁶⁵

Dâd ez-hicr ü vişâlem ğam-ı 'ışk-ı tu ferâğ
Hest 'âşîk belî ez-ħuld u cehennem fariğ⁶⁶(Solmaz, 2005: 379)

Ziyâyî: Bu bir nice maṭla' u beyt kendinüñ ḥasb-i ḥâlidür. *Şî'r:*

Pertev şalalı gön'lümüze mihr-i cemâlün
Dîdemde mekân eyledi ol mâh-ı ḥayâlün (Solmaz, 2005: 402)

Maḥvî: El-ḥaḫ ṭabî' at-ı şî' riyyesi pesend-i zuraḫâ-yı zamân-ı pāk ve her beyti ḥasb-i ḥâl-i 'âşîkân-ı nâtüvândur ve vird-i zebân-ı cevânân-ı cihândur (Solmaz, 2005: 519).

Yaḥyâ: ...zîrâ ki kitâbları ma' ânî-i dil-fîrîb ile bî-naẓîr ve ser-â-ser ḥikâyât-ı ğarîb ile dil-peẓîr 'ale'l-ḥuşuş Şâh u Gedâsı maḫbûl-i şâh u dervîş ḥasb-i ḥâl-i 'uşşâk-ı dil-rîşdür (Solmaz, 2005: 593).

Buraya kadar aldığımız örnekler şairlerin aşk karşısındaki hasb-i hâlleridir. Divan edebiyatının başlıca teması aşktır. Aşk hakkında divân edebiyatının sözü asla

⁶² - Parçalanmış yüreğime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

⁶³ - Aşıklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şüh belâ, senin aşkından sonunda elden ayaktan düştü.

⁶⁴ - Senin güzelliğini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliğinin çağıdır, abartmıyorum.

⁶⁵ - Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

⁶⁶ - Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariğ kıldı. Evet, âşîk cennet ve cehennemden fariğdir.

tükenmez. Bu edebiyatta her vesile ile aşktan söz edilir (Pala, 2010: 38). Dolayısıyla aşktan bahseden şiirler oldukça geniş yer tutar. Divan edebiyatında âşık, maşuk ve rakip arasında geçen aşkta âşık oldukça eziyet çeken tarafısa da sevgilinin yolunda can vermede kendini borçlu hisseder. Maşuğundan hep eziyet görür. Sevgilinin güzellik unsurları âşığının canına kasteder, onu şaşkına çevirir, tutsak yapar ve ölüme sürükler. Âşık sadece sevdiğini değil ondan bir iz bile görse heyecanını gizleyemez, kendinden geçer. Âşık, maşuk için gözyaşı döker, bunca belaya katlanır. Sevgiliden ayrı kalmamak için çektiği her zorluk ona lütuf gibidir. Tesellisi vuslat ve sevgilinin insafa gelmesini dilemektir. Hal böyle olunca tahammül yolunu seçen aşığa bu kendi hasb-i halini içeren dizeleri dökmekten başka bir çare kalmaz.

Aşkın ikinci hali tasavvufidir. Dünyadan vazgeçip ilahi aşka yönelen âşıklar bu düşünce ile ilgili şiirler yazmışlar, hasb-i hâllerini dile getirmişlerdir. Gaflet uykusundan uyanan âşık cihanın halini idrak eder, dünyadaki haşmet ve yüceliğe aldanmaz, ilahi aşk ile kendinden geçer, dünyaya değer vermez ve tek gerçek aşk olan Allah aşkına yönelir.

H'âce Çelebi: Bu kıt'a-i zîbende-me'âl anlaruñdur ki mäsadağ-ı hâl ve şâhid-mâğaldür.
Kıt'a :

Mağv olup gitmez mürür-ı dehr ile bâkî kalur
Hâme ile şafha-i evrâğda mezbür olan

Şafha-i 'âlem ne resme levğdür kim altına
Neşf eyler bir nefesde üstine mestür olan

Bî-ser ü sāmān gider nā-būd ü nā-peydā olur
Haşmet ü cāh ü celāl-i 'âleme mesrür olan

H'âb-ı gafletden uyan fehm it cihānuñ hâlını
Ey zamāne devlet ü iğbāline mağrür olan (Solmaz, 2005: 133)

Penâhî: Güyā ki bir gün mağāfil-i erbāb-ı hidāyetde şevğ-ı şems-i pür-ğarāretle vecd ü hālet irişüp rağş u semā' a bî-ihtiyār mānend-i zerre-i bî-miğdār girüp bu beyt-i hasb-i hâl-i dil-i bî-ğarār dimiş. *Beyt :*

Şevk-ı Mevlânâ ile tañ mı semâ' itsem bu gün

Zerre lâbüd raqs ider toqınsa şemsün pertevi (Solmaz, 2005: 236)

Hayretî: ...hayfâ ki evâhîr-i ' ömründe dîde-i cihân-bîni ' alîl ve beyne'l-aqrân zâr u zelîl olup bu cihân-ı pür-âşûbdan göz yumup görmez den evvel i' tibâr ile nazar itmeden göz yumup nîk ü bedden geçüp küşe-i ' uzletde nişîmen tutup kendü hasb-i hâlin bu ma'la' da derc itmişdür. *Ma'la'* :

Bu fenâ evde vefâdan görmedi aşla eşer

Bunca yaşlar yaşadı hatta ağardı çeşm-i (Solmaz, 2005: 265)

Hıfzî: Bu gâzel-i mestâne hasb-i hâl-i rindân-ı zamân olduğıcün şâhid-mağâl ve mübeyyen-i hâl ve vaşf-ı mecâlis-i erbâb-ı dünyâ olsun diyü peydâ itmişler. *Gâzel* :

'Âlimüñ mertebesin gör ne kadar ber-terdür

Başdan bezm-i şafâ bir ayağ altı yirdür

Ne kadar vahşi gâzâl olsa da rāmuñdur yār

'Işq-ı dīvāneligin gör ki ne vādîlerdür

'Işq-ı Manşūra felek bay-şifât baş egdi

Ol ne Hāllāc durur gör bu nîce çenberdür

Dehen-i nāzüki ter düşdüğine cānānuñ

Yoğ yire ol lebi nev haţtı yine muğberdür

Söz güherdür dir iseñ Hıfzî-i şāfi-dile gel

K'andan ğayrıda bulunmaz o bir cevherdür (Solmaz, 2005: 272)

Aşk konusundaki hasb-i hâllerden başka şairler, devlet büyüklerinin kendilerine yaptığı ihsanlar için, kendi eğitim durumlarını ifade etmek için, devlet görevine giderken yolda yaşadıkları olaylar için, dönemlerinde yapılmış önemli mekânlar hakkındaki beğenilerini dile getirmek için, kendi hayat hikâyelerini anlatmak için hasb-i hâl içerikli şiirler yazmışlardır.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): Bu maṭla'ı kendülere Ferhad Ağa iltimâsıyla medrese virüldükde buyurmuşlardır tamâmı ḥasb-i ḥâlleridür. *Beyt* :

Sipehr rā çî 'aceb ger koned ri 'āyet-i dün
Ki cuz mütāba'at kār key koned gerdün⁶⁷ (Solmaz, 2005: 155)

Enverî: Ḥadd-ı zātında aḡ u ḳara oḳumamış 'āmîdür amma āteş-bāzlık şan'atinde hemân bir çakım ḳav ve bir pâre yanar od imiş. Her bir zamânda bir dürlü reng ile fitil otları peydâ itmede mâhir ve imdād-ı himmet ile cārî mürekkeḳ düzmege ḳâdir ve şüh-ṭab' -ı nedîm ü zarîf ve yâr-ı laṭîf olduḡı ecilden kendü ḥasb-i ḥâlîn bir maṭla' da derc itmiş budur yazıldı. *Maṭla'* :

Zülfüñle ḥaṭuñ 'ilm-i vefâ baḡsin ider hep
Biri ḳara cāhil birisi cehl-i mürekkeḳ (Solmaz, 2005: 220)

Hüsâm Beg: Bināen 'alā zālîk İstanbul ḳurbünde Ḥazret-i Eyyüb-i Enşārî 'aleyhi'r-rahmeti'l-bārî muḳābelesinde Südlüce nām maḳām-ı sürür-encāmda Ka'be-i 'ārifîn-i güzîn ve teferrüc-gāh-ı erbāb-ı yakîn olan zāviye-i Ca'fer Abād'uñ itmâmı bünyādında buyurduḳları târiḡ-i ḥüb-maḳāl şāhid-ḥâlidür. *Târiḡ* :

Ḥamdülillah ki in ḥuceste-maḳām
Şod besî dil-küşâ ve hem dil-keş

Geşt mülhem zi ḥātîf-i ḡaybem
Ka'betü'l-'ārifîn târiḡeş⁶⁸ (Solmaz, 2005: 276)

Dânişî Efendi: Ol eṣnâda 'Arab-zâde dimekle ma'rûf ve zühd ü taḳvâ ile mevşûf olan Mısr ḳādîsı ile bî-vaḳt keştîye girüp mevsim-i bahârdur diyü baḡr-i bî-pâyâne düşüp Mısr'a revâne oldu. Ol demde bir ḡazel-i âbdâr dimiş üç beyti ḥasb-i ḥâl-i dil-i zâr olmaḡın naḳş u nigâr oldu. *Naẓm* :

⁶⁷ - Felek alçaḡı gözetirse buna şaşılmaz; çünkü felek gözetmeden başka ne yapar ki...

⁶⁸ -Elhamdülillah bu mübarek mekân çok hoş ve güzel oldu. / Bana gayb elçisinden ilham olundu. Tarihi Ka'betü'l-'ārifîn oldu.

Dil uzadursa yaşuma deryâ kenârda
 Âhum çok oynadur anı bu rûzgârda

Bu âh-ı âteşin ile deryâ-yı gamda dil
 Bir keştidür ki bahre şalupdur yanârda

Tek devlet-i vişâli ele girsün ol şehün
 Manşib olursa Dânişî olsun kenârda (Solmaz, 2005: 298)

Fânî: Kendü hasb-i hâlin **Belâ-zâde** nâm bir kitâb-ı sürür-encâm nazm itmişdür ziyâde dervîşâne vü muhâkkıkâne vâkı´ olmuşdur belâ-zâdelere nâfi´dür (Solmaz, 2005: 478).

Dil, toplumu ve o toplumu oluşturan bireyleri yansıtır. Dil ve toplum sürekli etkileşim halindedir. “Rothacker, bir kültürün kendisi ve dünya karşısındaki tavrının en iyi ifade alanı olarak dili görüyor:

Bir insan topluluğu ile bu topluluğun şuur muhtevası arasındaki bu kanuni münasebeti, en iyi şekilde onun dilini inceleyerek anlayabiliriz. Herhangi bir dilin sözlüğü bize realitenin bütünü içinde nelerin özel bir kelime ile tespit edilecek kadar dikkate değer olduğunu gösterir (rothacker: 59; Okuyucu 2013: 127)

Tezkirede yer alan hasb-i hâl başlığı altındaki şiirlerimizde şairi ve toplumu yansıtır. Böylelikle dil aynasından dönemi ve şairi seyretmenin inceliğine ve tadına nail oluruz.

1.6.2. Şikâyet

Şikâyet başlığı altında alınan şiirler aslında şairlerin hasb-i hâlidir. Dünyanın zorluklarından, sevgilinin vefasızlığından yakınan şairler şikâyet yoluyla kendi hallerini dile getirmişlerdir. Bu bakımdan müstakil bir isimlendirme dışında hasb-i hâl kavramından çok büyük bir fark arz etmez.

Temerrüd ‘Alî Paşa: Bu maṭla´ -ı Fârisî ol nîkû-şî´âr-ı ´âlî-himmet-i gülzâr-ı ´âlemüñ cefâ-yı hârından be-tarîḳ-ı şikâyet şebt itmişdür.

Ruste ber gird-i dü çeşmem her taraf şad hār-ı gam
Mî-ğored her lahza şad āb-ı gam ez seyl-i sitem⁶⁹

Menem ān ‘andelīb-i gam keşīde
Gulī ez gülşen-i ‘ālem ne-çīde⁷⁰

[*Diger*]: Şāh-ı hayāl-i yār dile her kaçan gelür
Şan şehr-i Mışra Yūsuf-ı gül-pirehen gelür (Solmaz, 2005: 109)

Ahmed Efendi: Bu maṭla‘ -ı maḥabbet-engīz bir dilber-i hūn-rīz-i pūr-sitīz elinden şikāyet-āmīz vāqı‘ olmışdur el içinde meşhūr ve elsīnede mezkūrdür. *Beyt:*

El yüze tutup geçen cānān elinden el-ğiyās
Baña gün göstermez ol fettān elinden el-ğiyās (Solmaz, 2005: 144)

Mu‘īdī: Cümlesinden bir ğazel-i ābdār ki hikāyāt-ı ḥasb-i ḥāl-i rūzgār ve şikāyet-i devr-i bed-girdārdur şebt olundı. *Ġazel:*

Ṭālī ‘üm naḥs olduğı çarḥ-ı sitemgerden midür
Başuma bunca belā dilden mi dil-berden midür

Defter-i ‘uşşāka yazmışsun raḳībi tūtalum
Gel sen inşāf eyle andan ol bu defterden midür

‘Işk mıdur ya gül midür bülbülleri nālān iden
Na‘rası bezm ehlinüñ meyden mi saġārdan mıdur

Düşmene uyma didüğümçün beni düşmen şanur
Dostlar billāhi suç benden mi dil-berden midür

Ey Mu‘īdī gice gündüz gülmeyüp ḳan ağlamak
Kendü kendüñden midür yoḥsa güzellerden midür (Solmaz, 2005: 539)

⁶⁹ - İki gözümün etrafında yüzlerce gam dikenini bitti, her an gözüm zulüm selinden yüz gam suyu içiyor.

⁷⁰ - Ben gam çekmiş ve ālem gülşeninden bir gül dermemiş bülbülüm.

Medhî-i İstanbulî: Sâbıkü'z-zikr anlarıñ haqqında bir ğazel-i âbdâr mânend-i dürr-i şeh-vâr şikâyet tarîkıyla hasb-i hâl-i dil-i zâr diyü sebt itmiş ketb olundu. *Ġazel:*

‘Aklı bend eyledi zülfüñ buluben âzâde
Dil-i bî-çâre saña geldi şehâ feryâde

Virdi kâfirlere her bir şanem-i seng-dili
Ne қаза uğradı bu deyr-i harâb-âbâde

Hüccet ey şâh-ı cihân çünki zer efşân yaraşur
Rûy-i zerdüm süreyin haţtuña ben üftâde

Қаđı olduқа Hüdâ kılduğı cevır ü zecrûñ
Rûz-ı mahşerde cevâbın vire Mazhar-zâde

Mey-i ‘ışk içdi diyü mahkeme-i küyunda
Medhî’yâ қаşdı bu tağyır idesin nâ-şâde (Solmaz, 2005: 548)

1.6.3. Muhakkikâne, Muvahhidâne

Bu başlığımız tasavvufî boyut ve bunun Klasik Türk Edebiyatı’na olan yansımalarıyla ilgilidir. Divan Edebiyatında beşeri aşkın yanısıra tasavvufî aşka da yer verilmiştir. Kimi şairlerimiz beşeri aşka yönelirken kimileri tek ve gerçek aşk olan Allah aşkına yönelmişlerdir ve bu gayede şiirler yazmışlardır. Bunu yaparken tasavvufî terminolojiler kullanmışlardır. Bu tasavvufî terminolojiye göre “şarap” ilahi aşkı temsil eder, “pîr-i mugan” da (meyhâneci) mürşid demektir. “Meyhâne” aşkın öğrenildiği yer, yani tekke veya dergâhın remzidir. “Mahbûb” veya “mâşuk” ise Allah’tır (Akün, 2015: 147). Bu tasavvufî aşk ile söylenen şiirler tezkiremizde muhakkikâne, muvahhidâne, rindâne, mestâne, âşıkâne, dervişâne olarak tanımlanmıştır. Öncelikle muhakkikâne ve muvahhidâne terimlerine bakalım.

Arapça kökenli olan “ muhaqıq” kelimesi, mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimseler için kullanılan bir terimdir. Farsça -âne ekiyle türetilen “muhakkikâne” gerçeği, hakikati araştıran bir kimseye yakışır surette, hakikati gerçeği araştıranı yakışacak yolda anlamlarında kullanılır. Yine

Arapça kökenli olan “muvaḥḥid” kelimesi, Allah’ın birliğine inanan, Allah’tan başka bir şey görmeyen kendini ve başkalarını unutan kimse için kullanılır. Farsça –âne ekiyle türetilen kelime Müslüman bir kimseye yakışır tarzda demektir. Tezkiremizde birbirine benzer olan bu iki terim şiir ve söyleyişi nitelemek için kullanılmıştır.

Mevlânâ Ahmed Harîrî: Ebyât-ı muḥaḳḳıḳâne [ve] ‘âşıkâne dimeden bîgâne degüldür. Bu kıt‘a anlarındur. *Kıt‘a* :

Eger zünnâr-ı ‘ışket ez-ser-i bütân
Bended şeyḥ lâ ikrâhe fi’d-din⁷¹

Ve ger bî-kıble rûy-i tu zâhid
Nemâzî kerd v’eylünlil mu‘şallîn⁷² (Solmaz, 2005: 202)

Rûḥî Çelebi: El-ḥaḳ muşâḥabeti bâde-i dil-küşâ gibi bî-gıṣṣ ve leṭâyif-i ṭarab-efzâsı dilkeş ve şoḥbeti dil-küşâ bu bir nîce ebyât-ı muḥaḳḳıḳâne ve nazm-ı ‘âşıkânesindendür ḳalem-i dü zebâna gelüp bu evrâḳda taḥrîr ü taştîr olundu. *Nazm* :

‘Ömr âḫir oldı cev-r-i firâvan dükenmedi
Öldüm ğamıyla ğuşşa-i hicran dükenmedi

Gözden ḥayâl-i rûy-i cevânan dükenmedi
Dilden recâ-yı vuşlat-ı cânan dükenmedi

[*Diger*] : Şeh-i ‘ışkı serîr-i dilde şâh-ı kâmrân gördüm
Ser-â-ser mülk-i dil ḥükmünde fermânın revan gördüm

Daḫi mihr ü maḥabbet neydügin hiç görmeden kimse
Derûn-ı dilde mihr-i rûyuñı günden ‘ıyân gördüm (Solmaz, 2005: 322)

Rindî: Bu rubâ‘î-i rindâne ḥayli mestâne ve muḥaḳḳıḳâne olmağla ḳalem-i dü-zebâne geldi.

⁷¹ -Eğer şeyh intikam için senin aşkının zünnarını kuşanırsa dinde zorlama yoktur.

⁷² -Zahid senin yüzünü kible edinmeden namaz kılmışsa vay o namaz kılanların hâline. (Kur'an 107/4)

Rubā'ī: Taqdīr ile sübhā olsa dūrd-i mey-i nāb
Zāhid ele alduķca ola mest ü ħarāb

Ayaĝa düşerse kef-i zenān-ı duĝter-i rez
Mevlāyi olup raķs ide anda ħabāb (Solmaz, 2005: 333)

‘Ārif Çelebi: El-ħaķ merd-i ‘ārif ve rümüz-ı umūrdan vāķıf eṣ‘ār-ı dūrer-bārı muħaķķıkāne ve güftār-ı nezāket-güzārı muvaħħidānedür (Solmaz, 2005: 427).

‘Ārif-i İstanbūlî: Eṣ‘ār-ı muħaķķıkānesi ve güftār-ı muvaħħidānesi çok ve pāk ü şāf idüğüne güzāf yok (Solmaz, 2005: 445).

‘Ārifî: Ol vechile rāķım-ı ħurūf-ı tezkire ħāk-i pāyinden çok ma‘ārif taḥṣīl ü tekmīl idüp ba‘z-ı fūnūna vāķıf ve her nesneden āĝāh u ‘ārif-i billah olmuṣdur ve mezkūruñ muvaħħidāne ve muħaķķıkāne eṣ‘ārı çok ve eyüliginde söz yok (Solmaz, 2005: 446).

Fānî: Kendü ħasb-i ħālin Belā-zāde nām bir kitāb-ı sūrūr-encām nazm itmiṣdür ziyāde dervīṣāne vü muħaķķıkāne vāķı‘ olmuṣdur belā-zādelere nāfi’dür (Solmaz, 2005: 478).

Beṣiktaşlı Yahyâ Efendi: Zīrā ki ibārāt-ı belıĝı ser-ā-ser ħaķāyık ve işārāt-ı faṣīhi ser-ā-pā muvaħħidāne ve pūr-deķāyık vāķı‘ olmuṣdur. Bu bir kaç Fārisî ve Türkî beyt anlaruñdur. Tebeyyünen ve teberrüken cem‘ olup bu periṣān evrāķa ūebt olundu. Rumüz-ı ‘ulūm-ı āfāķ ü enfüse vāķıf olan ‘uṣṣāķa mefhūm ü ma‘lūmdur. *Şîr* :

Gerçi der-gencem velî tenhā neyem
Āṣinā-yı cānib-i cānāneyem

[*Diger*]: Varlık ķamu çün bir durur şādî nedür mātem nedür
Gel şeyĝüm ol göster baña ‘ālem nedür ādem nedür

[*Diger*] : Ders-i ‘ıṣķı biz fenā ṣāĝnında taḥṣīl itmiṣüz
Şanmañuz seyr-i Ṣemānî ile tekmīl itmiṣüz

Suhte olup yatduğ tetimmāt-ı talebde nice yıl
Me'kel-i derd içre ğam taşını taķbīl itmişüz

Ey müderrisler nedür bu sa'y-i bī-hāşıl müdām
Bir gün ola diyesiz kim 'ömri ta'tīl itmişüz

Ķāđī ' askerlik müderris manşıbı ednā durur
Āsitān-ı haķķı kevnin üzre ta'cīl itmişüz

Diger: Cihān mülkini 'arifler görüp hōşca mekān dirler
İdinmezler mekān amma hemān hōş ca mekān dirler (Solmaz, 2005:
146)

Penāhî: Bu bir kaç maţla' -ı muhaķķıķāne ve muvaħħidāne anuñdur.

Nazm: Derdden cism-i za'ıfüm şöyle nā-peydā yatur
İremez dest-i ecel peyki ki bī-pervā yatur
Ķatreden kemdür nemi yanında baħr-ı kā'inat
'Işķ dirler bu muħīţ-i dilde bir deryā yatur

[*Diger*]: Gör nīce 'ayyār u tarrār-ı cihandur zülf-i yār
Her girih başında anuñ nīce yüz biñ başı var

[*Diger*]: Zülfi sevdāsıyla ben bŷyı hevāsıyla şabā
İki bī-hāsıllaruz ser-geşte itmiş rŷzgār (Solmaz, 2005: 236)

Tābî: Ħadd-ı zātında pāk meşreb ve lāubāli-mezheb olmağın hemīşe geşt ü güzār-ı memālik-i 'Arab itmeden hālī degŷl ol yār-ı şadıķuñ iki zebān ile kendü hālīne muvāfiķ muvaħħidānesi ħŷb ve ğŷftār-ı muhaķķıķānesi mergŷbdur (Solmaz, 2005: 243).

Şevķî: Cümle-i nazmı muvaħħidāne ve rindāne vāķı' olmışdur (Solmaz, 2005: 371).

Ža'fi: Ser-ā-ser eş'ārı taşavvuf ile müzeyyen ve cümle-i güftārı muvaḥḥidāne ve mübeyyen vāḳı' olmuşdur. Bu ğazel anuñdur şāhib-sülūka nāfidür. *Ġazel:*

Oḳıdum ümmü'l-kitābı añladum esrārını
Bilmişüm seb'a'l-mesānī dil-berüñ dīdārını

Arz mülkümdür benüm 'ışḳ ile şāh-ı 'ālemüm
Genc buldum istemem dehrüñ zer ü dīnārını

Añladum bu ḳālīb-ı ādem neden endāzedür
Noḳtadan fehm eyledüm remz ü rümūzuñ vārını

Ṭutmuşum elde kitābum olup aşḫāb-ı yemīn
Nuṭḳ-ı ḫaḳḳı añlayup bildüm nedür güftārını (Solmaz, 2005: 399)

Ṭab'î: 'Ulūm-ı 'Arabiyye'de aḳrānı içre müṭāla'āsı pāk ve eşnāf-ı şī'r bilmede cüst ü çālāk zebān-ı Fārisī'de ebyāt-ı muvaḥḥidānesi ḫüb ve Türkī'de kelimāt-ı rindānesi mergüb (Solmaz, 2005: 403).

Fazlî Çelebi: Mezḳūruñ biñ dāne muvaḥḥidāne rubā'īsi vardur. Biñden birin ḳalem-i dü-zebāne tesvīd idüp beyān ider. *Rubā'ī:*

Yenbū'-ı vücūd ya'nī ser-çeşme-i hü⁷³
K'olmuş bu nigün taş anuñla memlū
Feyzinde anuñ naḫl bulunmaz ammā
Her kişi alur feyzini miḳdār-ı sebū (Solmaz, 2005: 466)

Lâyhî: Ol yegāne-i ferzāne eş'ār-ı muvaḥḥidāne ve muḫaḳḳıḳāne dimede bī-naẓīr ve faḳr u fenā ehli yanında dil-peẓīr geçinür (Solmaz, 2005: 500).

Lâzımî: Bu maṭla'-ı muvaḥḥidāne ol yār-ı yegānenüñdür. *Maṭla' :*

⁷³ -Varlık kaynağı, yani onun kaynağı

Keşretinden bir iki hemdem ile dünyānuñ

Seyr-i deşt-i ‘adem it ‘ālemi var tenhānuñ (Solmaz, 2005: 506)

Muhyî Çelebi: Eş‘ār-ı muvaḥḥidānesi bî-ḥadd ve güftār-ı şā‘irānesi lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 530).

Yûsuf: Eş‘ārı muvaḥḥidāne ve güftārı rindāne vāḳı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 598).

Muhakkıkāne ve muvaḥḥidāne şiirler yazan şairlerimizin yaşamlarına baktığımızda hepsinin tasavvufa yönelip bir şeyhe, bir dergāha bağlandığını ya da kendilerinin şeyh olduğunu tespit ettik. Aralarında kutsal mekânları ziyaret eden, hac görevini yerine getirenleri de vardır. Tek tek ele alırsak;

Rûḥî Çelebi, Şeyh Mahmûd Efendi’ye bağlanmıştır. ‘Ârif-i İstanbûlî, Mısır’a giderek Gülşenî dergâhına bağlanmış ve orada kalmıştır. ‘Ârifî, tasavvufa yönelmiş, devrin meşhur sufilerinin sohbetlerine katılarak onların hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra hac görevini yerine getirmek için Mekke’ye gitmiş, burada bulunan Arap ve Acem âlimlerinin ilim meclislerine katılarak onların bilgilerinden istifade etmiştir. Fânî, Halveti şeyhlerinden Zarifî Hasan Efendi’ye intisab etmiş, uzun süre yanında kalarak tasavvufî sülukunu tamamlamıştır. Beşiktaşlı Yaḥyâ Efendi’nin kendisi mutasavvıf ve âlimdir. Beşiktaşta dergâhı vardır. Penâhî, Konya mevlevihanesinde mesnevihanlık ve şeyhlik yapmıştır. Tâbî, tasavvufa yönelerek devrinin meşhur mutasavvıflarından Molla Hudavendigâr’ın dergâhında uzun süre kalmıştır. Şevḳî, rintlik yolunu seçmiştir. Fazlî Çelebi, zahiri ilimlerle uğraşırken hocası Üsküplü Rıyazî’nin de etkisiyle tasavvufa meylederek Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolu şeylerinden Hasan Zarifî Efendi’ye intisab etmiştir. Lâyihî, tasavvufa meylederek İbrahim Gülşenî’ye intisab edip Mısır’a gitmiş ve bir müddet hizmet etmiştir. Muhyî Çelebi, tecride girmiş, uzun yıllar Mekke ve Medine’de yaşadıkdan sonra Şeyh İbrahim Gülşenî’ye intisab etmiştir. Yûsuf, Mısır’da Şeyh İbrahim Gülşenî’ye intisab etmiş daha sonra Mevlevîliğe geçerek Konya’da Mevlana dergâhını ziyaret etmiş, Edirne Muradiye Dergâhı postnişini olmuştur.

1.6.4. Dervîşâne

Dervîş, târikata girip bir şeyhe bağlanan, onun izinde Hak yolunda yürüyüp nefsini ıslâh eden, varlık iddasından geçip Allah'ın birliğini bütün kâinatta görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, tarikât müntesibidir (Kubbealtı Lugati). Dervîşâne, dervîş olana yakışacak surette, dervîşçesine anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Dervîş hakikat yolunun yolcusudur, dervîşâne şiirde hakikate ulaşma yolunda bir araçtır. Bu hakikatde Allah aşkıdır.

Hükmi Beg: Bu gâzel-i dervîşâne ol yâr-ı ferzânenüñdür. *Gâzel:*

Şüret-i zâhir ile gerçi ki 'âlî-şânuz
Hâk-i râh-ı fuqarâ bende-i dervîşânuz

Tâcımız şîşe-i mey hâtemimiz câm-ı şarâb
Tahtımız meyledür şimdi Cem-i devrânuz

'Arşa-i hâkde n'eyler bize esbâb-ı gurûr
Bir iki gün bu fenâ tekyede çün mihmânuz

Düşeli küh-ı gam-ı 'ışkına ol Şîrîn'ün
Şimdi Ferhâd gibi bî-ser ü bî-sâmânuz

Hükmi'yâ çün bize erbâb-ı kemâl oldı zahir
Luţf-ı tab' ile bu gün Enverî vü Selmân'uz (Solmaz, 2005: 277)

Mevlânâ Sünnî: Nazm-ı dürer-bârı dervîşâne vü muhakşikâne vâkı' olmuştur (Solmaz, 2005: 346).

'Arşî: Bu matla' -ı dervîşâne ol şâ'ir-i 'arş-âşiyâne eş'arındandır hasb-i hâl-i erbâb-ı tarîkat ve vaşf-ı hâk-nîşinân-ı kûy-i haqîkatdür naşş u nigâr-ı ber-şahîfe-i rûzgâr oldı.
Matla'

Bize dek geldi gerçi kim firāz-ı kŭy-ı cānānuñ

Hele biz űstine yol sŭrdŭk alçaqdan gelŭp anuñ (Solmaz, 2005: 435)

Fānŭ: Kendŭ ḥasb-i ḥālin Belā-zāde nām bir kitāb-ı sŭrŭr-encām nazm itmişdŭr ziyāde dervīşāne vŭ muḥaqqıkāne vāqı´ olmişdur belā-zādelere nāfi´dŭr (Solmaz, 2005: 478).

Gedāyŭ: Ehl-i kalem zŭmresinden dervīş-meşreb ve peyrev-i ehl-i ṭarab olmağın ol şā´ir-i sāḥir ḥānkāh-ı Ḥāzret-i Mollā Ḥŭdāvendigāra ilticā idŭp ol dergāh-ı gerdŭn-medārda nice mŭddet mŭcāvır olup taḥşil-i Meşnevī ve tekmil-i Ma’nevī kılmış ve kitābet-i nesta’līkda kātībān-ı diyār-ı Rŭm iḥre ḥālā bī-mişl ű bī-mānend ve ebyāt-ı dervīşāne ve kelimāt-ı muḥaqqıkānesi pesend-i erbāb-ı dil ve ḥasb-i ḥāl-i cevānān-ı mihr-i kesel vāqı´ olmişdur (Solmaz, 2005: 494).

Dervīşāne sŭzcŭğŭ muhakkıkāne terimiyle birlikte kullanılmıştır. Konu olarak muhakkıkāne ve muvahhidāne şiiirden farklı değıldir.

1.6.5. Tasavvuf-āmiz

Tasavvuf, insanın Allah’ın birliğinin zevkini bŭtŭn benliğinde hissederek kendi iḥ āleminin derinliklerine ve dış ālemin sırlarına ermek iḥin takip ettiğŭ dŭřŭnce ve amel sistemidir. Tasavvuf-āmiz olarak nitelendirilen şiiirler de tasavvufu konu alan icraatlardır.

Tezkirede tasavvuf-āmiz bařlığŭ altında ele aldığımız şairlerin bu tarzdaki şiiirlerin űrnek verilmesi de tasavvufi eserlerinin varlığından bahsedilmiştir.

Sŭrŭrŭ Efendi: Eş´ār-ı taşavvuf-āmizi bī-ḥadd ve gŭftār-ı taḥayyŭl-engizi lā-yu´addur (Solmaz, 2005: 148).

Uřŭlŭ: Mezkrŭn ebyāt-ı pāki bī-nażir ű bī-ḥadd ve kelimāt-ı taşavvuf-āmizi dil-pezir ű lā-yu´addur (Solmaz, 2005: 201).

Ḥayretŭ: Ḥaqqā budur ki eş´ār-ı ṭarab-engizi ve gŭftār-ı taşavvuf-āmizi ḥŭb ű mergŭbdur (Solmaz, 2005: 265).

Semâ'î: Tab´ -1 şâfi-i sihr-nümâsı selâset-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pāk edâsı fetânetle ma´ rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şûrî: Eş´ arı taşavvuf-âmîz ve güftârı maḥabbet-engîz ve ma´ lûmâtı muşâḥabet ile şî´ rinden ğarrâ diyü meşhûr ve ba´ zı nazmı daḥi maḳbûl-i ṭabâyi´ -i şu´ arâ-yı şûrîde-ḥâl ve pesend-i nüdemâ-yı perîşân-me'âldür (Solmaz, 2005: 370).

Günâhî: Ekşer-i eş´ arı taşavvuf-âmîz ü meşel-engîzdür (Solmaz, 2005: 494).

Muhyî-i Konevî: Hâtır-ı ´ âtırı envâ´ -ı ´ ulûma şâmil ve her birisinde gereği gibi kâmil ve hemîşe tevekkül ile dergâh-ı İlâhî-penâh ve fûnûn-ı ma´ ârif ile ´ ârif-i billah kimesnedür ve zebân-ı selâsede eş´ ar-ı taşavvuf-âmîzi ve güftâr-ı neşâyiḥ-engîzi vâfir ve şanâyi´ -i şî´ re ḳâdir kimesnedür (Solmaz, 2005: 518).

Sonuç olarak bu dört başlık Divan Edebiyatı'nın tasavvuf boyutuyla ilgilidir. Tasavvuf insanın bütün mertebeleri aşarak Allah'a ulaşma gayesini konu edinir. Bazı şiirlerdeki mazmunlar din dışı gibi görünse de tasavvufi imgelerle doludur. Tezkirede geçen bu imgelerden birkaçı şöyledir:

Aşk (Sevgi): İlâhî aşk, kulun Allah'a olan sevgisi

Âşık (seven): Allah'a erişmek isteyen

Şarap (içki): İlâhî aşk

Câm (kadeh, içki bardağı): Âşığın kalbi (Pala, 2010: 440-442)

1.6.6. 'Âşıkâne, Rindâne, Mestâne

Divan şiirinin ana teması aşktır. Aşk teması ile yazılmış şiirler ise 'âşıkâne olarak vasedilmiştir. 'Âşıkâne şiirlerin konusunu sevgiliye duyulan aşk, ondan görülen eziyet, sevgilinin güzellik unsurlarının vefasızlığı ve acımasızlığı, aşğın çok acı çekmesi oluşturur. Rind de seven insanı temsil ettiği için şiirler hem 'âşıkâne hem rindâne olarak tanımlanmıştır. Rint sevgiliye ve içkiye bağlıdır. Aşk sarhoşluğu çeker böylece şarabı, meyhaneyi, eğlenceyi konu alan mestâne şiirler oluşur. Âşık, aşk sarhoşudur, sevgiliye duyduğu aşkla içmeden de sarhoştur.

Ânî Efendi: ...ve şanāyi‘ -i şî‘ rden ḡabîr ve mu‘ ammā ve ‘ arūz ü kā fiye bilmede dilîr ve ḡāḡır-ı deryā-mü’ eṣṣiri nazm ü neṣr cānibine māyil ve her birinde geregi gibi kāmîl ve tevsen-i ṡab‘ ı vādî-i şî‘ rde cüst ü çālāk ve eṣ‘ ār-ı ‘ aşıḡānesi sūznāk ve ḡüftār-ı rindānesi ‘ uyūbdan pāk ve ser-ā-ser ḡasb-i hāl-i rindān-ı derd-nāk vāḡı‘ olmuṣdur (Solmaz, 2005: 203).

Ümîdî Efendi: ‘ Āşıḡāne ve rindāne ebyātından bir kaç dāne Fārisî ve Türkî maṡla‘ -ı muṣanna‘ tesvîd olunup ṣebt olundu. *Nazm* :

Zülf-i tu ṣod ez-dest-i tu maḡzūn u perîṣān
K’ü nîz çü men kerde fūrū ser-be-girîbān⁷⁴ (Solmaz, 2005: 204)

Âḡehî: Eṣ‘ ār-ı ‘ aşıḡānesi ḡüb ü bî-ḡadd ve ḡüftār-ı rindānesi mergūb ü lā-yu‘ addur. Cümlesinden bir iki maṡla‘ ḡül gibi ṣükūfte ve dürr gibi sufte olup taḡrîr ü taḡrîr olunur. *Nazm* :

Ref‘ eylemez yüzünden ol ḡonce-leb niḡābı
Açılmaz ehl-i ‘ işḡa def‘ eylemez ḡicābı (Solmaz, 2005: 211)

Ümîdî: Ebyāt-ı rindānesinden bu bir kaç beyt-i mestāne yazılıp taḡrîr ü taṡṡîr olundu. *Nazm* :

Bu ḡün meclîsde sāḡî sāḡar almaḡ dest-i dilberden
Heman bir ḡül ḡoparmaḡ gibidür ṣāḡ-ı ḡül-i terden (Solmaz, 2005: 214)

Âlî: Bu bir nîce ‘ aşıḡāne vü rindāne nāzūkāne maṡla‘ anuñ eṣ‘ ār-ı muḡayyel ve ḡüftār-ı pür-meṣelindendür. *Nazm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bāde-i ḡamrā
Niḡāruñ aḡzın arar rāzın açmaḡa ḡüyā (Solmaz, 2005: 222)

⁷⁴ - Zülfün senin elinde mahzun ve perişandır çünkü o da benim gibi başını öne eğmiş.

Belîgî: Eşnâf-ı şî' re kâdir ve edâ-yı belîg ile şâ' ir ve eş' âr-ı belâgat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür. ' Âşıkâne gazelleri çok ve nefis ü selîs idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 237).

Terâşî: Bu ebyât-ı ' âşıkâne ve nazm-ı rindâne anuñdur ki iş' âr olundu. *Şi' r* :

Çāk çāk eylerse cismüm yiridür şemsîr-i ' ışk
Cânuma geçmişdür ey kaşı kemānum tîr-i ' ışk (Solmaz, 2005: 245)

Şânî Beg: Hâlâ zihn-i pâki ebyât-ı ' âşıkâne ve nazm-ı rindâne demekle râğıbdur (Solmaz, 2005: 246).

Haydar Çelebi: Bu bir iki beyt-i ' âşıkâne anuñdur ki sebt olundu. *Nazm* :

İñlerin ta şubha dek sen peyker-i meh-pâreden
Ağlarum aḡşama dek eşküm gibi seyyâreden
Tatlu cânumdan uşandum acı acı ağlarum
Ayrı düşelden berü ol la' l-i şeker-pâreden

[*Diger*] : Bağlamış niçe gönül her müyinuñ bir târına
Kimisin aşmış kimin yakmış daḡi envârına (Solmaz, 2005: 267)

Hamdî-i Burûsevî: Mezkûr tekrâr burc-ı evliyâyâ gelmede bu gâzel-i ' âşıkânı edâ itmişlerdür. *Gâzel* :

Mürde-i ' ışk olanuñ gonce-i dil şad-çâkidür
Görinen nergis çemende dîde-i gamnâkidür
Şuçı yokdur dilberüñ bakdukça ammâ âdemi
Öldüren çeşm-i siyâh u gamze-i bî-bâkidür

Lâlenüñ hep yanduran şimdi fitil-i dâğını
Bir mehüñ Bağdâd'da ruhsâr-ı âteş-nâkidür

Luţf idüp çöz düğmeni it tûṭî-i gūyâ beni
Böyle sîne şâ'irüñ âyîne-i idrâkidür

Şüphe yokdur ey gül-i pâkîze-ıynet Hamdi'yi
Eyliyen ser-ḥalkâ-i 'uşşâḳ 'ışḳ-ı pâkidür (Solmaz, 2005: 269)

Ḥüseynî-i Bağdâdî: Bu rubâ'î-i mestâne daḥi ol şâ'ir-i zîbânuñdur şebt olundu. *Rubâ'î*

Der-faşl-ı bahâr ḥorden-i bâde ḥoş est
Ḥorden-i mey-i nâb bâ-ruḥ-ı sâde ḥoş est
Şaḥn-ı çemenî bâşed ü men bâšem ü yâr
Esbâb-ı ṭarab müdâm âmâde ḥoş est⁷⁵ (Solmaz, 2005: 271)

Ḥayderî: Bu bir kaç beyt-i mestâne ve süznâk-ı rindâne ve pâk anuñdur şebt olundu.
Nazm :

Başında od yanar her şeb iderse girye lâyıḳdur
Diyemez ḥâlini rüşen dili şem'üñ tolaşıḳdur

[*Diger*] : Hümâ-yı 'ışḳ-pervâz ol gel ey can murḡi tenden geç
'Alâyıḳdan mücerred ol yüri ḳayd-ı bedenden geç

Dimekten zülf-i dilber gibi 'âlem müşk-bâr olmaz
Gerekse ey şabâ her gice şahrâ-yı Ḥoten'den geç (Solmaz, 2005: 274)

Zihni: Beher ḥâl bu maṭla' -ı rindâne ol ferzâne-i zamâne eş'ârındandır. *Maṭla' :*

Câm-ı 'ayşum yire çalduñ ḥâke yeksân eyledüñ
N'itdüñ ey sâḳî-i devrân göz göre ḳan eyledüñ (Solmaz, 2005: 311)

⁷⁵ - Bahar mevsiminde şarap içmek güzeldir. Saf şarabı güzel yüzlü biriyle içmek güzeldir. Yeşil bir bahçe olsun, ben olayım bir de yar olsun. Eğlence gereçlerinin sürekli hazır olması güzeldir.

Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı gâzelde ‘ âşîkâne dîvân tertîb idüp maqbûl-i ehl-i ‘ irfân olmuştur (Solmaz, 2005: 364).

Mevlânâ Şuhûdî: Hadd-ı zâtında şüh-tab‘ ve hûb-şoḥbet ve zât-ı pâki ma‘ rifetle ârâste ve zîhn-i şâfi hikmetle pîrâste eşnâf-ı şî‘ re kâdir ve zebân-ı Fûrs ü Nevâyî’de mâhir şu‘ arâ-yı Rûm içre edâ-yı pâk ile meşhûr ve hûsn-i i‘ tîkad ile efvâhda mezḳûr eş‘ âri rindâne ve güftârı ‘ âşîkânedür (Solmaz, 2005: 368).

Şabrî Çelebi: Ğâyetde eş‘ âr-ı ‘ âşîkâne ve güftâr-ı rindânesinden bir kaç Fârisî maṭla‘ -ı âbdâr ki ḥasb-i hâl-i efkârdur ihtîşâr üzre şebt olundu. *Ebyât*:

Zahmî ki zi tîr-i tu resed ber-dil-i çâkem
Çeşmî şevved ü girye koned ber-ser-i ḥâkem⁷⁶

Der-ṭarîḳ-ı ‘ ışḳ-bâzî in ten-i ḥâkî-nihâd
Âḥîr ez-‘ ışḳ-ı tu ey şüh belâ ez-pâ fütâd⁷⁷

Hûsn-i turâ kıyâs be-Yûsuf nemîkonem
Devrân-ı hûsn-i tust tekellûf nemîkonem⁷⁸

Zi-tâb-i mey şevved her geh ki gul gul rû-yı zîbâyeş
Zi-ḥayret mîşevem medhûş ü maḥrûm ez-temâşâyeş⁷⁹

Dâd ez-hicr ü vişâlem ğam-ı ‘ ışḳ-ı tu ferâĝ
Hest ‘ âşîḳ belî ez-ḥuld u cehennem fâriĝ⁸⁰ (Solmaz, 2005: 378)

Şıdkî-i Diger: Bu maṭla‘ -ı ‘ âşîkâne ol cevân-ı yegânenüñdür. *Maṭla‘* :

⁷⁶- Parçalanmış yüreğime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

⁷⁷- Āşîklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şüh belâ, senin aşkından sonunda elden ayaktan düştü.

⁷⁸- Senin güzelliğini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliğinin çağıdır, abartmıyorum.

⁷⁹- Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

⁸⁰- Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariĝ kıldı. Evet, âşîḳ cennet ve cehennemden fariĝdir.

Ayırup ben 'āşık-ı dil-ḥasteden cānānumı

Ey felek ḥayf eyleyüp alduñ bedenden cānumı (Solmaz, 2005:387)

‘İzârî Celebi: Püşide olmaya ki pâdişâh-ı kām-yâb a' nî Sulţān Süleymān-ı felek-cenāb sālîk-i rāh-ı şavāb olup yasağ-ı bâde-i nāb itdükde ol şā' ir-i şîrîn-kelām bâde-i gül-fām ile meyhâne ḥaqqında bir maṭla' -ı mestāne dimişdür şebt olundu. *Maṭla'* :

Meyhāneler ḳapandı vü bitdi şarāb işi

Devşür simāṭ-ı 'işreti oldı ḥōş -āb işi (Solmaz, 2005: 424)

Ġınâ'î: Güftarı muşanna' ve eş' arı mülemma' ve ğazel-i muḥayyel-i pür-meşel vāḳı' olmışdur ve bu bir kaç maṭla' -ı 'āşıkāne vü rindāne anuñdur şebt olundu. *Şi' r:*

Beni ferdāya şalduğūñ bu gün ey ḳāmeti tūbā

Şikāyet eyleyem Ḥaḳ ḥazretine olıcaḳ ferdā (Solmaz, 2005: 458)

Fânî: Bu rindāne vü mestāne ğazel ol pîr-i bî-bedelüñdür. *Ġazel:*

Devr-i la' lüñde senüñ mey-ḥāre bir ben bir ḥabāb

Baş açık yaluñ ayak āvāre bir ben bir ḥabāb

Sāde dil-i şāf derūnuz eylerüz āyîne-vār

Pāk çeşm ile nazar dîdāre bir ben bir ḥabāb

Destüñe Cem gibi cām al cān ile başı senüñ

Gelmişüz ayağına işāre bir ben bir ḥabāb

Raḥt u baḥtın şuya şalmış bāda virmiş varını

Bî-dil ü bî-ḥānūman bî-çāre bir ben bir ḥabāb

Kā'inātı hiçe şatmış dehri almaz 'aynına

Var mıdur dirlerse Fānî-zāde bir ben bir ḥabāb (Solmaz, 2005: 479)

Vaşfi: Bu güftâr-ı ‘ aşîkâne ol yâr-ı yegânenüñdür.

Meded öldüm baña bir çâre didüm didi o yâr
Mübtelâ-yı marîz-i ‘ işk olana çâre mi var

[*Diger*] : Bâde-i gül-rengsiz ‘ âlemde bir dem degül
Bezm-i ‘ âlemden haber dâr olmayan âdem degül

[*Diger*] : ‘Uşşâka cefâyı o perî bî-sebeb eyler
Ağyâra velî mihr ü vefâyı ‘ aceb eyler (Solmaz, 2005: 582)

1.7. Eserin Yapısına Ait Bazı Unsurlar

1.7.1.San’at

Tezkirede şairin şiir sanatında göstermiş olduğu başarı değerlendirilmiştir. Şiir sanatı için “şanâyi’ -i şi’ r ve şanâyi’ -i nazm” terkipleri kullanılmıştır. Şairin şiir sanatında göstermiş olduğu başarı övülmüştür. Şairlerin şiir sanatındaki başarıları için “kava’ id-güster, habîr, pirâste, âgâh, mâhir, ma’ rûf, kâmil, dilîr, behremend, sâlik, kâdir, kâmil” sıfatları kullanılmıştır. Cümleler bir bütün olarak ele alındığında kafiye ve aruzu bilme ve kullanma becerisi, şairin kaside, gazel, mesnevi, mu’amma türünde göstermiş olduğu başarıların da ele alınması şiir sanatındaki başarının vurgulanması açısından tamamlayıcı unsurlardır diyebiliriz.

Hayâlî Efendi: ...ve maqbûl-i mükerrem emirü’l- kelâm ve efşâh-ı fuşâhâ-yü’l-enâm mübdi’ -i bedâyi’ -i ma’ ânî ve mazhar-ı şanâyi’ ü’l-beyânı olmışdur (Solmaz, 2005: 147).

Sürûfî Efendi: ...ve şanâyi’ -i şi’ rde ma’ lûmât-ı pâk birle kava’ id-güster ve fûnûn-ı ‘ arüz ü kâfiye bilmede hünerver ve üç zebân ile nazma kâdir ve her birinde hûb ü mâhirdür (Solmaz, 2005: 148).

Ânî Efendi: ...ve zebân-ı Fûrs’üñ dırûb-ı emşâli zabtında bî-nazîr ve şanâyi’ -i şi’ rden habîr ve mu’ ammâ ve ‘ arüz ü kâ fiye bilmede dilîr ve hâtîr-ı deryâ-mü’essiri nazm ü

neşr cānibine māyil ve her birinde gereği gibi kāmil ve tevsen-i ṭab´ ı vādī-i şī´ rde cüst ü çālāk ve eş´ār-ı ´āşīkānesi sūznāk ve güftār-ı rindānesi ´uyūbdan pāk ve ser-ā-ser ḥasb-i hāl-i rindān-ı derd-nāk vāķı´ olmuştur (Solmaz, 2005: 203).

Eflātūn-ı Acem: Ḥadd-ı zātında mezkūr Eflātūn bi’ṭ-ṭab´ envā´ -ı ma´rifetle müzeyyen ü ārāste ve şānāyi´ -i nazm-ı pāki bilmekle pirāste ve ḥaṭṭ-ı nesta’lık yazmada ḥōş -nüvis-i zamān ve tezḥīb ü taşvīrde Mānī-i cihān ü Bihzād-ı devrān idi (Solmaz, 2005: 205).

Āgehī: Kuzātından şuḥ-ṭab´ u ḥōş -şoḥbet ve şā´ir-i metīn ve sāḥir-i dil-ḥāḥ aqşām-ı şī´ re kādīr ve şānāyi´ -i nazmdan āgāh ve bī-ķayd ü lāubāli olduğı ecilden ṭab´ -ı güher-rīzi vü dil-i şeker-bīzi hūnerle māyil ve ol fenne māhirdür (Solmaz, 2005: 209).

Emānī: Dānişmend zümresinden ṭab´ -ı nāzūki fūnūn-ı ´ulūm ile ārāste ve şānāyi´ -i şī´ r ile pirāste ḥāṭır-ı ´āṭır cānib-i nazma māyil ve pesendīde-i erbāb-ı dil kimesnedür (Solmaz, 2005: 215).

Behiştī Efendi: ...ḥaḳķā budur ki gāyetle zārīf ü laṭīf ḥōş -şoḥbet ve pūr-dānā-dil pūr-himmet ve sanāyi´ -i şī´ rde ve sāir ´ulūmda kāmildür (Solmaz, 2005: 226).

Başīrf: ...ve üslūb-ı müḥāverede bī-hemtā envā´ -ı leṭāyife kādīr ve şānāyi´ -i şī´ rde māhir iki zebān ile ebyāt-ı nāzūke mālik ve hemīşe ma´arife sālik imiş (Solmaz, 2005: 233).

Ḥıfzī: Kemāl-i kābiliyyetden ´ilm-i zāhire meşğul iken terk-i ´alāyīķ-ı dūnya idüp ṭarīķ-ı taşavvufa sālik olup ol vādīden çok nesneye mālik olmuştur ve bir miķdar zamān siyāhat ṭarīķı ile Rūm İli’ne seyr ü sülūk idüp ma´rifet-i cüz’ī ve küllī kesb itmiş şānāyi´ -i şī´ rden ḥabīr ve zebān-ı Fārisī ve Nevāyī bilmede bī-nażīr ve ḥadd-ı zātında ol ṭūṭī-i şeker-ḥā-yı ḥōş -edā ḥıfz ile ḥāfız-ı kelām-ı Ḥudā’dur (Solmaz, 2005: 272).

Ḥayālī Beg: El-ḥaḳ elfāz-ı nefis-i pāk ile Rūm’uñ Ḥāfız-ı Şirāz’ı ve edā-yı selīs-i bülend ile şu´arānuñ ser-firāzı ve diķķat-iḥayālde taḥayyülāt-ı kemāl ile mevşūf ve şānāyi´ -i şī´ rde şu´arā-yı ´Acem gibi rengīn-maķāl ile ma´rūfdur (Solmaz, 2005: 278).

Rey'i Karahıřârı: Hemıře cān u dilden ma' rifet semtine tālib ve faẓl u hūner cānibine zātı māyil ü rāğıb ve ğāyetde seri' kātıb ve muřāḫabeti nazmına ğālib ve ẓarāfeti maḫbūl-i erbāb-ı ma' ārif ve řanāyi' -i ři' rden āġāh ve fūnūna vāqıfıdır ve řu' arā vū ẓurafā içre řarı Rey'ı dimekle meřhūr ma' ānı-i reng-ā-reng bulmaġla efvāḫda mezkūrdur (Solmaz, 2005: 327).

Şabrı Çelebi: ...ve řanāyi' -i ři' rde kāmıl-i řā' irān-ı cihān ve ' arūz u kāfiye bilmede yegāne-i zamān řelāřet-i inřā ile Vařřāf-ı devrān ile tevāmān ve aḫsām-ı ři' rūñ kavāid-i cüz'ı vū küllisine kādır ve her bir fende ūstādān-ı pıřın gibi māhir (Solmaz, 2005: 378).

Şāni'ı: Fūnūn-ı ma' ārifle aḫrānı içre bı-naẓır ve řanāyi' -i nazımdan ḫabır ve eř' ār-ı ' ařıķānesi ve ġıftār-ı mestānesi dil-peẓirdür (Solmaz, 2005: 389).

'Alāyi: ...ve řanāyi' -i ři' riyyede hūnerverler içre dilır ve ařḫāb-ı faẓl u cūd yanında benām ve su-ḫen-verān-ı zamān u mır-keleām bu bir iki beyt-i a' lā ol yār-ı ' allāmenüñdür (Solmaz, 2005: 415).

'İlmı: Ḫālā her an yārān ile mübāḫaře-i ' ilmi ve her dem tetebbu' -ı řanāyi' -i eř' ār-ı ' Acemı idüp fūnūn-ı ' arūz ü kāfiye bilmede sāyır yārān gibi ḫūb ve eř' ārı merġūb olmadan ḫālı degüldür (Solmaz, 2005: 445).

Ferāġı: ...ve řanāyi' -i ři' rden behremend ve her vechile ṭab' -ı řāfı vādı-i nazımda řu gibi revān ve zıhn-i pāki zekā-yı dil-cū ile pesend-i pır ü cevān ve edā-yı Nevāyi'de feraḫ-baḫř ve zebān-ı Fārisı'de ġıftarı dil-keř ṭarz-ı inřāda kābil (Solmaz, 2005: 475).

Mevlānā Kātıb: Ṭaraf-ı řařāyid-i pūr-fevāid ü řanāyi' e sālİK ve nūḫūd-ı Meřnevı-i pūr-Ma'nevı'ye mālİK ' arūz bilmede pūr-hūner ve kāfiye ūzre bir lūġat-ı mu'teber yazmıřdur ki maḫbūl-i ṭab' -ı erbāb-ı ' irfān ve memdūh-ı zıhn-i suḫen-verān-ı zamāndur (Solmaz, 2005: 497).

Mecdı: ...ve řanāyi' -i eř' ārdan ve eřnāf-ı inřādān behremend ve gereġi gibi her birinde dāniřmend-i hūřmend ḫālā anda yārān içre bı-miřl ü bı-māneniddür (Solmaz, 2005: 510).

Muhyî-i Konevî: ...ve zebân-ı şelâsede eş'âr-ı taşavvuf-âmîzi ve güftâr-ı neşâyiḥ-engîzi vâfir ve şanâyî'-i şî're kâdir kimesnedür (Solmaz, 2005: 518).

Şiir sanatından bahsetmenin yanı sıra Ḥayâlî Efendi'de farklı bir konuya değinilmiştir. Ḥayâlî Efendi'nin belâgat sanatındaki başarısı ele alınmıştır. Belâgat, sözün etkili, güzel ve hitap edilen kimseye, içinde bulunulan duruma uygun düşecek şekilde söylenmesi, fasih ve hale uygun söz söyleme sanatıdır. Belâgat bir ilim olarak üçe ayrılır: maâni, beyân, bedî. Maâni, düzgün ve yerinde söz söyleme kurallarını öğreten belâgat ilminin sözün hâle uygunluğundan bahseden bölümüdür. Beyân, belâgatın teşbih, mecaz, kinâye, istiâre gibi anlatım yollarını, sanatlarını gösteren bölümüdür. Bedî ise maksadı ifadede yeterli olan söze mânâ ve ahenk açısından güzellik verme yollarını gösterir. Ḥayâlî Efendi'de bu ilimlerin hepsinden bahsedilmiş ve mübdî (benzeri görülmemiş güzellikte şiir söyleyen) bir şair olarak bahsedilmiştir.

1.7.2. Hayâl

Tezkirede sanat unsuru “ḥayâl, muḥayyel, taḥayyül” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Şiirlerinde hayal unsuru bulunan şairlere değinilmiş, içerisinde hayal unsuru bulunan şiirlerin başarı durumlarını belirten ifadelere yer verilmiş, bazı diğer türlerde de gördüğümüz gibi hayal unsuruyla öne çıkmış, başarı sağlamış şairlere benzetmeler yapılmış ve hayâlî olarak nitelendirilmiş şiirlerin örnekleri de alınmıştır.

Tezkirede yer alan şairlerden Meḥemmed Efendi, Sürûrî Efendi, Şâbirî Çelebi, 'Ubeydî Çelebi, Mecdî, Ebu'l-fazl Efendi, 'Abdülġanî Efendi, Riyâzî-i Üskübî, Sa'yî Çelebi, Ğmâ'î, Muḥtârî ve Vâlihî-i Üskübî şiirlerinde hayâl unsuru bulunduğu belirtilen şairlerimizdir.

Ebu'l-fazl Efendi: Mezḳür Mevlânâ İdris Sultân Meḥemmed Ğâzî devrinde devr iderek merḥûm Sultân Bâyezîd Ḥân'ın evâilinde Rûm'a gelmiş mevâlî-i fiḥâm içre mevleviyyet ile benâm ve ehliyyetle ahâlinüñ ser-efrâzı olmuş ve mezḳür Sultân Bâyezîd'ün terġibi ile âl-i 'Oşmân'ın ve mu'asırları olan selâṭin-i İrân u Turân'ın ser-güzeştlerin ve tevâb'ın şöyle daḳıḳ ü muḥayyel inşâ ile beyân itmiş ki 'aḳl-ı pür-ḥayâl müṭâla'asında zâr ü ḥayrân olması muḳarrerdür (Solmaz, 2005: 118).

Meħemmed Efendi: Zirā ki ebyāt-ı ‘aşıķānesi taħayyül ü kelimāt-ı rindānesi pür-meşel ve maħlaşı Bahrī vāķı’ olmuşdur (Solmaz, 2005: 137).

Sürûfî Efendi: Eş‘ār-ı taşavvuf-āmîzi bî-ħadd ve güftār-ı taħayyül-engîzi lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 148).

‘**Abdülġanî Efendi:** Ol ‘ulüm ile aķrān içre bî-bedel olan deryā-dilüñ zebān-ı Fārisî’de ġazelleri muħayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bārı pür-meşel vāķı’ olmuşdur (Solmaz, 2005: 157).

Riyāzî-i Üskübî: Bi’t-ıtab‘ ħōş -fehm ü ħüb-şoħbet ve kelimāt-ı şebistān-ı ħayāl semtinde muħayyel ve ebyātı ihām-ı tām ile ser-ā-ser pür-meşel ve şu‘arā mābeyninde leţāyifi meşhūr ve zırafā yanında zırafāyifi mezķūr bir mertebede ki cümle-i laţifeleri vird-i zebān-ı nüdemā-yı cihān ve pesendide-i pîr ü cevāndur (Solmaz, 2005: 316).

Sa’yî Çelebi: Zebān-ı Fārisî’de ve ħaţţ-ı nesta’lık yazmada bî-mişl ü bî-mānend ve mazmūn-ı ħāşı maķbül-i şu‘arā-yı bülend-himmet ve eş‘ār-ı dürer-bārı muħayyel ü pür-şan’atdür ve ħadd-ı zātında şāħib-meşreb olmaġın cemî‘-i zırafā mābeyninde perîşān-mezheb diyü töhmetle ālüde ve gerdiş-i cevri devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

Şābirî Çelebi: ...ve mazmūn-ı belāġat-nümün ile emîr-i hümāyün gibi emîr-i kelām taħayyülāt-ı bārık ile Şeyħ Kemāl gibi maķbül-i ħavaşş u ‘avām ve eş‘ārı bir mertebede muħayyel ü muşanna’dur ki zırafānuñ ittifāķı budur ki Rüm’da Zātî ve Emrî’den soñra ħallāķ-ı ma‘ānî ve aķrānınuñ ser-āmed-i zamānı olmaġa erzānîdür (Solmaz, 2005: 382).

‘**Ubeydî Çelebi:** Eş‘ārı taħayyül-āmiz ve güftārı meşel-engîz ve maķbül-i ŧabāyi‘-i şu‘arā ve pesendide-i zırafādur (Solmaz, 2005: 417).

ġınâ’ î: Güftārı muşanna‘ ve eş‘ārı mülemma‘ ve ġazel-i muħayyel-i pür-meşel vāķı’ olmuşdur (Solmaz, 2005: 458).

Mecdi: ...ve kaşāyidde şu‘arā-yı faşġhü’l-kelām içre ŧāķ ve ŧarz-ı ġazelde bülēġā-yı belāġat-nizām mābeyninde ma‘ānî-i ħāş ile yegāne-i āfāķ ol ŧūŧî-i şekeristān-ı ħōş-

edānuñ ve bülbül-i gülistān-ı bülend-edānuñ ebyāt-ı feraḥ-fezāsı gāyetde şīrīn ü nefīs ve kelimāt-ı dil-küşāsı elfāz-ı reng-ā-renk ile rengīn ü selīs ve taḥayyülāt ile muḥayyel ü pür-meşel vākı' olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

Muḥtârî: ...ve kendü semtinde sözleri ḥayli ḥayāl ile muḥtâr u muḥayyel ve nazm-ı dürer-bārından bir nice maṭla'-ı bī-bedel ki her biri bir dürlü meşel ile merḳūm ve pesend-i vechi gibi ṭab'-ı zūrafā-yı Rūm olmışdur (Solmaz, 2005: 533).

Vālihî-i Üskübî : ...ve ser-ā-ser gāzeliyyātı pür-meşel ü ḥōş -āyende ve ḥūb ü rengīn ve manzūmātı muḥayyel ü muşanna' ve merḡūb ü şīrīn ve ma' lūmāt-ı bī-naẓīr ile şā' ir-i metīn hemīşe ṭab'-ı şerīfī edā semtine sālīk ve ol vādīde ḥayli nāzūk elfāzla ma' ānī-i ḥaşşa mālik (Solmaz, 2005: 567).

Kimi şairlerimizin hayāl unsurunu kullanarak oluşturdukları başarı durumları ön plâna çıkmıştır. Emîr Çelebi, Âfitâbî, Ebu'l-fazl Efendi, Nevâlî Çelebi, Hâtemî Beg ve Feyzî Çelebi şiiri hayal unsuru yönünden değerlendirilen şairlerimizdir. Dil-efrüz (gönle aydınlık veren), dil-keş (gönül çekici), ḥūb (güzel), merḡūb (beğenilen, makbul) sıfatları kullanılarak hayaller uyandıran şiir türü övülmüştür. Kimi şiirler o kadar ince ve hayal doludur ki inceleyip okuyanın hayran kalması kaçınılamaz, ileriye düşünen, incelikleri anlayan her akıl sahibi mânâsını anlamada asla sıkıntı çekmez. Diğer şairlerden farklı olarak, Emîr Çelebi'nin şiirlerindeki hayal unsuru takdire değer olmasına rağmen belirtilen birkaç matlasından başka âlemde meşhur sözünün olmadığına değinilir.

Emîr Çelebi: Eş'ār-ı taḥayyül-engīzi dil-efrüz ve güftār-ı tefekkür-āmīzi pür-süz ve 'aşıḳāne gāzelleri çok lākin bu bir kaç meşhūr maṭla'-ı ḥūbundan ḡayrı efvāh-ı 'ālemde ḡüyā sözi yokdur (Solmaz, 2005: 209).

Âfitâbî: El-ḥaḳ şoḥbeti rāḥat-baḥş ve sözleri taḥayyülāt-ı şebistānla dil-keşdür (Solmaz, 2005: 212).

Ebu'l-fazl Efendi: Mezkūr Mevlānā İdris Sulṭān Meḥemmed Ġāzī devrinde devr iderek merḥūm Sulṭān Bāyezīd Ḥān'uñ evāilinde Rūm'a gelmiş mevālī-i fiḥām içre mevleviyyet ile benām ve ehliyyetle ahālīnūñ ser-efrāzi olmuş ve mezkūr Sulṭān

Bāyezīd'ün terğibi ile āl-i 'Osmān'ün veqāyī'in ve mu'asırları olan selātin-i İrān u Turān'ün ser-güzeştlerin ve tevāb'in şöyle daķık ü muhayyel inşā ile beyān itmiş ki 'aql-ı pür-hayāl mü'tala'asında zār ü hayrān olması muķarrerdür (Solmaz, 2005: 118).

Nevālî Çelebi: Madde-i nazmı şöyle muşanna' u muhayyel ve dil-fırīb ü qarībū'l-fehm vāķı' olmuşdur ki 'aql-ı dūr-endiř murād olan me'ali añlamada ařla teřviř çekmez (Solmaz, 2005: 163).

Ĥātemî Beg: Mezķuruñ ebyāt-ı hayāl-engīzi ve kelimāt-ı miřāl-āmīzi ĥüb ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 283).

Feyzî Çelebi: Gülřen-i ma'anīde ĥātır-ı 'ātırı feyz-güster ve gülistān-ı nazmda řab'-ı gülbīzi rüĥ-perver ve eř'ār-ı hayāl-āmīzi pür-ziver ve Nevāyī ve Fürs taķlīdinde maķbūl-i cumhūrdur (Solmaz, 2005: 472).

şairlerin başarı durumları değerlendirilirken tezkirede daha başka şiir türlerinde de yapıldığı gibi bu alanda önemli başarılar göstermiş başka şairlere benzetmeler yapılmıştır. Emrî Çelebi, Cemālî, Ĥükmî ve řābirî Çelebi bu şairlerimizdir. Bu alanda dönemin en başarılı ismi Emrî Çelebi'dir. şiirleri hakkında hüküm verilirken tahayyül gücü ve kullandığı teşbihlere dikkat çekilir. Daha önce hiçbir şairin kullanmadığı mazmunlar ve ince fikirlerle şiirlerini ördüğü belirtilmiştir. Emrî Çelebi ve řābirî Çelebi řeyĥ Kemāl Ĥucendī'nin, Cemālî ve Ĥükmî Emrî Çelebi'nin peyrevi olarak belirtilmiştir.

Emrî Çelebi: Luřf-ı řab' ve řafā-yı zihn ile mevřūf ve fūnūn-ı mu'ammāda mahāretle Mīr Ĥüseynī gibi ma'rūf ve kemāl-i tahayyülāt birle řeyĥ Kemāl Ĥucendī ve mazmūn-ı belāęat-meřhūn ile Dervīř-i Dehkī ve ĥüsn-i edā-yı dil-efrüz ile Ĥasan-ı Dehlevī ve ma'nā-yı daķıķ-i pür-süz ile Rūm'ün Ĥüsrevī-i Kendī (Solmaz, 2005: 194).

Cemālî: Zīrā ki řab' -ı nazm-ı hüner-güsteri tahayyülāt ile mānend-i Emrī ve řelāřet-i eř'ār ile tevāmān-ı Bāķī olup bu devrūñ řu'arāsınuñ mecālis-i feraĥ-fezālarına rāĥ-ı suĥenle sākī olmağa erzānīdür (Solmaz, 2005: 255).

Hükümî: Rûz u şeb kesb-i ‘ulûm için hıdmet-i erbâb-ı kemâl idüp akrân içre ma‘ârif-i cüz’î ve küllîde bî-mişâl ve envâ‘-ı huţûta mâlik ve qalem-i müşgîn sevâdından tahrîr olan erqâm-ı rengîni dil-pezîr ve tecnîs ü tahayyülde peyrev-i Emrî ve edâ-yı pâk ile hem-zebân-ı ‘Amrî olmağa sâlikdür (Solmaz, 2005: 274).

Şâbirî Çelebi: ...ve mazmûn-ı belâgat-nümûn ile emîr-i hümâyûn gibi emîr-i kelâm tahayyülât-ı bârîk ile Şeyh Kemâl gibi maqbûl-i havaşş u ‘avâm ve eş‘ârı bir mertebede muhayyel ü muşanna’dur ki zırafânunñ ittifâkı budur ki Rûm’da Zâtî ve Emrî’den sonra hallâk-ı ma‘ânî ve akrânınunñ ser-âmed-i zamânı olmağa erzânîdür (Solmaz, 2005: 382).

Bazı şairlerimizin muhayyel olarak nitelendirilen şiirlerinden örnekler alınmıştır. Âfitâbî, Şânî Beg, ‘Azmî ve ‘Âşık Çelebi şiirlerinden örnekler sunulan şairlerimizdir. Şiirlerde kullanılan teşbih ve istiâre unsuru oldukça dikkat çekmektedir. Bu noktada Prof. Dr. Muhittin Eliaçık’ın fikirleri de bu yargımızı destekler niteliktedir. “Osmanlı’da tezkire yazarlarının şiir ve şair değerlendirmelerinde kullandıkları hayâl, nükte, hüner gibi kriterler çoğu kez teşbihi de içine almıştır. İsti’âre gibi temel bir sanatın da aslında temeli teşbihtir. Hayal derinliği ve mana zenginliğinin oluşması çoğu kez teşbihlerin zenginliği ile mümkün olmaktadır (Eliaçık, 2013: 565-581).” Sonuç olarak tezkirede “muhayyel ve pür-hayâl” olarak adlandırılan şiirler zengin bir teşbih ve istiâre unsuruna sahiptir.

Âfitâbî: Bu maţla‘ u beyt-i muhayyel daği ol âftâb-ı bî-bedelüñdür hayâlden hâlî degül
Nazm

Bu lem‘a-ı hüsniye ki sen nûr-ı başarsın
Yüz virme igen zülfüñe kim nûr-ı başarsın

[*Diger*]: Ğumûm içinde kıddüm müye döndi
Hümûm altında beñzüm mûma döndi (Solmaz, 2005: 213)

Şânî Beg: Bu ğazel kendü zu‘m-ı fâsidiye ziyâde pür-meşel ü muhayyel vâkı‘ olmuşdur.
Bu ğazel anuñdur. *Ğazel*:

Dehānuñ noқта-i mevhūm dirler mīm mübhem hem
Beni bu sırra vāqıf eyle tā ḥall ola şübhem hem

Reh-i 'ışkuñda öldüm ta'ne-i ağıyārı çekmekden
Maḥalleñ ḥalkı eyler bir yañadan tırma ver hem hem

Beni bu bāgbān-ı şun' bir ḥōş bāga şalmı ş kim
Dıraḥtistānı piç-ā-piç ü naḥlistānıdır hem hem

Bu ebyāt-ı şafā-baḥşı iderdi her seher evrād
Göreydi bir nażar Şeyḥ İlähi ibni Edhem hem

İrişmez kīmyā-yı vaşl-ı yāre behremend olmaz
Şu kim ḥarc itmedi bu yolda dīnār ile dirhem hem

Reh-i derbend-i 'ışkı yalıñuz geçmiş gice Şānī
Ḥazer idüp ḥarāmīsinden anuñ çekmemiş hem hem (Solmaz, 2005: 246)

'**Âşık Çelebi:** Ol sebebden ser-ā-pā eş'ārı 'āşıkāne ve cümle-i güftārı vaşf-ı dil-berān-ı zamāne ve ḥasb-i ḥāl-i mestān-ı meyhāne vākı' olmuşdur. Māşadağ-ı ḥāl bu maṭla'-ı pür-ḥayāl ol şīrīn-maḳālūñdür şebt olundu. *Maṭla'* :

Olup her zaḥm ağız her bir fitil anda zebān yir yir
Derūnum çākin eyler 'āleme şerḥ ü beyān yir yir (Solmaz, 2005: 420)

'**Azmî:** Bu ğazel-i muḥayyel-i bī-bedel ile bir iki kıṭ'a-i pür-meşel ol nāzım-ı nazm ebyātıdır bu evrāka şebt olundu. *Ġazel* :

Dendān-ı yāri didi gören bī-bahānedür
Olmaz cihānda buncılayın bī-bahāne dūr

Cān naḳdi ile biz de ḥarīdāruñ olalım
Cānā meta'-ı vaşluñ için di bahā nedür

Kesb itmege dişũn gibi bir dürr-i şāh-vār
Açup dehen şadefler idermiş bahānedür

Yārũn meṭa‘-ı vaşlı mıdur ān-ı ḥüsn mi
Bāzār-ı ‘ışķ içinde olan bī-bahānedür

‘Azmī yoluñda cān ile ķurbanuñ olduğı
‘İyd-ı vişāle irmek için bir bahānedür (Solmaz, 2005: 447)

1.7.3. Mânâ ve Fikr

Manâ, sözlükte “demek istemek, kastetmek” anlamındaki any (inâyet) kökünden mimli masdar veya ism-i mef’ûl (ma’nî, ma’nâ) olup “denilmek istenen, kastedilen şey” mânâsına gelir. Buna göre mânâ; lafızların tasvir ettiği, yöneldiği veya lafızlarla anlatılmak istenen, onlarla anlaşılan şeydir. Manâ ile ilgili değerlendirmeler, tezkirelerde eser üzerine yapılan tanıtımların başında gelir. Bu tarz değerlendirmelerde, tezkire terminolojisine katılan kelimenin lûgat anlamının yanında, eserde mânâ unsurunun bulunup bulunmadığı, eserin mânâ açısından taşıdığı değer ve buradan hareketle eserin yaratıcısına kadar uzanan oldukça geniş bir bakış açısı önem kazanır. Eser için mânâ, sanat ve hayâl kadar önemlidir (Çapan, 2009: 435-448).

Gülşen-i Şu’arâ’da mânâ ve fikr sözcükleri çok kullanılmıştır. Mânâ en çok “pāk, ḥāş, rengīn, şāf, ğarīb, laṭīf, daķīķ, nefīs, bīkr” sıfatları ile kullanılmış, fikr ise daha çok “bülend, bīkr, daķīķ, ṭarab-fezā, hümā-pervāz” sıfatları ile kullanılmıştır. Mânâ açısından yapılan nitelermelerin çoğunluğunu eser ve şairin yeteneği hakkında yapılan değerlendirmeler kaplar.

Mânâ başarılı görülen şairlerin ya bu alandaki mahareti ele alınmış ya da eserde bulunan mânâ unsuru övülmüştür. Bir şiirin başarılı görülmesi için mânâ yönünden rengin (renkli, güzel), safî (saf, arı), laṭīf (ince manâlar barındıran), dakīk (ince, anlaşılması dikkat isteyen) olması gerekmektedir. Şairin başarılı sayılması için de hem bu vasıflarla donatılmış şiir yazabilmesi hem de bu vasıfları bulabilmesi gerekmektedir.

Hatta şairimizin başarısının Acem şiirini bile tuttuğu, ayrımının yapılamadığı söylenmiş, Acem şiiri de bir ölçüt olarak dikkat çekmiştir. Kimi vasıflandırmalarda kullanılan “ğarīb” ve “acīb” kelimeleri de olumlu birer nitelermelerdir.

Nişânî Beg: ...ve bu devrde luţf ü ' ibārāt ve hüsn-i isti' arat ile inşā-yı dil-küşā ve bu zamānda elfāz-ı nefis ve edā-yı selis ile manzūmāt-ı ferah-fezā seyr itmek istiyen anlaruñ inşā-yı faşāhat-güzārın ve nazm-ı dürer-bārın müţala' a kılsun. Elfāz-ı ğarib ve elķāb-ı dil-firib ü ma' ānī-yi pāk ve edā-yı sūznāk nice olur görsün (Solmaz, 2005: 114).

Nevālî Çelebi: İsm-i şerifi Nāsūh ve tab' -ı laţifi ma' ānī miftāhıyla meftūh kemāl ile ' allāme-i rüzġar ve şi' r ü inşāda mānend-i dīgerān-ı nāmdār kendü zu' mı ile iki zebān ile nazma ķadır ve her birinde sözleri nādir zīrā ki ma' nā-yı ğarib ve elfāz-ı ' acib bulmada māhir geçinür (Solmaz, 2005: 163).

Fikrî Beg: Bināen ' ala zālik fikr-i daķıķ ile zāt-ı laţifin cüz'ı ma' ārife ve zebān-ı Fārisi'de olan şi' r ü inşā ki ' irfān zümresinde müte' ārifdür tekmil kılmış ve tedāvin-i şu' arā-yı efşahü'l-beyānı ve kütüb-i münşiyān-ı zamānı müţala' a kıilup tevsen-i tab' -ı cihānı nūrda re'y-i bülend ile kişver-i nazma ma' tūf idüp ma' ānī meydānında in' ān-ı fikrini uzadup aķrān mābeyninde ma' rūf olmuş ve tab' -ı selimi ve zihn-i mustakimi vād-i eş' āra üç zebān ile nazmı tarab-nāk ve her birisi āb-ı şāfi gibi pāk (Solmaz, 2005: 188).

Ümādi: İstanbullı dānişmend tāifesindendir. Rüz u şeb tab' -ı pāki taşşil semtine sālİK ve ma' rifet-i cüz'ıde küllīye mālik elfāz-ı laţif ile şirīn edāya ķadır ve fikr-i tarab-fezā ile rengin ma' nā bulmada māhir ve keli- māt-ı ābdārı sūznāk ve ğill ü ğışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Beyānî: Muşāhabet-i cān-fezāyla mānend-i tūfi-i ħōş -edā ve serv-i sehī gibi engüşt-nümādur ve inşā ve eş' ārı rūh-başş ve ma' ānī-yi dil-küşāsı ziyāde şāfi gibi bī-ġışş (Solmaz, 2005: 231).

Penāhî: Ammā tabi' at-ı şi' riyyesi ħüb ve ma' ānī-i rengin ile sözleri mergübdür (Solmaz, 2005: 235).

Celîfî: Semt-i şi' re cüz'ı zamānda mümāreset-i küllī gösterüp aķsām-ı nazma ķadır olmuş ' ale'l-ħuşuş tarz-ı meşnevīde māhir ve teshir-i ma' ānīde sāhir kimse imiş (Solmaz, 2005: 250).

Hükmi Beg: Tab'-ı derrâki fünûn-ı kemâlât-ı şî'r-i bilmede mükemmel ve zihn-i pâki bârik-i şî'r ile fehm-i çâlâki mânend-i H'âce-i Cihân u 'aql-ı evvel ve rik'a-i nazm-ı maḥabbet-nişânı dil-pezîr ve hükmi menşûr-ı mürüvvet-küşâsı 'âlem-gîr buḥûr-ı ma'ânîde gevher-i şî'r-i dür-bârı gün-â-gün mânend-i dürr-i meknûn maḥbûl-i yârân-ı zü-fünûn ve der-güş-ı dervîşân-ı ciger-hûn ve mülk-i suḥende hükmi revân ve zabt-ı iklim-i ma'rifet itmede yegâne-i zamân (Solmaz, 2005: 277).

Zihni: ...ve feraḥ-baḥş-ı ḳalb-i ḥazîn ve üslûb-ı eş'ârda tab' ı ma'nâ-yı laṭîfe ḳâdir ve tarz-ı inşâda zihni kelimât-ı selîs ile münşi-i sâḥirdür ve hemîşe gülşen-i 'âlemde bülbül-i hezâr-destân gibi zebân-âver ü 'âşîḳ-pîşe ve ḥüb-endîşe olduğına eş'âr-ı sûznâki delîl ve şâhid-i ma'nâ-yı bikri zîver-i ḥâş ile ziyâde suḥeni cemîldür (Solmaz, 2005: 308).

Rey'i Karahîşârî: Hemîşe cân u dilden ma'rifet semtine ṭalib ve fazl u hüner cânibine zâtı mâyil ü râḡıb ve ḡâyetde seri' kâtib ve muşâḥabeti nazmına ḡâlib ve zarâfeti maḥbûl-i erbâb-ı ma'ârif ve şanâyî' -i şî'rden âḡâh ve fünûna vâḳıfdur ve şu'arâ vü zurafâ içre Şarı Rey'î dimekle meşhûr ma'ânî-i reng-â-reng bulmaḡla efvâḥda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 327).

Sabrî Çelebi: Ḥaḳḳâ budur ki zebân-ı Fârisî'ye bir derecede mûmâreset göstermiş ki Fûrs dilinde eş'âr-ı şafâ-baḥşı ve ḡüftâr-ı dil-keşi fuşâḡâ-yı 'Acem şî'rinden edâsı ve ma'nâsı aşla ve ḳaṭ' â farḳ olunmaz (Solmaz, 2005: 378).

Şâdıḳ: Şadâḳat-ı tab' ı nazmda kem degül ḡâyetle edâsı ḥüb ve ma'nâsı mergûbdur. Lâkin şu'arâ içre sirḳat-i ma'nâ ile şöhret-i tām bulup ol bâbda benâm olmuş (Solmaz, 2005: 393).

'Ârif Çelebi: ...ve muḳâṭa'at u ḡazeliyyâtı ser-â-ser ebyâtınuñ ma'ânîsi daḳîḳ üslûb-ı meşnevîde Şeyḡ Nizâmî'ye peyrev ve bende-i Ḥazret-i Câmî sûz-ı Ḥüsrev olup ḥamse dimiş (Solmaz, 2005: 412).

'İydf: Edâsı selîs ü pür-meşel ve ma'nâsı nefîs ü bî-bedel ü muḡayyel vâḳı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 450).

Mevlânâ Fuzûlî (‘*aleyhî rahme*’)-i **Bağdâdî**: ...*ḥaqqâ* budur ki kendü tarzında muḥterî‘ ve *ṭarîḳ-ı ma‘ânîde mübtedî‘* ve *şâhid-i fikri elfâz-ı pāk* ile müzeyyen ve gün gibi cāme-i zerrîn-i ma‘nâ ile a‘yân içre mübeyyen ve lisân-ı Tâzî‘de olan ebyâtı fuşâḥâ-yı ‘Arab’da meşhûr güftâr-ı Nevâyi-âyiñi Türkân-ı Moğol yanında mezkûr ve zebân-ı Fûrs’de olan dîvânı pesendide-i şu‘arâ-yı her merzbûm ve eş‘âr-ı Türkîsi maḳbûl-i zuraḑâ-yı Rûm olmuştur (Solmaz, 2005: 460).

Fevzî Çelebi: El-ḥaḳ fevz-i gülîstānuñ bülbül-i destān-serāsı ve ol ezhâr-ı ma‘ânînuñ eş‘âr-ı dil-küşāsı gül gibi rengîn ve ğamz-edâ yı dil-i ḥazîn vâḳı‘ olmuştur (Solmaz, 2005: 471).

Mübînî: Sözlere elfâz-ı pāk ve ma‘ânî-i şâf ile müzeyyen ve zuraḑâ mâbeyninde mübeyyen cümle-i ebyâtından bu bir nice maṭla‘-ı rindâne ḳalem-i dü-zebâne gelüp taḥrîr ü tesvîd olundu (Solmaz, 2005: 542).

Veznî: Zîrâ ki güftârı gün-â-gün ile zümre-i rûzgâr ve nedîm-i şîrîn-kâr ve vezni eş‘âr-ı dürer-bârı temām ‘ayâr ve bî-ḥadd ü bî-şümâr ve ma‘ânî-i ğarîbesi gerçi çoktur (Solmaz, 2005: 574).

Hâtîfî: ...ve nazm-ı dürer-bârı ma‘ânî-i laṭîf ile ârâste ve eş‘âr-ı âbdârı maẓmûn-ı ḥaş ile pîrâste ve ol tûṭî-i şîrîn-maḳâlûñ ve ‘andelîb-i ferḥunde-me‘âlûñ egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözlere rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Başarılı şairlere yapılan nitelermelerden en dikkat çekeni “gülîstân-ı ma‘ânî” dir. Mânâ bir gül bahçesine benzetilmiş, şairi o gül bahçesinin bülbülü, nazmı ise gül olmuş, şiir vadisine hoş kokular salmışlardır.

Celâl Efendi: Ol bülbül-i gülîstân-ı ma‘ânînuñ ve ol tûṭî-i şekerîstân-ı ḥoş -edānuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-naẓîr ve ma‘ânî-i ḥaş bulmada ve sûz ü güdâz ile mânend-i Ḥassân ve vādî-i nazmda her zamân bir tarz-ı nev peydâ itmede dilîr (Solmaz, 2005: 121).

Ahmed Çelebi: Egerçi säir ŧu' arā gibi maħlaŧ iħtiyār itmemiŧ feemmā ol bülbül-i nükte-dānīnūñ gülistān-ı ma' ānīde gül gibi nazmı vaŧf-ı semen-berān-ı ħōŧ-bū ve ħonce-dehānān-ı dil-cū vāķı' olmiŧdur (Solmaz, 2005: 206).

Ĥayālī Beg: Ol tūti-i ŧekeristān-ı elhānī ve ol bülbül-i gülzār-ı ma' ānīnūñ ħayāl-i ŧab'-ı pāki nihāyetde ve leŧāfet-i zihn-i ŧāfi ħāyetde fūnūn-ı ŧi're ķādir (Solmaz, 2005: 278).

Zīnetī-i Sīrozī: Vādī-i nazma tāze-heves ve güŧen-i ma' ānīye gülbīn-nevresdür (Solmaz, 2005: 338).

Başarılı durumları değerlendirilirken bu alandaki üstünlükleriyle dikkat çekmiŧ diğer ŧairlere benzetmeler yapılır. Onlar kadar maharetli, onlar kadar mānālar biriktiren, ince mānālar üreten ŧairler oldukları söylenir.

Celāl Efendi: Anuñ için elfāz-ı nefis ile meclis-ārā ve kelimāt-ı selīs ile ŧāhib-edā lisān-ı ' Arabī'de Ĥassān-ı faŧiħū'l-beyān gibi ŧāhir ve zebān-ı Fārisī'de Ĥāce-i Selmān-ı ma' ānī-perver gibi māhir ve Türkī dilinde ŧab' ı Nevāyī gibi maźmūn-ı ħāŧŧa ķādir ve ŧi' ri Nesimī gibi vāfirdür (Solmaz, 2005: 119).

Ahmed Efendi: Bī-tekellūf üslūb-ı ħazelde mānend-i Emīr-i Ĥusrev ve sözlere pür-süz ve ŧarīķ-ı ķasīdede Enverī-i dil-firüz gibi ma' ānī-endüz (Solmaz, 2005: 128).

Emrī Çelebi: Luŧf-ı ŧab' ve ŧafā-yı zihn ile mevŧūf ve fūnūn-ı mu' ammāda mahāretle Mīr Ĥüseynī gibi ma' rūf ve kemāl-i taħayyülāt birle ŧeyħ Kemāl Ĥucendī ve maźmūn-ı belāęat-meŧhūn ile Dervīŧ-i Dehkī ve ħüsn-i edā-yı dil-efrüz ile Ĥasan-ı Dehlevī ve ma' nā-yı daķıķ-i pür-süz ile Rūm'ūñ Ĥüsrevī-i Kendī (Solmaz, 2005: 193).

ŧābirī Çelebi: ...ve eŧ' ārı bir mertebede muħayyel ü muŧanna'dur ki zırafānuñ ittifāķı budur ki Rūm'da Zātī ve Emrī'den ŧoñra ħallāķ-ı ma' ānī ve aķrānīnuñ ser-āmed-i zamānı olmağa erzānīdür. Zīrā ki güftārında ħāŧ ma' ānī bī-ħadd ü lā-yu' addur (Solmaz, 2005: 382).

Ayrıca yeni yetişen şairlere de değinilir, mânâ gülşeninin nühuftte goncaları olmalarına rağmen şiir alanında oldukça başarı elde ettikleri söylenir.

Zînetî-i Sîrozî: Vādî-i nazma tâze-heves ve gülşen-i ma‘ânîye gülbin-nevresdür (Solmaz, 2005: 338).

Şevkî Çelebi: Muğarrer ve ol yâr-ı pākize-güher henüz egerçi cevâhir-i ma‘ânîye nev-hevesdür lâkin eş‘âr-ı dürer-bârı mağbûl-i gûş-ı herkes olmuştur (Solmaz, 2005: 367).

Şânî: Egerçi gülistân-ı ma‘ânîde henüz gönce gibi nühuftedür lâkin eş‘âr-ı revânından dil-i hûn-beste pür-şükûfte olur (Solmaz, 2005: 372).

Tezkireden ve Ahdî'nin sözlerinden yaptığımız çıkarımlara göre başarının en büyük etkilerinden biri orijinal mânâlar bulmaktır. Çünkü bu durum şairin hem şairlik yeteneğini hem de hayâl gücünü ortaya koyar. Divan şiirinin lafız ve mânâdan ibaret olduğu dikkate alındığında, geleneğin sürekliliği içinde, şairin gerek anlam ve gerekse anlatımda estetik açıdan farklı ve değişik olanı yakalaması “bikr-i manâ, bikr-i fikr” ile karşılaşılır (Mengi, 1991: 10). Tezkiremizde orijinallik “bikr, hâs, hâssa” sözcükleriyle karşılaşmıştır ve bu durum oldukça takdîr edilmiştir.

Bâkî Efendi: ‘Ale’l-ḥuşuş tarz-ı gâzelde mânend-i Hilâlî elfâzı lâmi‘ ve darb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı kâfî ve üslûb-ı kaşîdede tarz-ı Ümîdî selîs ü hem-vâr ve ma‘ânî-i ḥaşî bî-şümâr (Solmaz, 2005: 160).

Fikrî Beg: Zîrâ ki eyyâm-ı şebâbda evkât-ı şerîfin taḥşîl-i ‘ulûma mutaşarrıf kılmış ve bâb-ı şîrde ma‘ânî-i bikrini şayd idüp maḥlaş-ı nâzûklerin Fikrî kayd itmiş (Solmaz, 2005: 188).

Zihni: ...ve ḥûb-endîşe olduğına eş‘âr-ı sūznâki delîl ve şâhid-i ma‘nâ-yı bikri zîver-i ḥaş ile ziyâde suḥeni cemîldür ḥaḳḳâ ki muşâḥabet-i tarab-engîzle meclis-ârâ ve nikât-ı letâyif-âmîzle şâḥib-edâ kimesnedür (Solmaz, 2005: 308).

Muhyî Çelebi: ...ve aḳsâm-ı nazmda üç zebân ile şîre kâdir ve her birinden edâ-yı nâzûk ile şâ‘ir ve ma‘nâ-yı bikr bulmada sâḥir-i mâhir ve meşnevî tarzında mânend-i

Ma'nevî Leylî vü Mecnûn demiş ki nice nice ma'ânî-i hâş ile ma'zûn-ı pāk raqam kılmış (Solmaz, 2005: 516).

Minnetî: ...ve cān u dilden nazm-ı Fārisî cānibine māyil ü rāğīb düşüp ebyāt-ı hayāt-efzāsı şu'arā-yı rūzgārı vird-i zebān ve münşe'āt-ı münşiyān-ı belāgat-dişārı hırz-ı cān kıilup ṭab'-ı hūdādādına ma'ânî-i hāşş-ı dil-küşā ile isti'dād irişüp meḥābib-i eş'ār-ı 'ālem-ārādan ber-murād olduğına sene toquz yüz toqsan beşde iltifāt-ı pādīşāh-ı āsmān-serīr ve 'ināyāt-ı sulṭān-ı cihān-küşā-yı lā-naẓīrūñ yümn-i sa'ādetinde aşl u neseble şāyeste-i imāret ve sezā-vār-ı eyālet olan Hüseyn Paşa-yı 'ālī tebār Laḥsā'ya beglerbegi kām-kār olduğda sâbıķū'z-zıkr efkār-ı bıkr ile bir tārīḥ-i ābdār-ı dürr-i şehvār ḥāk-i pāy-i kimyā-āşārlarına duyurmuş der-güş-ı suḥen-güzār ve pesend-i ṭab'-ı merdüm-i ebrār olmış (Solmaz, 2005: 546).

Bütün bu başarıların yanında başarı gösterememiş şairlere de değinilmiştir. Mânâ yönünden zayıf oldukları vurgulanmış, şiirlerinde mânâ bulunursa sirkat etmekle yargılanmışlardır.

Ümîdî: Zurefâ yanında eş'ār-ı 'āşıkānesi çok lâkin şu'arâ dilinde ma'ânî-i hâş ile çendān şöhreti yok (Solmaz, 2005: 214).

Şemsî-i Dîvâne: Fārisî gāzelleri bî-hadd ü bî-ma'nā edāları lā-yu'addur. Aḥyānen nazmında bir mışra' veyāḥud bir beyt-i mevzūn u ma'nā bulunursa şüphe vü şāyibe yok ki anı ğayrden sirkat itmiş (Solmaz, 2005: 375).

Şıyāmî: Zīrā ki sāir erbāb-ı nazm gibi ma'ânî bulmağa muḳayyed degüldür ve ekşer-i şî'ri bî-ma'nā vāķı' olmuşdur. Aḥyānen eger bir beyitte ma'nā bulunsa hiç şüphe vü şāibe yok ki ğayri kimseden çalmışdur (Solmaz, 2005: 396).

Fikir kavramı ise çoğu yerde mânânın tamamlayıcısı, onu oluşturan unsur olarak ele alınmış, mânâdaki başarı fikirdeki başarıyı da sağlamıştır.

Cenâbî Paşa: Fıkr-i bülendi sarāy-ı ma'ānide 'ālī-cenāb ve ṭab'-ı pür-zīveri ḥall-i mu'ammāda peyrev-şihābdur (Solmaz, 2005: 105).

Câmî Çelebi: Hadd-ı zâtında netâyic-i tab‘-ı veķķād-ı dür-pāşı ve leţâyif-i hâţır-ı neķķād-ı revānı mübdi‘-i bedāyi‘-i ma‘ānī ve mazhar-ı şānāyi‘-i mebānī olup şebbāz-ı fikr-i hümā-pervāzı hemīşe murğ-ı ma‘ānī ve evc-i a‘lāda şāhin gibi şikār itmede cüst ü çālāk ve tūţı-i zihni şekeristān-ı suhende edā-yı pāk ile bī-bāk-i rüzgār ve zāt-ı ferhūnde şıfātı ma‘ārif-i cüz‘ı vü küllī ile pirāste ve ārāstedür (Solmaz, 2005: 254).

Ümîdî: Rüz u şeb tab‘-ı pāki taşşıl semtine sālîk ve ma‘rifet-i cüz‘ide küllīye mālîk elfāz-ı laţîf ile şîrîn edāya ķādir ve fikr-i ţarab-fezā ile rengîn ma‘nā bulmada māhir ve keli-māt-ı ābdārı sūznāk ve ğıll ü ğışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Mevlānā Fuzûlî(‘aleyhir rahme)-i Bağdādî: Hāķķā budur ki kendü tarzında muhterı‘ ve ţarīķ-ı ma‘ānīde mübtedi‘ ve şāhid-i fikri elfāz-ı pāk ile müzeyyen (Solmaz, 2005: 460).

Fikrî Beg: Zîrā ki eyyām-ı şebābda evķāt-ı şerîfin taşşıl-i ‘ulūma mutaşarrıf kılmış ve bāb-ı şî‘rde ma‘ānī-i bikrini şayd idüp maĥlaş-ı nāzüklerin Fikrî kayd itmiş. Bināen ‘ala zālîk fikr-i daķıķ ile zāt-ı laţîfin cüz‘ı ma‘ārif ve zebān-ı Fārisî’de olan şî‘r ü inşā ki ‘irfān zümresinde müte‘ārifdür tekmîl kılmış (Solmaz, 2005: 188).

Mânāda olduĥu gibi fikirde de orijinallik çok önemlidir. Fikirde orijinallik de “bikr” kavramıyla karşılanmıştır. “Bikr-i fikr” en çok aranan özelliklerdendir. (Çapan, 2009: 435-448).

‘Adlî Efendi: Ţarīķ-ı ĥazelde şāhib-ţarz-ı nādir ve edā-yı selīs ile fikr-i bikre ķādir ve bu bir nīce meţalī‘ u ebyāt u ĥazel ol bī-bedelūñ zāde-i tab‘-ı laţîfi ve berāverde-i zihni şerîfidür ki şāhid-i hāl ve maşduķa-i maķāl olmaĥ için vāsıta-i ķalem vāsıtî-nihād ile naķş-ı şāĥife-i ĥoş -sevād olundı (Solmaz, 2005: 173).

‘Ālî Efendi: ...ve tab‘-ı ābdār-ı laţîfinden **Maţla‘ü’l-Envār**’e muķābil fikr-i bikr-i şerîf den **Maĥzenü’l-Esrār**’e mu‘ādil **Tuĥfetü’l-Uşşāk** nām bir kitāb-ı nādirü’l-mümāsıl ve ĥasb-i hāl-i erbāb-ı dil daĥı vücūd buldı. Bu ebyāt-ı şîrîn-şemāyıl münācāt-ı ķāziyü’l-ĥacātdur bu evrāķda şebt olundı (Solmaz, 2005: 185).

Sābıķü’z-zikrūñ fikr-i bikri çoķdur ta‘rîf ü tavşife ihtiyācı yoķdur (Solmaz, 2005: 186).

Hulûşî: Fikr-i bikrlerinden zühür bulan eş‘arı ihâm-ı tām ile tamām ‘ayār ve elmās-ı tefekkürle süfte olan gevherleri ser-rişte-i hayâl-i muntazam olup suheni zer-i hâliş gibi şâf ü pâkdür (Solmaz, 2005:294).

1.7.4. Elfâz ve Edâ

Tezkirelerde şairler ve şiirleri değerlendirilirken “elfâz ve edâ” kelimeleri önemli bir yer tutar. Tezkire terminolojisi içinde “elfâz”, şairin kullandığı kelime ve söz unsurlarını, “edâ” ise bu unsurların eser içindeki kullanım kesafetini, şairin söze tasarruf kudretini ve en genel anlamda şairin kendine has anlatım üstünlüğü, tarzı ve hatta üslubunu ifade etmekle vazifelidir. Eserin dokusunu teşkil eden sanat, mânâ, fikir ve hayâl unsurlarında olduğu gibi, “elfâz ve edâ”da da tanıtım için bazı hâl ve vasıf ifade eden sıfatlar kullanılır. Bunlar tezkirecinin her devirde bazı farklarla tekrarladıkları, genel takdir ve değerlilik hâli ifade eden sıfatlardır (Çapan, 2009: 435-448).

Tezkiremizde “edâ” için takdir ve beğenme ifadesi olarak “selîs, hoş, şîrîn, hûb, gamz, ferah-nâk, dil-efrûz, pâk, şîrîn, revân, belîğ, pakîze, nâzik, bülend” sıfatları kullanılmıştır. Bu sıfatların kullanıldığı şairlerimiz şunlardır:

Nişânî Beg: ...ve bu devrde luţf ü ‘ibârât ve hüsn-i isti‘arat ile inşâ-yı dil-küşâ ve bu zamânda elfâz-ı nefîs ve edâ-yı selîs ile manzûmât-ı ferah-fezâ seyr itmek istiyen anlaruñ inşâ-yı faşâhat-güzârın ve nazm-ı dürer-bârın müţala‘a kılsun. Elfâz-ı ğarîb ve elkâb-ı dil-firîb ü ma‘ânî-yi pâk ve edâ-yı sūznâk nîce olur görsün (Solmaz, 2005: 113).

Celâl Efendi: Anuñ içün elfâz-ı nefîs ile meclis-ârâ ve kelimât-ı selîs ile şâhib-edâ lisân-ı ‘Arabî’de Hâssân-ı faşihü’l-beyân gibi sâhir ve zebân-ı Fârisî’de Hâce-i Selmân-ı ma‘ânî-perver gibi mâhir ve Türkî dilinde tab‘ı Nevâyî gibi mazmûn-ı hâşşa kâdir ve şî‘ri Nesimî gibi vâfirdür (Solmaz, 2005: 119).

Ol bülbül-i gülistân-ı ma‘ânînüñ ve ol tûţî-i şekeristân-ı hōş -edânuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-nazîr ve ma‘ânî-i haş bulmada ve sūz ü güdâz ile mânend-i Hâssân ve vâdî-i nazmıda her zamân bir tarz-ı nev peydâ itmede dilîr (Solmaz, 2005: 121).

Netâyic-i tab‘ından münâzara tarîkıyla Sa‘d u Sa‘id nâm bir kitâb-ı sürür-encâm ve bir manzum Şerh-i ‘Avâmil ki maqbûl-i efâzıldur ve bir ‘arûz-ı kavâ‘id-güster ki

pesendide-i erbâb-ı hünerdür ve daği Hüsn-i Yûsuf nâm bir risâle taşnif-i hûb ve te'lif-i mergûbdur ki elfâz-ı rûh-efzâsı rengin ü hoş şîrin-edâsı derece-i tahtîr ü tahtîrden müberrâ vü mu'arrâdur (Solmaz, 2005: 121).

Ahmed Efendi: ...haqqâ budur ki vücûd-ı pâki ve tab'-ı derrâki kanûn-ı âl-i 'Oşmânide bî-hemtâ ve zihn-i mustakîmi tarîk-ı nazmda şâhib-edâ (Solmaz, 2005: 128).

Meşhûd Çelebi: Hadd-ı zâtında tab'-ı şafâ-âyîni cânib-i nazma mâyil ve zihn-i pâki edâ-yı hûb ile pesendide-i şu'arâ ve güzide-i fuşahâ olup 'ulemâ-yı 'izâm içre nazm-ı belâgat-nizâm ile şöhret-i tām bulmuşdur (Solmaz, 2005: 136).

'Âli Efendi Hınnalı-zâde: ...ve eş'âr-ı Tâzî vü Fârisî ile meşhûr-ı 'Arab ü 'Acem ve güftâr-ı Türkîsi ma'nâ-yı rengin ile gamzedâ-yı dil-i pür-gâmdur (Solmaz, 2005: 142).

Vuşûlî Efendi (Mollâ Çelebi): Kelimât-ı rengin ile şâhib-edâ ve ebyât-ı şîrîni çâşni-bağş-ı 'uşşâk-ı şeydâdur. Kaşâyid-i selîs-i dil-keşi nefîs ve ferah-resân-ı dil-i gamzedâdur (Solmaz, 2005: 149).

Pîr Meşhûd Efendi: ...ve üç zebân ile tab'ı nazma şâmil ve her birinüñ edâ-yı ferah-nâkinde şu'arâ-yı kâmil gibi kâbil ve ol şâ'ir-i nâzûk-mizâcuñ eş'âr-ı güher-bârı çok aşla ta'rîfe ihtiyâç yokdur (Solmaz, 2005: 158).

'Adlî Efendi : Tarîk-ı gâzelde şâhib-tarz-ı nâdir ve edâ-yı selîs ile fikr-i bikre kâdir (Solmaz, 2005: 173).

Tab'î Efendi: ...ve fûnûn-ı neşrde faşâhat-küşâ şemşîr-i âbdâr-ı dürer-engîzi lisân-ı Fâriside gamzedâ hançer-i güftâr-ı gurer-âmîzi zebân-ı Türkî'de a'lâ ve nâdir hâlâ şâ'ir-i metin-i sihr-sâz ve nâzım-ı güzîn-i yârân-ı mümtâzdur (Solmaz, 2005: 180).

'Âlî Efendi: Ol bâbda maqbûl-i ehâli-i müşkil-küşâ ve güzide-i mevâli-i faşihü'l-edâ olmuşlar (Solmaz, 2005: 184).

Keşfi Beg: ...ve mü'tala'a-i kütüb-i Fürs'e mümâreset-i küllî kılup edâsına kâdir ve şâ'irân-ı 'Acem gibi nazmı selîs ü vâfir ve tarz-ı inşâda münşiyân-ı rûzgâr içre faşihü'l-

kelām ve muḥāsibān-ı dīvān-ı sultānī arasında şāhib-erḳam ve kırma yazı yazmağla defātir-i padişāhīde benāmdur (Solmaz, 2005: 192).

Mevlānā Aḫmed Ḥarīfī: ...ve mantıḳ u kelāmda şāhib-edā ve nikāt-ı hey'et ü hendesede bī-hemtā (Solmaz, 2005: 202).

Edāyī Çelebi: ...ve şī'r ü inşā fūnūnında bī-hemtā ve edā-yı pāk ile meclis-ārā (Solmaz, 2005: 208).

Aḫmed Çelebi: ...ve Türkī eş'ār dīmede edā-yı nāzūk ile bī-hemtā ve terennümāt-ı ḥōş - edā ile bülbül-i nağme-serā ve naḳş u şavt bağlamada bī-naẓīr ve cümle-i güftarı dil-peẓīrdür (Solmaz, 2005: 214).

Ümīdī: Rūz u şeb ṭab'-ı pāki taḥşīl semtine sālīk ve ma'rifet-i cūz'ide küllīye mālīk elfāz-ı laṭīf ile şīrīn edāya ḳādir ve fikr-i ṭarab-fezā ile rengīn ma'nā bulmada māhir ve keli-māt-ı ābdārı sūznāk ve ḡıll ü ḡışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Ehlī: Kelimāt-ı ḥūb-edāsından ve ebyāt-ı rūḫ-efzāsından bir ḳaç maṭla'-ı pūr-sūz mānend-i mihr-i dil-efrūz zūhūra gelüp meşṭūr olundu (Solmaz, 2005: 217).

Beyānī: Muşāḫabet-i cān-fezāyla mānend-i ṭūṭī-i ḥōş -edā ve serv-i sehī gibi engüşt-nümādur ve inşā ve eş'ārı rūḫ-baḫş ve ma'ānī-yi dil-küşāsı ziyāde şāfi gibi bī-ḡışş. Elsīne-i şelāse ebyāt-ı ṭarab-fezāsı ḡamzedā olduḡı gibi hüveydā vü muşaffādur (Solmaz, 2005: 231).

Bedrī Çelebī: Āsmān-ı ma'rifete bedr-i münīr ve gerdūn-ı fazīlete ḫurşīd-i bī-naẓīr fūnūn-ı ma'arīfle maḳbūl-i ṭabāyī'-i ehl-i 'irfān ve edā-yı selīs ile muşāḫabeti nefīs ü ruḫ-baḫş-ı yārāndur (Solmaz, 2005: 232).

Başırī: Ḥadd-ı nefsinde ser-defter-i zurefā-yı 'ālem ve ḫūsn-i edā ile pesendīde-i ümem mütāyēbe-i laṭīfle maḳbūl-i 'Arab ü 'Acem ḥōş -ṭab' u ḥūb-şoḫbet ve muşāḫabet-i pāki meclis-ārā (Solmaz, 2005: 233).

Bidârî: Dergüzîn'den Rûm'a gelüp zürefâyla ihtilâf idüp güftâr-ı Türkî'ye meyl kıilup bir miqdâr edâsına irtibât virüp fenn-i şî'ri tamâm taḥşîl ü tekml itmiş (Solmaz, 2005: 237).

Zebân-ı Fârisî'de eş'âr-ı süznâke sâlik ve güftâr-ı Türkî'de edâ-yı pâke mâlik sene semân ve sittîn ve tis' â mi'ede ecel peyki aña dest-res buldı (Solmaz, 2005: 237).

Belîğ: Eşnâf-ı şî're kâdir ve edâ-yı belîğ ile şâ'ir ve eş'âr-ı belâgat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı ḥoş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Bâkî-i Selânîkî: El-ḥaḳ bî-nevâlıkda ser-defter-i nüdemâ-yı ' âlem ve bî-ḥayâlıkda edâ-yı muzḥık ile pesendide-i ' Arab ü ' Acem ve kelimât-ı laṭif ile ḥoş -şoḥbet ü meclis-ârâ (Solmaz, 2005: 239).

Tâbî-i Büzürg: Terennümât-ı ḥoş-edâyla bülbül-i mevzûn ve nağamât-ı dilkeş ile ğamzedâ-yı dil-i maḥzûndur (Solmaz, 2005: 242).

Şânî Beg: Cân Memî dimekle meşhûr ve ḥüsn-i edâ ile maḳbûl-i ṭabâyi'-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 245).

Zîrâ şu'arâ içre şâḥib-ṭarz ve beyne'n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miqdâr eş'ârı selîs-edâ ile şâf ü pâk ve güftârı nefîs-ma'nâ ile feraḥ-fezâ ve dâfî'-i ğamnâk olduğıçün aña şu'arâ nazîre dirler ve kendü daḥi zürefânuñ ekşer-ebyâtına nazîre-i dil-pezîr dimede bî-nazîr geçer ve ṭarîḳ-ı hezde ğâyetle bî-mişl ü bî-mânend idi (Solmaz, 2005: 246).

Câmî Çelebi: ...ve ṭūṭî-i zihni şekeristân-ı suḥende edâ-yı pâk ile bî-bâk-i rüzgâr ve zât-ı ferḥünde şîfâtı ma'ârif-i cüz'î vü küllî ile pirâste ve ârâstedür (Solmaz, 2005: 254).

Ḥayretî: Bu maṭla'-ı ğarrâ daḥi ol şâ'ir-i bülend-edânuñdur.

Beñzetmiş uzun kâmet-i dil-cûsına yârûñ

Başında kavaḳ yili eser daḥi çenâruñ (Solmaz, 2005: 266)

Hıfzî: ... şanāyi' -i şî' rden habîr ve zebān-ı Fārisî ve Nevāyî bilmede bî-nazîr ve hadd-ı zātında ol tûṭî-i şeker-hā-yı hōş -edā hıfz ile hāfız-ı kelām-ı Hūdā'dur (Solmaz, 2005: 272).

Ḥayālî Beg: El-ḥaḳ elfāz-ı nefîs-i pāk ile Rūm' uñ Ḥāfız-ı Şîrāz' ı ve edā-yı selîs-i bülend ile şu' arānuñ ser-firāzı ve diḳḳat-i ḥayālde taḥayyülāt-ı kemāl ile mevşūf ve şanāyi' -i şî' rde şu' arā-yı 'Acem gibi rengîn-maḳāl ile ma' rüfdur (Solmaz, 2005: 278).

Ḥâtemî Beg: Cümlesinden bir kaç sūz-nāk ve ğamzedā-yı dil-i ğam-nāk maṭla' -ı pāk gül gibi neşv ü nemā bulup gülbîn-i ḳalemnden mānend-i dürr-i nā-süfte kilik-i müşġîn-raḳamla rişte-i nazma geçdi ma' lūm-ı erbāb-ı 'ulūm ola diyü merḳūm olundu (Solmaz, 2005: 284).

Hüsrevî Çelebi: Zihn-i pāki şafā-yı dil-pezîr ile ārāste ve ṭab' -ı şāfî edā-yı bî-nazîr ile pîrāstedür ve güftār-ı şîrîn dimede tûṭî-i şeker-şiken ve eş' ar-ı rengîn bulmada hüsrev-i mülk-i suḥendür (Solmaz, 2005: 287).

Ḥalîfe: Nevbet bir neḳḳāreci dil-berine degdükde üç beyt edā-yı bülend ile derc idüp āvāzesi tāk-ı 'āleme velvele ve nüh revāḳ-ı āsmāne ġulgüle şalmışdur (Solmaz, 2005: 287).

Dānişî Efendi: Eş' ar-ı sūznāki ḥüb ve güftār-ı ābdār-ı pāki merġüb ve pesendide-i zurafā-yı 'ālem ve ğamzedā-yı dil-i pür-ġam idi (Solmaz, 2005: 299).

Zihni: ...ve bu devrde sazlardan kemançeye mümāreset ḳılıp pesend-i büzürg ü küçek ve maḳbūl-i ṭabāyi' -i sūznāk-ı 'uşşāk ve pişrev-i merdüm-i Hicāz u 'İraḳ olmaġın her ḳıldan çalar sāzende ḳısmından naġāmāt-ı dil-keş ile ğamzedā-yıdil-i ğamġîn ve feraḥ-baḥş-ı ḳalb-i ḥazîn ve üslūb-ı eş' arda ṭab' ı ma' nā-yı laṭîfe ḳādir ve ṭarz-ı inşāda zihni kelimāt-ı selîs ile münşi-i sāḥirdür ve hemîşe güleşen-i 'ālemde bülbül-i hezār-destān gibi zebān-āver ü 'āşîḳ-pîşe ve ḥüb-endîşe olduğına eş' ar-ı sūznāki delîl ve şāhid-i ma' nā-yı bikri zîver-i ḥāş ile ziyāde suḥeni cemîldür ḥaḳḳā ki muşāḥabet-i ṭarab-engîzle meclis-ārā ve nikāt-ı leṭāyif-āmîzle şāḥib-edā kimesnedür (Solmaz, 2005: 308).

Şıdkî-i Diger: Ṭab' -ı şāfî şıdk u şafā ile ārāste ve zihn-i pāki edā-yı dil-küşā ile pîrāste 'arşa-i nazmuñ hüsrev-i çābük-süvārı ve vādî-i ma' rifetüñ emîr-i nāmdārı ṭarz-ı inşā ile

şî'r-i revānî tuğra-nüvis-i Hâkânî ya'nî Hazret-i Nişânî Beg'den görmüştür (Solmaz, 2005: 387).

Şâdık: Şadâkat-ı tab'ı nazmda kem degül gâyetle edâsı hûb ve ma'nâsı mergûbdur (Solmaz, 2005: 393).

'İydî: Edâsı selîs ü pür-meşel ve ma'nâsı nefîs ü bî-bedel ü muhayyel vâkı' olmuştur (Solmaz, 2005: 450).

Mevlânâ Kâtib: Eş'âr-ı dil-küşâsı selîs ü hûb ve ebyât-ı gamzedâsı nefîs ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 498).

Medhî Çelebi: Her vechile şâ'ir-i pâkize-edâ olduğına kimsenüñ aşla sözi yok zîrâ ki gâzel-i bî-bedeli bî-hadd ü çok cümlesinden bir iki maṭla' u beyt şebt olundı (Solmaz, 2005: 547).

Medhî-i İstanbûlî: Hadd-ı zâtında rûz u şeb şoḥbet-i erbâb-ı 'irfâne cân u gönülden tâlib ve muşâhabet-i şîrîn edâsı rengîn olmağın şî'rîne gâlib idi (Solmaz, 2005: 548).

Nev'î Çelebi: El-hâk gâyetde hõş-şoḥbet ve nihâyetde pâkize-tıynet ve kelimât-ı muḥakkıķânesi ḥayât-baḥş-ı ehl-i tecrîd ve edâ-yı rindânesinden kemâl-i mertebede müsemma' olan erbâb-ı hüner müstefîd olması muḥarrerdür (Solmaz, 2005: 549).

Nâdirî: ...muşâhabeti pâk ve kelimât-ı feraḥ-baḥş u feraḥnâk ve tarz-ı kışşada mânend-i la'lin-ķabâ şâḥib-edâdur (Solmaz, 2005: 557).

Nihânî: ...gülbin-i gülistân-ı ma'ânî ve şekeristân-ı edânuñ tûṭî-i şîrîn-zebânı (Solmaz, 2005: 560)

Nâzûkî: Hadd-ı zâtında bu deyr-i kuhen içre da'imâ muşâhabeti nâzûk-edâ ile şafâ-baḥş ve kelimât-ı mestânesi bâde-i nâb gibi bî-gışş ü dilkeş düşmüşdür (Solmaz, 2005: 565).

Vâlihî-i Üskübî : ...ve ser-â-ser gâzeliyyâtı pür-meşel ü hõş -âyende ve hûb ü rengîn ve manzûmâtı muhayyel ü muşanna' ve mergûb ü şîrîn ve ma'lûmât-ı bî-naẓîr ile şâ'ir-i

metin hemise tab'-ı şerifi edā semtine sâlik ve ol vâdide hayli nâzûk elfâzla ma'ânî-i haşşa mâlik (Solmaz, 2005: 567).

Vişâlî Çelebi: ...aqsâm-ı nazma mâyil ve tarz-ı kaşide vü gazelde pesend-i ehl-i dil olmağın zebân-ı Fürsün çurub-ı emşâl zabtına cidd ü cehd kılup geregın gibi edâsına kâdir geçinür (Solmaz, 2005: 578).

Vâlî: Edâ-yı pâk ile hayât-bağş-ı 'uşşâk ve râhat-resân-ı gamz-hâ-yı firâk zurafâ-yı cihân ve hemise şu'arâ-yızamân ile 'ahd-i vişâk üzre olup mezkûrlaruñ tãkatlerin tãk itmeden hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 581).

Hüdâyî Çelebi: ...aqsâm-ı şî'rün fûnûnından behrever 'ale'l-huşuş tarz-ı gazelde fuşahâ-yı 'Acem gibi edâ-yı bülend ile dil-pesend ve kaşide vü müseddesi rengin ü selis ve murabba' u tahmîsi lezîz ü nefis tarîkında mübdi' ve tarzında muhteri'dür (Solmaz, 2005: 583).

Hâtîfî: Tab'-ı nâzûki elsîne-i şelâsede nazm-ı dil-küşâya kâdir ve her birinün edâsına şâ'ir-i sâhîr 'ilm-i edvârda mâhir ve leâyif-i ferağ-fezâsı vâfirdür (Solmaz, 2005: 586).

Yahyâ: ...tarz-ı meşnevîde şâ'ir-i muhteri' ve sâhîr-i mübdi' olduğı gün gibi 'ayân u rüşen ve edâ-yı hõş -âyende ve güftâr-ı pesendide ile fuşahâ-yı mütekkaddimîn ve şu'arâ-yı müteahhîrîn gibi şâhib-hamsedür (Solmaz, 2005: 593).

Başarısı bakımından edâsı başka şairlere benzetilerek övülmüş şairlerimiz yine bu başlıkta da yerini almıştır. Adı geçen şairler kadar başarı göstermiş olma yönünden Emrî Çelebi Hasan-ı Dehlevî'nin, Emânî Revânî'nin, Hâletî Efendî Hayâlî Beg'in, Hükmi 'Amrî'nin kullandığı edâya malik görülmüş, onlar kadar başarılı sayılmışlardır.

Emrî Çelebi: ...ve mazmûn-ı belâgat-meshûn ile Dervîş-i Dehkî ve hüsn-i edâ-yı dil-efrûz ile Hasan-ı Dehlevî ve ma'nâ-yı dağîk-ı pür-süz ile Rûm'uñ Hüsrevî-i Kendî (Solmaz, 2005: 194).

Emânî: El-hâk süz ü güdâz ile tevâmân-ı Fiğânî ve edâ-yı revân ile hem-zebân-ı Revânî geçinür (Solmaz, 2005: 216).

Hâletî Efendi: Kemâl ü fażl ile maqbûl-i merdüm-i zamân ve fenn-i şî'r ańlamada müsellemler-i ehl-i cihân ve Hıyâlî Beg'ün edâsına mâyil ve muhibb-i ehl-i dil ve mazmûn-ı Emrî'ye kıyıl olmağın her yirde emîr-i kelâm ve pesend-i hâş u 'âm olmuştur (Solmaz, 2005: 259).

Hükâmî: Rûz u şeb kesb-i 'ulûm için hıdmet-i erbâb-ı kemâl idüp akırân içre ma'ârif-i cüz'î ve küllîde bî-mişâl ve envâ'-ı huţûta mâlik ve kıalem-i müşğîn sevâdından tahrîr olan erķâm-ı rengîni dil-pezîr ve tecnîs ü tahayyülde peyrev-i Emrî ve edâ-yı pâk ile hem-zebân-ı 'Amrî olmağa sâlikdür (Solmaz, 2005: 274).

Tezkirede şairlerin edâsı için olumlu nitelermeler çokça yer alır. Edâsıyla olumsuz nitelermeye maruz kalan tek şairimiz Şemsî-i Dîvâne'dir. Edâsı "bî-manâ" olarak vasfedilmiştir.

Şemsî-i Dîvâne: Fârisî gâzelleri bî-hadd ü bî-ma'nâ edâları lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 375).

Tüm bu verileri topladığımızda edâ ile ilgili ulaştığımız sonuç temelde şairin kendine haslığı ve orijinallığıdır. Edâ, kelime ve söz unsurlarının şairin eseri içinde kullanım yoğunluğunu, söze hükmedişini, hâkimiyetini ve başarısını, kendine has üslubunu ifade ettiğı için her şair için özeldir. Edâ bir nevi eldeki malzemelerle neyi nasıl ortaya koyduğundur. Yani sunuştur diyebiliriz. Bu da doğal olarak şairin başarısıyla doğru orantılıdır.

Tezkiremizde "elfâz" için ise takdir ve beğenme ifadesi olarak "nefis, ruh-efzâ, lâmi", belîğ, lâtif, mühmele, revan-bahş, güher-nisâr, dil-pesend, dil-küşâ, pâk, dil-firîb, bî-nazîr, dilkeş, reng â reng, gûn â gûn" sıfatları kullanılmıştır. Bu sıfatların kullanıldığı şairlerimiz şunlardır:

Celâl Efendi: Anuñ için elfâz-ı nefis ile meclis-ârâ ve kelimât-ı selîs ile şâhib-edâ lisân-ı 'Arabî'de Hâssân-ı faşihü'l-beyân gibi şâhir ve zebân-ı Fârisî'de Hâce-i Selmân-ı ma'ânî-perver gibi mâhir ve Türkî dilinde tab'ı Nevâyî gibi mazmûn-ı hâşşa kıadir ve şî'ri Nesimî gibi vâfirdür (Solmaz, 2005: 119).

Netāyic-i ṭab'ından münāzara tarīkıyla Sa'd u Sa'id nām bir kitāb-ı sürūr-encām ve bir manzum Şerḥ-i 'Avāmil ki maḳbūl-i efāzıldur ve bir 'arūz-ı ḳavā'id-güster ki pesendide-i erbāb-ı hünerdür ve daḫi Ḥüsn-i Yūsuf nām bir risāle taşnif-i ḫüb ve te'lif-i merḡūbdur ki elfāz-ı rüh-efzāsı rengin ü ḫōş şirīn-edāsı derece-i taḫrīr ü taḫrīrden müberrā vü mu'arrādur (Solmaz, 2005: 121).

Fevrî Efendi: Kütüb-i mütedāvilenuñ her birinde müṭāla'a-i ferḫunde-āsarı 'allāme-i rüzgārī-i lillah dürr-i ḳāyil dimege zebānın ḳāyil itmiş ve mażmūn-ı nezāket-meşhūnı 'ale'l-fevr elfāz-ı gün-ā-gün ile rişte-i nazma çeküp şarrafān-ı bāzār-ı ma'rifet ve küşe-nişinān-ı çārsū-yı maḫabbete 'arz eyler (Solmaz, 2005: 151).

Bâkî Efendi: 'Ale'l-ḫuşuş tarz-ı ḡazelde mānend-i Hilālī elfāzı lāmi' ve ḋarb-ı meşelde Seyfî gibi naşş-ı ḳātî ve üslūb-ı ḳaşidede tarz-ı Ümîdî selīs ü hem-vār ve ma'ānī-i ḫaşı bî-şümār (Solmaz, 2005: 160).

Âfitâbî: Sābıḳan mezkūr Ḳurd nām bir kemān-ebrū cevāne ya'nī bir āşūb-ı dil ü cāne 'āşıḳ-ı nā-tüvān olup zarāfet-āmīz bir maṭla'-ı pür-sürūr elfāz-ı belīḡ ile meşṭūr ol dilber-i perestīze 'anber-rīz-i ḳalemle raḳam ḳılmış şebt olundı (Solmaz, 2005: 213).

Ümîdî: Rüz u şeb ṭab'-ı pāki taḫşil semtine sālīk ve ma'rifet-i cüz'ide küllīye mālīk elfāz-ı laṭīf ile şirīn edāya ḳādir ve fikr-i ṭarab-fezā ile rengin ma'nā bulmada māhir ve keli-māt-ı ābdārı sūznāk ve ḡıll ü ḡışdan pākdür (Solmaz, 2005: 214).

Ḥayretî: Rind-i lāubālī ve pāk-meşreb ve peyrev-i ehl-i mezḫeb ve dervīş-şifāt ve nīkū-hilḳat ṭab'-ı nāzūki fūnūn-ı ma'rifetle müretteb her vechile eşnāf-ı şī're ḳādir ve 'ilm-i taşavvufuñ ıştılahātında māhir elfāz-ı revān-baḫşla mānend-i ḫāfız-ı ḫōş -nevā (Solmaz, 2005: 265).

Ḥaşırî: Cümle elfāz-ı güher-nişārlarından bir iki beyt-i pür-nikāt bu cem'iyet-i zurefāya şebt olunması münāsib görüldi (Solmaz, 2005: 271).

Ḥayālî Beg: El-ḫaḳ elfāz-ı nefīs-i pāk ile Rūm'uñ Ḥāfız-ı Şirāz'ı ve edā-yı selīs-i bülend ile şu'arānuñ ser-firāzı ve diḳḳat-i ḫayālde taḫayyülāt-ı kemāl ile mevşūf ve şānāyī'-i şī'rde şu'arā-yı 'Acem gibi rengin-maḳāl ile ma'rūfdur (Solmaz, 2005: 278).

Şabâyi: Tab‘-1 bülendi şi‘rde selīs ve elfāz-1 dil-pesendi nazmda nefīs ve Nevāyī vü Fürs bilmede bī-hemtā ve edā-yı nāzūk ile meclis-ārā olup üslūb-1 huṭuṭdan behremend ve ma‘ārifle hūşmend kimesnedür (Solmaz, 2005: 388).

‘Alâyi: ...ve eş‘ār-1 dil-küşāları üç dilde lā-yu‘addur ve tarz-1 inşāda elfāz-1 dil-küşāları dil-peẓīr ve fenn-i mu‘ammā ve ‘arūzda resāil-i kavāid-perverleri bī-nazīr ve şanāyi‘-i şi‘riyyede hünerverler içre dilīr (Solmaz, 2005: 415).

‘Izārî Çelebi: ...zebān-1 Fārisī’ nūñ mümāreset ile ḍurūb-1 emşāli zabṭına kādir ve ebkār-1 ma‘ānī teşhīrinde merd-i şā‘ir-i sāhīr ve maẓmūn-1 nāzūk ile edā-yı dil-küşāya sālīk ve elfāz- pāk ile güftār-1 rūḥ-efzāya mālīkdür (Solmaz, 2005: 422).

‘Ulvî-i İstanbūlî: Derzi oğlı dimekle meşhūr ṭab‘-1 şūḥı nezāketle efvāhda mezkūr ḥaḳḳā budur ki ḍurūb-1 emşāl bulmada peyrev-i Necātī ve maẓmūn-1 belāğat-nümūn ile mānend-i Zātī ve edā-yı nāzūk ile mişāl-i Ḥayālī ve selāset-i elfāz ile reşk-i Hilālī geçinürse yiridür (Solmaz, 2005: 429).

‘Izārî: Bu ğazel-i ābdār-1 dürer-bār elfāz-1 pāk-i hemvār ile ol şeker-güftāruñdur. *Ġazel:*

Nāz ile tekellüm ide ger ol güher-elfāz
Ağzından o şīrīn dehenüñdür şaçar elfāz

Ey dürr-i girān-māye söze ger dehen açsañ
Cān riştesine luṭf ile eyler ḥaber elfāz

Vaşf-1 der-i dendānuñı nazm eyledüğüm bu
Manzūm ola söz anda olur mu‘teber elfāz

Söz geçmedi la‘l-i lebūñe yok yire ḥayfā
Deri gibi delindi yüregüm ey dürer elfāz

Şīrin-lebūñ vaşfı durur dilde kelāmum
Olsa n’ola ger şi‘r-i ‘Izārī şeker elfāz (Solmaz, 2005: 442)

Ġarībî: Ṭab'-ı pāki ma'ānī-i ġarīb bulmada tiz ve eş'ār-ı revānı elfāz-ı dil-firīb ile maḥabbet-engīz ve ṭabī'at-ı ūriyyesi bir ḥadde dürr-i pür-zīverdür ki ekser-i ebyātı ū'arā mābeyninde maḳbül ve eyülükle meşhür (Solmaz, 2005: 458).

Mevlānâ Fuzûlî (*'aleyhir rahme*)-i **Baġdâdî:** ...ḥaḳḳā budur ki kendü ṭarzında muḥteri' ve ṭarīḳ-ı ma'ānīde mübtedi' ve ūhid-i fikri elfāz-ı pāk ile müzeyyen ve ġün gibi cāme-i zerrīn-i ma'nā ile a'yān içre mübeyyen (Solmaz, 2005: 460).

Figānî: Ṭarz-ı ġazelde bī-naẓir elfāza ḳādir ve üslüb-ı ḳaūidede ġāyetle ū'ir-i māhir (Solmaz, 2005: 466).

Lem'î: Bi't-tamām bilā-ḳuūur kitāb-ı pür-sürür ki nām-ı ūerīfi Leṭāyif-nāme'dür elfāzınuñ neūat-ı feraḥ-efzāsından dil-i ġamġin ve kelimāt-ı rüḥ-baḫūınuñ inbisāt-ı dil-küūāsından dil-i ġam-beste āzād ve inūā-yı müsecca'ından mülk-i ḫarāb ḫāṭır-ābād olması muḳarrer ve müṭāla'ası pesendīde-i ehl-i hüner ve meşhür-ı merdüm-i baḫr ü berredür (Solmaz, 2005: 504).

Mecdî: Zümre-i mülāzimīnden ṭab'-ı ġüher-ḳını sarraf-ı dürer-i ma'ānī ve elfāz-ı dil-keūınuñ beyānı ḫayāt-baḫū-ı mānend-i rüḥ-ı ūānī ūafā-yı ḫāṭır-ı 'āṭır-ı zekā-yı zihn ile mevūuf (Solmaz, 2005: 509).

...ve ḳaūayidde ū'arā-yı faūḫü'l-kelām içre ṭāḳ ve ṭarz-ı ġazelde büleġā-yı belāġat-nizām mābeyninde ma'ānī-i ḫāū ile yegāne-i āfāḳ ol ṭūṭi-i ūekeristān-ı ḫōū -edānuñ ve bülbül-i ġülistān-ı bülend-edānuñ ebyāt-ı feraḥ-fezāsı ġāyetde ūirīn ü nefīs ve kelimāt-ı dil-küūası elfāz-ı reng-ā-reng ile rengīn ü selīs ve taḫayyülāt ile muḫayyel ü pür-meūel vāḳı' olmuūdur (Solmaz, 2005: 510).

Muḫṭārî: ...ve vādī-i nazma tāze heves ve eş'ār-ı dil-pesendi pesendīde-i herkes hemūūe ūi' ile hemdem ü maḫrem olmaġla maẓmūnı kendü gibi dilkeū ve elfāz-ı pāki bī-ġıūdur ve kendü semtinde ūözleri ḫayli ḫayāl ile muḫṭār u muḫayyel (Solmaz, 2005: 532).

Mübīnî: ūözleri elfāz-ı pāk ve ma'ānī-i ūāf ile müzeyyen ve zūrafā mābeyninde mübeyyen cümle-i ebyātından bu bir nice maṭla'-ı rindāne ḳalem-i dü-zebāne ġelüp taḫrīr ü tesvīd olundı (Solmaz, 2005: 542).

Bu olumlu vasıfların yanında Tâbî-i Kûçek ve 'Aţâ'nın elfâzı "mühmele (boş söz)" olarak nitelendirilmiştir.

Tâbî-i Kûçek: Anlar daği anı aña göre elfâz-ı mühmele ile medh itmeden berî degüller (Solmaz, 2005: 241).

'Aţâ : Mezkûruñ tarîķ-ı hicvde ma'ânî-yi rekîk ile muķatţâ'âı çokdur yazmasını terk-i edeb bilüp tesvîd olmadı lâkin cümlesinden bu kıt'a ki çendân elfâz-ı mühmelesi yok kaçve fincânı huşuşunda Kûçük Tâbi vaşında dimişdür şebt olundı (Solmaz, 2005: 444).

Elfâz ile ilgili topladığımız bu verilerden hareketle elfâz, şairlerin şiirlerinde kullandıkları söz hazinesi ve kelime unsuru üzerinde durur. Reng â reng, gûn â gûn gibi sıfatlarla sanatlı ve çeşitli olmasını vurgularken, pâk, pâkîze gibi sıfatlarla sade olmasını vurgular. Yine tıpkı edâ unsurunda olduğu gibi şairin yetenek, beceri, söz hâkimiyetinin birer ifadesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRE DAİR BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

ÂB-DÂR: Beyitlerde, tezkirecilerin şiir tenkidinde veya örneğe geçiş cümlelerinde kullandıkları “âb-dâr” sözcüğü Farsça bir terkiptir ve “âb” (su) kelimesi ile “dâşten” (sahip olmak) fiilinin geniş zaman kökünün bir araya getirilmesiyle yapılmıştır (Açıkgöz, 2000: 149) .

“Âb” kelimesi Farsçada su anlamının yanı sıra “letâfet, güzellik, revnâk, cilâ, kadir, kıymet, keskinlik, itibar” gibi anlamlar da taşıdığından “âb-dâr” tabiri; taptâze, parlak, manidar, akıcı, keskin söz ve şiirleri vasıflandırmak için kullanılmıştır (Şentürk, 2016: 26–27) .

Doğal ve rahat söyleyiş tarzı, şiirin akıcılığı, akıcılığı sağlayan ses tekrarları (aliterasyonlar, asonanslar, redifler), orijinal söylemler bir şiiri “âb-dâr” olarak nitelememizi sağlayan dil unsurlarıdır.

Gülşen-i Şu'arâ'yı incelediğimizde Ahdî'nin “âb-dâr” sözcüğünü şairler için yetmiş altı farklı yerde kullanmış olduğunu görüyoruz. Ahdî bunu yaparken iki farklı yol izlemiştir. Kimi şairlerin şiirlerinden örnekler vermeden doğrudan “âb-dâr” olarak vasıflandırmış, kimi şairlerin ise eserlerinden “âb-dâr” olarak nitelendirdiği örnekleri sunmuştur.

Pîrî Paşa, Ṭab'î Efendî, 'Âlî Efendî, Ümîdî, Hâlî Beg, Hıyâlî Beg, Dânişî Efendî, Zâtî, Semâ'î, Şerhî, Şafâyî Beg, 'İlmî-i Bağdâdî, 'Aṭâ, La'lî, Mecdî, Nigârî, Nihânî, Nazmî Beg, Hâtifi'nin şiirleri örnek verilmeden “âb-dâr” olarak vasfedilmiştir. Vasıflandırma yapılırken “güftâr-ı âbdâr”, “kelimât-ı âbdâr”, “ğazel-i âbdâr”, “eş'âr-ı âbdâr”, “nazm-ı âbdâr” terkipleri kullanılmıştır.

1) Örnek Verilmeden Şiirleri “Âbdâr” Olarak Nitelendirilenler

Pîrî Paşa: Mez-kûruñ ṭab' -1 dürer-bârı ṭarz-1 eş'ârda hûb ü mergûb maḥlaş-1 pâki Riyâzî ve güftâr-ı âbdârından herkes müterâzî olmışdur (Solmaz, 2005: 108) .

Ümîdî: Rûz u şeb ṭab' -1 pâki taḥşîl semtine sâlik ve ma'rifet-i cüz'ide küllîye mâlik elfâz-1 laṭîf ile şîrîn edâya ḳâdir ve fikr-i ṭarab-fezâ ile rengîn ma'nâ bulmada mâhir ve kelimât-ı âbdârı sūznâk ve ḡill ü ḡışdan pâkdür (Solmaz, 2005: 214).

Hâlf Beg: Türkî ve Fârisî ğazel-i âbdârları ve sâir güher-bârî çokdur ve her birisinin eyüliginde kimsenün sözi yokdur (Solmaz, 2005: 266).

Hayâlî Beg: Zîrâ ki eş'âr-ı âbdârî ve nazm-ı dürer-bârî bî-hadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 278).

Dânişî Efendi: Eş'âr-ı süznâki hûb vegüftâr-ı âbdâr-ı pâki mergûb ve pesendide-i zûrafâ-yı 'âlem ve ğamzedâ-yı dil-i pür-ğam idi (Solmaz, 2005: 299).

Zâtî: ...eş'âr-ı âbdârî teskîn-sâz-ı dil-i 'âşîkân-ı süznâk ve güftâr-ı âteş-bârî hârâret-bağş-ı füsürde-i dilân-ı ğamnâkdür (Solmaz, 2005: 304).

Semâ'î: Tab'-ı şâfi-i sihr-nümâsı şelâset-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pâk edâsı fetânetle ma'rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şerhî: Üslûb-ı muhâsebede hünerver ve aĥkâmda kitâbet-i şâhib-erĥâm ve siyâkatî dil-pezîr ve aĥrânına ğâlib ü bî-nazîr ve tarz-ı eş'ârda tab'ı ğâyetde tâlib ü râĝıb rûz u şeb tetebbu'-ı nazm-ı âbdâr-ı dürer-bâr-ı yârân idüp ekşer-i şu'arâ ile yâr u muşâhib ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i ğazelde zebân-ı dürer-bârî câri vü kıyıldür (Solmaz, 2005: 369).

Şafâyî Beg: Tab'-ı şafâ-âyîni kemâl-i mertebede şafvet ile mevşûf ve envâ'-ı ma'ârifle ma'rûf zebân-ı Fûrs'ün fûnûnun bilmede hûb ve tab'at-ı şî'riyyesi mergûb ve nazmı lû'lü-i âbdâr gibi tamâm a'yâr idüĝi ma'lûm-ı nûkte-dânân-ı rûzgârdur (Solmaz, 2005: 384).

'İlmî-i Bağdâdî: ...elsîne-i şelâsede eş'âr-ı dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr dimede mişâl-i yârân-ı ebrâr-ı selîs ü hem-vâr ve muşâhabet-i dil-küşâsı feraĥ-fezâ-yı dil-i germ-i merdüm-i aĥrârdur (Solmaz, 2005: 425).

'Atâ: Evzâ' u etvâr-ı 'acîbe ile zûrafâ içre maĥbûl ve üslûb-ı hicv ü hezldede bir tarîkla hezzâl ü heccâv idi ki fi'l-meşel beyâzî vü mübrem siyâh-güftâr-ı muzhik-i âbdâr ile şüst ü şû ve her vâdî-i cüst ü cû idüp ve ebyât-ı terzîk dimede aña irüp anuñ yanında ol vechile yüz aĝardamazlardı (Solmaz, 2005: 443).

Mecdî: Nazm-ı dürer-bârın ve güftâr-ı âbdârın okıyup vird-i zebân ve hasb-i hâl-i dil-i süzân idinmişdür (Solmaz, 2005: 510).

Nigârî: Defa‘ât ile ‘azîm ğazâlarda ceng-i azmâ ve altun fener ile ğapûdân-ı deryâ ve ‘ilm-i deryâdan geregi gibi ğabîr ü dâna ve cezâyir-i buhûra âşinâ olduğı ecilden Dürer-i Deryâ nâm bir kitâb-ı ğarrâ-yı sürür-encâm nazm-ı âbdâr ile naķş u nigâr itmiş ki seyrinden dîde-i remed-dîdeye ve dil-i ğam-dîdeye sürür irmesi muķarrer ve meşhûr-ı baħr ü berr olmuşdur (Solmaz, 2005: 554-555).

Nihânî: ...ve nazm-ı dürer-bârı ve güftâr-ı âbdârı‘Ubeydî Çelebi himmetiyle selîs ü hemvâr ve bî-ğadd ü bî-şümâr olmağın vird-i zebân-ı ‘âşıkân-ı zâr ve zıkr-i gül-‘ızârân-ı rüzgâr olmuşdur (Solmaz, 2005: 560).

Nazmî Beg: El-ğaķ ol pîr-i deryâ-dil envâ‘-ı nazma mâyil ve ğazeliyyât-ı âbdârı hasb-i hâl-i dil-i zâr diyü yigirmi dört ‘adet dîvân raķam itmişdür ve ğaşâyid ü tevâriĝi bî-ğadd ü bî-şümâr ve her birinüñ vücûdı mânend-i ‘adem zîrâ ki şütür-kürbe vâķı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 562).

Hâtîfî: ...ve nazm-ı dürer-bârı ma‘ânî-i laţîf ile ârâste ve eş‘âr-ı âbdârı mazmûn-ı ğaş ile pîrâste ve ol tûţî-i şîrîn-maķâlûñ ve ‘andelîb-i ferĝunde-me‘âlûñ egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüĝine söz yoķdur (Solmaz, 2005: 587).

2) Örnek Verilerek “Âbdâr” Olarak Nitelendirilenler

...ve daĝı mezkûr şâh-zâde-i rüzgârûñ âsitânına be-resm-i tuĝfe alup gitmege eş‘âr-ı âbdârdan ĝayrı bir nesne pây-dâr ve pesendîde-i ‘âşıkân-ı ğâk-sâr ve maķbûl-i ehl-i rüzgâr degüldür. Der ta‘rif-i suĝen ez güftâr-ı Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî Raĝmetullah

Dürr-i deryâçe-i ‘irfân suĝenest

Gevher-i maĝzen-i insân suĝenest⁸¹

⁸¹ -İrfân gölünün incisi sözdür, insan mahzeninin mücevheri sözdür.

Ez suhen geşt müzeyyen 'ālem
Ez suhen geşt mükerrerrem ādem⁸²

Ez suhen yāft ehādīř revāc
Suhen āverd Nebī ez Mi'rac⁸³

Mūsā ez feyz-i Ğudāvend-i kerīm
Ez suhen geşt müsem mā be-Kelīm⁸⁴

Fuřahā rā zi suhen pāye bülend
Büleğā rā zi suhen sāye bülend⁸⁵ (Solmaz, 2005: 90)

Burada farklı bir kullanım güdülmüştür. Ahdī'ye göre bir padişaha sunulabilecek en güzel hediye ābdār şiirdir. Buradan ābdār şiire verilen kıymeti ve değeri anlıyoruz.

Niřānī Beg: Bu ğazel-i Fārisī dağı anlarıñ eş'ār-ı ābdārındandır sebt olundu. Ğazel:

Devr-i gül şod sākīyā cām-ı řarāb-ı nāb dih
Cān řeved mađmūr be-nümā 'ārız u rā āb dih⁸⁶

Ger be-purseme ey řabīb ez la'l-i nābet yek devā
İn dil-i bīmār rā ez şerbet-i cüllāb dih⁸⁷

Yā Rab ān mihr-i dil-firūzem merā bađřed viřāl
Āteř-i mihrēř be-sūy-i 'āřıkān hem tāb dih⁸⁸

Çeşm-i mesteş her zamān dil rā řarābī mī dehed
Yek demī āsūde bāřem ez cefāyeř řāb dih⁸⁹

⁸² -Ālem sözle süslendi, ādem (insan) sözle üstün oldu.

⁸³ -Sözden dolayı hadisler revaç buldu. Nebi, miraçtan söz getirdi.

⁸⁴ -Musa, kerim olan Allah'ın feyziyle, sözden dolayı Kelīm adını aldı.

⁸⁵ -Fasihlerin makamı sözden dolayı yüksektir. Belagat sahiplerinin gölgesi sözden dolayı uzundur.

⁸⁶ -Ey saki gül devri geldi, saf şarap kadehini ver, can mahmur olsun, göster yanağını, ona su ver.

⁸⁷ -Eğer güzel dudağından bir deva sorarsam ey tabib, bu hasta gönle gül şerbetinden ver.

⁸⁸ -Ya Rabbi o gönül aydınlatan sevgin bana kavuşma bağışlasın; onun aşkının ateşi aşıklara doğru da ışık tutsun.

Ān kemān ebrū girifte ez Nişānī şabr u cān

Der ḥarīm-i ḥüsn-i ḥübān gūşe-i miḥrāb dih⁹⁰ (Solmaz, 2005:116)

Celâl Efendi: Sābıķü'z-zıkr bu ḥâlde mütereddid olup 'acaba bu penc-i güher-senc şeh-zādelerüñ ḳaḡısınuñ āsitān-ı felek-āşiyānlarına intisāb itmek savāb ola diyü mütefekkir ü müteḥayyir iken ol derde çāre için ḥātır-ı fātırlarına istiḥāre ḥuṭūr idüp ḥ'āb-ı nūşīn ile ḥuzūra varduḡda bir pīr-i rüşen-zamīr müşīr-i beşīr olup bu ḥadīs-i şerīf-i vācibü't-ta'zīmi ta'līm yüzinden tefhīm itdirdükden sonra bī-iḥtiyār bī-dār olup vāķı' olan işāret-i pūr-beşāret cevāhirin silk-i nazm-ı ābdāra çeküp ḥıdmet-i şeh-zāde-i 'ālī-tebār a'nī Sulṭān Selīm Ḥān-ı kāmķaruñ āsitān-ı felek-medārlarına müteveccih olup bu ḳıṭ'a-ı bedī'iyi 'arz-ı 'izz-i hużūr-ı pūr-ḥubūrlarına vüşül buldurmuşlar. Ḳıṭ'a :

Bir gice vāķı' amda bir püsere

Didüm ey şeyh-i 'āķil ü dānā

Ḥāzret-i pādişāh-ı devrānuñ

Penç şeh-zādesi ki var zībā

Biri bebr ü biri esed biri şīr

Biri simurḡdur biri 'anķā

Ḳaḡısı taht ü tāca mālīk olur

Ḳaḡısıdur cihanda Ḥıẓr-ı beķā

Baḡa bu sırrı didüm i'lam it

Didi ḥayrū'l-umurı evsāṭuhā (Solmaz, 2005: 120)

Anlatımdaki akıcılık, halk dilinin kullanılması, açık, anlaşılır ifade tarzı bu ḳıṭ'a'nın âbdâr olarak nitelendirilmesini sağlamıştır.

⁸⁹ -Baygın gözü her zaman gönlü yıkıyor, bir uyku ver de bir an olsun cefasından kurtulup huzur bulayım.

⁹⁰ -Ey Nişanı, o keman kaşlı, senin sabrını ve canımı aldı, güzellerin güzellik haremde bir mihrab köşesi var.

Ahmed Paşa (Na'tî): ...sene hamse ve tis'in ve tis'ā mi'ede diyār-ı Bağdād'a bu bende-i nā-şāde bir mektüb-ı dürer-bār ile bu gazel-i ābdārı gelüp tezkîre-i erbāb-ı nazma naqş u nigār oldu.

Baňa 'ışkuñda ziyān itme gibi şūd olmaz
'Āşıkā ölmeden özge daħi maqşūd olmaz

Qoma hat vech-i müniründe gider pāk eyle
Nürdur pādişehüm nürda çün dūd olmaz

Māh-veş sīneñi burc-ı bedene çekmeyenün
Kevkeb-i baħtı gülüp t̄ali'i mes'ūd olmaz

İtmege bezmüñi 'ışret gicesinde hōş -bū
Micmer-i tende yanan cān gibi bir 'ūd olmaz

Kūy-i firdevsüñi Na'tî çü maqam eylemeye
'Ākıbet nāmı anuñ dünyede Maħmūd olmaz (Solmaz, 2005: 167)

“olmaz” sözcüğünün redif olarak, kafiyenin ise “-ūd” hecesi ile tekrarlandığını görüyoruz. “m, n, d, z” gibi sesler gazelin tamamında sıkça kullanılarak aliterasyon sağlanmıştır. Gazelin yek ahenk olması, tezat, tenasüp, teşbih gibi söz sanatlarından faydalanılması, şiire hâkim olan akıcılık, rahat ve doğal söyleyiş, açık, anlaşılır bir dille yazılmış olması gazelin “âbdâr” olarak nitelemesini sağlayan unsurlar olmuştur.

Derviş Çelebi: Egerçi hâtır-ı deryā-mü'essiri nazm cānibine ziyāde māyil degül lākin ahyānen tab'-ı güher-bārından bir dürr-i ābdār peydā kıılır ki gūş-vāre-i merdüm-i dānā olmağa lāyık u sezādur. li-mişli hazā beyt

Bir nihāl-i gām durur gūyā bu cism-i nātüvān
Besler anı dem-be-dem gör kim bu çeşm-i hūn-feşān

[*Diger*] : Firqate yüz t̄tdı vuşlat-ı hāl bir yüzden daħi
Hicre āgāz itdi yār aħvāl bir yüzden daħi (Solmaz, 2005: 169-170)

Bu beyitte teşbihlerin kullanılması, “dem-be-dem”⁹¹ gibi kelime tekrarlarının yapılması, aliterasyonlar, kafiye, dildeki açıklık ve yalınlık âbdâr şiirin özelliğidir. Kafiye ve redifdeki tekrarlar âbdâr şiirin bir örneğidir.

Ahmed Beg: Bu bir nice eş‘ar-ı âbdâr ol emîr-i nâmdârûndur.

Cihan çu bâdiye men teşne-i harâb der-u
Nişân-ı âb boved ser-be-ser ser-âb der-u⁹²

Dil giriftâr-ı kemend-i zülf-i ‘anber-büy-ı tust
Ger dil-i mâ-râ güşâdi hest ez pehlû-yı tust⁹³

Dem-be-dem dil garğ-ı hûn ez-hancer-i dil-cüy-i tust
Surhî-i rüy-i şehîd-i ‘ışk ez-pehlû-yı tust⁹⁴ (Solmaz, 2005: 171)

Redif ve kafiyeler, kelime tekrarı (ser-be-ser)⁹⁵ bu şiirde de gördüğümüz âbdârlık unsurlarıdır. Beyitte kullanılan “âb” sözcüğü de âbdâr vasıflandırmasına uygun düşüyor.

‘Adlî Efendi: Bir zamânda eyyâm-ı rûze müştedd ve hengâm-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamân ol yâr-ı suhen-dândan rûze bizi muhkem tutdı ve açlık cânımıza kâr itdi ‘ıydıyye bir şi‘r-i âbdârla elem-i ‘atşımız ref‘ ve ğam-ı cü‘ümüz ref‘ eyleseñüz olmaz mı diyü iltimâs itdüklerinde bu ğazel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed ‘ıyd-ı pür-tâmid ve fetğ-i bâb-ı ‘ışret-i şafâya kilîd olmağ için nazm itmişler.

Ber-țarâf olsa ğam-ı rûze vü bayram olsa
Merhabâ itmege el virse güzel râm olsa

⁹¹ -Filiz Kılıç, Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine, Millî Folklor, 2003, Yıl 15, Sayı 60

⁹² -Dünya çöl gibi, ben ise onda susuzluktan harabım. Orada su izi tamamen seraptır.

⁹³ -Gönül senin anber kokulu kemendine giriftardır. Eger bizim gönlümüz için bir açılma ferahlık varsa o sendendir.

⁹⁴ -Gönül senin devamlı gönle yönelik hançerinden kana bulanır. Aşk şehidinin yüzünün kırmızılığı sendendir.

⁹⁵ -Filiz Kılıç, Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine, Millî Folklor, 2003, Yıl 15, Sayı 60

Feth-i ebvâb-ı şafâya bu kilîd olsa maḥall
Tâ ki ‘işret yüzini görmege bir cām olsa

Rûz-ı ‘ıyd itse cihan ḥalkını şād u ḥurrem
Elem ü ğamla heman zāhid-i ḥod-gām olsa

Ne gerek yāri girift itmege meclisde eger
Nuḳlümüz dāne olup neş’e-i mey dām olsa

‘Adli’yā rûze dükendi gel e bayram idelüm
Nıce bir söyleyelüm derd ile aḥşām olsa (Solmaz, 2005: 174-175)

‘Adlî’nin bu gazeli tezkire yazarımız Ahdî tarafından âbdâr olarak nitelenmiştir. Aliterasyon diğer incelediğimiz şiirlerde olduğu gibi burada da hâkim. Gazel örneği verilmeden önce anlatılan durum oldukça dikkat çekici. Uzun süren oruç günlerinin susuzluğu ve açlığı dayanılmaz hale gelmiştir, susuzluk elemi, açlık gamını gidermek için bayram ile ilgili bir şi’r-i âbdâr istenmesi üzerine bu gazel icra edilmiştir. Buradan âbdâr şiirin sehl-i mümteni olduğunu, irticalen oluşup, kolaylıkla söyleniyormuş gibi bir izlenim verdiğini çıkartıyoruz.

Yümnî Beg: Sene seb’în ve tis’â mi’ede şehr-i İstanbül’da vâkı‘ olan Ağustos zamânında berk ü bārân u seyl-i firāvân gelüp nıce nıce ma‘mür evleri virân itdükde bu târiḥ-i âbdârı ṭab‘-ı âteş-bârdan zuhûra getirüp ketb itmiş.

Bir ‘alâmet zāhir oldı şehr-i İstanbül’da kim
Ḥalkuñ efgānı zemînden āsumāne çıkdı yā

Eyle ifrâṭ ile yağmur yağdı kim nıce evi
Seyl alup ḥāşakveş deryāya anı ṭakdı yā

Vehm-i ra‘d ü berk ile Yümnî didüm târiḥini
Yıldırımla seyl Ḳoştantin’i yıkdı yağdı yā (Solmaz, 2005: 183)

Halk dilinden ve söyleyişlerinden faydalanılması, rahat ve doğal söyleyiş tarzı, deyimlerin kullanılması, açık ve anlaşılır anlatım bu şiirin de âbdâr olarak vasıflandırılmasını sağlamıştır.

‘**Âlî Efendi:** Bu cevâhir-i âbdâr ol ğavvâs-ı bihâr-efkârûñ divân-ı selâîn-i edvârından şarrafân-ı bazâr-efkâre iş‘âr olunup kalem-i dü zebânla raqam olundu ki pesend-i Rûm ü ‘Acem’dür.

Yollamışsın ruğlaruñ yaqmış güneş ey âftâb

Yollamak lâzım seni seyr itmek içün bî-niğâb (Solmaz, 2005: 186)

Edâyî Çelebi: Cümlesinden bir kaç nazm-ı âbdâr mânend-i dürr-i şâh-vâr ki der-güş-ı ‘uşşâk ve meşhûr-ı âfâkdur ki şebt olundu. Nazm :

Ƙıl ħâkümi öldükde ey çeşm-i türâb-âmîz

Tâ olmaya ol servüñ dâmânı türâb-âmîz

[*Diger*]: Hâl kim ol ğoncenüñ la‘l-i mey-âşâmındadır
Dâğ-ı ħasretdür ki göñlüm lâlesi câmındadır

[*Diger*] : Meclîs-i ‘uşşâkı ‘ışkuñ câmıdur pür-şûr iden
Çeşm-i mestüñ neş‘esidür ‘âlemi maĥmûr iden

[*Diger*]: Sehâb-ı ‘ışğdan yağduğ cihâna kıtre-i âbuz
Şadefdür cism-i ‘âlem anda biz bir dürr-i nâ-yâbuz (Solmaz, 2005: 208)

Âgehî: Niteki zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i tenin deryâ-yı ‘ışka şalup müstağraq-ı baĥr-ı mevc-i ħirmân olup ol hevâyla gemiciler ıstılahâtın cem‘ idüp bir kışîde-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr ğavvâş-şifât baĥr-ı ‘amîkden kenâra çeküp der-güş-ı erbâb-ı hüner ve meşhûr-ı baĥr ü berr olmışdur. Bu bir kaç beyt kışîde-i mezkûrdandır. Kışîde :

Çekdirüp firkıateñi bizden ırağ olduñ sen

Baĥr-ı firkıatde nîce fırtınalar çekdüm ben

Barbariçeñ siyeh aþlasdan olaldan cānā
Gemici neftilerin ‘āşık-ı zār itdūñ sen

Seyr iden yüzüñi deryāda irişür Hızır’a
Kadre uğrar seni bir kerre kadirgāda gören

Baħr-ı ‘ışk içre yürürsem n’ola yelken torıda
Bir ħaramī baķıcı yāre esīr oldum ben

Alamarğayla yūri yoğ ise yil yelkende
Çünki ‘āşık olımazsın hele bāri yelten

Geldi çatdı dil ü cān zevraķına derd ü belā
Bizi çignetmege bu fülk-i felek dutdı dümen

İtmek ister isen eger bağ-ı cihanda manca
‘Amel ü zühd kumanyasını vāfir yüklen

Orsa varsañ çıkamazsın poca gitseñ girdāb
Nice kullansañ atar kāraya bu keştī-i ten

Baħr-ı ‘ışk içre olan ‘āşıkā pend ey nāşih
Kāradan alet oñarmağ gibidür geñ yağadan

Kelimātum dūr-i deryā-yı ħaķīkat añlar
Baħr-ı ma‘nāda şināverlik iden ehl-i suħen

Olsa deryā kumı miķdārı kayırmaz derdūñ
Sā‘āti var geçer ey Āgehī şabr it katlan (Solmaz, 2005: 210-211)

Şiirdeki söz oyunları ve şairin kelimeleri, orijinal söylemi, kasidedeki tenasüp yoğunluğu, istiareler, teşbihler bu kasidede âbdârlığı sağlayan öğelerdir.

Mevlânâ Ahmed Zârîf: Bu bir ğazel-i âbdâr ve bir iki beyt anuñdur. *Ĝazel:*

Rûz-ı nevrûz est ğam-hâ-yı kuhen dârem henüz
Cümle ‘âlem şād ü men ez dest-i ğam-zârem henüz⁹⁶

Şād ü âzādend esîrân-ı ğam ez bend-i belâ
Der kemend-i ğam men-i miskin giriftârem henüz⁹⁷

Bülbülân-ı faşl-ı bahâr ez vaşl-ı gül ħurrem şodend
Veh ki men der firķat-i ân lâle-ruhsârem henüz⁹⁸

Digerân derd-i dil-i ħod-râ devâ kerdend ü men
Dermend ü ħaste vü mecrûh u bîmârem henüz⁹⁹

Aĥmedî-râ bātū yârî yâr-ı men imrûz nist
Der-ezel yâr-ı tû bûdem tâ ebed yârem henüz¹⁰⁰

Nâşihâ pendem medih k’ez zülf-i yâr âşüfte em
Dîn-i merâ men ü mâ ki men der-bend-i zünnârem henüz¹⁰¹

Zi-şevķ-i şem‘-i ruĥet sūĥtem çü pervâne
Turâ be-sûziş-i pervâne hîç pervâ ne¹⁰²

Zi-câm-ı vaşl çü mestem nemî konî bārî
Be-sûy-i men nazārî kon zi-çeşm-i mestâne¹⁰³ (Solmaz, 2005: 218-219)

⁹⁶ -Nevruz günüdür, benimse hâlâ eski gamlarım var. Bütün âlem mutlu, ben ise hâlâ gamdan inliyorum.

⁹⁷ -Gama esir olanlar, mutlu ve beladan azattırlar. Ben miskin ise hâlâ gam kemendine tutsağım.

⁹⁸ -Bahar mevsiminin bülbülleri güle kavuşmaktan mutludur, ne yazık ki ben hâlâ o lale yanaklıdan ayırırım.

⁹⁹ -Başkaları kendi gönül dertlerine deva buldular; bense hâlâ dertli, bitkin (yorgun), yaralı ve hastayım.

¹⁰⁰ -Ahmedî sana yardır, benim yârim bu gün yok. Ezelde senin yârin idim. Şimdi sonsuza kadar yârinim (Sonsuza kadar senin yârin olarak kalacağım).

¹⁰¹ - Ey nâsîh bana öğüt verme, çünkü yârin zülfü ile perişanım. Bana dinimi gösterme, çünkü hâlâ zünnar bağılıyorum.

¹⁰² -Yüzünün nurunun şevkiyle pervane gibi yandım. Senin, pervanenin yanışına karşı hiç pervan (aldırman) yok.

¹⁰³ -Kavuşma kadehi ile bir kez olsun beni sarhoş etmiyorsan bari mestane gözünle bana bir bak.

Enverî: Eş'âr-ı pür-envârınıñ nûrından âyine-i tûre diller münevver ve güftâr-ı âbdârınıñ bir kıatresi teşne dillere hayât-güster mânend-i kevşerdür. Bu bir nice maḥla' u maḥta' u beyt anuñdur. *Ebyât:*

Baḥa ṭoḳınmaz geçer ğamzeñ diyen tûrûñ senûñ
Boynuma şalınmağın kıat' itdi şemşîrûñ senûñ

İttifâken bir gün iki desti şarâb ile ol rind hâne-i harâba giderken şubaşıya rast gelür. Envâ'-ı 'itâb u 'iḳâba müsteḥaḳ oldukda hemân bedihe bu beyti oḳıyırür. Bu eş'âr-ı âbdârûñ yüzi şuyına ḥalâş bulur mezkûr beytin bir mışra'ı Aḥmed Paşa'nuñ Kerem kıaşıdesindendür tazmîn-i ḥaş vâḳı' olmışdur. *Beyt:*

İki destüm ṭolı mey destümi şındurma benüm
Ṭotalum iki elüm kıanda imiş kıanı kerem (Solmaz, 2005: 221)

Behiştî Efendi: A'lâsı ğâyetde a'lâ ve âbdâr olmağın pesend-i herkes ve vird-i zebân-ı 'âşıḳân-ı ḥûb- nefesdür. Bu eş'âr anuñdur. *Nazm :*

Şarardup şîre döndürdi ğamuñ men zerd-sîmâyı
Raḳîb-i kıavi göster gel berü seyr it temâşâyı

Dili bir seng-i mıḳnaṭıs idüpdür şevḳ-ı peykânuñ
Ne lâzım çekmesün zaḥmet benümçün kıaşlaruñ yayı

[*Diger*]: Seg-i kūyuñladur benüm cengüm
Bilmezem taşlaruñ niye fırlar

[*Diger*]: Gözümde merdüm-i dîde ruḥuñda ṭıfl-ı Ḥabeş
İkisinûñ biri birine yaşı beñzemesin (Solmaz, 2005: 226)

Bedrî Çelebî: Ol şâ'ir-i deryâ-dilûñ nazm-ı dürer-bârı âbdâr ve eş'âr-ı âteş-bârı ḥasb-i ḥâl-i dil-i zârdur. Bu beyitler anuñdur. *Nazm :*

Dök naqd-i eşki derdüñi ol nāzenīne aç
Teshīr itmege o perīyi defīne aç

Her gonce açdı bülbül-i şevķine yaķasın
Gel sen de ‘andelibüñe gül gibi sīne aç

[*Diger*]: Reh-i dildārda hāk ol ʔarīķ-ı bī-bedeldür bu
Kayırmaz sille-i ʔa‘n-ı ‘adūyı yirsün eldür bu

Vişāl-i yāre mağrūr olma hicrinden hāzer eyle
Ki Bedrī zehrle ālūde olmuş bir ‘aseldür bu (Solmaz, 2005: 233)

Cevherî Çelebi: Ser-ā-ser nazm-ı cevherdārı çün dürr-i şāh-vār ve tīg-ı elmās-ı suheni cevherdār egerçi sāir şu‘arā gibi meşhūr ü mezkūr degüldür. Ammā ki gevher-i ābdārnuñ vezni cevheriyān-ı bāzār-ı hüner yanında tam ‘iyārdur. Bu bir iki maṭla‘ anuñdur taḥrīr olundu. *Nazm:*

Derdümi yār sīne-i şad-pāreden bilür
Ne hālde idügüm benüm ol yareden bilür

[*Diger*]: Yime mey guşşasını dīde-i ter sağ olsun
Çekme peymāne ğamın ķāse-i ser sağ olsun (Solmaz, 2005: 249)

Hāyırî: Bu bir nīce maṭla‘-ı ābdār-ı Fārisī ve Türkī anuñdur. *Ebyāt*

Ey haṭet ez-müşk-i ter ber-gül niķāb endāhte
Ebr-i zülfet sāye-i ber-āfitāb endāhte¹⁰⁴

[*Diger*]: Şafā-yı cām-ı leb-i yārdan rivāyet ider
Elüñ dudağına ur gör neler ḥikāyet ider

¹⁰⁴ -Hattın taze miskten gülün üzerine örtü, zülfünün bulutu güneşe gölge saldı.

[*Diger*] : Ne cefâdur ki baña ol büt-i ʔannâz eyler
Ben aña ‘arz-ı niyâz eylerüm ol nâz eyler

[*Diger*] : Başuma nâz ile ol serv bırağdı sâye
Ey hümâ sâyeñi şimden girü şal şahrâya (Solmaz, 2005: 262)

Harîmî Beg: ...sene şelâşe ve şemânîn ve tis‘â mi‘enüñ şehir-i Recebinde diyâr-ı Bağdâd’a gelüp mezârât-ı evliyâullah ve merâkıd-ı aşfiyâ-yı feyz-i enbiyâyı ziyâretle behremend olmağ müyesser ve muğadder olduğda her birisinüñ âsitân-ı felek-âşiyân-ı hüceste ‘üvnânına ‘arz-ı ‘ubüdiyyet izhâr-ı hülüş-ı ʔaviyyet için birer ğazel-i âbdâr-ı mânend-i dürr-i şehvâr rişte-i nazma çekmişlerdür. Huşuşâ hazret-i şâh-ı şehidân ya‘nî şehid-i Kerbelâ Nevverallahü merğadehu hağğında buyurduğlarınıñ mağla‘ı budur ki zıkr olunur. *Mağla‘* :

Cennet-âsâ ravza-i küyuñ ser-â-ser nürdür
Düd-ı kandilüñ anuñçün kühl-i çeşm-i hürdür

Eş‘âr-ı dil-küşâları bisyâr ve hasb-i hâl-i dil-i zâr olmağın bir nice mağla‘-ı âbdâr nağş u nigâr oldı. *Ebyât*:

Gül-ruğlaruñ senüñ olalı gülsitân-ı ‘ışğ
Bülbül-veş atdı murğ-ı dili dâsitân-ı ‘ışğ (Solmaz, 2005: 263-264)

Hamdî-i Burûsevî: Bu bir kaç beyt-i âbdâr Hazret-i İmam Hüseyin’e rağyallahü anh varduğda merşiye diyüp şebt itmiş. *Ebyât* :

Şerğalar çek sineñe mâtem günü âbdâl iseñ
Kane ğarğ olmağ ile sa‘y it muğıbb-i âl iseñ

[*Diger*] : Lâle-veş çâk idelüm cismimüzi mâtemdür
Âşikâr eyleyicek dâğ-ı dili bir demdür

[*Diger*] : Ehl-i diller n’ola ger gezse fenâ şeklinde
Pâdişâhlar bulunur bunda gedâ şeklinde

[*Diger*]: Ser-fürü eylemezüz şāhenşeh-i devrānuñ
Ayağı toprağıyuz dilber-i ‘ālī-şānuñ

[*Diger*]: Ža‘fdan mıdur ‘aceb ol derlemiş ruhlarda tāb
Yoḥsa ya Rabbi bu yüzden mi çıkar gülden gülāb

[*Diger*] : Şabā luḥ it götür yüzden seḫāb-ı zūlf-i cānānı
Ne günden oldıgün göster bize nevrüz-ı sulṭānı (Solmaz, 2005: 269)

Ḥızrî: Bu maḫṭa‘ı daḫi ḫayli ābdār vāḫı‘ olmışdur.

Ḥızrî āb-ı ḫayātı ey ‘aynum
Leblerüñden kināyet eyler imiş (Solmaz, 2005: 291)

Dānişî Efendi: Ol eşnāda ‘Arab-zāde dimekle ma‘rūf ve zühd ü taḫvā ile mevşūf olan Mısr ḫāḫīsı ile bī-vaḫt keştīye girüp mevsim-i bahārdur diyü baḫr-i bī-pāyāne düşüp Mısr’a revāne oldı. Ol demde bir ḫazel-i ābdār dimiş üç beyti ḫasb-i ḫāl-i dil-i zār olmaḫın naḫş u niḫār oldı. *Naẓm* :

Dil uzadursa yaşuma deryā kenārda
Āhum çok oynadur anı bu rüzgārda

Bu āh-ı āteşin ile deryā-yı ḫamda dil
Bir keştidür ki baḫre şalupdur yanārda

Tek devlet-i vişāli ele girsün ol şehüñ
Manşib olursa Dānişî olsun kenārda

Eş‘ār-ı sūznāki ḫūb ve güftār-ı ābdār-ı pāki mergüb ve pesendide-i zūrafā-yı ‘ālem ve ḫamzedā-yı dil-i pür-ḫam idi (Solmaz, 2005: 298-299).

Derūnî: Bir mertebede ki Bahāriyye diyü gemiciler ıştılāḫātın cem‘ idüp gülbīn-i gülistān-ı hüner ve nihāl-i bostān-ı heft-kişver olan şāh-zāde-i baḫr u berrüñ a‘nī Sulṭān Selīm Ḥān-ı dilāverüñ evşāf-ı pākinde elfāz-ı şāf ilebir ḫaşīde-i ābdār mānend-i nihāl-i

mīvedār neşv ü nemā buldurmış meşhūr-ı rūzgār ve maḳbūl-i dil-i ebrār olmışdur. Bu bir kaç beyt kaşīde-i mezkūrdan naḳş u nigār oldı. *Nazm* :

Eşk-i çeşmüm gibi eṭrāf-ı gülistanda aḳan
Dūd-ı āhum durur ol ḳulle-i ḳuhsāre ḳıkan

Ḳıbleden dögdı esüp bād-ı nesīm-i ḳudret
Başladı itdi temevvüc yine deryā-yı çemen

Cā-be-cā yelken açup ḳıḳdı açıldı ezhār
Şanki deryā-yı sefīd oldı fezā-yı gülşen

Ḳaṭına daḳdı ayağına çenāruñ cūlar
Sebze-zār-ı çemeni forsa gibi şandı gören

Çıḳdı tıḡın çeküben ġāzi donanmacı gibi
Dil getürdi naẓar-ı şāh-ı bahāra sūsen

Gül-i ter çünki re'is oldı ḳamu ezhāra
Daḳdı yanına anuñ ḩançer-i dil-düz-ı diken

Serv bir ḩüb direk dikdi ṭurup anda revān
Yāsemenler anuñ eṭrāfına baḡladı resen

Göñlüne ḳıḳdı meger düşmene ṭuş oldı gözi
Āşiyānında ider bülbüli gördüm şiven

Bizi çignetdiye çignetdi hevā-yı ḳaddüñ
Ḳaraya atdı ġam-ı zülfüñ ile keştī-i ten (Solmaz, 2005: 301-302)

Ābdār kaside meyvesi olan fidana benzetilmiştir. Kasidede de bahar ve bitki terimlerinin kullanılması yoluyla yapılan tenasüp âbdârlığı desteklemiştir.

Zâtî: Bu bir kaç meţâlî‘ -i âbdâr ol şâ‘ir-i mezkûruñdur meştûr olundı. *Ebyât*

Murğ-ı zerrîn-per zümürüd-âşiyân lü‘lü‘ -ğidâ
Bâl açup uçmaq diler her şubh kûyuñdan yaña

Mezkûruñ eş‘âr-ı âbdârı ziyâde bî-şümârdur bu ğazel-i bî-bedel ile ihtişâr olundı. *Ġazel*
:

N’olduñ iñlersin felek her-câyi cānānuñ mı var
Her maķāmı seyr ider bir māh-ı tābānuñ mı var

Beñzüñi ey būstan bād-ı ħazan mı itdi zerd
Yoĥsa başı taşra bir serv-i ħırāmānuñ mı var

Ağlayup feryād idersin her seĥer ey ‘andelib
Ĥār ile hem-sāye olmiş verd-i ħāndānuñ mı var

Yoluña cānum revān itsem gerek cānā didüm
Yüzüme biñ ĥışm ile baķdı didi cānuñ mı var

Zülf-i dil-ber gibi ey Zātî perişansın yine
Cevri bî-ĥadd yoĥsa bir yār-ı perişānuñ mı var (Solmaz, 2005: 306-307)

Rûĥî: Bu bir nice beyt ve ğazel-i âbdâr anlaruñdur taĥrîr oldı. *Ġazel* :

Beni aşüfte kılan kākül-i ‘anber-büdur
Getüren başuma sevdā ol iki ġisüdur

N’ideyin baġlasalar tırmaz idüm ‘ālemde
Beni bend eyleyen ol tırta-i ‘anber-büdur

Sīnede yārelerümle bir olup gönüm arar
Nāvek-i ġamzesi ĥaķķā ki ‘aceb dil-cüdur

Bakmazuz kuhl-i Şifāhāne tolu cevher ise
Dostum hāk-i rehūnle gözümüz memlūdur

Şānelerken saçını üstine bir mū düşmüş
Rūhi'yā şanma miyandur görinen bir mūdur (Solmaz, 2005: 318-319)

Ref'î Çelebi: Cümlesinden bir kaç matla' u beyt-i ābdār ihtişār olunup şebt olundu. *Nazm*
:

Gelüp geçmek dilermiş sīneden peykānı cānānuñ
Şağın ey zağm-ı dil zinhār aç gözūñ uyar cānuñ

Duymadan peykānı doğınmuş meger cānānumuñ
Soñra açıldı gözi bu zağm-ı hūn-efşānumuñ

Hem-sāyesi olmağ diler ol zūlf-i dü-tānuñ
Göñli katı yüksekde uçar şimdi hümānuñ (Solmaz, 2005: 325-326)

Rūhî: Bu bir kaç matla' -ı ābdār anuñdur taħrîr olundu. *Nazm* :

Bendesin şāh-ı kerem itmese yād
Elümüzden ne gelür güce ne dād

N'ola bed-nām-ı maħabbet olsam
Rūhi'yā bākī olur çün eyü ad

[*Diger*]: Ruğuñ gülle berāber dutsalar incinme eldür bu
Aña böyle alınmanuñ ne vehmi var güzeldür bu

[*Diger*]: Şöyle lezzet virdi söze la'ı-i şekker-hālaruñ
Diñlenilmez sözleri hiç tūṭı-i güyālaruñ (Solmaz, 2005: 330)

Rusûhî-i Hamîdî: Bu bir iki eş'âr-ı âbdâr anuñdur taqrîr ü taḥrîr itdi. *Nazm* :

Ḳuş uçmasun hevâda ol hümâ-pervâzuñ üstinden
Çıķ ey âh-ı ciger-süzum döne döne kebâb eyle

Bilüp miķdârını germ olmasun şems-i cihân-efrüz
Cemâlün pertevin göster aña ref'-i ḥicâb eyle (Solmaz, 2005: 330)

Sıḥrî: Muḳaddemâ ḳapudan olan Rüstem Paşa'nuñ birâderi olan Sinan Paşa fevtine bir tārîḥ-i âbdâr dimiş iḥtişâr olunup şebt olundu. *Ḳıṭ'a tārîḥ* :

Virür âḥir hevâya fülk-i teni
Nūḥ daḥi olur ise keştî-bân

Her ḳaçan dem çeke neheng-i ecel
Ḳatrece gelmeye aña 'ummân

Yūsuf-ı şânî idi aḥbâba
Görinürdi 'adū gözine sinân

Hâtıf-ı ğayb didi tārîḥin
Ṭaldı raḥm et deñizine kapudan

Sıḥri'yâ gel du 'â-yı ḥayr idelüm
Rūḥ-ı pākini şād ide Ḥannân (Solmaz, 2005: 355-356)

Sâ'î-i Nakḳâş: *Ġazel* :

Bezm-i meyde yaḳamaz şevḳ ile dāmâne yeter
Geçemez lâle-şıfat çâk-i girîbâne yeter

Esb-i nâz ile bugün yügrügüsün meydānuñ
Gelmeye ḥüsn ile sen Ḥusrev-i ḥübāna yeter

Dāne-i hāl ile arz eyleme dām-ı zülfüñ
Şāhbāz-ı nazaruñ murğ-ı dil ü cāne yeter

Baş şafā geldügi aġyār yıkılsun gitsün
Meclis-i meyde aña bir iki peymāne yeter

Ābdār olsa n'ola lü'lü-i nazm-ı Sā'ī
Bir güherdür bu ki gūş-ı şeh-i devrāne yeter (Solmaz, 2005: 356)

Şevkî Çelebi: Bu bir nice beyt-i ābdār daħi ol şā'ir-i ferzānenüñdür. *Beyt* :

Pençe-i sākī ile cām-ı mey-i gülgūna baķ
Mihr-i 'ālem tābdur şan beş hilāl üstindedür

Murğ-ı dil şayd itmege dāneyle dām olmuş durur
Zülf-i 'anber bŷy-ı cānānuñ ki hāl üstindedür

Sīneñ üstinde elifler ŷzre dāġuñ Şevkī'yā
Bir gül-i bī-ħardur gŷyā nihāl üstindedür (Solmaz, 2005: 367)

Şabrî Çelebi: Ġāyetde eş'ār-ı 'āşıkāne ve güftār-ı rindānesinden bir kaç Fārisī maṭla'-ı
ābdār ki ħasb-i hāl-i efkārdur iħtişār ŷzre şebt olundu. *Ebyāt* :

Zaħmī ki zi tŷr-i tu resed ber-dil-i çākem
Çeşmī şeved ŷ girye koned ber-ser-i ħākem¹⁰⁵

Der-ṭarīķ-ı 'ışķ-bāzī ĩn ten-i ħākī-nihād
Āħir ez-'ışķ-ı tu ey şŷġ belā ez-pā fütād¹⁰⁶

Ĥŷsn-i turā kıyās be-Yŷsuf nemīkonem
Devrān-ı ħŷsn-i tust tekellŷf nemīkonem¹⁰⁷

¹⁰⁵ -Parçalanmış yŷreġime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında aġlar.

¹⁰⁶ -Āşıklık yolunda bu toprak özlü vŷcut, ey şuh belā, senin aşkından sonunda elden ayaktan dŷştü.

¹⁰⁷ -Senin güzelliġini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliġinin çağıdır, abartmıyorum.

Zi-tāb-i mey şevved her geh ki gul gul rū-yı zībāyeş
Zi-ḥayret mīşevem medhūş ü maḥrūm ez-temāşāyeş¹⁰⁸

Dād ez-hicr ü vişālem ğam-ı ‘ışk-ı tu ferāğ
Hest ‘āşık belī ez-ḥuld u cehennem fāriğ¹⁰⁹ (Solmaz, 2005: 379)

‘Ubeydî Çelebi: Bu mu‘ammā-yı ābdār daḥi anlaruñdur. *Mu‘ammā be-ism-i Süleymān*

Baḥre ey ğavvāşlar girdükde iḥsān eyleñüz
Dīde-i ‘āşık gibi sende şadef yoқdur deñüz (Solmaz, 2005: 419)

‘İzārî Çelebi: Bu ğazel-i ābdār daḥi mānend-i dürr-i şehvār anlaruñdur. *Ğazel*:

Girmedi silsile-i ‘ışka çü dürr-i şehvār
Depesini delerek katdı kaṭāre leb-i yār
Sīne şadrına geçürse yiridür nāvekini
Gözini açdı anı gördi bu zaḥm-ı ten-i zār

Alımaz zerre-i ḥāk-i rehini çehremden
Ḳurı yire aқıdur yaşını çeşm-i dür-bār

Aldanup bād-ı seḥer öykünürmiş ruḥuna
Dek şovuk geçer açılmasun igende ezhār

Dürr-i dendānı peyāmın şadef-i deryādan
Ṭatlu diller döker almağa ‘İzārî enhār (Solmaz, 2005: 424)

Âlî: Muḳeddemā pādi- şāh-ı zaman a‘nī Sulṭān Süleymān cānibinden emr-i ‘ālī cārī olup cānib-i mezār-ı pür-envār ciger-kūşe-i seyyidü’s-şakaleyn ve ehl-i sünnetüñ ḳurretü’l-‘aynı olan İmām Ḥasaneyn Rıdvanullahi ‘aleyhim Kerbelā şaḥrasına nehr- ‘ālī cārī

¹⁰⁸ -Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

¹⁰⁹ -Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariğ kıldı. Evet, āşık cennet ve cehennemden fariğdir.

itdükde bir tārīh-i ābdār mānend-i dürr-i şehvār silk-i nazma münselik kılmış ki teşne dillere zikrinden şafā vü hayāt-ı cān-fezā peydā olmışdur. Ol tārīh-i ğarrā budur ki bu evrākda şebt olundı. *Ḳıṭ‘a fi’-t-tārīh* :

Gūyiyā bu çeşme bir saḳḳā durur
Rāh-ı Ḥaḳ’da teşne eyler cüst ü cū

Lülesi anuñ dehendür şu dili
Dil döker kime olursa rû-be-rû

Şu gibi ezberlemiş oḳur revān
Mācerā-yı dehri ‘ālī sū-be-sū

Öñüne kim gelse dir tārīh için
Mā Ḥüseynle Ḥasan ‘ışḳına şu (Solmaz, 2005: 434)

‘**İzârî**’: Bu ğazel-i ābdār-ı dürer-bār elfāz-ı pāk-i hemvār ile ol şeker-ġüftârüñdur. *Ġazel* :

Nāz ile tekellüm ide ger ol güher-elfāz
Ağzından o şîrîn dehenüñdür şaçar elfāz

Ey dürr-i girān-māye söze ger dehen açsañ
Cān riştesine luṭf ile eyler haber elfāz

Vaşf-ı der-i dendānuñı nazm eyledüğüm bu
Manzûm ola söz anda olur mu‘teber elfāz

Söz geçmedi la‘l-i lebüñe yoḳ yire hayfā
Deri gibi delindi yüregüm ey dürer elfāz

Şîrin-lebüñ vaşfı durur dilde kelāmum
Olsa n’ola ger şî’r-i ‘İzârî şeker elfāz (Solmaz, 2005: 442)

‘**Ârifî-i İstanbûlî**: Eş‘âr-ı muhaqqıkânesi ve güftâr-ı muvaḥḥidânesi çok ve pāk ü şâf idüğüne güzâf yok. Cümlesinden bir iki beyt-i âbdâr bu evrâka şebt olundu. *Beyt* :

Dâğ-ı elem melûlına bâğ içre lâleler
Def‘-i melâl idüñ diyü şunar piyaleler

Sînemde kanlu dâğlarum üzre penbeler
Şan küh-ı ğamda lâledür üstinde jâleler (Solmaz, 2005: 445)

Ḳudsî: Bu maṭla‘-ı âbdâr anlaruñdur. *Maṭla‘* :

Benümçün kimse ğam yir yok dil-i ğam-ḥ̣ârdan ğayrı
Döner yok üstime bu çarḥ-ı keç-refṭârdan ğayrı (Solmaz, 2005: 485)

Kâtibî Efendi: Cümlesinden bu bir kaç beyt-i âbdâr ihtîşâr olup qalem-i müşk-bâr ile ihtîşâr olundu. *Nazm* :

Ḥadeng-i ğamze-i mestüñle sâķī sîne-çâküm ben
Demidür şun lebüñ câmın be-ĝâyet derdnâküm ben

Yolında öldüğüme yanmaz idüm dil-berüñ ammâ
Mezârum üzre bir gün uğramaz aña helâküm ben

[*Diger*] : Mihri gönülden ol şanemüñ çün berî degül
Çarḥ ile naḳd-i eşki alnımuñ deri degül

Bir Ḥusrev-i zamâneye Ferhâd’dur gönül
Şîrîn adın añañ ol anuñ eri degül

Ṭa‘n itdüğünü ‘âşîka mescidde vâ‘ izüñ
Meyhâne içre añañ müsavî yeri degül

[*Diger*] : N’ola mücrîm isek yârın şefâ‘at-ḥ̣âhımız vardur
Ṭayansın zühidine zâhid bizüm Allâh’ımız vardur (Solmaz, 2005: 492)

Kevserî: El-ḥaḳ ol gülbîn-i gülistân-ı cevâni ve ol bülbül-i bostân-ı ma‘ânîniñ eş‘âr-ı âbdârı mânend-i âb-ı zülâl reşk-i âb-ı kevser ve güftâr-ı ḥuceste-etvârı pesendide-i şu‘arâ-yı şîrîn-kâr olmışdur. *Maṭla‘*

Çıkarılmış başını baḳmaga ḡonce câme-ḡâbından
Hemân dem-beste kılmış la‘lûni görmüş ḡicâbından

ve lehu : Bâr-ı ‘ışka ne sızar eşkümüñ ihrâcından
Aḡlamaz ey gözümüñ merdümi yük bâcından (Solmaz, 2005: 499)

Lem’î: Bi‘t-tamâm bilâ-ḡuşûr kitâb-ı pür-sürür ki nâm-ı şerîfi Leṭâyif-nâme’dür elfâzınıñ neşât-ı feraḡ-efzâsından dil-i ḡamḡîn ve kelimât-ı rûḡ-baḡşınıñ inbisât-ı dil-küşâsından dil-i ḡam-beste âzâd ve inşâ-yı müsecca‘ından mülk-i ḡarâb ḡâṭır-âbâd olması muḡarrer ve müṭâlâ‘ası pesendide-i ehl-i hüner ve meşhûr-ı merdüm-i baḡr ü berrdür ve Sâbıḡü’z-zikrûñ eş‘âr-ı pür-envârı ḡün gibi lâmi‘ ve lem‘â-ı tîḡ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı ḡâṭi‘ gibi sâṭi‘. Cümlesinden bir iki maṭla‘ u beyt-i âbdâr-ı pür-nikât anlaruñdur şebt olundu. *Ebyât :*

Cân virürsem n’ola bir tâze cevânuñ yolına
Kim durur varını ḡarc itmeye anuñ yolına

Tîr-i müjḡânını bir kez n’ola gönderse eger
Cânı ḡurban idem ol ḡaşı kemânuñ yolına (Solmaz, 2005: 504)

Meşâmî Beg: Mâşadaḡ-ı güftâr birḡazel-i âbdâr ve bir nice beyt-i müşk-bâr-ı ‘anber-bâr ḡalem-i ḡüher-nişâr ile naşş u nigâr oldu. Ta mazmûn-ı şîrîn-girdâruñ maḡfî iken âşikâr ola. *Ḡazel :*

Boşala kîse-i ḡan kâse-i ‘umman dükene
Ne ḡam-ı dil ne nem-i dîde-i giryan dükene

Şu ḡadar arayayın şâhid-i maḡşûdumı kim
Cüst ü cûda ṭalebüm raḡşına meydan dükene

Çekmezem ğam çekerüm çeşmüme hâk-i kâdemün
Eger ey nür-ı başar kuhl-ı Şifâhan dükene

Dideden hün-ı ciger olmaya bir dem hâlî
Bağrler berr olsa deryâ-yı firāvân dükene

Gide mi fikr-i leb-i yâr Meşâmî dilden
K'andan hiç ola mı la'î Bedehşan dükene (Solmaz, 2005: 520)

Mu'îdî: Cümlesinden bir ğazel-i âbdâr ki hikâyât-ı hasb-i hâl-i rûzgâr ve şikâyet-i devr-i bed-girdârdur şebt olundu. *Ġazel*:

Ṭâli'üm naḥs olduĝı çarḥ-ı sitemgerden midür
Başuma bunca belâ dilden mi dil-berden midür

Defter-i 'uşşâka yazmışsun raḳîbi ṭatalum
Gel sen inşâf eyle andan ol bu defterden midür

'Işk mıdur ya gül midür bülbülleri nâlân iden
Na'rası bezm ehlinün meyden mi saĝârdan mıdur

Düşmene uyma didüğümçün beni düşmen şanur
Dostlar billâhi suç benden mi dil-berden midür

Ey Mu'îdî gice gündüz gülmeyüp kan ağlamak
Kendü kendünden midür yoḥsa güzellerden midür (Solmaz, 2005: 539)

Minnetî: ...ve sezâ-vâr-ı eyâlet olan Hüseyn Paşa-yı 'âlî tebâr Laḥsâ'ya beglerbegi kâm-kâr olduĝda Sâbıkü'z-zikr efkâr-ı bîkr ile bir târîḥ-i âbdâr-ı dürr-i şehvâr hâk-i pâ-y-i kimyâ-âşârlarına duyurmuş der-güş-ı suhen-güzâr ve pesend-i ṭab'-ı merdüm-i ebrâr olmuş. *Fi't-târîḥ*:

Bu gün sensin mürüvvet ma'deni luṭf u kerem kânı
Revâdur olsa luṭf-ı pâdişâhî saña erzânî

Bu peygām-ı sürür-encāmı gūş idüp didüm tārīḥ
 Biḥamdillah bugün Laḥsānuñ olduñ mīr-i mīrānı (Solmaz, 2005: 546)

Medḥî-i İstanbûlî: Sābıķū'z-zıkr anlaruñ ḥaḳķında bir ğazel-i ābdār mānend-i dürr-i şeh-
 vār şikāyet tarīķıyla ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü şebt itmiş ketb olundu. *Ġazel* :

‘Aķlı bend eyledi zūlfūñ buluben āzāde
 Dil-i bī-çāre saña geldi şehā feryāde

Virdi kāfirlere her bir şanem-i seng-dili
 Ne ḳaza uğradı bu deyr-i ḥarāb-ābāde

Ḥüccet ey şāh-ı cihān çünki zer efşān yaraşur
 Rūy-i zerdüm süreyin ḥaṭṭuña ben üftāde

Ķāḏī olduķda Ḥüdā ḳıldıķı cevır ü zecrūñ
 Rūz-ı mahşerde cevābın vire Mazḥar-zāde

Mey-i ‘ışķ içdi diyü maḥkeme-i kūyunda
 Medḥi’yā ḳaşdı bu taĝyır idesin nā-şāde (Solmaz, 2005: 548)

Nihānî: Bu bir ḳaç beyt-i āteş-bār-ı ābdār ki erbāb-ı ‘ışķuñ sūz-ı nihānın āşikār ve rāz-ı
 derūnun oķunduķda tārümār itmeden ḥālī degül ketb olundu. *Maṭla* ‘ :

Gördi ‘abīr dūd-ı āhum ağladı yāran baña
 Seyr idüp sebīl-i sirişķüm acıdı ‘umman baña

[*Diger*] : ‘Arşa-i çeşümüni ḳılsun ḳo yaşum seyl-i pür-āb
 Ta ḳarar idemeye anda begüm ‘asker-i ḥāb

[*Diger*] : Ḥālūñ oldıysa ğuşşadan düşvār
 Mey-i nābuñ ayaĝına düş var

[*Diger*] : ‘Aşıkun gönline ‘ışkuñ odı mihmān olmış
Anuñiçün güzelüm yüregi biryān olmış

[*Diger*] : Eger ağıyarı şatup kırtulur ise ol şāh
Varayın meclisüñe didi selāmet olsun

[*Diger*] : Atılan şanma şehāb āh-ı derūnum ey māhi
Berk-i kāhini yile virdi felek hırmeninüñ (Solmaz, 2005: 561)

Vecdî: Dem-ā-dem taḥşīl-i kemāl idüp māyil-i aşhāb-ı vecd-i ḥāl olup vādī-i nazma cān u dilden ṭālib ü rāğīb olmağın her an tettebbu ‘-ı tedīvān-i erbāb-ı ‘ulūmı kütüb-i Fārisī ve Rūmī ol yār-ı nīkū-ḥiṣāl cüst u cū itmeden ḥālī olmayup fikri aqrān mābeyninde pesendide-i pīr ü cevān ve eş‘ār-ı dūrer-bārı der-gūş-ı ‘āşıkān olmağa sezā-vārdur ve gül gibi ābdār olur şī‘ri budur. Bu ebyāt cümleden şebt olundu. *Beyt* :

Vaşf-ı ruḥsāruñda gül mecmu ‘a-ı zer-kārdur
Leblerüñ medḥinde her bir gönce bir ṭomardur

[*Diger*] : Seg-i kūyuña sifāli içün olaydı me‘mūr
Üstüḥān-ı serüñi kāse ideydi fağfūr

[*Diger*] : Şöyle gālibdür dilā za‘ fi bu cism-i lā-gāruñ
Üstine düşseydi maḥv olmaz ḥayāl-i sağāruñ

[*Diger*] : Aldı gönlün gülşen-i ḥüsnüñ gül-i ra‘nāları
Kime feryād eylesünler bülbul-i şeydāları

[*Diger*] : Kırdı bir serv-i ser-efrāze gönül şehbāzı
Görüñüz nīce bülend eyledi ol pervāzı

[*Diger*] : Can çekişme eger ol ḥünī seni kılsa helāk
Yāre bir cāne nedür çık bu kadar ‘arbedeler (Solmaz, 2005: 575)

Âbdâr şiiir güle benzetilmiştir. Beyitlerde de gül ve bülbül sözcükleri kullanılarak bu niteleme desteklenmiştir.

Vuşlatî-i Şofyevî: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt-i âbdâr teskîn-baḥş-ı dil-i zâr anuñ güftârındandır şebt olundu. *Şi‘r* :

Gülzâr nedür eyle ruḥ-ı yâri temâşâ
Hem câna şafâlar vire hem yâri temâşâ

Nazîre li-mü‘ellifîhi el-cevâb

Seyrümde dün itdüm gül ü gülzârı temâşâ
Küyunda idem gibi bugün yâri temâşâ

[*Diger*] : Dilâ peykân-ı hicrûnden yürek kim ğarḳ-ı ḥûn olmuş
Dehân-ı ğoncesi fikrine varup ser-nîğûn olmuş (Solmaz, 2005: 577-578)

Vâlî: Bu ğazel-i âbdâr ki vaşf-ı eyyâm-ı bahâr vâkı‘ olmuşdur ol şâ‘ir-i lâle-‘ızâruñ güftâr-ı dürer-bârındandır şebt olundu. Şi‘ri bu ğazeldür ma‘lûm-ı ‘uşşâḳ-ı çâpâr ola.

Nazm :

Taḥt-ı zümürüd üzre geçüp Ḥusrev-i bahâr
İtdi şukûfe dirhemini ‘âleme nişâr

[*Diger*] : Sünbül benefşe rûy-i gülistânı kıldı zeyn
Rûy-i nigârı nite ki bu zülf-i müşk-bâr

Beñzer diyü çemende nihâl-i bülendüñe
Serv ayağına geldi yüzün sürdi cûy-bâr

Bir ğoncenüñ ğamıyla çü ‘uşşâḳ-ı bî-nevâ
Şâḳ-ı gül üzre nağmeler itmekdedür hezâr

Ġarķ oldu baķr-ı eķkūme Vālī-i ħaste-dil

Ol serv-i mū-miyānı daķı itmedi kenār (Solmaz, 2005: 581-582)

Ĥatīme-i-Kelām: El-ħaķ anlaruñ eķ‘ār-ı ābdārınuñ yüzi Őuyına ħürmetle Őöhret-i tām ve maķbūl-i ħāŐ u ‘ām ve pesendīde-i cevānān-ı gül-‘ıẓār ve vird-i zebānān-ı būlbūlān-ı zār ve zıkr-i pīrān-ı nīk-Ői‘ār oldu. *MeŐnevī*:

Lillāhi'l-ħamd ki ĩn nāme-i men

Şod pesend-i dil-i erbāb-ı suĥen

Yāft iķbāl be-nām-ı Şeh-i dīn

Ger be-nāzem ne būved dūr bedīn

Çün ne yābet heme cā ‘ızz ü ‘alā

Şod müzeyyen be-kelām-ı fuŐahā (Solmaz, 2005: 601)

“Āb-Dār” Şiir ile İlgili Değerlendirmeler;

“Ābdār” sözcüğü terkip olarak Şu Őekillerde kullanılmıştır: eķ‘ār-ı ābdār, nazm-ı ābdār, güftār-ı ābdār, ğazel-i ābdār, dürr-i ābdār, Şi‘r-i ābdār, tāriķ-i ābdār, cevāhir-i ābdār, nazm-ı ābdār, ħaŐīde-i ābdār, nazm-ı dürrer-bārı ābdār, gevherr-i ābdār, maĥla‘-ı ābdār, beyt-i ābdār, meĥālī‘-i ābdār, mu‘ammā-yı ābdār. Sözcük sadece Şiiri değil aynı zamanda tarih ve muamma gibi Şiir Şekillerini de nitelerken kullanılmıştır.

“āb-dār”Őiir saf, katıŐksız, su gibi akıcı, ğill ü ğıŐdan pāk, tertemiz bir Őiir örneęidir. **Ümīdī:** ...ve kelimāt-ı ābdārı sūznāk ve ğill ü ğıŐdan pākdür (Solmaz, 2005: 214). **DāniŐī Efendi:** Eķ‘ār-ı sūznāki ħūb ve güftār-ı ābdār-ı pāki mergūb ve pesendīde-i zuraĥā-yı ‘ālem ve ğamzedā-yı dil-i pūr-ğam idi (Solmaz, 2005: 299).

“āb-dār”Őiir Őairlerin söyleyiŐ gücünün derecesini anlatan bir kuvvet ifadesidir. “āb-dār”Őiir “sūznāk” tır, yakıcı ve dokunaklıdır, latīftir, inleyen gönlün tercümanıdır. **Ümīdī:** ...ve kelimāt-ı ābdārı sūznāk ve ğill ü ğıŐdan pākdür (Solmaz, 2005: 214). **Zātī:** ...eķ‘ār-ı ābdārı teskīn-sāz-ı dil-i ‘āŐıķān-ı sūznāk ve güftār-ı āteŐ-bārı ħarāret-baĥŐ-ı füsürde-i dilān-ı ğamnākdür (Solmaz, 2005: 304). **Nazmī Beg:** El-ħaķ ol pīr-i deryā-dil envā‘-ı nazma māyil ve ğazelıyyāt-ı ābdārı ħasb-i ħāl-i dil-i zār diyü yigirmi dōrt ‘adet

dīvān raqam itmışdır ve qaşāyid ü tevārihi bī-ḥadd ü bī-şümār ve her birinüñ vücudı mānend-i ‘adem zīrā ki şütür-kürbe vākı’ olmışdur (Solmaz, 2005: 562).

“âb-dâr”şiiir orijinal söylenmiş ifadeleri barındırır. **Hâtifi:** ...ve eş‘ār-ı âbdârı mazmūn-ı ḥaş ile pīrāste ve ol tūṭi-i şīrīn-maḳālūñ ve ‘andelīb-i ferḥunde-me‘ālūñ egerçi gāzeliyyātı çok degül amma sözleri rengīn ü şīrīn ü bī-mişāl idüğine söz yoḳdur (Solmaz, 2005: 587).

“âb-dâr” şiiir beğenilen, rağbet gören bir şiiir türüdür. **Pīrī Paşa:** ...ve güftār -ı âbdārından herkes müterāzı olmışdur (Solmaz, 2005: 108). **Dānişī Efendi:** ...ve güftār-ı âbdār-ı pāki mergūb ve pesendīde-i zūrafā-yı ‘ālem ve ğamzedā-yı dil-i pūr-ğam idi (Solmaz, 2005: 299).

Dikkati çeken bir diğēr nokta “âb-dâr” sözcüğüñün “lü’lü ve dürr” sözcükleriyle terkibe girmiş olmasıdır. Sözüñ güzelliğini vurgulayan bu terkip makbul, rağbet gören şiiiri ifade etmiştir. **Şerḥi:** Üslūb-ı muḥāsebede hünerver ve aḥkāmda kitābet-i şāhib-erḳām ve siyāḳati dil-peziir ve aḳrānına ğālib ü bī-naziir ve tarz-ı eş‘ārda ṭab‘ı ğāyetde ṭālib ü rāğīb rüz u şeb tettebbu‘-ı nazm-ı âbdār-ı dürrer-bār-ı yārān idüp ekşer-i şu‘arā ile yār u muşāḥib ve fūnūn-ı suḥene üç zebān ile peyrev-i erbāb-ı dil olup reng-i gāzelde zebān-ı dürrer-bārı cārī vü ḳāyildür (Solmaz, 2005: 369). **Şafāyī Beg:** ...ve ṭabī‘at-ı şī‘riyyesi mergūb ve nazmı lü’lü-i âbdār gibi tamām a‘yār idüğü ma‘lūm-ı nūkte-dānān-ı rüzgārdur (Solmaz, 2005: 384). **La’lī:** Sābıḳan mezkūr şehrde Süleymān Beg-zāde Dānişī maḥlaş ile ta‘dād olan Pīrī Çelebi’nüñ hemşire-zādesi olup Arṭādāyiye didikleri gibi ‘āşıḳ-ı dil-dāde nā-murād ve dil-rīş-i şādıḳ ğama mu‘tād ‘ālem-i cevānīde lisān-ı ‘Arab’a heves ve zebān-ı Fūrs’e dest-res bulup ḥavaşş-ı baḥr-ı ma‘ānī eş‘ār-ı dürrer-bār ve nāḳil-i ebyāt-ı cevherdār olup dürr-i hūneri ve güher-i dānişī rişte-i ‘aḳla çeküp yārān-ı şafāya hemdem ‘ale’l-ḥuşuş maḳālī selis-i edā ile maḥrem geçinüp ekşer-i zamān tettebbu-ı dürrer-i âbdār nazmların ve gāzel-i qaşīde-i medh-güzārına mazḥar olup nice müddet āsitān-ı felek-āşiyān-ı Mevlānā’da dervīşāne ḥıdmet ve ehl-i ḥaḳıḳate mülāzemet itmışler (Solmaz, 2005: 507-508).

“âb-dâr” sözcüğü “selis” sözcüğüyle de akıcı manāsı ile kullanılmıştır. **Semā’i:** Ṭab‘-ı şāfi-i siḥr-nümāsı şelāset-i nazm ile mevşūf ve lisān-ı pāk edāsı fetānetle ma‘rūfdur ve nazm-ı taşavvuf-āmīzi âbdār (Solmaz, 2005: 361). **‘İlmī-i Bağdādī:** Ṭab‘-ı

şâf-ı pâki üslûb-ı nazm-ı belâgat-nümâda bî-hemtâ ve zihni rûşen-i derrâki neşr-i fesâhat-fezâda yektâ ve elsîne-i şelâsede eş'âr-ı dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr dimede mişâl-i yârân-ı ebrâr-ı selîs ü hem-vâr ve muşâhabet-i dil-küşâsı ferağ-fezâ-yı dil-i germ-i merdüm-i ahrârdur (Solmaz, 2005: 425). **La'lı:** ...ve nâkil-i ebyât-ı cevherdâr olup dürr-i hüneri ve güher-i dânişi rişte-i 'aqla çeküp yârân-ı şafâya hemdem 'ale'l-huşuş maqâlî selîs-i edâ ile mahrem geçinüp ekser-i zamân tettebbu-ı dürer-i âbdâr nazmların ve gâzel-i kaşîde-i medh-güzârına mazhar olup nice müddet âsitân-ı felek-âşiyân-ı Mevlânâ'da dervîşâne hîdmet ve ehl-i haqîqate mülâzemet itmişler (Solmaz, 2005: 507-508). **Nihânî:** ...ve nazm-ı dürer-bârı vegüftâr-ı âbdârı 'Ubeydî Çelebi himmetiyle selîs ü hemvâr ve bî-hadd ü bî-şümâr olmağın vird-i zebân-ı 'âşîkân-ı zâr ve zîkr-i gül-'ızârân-ı rûzgâr olmışdur (Solmaz, 2005: 560).

Örneklere bakarsak “âbdâr” sıfatı beğenilen, rağbet gören şiir için kullanılmıştır. Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi yapılan nitelemeler genellikle olumludur. Bu da Ahdî'nin üslubuna uygun düşmektedir.

Âbdâr şiir şehvar bir inci gibidir. Şairin cevherler saçan tabiatından âbdâr bir inci gibi olan şiiri açığa çıkar. **Derviş Çelebi:** Egerçi hâtır-ı deryâ-mü'eşşiri nazm cānibine ziyâde mâyil degül lâkin ahyānen tab'-ı güher-bārından bir dürr-i âbdâr peydâ kıılır ki güş-vāre-i merdüm-i dānā olmağa lāyîk u sezādur (Solmaz, 2005: 169-170).

Âbdâr şiir bir cevher ise, müellifi o cevheri engin denizlerden çıkararak bir gavvastır. **Âlî Efendi:** Bu cevāhir-i âbdārol gāvvas-ı bihār-efkārūn divān-ı selātin-i edvārından şarrafān-ı bazār-efkāre iş'ār olunup qalem-i dü zebānla raqam olundı ki pesend-i Rūm ü 'Acem'dür (Solmaz, 2005: 186). **Âgehî:** Niteki zamān-ı evāilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i tenin deryā-yı 'işqa şalup müstağraq-ı baħr-ı mevc-i hırmān olup ol hevāyla gemiciler ıstılahātın cem' idüp bir kaşîde-i âbdâr mānend-i dürr-i şehvār gāvvas-şifāt baħr-ı 'amîkden kenāra çeküp der-güş-ı erbāb-ı hüner ve meşhūr-ı baħr ü berr olmışdur (Solmaz, 2005: 211).

Âbdâr şiir susuzluğu ref' eder. **'Adlî Efendi:** Bir zamānda eyyām-ı rûze müştedd ve hengām-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefā-yı zamān ol yār-ı suhen-dāndan rûze bizi muhkem tutdı ve açlık cānımuza kār itdi 'ıydıyye bir şi'r-i âbdārla elem-i 'aşımız ref' ve gām-ı cū'ümüz ref' eyleseñüz olmaz mı diyü iltimās itdüklerinde bu

ğazel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed 'ıyd-ı pür-tâmid ve feth-i bâb-ı 'işret-i şafâya kilîd olmağ için nazm itmişler (Solmaz, 2005: 174-175).

Âbdâr şiirin bir katresi bile teşne dillere derman olan kevser havuzudur. Enverî: Eş'âr-ı pür-envârınıñ nûrından âyine-i tîre diller münevver ve güftâr-ı âbdârınıñ bir katresi teşne dillere hayât-güster mânend-i kevserdür (Solmaz, 2005: 221). **Kevserî:** El-ħağ ol gülbîn-i gülistân-ı cevâni ve ol bülbül-i bostân-ı ma'ânîniñ eş'âr-ı âbdârı mânend-i âb-ı zülâl reşk-i âb-ı kevser ve güftâr-ı ħuceste-eṭvârı pesendide-i şu'arâ-yı şîrîn-kâr olmışdur (Solmaz, 2005: 499).

Âbdâr şiir zıtlıklarla bir araya getirilerek kullanılır. Şairin ateş saçan tabiatından beyt-i âbdâr zuhura gelir. Yümnî Beg: Sene seb'in ve tis'â mi'ede şehr-i İstanbül'da vâkı' olan Ağustos zamânında berk ü bârân u seyl-i firāvân gelüp nice nice ma'mûr evleri virân itdükde bu târiğ-i âbdârı ṭab'-ı âteş-bârdan zuhûra getirüp ketb itmiş (Solmaz, 2005: 183).

Âbdâr şiirin kolayca ve irticalen söylendiği düşünülse de o inceliklerle doludur. İçerisinde herkesin anlayamayacağı türden ince mânâlar barındırır. Lem'î: Bi't-tamâm bilâ-kuşûr kitâb-ı pür-sürûr ki nâm-ı şerîfi Letâyif-nâme'dür elfâzınıñ neşât-ı ferağ-efzâsından dil-i ğamgîn ve kelimât-ı rûğ-bağşınıñ inbisât-ı dil-küşâsından dil-i ğambeste âzâd ve inşâ-yı müsecca'ından mülk-i ħarâb ħâṭır-âbâd olması muḫarrer ve müṭâla'ası pesendide-i ehl-i ħüner ve meşhûr-ı merdüm-i baħr ü berrdür ve sâbıķü'z-zıķrûñ eş'âr-ı pür-envârı ğün gibi lâmi' ve lem'â-ı tîğ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı ḳâṭi' gibi sâṭi'. Cümlesinden bir iki maṭla' u beyt-i âbdâr-ı pür-nikâtanlarıñdur şebt olundu (Solmaz, 2005: 504).

Mu'îdî örneğinde görüldüğü gibi âbdâr şiir dönemden şikâyet ve şairin içinde bulunduğu hali hikâye etme amacıyla da kullanılmıştır. Mu'îdî: Cümlesinden bir ğazel-i âbdâr ki ħikâyât-ı ħasb-i ħâl-i rûzgâr ve şikâyet-i devr-i bed-girdârdur şebt olundu (Solmaz, 2005: 539).

A'LÂ: Arapça kökenli bir kelime olan "uluvv" yüksek, yüce olmak mânâsında dilimize a'lâ olarak geçmiştir. Beğenme ve takdir ifadesi olup güzel, süslü, parlak şiir için kullanılmıştır. Şairin söyleyiş gücünün güzelliğini yansıtmıştır. A'lâ sözcüğü terkîp

olarak iki farklı yerde “beyt-i a’lâ” ve “kaside-i a’lâ” olarak doğrudan şiir şekilleri için kullanılmıştır (‘Alâyî ve Muḥîṭî Efendi). Diğer örneklerde daha çok söyleyiş gücünün güzelliğini ve kuvvetini nitelemiştir.

Celâl Efendi: Bu kıt‘a-ı zîbâ daḡı ol efşah-ı fuşahānuñ ve emlehü’ş-şu‘arānuñdur ziyāde a’lâ ve gün gibi mücellâ vāqı‘ olmuştur. *Kıt‘a* :

Bağdum sipihr-i ḡusne bir gün bir ay gördüm
Göñlüme meyl ü mihrin anlaruñ eyledüm ‘arz

Adıyla biri Mūsā nāmıyla biri ‘İsā
Dil virmek aña vācib teslīm-i cān aña farz

Gerçi biri melekdür biri perīdür ammā
Nisbetleri Celālī beyne’s-semāi ve’l-‘arz (Solmaz, 2005: 126)

Ṭab’î Efendi: Geliboli’dan olan Zā’ifî Beg bu maṭla‘ına ki dimişdür

Ḳıble yiter kūy-i dildārum baña
Saña ey Ka‘be ırağdan merḡabā

çok kimseler cevāb dimişlerdür feemmā sâbıķü’z-zıkr a’lāintıķāl itmişlerdür budur sākī-
i sīm-sāk vaşfında ṭāğdür ki

Bāde yiter la’l-i dildārum baña
Saña ey sākī ırağdan merhaba (Solmaz, 2005: 180)

Söyleyiş güzelliğini, mükemmelliğini ifade etmek için a’lâ sözcüğü kullanılmıştır. Nazire geleneği içerisinde yazılmış bu beyit nitelenirken de a’lâ sıfatı kullanılmış, nazirenin güzelliği vurgulanmıştır.

Behiştî Efendi: Cümle-i ḡazeliyyātın görmüş biñ ḡazel miğdārı vardur. A’lāsı ḡāyetde a’lâ ve ābdār olmağın pesend-i herkes ve vird-i zebān-ı ‘āşıķān-ı ḡüb- nefesdür (Solmaz, 2005: 226).

Rahîmî Beg: ...ve hadd-ı zâtında hōş şohbet ü meclis-ārā ve vādî-i nazmda semend-i himmeti a'lā ve eş'ār-ı dil-pesendi pür-meşel ve edā-yı bülendi maḳbūl ü bî-bedeldür (Solmaz, 2005: 314).

'Alāyî: Bu bir iki beyt-i a'lā ol yār-ı 'allāmenüñdür. *Ġazel* :

Hergizem fikr-i tu ez hāṭır-ı maḳzūn ne reved
Ve'z derūn-ı dil-i men derd-i tu bīrūr ne reved¹¹⁰

Yād-ı la'let ne konem her nefesī k'ez çeşmem
'Ivāz-ı āb beher gūşe hūn ne reved¹¹¹

Zevḳ-ı mestī zi leb-i la'l-i tu çun yāft dilem
Çi koned ger zi pey-i bāde-i gülgūn ne reved¹¹²

Dil be Leylî-şifātān berī ḫāzır bāş
Kes neyāmed bereh-i 'ışḳ ki Mecnūn ne reved¹¹³

Ger 'Alāyî pey-i ḫūbān be reved ma'zūr est
Mī keşed 'ışḳ gīrbān-ı dileş çun ne reved¹¹⁴

[*Diger*] : Evşāf-ı ḫüsnüñi ki dil-i nātüvān oḳur
Bir ṭıfldur ki ay yüzi gül Gülsitān oḳur

[*Diger*] : Gerçi sihr-engīzdür zülfüñ gözüñ mestānedür
Hırmen-i ḫüsnüñde ey meh rüyunuñ bir dānedür

Meh-cemāl-i yāre bir şüretlü sīmīn-āyīne
Zülf-i dil-dāre güneş ziyetlü zerrīn şānedür (Solmaz, 2005: 415)

¹¹⁰ -Senin fikrin hiç bir zaman mahzun hatırımdan çıkmıyor; gönlümün içinden senin derdin çıkmıyor.

¹¹¹ -Her nefes gözümünden su yerine her köşeye kan gitmedikçe dudağımı anmam.

¹¹² -Gönlüm senin al dudağından sarhoşluk zevkini tattığı için gül renkli şarabın peşinden gitmesin de ne yapsın?

¹¹³ -Leyla sıfatlılara gönül vermişsen hazır ol çünkü Mecnun'un gitmediği aşk yoluna kimse gelmez.

¹¹⁴ -Alāyî güzellerin peşinden gidiyorsa ma'zurdur, çünkü gönlümün yakasını aşk çekiyor, nasıl gitmesin?

Muḥîṭ Efendi: Mezbûr paşa ile Şîrvân seferin seferleyüp döndükde vezîr-i a‘zâm merḥûm vefât eyledükde İstanbul’da tekrâr pâdişâh-ı ‘âlem-penâha bir bî-noқта қаşîde-i a‘lâ ve bir riқ‘a fûnûn-ı inşâ idüp şunmuşlar. Ol sultân-ı gerdûn-gulâm manşib-ı âḥer virilmesine ḥatt-ı hümayûn peyâm buyurmuşlar. Қаşîde-i mezkûruñ bir nice beyti taḥrîr oldı.

Ehl-i ‘âlem devr-i ‘adlûñde olur âsûde-ḥâl
Ṭañ degül olmasa dilde dâverâ eger hilâl

Ṭâli ‘üñ hem-ser olursa mihrle her dem revâ
K’ehli diller derdüñe olur müdâvim mâh u sâl

Mâ-ḥazâr medḥüñ ehl-i dillere olur ḥarâm
Ger kelâm olur ise her dem sürûr encüm hilâl

Ṭâli ‘üm ol ḥaddedür kim dūd-ı âhumla müdâm
Gülmedüm ‘ömrümde aşla görmedüm resm-i vişâl

Her kim olursa olur mesrûr-ı ‘âlem kâm ile
Kâm ile vaşl-ı murâd olur müdam emr-i muḥâl (Solmaz, 2005: 527)

ANBERİN: Eskilerin “gâv-i ‘anber” dedikleri “kaşalot” yahut “ ispermeçet balinası”nın bağırsaklarında oluşup balığın kusmasıyla ortaya çıkan, hafifliği sebebiyle su üzerinde kalarak sahile vuran güzel kokulu ancak pek temiz sayılmayacak esmer bir maddedir (Şentürk, 2016: 316).

Günümüzden yüzyıllar önce amberli mürekkeple yazılmış yazma kitaplar açıldığında, mürekkepte bulunan amber kokusu kendini hemen belli etmektedir (Şentürk, 2016: 316). Batılıların mürekkeple yazı yazdıktan sonra kurutma kâğıdı kullanmalarının aksine bizde mürekkep kurumadan “rikdan” denen ve içinde misk ve amber gibi güzel koku veren maddeler de bulunan bir toz yazı üzerine serpilir, mürekkebin kurumamasından sonra toz ve elmas kırıntıları son satırlarda olağanüstü güzel bir görüntü bırakırdı (Şentürk, 2016: 319).

Ebu’l-Fazl Efendi: Cümlesinden bir iki maṭla‘-ı Fârisî-i rengîn kalem-i müşkîn-sevâduñ imdâdıyla raқam-ı ‘anberîn oldı. *Nazm* :

Ez hāl nokṭahā be-ḥatt-ı ‘anberîn me-nih
Şad dağ-ı ‘ışık ber-ciger-i müşk-çîn me-nih¹¹⁵

Ber berg-i gül zi nergis-i ter āb mī-zenī
V’ez leb-i gülāb ber şeker-i nāb mī-zenī¹¹⁶ (Solmaz, 2005: 118)

Burada şiirin güzel koku ile yazıldığı ifade edilmiştir. Anber koku yönünden ele alınmıştır. Siyah misk kokulu kalemin yardımıyla ‘anberîn (anber kokulu) bir yazı nakş edilmiştir. Verilen beyitlerde de koku ile ilgili tüm unsurlar kullanılmıştır. Tenasübün yoğunluğu yanında Ahdî’nin “rakam-ı ‘anberîn oldu” nitelemesi okurken bile o güzel kokuyu hissetmemizi sağlamıştır.

Meḥemmed Çelebi: Cümlesinden bir kaç matla ‘-ı ‘anber-āmîz ol tūtî-i şeker-rîzûñ ne-tāyic-i ṭab ‘indandur sebt olundı. *Matla* ‘:

Ḥāk-i ‘anber hevāsı ḥōş -būdur
Kūy-i yārūñ güzelligi budur

Be-gū cān kun fedā der-pîş-i men bes
Kunem ḥāhem zi la‘let yek suḥen bes¹¹⁷

Eşk der kūşe-i uzlet mey-i nāb est merā
Ciger-i rîş dem-ālūde kitāb est merā¹¹⁸ (Solmaz, 2005: 137)

Matla beytinde kullanılan ḥāk-i ‘anber hevāsı (anber kokulu toprak) matla ‘-ı ‘anber-āmîz (anberle karışık matla) nitelemesini desteklemiştir. Koku unsurları şiirde kullanılmış olup sevgilinin kuyunun güzelliğinin onun ayak bastığı toprağın kokusundan ileri geldiği söylenmiştir.

¹¹⁵ -Anberli yazıyla benden noktalar koyma; aşkın yüz dağı için miskinın üzerine koyma

¹¹⁶ - Gül yaprağına, taze nergisten su verirsin; dudağından, saf şekere gül suyu verirsin.

¹¹⁷ -Canımı benim huzurumda feda et de yeter, feda ederim, yakut dudağından bir söz yeter.

¹¹⁸ -Uzlet köşesinde gözyaşı saf şaraptır benim için, yaralı ciğerim kana bulanmış kitaptır benim için.

Bâkî-i Selânikî: ...ya'nî zümre-i şu'arâ ebyât-ı tarab-engîz ve kelimât-ı 'anber-âmîz dirlerdi (Solmaz, 2005: 239).

Derûnî: Eş'âr-ı dürer-bârı 'anber-âmîz ve kalem-i müşk-bîzle dil-âvîz idi. Cümlesinden bir maṭla' şebt olundu. *Maṭla'*:

Bir 'araḡ-çin ṭolu miske dime gîsûdur bu
Dil-i sevdâ-zedenûñ başına ḡaygudur bu (Solmaz, 2005: 303)

Mu'inî Çelebi: ...ḡaḡḡa budur ki ol nâzım-ı nazm-âferinûñ eş'ârı 'anberîn-bû ve güftârı dil-cû vâḡı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 524).

Verilen örneklerden de görüleceği gibi anber hep kokusu yönüyle ele alınmıştır. “Maṭla'-ı 'anber-âmîz, kelimât-ı 'anber-âmîz, eş'âr-ı 'anberîn-bû” terkipleri kullanılarak şiir nitelendirilmiştir. Bunlardan başka İbni Kemâl Aḡmed Efendi, Pervîz Efendi, Ânî Efendi, Âfitâbî, Tûrâbî, Derûnî, Ğammî Beg, Ḳuṭb-ı Kâtib, Meşâmî Beg'in anlatıldığı kısımlarda da “anber” sıfatı kullanılarak nitelemeler yapılmıştır. Ancak bunlar daha çok şairlerin “kalem”inin yani şairin yazma gücünün ifadesi olarak kullanıldığı için ona bu başlıkta değinmeyeceğiz.

'ÂRİFÂNE: Sözlük anlamı olarak 'ârifâne ârif olana yakışacak sûrette yapılan iş ve davranışları niteler (Devellioğlu, 2007). Eskiler bilgiyi “ilim” ve “irfân” olmak üzere iki boyutta değerlendirmişlerdi. Bunlardan ilki kitap okumak, mektebe gidip hocadan eğitim görmek suretiyle elde edilebilecek cinsten her bilgiye verilen umumî isimdir. Buna karşılık bir de kitap okumak yahut mektebe gitmek suretiyle elde edilmesi mümkün olmayan, sadece Allah'ın dilediği kullarının kalbine ilka eylediğine inanılan bir bilgi daha vardır ki buna “irfân” demişlerdir. İşte “ârif” esasta bu bilgiye sahip olan kimselere denir (Şentürk, 2016: 345). Bu tanımlardan yola çıkarak “ârifâne şiir” de bu bilgi ile yazılan ustalık ve inceliklerle dolu icraatlarıdır.

Îlâhî: Bu bir nice maṭla'-ı 'ârifâne anuñdur. *Nazm* :

Var iken ḡâk-i reh-i dilber-i nâzûk-refṭâr
Kim alur 'aynına kühli nedür ol bî-miḡdâr

Dağıdup ‘aqlumı cem ‘iyyet-i hâtır kıomadı
Elem-i ‘ışk-ı cevânân-ı perîşân-destâr

[*Diger*]: Çekilür gelmege tîrûñ kıati ey kıaşı kemân
Bu kez olmaz gibi gam-hâne-i dilde mihmân

Ey İlahî bedenüñ kıılca degülken ne ‘aceb
Âh-ı pür-süzuñ olur ejder-i âteş-efşân

[*Diger*]: Degül maşşüdümuz ‘ışkuñla cânâ derdden gayrı
Sirişk ü inkısâr-ı kıalb ü rüy-i zerdden gayrı (Solmaz, 2005: 223)

‘ÂŞIKÂNE / BÎ-DİL / RİNDÂNE: Klasik Türk Edebiyatında aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgiliden yakınmayı, sevgiliye karşı yakarışları, içli ve duygulu olarak anlatan şiir türüne “âşıkâne”, genellikle içkiyi, içki zevkini, içki ile ilgili türlü düşünceleri, hayata karşı kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı konu olarak işleyen şiirlere ise “rindâne” denir (Dilçin, 2009: 109-110).

Âşıkâne şiir, âşığa yaraşır tarzda iken rindâne şiir rindlere yaraşır tarzdadır. Âşıkâne şiir âşığın halinin tercümanıdır yani onun hasb-i hâlidir. Hazîndir, divâne gönlün hâlidir, sûznâktır. Firâk-keşide âşık, yaralı ve mecnun olan gönlünün yakarışlarını dile getirir, zamane dilberlerinin güzelliğini, sevgilinin vefasızlığını, kendi aşkının ve eleminin büyüklüğünü ifade eder. Şiirlerde anlatılanlar ve verilen örnekler sadece beşeri aşk değildir, ilâhi aşka da yer verilmiştir.

Âşıkâne ve rindâne terimleri tezkirede çoğu kez birlikte kullanılmıştır. Âşık aynı zamanda rindir. Aşk sarhoşudur, bunu anlatmak için de meyhâneden, içkiden dem vurur, âşıkâne şiirler söyler. Bu görüşümüz İlahî’de desteklenmiştir. **İlahî:** Hadd-ı zâtında tab‘ı pür-hiddet ve zihni hûş -şoşbet rind ü lâubâli olduğı sebebden ebyât-ı ‘âşıkâne dimeden hâlî degüldür. (Solmaz, 2005: 223).

Âşıkâne ve rindâne olarak nitelendirilen şiirlerden örnekler verilmiştir. Örneği verilen şiirlerin konusu bu nitelermeye uygundur. Öte yandan şairlerin bu şiir türlerindeki başarı değerlendirmeleri de ele alınmıştır. Emîr Çelebi ve Ümidî’nin bu türde çok başarı yakalayamadığını söyleyen Ahdî diğer şairler için olumlu nitelermeler kullanmıştır.

Ayrıca tezkirede şiir üzerinde nitelermeler yapılırken “bî-dil” sözcüğü kullanılmıştır. “Âşık, gönül vermiş” anlamına gelen kelimeyi âşıkane şiir içine almayı uygun gördük.

Sultân Mehemmed: Bu eş‘âr-ı hâzîn anlarındur. Haylice ‘âşıkâne ve hasb-i hâl-i dil-i dîvâne olmağın bî-bahâne sebt olundu. *Beyt:*

Ol şacı leylî umardum baña mecnûnum diye
Gezmesün gelsün belâ tağında maḥzûnum diye

Yoluña cân virmege anuñçün ikrâr eyledüm
Ḥabs idüp çâh-ı zeneḥdânuñda medyûnum diye

[*Diger*] : Her kaçan ruḥsârını ‘arz itse dilber gül gibi
Nâleye başlar görüp bî-çâre dil bülbül gibi (Solmaz, 2005: 102)

Şemsî Ahmed Paşa: Ebyât-ı ‘âşıkânesi gün gibi meşhûr-ı ‘âlem ve kelimât-ı rindânesi pesendîde-i benî-‘âdem ve şu‘arâ içre şâhib-dîvândur. Bu gâzel ki hep hasb-i hâl-i ‘âşıkândur mihr gibi zuhûra gelüp leme‘ân u dirâḥşân olup sebt olundu. *Gâzel:*

Sîneme yâre uran ḥançer-i dil-cûyuñdur
Dili medḥûş iden ol kâkül-i ḥoş –bûyuñdur

Ṭolanursun ne ‘aceb uçmağa kûy-i yâre
Çeken ey dil seni ya ḥâküñ ya şuyuñdur

Ser-be-ser vâdî-i gülzâr-ı maḥabbetde bugün
Bülbüli mest iden ey gonce dehen rûyuñdur

Beni katl itmege kaşd eyler imiş gamzelerüñ
‘Âşık öldürmek ezelden bilirüz ḥûyuñdur

Nice biñ bendeñi sen dâm-ı belâya şalduñ
Bend iden Şemsî’yi zülfüñdeki bir müyuñdur (Solmaz, 2005: 105)

Hâce Çelebi: Bu maṭla‘-ı pāk eş‘ār-ı sūznāklerindendür ḥayli ‘āşıkāne ve rindāne vāqı‘ olmuşdur. Zīrā ki sābıķū’z-zıkr ‘ālem-i şebābda bir şehvār-ı zerrīn-rikābuñ ‘āşık-ı bī-ķarārı olup inān-ı iḥtiyārı elden virmiş gāh u bī-gāh cevelāngāh yirlerin seyr ü temāşā için dolanurmuş. İttifāķen bir kere mülāķat-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bī-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde ḥāk-i rāha düşüp pāmāl-i rūzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bī-iḥtiyār ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü naķş u nigār kılmış bu evrāķda şebt oldu. *Maṭla‘* :

Bī-ḥod oldum eşer-i sūmm-i semendin göricek

Hālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 133-134)

Pervīz Efendi: El-ḥaķ zebān-ı Türkī ve Fārisī’de eş‘ār-ı ‘āşıkānesi ḥüb ü mergūbdür. Bu ebyāt anlaruñ cümle-i eş‘ārındandır iḥtişār olinup izḥār olundu. *Ebyāt* :

Geldi bahār n’eylesün ‘uşşāk bādesüz

Yā rāh-ı ‘ışķa nice gidilsün zevādesüz

‘Uşşāk-ı mest-mendi kemendüñle yed yüri

Zīrā seg-i şikārī yaraşmaz kılādesüz

[*Diger*] : Ḥaṭṭ-ı ruḥsār-ı yāre ğuşşa çekme

Olur zāhir çerāğ dibi ķarañu

[*Diger*] : Gelüben gıtdügi bir oldu ḥadeng-i ğamzeñ

Kim umardı bu cefāyı baña miḥmānumdan

[*Diger*] : Ol hilāl ebrü meta‘-ı ḥüsnini ğarrā şatar

Gāh ‘arz eyler cemālin gāh istiġnā şatar

Baña ṭurup kışşa-i Ferhad ü Mecnün söyleyen

Derd esrārını ol benden alur baña şatar (Solmaz, 2005: 135)

Meḥammed Efendi: Zīrā ki ebyāt-ı ‘āşıkānesi taḥayyül ü kelimāt-ı rindānesi pür-meşel ve maḥlaşı Bahrī vāqı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 137).

Kâmî Efendi: Bu bir kaç beyt-i ‘aşîkâne vü rindâne anuñdur. *Ebyât* :

Esîr-i bend-i zülf ü kâkül-i ‘anber-feşânum ben
İki zencîr ile baĝlu yatur şîr-i jiyânnum ben

Diger : Gülnâr-ı ruĝ-ı dilbere her kim ki semen dir
Âteş ola anuñ yiri mânend-i semender

Öykündügiçün saña çemende gül-i bî-ĝar
Süsen dil uzadup seni v’ey bunda dikene dir (Solmaz, 2005: 139)

Mevlânâ Ahmed Ğarîfî: Ebyât-ı muĝakkikâne [ve] ‘aşîkâne dimeden bîĝâne degüldür.

Eger zünnâr-ı ‘işket ez-ser-i bütân
Bended şeyĝ lâ ikrâhe fi’ d-din¹¹⁹

Ve ger bî-kible rûy-i tu zâhid
Nemâzî kerd v’eylünlil mu‘şallîn¹²⁰ (Solmaz, 2005: 202)

Ânî Efendi: ...ve eş‘âr-ı ‘aşîkânesi sūznâk ve ĝüftâr-ı rindânesi ‘uyübdan pâk ve ser-â-ser ĝasb-i hâl-i rindân-ı derd-nâk vâĝı‘ olmuşdur. Cümlesinden bu ĝazel-i pür-meşel ol yâr-ı bî-bedelüñdür kalem-i ‘anber-bîzle naĝş u nigâr oldı. *Ğazel* :

Bâĝ-ı ruĝunda gül yüzüñe zâr olam gibi
Sünbüllerüñe yine hevâ-dâr olam gibi

Muşĝaf’da geldi fâl açıncaĝ süre-i Duĝân
Âşüfte-ĝâl-i ĝaĝt-ı siyeh-kâr olam gibi

Bir fâle baĝıcı didi fâlüñde geldi lām
Bend-i kemend-i zülfe giriftâr olam gibi

¹¹⁹ -Eĝer şeyĝ intikam için senin aşkının zünnarını kuşanırsa dinde zorlama yoktur.

¹²⁰ - Zahid senin yüzünü kible edinmeden namaz kılmışsa vay o namaz kılanların hâline. (Kur'an 107/4)

İRmez kemend-i zülfine bir kimse sa'y ile
Ben bu hevāda şoñ ucı ber-dār olam gibi

Sevdā-yı zülf-i müşk-i nigār ile Ānī'yā
Bāzār-ı 'ışk-ı yārda 'aṭṭār olam gibi (Solmaz, 2005: 203)

Ümîdî Efendi: 'Āşıkāne ve rindāne ebyātından bir kaç dāne Fārisī ve Türkī maṭla'-ı muşanna' tesvīd olunup şebt olundu. *Nazm* :

Zülf-i tu şod ez-dest-i tu maḥzūn u perīşān
K'ū nīz çü men kerde fūrū ser-be-girībān¹²¹

[*Diger*] : Felegūñ ḥāline ey ḥ'āce nazār kılmazsın
Çarḥ-ı atlas ne kumaş idigüni bilmezsin

[*Diger*] : 'İbret aldı bunca ḡamlarla görüp 'ālem beni
Āh kim 'ibret-nümā-yı 'ālem itdi ḡam beni

Şaldı deryā-yı ḡamuñ girdābına devran beni
Rūzgār-ı nā-muvāfiḡ itdi ser-gerdan beni (Solmaz, 2005: 204)

Eflâtûn-ı 'Acem: Sābıku'z-zıkr be-tarīḡ-ı seyr şehr-i İstanbul'a gelüp erkān-ı devlet ve a'yān-ı ḥazret ile iḥtilāṭ idüp padişāhuñ fütūḡātın nazm iden 'Ārif maḡlaşı ile iştihār bulan Fethullah Çelebi'nüñ ba'zı terzīkātına vāḡıf olup mezḡūr ile ḡayli şā'irāne vü 'āşıkāne mübāheşe ve mücādele idüp bir kaç beytin şebt kıilup 'arz-ı ḡāl ṭarīḡı ile Sulṭān Süleymān pādişāha şundu (Solmaz, 2005: 204).

Emîr Çelebi: Eş'ār-ı taḡayyül-engīzi dil-efrūz ve ḡüftār-ı tefekkür-āmīzi pūr-süz ve 'āşıkāne ḡazelleri çok lākin bu bir kaç meşḡūr maṭla'-ı ḡübundan ḡayrı efvāḡ-ı 'ālemde ḡüyā sözi yoḡdur. *Ebyāt* :

Ter düşdi meclis içre gice bādeden 'araḡ
ḡayli dem oldu bezmimūze başmadı ayak

¹²¹ - Zülfün senin elinde mahzun ve perişandır çünkü o da benim gibi başını öne eğmiş.

[*Diger*]: Bî-sütûn-ı gamda nâgeh gûş idüp feryâdımız
Ol lebi şîrîn dimiş kim sağ imiş Ferhâd'umuz

[*Diger*]: Dendânına taķılaydı görüp eşk-i terümden
Dürdâne iken her biri düşdi nazarumdan (Solmaz, 2005: 209)

Âgehî: Eş'âr-ı 'âşıkânesi hûb ü bî-hadd ve güftâr-ı rindânesi mergûb ü lâ-yu'addur.
Cümlesinden bir iki matla' gül gibi şükûfte ve dürr gibi sufte olup taķrîr ü taķrîr olunur.

Nazm :

Ref' eylemez yüzinden ol ğonce-leb niķâbı
Açılmaz ehl-i 'ışķa def' eylemez ğicâbı

[*Diger*]: Hâber-i vuşlat-ı dildârı idermiş ifşâ
Bize bir ğün göresiz söz getirür bâd-ı şabâ

[*Diger*]: Müzeyyen eyleyli ğancer ol miyan bendi
Ķıyâmet oldu yine ortaluķ ğüzellendi (Solmaz, 2005: 211)

Ümîdî: Zurefâ yanında eş'âr-ı 'âşıkânesi çok lâkin şu'arâ dilinde ma'ânî-i ğâş ile çendân şöhreti yok. Ümmîddür ki rûzgâr ile a'dâ dilinden ğalâş bulup şöhret-i tām ile şâ'ir-i nîkû-nâm ola. Ebyât-ı rindânesinden bu bir kaç beyt-i mestâne yazılıp taķrîr ü taşķîr olundu. *Nazm* :

Bu ğün meclîsde sâķî sâğar almaķ dest-i dilberden
Heman bir ğül ğoparmaķ gibidür şâķ-ı ğül-i terden

[*Diger*]: Açduķca yâre sîneme ol tîğ-ı zer-niğâr
Bir pâre ğazz idüp açılır ķalb-i ğam-ğüsâr

Nuķl-i lebüñle bâde-i la'lüñ durur ğaraz
Yinüp içilmedük ne var ey şüķ-ı şîve-kâr

[*Diger*]: Cennet añılsa ruhuñ hātıra eyler ‘ālem
Ka‘be yād olsa ser-i kūyuña varur ādem

[*Diger*]: Mīve-i zevk ü şafā kıande olurdı hāşıl
Bāğ-ı sīnemde şehā nāvekūñ urmasa kıalem

[*Diger*]: Yūsuf-ı jāle çeh-i ğonceye düşmüş beñzer
Çıkarur rişte-i zerrīn ile mihr enver (Solmaz, 2005: 215)

Âlî: Bu bir nīce ‘āşıkāne vü rindāne nāzūkāne maṭla‘ anuñ eş‘ār-ı muḥayyel ve ğüftār-ı pür-meşelindendür. *Naẓm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bāde-i hamrā
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa ğūyā

[*Diger*]: Meyli bālāya olursa n’ola serv-i çemenūñ
Uzanur kıaddine irişmege sen sīm-tenūñ

[*Diger*]: Kıurulsa bezm-i şafā-baḥş dönse cām-ı felek
Mey-i şabūḥ ile ğün toğsa ol ğüni ğörsek

[*Diger*]: Gerçi ‘ömrüm bu cihan kimseye bākī kalmaz
Seni ey rūḥ-ı revānum kıoçan amma ölmez (Solmaz, 2005: 220)

Belîğî: ‘Āşıkāne ğazelleri çok ve nefis ü selīs idüğine söz yok. *li mişli hazā ğazel* :

Dilimüz añlayamaz şūfi bizüm kıāl ehli
Bī-zebān söyleşelüm var ise bir hāl ehli

Salṭanat faqr ile faqr itmek imiş ‘ālemde
Ne bilür kıadrin anuñ memleket ü māl ehli

İledür ḥalvetine hīle ile şūfi şarāb
Ġörmedüm dünyede anuñ gibi bir āl ehli

Cānı cānan yolına virmede ihmāl itme
İremez menzil-i maḳşūdına ihmāl ehli

Her dem āl ile Belīgī öper ol serv ayağın
Görmedüm ḥūn-ı şirişküm gibi bir āl ehli (Solmaz, 2005: 238)

Tābī-i Kûçek: Bu ğazel-i ‘āşıkāne anuñdur. *Ġazel* :

Vuşlata gülşende el şundum nigār el virmedi
Servi çekdüm sīneye āḥir çenār el virmedi

Destin öpmek istedüm pīr-i muğūñ mey-ḥānede
Düşdüm ayağına ḥayfā ihtiyār el virmedi

Yelken açdı çıķmağā girdāb-ı ğamdan fülk-i dil
Keşti-i ten ğarķa vardı rūzgār el virmedi

Gördüm ol yāri kenār-ı cūyda reftār ider
Arzū itdüm vişālını kenār el virmedi

Gül koparmaķ istedüm Tābī o şāḥ-ı şīvede
Ḥayli iķdām eyledüm ammā ki ḥār el virmedi (Solmaz, 2005: 242)

Terāşî: Bu ebyāt-ı ‘āşıkāne ve nazm-ı rindāne anuñdur ki iş‘ār olundu. *Şîr* :

Çāk çāk eylerse cismüm yiridür şemşîr-i ‘ışķ
Cānuma geçmişdür ey ķaşı kemānum tîr-i ‘ışķ

[*Diger*]: Kimseler vākıf degül soñunda yoķ bīm-i firāķ
Ḥayli zevķüm var ḥayāl-i yār ile tenhā benüm (Solmaz, 2005: 245)

Şânî Beg: Ḥālā zihn-i pāki ebyāt-ı ‘āşıkāne ve nazm-ı rindāne demekle rāğıbdur. Bu ğazel kendü zu‘m-ı fāsidiyle ziyāde pür-meşel ü muḥayyel vāķı‘ olmışdur. Bu ğazel anuñdur. *Ġazel* :

Dehānuñ noқта-i mevḥūm dirler mīm mübhem hem
Beni bu sırra vāqıf eyle tā ḥall ola şübhem hem

Reh-i 'ışkuñda öldüm ta'ne-i aǵyārı çekmekden
Maḥalleñ ḥalkı eyler bir yañadan turma ver hem hem

Beni bu bāǵbān-ı şun' bir ḥōş bāǵa şalmış kim
Dıraḥtistānı piç-ā-piç ü naḥlistānıdur hem hem

Bu ebyāt-ı şafā-baḥşı iderdi her seher evrād
Göreydi bir naẓar Şeyḥ İlähi ibni Edhem hem

İrişmez kīmyā-yı vaşl-ı yāre behremend olmaz
Şu kim ḥarc itmedi bu yolda dīnār ile dirhem hem

Reh-i derbend-i 'ışkı yalıñuz geçmiş gice Sānī
Ḥazer idüp ḥarāmīsinden anuñ çekmemiş hem hem (Solmaz, 2005: 246-
247)

Şübûti: Ḥālā kelimāt-ı dürer-bārı şadef-i ṭab'ından dūr düşüp biǵāne-şıfāt olup bāzār-ı hünerde cilveger olmadan ḳalmış beher-ḥāl ol yār-ı nīkū-ḥalef baḳıyye-i şu'arā-yı selef olmağın bu beyti ki ḥayli 'āşıḳānedür vāqı' olmuşdur. Bir maṭla'-ı rindāne ve beyt ile vaż' olundu. *Nazm* :

Ḥānçerüñi sīneye çeksem gerek cānā didüm
Didi var her ne gerekse eyle kendü cānuña

[*Diger*]: Meclisde yegdür ölmek ben zār u nā-murāda
Göz göre la'l-i yāri öpmekden ise bāde (Solmaz, 2005: 248)

Ḥaydar Çelebi: Bu bir iki beyt-i 'āşıḳāne anuñdur ki şebt olundu. *Nazm* :

İñlerin ta şubḥa dek sen peyker-i meh-pāreden
Ağlarum aḥşama dek eşküm gibi seyyāreden

Ṭatlu cānumdan uşandum acı acı ağlarum
Ayrı düşelden berü ol la'l-i şeker-pāreden

[*Diger*] : Bağlamış niçe gönül her müyinuñ bir tārına
Kimisin aşmış kimin yakmış daği envārına (Solmaz, 2005: 267)

Ḥamdî-i Burûsevî: Kelimât-ı muḥaqqıķāneyle maḳbûl-i herkes ve nikât-ı 'âşıkānesi
vird-i zebān-ı yārān-ı ḥûb- nefes olmışdur (Solmaz, 2005: 269).

Ḥâverî Efendî: Ḥaḳḳā budur ki rindāne ve 'âşıkāne bî-mişl ü bî-mānend eş'ār-ı dil-
pesend ile beyne'l-aḳrān yegāne-i devrān ve ser-āmed-i ḳuzāt-ı zamāndur (Solmaz,
2005: 280).

Ḥâtemî Beg: Ğazeliyyāt-ı 'âşıkānesi bî-ḥadd ü bî-ḳiyās ü pür-zīverdür. Egerçi beyne'n-
nas mezkûr ü meşhûr degüldür (Solmaz, 2005: 283).

Rûḥî Çelebi: ...bu bir nīce ebyāt-ı muḥaqqıķāne ve nazm-ı 'âşıkānesindendür ḳalem-i dü
zebāna gelüp bu evrāḳda taḥrîr ü taşîr olundu. *Nazm* :

'Ömr āḥir oldı cev-r-i firāvan dükenmedi
Öldüm ğamıyla ğuşşa-i hicran dükenmedi

Gözden ḥayāl-i rûy-i cevānan dükenmedi
Dilden recā-yı vuşlat-ı cānan dükenmedi

[*Diger*] : Şeh-i 'ışḳı serîr-i dilde şāh-ı kāmran gördüm
Ser-ā-ser mülk-i dil ḥükmünde fermānın revan gördüm

Daği mihr ü maḥabbet neydügin hiç görmeden kimse
Derün-ı dilde mihr-i rûyuñı günden 'ıyān gördüm (Solmaz, 2005: 322)

Rumûzî Çelebi: Eş'ār-ı 'âşıkāne vü rindānesinden bir iki beytle iḥtişār olundu.

Nazm : ‘Ar ‘arlığına k̄ametũñ Şahid olmağa
Yetmez mi iki ‘aynuñ ile iki r̄a kaŐuñ

ve lehu : Derd ü ğam-ı maĥabbet bir kũsedür ki anda
Diller ne r̄aĥat özler ğözler ne ĥ̄ab özler (Solmaz, 2005: 322)

Sıhrı: EŞ‘ar-ı ‘aşık̄anesi meşhür-ı cih̄an ve pesend-i z̄uraf̄a-yı zam̄an v̄aķı‘ olmuşdur
(Solmaz 2005: 355).

Sırrı Çelebi: Yār-ı laťif ü Őā‘ir-i zarīf eŐ‘ar-ı ‘aŐık̄anesimaķbũl-i ũabāyi‘-i erbāb-ı devlet
ve ğũftār-ı rindānesi pesendide-i ehl-i fazīlet olup hemīŐe mũlāzemet-i a‘yān-ı dīvān ve
dem-ā-dem m̄ayil-i Őoĥbet-i Őāhibān-ı ‘izz ü Őān olup ‘ale’l-ĥuŐuŐ bende-i ĥāŐ-ı Sultān
Selīm-i pür-efāzıl olan Celāl Beg’ũñ ĥıdmetinde kesb-i kemāl idüp ser-āmed-i aķrān u
emāŐil olmuşlar (Solmaz, 2005: 362).

Mevlānā Őemsı-i Bađdādı: ...ve ũarz-ı ğazelde ‘aşık̄ane dīvān tertīb idüp maķbũl-i ehl-i
‘irfān olmuşdur. Cümlesinden bir ğazel-i ‘aşık̄ane ve bir nice maũla‘-ı bī-baĥāne ķalem-i
dü zebāna gelüp meşhür oldu. *Ĝazel* :

Baĥtem kez Őumār-ı aĥterān dāim raķam ğired
Eger rüy-ı tur bīned ĥesāb ez-māĥken ğired¹²²

Ve ger ĥũsn-i ĥaťet-rā ĥuŐ nüvīsi der-naķar āred
Muĥālest īn ki ez-ĥayret diğer desteŐ ķalem ğired¹²³

Çunān beniŐest murĝ-ı ĥaťirem der-ĝulŐen-i kũyet
Ke’zīncā ĥīzed ü āheng-i ĝulzār-ı İrem ğired¹²⁴

Çesān sũz-ı dil-i Şad-çāk ez-merdũm nihān sāzem
Ki Őehbā āteŐ-i āhem zi her cānib ‘alem ğired¹²⁵

¹²² - Yıldızların sayısından sürekli rakam alan bahtım senin yüzünü görürse aydan az hesap olur.

¹²³ -Eger senin ayva tüyelerinin güzelliğini bir hoŐnüvis görürse, hayretinden, artık eline kalem alması muhaldir.

¹²⁴ -Fikir kuŐum senin mahallenin ĝulŐenine öyle konuğu ki, buradan kalkıp da ārem ĝulzarına yönelir mi?

Siyeh çeşmān-ı Bağdādī be-Şemsī rehnümün geştend
Ki der-mülk-i ‘Arab sāzed vaṭan terk-i ‘Acem gīred¹²⁶

[Diger] : Eger rüzī mişāl-i sāye uftem zīr-i divāreş
Ne hūzem tā netābed ber-serem hūrşīd-i ruhsāreş¹²⁷

Demī hemçün ḥabāb ez-cām dīdem kāmrān ḥodrā
Velī çün çeşm beguşūdem nedīdem der-miyān ḥodrā¹²⁸

Zān dehān vezān miyān būs u kenārem ārzūst
Nīst çīzī der-miyān u şad hezārem ārzūst¹²⁹

Bāsegān-ı tu āşinā āşinā neşodīm
Heme ādem şodend ü mā neşodīm¹³⁰ (Solmaz, 2005: 365)

Şevkī Çelebi: Bu bir kaç beyt-i ‘aşıkāne anuñdur taḥrīr oldı. *Naẓm* :

Ḥasret-i ebruñ ile ey meh hilālūñ ḳaddi ḥam
Lālenūñ bağrına ḥālūñ urdı yir yir dāğ-ı ğam

Ḥāk olurđum yoluñ üzre bulsam ey serv-i revān
Ben ğubāruñ üstine tā kim başayduñ bir ḳadem

Dāğ-ı pür-ḥūnum devāt şerḥ-i sīnem levḥ-i zer
Yazmağā dil mācerāsını eliflerdür ḳalem (Solmaz, 2005: 367)

¹²⁵ -Yüz yerden yarılmış gönlümün yanışını halktan nasıl gizleyeyim, çünkü geceleri ahımın ateşi her taraftan yükselir.

¹²⁶ -Bağdatlı siyah gözlüler, ‘Acem diyarını terk edip Arap mülkünde vatan tutsun diye Şemsî'ye kılavuz oldular.

¹²⁷ -Bir gün gölge gibi, duvarının altına düşersem, yüzünün güneşi başıma güneş gibi vurmamakça kalkmam.

¹²⁸ -Bir an köpük gibi, kadehten kendimi mutlu gördüm, fakat gözümü açınca kendimi ortalıkta göremedim.

¹²⁹ -O ağızdan öpmek ve o beli kucaklamak arzusundayım. Ortada bir şey yok, fakat yüz bin arzum var.

¹³⁰ -Senin köpeklerinle tanışamadık, hepsi adam oldu da biz olmadık.

Mevlânâ Şuhûdî: ...ve zihn-i şâfi hikmetle pîrâste eşnâf-ı şî're kâdir ve zebân-ı Fûrs ü Nevâyî'de mâhir şu'arâ-yı Rûm içre edâ-yı pâk ile meşhûr ve hûsn-i i'tikâd ile efvâhda mezkûr eş'ârı rindâne ve güftârı 'âşîkânedür (Solmaz, 2005: 368).

Şabrî Çelebi: Gâyetde eş'âr-ı 'âşîkâne ve güftâr-ı rindânesinden bir kaç Fârisî maṭla'-ı âbdâr ki ḥasb-i ḥâl-i efkârdur ihtîşâr üzre sebt olundu. *Ebyât* :

Zahmî ki zi tîr-i tu resed ber-dil-i çâkem
Çeşmî şevved ü girye koned ber-ser-i ḥâkem¹³¹

Der-ṭarîḳ-ı 'ışḳ-bâzî in ten-i ḥâkî-nihâd
Âḥîr ez-'ışḳ-ı tu ey şüh belâ ez-pâ fütâd¹³²

Hûsn-i turâ kıyâs be-Yûsuf nemîkonem
Devrân-ı hûsn-i tust tekellûf nemîkonem¹³³

Zi-tâb-i mey şevved her geh ki gul gul rû-yı zîbâyeş
Zi-ḥayret mîşevem medhûş ü maḥrûm ez-temâşâyeş¹³⁴

Dâd ez-hicr ü vişâlem ğam-ı 'ışḳ-ı tu ferâğ
Hest 'âşîḳ belî ez-ḥuld u cehennem fâriğ¹³⁵ (Solmaz, 2005: 379)

Şıdkî-i Çelebi: Bu maṭla'-ı 'âşîkâne ol cevân-ı yegânenüñdür. *Maṭla'* :

Ayırup ben 'âşîḳ-ı dil-ḥasteden cânânumı
Ey felek ḥayf eyleyüp alduñ bedenden cânımı (Solmaz, 2005: 387)

¹³¹ - Parçalanmış yüreğime senin okundan gelen yara, bir göz olur da mezarımın başında ağlar.

¹³² -Âşıklık yolunda bu toprak özlü vücut, ey şüh belâ, senin aşkından sonunda elden ayaktan düştü.

¹³³ -Senin güzelliğini Yusuf ile kıyaslamıyorum, bu çağ senin güzelliğinin çağıdır, abartmıyorum.

¹³⁴ -Şarabın verdiği kızarıklıktan, güzel yüzü ne zaman gül gül olsa, hayretten kendimden geçiyorum ve onu seyretmekten mahrum kalıyorum.

¹³⁵ -Senin aşkının gamı hicrandan ve kavuşmadan beni fariğ kıldı. Evet, âşık cennet ve cehennemden fariğdir.

Şâni'î: Fünûn-ı ma'ârifle akrânı içre bî-nazîr ve şanâyi'-i nazımdan habîr ve eş'âr-ı 'âşıkânesi ve güftâr-ı mestânesi dil-pezîrdür (Solmaz, 2005: 389).

'Ubeydî Çelebi: Cümlesinden bir kaç maţla'-ı dil-süz çün mihr-i dil-efrûz ve bir ğazel-i 'âşıkâne hasb-i hâl-i rindâne-i zamâne diyü gün gibi raĥşân u tâbân olup ihtîşâr üzre zuhûr bulup naĥş u nigâr oldu ta şaĥîfe-i rûzgârda pâydâr kıala. *Ġazel*:

Daĥi ser-h'âb olmamışdı dîde-i pür-hûn iken

Nil vâdîde degüldi başımız Ceyhûn iken

'Ârızuñ kim hiç gözler görmemişdür aña ĥalk

Nîce teşbîh itsün ayı ey perî mādûn iken

Ṭâlib-i 'iksîr-i 'ıŝĥ almaz anı bir mangıra

Ehl-i dünyâ mâlınuñ ki eşrefi altun iken

Daĥi Ķays adı yazılmamışdı dîvâna ezel

Ben maĥabbet yazısında baş açık mecnûn iken

Varını işâr idüp dil-ber yolunda düşdi eşk

Ey 'Ubeydî mâlik-i gencîne-i Ķârûn iken

Mezkûruñ buña beñzer eş'âr-ı 'âşıkânesi ve güftâr-ı rindânesi bî-ĥadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 417-418).

'Âşık Çelebi: Ol sebebden ser-â-pâ eş'ârı 'âşıkâne ve cümle-i güftârı vaşf-ı dil-berân-ı zamâne ve hasb-i hâl-i mestân-ı meyĥâne vâkı' olmuşdur. Mâşadaĥ-ı hâl bu maţla'-ı pür-ĥayâl ol şîrîn-maĥâlûndür şebt olundu. *Maţla'*:

Olup her zaĥm aĥız her bir fitil anda zebân yir yir

Derûnum çâkin eyler 'âleme şerĥ ü beyân yir yir (Solmaz, 2005: 420)

'İşretî Efendi: ...cümle-i eş'ârı 'âşıkâne vü 'işret-engîz ve güftârı rindâne vü muĥabbet-âmîz vâkı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 421).

Ġınâ'î: ...ve bu bir kaç maṭla' -ı 'āşıkâne vü rindâne anuñdur ŧebt olundu. *Şi'r:*

Beni ferdāya ŧalduġuñ bu gñn ey kāmety tñbā

Şikāyet eyleyem Ḥaḳ ḫāzretine olıcaḳ ferdā (Solmaz, 2005: 458)

Mevlānā Fuzūlî ('aleyhi'r-raḫme) –**i Bağdādî:** Cümlesinden bir kaç maṭla' -ı Fārisî ve bir nice Türkî beyt ve bir ġazel-i 'āşıkâne ki meşhūr-ı merdüm-i devr-i zamānedür ŧebt oldu ve sene ŧelāŧe ve sittīn ve tis'ā mi'ede marāz-ı tñ'ün ile maṭ'ün olup digery-gñn olmuşdur.

Nazm:

Merā ey ŧem' meyl-i girye ŧod der hicr-i yār imşeb

Tu be-nişin girye-i can-süz rā bā men ġüzār imşeb¹³⁶

'Aks-i ḳadd-i u āyīne berübūd zi ḫaṭ kerd

Z'īn vāsıṭ ḫod rā hedef-i tīr-i belā kerd¹³⁷

Seng-i bīdād-ı bütān āyīne-i dilrā ŧikest

Her temennāyī ki der dil dāştem ŧüret best¹³⁸ (Solmaz, 2005: 460)

Figānî: Bu ebyāt-ı 'āşıkâne ve kelimāt-ı rindâne anlaruñdur. Ḥasb-i ḫāl-i 'āşıkān ve vird-i zebān-ı 'ārifān-ı devrān ve meşhūr-ı cihān ve maḳbūl-i ehl-i zamāndur ki ŧebt olundu. *Şi'r:*

Virdüm dehān-ı dil-bere dil ġāyibāne ben

Miḳdār-ı zerre görmedüm andan nişāne ben

[*Diger*]: Ol ġonce ġül gibi taḳılur ḫāre muttaşıl

Bülbül gerekse ġöñlüñi ġeñ tñt gerek tñrıl

¹³⁶ -Ey mum, bu gece yārin ayrılıġında ben ağlamaklı oldum. Sen otur, can yakıcı ağlayışı bu gece benimle bırak(bana bırak).

¹³⁷ -Onun boyunun yansıması aynayı ortadan kaldırdı ve hata yaptı. Bu yüzden kendi vāsıtını bela okuna hedef yaptı.

¹³⁸ -Güzellerin acımasız taşı ġöñül ayinesini kırdı, kalbimdeki her temenni ġerçekteşti.

[*Diger*] : Hālũñ ğamıyla tāzeledũm sīne dāġını
Yağdum dil ehlinũñ o sũyũnmũş çerāġını

[*Diger*] : Ruhsārlaruñ zũlfũñ için itdi Őehādet
Bir dīni şaradur ki ider Őemse ‘ibādet (Solmaz, 2005: 467)

Firākī: Bu ğazel-i ‘āŐıkāne ol firāk-keşide-i zamānenũñ eş‘ār-ı abdārındandur ve ğũftār-ı Şeker-bārındandur ve řasb-i hāl-i ehl-i cũnũn ve vaşf-ı dil-berān-ı zũ-fũnũndur. *Ĝazel* :

‘ĀŐıķa nāz eylemez dil-ber egerçi az olur
A benũm çok sevdigũm bu ne dũkenmez nāz olur

Ŧāli‘ũmde āh kim ben sevdigũm meh-pāreler
Gũn-be-gũn her-cāyılıķlar eyleyũp mũmtāz olur

Veh ki bir Őehbāza el virmez hevā-yı ‘ıŐķda
Pāyine dũŐdũklerũm ekşer hũmā-pervāz olur

Yāre řarŐu yāreler açsam ‘aceb mi sīnede
Lāleler aılmaġa başlar şaçan kim yaz olur

Ey Firākī Őehrimũz Őāhin yuvasıdur bizũm
Anũñ için aneden řoġanımuз Őehbāz olur (Solmaz, 205: 468)

Fazlı: ...ebyāt-ı ‘āŐıkānesi sũznāk ve kelimāt-ı rindānesi rengĩn ũ pāk olmaġın hũb u merġũbdur (Solmaz, 2005: 476).

Fedāyî-i Edirnevî: Bu bir kaç maŦla‘-ı ‘āŐıkāne ve ebyāt-ı rindāne ol Őā‘ir-i fānĩden niŐānedũr bu evrākda Şebt olundu. *Şir* :

Rind-i fāniler gibi dār-ı fenādan gemiŐũz
Zāhidā Şanma Őarāb-ı dil-kũŐadan gemiŐũz

Ṭālib-i dīdār olaldan cennet-i kūyuñda dil
Ey Fedāyī el yuyup her mācerādan geçmişüz

[*Diger*] : Gerçi kim bağruma tīğ-ı gam-ı firqat geçdi
Ḥānçer-i hicri dil ü cānuma qat qat geçdi

Dile göndermedi ‘ahd itmiş iken oqlarını
Baña ol qaşı kemān hayli zarāfet geçdi

Rişte-i ‘ömrümüz irişdi tamām āhirine
Cāme-i şabrımuza sūzen-i hasret geçdi (Solmaz, 2005: 482)

Kelâmî: Bu ebyāt-ı ‘āşıkāne ol dervīş-i yegānenüñdür. *Şi‘r* :

Āb-gūn-ı gerdūn-ı dūndan kimse olmaz kām-yāb
Hiç bir leb teşne-i sīrāb kılmış mı serāb

[*Diger*] : Virdi tenüm ḥākini tā yile devrān-ı ‘ışq
Oldı müsellemler baña seyr-i beyābān-ı ‘ışq

[*Diger*] : Şanma kim sīnemde ‘ışkuñda dil-i ḥun-ḥāredür
Kūşe-i külhanda yir tutmuş bir āteş-pāredür (Solmaz, 2005: 492)

Müdüâmî Beg: Cümlesinden bir gāzel-i ‘āşıkāne ile bir kaç beyt-i bī-bahāne bir tārīḥ-i yegāne qalem-i leṭāyif-nigārıla naqş u nigār oldı. *Gāzel* :

Cihanda bir dutar cām-ı ecel dervīş ü sulṭānı
Dirīğā kimseye bākī degüldür ‘ālem-i fānī

Düşürür cāhden cāhe seni çarḥ-ı felek āḥir
Eger Yūsuf gibi daḥi olursañ Mısr sulṭānı

Maqarr olur muqarrer saña çünkim taḥte-i nā-būt
Ṭotalum kim senüñ olmuş dilā taḥt-ı Süleymānī

Yedi iklîme şâh olsa üşürmez başına halkı
 Kabul itmez Hüdâ'ya kul olan 'üvân-ı dünyâyı

Şanasın bir 'imâretdür bu vîrân olacağ dünyâ
 Müdâmî bir iki günlük içinde halk mihmânı

[*Diger*] : Ben tururken niçün ağıyar ola ol yâr kulu
 Ne revâdur ola her ecnebi hünkâr kulu

[*Diger*] : Dil-i mecrûhumı şanma yalıñuz gamze deler
 Bir yañadan anı ey kaşı kemân gam zedeler

[*Diger*] : Leblerüñ emsem didüm ol dil-bere em hâ didi
 Kimseye bu sırrı ifşâ eyleme em hâ didi

[*Diger*] : Şol kadar virdi ferağ kalbüme cānâ gam-ı 'ışk
 Elem-i hicri unutturdu baña 'âlem-i 'ışk

Şöyle mest oldu Müdâmî ki özün fehm idemez
 Şunalı bezm-i belâ sâķisi cām-ı Cem-i 'ışk

[*Diger*] : Ğam-ı dehri yimedi ğuşsa-i Leylâ'yı yidi
 Yoğ deyin 'aql-ı ma'aşı delidür Mecnûn'uñ (Solmaz, 2005: 520)

Meylî: Bu bir iki beyt-i 'aşıkâne ki vaşf-ı hûbân-ı zamânedür anuñdur şebt oldu. *Beyt* :

Käkülünle çıkamaz başa şehâ sünbül-i ter
 Olamaz kâmet-i bālâña berâber 'ar'ar

Kıl kadar dolaşacağ nesnesi yoğdur ey dil
 Ne revâdur dolaşa yâr miyânına kemer (Solmaz, 2005: 540)

Mübînî: Sözleri elfâz-ı pāk ve ma‘ânî-i şāf ile müzeyyen ve zırafā mābeyninde mübeyyen cümle-i ebyātından bu bir nice maṭla‘-ı rindāne ḳalem-i dü-zebāne gelüp taḥrîr ü tesvîd olundu. Ziyāde ‘āşîḳāne vāḳı‘ olmuştur. *Şî‘r:*

Baḳmadı yaşıma baḳdum o meh-i tābāne
Ne sitārem baña yüz yudı vü ne cānāne

[*Diger*] : Merdüm-i dîdeme her dem o perî-rü görünür
Gözüme ḡayrı görünmez yine hep o görünür

[*Diger*] : Maḡrūr olalı ol meh ḥaddine nice yıldur
Ey ḥaṭṭ-ı siyeh yetiş ḥaddini aña bildür

[*Diger*] : Giceden şubḡa dek bîdār idüm ol māh-ı tal‘atsüz
Benüm gözyaşı gibi yıldızı düşkün sa‘ādetsüz (Solmaz, 2005: 542)

Vaşfi: Bu güftār-ı ‘āşîḳāne ol yār-ı yegānenüñdür.

Meded öldüm baña bir çāre didüm didi o yār
Mübtelā-yı marîz-i ‘ışḳ olana çāre mi var

[*Diger*] : Bāde-i gül-rengsiz ‘ālemde bir dem degül
Bezm-i ‘ālemden ḡaber dār olmayan ādem degül

[*Diger*] : ‘Uşşāḳa cefāyı o perî bî-sebeb eyler
Aḡyāra velî mihr ü vefāyı ‘aceb eyler (Solmaz, 2005: 582)

Hemdemî-i ‘Acem: Naẓm-ı ‘āşîḳānesi çoḳdur bu üç dāne maṭla‘-ı Fārisî ki nazîri yoḳdur anlarıñdur şebt olundu. *Maṭla‘:*

Men-i ḡam-dîde rā Mecnün miḡnet-dîde ger dîdî
Nihādî poşt-ı dest ü dilber bihter ez ḡaşem pesendî¹³⁹

¹³⁹ -Ben gamlıyı, çile çekmiş Mecnun görseydi; beni tebrik edip kendinden daha iyi görürdü.

Kunūn geh ki şāhib hūsnī zi rūy-ı dil-dārī
Çi kem şevēd zi tu ger hātırī be-dest ārī¹⁴⁰

Ān rā ki tarīk-ı Hemdemī nīst
Bā u me nīşīn ki Ādemī nīst¹⁴¹ (Solmaz, 2005: 592)

Yahyâ: Hadd-ı zātında ‘âşık-pīşe ve nīk-endīşe olmağın ğazel-i bī-bedelleri cümleten ‘âşıkâne ve ser-â-pā edā-yı nāzūk ile rindâne ve her biri meşhūr-ı zamâne olmuştur. Bir iki ğazel ile bir kaç beyt anuñdur şebt olundu. *Ğazel:*

Ĥammām gibi odlara yaqup bu çākeri
Çanuma girdi girmedi ĥammāme ol perī

Bir himmet eyleñ ola ki ĥammāme gire yār
Ey başı qaba yalın ayak Rūm erenleri

Ĥalvetde nūr görmek ise qaşdı zāhidūñ
Ĥammām içinde görsün o māh-ı münevveri

Ĥammām içini beñzedürin cāy-i maşşere
Kim olur anda şāh gedānuñ berāberi

Yaḥyā şu dutmağ için ayağına ol mehūñ
Gūyā ki taş idindi felek mihr-i enveri

Ğazel: Derbān-ı pādişāh idüp ol serv-i kāmēti
Devran yine çapuya getürdi kıyāmeti

Süzüni süzüni varayın āsitānına
Dergāhdan süre beni ḥışm ile ğāyeti

¹⁴⁰ -Madem ki sen şu anda güzellik sahibisin, gönül almak için bir hatır sorsan neyin azalır?

¹⁴¹ -Hemdemlik yolundan uzak olanla birlikte olma, çünkü o insan değildir.

Çok zulm idüp durur baña ben şöyle şanurum
Dīvāne varan anda ider hep şikāyeti

Çāk itdi ڤapusına beni şöyle hemān
Gün gibi çın seherde görünce ol āfeti

Yaḥyā baḫınca aña heman kendüden geçer
Derdā ki hicr-i yār ile tāk oldu tākati

[*Diger*] : Dār-ı dünyā delü gönllüm gibi vīrān olsa
Ne cihān olsa ne cān olsa ne hicrān olsa

Kāşki sevdigümi sevse ڤamu ḫalk-ı cihān
Sözümüz cümle hemān ڤışşa-i cānān olsa

Bir demür tağı delüp boynuna almağ gibidür
Her kişi ‘āşık olurdu eger āsān olsa

[*Diger*] : ‘Ađlum almağdan ise cānumı al didüm aña
Ol perī güldi didi ‘ađluñ alan cānuñ ala

[*Diger*] : Dilbendüñi nāz ile zarīfāne şararsın
Meydān-ı maḫabbetde gezüp ‘āşık ararsın

Sen ğonce gibi ğāḫ yeşil ğāḫ kızıl giy
Üftādelerüñ berk-i ḫazān gibi şararsın

[*Diger*] : Şubḫ-ı şādık gibi ey ğāfil ağardı şađaluñ
Ḥaberüñ yok seni ne ile boğazlar ecelüñ

[*Diger*] : Belli sevdüğü mi taşa tutar yārini
Aña şādum ki dirīğ itmez elinden geleni

Söyler ammā deheni cān gibi nā-peydādur
Hâtıf-ı ğayb durur var ise yārūñ deheni

Yāre mey şunma raķībā baña ған ağlatma
Cām gibi ıtatar āħir gözümüñ yaşı seni

[*Diger*] : Ğamuñdan öldi bir ‘āşık senüñ ‘ömrüñ ziyād olsun
Mezārın gel ziyāret eyle bāri rüh[1] şād olsun

Cihānda yaħşi adıdur hemān bākī kalan ancak
Gerek Ferhād-ı ‘ışık olsun gerek Keyķubād olsun

[*Diger*] : Aħşamlayup o meh-rū ben nātüvānda yatmaz
Aña ta‘accüb itmek dil-ber yabanda yatmaz

[*Diger*] : Bir senüñ gibi efendinüñ ķulı ķurbanıyuz
‘Ālemüñ sultānıyuz mülk-i cihānuñ ħānıyuz

[*Diger*] : Şevķümden ölürin yüzüñi kim görem senüñ
‘Arz-ı cemāl iderseñ Efendi kerem senüñ

[*Diger*] : Kimsenüñ gördüğine rāzı degül cānum seni
Görmeyeydi kāşki ķuluñ sultānum seni (Solmaz, 2005: 593)

BÎ-DİL: Āşık, gönlünü vermiş, gönlünü kaptırmış anlamına gelen bî-dil kelimesi âşıkâne şiir içinde değerlendirilmelidir. Tezkirede Yaķinî’nin gazeli “bî-dil” olarak nitelendirilmiştir.

Yaķinî: El-ħaķ ol bülbül-i gülzār ve tūṭı-i şeker-ğüftāruñ ğazeliyyātı bî-dil ü rengīn ve manzūmātı güzel ve ma‘lūm-ı şu‘arā-yı siħr-āferīn ola ki mezkūruñ kelimātı lezīz ü şīrīn olmağın āħirde zıkr olundu (Solmaz, 2005: 599).

ÂTEŞ-BÂR: Farsça “âteş” sözcüğüne, Farsça kelime “bârîden” (yağdırmak) fiilinden gelen “bâr” (yağdıran, saçan, dökken) ekinin eklenmesiyle oluşan kelime “ateş yağdıran, ateş saçan” anlamında kullanılır (Kubbealtı Lugatı). Mecazen aşk, ayrılık, hasret, azap, hiddet, öfke vb. duyguların yakıcı etkisini ifade eder (Kubbealtı Lugatı).

Tezkirede yer alan şairlerin toplumu ve kendilerini derinden etkileyen doğal afet, aşk gibi olaylar üzerine yazdıkları şiirler âteş-bâr olarak nitelendirilmiştir. Âteş-bâr olarak nitelenen şiirlerden verilen örneklerde “yanmak, âh, dūd, sirişk” sözcükleri kullanılarak niteleme desteklenmiştir. Şairlerin iç hallerinde yaşadıkları üzüntü, ızdırap dile getirilmiştir. Ayrıca bu şiirler müellifinin yanısıra okuyanı da etkiler, tarumâr eder.

Yümnî Beg: Sene seb‘în ve tis‘â mi‘ede şehr-i İstanbül’da vâkı‘ olan Ağustos zamânında berk ü bārân u seyl-i firāvân gelüp nîce nîce ma‘mūr evleri virân itdükde bu târih-i âbdârı tab‘-ı âteş-bârdan zühûra getirüp ketb itmiş (Solmaz, 2005: 182).

Bedrî Çelebî: Ol şâ‘ir-i deryâ-dilüñ nazm-ı dürer-bârı âbdâr ve eş‘âr-ı âteş-bârı hasb-i hâl-i dil-i zârdur (Solmaz, 2005: 232).

Zâtî: Şâ‘ir-i metîn ü şîrîn-mağâl ve sâhîr-i sihr-âferîn ‘ilm-i nücüm ile remilden habîr ü zamîr-dân-ı bî-mişâl ammâ kevkeb-i tâli‘i dâim nühûsetle zevâlden ve ihtirâk-ı kûsûf ü husûf-ı pür-melâlden kırtulup sa‘de irmemişdür lâkin eş‘âr-ı âbdârı teskîn-sâz-ı dil-i ‘âşîkân-ı süznâk ve güftâr-ı âteş-bârı harâret-bağş-ı füsürde-i dilân-ı ğamnâkdür (Solmaz, 2005: 304).

Nihânî: Bu bir kaç beyt-i âteş-bâr-ı âbdâr ki erbâb-ı ‘ışkuñ süz-ı nihânın âşîkâr ve râz-ı derûnun okunduğda târümâr itmeden hâlî degül ketb olundu. *Maṭla‘* :

Gördi ‘abîr dūd-ı âhum ağladı yâran baña

Seyr idüp sebîl-i sirişküm acıdı ‘umman baña (Solmaz, 2005: 561)

Nâlişî: Bu bir iki maṭla‘-ı âteş-bâr anuñdur. *Şî‘r* :

Gör ne sihr ile yağar cismimi ol sîm-tenüm

Geh ṭurur pirehenüm yandı ser-â-ser bedenüm

ve lehu : Serdār-ı dehr milket-i ‘ışkuñ esīriyüz
Öñüñde can viren ıluñuñ biz de biriyüz(Solmaz, 2005: 564)

BÂRİK: Nazik, dakik, ince mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede tek yerde kullanılmış olup ıayderî'nin şiirini nitelemiştir. Bârik olan nazm kusursuz ve ince bir manâya sahiptir.

ıayderî: Selîka-i şi'ri hûb bir haddedür ki rişte-i nazm-ı bârîki ‘uyûbdan nühüftedür ve ma' nâ-yı dađıķi igne yürüdisi gibi süftedür (Solmaz, 2005: 274).

BEDİ'Î: Eşi ve benzeri olmayan, görülmemiş, ender, yeni mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Celâl Efendi ve H'âce Çelebi'nin şiirleri için kullanılmıştır. Her iki örnekte bizzat şairin yaşadığı durum ve hâl karşısındaki söylemler ile ilgili olduğu için orijinaldir, bu sebeple bedi'î şiir için orijinal şiirlerdir diyebiliriz.

Celâl Efendi: ...diyü mütefekkir ü mütehayyir iken ol derde çäre için hâtır-ı fâtırlarına istiğäre huğür idüp h'âb-ı nüşin ile huğûra varduğda bir pîr-i rüşen-zamîr müşîr-i beşir olup bu hadîş-i şerîf-i vâcibü't-ta'zîmi ta'lîm yüzinden tefhîm itdirdükden sonra bî-ihtiyâr bî-dâr olup vâķı' olan işâret-i pür-beşâret cevâhirin silk-i nazm-ı âbdâra çeküp hıdmet-i şeh-zâde-i 'âlî-tebâr a'nî Sulţân Selîm Hân-ı kâmkâruñ âsitân-ı felek-medâr-larına müteveccih olup bu kıt'a-ı bedî'iyi 'arz-ı 'izz-i huğûr-ı pür-hubûrlarına vüşül buldurmışlar. *Ķıt'a* :

Bir gice vâķı'amda bir püsere

Didüm ey şeyh-i 'âķil ü dâñâ

ıazret-i pâdişâh-ı devrânuñ

Penç şeh-zâdesi ki var zîbâ

Biri bebr ü biri esed biri şîr

Biri simurğdur biri 'anķâ

Kağısı taht ü taca mâlik olur
Kağısıdur cihanda Hızr-ı beka

Baňa bu sırrı didüm i‘lam it
Didi *hayrū‘l-umurı evsāṭuhā*¹⁴² (Solmaz, 2005: 120)

Hı‘ace Çelebi: Şöyle ki kaşāyid-i mūciz-nişānları reşk-i Saḥbān u Ḥassān ve inşā-yı bediyū‘l-beyānları ğayret-i Vaşşāf u Hı‘ace-i Cihān’dur.

İttifāken bir kere mülākat-ı dīdār müyesser olmayup ‘arsagāh içre sūmm-i semend-i şabā-reftārın bī-tereddūd ol üftāde-i dil-dāde ḥāk-i rāha düşüp pāmāl-i rūzgār olup bu maṭla‘-ı bedi‘yi bī-iḥtiyār ḥasb-i ḥāl-i dil-i zār diyü naḳş u nigār kılmış bu evrākda şebt oldı. *Maṭla‘* :

Bī-ḥod oldum eşer-i sūmm-i semendin göricek
Ḥālüm ey dil ‘acebā nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 133)

BELĀGAT: Belāgat iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme, uzdillilik sanatı ve sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilmin adıdır (Devellioğlu, 2007).

Belāgat tezkirede, beyân (belāgat ilminin kısmı),-disâr (eklendiği kelimeye çok, bol manası verir), -engîz (koparan, karıştıran), -mazmûn (mânâ, nükteli, san’atlı, ince söz),-meşhûn (doldurulmuş, dolu), -nizâm (düzen, usul, tertip), -nümâ (gösteren), sözcükleriyle terkibe girecek şekilde kullanılmıştır. Belāgat ile terkibe girmiş bütün nitelemeler tek tek incenmiş, örnekleri alınmıştır.

BELĀGAT-BEYÂN: Beyân belāgat ilminin bir kısmı olup, mânâyı ifadede lafzî açıklığa kavuşturmak için gereken melekeyi kazandıran, duygu ve düşünceleri değişik yollarla ifade etme usul ve kaidelerini inceleyen ilimdir (TDV İslâm Ansiklopedisi, Hacımüftüoğlu, 1992: 22-23). Ahdî’ye göre ‘Âlî Efendi’nin kıt’ası belāgat-beyân olmakla birlikte, kendisi de “faşâḥat-nişân” mensurların sahibidir. Yani “faşâḥat-nişân” olmak ifadede kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin

¹⁴² - İşlerin hayırlısı orta olanıdır.

lafız, mânâ, ahenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde, düzgün ve doğru kullanılması durumu; dilin söylenmesi güç, âhenksiz, alışılmamış kelimelere, yadrganacak yabancı sözlere, kusurlu cümle, mecaz ve terkiplere yer verilmemesi suretiyle açık, duru ve doğru kullanılması ve bunun şiirde gösterilmesi durumudur (Kubbealtı Lugatı).

‘**Âlî Efendi**: ...ve daği Heft Meclis nâm bir kitâb-ı küşâde bâb-ı inşâda semt-i neşr ile küşîş revâ görülmüş diyü kıt‘a-i belâgat-ı beyân ol şâhib-i menşûr-ı faşâhat-nişândandur (Solmaz, 2005: 186).

BELÂGAT-DİSÂR: Kelime belâgatı bol olan şiiri ifade etmek için kullanılmıştır. Ahdî için bu tür şiirler eşsiz inci gibi kıymetlidir. Tezkirede Rûhî ve Kırbî’nin şiirleri için kullanılmış bir nitelemedir.

Rûhî: Ekşer bu diyâra gelen dervîşân u şâ‘irân-ı dil-rişân ile eş‘âr-ı dürer-bâr ve nazm-ı belâgat-dişâr dimege meşğûl ve erbâb-ı kemâl içre söyledüğü eş‘âr maqbûldür (Solmaz, 2005: 318).

Kırbî: Ebyât-ı belâgat-dişârı ve eş‘âr-ı feşâhat-âşârı dürr-i yetim gibi şemîn ve der-güş-ı ehl-i yakîndür (Solmaz, 2005: 487).

BELÂGAT-ENGÎZ: ‘Adnî Beg’in belâgatli şiirlerinin çok olduğu söylenirken yine burada da fasâhat unsurundan bahsedilmiştir (bkz.Belâgat-beyân).

‘**Adnî Beg**: Eş‘âr-ı belâgat-engîzi bî-hadd ve güftâr-ı faşâhat-âmizi lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 436).

BELÂGAT-MAZMÛN: Ahdî, burada “mazmûn” sözcüğünü kullanarak Sultân Cihângîr’in belâgatının inceliğinden bahsetmiştir. “Belâgat-mazmûn”u gizli, saklı bir inciye benzetmiş, şairin belâgatının değerini ve başarısını bu güzel benzetmeyle pekiştirerek övgü dolu sözcükler söylemiştir.

Sultân Cihângîr: Ahyānen tab‘-ı veķķaddan nazm-ı belâgat-mazmûn mânend-i dürr-i meknûn rişte-i nazma çeküp der-güş-ı erbâb-ı hüş kılmadan hâlî olmaz imiş (Solmaz, 2005: 104).

BELÂGAT-MEŞHÛN: Belâgat, söyleyiş güzelliği dolu mânâsına gelir (Kubbealtı Lugati). Şiirleri belâgat dolu olan Nazmî Beg Nizâmî’nin izinden gider, onu örnek alır.

Nazmî Beg: Fünûn-ı şi‘rde üstâd ve hemîşe aķsâm-ı nazm dimege mu‘tâd nazm-ı belâgat-meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve ‘işret-gâh-ı faşâhatde bende-i Câmî geçinür (Solmaz, 2005: 561).

BELÂGAT-NİZÂM: Nizâm düzen, usul, tertip mânâsına gelir. Bu kullanım belâgatin tanımıyla daha yakından ilgilidir. Ahdî’nin Mehemmed Çelebi ve ‘İlmî Efendi için kurduğu cümlelerden hareketle şairlerin belâgat ilmini doğru, düzgün bir şekilde kullandığı ve bu başarıları ile ulu âlimler arasında seçkin ve mümtaz bir yer edindiklerini söyleyebiliriz.

Mehemmed Çelebi: Hadd-ı zâtında tab‘-ı şafâ-âyîni cânib-i nazma mâyil ve zihn-i pâki edâ-yı hûb ile pesendide-i şu‘arâ ve güzide-i fuşahâ olup ‘ulemâ-yı ‘izâm içre nazm-ı belâgat-nizâm ile şöhret-i tām bulmuşdur (Solmaz, 2005: 136).

‘İlmî Efendi: Aña bināen tab‘-ı şerîfi ‘ilm ile pirāste ve hulķ-ı laţîfi hilm ile ārāste ve zebān-ı Fārisî vü Türkî’de nazm-ı belâgat-nizâm ile maķbûl-i ‘ulemâ-yı kirām ve pesendide-i hāş u ‘ām olmuşdur (Solmaz, 2005: 159).

BELÂGAT-NÛMÂ: Bu kullanımla Ahdî şairlerin şiirlerinde belâgat ilminin inceliklerini kullanıp gösterdiklerini dile getirmiştir ve adı geçen şairleri övmüştür. Ayrıca Emrî Çelebi’nin belâgat-nümâ olarak vasıflandırdığı şiirinden örnek vermiştir. Konusu aşk olan şiire baktığımızda belâgat ilminin de unsurları olan mânâya, akıcılığa, hoş söyleyişe, ince bir fikre sahip olduğunu görüyoruz. Yine belâgat ilminin kısımlarından olan sanat unsurları (teşbih, istiare, telmih) şiirde kullanılmış, söze güzellik katılmıştır.

Ṭab'î Efendi: Ṭab'-ı veḳḳâdı ve zıhn-i Ḥudâ-dâdı rüsüm-ı nazmda belâgat-nümâ ve fünün-ı neşrde faşâhat-küşâ şemşîr-i âbdâr-ı dürer-engîzi lisân-ı Fârisîde ğamzedâ hançer-i ğüftâr-ı ğurer-âmîzi zebân-ı Türkî'de a'lâ ve nâdir ḥâlâ şâ'ir-i metin-i sihr-sâz ve nâzım-ı ğüzîn-i yârân-ı mümtâzdur (Solmaz, 2005: 180).

Emrî Çelebi: Bu eş'âr-ı müteferriḳa daḫi anlaruñ şî'r-i dil-küşâ ve nazm-ı belâgat-nümâlarındandır cem' olup şebt olundu.

Naḳd-i eşküm ğördi ol pîr olası söğdi baña
Bu meşeldür kim erenler naḳde eylerler du'â

[*Diger*]: N'ola ey sîm-beden ğöñlüñe eşk itse eşer
Ki ğümüş aḳçe durur taşa urursañ da ğeçer

[*Diger*]: Leb-i Şîrîn'üñ itmedi diyü dâd
Kendü kendüyi öldürür Ferhad

[*Diger*]: Eger ḥaşr olmaz isem ol kıyâmet-ḳad nigârumla
Gezem maḥşerde ğöğsüm döğerek seng-i mezârumla

[*Diger*]: Ğarîb ğeldi çemen-zâre zi-kes şehlâ
Yüzüñ ğörmedi *el-ĝarîbü ke'l-a'mâ*

[*Diger*]: Öykünirse dehenüñde derd-i nihânuñ eger
Jâle ey ğül ğöresin ğoncenüñ aĝzına düşer

[*Diger*]: Şüfî mecâz şandı nigâruñ maḥabbetin
Bî-çâre ğitdi bilmedi 'ışkuñ ḥaḳîḳatin

[*Diger*]: Ğerdün fezâ-yı 'ışḳda bir ğökçe lâledür
Berr-i muḫîṭ o lâlede bir ḳatre jâledür

[*Diger*]: Kimüñ geçseñ öñüñden şanma arduñca baқақalmaz
Baқақalur gözi ammā vücūdundan beқā kalmaz

[*Diger*]: Nesīm-i can güher-bār olduğınca şāh-ı mercandan
Olur bir gonce peydā yaprağı la‘l-i Bedehşan’dan

[*Diger*]: Eylemez can bülbüli gülşende ol gülsüz mekān
Her gül-i hamrā olursa la‘lden bir āşiyān

[*Diger*]: Māh mı girdi ‘aceb koynına ya sīne midür
Yoħsa bir şāf-ı mücellā gümüş āyine midür

[*Diger*]: Karşusına sen ruħı āyine-i zībā ile
Ey şeker-leb söyleşürler tūṭı-i güyā ile

[*Diger*]: Müdde‘īyi gösterirken yāre göz kıpdı raқıb
İkiñüz üç gözli oluñ didi luṭfundan ḥabıb

[*Diger*]: Bir şeker-lebdür bu ben mahzūnı nā-şād öldüren
Kim aña nisbet dinür Şīrīn’e Ferhād öldüren

[*Diger*]: Hüsrevi itdi diyü Şīrīn yād
Acıyup cānına kıydı Ferhād

[*Diger*]: Nükte-perdāz-ı suḥendür la‘l-i şeker-ḥālaruñ
Sözleri ‘aқsinedür hep tūṭı-i güyālaruñ

‘Āşıқ oldur ‘aқlı başından gider nıce bār

Başlarından ‘aқlı gitdi ‘āşıқ-ı şeydālaruñ (Solmaz, 2005: 197)

Belîgî: Eşnâf-ı şi‘re kâdir ve edâ-yı belîg ile şâ‘ir ve eş‘âr-ı belâgat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Rindî: Tabî‘at-ı şi‘riyyesi gâyetde hûb ve tarz-ı nazm-ı belâgat-nümâsı mergübdur (Solmaz, 2005: 332).

‘İlmî-i Bağdâdî: Tab‘-ı şâf-ı pâki üslûb-ı nazm-ı belâgat-nümâda bî-hemtâ ve zihni rûşen-i derrâki neşr-i fesâhat-fezâda yektâ ve elsîne-i şelâşede eş‘âr-ı dürrer-bâr ve nazm-ı âbdâr dimede mişâl-i yârân-ı ebrâr-ı selîs ü hem-vâr ve muşâhabet-i dil-küşâsı ferağ-fezâ-yı dil-i germ-i merdüm-i ahrârdur (Solmaz, 2005: 425).

Muhyî Çelebi: ...ve kaşâyid ü gazeliyyât üslûbunda dürlü dürlü dürr-i meknûn gibi nazm-ı belâgat-nümûnı der-güş-ı erbâb-ı kerem itmiş (Solmaz, 2005: 516).

Bütün bu tasniflerden hareketle belâgatın şairin başarısında ve tanınmasında önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Belâgat dolu şiirler eşsiz bir inci gibi kıymetli görülürken onu icra eden şair ise parlak yaratılışlı ve Allah vergisi bir zihin ile mümtaz olarak vasıflandırılır.

BELÎG-İ PÂK: Belagati pak anlamına gelir. Örnekten hareketle sözün düzgün ve kusursuz söylenmesi mânâsında kullanılmış olduğunu söyleyebiliriz. Tezkirede şiir için kullanılan bu nitelemenin tek örneği Ülfetî’de verilmiştir.

Ülfetî: ...ve güftâr-ı revânı şafâ-bağş-ı kulüb-ı nüdemâ ve eş‘âr-ı belîg-ı pâki maqbûl-i şu‘arâdur (Solmaz, 2005: 207).

BEYZÂ: Daha ak, çok beyaz anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Zâyi‘î’nin matla’ı için kullanılmıştır. Şiirin konusu aşktır. Bir beyitte sevgilinin gün yüzünün güzelliğine ve parlaklığına gece ile gündüzün hayran olması üzerinde durulmuştur. Nitelemeyle uygundur diyebiliriz.

Žāyi'î: Bu maṭla'-ı beyzā ve bir ğazel-i ğarrā cümle-i eş'arındandır ki taḥrîr olur.

Maṭla':

İşitdüm geşt ider ol āfet-i can dil-rübālarla
Bu gün bir laḥza gördüm ol daḥi yüz biñ belālarla

[*Ġazel*] : Ay ile gün yüzüne ḥayran gice gündüz
V'ey çarḥ-ı felek başuña ḳurban gice gündüz

Sergeşte olup derbeder ister seni ey dōst
Ḥurşid-i dıraḥşan meh-i tāban gice gündüz

Āḥir ne ki ölmek gerek ey dil tūtalum kim
Devr ide murāduñca bu devran gice gündüz

Şalmış beni bir āteş ile āb arasında
Bu derd-i dil ü dīde-i giryan gice gündüz

Sergeşte gezer Žāyi'î'nüñ derd-i dilinden
Fānūs gibi günbed-i gerdan gice gündüz (Solmaz, 2005: 398)

BÎ-BEDEL, BÎ-HEMTÂ, BÎ-KIYÂS, BÎ-MANEND, BÎ-MİSÂL, BÎ-MİSL, BÎ-NAZÎR:
Gülşen-i Şu'arâ'da şiir için kullanılan bu değerlendirmelerin tümü “eşsiz, benzersiz” anlamına gelir. Mânâ olarak aynı şeyi ifade eden kelimeler oldukları için ayırmayıp birlikte incelemeyi uygun gördük. Kelimeler “ğazel, şiir, inşâ, eş'âr, güftâr, nazm, ebyât” sözcükleriyle birlikte kullanılmıştır. Ahdî ele alınan şairin, şiirlerinin başarısını övmek ve beğenisini dile getirmek için bu terkipleri kullanmıştır. Bu terkipler şiire dair değerlendirmenin yanı sıra, şairin şiir türü üzerindeki gücünü ifade etmek için de kullanılmış ortak sıfatlardır.

Burada ele aldığımız örnekler şiir için kullanılmış olup şiiri nitelemiştir. Bu sıfatlara sahip şiirlerden örnekler de sunulmuştur.

Pîrî Paşa: Bu ğazel-i bî-bedel-i pür-meşel anlarındur şebt olundı. *Ġazel:*

Dilberā esrār-ı la'lüñden olupdur ħayretüm
Mest-i 'ışķuñ olmayan bilmez benüm keyfiyyetüm

Ṭal'atüñle zerre-veş bizi getürdüñ ħākden
Sebze yirden göge vardur āftābum minnetüm

Tāb-ı mihrüñle ne var rif'at bulursam ben ğubār
Ĥāk-i pāyüñdür şehā başumda tāc ü devletüm

Başum ol servüñ ayağına kıoyardum cehd ile
Gör ki nice devlete irgürdi 'ālî-himmetüm

Göz ucu ile nazar kıılmağ umarum öliceğ
Ol güzeller şāhıñuñ yolunda eyleñ tertībüm (Solmaz, 2005: 109)

Ĥasan Paşa: Bu ğazel-i bî-bedel anlarındur şebt olundı.

Āteş-i ħasret-i dil-dār ile dil yanıkđur
Dem-be-dem dīdelerüm şubĥa dek uyanıkđur

Seni sevdigüme düşmen n'ola inkār itse
'Işķ ħālātına ancağ o Ĥudā tanığđur

Kızılıрмаğā nice beñzedeyin eşkümi kim
Bu dem-i şāfdur o şāfi şu bulanıkđur

İşigüñ itleri ile n'ola yoldaş olsam
Bu kıuluñ ululuğā pādişahum lāyıkđur

Ĥasan'a kıılma cefālar güzelüm iĥsān it
'Āşık-ı şādıķa cevri eyleme kim yazıkđur (Solmaz, 2005: 111)

Celâl Efendi: Ol bülbül-i gülistân-ı ma‘ânîniñ ve ol tûfî-i şekeristân-ı hõş -edânuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-naẓîr (Solmaz, 2005: 121).

Ser-â-pâ a‘zâ-yı şâhid-i ra‘nâ vaşında yigirmi toköz ‘aded ğazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaḥîfe-i beyânı murassa‘ u mülemma‘ kılmışdur (Solmaz, 2005: 122).

Mezkûruñ nazm-ı dürer-bârı ve güftâr-ı âbdârı beyne’n-nas bî-hadd ü bî-kıyâsdur. Bu bir nice ğazel-i bî-bedelleri taḥrîr olundu. *Ĝazel*:

Ey sevâd-ı ḥatt-ı ruḥşârı zulâm-ı şeb-i ‘ışk
Noḳta-i ḥâl-i lebi güm-şüdeye kevkeb-i ‘ışk

Ten-i ḥâkide şanur ‘ışkı muḳarrer zâhid
Ḳalıpdur ḳâlîb-ı cân ḳâlîb-ı cân ḳâlîb-ı ‘ışk

Zerrece sırr-ı dehânına bulunmazdı vuḳûf
Dür-feşân olmasa ger bezm-i cinanda leb-i ‘ışk

Tâbiş-i ‘ışka dil-i zerre getürmez tâḳat
Âftâbı düşürür lerzeye tâb-ı teb-i ‘ışk

Yazdı fetvâyı ḳodı ‘uşşâḳa Celâlî Manşûr
Kendü ḳanıyla vuẓu‘ itmek imiş mezheb-i ‘ışk (Solmaz, 2005: 123)

Kâmî Efendi: Ehliyyetde ehâlî içre aḳrânı nâdir ve fuẓalâ-yı ‘asr arasında faẓl ile şâ‘ir ve üslûb-ı inşâsı bî-naẓîr olmağın pâdişâh-ı sa‘âdet-encâm nâmına Kimyâ-yı Sa‘âdet’i neşr ü nazm ile Türkî’ye terceme kılmışdur (Solmaz, 2005: 139).

Vuşûlî Efendi (Mollâ Çelebi): Cümlesinden bir iki ğazel-i bî-bedel ile bir kaç beyt sebt olundu. *Şi‘r*:

Mihr-i ‘âlem geşt ider eḫrâf-ı çarḥı sū-be-sū
Olmağa sen âftâb-ı hüsne bir dem rû-be-rû

Mū-miyānuñla dehānuñ baḥşin itdük yođ yire
 aldı fark olunmadı biri birinden mū-be-mū

Dem-be-dem deşt-i belāda firatūñde dilberā
 Ađdı eşmūmden benūm seylāb-ı eşkūm cū-be-cū

Görmege sen meh-cebīni her gice māh-ı felek
 Şehrūñ için olanur menzil-be-menzil kū-be-kū

Ey Vuşulī let urur hışm eyleyüp aña kūsūf
 Saın olmasuñ güneş ol māh-rūye rū-be-rū (Solmaz, 2005: 149)

Fevrī Efendi: Cūmlesinden bir azel ile bir nice mala‘-ı bī-bedel şebt olundu. *azel* :

Geçmezem hergīz belā-yı derd-i ‘ış-ı yārdan
 Dönmezem alu belāda itdigūm irārdan

Meyl idersem cennete ruḥsār-ı yāri terk idüp
 Rūz-ı mahşer zāhidā maḥrūm olam dīdārdan

Şöyledür za‘fum ki bir dīvāre söykensem eger
 Peykerūm teşḥīş olunmaz şuret-i divārdan

eşm ü müjgānum ruḥuñ ‘aksiyle bir gülzārdur
 Kim anuñ erafına ḥavlı ekilmiş ḥārdan

İrmek isterseñ dehān-ı la‘l-i yāre Fevri’yā
 Geç iki ‘ālemden el ek cümle yoğdan vardan (Solmaz, 2005: 151)

Bāı Efendi: Aña bināen iḥtisār üzre bir iki azel-i bī-bedel ile bir aç meālī‘ u beyt-i pūr-meşel şebt olundu (Solmaz, 2005: 161).

Uşulī: Mezkūrūñ ebyāt-ı pāki bī-nazīr ü bī-ḥadd ve kelimāt-ı taşavvuf-āmīzi dil-pezīr ü lā-yu‘ āddur (Solmaz, 2005: 201).

Ümîdî Efendi: Fünûn-ı feżâyil ile ârâste ve kemâl-i hüsni hulk ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-peżîr ve şi‘r-i Türkî’de tab‘-ı bülendi bî-nażîrdür (Solmaz, 2005: 204).

Behîşfî Efendi: Aqsâm-ı nazma kıdır ve tarz-ı mesnevîde sâhir ve kışâid-i pür-fevâyidi vâfir eş‘âr-ı tarab-engîzi süz-nâk ve güftâr-ı şeker-rîzi lezîz ü pâk ve beyne’n-nas bî-hadd ü bî-kıyâs vâkı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 226).

Başîrî: Kelimât-ı dil-efrûzı dil-peżîr ve ebyât-ı pür-sûzı bî-nażîr erbâb-ı başîret bu tahîrden hâbîrdür (Solmaz, 2005: 233).

Şânî Beg: Zîrâ şu‘arâ içre şâhib-tarz ve beyne’n-nâs ebyâtı bî-kıyâsdur (Solmaz, 2005: 246).

Hâverî Efendi: Hâkkâ budur ki rindâne ve ‘âşîkâne bî-mişl ü bî-mânend eş‘âr-ı dil-pesend ile beyne’l-akrân yegâne-i devrân ve ser-âmed-i kızât-ı zamândur. Bu gâzel-i meşhûr anlaruñ gâzeliyyât-ı bî-bedelinden mestûr olundu (Solmaz, 2005: 280).

Hâtemî Beg: Gâzeliyyât-ı ‘âşîkânesi bî-hadd ü bî-kıyâs ü pür-zîverdür (Solmaz, 2005: 283).

Rızâyî : ...ve gâzeliyyâtı bî-mişl ü bî-hemtâ ve pesend-i şu‘arâ-yı şâhib-edâdur (Solmaz, 2005: 331).

Mevlânâ Sâmî: ...şu‘arâ-yı şîrîn-makâl ile eş‘âr-ı bî-mişâl belki mânend-i sihr-i helâl dimekle teşhîr kıluv aşhâb-ı vecd ü hâl itmede dilîr (Solmaz, 2005: 350).

Tarîkî: Sözleri maqbûl-i yârân-ı nûkte-şinâs ve şi‘r-i selâset-nümâsı bî-kıyâsdur (Solmaz, 2005: 409).

‘Âşîk Çelebi: ...ve şi‘r ü inşâda bî-nażîr ve eşnâf-ı şi‘rden hâbîr (Solmaz, 2005: 419).

Fikrî Efendi: Eş'âr-ı bî-naẓîri ve güftâr-ı dil-peẓîri vâfir ve maḳbûl-i fuṣaḫâ-yı ekâbirdür (Solmaz, 2005: 464).

Ḳandî: Eş'âr-ı şeker-rîzi dil-peẓîr ve güftâr-ı tarab-engîzi bî-naẓîr (Solmaz, 2005: 484).

Ḳudsî: Ol pîr-i nûkte-şinâsuñ ebyât-ı ḥuceste âyâtı bî-ḳıyâsdur (Solmaz, 2005: 490).

Muḫyî Çelebi: Ve inşâ-yı bî-naẓîri şaḫâyif-i devrde meşûr ve aḳsâm-ı nazmda üç zebân ile şî're ḳâdir (Solmaz, 2005: 516).

Hâtîfî: ...ve 'andelîb-i ferḫunde-me'âlûñ egerçi ḡazeliyyâtı çok degül amma sözlere rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Helâkî Çelebi: Niḫâl-i ṭab'-ı ser-bülendi şî're mâyil ve zebân-ı Fârisî bilmede üstâdân gibi ḳâbil eş'âr-ı ḫōş -âyendesini efvâhda bî-ḳıyâs ve mezkûruñ ebyât-ı bî-mişâli beyne'n-nâs meşhûr (Solmaz, 2005: 588).

Burada ele aldığımız örnekler ise şairlik vasfını ifade eden terkiplerden ibarettir. Şairin sıfatıdır, şairlik gücünün ve şiir türündeki başarı durumunun ifadesidir.

Celâl Efendi: ...ve şî'r ü inşâda bî-mişl ü bî-mânend ve envâ'-ı ḫaṭṭ yazmada bir derecede mâhirdür ki kâtib-i ḳazâ vü ḳader şaḫâyif-i eyyâmî ḳalem-i şun' ile meşḳ ideli mişâlin yazmamışdur (Solmaz, 2005: 119).

'Adlî Efendi: Nazm ü inşâda bî-naẓîr ve ḫall-i 'aḳd-i mu'ammâda pîr ve Mîr 'Alî Şîr 'ulûmî külliyyât ü cüz'îyyâtı geregi gibi zabt itmişler (Solmaz, 2005: 173).

Ṭarîḳ-ı ḡazelde şâhib-ṭarz-ı nâdir ve edâ-yı selîs ile fikr-i bikre ḳâdir ve bu bir nice metali' u ebyât u ḡazel ol bî-bedelüñ zâde-i ṭab'-ı laṭîfi ve berâverde-i zîhn-i şerîfidür ki şâhid-i ḫâl ve maşduḳa-i maḳâl olmaḡ için vâsıṭa-i ḳalem vâsıṭî-nihâd ile naḳş-ı şaḫîfe-i ḫōş -sevâd olundu (Solmaz, 2005: 173).

Edâyî Çelebi: Ol vechile ağır ze'âmete mutaşarrıf ve envâ'-ı ma'ârif ve vâḳıf ve şî'r ü inşâ fûnûnında bî-hemtâ ve edâ-yı pâk ile meclis-ârâ ve güftâr-ı şafa-baḫşla râḫat-efzâ ve

şavt ü naķş icādında bülbül-i hōş-nevādur ve ebyāt-ı selīsi çok ve eyülüğünde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Ahmed Çelebi: ...ve Türkī eş‘ār dimede edā-yı nāzük ile bī-hemtā ve terennümāt-ı hōş-edā ile bülbül-i nağme-serā ve naķş u şavt bağlamada bī-nazır ve cümle-i güftarı dil-pezirdür (Solmaz, 2005: 214).

Figānî: Tarz-ı gazelde bī-nazır elfāza kâdir ve üslüb-ı kaşidede gāyetle şā‘ir-i māhir (Solmaz, 2005: 466).

Mevlānâ Kâtib: El-haķ bir melek-hışāl ve firīşte-fi‘āldür ki dehān-ı gaybdān-ı pākinden ta‘n u gıybet ü faķş kendiden şādir olmayup zebān-ı Furs’e kâdir ve lisān-ı şelāşede mişli nādir ve remz ü imā-ı mu‘ammādan habir ve rümüz-ı nazm ü inşāda bī-nazirdür (Solmaz, 2005: 497).

Lâyihî: Ol yegāne-i ferzāne eş‘ār-ı muvaḥḥidāne ve muḥaķķikāne dimede bī-nazır ve faķr u fenā ehli yanında dil-pezır geçinür (Solmaz, 2005: 500).

Mecdî: El-haķ mazmūn-ı gün-ā-gün ve belāgat-meşhūn ile ḥālā bī-nazır (Solmaz, 2005: 510).

Müslim Çelebi: El-haķ tarz-ı kaşāyide dil-pezır sözleri çok olup ve üslüb-ı gazel-i Fārisî ve Türkî’de bī-nazır olduklarına söz yok (Solmaz, 2005: 513).

BÎ-DİL: -Bî ön ekiyle kurulan terkip sözlükte “âşık, gönlünü vermiş, gönlünü kaptırmış” mânâlarına gelir (Kantar, 2015). Âşıkane, rindāne şiir bahsinde ele alınmış ve o kategoride değerlendirilmiştir (bkz: 2.1. Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmeler, ‘Âşıkāne / Bî-dil / Rindāne).

Yakīnî: El-haķ ol bülbül-i gülzār ve tūḫ-i şeker-güftaruñ gazeliyyātı bî-dil ü rengin ve manzūmātı güzel ve ma‘lūm-ı şu‘arā-yı sihr-āferin ola ki mezkūruñ kelimātı leziz ü şirin olmağın āhirde zikr olundu (Solmaz, 2005: 599).

BÎ-GÂYE, BÎ-PÂYÂN: Tezkirede kullanılmış olan bu iki kelime “sonsuz, sınırsız” mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Sultân Süleymân Hân ve Zühdî'nin şiiri için kullanılmıştır. Cümleleri incelediğimizde bu sözcüklerin genel olarak şairin üretkenliğini ve şiirlerinin çokluğunu simgelediğini görüyoruz. Bî-had ve lâ-yu' ad kelimelerine benzer bir kullanımı vardır.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Türkî dilinde eş'âr-ı bî-nihâyesi hûb ve zebân-ı Fârisî'de güftâr-ı bî-gâyesi mergûbdur. Bu bir iki Fârisî ve Türkî gazel-i bî-bedel anlarındır (Solmaz, 2005: 93).

Zühdî: ...ve eş'âr-ı bî-bedeli bî-hadd ü bî-pâyândur (Solmaz, 2005: 337).

BÎ-GIŞŞ: “Hilesiz, halis, saf” anlamlarına gelen sözcük ma'nâ, metalî ve ebyât kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. “Bî-gışş” ile birlikte kullanılan “pâk” sözcüğü anlamı kuvvetlendirmiştir.

Divan şairlerinin şiirlerinin saflıklarıyla övünmeleri şiirde anlam duruluğuna, gösterişten uzaklığa ve şiirin özüne verdikleri önemi işaret etmesi bakımından önemlidir. Divan şiirinde saf şiirden murat edilen şey görüldüğü gibi olmaktır (Erkal, 2016: 923-939).

Tezkirede “bî-gışş” şiir “bade-i nâb”a benzetilmiş, saflığı, katıksızlığı bu teşbihle ortaya konmuştur. Tezkirede yer alan bu niteleme şairlerden Mevlânâ Aḥmed Zarîf, Beyânî, Zînetî-i Sîrozî ve Mollâ 'Îmâd için kullanılmıştır.

Mevlânâ Aḥmed Zarîf: Aḥyânen ṭab'-ı suḥen-güzârı şi'r-i dilkeş ve meṭâli'-i bî-gışş naḫş ü nigâr itmek üzredür. El-ḥaḫ ol yâr-ı nîkû-ḥalef baḫıyye-i şu'arâ-yı seleftür (Solmaz, 2005: 218).

Beyânî: Muşâḥabet-i cân-fezâyyla mânend-i tûṭî-i ḥōş -edâ ve serv-i sehî gibi engüş-tümâdur ve inşâ ve eş'ârı rūḫ-baḫş ve ma'ânî-yi dil-küşâsı ziyâde şâfi gibi bî-gışş (Solmaz, 2005: 231).

Zînetî-i Sîrozî: ...ve ebyât-ı bî-gışşı pâk ve naḫş u şavt edâsında hûb-naḫş olmağla meclis-ârâ ve şâhib-edâ kimesne idi (Solmaz, 2005: 235).

Mollâ İmâd: ...ve Fârisî şî'r dimedede edâ-yı pāk ile ebyât-ı hayât-bağışı dilkeş ü bâde-i nâb gibi bî-ğışş ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 440).

BÎ-MA'NÂ: -Bî ön ekiyle kurulmuş terkip “mânâsız, anlamsız” anlamına gelir ve tezkirede şair Şıyâmî üzerine yapılmış olan değerlendirmede karşımıza çıkar. Ahdî Şıyâmî'yi şiiirlerinin mânâsız olmasıyla itham eder. Tezkirenin müellifi Ahdî, Şıyâmî için alaycı bir dil kullanır. Bir gecede beşyüz beyit söyleyeme kudretinde olan şairin şiiirlerinin anlamsız, boş olduğunu belirten cümleler kurar.

Şıyâmî: Zîrâ ki sâir erbâb-ı nazm gibi ma'ânî bulmağa muqayyed degüldür ve ekşer-i şî'ri bî-ma'nâ vâkı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 396).

BÜLEND: Yüksek, yüce anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Rif' Atî-i Balıkesrevî'nin nazmı için kullanılmış olumlu bir sıfattır.

Rif' Atî-i Balıkesrevî: ...ve şab' ı vâdî-i şî're sâlik ve zebân-ı Fârisî'de nazma mâlik geçinür ve fikr-i zu' m ile refi' î a' lâ ve nazm-ı bülendi zîbâdur (Solmaz, 2005: 328).

CİHÂN-KERD: Cihanı, dünyayı dolaşan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede sadece Serhengî'nin şiiiri için kullanılmış bir nitelemedir. Ahdî'ye göre Serhengî'nin dünyayı dolaşan bir inci gibi olan şiiiri deniz ve okyanuslar gezginidir. Bu cümleye göre şairin şiiiri Ahdî tarafından çok başarılı görülmüştür. Şairin ününün epeyce yayıldığını ve şiiirleriyle hüner erbabına rehber ve örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Serhengî: Rüz u şeb tek ü pūde mânend-i şabā bî-şarār ve cüst ü cūda mişāl-i āb-ı revân-ı tîz-reftār ve dürr-i nazm-ı dürrer-i cihân-kerdi seyyāh-ı baħr ü berr ve Edhem-şî'ār bād-pāy-i iqlîm-i neverdi 'inân-ı güftār-ı şafā-güster birle rehber-i erbâb-ı hünerdür (Solmaz, 2005: 348).

DERD-NÂK: Farsça kökenli derd (üzüntü) kelimesine aynı kökende –nâk ekinin eklenmesiyle oluşan kelime “dertli” mânâsına gelir. Tezkirede Ânî Efendi ve Yûsuf'un şiiirleri derd-nâk olarak nitelendirilmiştir. Yûsuf'un mahlası (sîne-çâk: yüreği yaralı) da dâhil olmak üzere şiiirinde kullandığı elem, dert, gam, cevr, sitem sözcükleri başlıktaki adlandırmayla doğrudan ilgilidir.

Ânî Efendi: ...ve eş'âr-ı 'âşîkânesi sūznâk ve güftâr-ı rindânesi 'uyûbdan pâk ve ser-â-ser ḥasb-i hâl-i rindân-ı derd-nâk vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 203).

Yûsuf: Bu maṭla'-ı derd-nâk daḥî ol yâr-ı sîne-çâküñdür. *ve lehu eyzân :*

Ehl-i derd olmayan añlar mı şafâsın elemüñ
Baña şor lezzetini ben bilirüm derd ü ğamuñ

Dir mi mihr ü vefâya gönül ayrık ey dil
Zerrece alabilen zevķini cevr ü sîtemüñ (Solmaz, 2005: 599)

DERVİŞÂNE: Derviş olana yakışacak surette, dervişçesine anlamına gelen kelime şiir için kullanılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi verilmiş olup “Duygu, Düşünce veya Tem” başlığı içersinde detaylı bilgi verilmiştir (bkz. 1.6.4. Dervişâne).

DİL-ÂVİZ: Gönle asılan, gönül çeken, câzip, güzel mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Dil-âviz olarak nitelendirilmiş şiirlerin hepsinin örneği verilmiştir. Temaları yine aşk unsuru üzerine kurulmuş olup kelimenin anlamı gereği de sevgilinin güzellik unsurlarından saç (ġîsû) üzerinde durulmuştur. Kokusu itibariyle sünbüle benzeten saç aşğın gönlünün asıldığı, can verdiği yerdir. Beyânî bunu “Sünbülün tıttım kim âşüfte kılandur bu beni” mısrasıyla dile getirmiştir. Beyitlerde saç mazmunu ile ilgili olarak sayd (av), mû (saç teli), perîşan, aşüfte (aşktan perişan olan), ġîsû (omuza dökülen uzun saç), misk, sünbül kelimeleri kullanılmıştır. Sonuç olarak bu şiirlerin dil-âviz olarak nitelendirilmesinde saçın önemli bir unsur olduğunu düşünüyorum.

Beyânî: Bu bir ġazel bu bir nîce nazm-ı dil-âviz ol yâr-ı 'azîzüñdür kalem-i gül-bîz ile şebt olundu. *ġazel :*

Küyine seyl-âb-ı eşk ile iletse şu beni
Ey ecel luṭf eyle kim görmeye ol bed-ḥû beni

Olsa nevk-i kilik-i müşk-efşânına ten muttaşıl
Ķâyilem derd ü elem za'f ile kılsa mû beni

Ol perîşân kıldı çün hâl-i perîşānum su'āl
Sünbülün tutdum kim āşüfte kılandur bu beni

Şāh-bāz-ı mülk-i istiğnā idüm oldum şikār
Ey gönül yāhū seni şayd itdi ol āhū beni

Ġam āyīnemdür gelürse şād olur cān-ı hāzīn
Gitse ğamnāküm yine şād ider ol kayġu beni

Gāh meyl-i bāde gāhi raġbet-i zühd ü şalāh
Ey Beyānī sūdsuz sevdā çeker her sū beni (Solmaz, 2005: 231)

Türâbî: Eş'âr-ı güzīdesinden ve güftār-ı pesendīdesinden bir nīce beyt-i dil-āvīz kilk-i
'anberīner ile şebt olundı. *Ġazel:*

Biz fenn-i maḥabbetde Ferhād'ı unutturduġ
Gerçi daḡi şāgirdüz üstādı unutturduġ

Bir ġonce firākıyla kılduġ çü hezār efgān
Bülbüllere ġülşende feryādı unutturduġ

Rindān-ı ḡarābātuz bir ḡāle yetiştük kim
Her şeyḡ-i kerāmāta irşādı unutturduġ

Dil ḡānesine yārūñ taşvīrini naḡş itdük
Mānī ile 'ālemde Bihzād'ı unutturduġ

Baġdād temāşāsın isterdi Türābī dil
Kūyine varup yārūñ Baġdād'ı unutturduġ (Solmaz, 2005: 244)

Derûnî: Eş'âr-ı dürer-bārī 'anber-āmīz ve ḡalem-i müşk-bīzle dil-āvīz idi. Cümlesinden
bir maḡla' şebt olundı. *Maḡla':*

Bir 'arağ-çin tolu miske dime gīsūdur bu

Dil-i sevdā-zedenūñ başına kayğudur bu (Solmaz, 2005: 303)

DİL-CŪ: Gönül arayan, gönül çeken mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Örnek verilen şiirde kullanılan ikili unsurlar dikkat çekicidir. Birbirini çeken unsurların varlığına dikkat çekilmek istenmiştir. Güneş ışığının suya düşmesi, balıkların deryâyı araması, bezmin ışığının şarap dolu kadehten yansması, sevgilinin yanağının mey üzerinde yansması, canın bedende asılması, âşık ile mâşuk gibi. Bunlar hep birbirini çeken unsurlardır. Şiirin nitelendirilmesinde de önemli rol oynamışlardır diyebiliriz.

Ġafūrî Çelebi: Bu ġazel-i bī-bedel-i dil-cū peder-i pūr-meşel-ġūlaruñdur şebt olundu.

Ġazel:

O nāzūk cismūñe pirāhenūñ cānā düşer ditrer

Şu 'ā-ı şemsdür āb üstine ġūyā düşer ditrer

Yaşum fāş ideli 'ışkum beni hicrūñde büt tıtdı

Şu māhī gibi sāhilde iter deryā düşer ditrer

Bu şem'-i bezme karşı in'ikās-ı cām-ı pūr-şahbā

'Izāruñ üstine ey dil-ber-i ra'nā düşer ditrer

Eline cām-ı la'lin alsa meclisde dilā dil-ber

Güneş ruhsārı şevkıyle meye ġūyā düşer ditrer

Ġalur cānsüz Ġafūrī künc-i miñnetde ġoma cānā

Gidince can ta'alluğdan beden tenhā düşer ditrer (Solmaz, 2005: 454)

DİL-EFRŪZ: Gönül aydınlatan, gönüle ferahlık veren, sevindiren mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Güzel, beğenilen, hoş giden şiir için kullanılmıştır. Dil-efrūz kelimesi ġün gibi rüşen, manend-i şem' sözcükleriyle birlikte kullanılarak pekiştirilmiş, gönül aydınlatan anlamına dikkat çekilmiştir.

Dâ'î Efendi: Eş'ār-ı dil-efrūzı ġün gibi rüşen ü pūr-süz ve ġüftār-ı pūr-süzü müstaşsen ü dil-efrūzdur (Solmaz, 2005: 168).

Emîr Çelebi: Eş'âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-süz ve 'âşîkâne gâzelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla'-ı ḥübundan gayrı evfâh-ı 'âlemde güyâ sözi yokdur (Solmaz, 2008: 209).

Cevherî: Cevher-i nazmı dürr-i sîrâb gibi olmağın bu maṭla'-ı pür-süz mânend-i şem'-i dil-efrûz ki vaşf-ı ḥübân-ı meh-veş ve ḥasb-i ḥâl-i rindân-ı belâ-keşdür (Solmaz, 2005: 256).

Sa'yî Çelebi: Merḥûmuñ eş'âr-ı pür-süzü ve güftâr-ı dil-efrûzı bî-ḥadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 340).

Şinâsî: Evkâtın kitâbet-i eş'âr-ı pür-süz-ı erbâb-ı mihr ü vefâya ve güftâr-ı dil-efrûz-ı aşḥâb-ı şıdk u şafâya bezl itmek üzredür (Solmaz, 2005: 377).

Şâni'î: Fünûn-ı ma'ârifle aḳrânı içre bî-nazîr ve şanâyi'-i nazmdan ḥabîr ve eş'âr-ı 'âşîkânesi ve güftâr-ı mestânesi dil-pezîrdür. Mâşadaḳ-ı güftâr diyü bu maṭla'-ı dil-efrûz kilik-i gülbîz ile ve bu beyt-i pür-süz ḳalem-i güher-rîz ile dîdâr gösterüp naḳş u nigâr olundu. *Şî'r* :

Nihâl üstinde ey ḡonce seḡer kim cilve-gersin sen
Dem-â-dem çeşm-i bülbüldeñ aḳan ḥûn-ı cigersin sen

Yazarken ey ḳalem engüştü vaşfin ol perî-rûnuñ
Ne ḥâletdür 'aceb bilsem hem ağlarum gülersin sen

Şabriyâ bâḳî degül aldanma mihr-i 'âleme
Bir ḥaḳîḳat farḳ ider ehl-i nazâr her dem ḳanı (Solmaz, 2005: 389)

'Ulvî Beg: Eş'âr-ı pür-süzü ve güftâr-ı dil-efrûzı meşhûr ve maḳbûl-i merdüm-i nezdîk ü dür olmaḳ üzredür (Solmaz 2005: 428).

DİL-FİRİB: Gönül aldatan, cazibeli, alımlı mânâsına gelir (Devellioḡlu, 2007). Aşḳ teması üzerine kurulu dil-firib eş'ar beḡenilmiş ve güzel bulunmuştur.

Bâkî Efendi: ...ve ma'ânî-i haşî bî-şümâr kemâl-i şöhreti bir hadde ki pâdişâh-ı bülend-himmet ve sultân-ı sa'âdet-mend-i pür-şevket hazretlerinüñ güş-ı hüşına ebyât-ı dil-firîbi ve kelimât-ı ğarîbi irişince aḥvâlin teccessüs itmişler (Solmaz, 2005: 160).

Bekâyî-i İznîkî: Ṭabî'at-ı şî'riyyesi kem degüldür kim bu beyt-i dil-firîb anuñdur. *Beyt:*

Ehl-i dil kûy-i yâre cem' olsun

Ḥacı ḥacıyı Mekke'de bulsun (Solmaz, 2005: 239)

Celîlî: Her bir kitâbı maḳbûl-i şu'arâ-yı zamân ve pesendide-i zurefâ-yı cihân olmuş ve her bir kitâbı ḥikâyât-ı ğarîbe ile ârâste ve elfâz-ı dil-firîb ile pirâstedür (Solmaz, 2005: 250).

Ḥâverî-i 'Acem: Kâr u bâr-ı ğarîbinden ve güftâr-ı dil-firîbinden bir mertebede ḥazz olunur ki taḥrîr ü taḳrîr olmak mümkün degüldür (Solmaz, 2005: 293).

Zâtî: Ḥadd-ı zâtında eş'âr-ı dil-firîbi ve güftâr-ı ğarîbi bir mertebede pâk ü laṭîf ve bir derecede zarîf ü feraḥ-nâkdür ki 'âşîkân-ı zamân ve 'arifân-ı cihân ḥasb-i ḥâl bilüp vird-i zebân idinüp subḥa-mişâl elden düşürmezler (Solmaz, 2005: 305).

Mollâ 'İmâd: Bu bir iki maṭla'-ı dil-firîb anuñdur. *Şî'r:*

Be-küyet şeh-i ḥübân gedâ-yı ḥâk-nişînem

Gedâ-yı kûy-ı tuem pâdişâh-ı rûy-i zemînem¹⁴³

Velehu: Z'ân şanavber-ḳad cüdâ tâ mând pâ der gil merâ

Çün şanavber ğayr-i bâr-ı dil neşod ḥâşıl merâ¹⁴⁴ (Solmaz, 2005: 440)

Ġarîbî: Ṭab'-ı pâki ma'ânî-i ğarîb bulmada tîz ve eş'âr-ı revânı elfâz-ı dil-firîb ile maḥabbet-engîz ve ṭabî'at-ı şî'riyyesi bir hadde dürr-i pür-zîverdür ki ekşer-i ebyâtı şu'arâ mâbeyninde maḳbûl ve eyülükle meşhûr (Solmaz, 2005: 458).

¹⁴³ - Ey güzellerin şahı, senin diyarında bir garip köleyim; senin diyarının kölesiyim ve yeryüzünün padişahıyım.

¹⁴⁴ - O servi boyludan ayrı, ayağım çamurda kalınca, servi gibi gönül yükünden başka elde ettiğim bir şey olmadı.

Figânî: Bu ğazel-i hûb-ı dil-firîb ol şâ'ir-i nîk-üslûbuñdur. *Ġazel* :

Gözümün kaçırını idinse hayâlün n'ola cây
Şeh-i 'ādildür idinse yiridür şırça sarây

Şeb-i firkatde gözüm h'āb ile ceng eylemege
Müjeden bağladı ey meh yine bir kara alay

Bām-ı çarḥ üstine nālem çıķuben tıfl gibi
Aşağa inmege kōrķar çıķurup dir ey vay

Bir nefes nāleme rām olmağa ķomaz diyü ben
Gōsterür illere barmaķla beni bezmde nāy

Ayağı ellere taķsım idesin bezmünde
Niçün ey sākī Figānī ķuluña degmeye pāy (Solmaz, 2005: 467)

DİL-KEŞ: Gönül çekici, gönül cezbedici mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Beĝenilen ve takdire değer Şiirler için kullanılmış bir sıfattır. Şairlerin bu nitelemeye sahip olan Şiirlerinin başarısını, dōnemin padişahından ihsan gōrmesinden veya tezkire yazarının Acem Şiirlerini yakalamış olduklarını sōylemesinden de anlıyoruz.

Şairler değerlendirilirken doğrudan dil-keş nitelendirmesinin yanında kimi Şairlerin Şiirlerinden örnekler de sunulmuştur. Nitelemeye uygun olarak Şiirler gönül macerası, sevgiliye duyulan aşk temalıdır.

Nevālî Celebi: Kıuvvet-i Ői'riyyesi pür-zür ve ebyāt-ı muhayyeli ĝayr-i meřhūr lākin vāşıta-i Ői'r-i dil-keř ile pādiřāh-ı sa'ādet-baḥřdan iltifāt-ı bī-ḥadd ve iḥsān-ı bī-'add bulup otuz akçe medreseyi aḥz ü cer itmiş (Solmaz, 2005: 163).

Mevlānā Ahmed Zarīf: Aḥyānen ṭab' -ı suḥen-güzārı Şi'r-i dilkeş ve meṭālī' -i bī-ĝıřř naķř ü nigār itmek üzredür (Solmaz, 2005: 218).

Belîgî: Eşnâf-ı şî' re kâdir ve edâ-yı belîg ile şâ' ir ve eş'âr-ı belâgat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Hüdâyî Beg: Eş'âr-ı dil-keşi hûb ve güftâr-ı bî-gıışşı mergüb bir mertebede ki Yüsuf-şüret olan hûblaruñ vird-i zebânı ve Ya'qub-şifât olan 'uşşâkuñ mûnis-i câni olmuş (Solmaz, 2005: 289).

Zînetî-i Sîrozî: Dânişmend iken fevt olmuş zîhn-i laţîfi şî'rde envâ'-ı zînetle ârâste ve tab'-ı şerîfi nazmda fûnûn-ı ma'rifetle pîrâste eş'âr-ı dil-keşi süznâk ve ebyât-ı bî-gıışşı pâk ve naqş u şavt edâsında hûb-naqş olmağla meclis-ârâ ve şâhib-edâ kimesne idi (Solmaz, 2005: 335).

Şabrî Çelebi: ...haqqâ budur ki zebân-ı Fârisî'ye bir derecede mûmâreset göstermiş ki Fûrs dilinde eş'âr-ı şafâ-bahşî ve güftâr-ı dil-keşi fuşahâ-yı 'Acem şî'rinden edâsı ve ma'nâsı aşla ve kaţ'â fark olunmaz (Solmaz, 2005: 378).

Şarfi: Bu bir kaç dilkeş ü süznâk ve gıll ü gıışdan pâk ebyât anuñdur şebt olundu. *Şî'r*

Hõş ân ki cây der-dil-i virân-ı mâ koni
Mânend-i genc der-dil-i virâne câ koni¹⁴⁵

'Iyd şod pîr-i muğân ez-reh-i ihlâş u şafâ
Der-i meyhanê-i hod ber-ruh-ı rindân be-guşâ¹⁴⁶ (Solmaz, 2005: 392)

'Arşî: Egerçi eş'ârüñ aqsâmından behremend idi lâkin üslûb-ı târîhde bî-mânend ü muhayyel ü pür-meşel altı tarîkla nice nice tevârih peydâ itmiş müverrih idi ve şoşbet-i haşşî ferağ-bahş-ı dil-i gam-gîn ve ebyât-ı tarab-güsteri dilkeş ü rengîn vâkı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 434).

¹⁴⁵ - Bizim viran gönlümüzde yer edinen ve hazine virane gönülde yerleşen hazineye benzer kişiye ne mutlu.

¹⁴⁶ - Bayram geldi, ey pir-i mugan, meyhanenin kapısını ihlas ve safa ile rindlere aç.

Mollâ ‘İmâd: ...ve fenn-i mu‘ammâ ve tarîk-ı ‘arüz ü kâfiye bilmede hûb ve Fârisî şî‘r dimede edâ-yı pāk ile ebyât-ı hayât-bahşî dilkeş ü bâde-i nâb gibi bî-gıışş ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 440).

Ferâğî: Fârisî’de güftârı dil-keş tarz-ı inşâda kâbil ve mu‘ammâ fenninde peyrev-i merdüm-i efâzıl ve ‘ilm-i müsiķî bilmede fâyiķ ve her sâzda uşûli âvâzesine muvâfiķ ‘ale’l-huşuş dervîş-meşreb ve i’tikâd-ı pāk ile bende-i ehl-i mezheb kimesnedür (Solmaz, 2005: 475).

Ḳandî: Eş‘âr-ı şeker-rîzi dil-pezîr ve güftâr-ı tarab-engîzi bî-nazîr ve beyne’n-nas tevârih-i muşanna‘ı bî-kıyâs ve tarz-ı ğazel ü kaşîdesi hûb u mergûbdur diyü meşhûr u mezkûrdur. Lâkin bu maṭla‘ u beytten ğayrı ol tûtî-i şekeristân-ı ma‘ânîniñ eş‘âr-ı halâvet-bahşî ve nazm-ı dil-keşin görmedüm budur. *Beyt :*

Çün dolaşduñ zülfüne ey dil perîşân ol yüri
Ḳara bahtuñ var imiş ney gibi nâlân ol yüri

Pâdişâh-ı ‘âlem olursañ raķîbâ ğam degül

Dâmen-i dildârı ķo var Mısr’a sultân ol yüri (Solmaz, 2005: 484)

Mecdî: Zümre-i mülâzimînden ṭab‘-ı güher-çîni sarraf-ı dürer-i ma‘ânî ve elfâz-ı dil-keşinüñ beyânı hayât-bahş-ı mânend-i rûh-ı şâni şafâ-yı hâṭır-ı ‘âtırî zekâ-yı zihn ile mevşûf (Solmaz, 2005: 509).

Makâlî: ...ve ṭab‘at-ı şî‘riyyesi hûb u mergûbdur ve kühsâr-ı ‘âlemde hemîşe Ferhâd-veş ‘âşık-pîşe ve zâviye-i dünyâda şîrîn-dehenler yâdıyla şâhib-endîşe olduğuna bu eş‘âr-ı dil-keşe mâlikdür. Bu şâhîfe zırafâya sebt olundu. *Beyt :*

Sînemüñ dâğın gören atar melâmet sengini
Gel gör ey şîrîn-dehen ṭağ ile ṭaşuñ cengini

[*Diger*] : Bu çarḫ-ı pîrezen ey dil degüldür mâye-i devlet
Kişinüñ başı sağ olmaķ durur sermâye-i devlet

[*Diger*] : Görüp ruhsâr-ı yâri bâğda açıldılar güller
Gözünden nergisüñ uykusını uçurdu bülbüller (Solmaz, 2005: 534)

Nev'î Çelebi: El-hak gâyetde hõş-şoḥbet ve nihâyetde pâkize-tıynet ve kelimât-ı muḥakkıķânesi ḥayât-baḥş-ı ehl-i tecrîd ve edâ-yı rindâne-sinden kemâl-i mertebede müsemma' olan erbâb-ı hüner müstefîd olması muḥarrerdür ve ğazeliyyât-ı dil-keşi bî-hadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 549).

DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ): Kalbe ferahlık veren, iç açıcı, ferahlaticı, gönül açan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).

Ahdî'nin beğendiği şiirleri övmek için kullandığı olumlu bir nitelemedir. Bunun yanında Ahdî'nin dil-küşâ olarak nitelendirdiği şiirler için rengîn, selîs, hûb sıfatlarını da kullandığı görülür (Fevzî Çelebi, Mevlânâ Kâtib).

Okuyanın beğenip gönlünü açan bu şiirler aslında şairin de okuruna gönlünü açmasıdır. Çünkü bu başlık altında örneği alınan şiirlere baktığımızda Beyânî'de gönlündeki mutluluğun ifadesi ve yansımaları “kâm-ı dil bulmak, ikbâl” sözleriyle ifade ettiğini, Ḥarîmî Beg'in “dil” sözcüğünü çokça kullanarak aşkın verdiği hasb-i hâli dile getirdiğini ve yine aynı şekilde Şabrî'nin dil kelimesini şiirinde kullanarak aşkın verdiği acıyı anlattığını görüyoruz. Sonuç olarak gönlünün sesine kulak veren şair “ders evrâķını yile virüp eş'âra yapışarak” bize ulaşır.

Meḥammed Paşa: ...ve şâḥib-aḥsâm-ı eş'âr-ı belâğat-ı eş'âr-ı dil-küşâ olup şâḥib-livâ-yı nuşret-intihâ olduklarından ma'ada nâzım-ı le'âlî-i müte'âlî-i dîvân-ı siḥr-beyândurlar (Solmaz, 2005: 112).

Nişânî Beg: ...ve tarz-ı şi'r ü inşâda yegâne-i devrân her birinde tevâmân u Selmân ve Ḥ'âce-i Cihân'dur ve bu devrde luḥ ü 'ibârât ve hüsn-i isti'arat ile inşâ-yı dil-küşâ (Solmaz, 2005: 114).

Şâlih Efendi: Ol efâzıl-ı zamân mevâlî-i 'âlî-şân mâbeyninde ferzâne-i aḥrândur ve üslûb-ı inşâsı dil-küşâ ve tarz-ı ğazel-i ferah-fezâ vâķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 140).

Emrî Çelebi: Râķım-ı ḥurûf Edirne'de ve İstanbul'da ḥıdmetlerine mülâķat idüp şoḥbet-i ḥaşlarıyla ve meclîs-i şerîfleriyle merreten ba'de uḥrâ müşerref olmak müyesser

olmuşdur güftâr-ı ferah-efzâların ve eş'âr-ı dil-küşâların okıyup yazmışdur (Solmaz, 2005: 194).

Bu eş'âr-ı müteferrika daği anlaruñ şi'r-i dil-küşâ ve nazm-ı belâgat-nümâlarındandır cem' olup şebt olundı (Solmaz, 2005: 197).

Beyânî: Şâhib-i tezkire bu dil-küşâyı anlaruñ dergâh çavuşlarından olduğlarına haqqında keyfü'l-ittifaq edâ idüp bu mecmu'a-i zurefâya şebt itmişdür. *Târih li-mü'ellifihî* :

Çün Beyânî-zâde vardı kapuya
Bulmağa kâm-ı dilin ol hōş -nihād

Dergeh-i 'ālîde buldı kâm-ı dil
Oldı iqbâl ile aqrândan ziyād

'Ahdî târihin didi olmuş durur
Seyyid Çavuş der-i Sulţan Murād (Solmaz, 2005: 231)

Harîmî Beg: Eş'âr-ı dil-küşâları bisyâr ve hasb-i hâl-i dil-i zâr olmağın bir nîce maţla'-ı âbdâr naşş u nigâr oldı. *Ebyât* :

Gül-ruhlaruñ senüñ olalı gülsitân-ı 'ışk
Bülbül-veş atdı murğ-ı dili dâsitân-ı 'ışk

[*Diger*]: Terağ def' olup irişdi ferağ bu kalb-i nâ-şâde
Bihamdillah yüz urdum evliyâ-yı şehr-i Bağdād'a

[*Diger*]: Çenk itdüñ kaddini gamla dil-i mağzünüñ
Bu mıdur 'âşık-ı şâdık olana kânünüñ

[*Diger*]: Bî- rahm müjeñ oğlarını sîneme gönder
Luţf eyle ço teklifî gönülden geçeni gör

[*Diger*]: Tenk itdüñ başıma şive ile dünyāyı
Göresin nıce olur sevdiğüm istignāyı (Solmaz, 2005: 264)

Hâfız: Āvāze-i hoş-nevāsın ve eş‘ār-ı dil-küşāsın görüp işitdigümüz şu‘arādandır
(Solmaz, 2005: 268).

Şabrî: Bu bir iki beyt-i dil-küşā ol yār-ı bî-hemtānuñdur şebt olundu. *Şi‘r* :

Her ciger zaḥmı ki kıldı ğamze-i nāvek-zeni
Mihrinüñ envārı dilde oldı rüşen revzeni

Çeşm āfet ğamze fitne kad kıyāmet ḥaḫ belā
Bunca ḥasm ile ne çāre yā ne dirlik vāh beni (Solmaz, 2005: 385)

‘Alāyî: ...ve elsīnede mezkūr ü meşhūr ve teşānif-i fevāid-güsterleri bî-ḥadd ve eş‘ār-ı dil-küşāları üç dilde lā-yu‘addur ve tarz-ı inşāda elfāz-ı dil-küşāları dil-pezīr ve fenn-i mu‘ammā ve ‘arūzda resāil-i kavāid-perverleri bî-nazīr ve şanāyi‘-i şī‘riyyede hünerverler içre dilīr ve aşḫāb-ı fazl u cūd yanında benām ve su- ḥen-verān-ı zamān u mīr-kelām bu bir iki beyt-i a‘lā ol yār-ı ‘allāmenüñdür (Solmaz, 2005: 415).

Fevzî Çelebi: El-ḥaḫ fevz-i gülistānuñ bülbül-i destān-serāsı ve ol ezhār-ı ma‘ānīnüñ eş‘ār-ı dil-küşāsı gül gibi rengīn ve ğamz-edā yı dil-i ḥazīn vāḫı‘ olmuşdur. *Şi‘r* :

Çü gördüm ḥāl-i müşkīni ruḥ-ı dil-dāre yapışmış
Didüm sünbül şaçuñ depret meges gülnāre yapışmış

O zülf ü ḥāl-i ruḥsārı görelden ḳalmadı şekküm
Ki Mūsā tıfl iken Fir‘avn öñünde nāre yapışmış

Bu gün sevdā-yı zülfüñle perīşan ḫaldür Fevzî
Ki ders evrāḳını yile virüp eş‘āra yapışmış (Solmaz, 2005: 471)

Kâtibî Efendi: Eş‘ār-ı tarab-nümāsı bî-ḥadd ve güftār-ı dil-küşāsı lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 492).

Mevlânâ Kâtib: Eş‘âr-ı dil-küşâsı selîs ü hûb ve ebyât-ı gâmzedâsı nefîs ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 497).

Hâtîfi: Tab‘-ı nâzûki elsîne-i şelâsede nazm-ı dil-küşâyâ kâdir ve her birinûñ edâsına şâ‘ir-i sâhîr ‘ilm-i edvârda mâhir ve le‘âyif-i feraḥ-fezâsı vâfirdür (Solmaz, 2005: 586).

DİL-PESEND: Gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Dil-pezi̇r sözcüğüyle eş anlamlı olup çoğunlukla “nazm-ı dil-pesendi dil-pezi̇r, inşâda sözleri dil-pesend ü dil-pezi̇r” şeklinde birlikte kullanılmıştır.

Ümîdî Efendi: Fünûn-ı fezâyil ile ârâste ve kemâl-i hûsn-i hulk ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-pezi̇r ve şi‘r-i Türkî’de tab‘-ı bülendi bî-nazi̇rdür (Solmaz, 2005: 203).

Aḥmed Çelebi: ‘İlm-i muḥâsebede bî-nazi̇r ve esâlib-i inşâda sözleri dil-pesend ü dil-pezi̇r (Solmaz, 2005: 206).

Hâverî Efendi: Ḥaḳḳâ budur ki rindâne ve ‘âşîkâne bî-mişl ü bî-mânend eş‘âr-ı dil-pesend ile beyne’l-aḳrân yegâne-i devrân ve ser-âmed-i kużât-ı zamândur (Solmaz, 2005: 280).

Raḥîmî Beg: ...ve vâdî-i nazmda semend-i himmeti a‘lâ ve eş‘âr-ı dil-pesendi pür-meşel ve edâ-yı bülendi maḳbûl ü bî-bedeldür (Solmaz, 2005: 314).

Şabâyî: Tab‘-ı bülendi şi‘rde selîs ve elfâz-ı dil-pesendi nazmda nefîs ve Nevâyî vü Fürs bilmede bî-hemtâ ve edâ-yı nâzûk ile meclis-ârâ olup üslûb-ı huṭuṭdan behremend ve ma‘ârifle hûşmend kimesnedür (Solmaz, 2005: 388).

Muḥtârî: ...ve vâdî-i nazma tâze heves ve eş‘âr-ı dil-pesendi pesendide-i herkes hemîşe şi‘r ile hemdem ü maḥrem olmaḡla mazmûnı kendü gibi dilkeş (Solmaz, 2005: 532).

DİL-PEZİ̇R: Gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Bu başlıkta ele alınan şairler başarılı görülmüş ve şiirleri övülüp, takdir edilmiştir. Örneği alınan şiirlerin teması yine aşk üzerinedir.

Feyzî: El-ḥaḳ nazm-ı şelâset-şî'ârı dil-pezîr ü revân ve nikât-ı nezâket-âmîzi eşnâ-yı tekellümde reşk-i selsebîl ü miyâh-ı ḥayâtdur (Solmaz, 2005: 190).

Emrî Çelebi: Müşârünileyh bu ğazel-i mezkûrı didükde mü'ellif-i tezkîre Edirne'de bulunup nazm-ı dil-pezîre cümle şu'arâ-yı şehir-i mezbûr nazîre diyüp bu ḥaḳîr-i za'ife daḥi teklîf itdüklerinde ṭab' -ı laṭîfden zuhûr buldı (Solmaz, 2005: 196).

Ümîdî Efendî: Fünûn-ı fezâyl ile ârâste ve kemâl-i ḥüsn-i ḥulḳ ile pirâste eş'ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî'de nazm-ı dil-pesendi dil-pezîr ve şî'r-i Türkî'de ṭab' -ı bülendi bî-nazîrdür (Solmaz, 2005: 203).

Aḥmed Çelebi: ...ve Türkî eş'âr dîmede edâ-yı nâzûk ile bî-hemtâ ve terennümât-ı ḥöş-edâ ile bülbül-i nağme-serâ ve naḳş u şavt bağlamada bî-nazîr ve cümle-i güftârı dil-pezîrdür (Solmaz, 2005: 214).

Edâyî: Bu bir iki maṭla' -ı dil-pezîr ol yâr-ı bî-nazîrûndür. *Beyt* :

Bildüm ey meh-rû seni gül yüzlü bir cānānesin
Bilmedüm amma melek misin yâ ḥod cānā nesin

[*Diger*]: Görđi kim yoldan çıkar girdükce naḥçîrûñ senüñ
Geldi ḥaḳḳından anuñ ey kaşı yâ tîrûñ senüñ (Solmaz, 2005: 219)

Ḥâverî Efendî: Ḳuzât zümresinden ṭab' -ı şerîfî nazmla gün gibi meşhûr ve zîhn-i laṭîfî nezâketle efvâhda mezkûr kevkeb-i nazm-ı bî-nazîri ufḳ-ı semâ-yı ṭab' dan mâh-ı münîr gibi nümâyân u tâbân ve necm-i ebyât-ı dil-pezîri küşe-i ḥâṭırdan mihr-i cihân-ârâ gibi leme'ân u raḥşân olmış (Solmaz, 2005: 280).

Ref'î Çelebi: Binâen 'alâ-zâlik ebyât-ı dil-pezîrin ve kelimât-ı bî-nazîrin cümleten tettebbü' idüp görmüşüz ki el-ḥaḳ ser-â-pâ 'uyübdan berî ve her biri mânend-i gül-i ṭarî mergûb u ḥûb vâḳı' olmuştur (Solmaz, 2005: 325).

Semâ'î: Bu ğazel-i dil-pezîr anuñdur. *Ġazel*

Pertev ki şem' -i mihr-i ruĥ-ı yârdan gelür
Bir lem' adur tecellî-i dîdârdan gelür

Tab'um çerâġı Kâsım-ı Envâr'dan yaĥar
Bûy-i vefâ dehânuma 'Aţţâr'dan gelür

Nuql-i şarâb meclis-i ġamda yeter baña
Şol ĥûn-ı dil ki dîde-i ĥûnbârdan gelür

Ĥalvetde şu yirine iĥer şûfî bâdeyi
Gördün mi kâfiri bize inkârdan gelür

Âzürde ĥâţır olma Semâ'î-i bî-dile
Mestânedür o ĥâne-i ĥummârdan gelür (Solmaz, 2005: 361)

'Ulûmî: Eş'âr-ı dil-pezîri maĥabbet-endûz ve ġüftâr-ı bî-nazîri pür-süz vâķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 437).

Ġubârî: ...ve 'arşa-i nazmda tevsen-i fikri cüst ü ĥâlâk eş'âr-ı nefisi dil-pezîr ve bu ġazel taĥmîs-i bî-nazîr vâķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 454).

Fikrî Efendi: Eş'âr-ı bî-nazîri ve ġüftâr-ı dil-pezîri vâfir ve maĥbûl-i fuşahâ-yı ekâbirdür (Solmaz, 2005: 464).

La'îf: Bu maţla' -ı dil-pezîr benümdür diyü taĥrîr itdürdi. *Nazm* :

Yanuñda düşmen-i bed-ĥ'âhı zem itmem benüm ĥânım
Kelâm-ı nâ-sezâ eyler tûrurken dü tenüm cânım

[*Diger*] : Na'me-i 'uşşâķdan muţrib ser-âġâz eylesün
Başlasun şehnâze 'uşşâķı nevâ-sâz söylesün (Solmaz, 2005: 508)

Müslim Çelebi: Eş‘arından bir maṭla‘ u beyt-i dil-pezîr bu evrâka şebt olundu. *Beyt* :

Menzil olmaz ‘âşıka ḥâk-i der-i dil-ber kadar
Ey zihî devlet ki kadri ola ḥâk-i der kadar

Devlet-i dünyâyı n’eyler ‘âşıq-ı dîdâr olan
Ḥazz ider bir kez nezâre kılsa dünyâlar kadar

Bu kıt‘a-i dil-pezîr daḥi anlaruñ güftârındandır taḥrîr olunur. *Kıt‘a* :

Her kişi kim cihanda ola nâmdâr-ı ‘ışk
Ḥalk arasında aña hezâr i‘tibâr olur

Görmez misin şu bülbül-i mesti ki ‘ışk ile
Bir murğ-ı bî-nevâ iken adı hezâr olur (Solmaz, 2005: 514)

Muhtârî: ...ve vâdî-i nazma tâze heves ve eş‘âr-ı dil-pesendi pesendide-i herkes hemîşe şî‘r ile hemdem ü maḥrem olmağla mazmûnı kendü gibi dilkeş ve elfâz-ı pâki bî-ğışdur ve kendü semtinde sözleri ḥayli ḥayâl ile muhtâr u muḥayyel ve nazm-ı dürer-bârından bir nice maṭla‘-ı bî-bedel ki her biri bir dürlü meşel ile merḳûm ve pesend-i vechi gibi ṭab‘-ı zırafâ-yı Rûm olmışdur (Solmaz, 2005: 532).

Vezni: El-ḥaḳ bu maṭla‘-ı bî-naẓîr ğâyetde dil-pezîrdür şöyle ki müṭâla‘asından dîde-i ğamġîn dūrbîne nūr dil-i ğamġin-i ḥazîne sürür irmesi muḳarrerdür. *Beyt* :

Cilâ vir çeşm-i câne ḥâk-i pây-i dil-rübâ ile
Şaḳın keḥḥâller gözün boyarlar tütîyâ ile (Solmaz, 2005: 574)

DİL-SÛZ: Farsça dil (gönül) sözcüğüne aynı kökten bir ek olan –sûz’un (yakan, yakıcı) eklenmesiyle oluşan kelime “gönül yakan, gönül yakıcı” anlamına gelmektedir (Kubbealtı Lugatı). Şehâbî-i Acem’de dil-sûz âşġın sıfatı olarak kullanılmış iken ele alınan diğēr şairlerde şiir için kullanılmıştır. Örneğî alınan şiirlerde “yanmak, mum, kan

dolu göz, cevr, ateş (od), helâk olmak ve hâk olmak” kelimeleri kullanılmıştır. Bu da şiiirlerin dil-sûz olarak nitelenmesinde önemli bir etkindir.

Şiirler, konu olarak âşığın sevgiliden çektiği cefa ve acılardır. Gönlü yanan âşık gönül yakıcı şiiirler söylemiştir. Sevgiliye kavuşamayan âşığın her kelimesi, ateş dolu bu şiiirlerin kıvılcımlarıdır. Aşk karşısında yanan ve sabrı kalmayan âşığın gonca gibi nühufte olan duyguları ve elemleri gül gibi şükufte olunca hasb-i hâlini arzeden şiiirler vücud bulur.

Sehâbî-i Acem: Mezķuruñ eş‘arından bir iki maţla‘-ı Fârisî mânend-i şem‘-i şeb-efrüz ve hasb-i hâl-i ‘âşık-ı dil-sûz ve mezheb-i zâhid-i siyeh-rüz-hâ ile âmüz olduğı çün bu evrâķda şebt oldu. *Nazm* :

Menem ü hâk-i der-i meykede vü rüy-ı niyâz
Zâhidâ rev ki ne dârem ser-i sevdâ-yı namâz¹⁴⁷

Be-ki süzem şem‘-sân reghâ-yı cân-ı h̃ıř-râ
Pîş-i ü rüşen konem süz-ı nihân-ı h̃ıř-râ¹⁴⁸ (Solmaz, 2005: 342)

‘Ubeydî Çelebi: Cümlesinden bir kaç maţla‘-ı dil-sûz çün mihr-i dil-efrüz ve bir ğazel-i ‘âşıkâne hasb-i hâl-i rindâne-i zamâne diyü ğün gibi raşşân u tâbân olup ihtişâr üzre zuhûr bulup naķş u nigâr oldu ta şaĥîfe-i rüzġârda pâydar ħala. *Ēazel* :

Daĥi ser-h̃âb olmamışdı dîde-i pür-ĥûn iken
Nil vâdîde degüldi başımız Ceyhûn iken

‘Ârızuñ kim hiç ğözler ğörmemişdür aña ĥalk
Nice teşbîh itsün ayı ey perî mädûn iken

Tâlib-i ‘iksîr-i ‘ışık almaz anı bir mangıra
Ehl-i dünyâ mâlınuñ ki eşrefi altun iken

¹⁴⁷- Bir ben varım, bir de meyhane kapısının toprağı ve niyaz yüzü var. Ey zahid, git (başımdan) benim namaz derdim yok.

¹⁴⁸- Mum gibi can damarlarımı kime yakayım da onun yanında gizli yanışımı açık edeyim?

Daği Qays adı yazılmamışdı dīvāna ezel
Ben maḥabbet yazısında baş açığ mecnūn iken

Varını işār idüp dil-ber yolunda düşdi eşk
Ey ‘Ubeydī mālik-i gencīne-i Qārūn iken (Solmaz, 2005: 417)

‘**Izârî**: Bu bir nice nazm-ı dil-süz mānend-i seyyāre-i ‘ālem-efrūz ufq-ı ṭab‘ından ṭulū‘
idüp āfāka şuyū‘ bulmuşdur. *Ebyāt*

Gehī mihr ü vefāñ egler beni geh cevr ü sedāduñ
Biḥamdillah ki gitmez dilden ey meh bir nefes aduñ (Solmaz, 2005: 441)

‘**Iydî**: Bu bir kaç beyt-i pür-süz ḥasb-i ḥāl-i ‘āşıkān-ı dil-süz anuñdur.

‘Āşık-ı āşūfteler dīvāne şeklin bağlamış
Bāde-i ‘işkuñla dil meyḥāne şeklin bağlamış
‘Ārizuñ şevkıyle can çıkdı bedenden rakş urup
Şem’üne per yaqmaga pervāne şeklin bağlamış

Eyleyelden dil-berā zencīr-i zülfüñ ārzü
‘Āşık-ı āşūfteler dīvāne şeklin bağlamış

Ḥāne-i dil ‘işkuñ ile ṭolalıdan ser-be-ser
Serverā sīnem benüm vīrāne şeklin bağlamış

Nice yanmasun gönül hicr āteşinde ‘Iydî’yā
Şāh unutdı bendesin bīgāne şeklin bağlamış (Solmaz, 2005: 450)

‘**Feyzî Çelebi**: Bu maṭla‘-ı dil-süz ol şā‘ir-i dil-efrūzuñdur. Gonce gibi nühüfte iken gül
gibi şüküfte olup nümāyān u ‘ayān oldu. *Şi‘r*:

Şem‘e pervāneleri şanma ki bīhūde yanar
Cezbe-i ḥüsn-i dil-efrūzuñ ile od da yanar

[*Diger*] : Pāyini tomruḡda görđi ḡonce-i nevrestenüñ
Beñzinüñ uçduḡı budur bülbül-i dil-ḡastenüñ (Solmaz, 2005: 472)

Nevâlî-i İstanbulî: Bu bir iki maṡla‘-ı dil-süz ol şā‘ir-i ḡam-endüzuñdur şebt olundu
budur. *Naẓm* :

Vücüdüm bir vefāsız dil-rübā yolunda ḡāk itdüm
Dirġgā ḡadrüm idrāk itmedüm kendüm helāk itdüm (Solmaz, 2005: 563)

Sonuç olarak dil ile terkibe giren kelimelerin nitelediḡi şiirler herkesin anlayıp kavrayabileceḡi ortak bir tema olan aşk üzerine kurulmuş, beḡenilip, takdir edilmiştir. Aşk ve gönül teması üzerine kurulan bu şiirlerde her okuyan kendinden bir şey bulur. Bu şiirler aşk ehlinin gönlüne nakş olup onu sürür içinde bırakır. Aşk ehline giren herkes murg-ı bî-nevâ iken hezâr olur. Naḡmeleriyle gönülleri doldurur.

DU’Â-ÂMÎZ: İçinde duâ bulunan, duâ barındıran mânâsına gelir (Devellioḡlu, 2007). Tezkirede Mevlânâ Kâtib’in tarih kıt’ası için kullanılmış bir niteleme olup, Salih Paşa’nın ölümü üzerine yazılmış bir tarih düşürme olduğundan duâ barındıran bir kıt’adır. Bu nitelemede “Cennât-ı Firdevs ola mekânı” dizesinin etkili olduğunu da söyleyebiliriz.

Mevlânâ Kâtib: ...ve Şālih Paşa-yı merḡüm raḡt-ı ‘azîmeti ravza-i cennete çekdükde bu tārîḡ-i du‘â-âmîzi ḡalem-i gül-bîz-i müşk-rîz ile zuhûra getirüp şebt itmışler. *Ḳıṡ‘a Tārîḡ* :

Paşa-yı Şālih ol merd-i ḡāzî
ṡutmuşdı nāmı mülk-i cihānı

İsterdi Ḥaḡ‘dan dā‘im şehādet
Buldı murādın rûḡ-ı revānî

Hātîf dilinden didi bu tārîḡ
Cennât-ı Firdevs ola mekânı [992] (Solmaz, 2005: 498)

DÜRER-BÂR: İnci yağdıran, inci gibi söz söyleyen mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede geniş yer tutan nitelemelerdendir. Dürer-bâr olarak nitelendirilen şiir başarılı, makbul görülmüş ve beğenilmiştir ancak tek bir örnekte şiirin dürer-bâr olduğu halde beğenilmediğini görüyoruz. Burada ölçüt o dönemde önemli bir yer edinmiş olan Acem şiiridir. **Ârif Çelebi:** Nazm-ı dürer-bârı hakkında şütür-gürbe vâkı' olmuşdiler idi. Binâen 'alâ-zâlik Rûm'a gelen şu'arâ-yı 'Acem yanında edâ-yı güftârı pesendide olmamışdur (Solmaz, 2005: 413). Dürer-bâr nitelemesinde dikkat çeken bir diğer unsur bu şiirlerden aynı zamanda "abdar" olarak bahsedilmesidir. Bu da incinin oluşumunda süyun önemli bir unsur olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Hazret-i Sultân Selîm Hân: Ma' lûm-re'y-i zurefâ-yı rûzgârdur ki ol şâh-zâde-yi gerdün-medâr ve sultân-ı 'âlî-tebâruñ eş'âr-ı dürer-bârı ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u 'ıyân ve efvâhda mezkkûrdur ve fuзалâ-yı zamân ve şahâyif-i rûzgârda mestûr ve maqbûl-i tab' -ı pîr ü cevân olmuşdur (Solmaz, 2005: 97).

Seyyid Şemsî Ahmed Paşa: Ol âftâb-ı burc-ı kemâl ve mâhtâb-ı câh u celâl eş'âr-ı dürer-bârda gevher-şî'âr Şemsî maḥlaş ihtiyâr itmiş (Solmaz, 2005: 104).

Nişânî Beg: ...ve bu devrde luḫ ü 'ibârât ve hüsn-i isti'arat ile inşâ-yı dil-küşâ ve bu zamânda elfâz-ı nefîs ve edâ-yı selîs ile manzûmât-ı ferah-fezâ seyr itmek istiyen anlaruñ inşâ-yı faşâhat-güzârın ve nazm-ı dürer-bârın müḫâlâ'a kılsun (Solmaz, 2005: 114).

Celâl Efendi: Mezkkûruñ nazm-ı dürer-bârı ve güftâr-ı âbdârı beyne'n-nas bî-ḫadd ü bî-kıyâsdur (Solmaz, 2005: 123).

Meḫammed Çelebi: Eş'âr-ı dürer-bârı üç zebân ile efvâhda cârî ve Fârisî'de kemâl-i mertebede taḫayyüle ḫâdir ve sûz ü güdâz ile şâ'ir-i sâḫir ve bi't-tab' ḫâtır-ı şerîfi şî're mâyil olduğundan Meylî maḥlaş ihtiyâr itmişler idi (Solmaz, 2005: 139).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): ...ve bu bende-i sergeşte ekşer-i evḫât Dimetoḫa ve Edirne ve İstanbul ve Bursâ'da ḫâk-i pây-i şerîfleri ile müşerref olup dürlü dürlü istifâde idüp nazm-ı dürer-bârların güş-ı ḫûşe güş-vâr kılmışdur (Solmaz, 2005: 155).

‘**Abdülğani Efendi:** Ol ‘ulüm ile akrân içre bî-bedel olan deryâ-dilûñ zebân-ı Fârisî’de gâzelleri muhayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bârı pür-meşel vâkı’ olmuştur (Solmaz, 2005: 157).

‘**Adlî Efendi:** Bir zamânda eyyâm-ı rûze müştedd ve hengâm-ı şavm-ı oruc ay gibi mümted olup zurefâ-yı zamân ol yâr-ı suhen-dândan *rûze bizi muhkem tutdı ve açlık cânımıza kâr itdi ‘ıdyıye bir şi’r-i âbdârla elem-i ‘aşımız ref’ ve gam-ı cû’ümüz ref eyleseñüz olmaz mı* diyü iltimâs itdüklerinde bu gâzel-i dürer-bâr ve nazm-ı âbdâr ber-yed-i nüyed ‘ıyd-ı pür-tâmid ve fetḥ-i bâb-ı ‘ışret-i şafâya kilid olmağ için nazm itmişler.

Ber-ḥarâf olsa gam-ı rûze vü bayram olsa

Merḥabâ itmege el virse güzel râm olsa

Fetḥ-i ebvâb-ı şafâya bu kilid olsa maḥall

Tâ ki ‘ışret yüzini görmege bir câm olsa

Rûz-ı ‘ıyd itse cihan ḥalkını şâd u ḥurrem

Elem ü gamla heman zâhid-i ḥod-gâm olsa

Ne gerek yâri girift itmege meclisde eger

Nuḳlümüz dâne olup neş’e-i mey dâm olsa

‘Adli’yâ rûze dükendi gel e bayram idelüm

Nîce bir söyleyelüm derd ile aḥşâm olsa (Solmaz, 2005: 174)

Germî Beg: Vâdî-i nazmda zebân-âver ve üç zebân ile şi’r-i dürer-bârı der-güş-ı ehl-i hünerdür (Solmaz, 2005: 187).

Keşfi Beg: ...ve ḥabî’at-ı şi’riyyesi şu gibi pāk ü revândur ve eş’âr-ı süznâki vird-i zebân-ı ‘âşıkân-ı süzân olup rûz ü şeb nazm-ı dürer-bârı teraḳḳi bulmadadır (Solmaz, 2005: 192).

Emrî Çelebi: Ol şâ'ir-i zamānuñ nazm-ı dürer-bârı firāvān ve cümleten der-güş-ı erbāb-ı hüş olmağın makbül-i pîr ü cevān ve hasb-i hāl-i 'uşşāk ve meş- hür-ı āfāk olmışdur (Solmaz, 2005: 195).

Emânî: Mağfî olmaya ki rākım-ı hüruf kendülerinden eş'ār-ı dürer-bārların taleb-kār olduklarında mezkūruñ bu maṭla'a hayli i'tikādı olup cem'-i eş'ārından ihtiyār idüp virmişlerdi (Solmaz, 2005: 216).

Bedrî Çelebî: Ol şâ'ir-i deryā-dilüñ nazm-ı dürer-bârı ābdār ve eş'ār-ı āteş-bârı hasb-i hāl-i dil-i zārdur (Solmaz, 2005: 232).

Hâletî Efendi: Egerçi nazm-ı dürer-bârı az ve öz ammā pāk ü süznākdür bu evrāka şebt oldı. *li mişli hazā ebyāt:*

Her kaçan devr okısa maḥfelde cānānum benüm
İster ol devrüñ teselsül buldığın cānum benüm (Solmaz, 2005: 260)

Hayâlî Beg: Zirā ki eş'ār-ı ābdārı ve nazm-ı dürer-bârı bî-ḥadd ü lā-yu'addur (Solmaz, 2005: 278).

Hâtemî Beg: Tarz-ı kaşîdede müselleme ve eş'ār-ı dürer-bârı vāfir ve zebān-ı Fārisî'de mümāreseti mütেকāşir tekellüm-i pesend-i yārān-ı 'Acem ve maḥbül-i şāhibān-ı keremdür (Solmaz, 2005: 283).

Handân: Bu eş'ār-ı dürer-bār anlaruñdur taḥrîr olundu. *Ebyāt*

Ber-ser-i küy-i bütān her dem temāşāyet hest
Enderān kü bā-raḳıban ceng ü gavḡāyet hest¹⁴⁹

[*Diger*] : Şu'le-i nār-ı Ene'l-Ḥaḳ'dan ṭolidur sīnemüz
Ġayr naḳşından müberrādur dil-i bī-kīnemüz

¹⁴⁹ - Putların (güzellerin) mahallinde her an seni temaşa ederler. O mahalde senin için savaşılar, kavga edilir.

[*Diger*] : Pes ki çekdüm derd ü miḥnet firḩat-i dildārdan
Göklere çıḩdı duḩānum sīne-i efkārdan

Nāle döndi cism-i ḩandān cāna yetdi dōst lar

Miḥnet -i eyyām u ṯa'n-ı bī-ḩadd-i aḩyārdan (Solmaz, 2005: 297)

Dervīṣ Çelebi: Zīrā ki eṣ'ār-ı dürer-bārı ziyāde çok vāḩı' olmuṣdur (Solmaz, 2005: 300).

Derūnî: Eṣ'ār-ı dürer-bārı 'anber-āmīz ve ḩalem-i müṣk-bīzle dil-āvīz idi. Cümlesinden bir maṯla' ṣebt olundu. *Maṯla'*:

Bir 'araḩ-ḩin ṯolu miske dime gīsūdur bu

Dil-i sevdā-zedenūñ başına ḩayḩudur bu (Solmaz, 2005: 303)

Rūḩî: Ekṣer bu diyāra gelen dervīṣān u ṣā'īrān-ı dil-riṣān ile eṣ'ār-ı dürer-bār ve nazm-ı belāḩat-diṣār dimege meṣḩūl ve erbāb-ı kemāl iḩre söyledüḩi eṣ'ār maḩbūldür (Solmaz, 2005: 318).

Rūḩî Çelebi: Merreten ba'de uḩrā ol yār-ı bī-hemtā cezebāt-ı ṣeyḩ-i müṣkil-küṣā ile vilāyet-i Bağdād'a ḩazā-yı cevāreze rāzı olup 'adālet-nümā ḩāḩılıḩla āsitān-ı 'arṣ-āṣiyān-ı müteberrike ṣeyḩ-i 'ālī-nijādda yüz sürmek nasīb olduḩda bu bende ile mülāḩat idüp eṣ'ār-ı dürer-bārların ve münṣeāt-ı ḩurer-niṣārlarını ḩüṣ-vār-ı dil-i bīdār itmiṣdür (Solmaz, 2005: 322).

Rumūzî Çelebi: Nazm-ı dürer-bārı Maḩzenü'l-esrār-ı İlāḩī gibi rümüz ile memlū ve ḩüftārı keyfiyyet-baḩṣ-ı esrār-ı 'āṣıḩān-ı nīkū-ḩūdur (Solmaz, 2005: 323).

Raḩîmî: ḩalem-i seri'ü'l-beyānla taḩrīr olan ḩuṯūṯı ḩayāt-efzā-yı dil ü cāndur ve ma'rifet-i cüz'ī vü külliden ḩaber dār ve eṣ'ār-ı dürer-bārı pesend-i ṣarrafān-ı bāzār-ı girūdār olmuṣdur (Solmaz, 2005: 334).

Sa'yî Çelebi: ...ve eṣ'ār-ı dürer-bārı muḩayyel ü pür-ṣan'atdūr ve ḩadd-ı zātında ṣāḩib-meṣreb olmaḩın cemī'-i zuraḩā mābeyninde perīṣān-meḩzeb diyü töḩmetle ālūde ve gerdiṣ-i cevr-i devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

Mevlânâ Sünnî: Nazm-ı dürer-bârı dervîşâne vü muhaqqıkâne vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 346).

Şevkî Çelebi: Muqarrer ve ol yâr-ı pākize-güher henüz egerçi cevâhir-i ma'ânîye nevesdür lâkin eş'âr-ı dürer-bârı maqbûl-i güş-ı herkes olmışdur (Solmaz, 2005: 367).

Şerhî: ...ve tarz-ı eş'ârda tab'ı gâyetde t̄alib ü rāğib rûz u şeb tetebbu'-ı nazm-ı âbdâr-ı dürer-bâr-ı yârân idüp ekşer-i şu'arâ ile yâr u muşâhib ve fûnûn-ı suhene üç zebân ile peyrev-i erbâb-ı dil olup reng-i gâzelde zebân-ı dürer-bârı câri vü kâ'ildür (Solmaz, 2005: 369).

Şalâhî: Bu gâzel-i dürer-bâr ol yâr-ı nükte-güzâruñdur haylî rengîn-i vaqâr ma'ânî ile temkîn olmışdur. *Gâzel* :

Duhter-i rez ayağı meclisde hınnâlanmasun

Hane-i dilde metâ'-ı şabrı yağmalanmasun

Rüy-i cānānı görelden gitdi gelmez 'aql u dil

Kimseler yarı bu cehl ile temâşâlanmasun

Hile idüp baqmasun yâre gözüm görmez diyü

Göz göre zâhid bize igende i'mâlanmasun

Görsün ol la'l-i leb-i dil-ber şafâsı hâletin

Meclis içre bâde-i hamrâ muşaffâlanmasun

Dün vefâ 'ahdi mi kılmışduñ Şalâhî bendeñe

Himmet eyle gel bugün ol va'de ferdâlanmasun (Solmaz, 2005: 395)

Zâyi'î: Evkât-ı şerîfin 'ulûma şarf iderken terk idüp eş'âr-ı dürer-bâr cānibine mâyil olup 'ömr-i laţîfin ol fende hele zâyi' itmemiş (Solmaz, 2005: 398).

Ziyâyî: ...ve eş'âr-ı dürer-bâr-ı gavvaşân-ıbuñur-ı ma'ânîye yâr olan yârâna kâyil ü t̄alib olduğına binâen ol serhadlerde olan şu'arâ-yı nâdir-güyân ile hem-zebân ve ser-bâzân-ı

dilāverān-ıcihāna yār olup huşūşā Şāfī şāf-meşreb ile nazm dimede rüz u şeb dimeyüp birbirine nezāyir-i dil-pezīr ve ebyāt-ı bī-nazīr söylemeden hālī olmazlar imiş (Solmaz, 2005: 402).

Ṭarīkī: Bu ğazel mü'ellif-i tezkire ile eşnā-yı muşāḥabetinde iḥtiyār idüp her birimüz bir ğazel-i dürer-bār bu evrāḳda naḳş u nigār idüp taḥrīr olundu. *Ġazel* :

Haddüñde gördi ḥaṭṭuñı 'aynum 'ayan 'uyün
Vaşf ider anı rüz u şeb olmaz zeban zebün

Berbād idüp yıḳardı gönül ḥaymesin ḥasūd
Āh-ı derūnum olmasa ey dil-sitan sūtün

Āhū-yı nergisūñ görelı ey perı şıfat
Ṭağlara düşdi 'ışḳla oldı cinan cünün

Bezm içre cām-ı rāz-ı dili gördi fāş ider
Pirāhenini ğonce-veş atdı deran derün

Sāḳī getür şürāḫiyi 'ayş idelüm müdām
Çün kim olur anuñla ğam-ı dil-beran birün (Solmaz, 2005: 409)

'İlmī-i Bağdādī: ...ve elsīne-i şelāşede eş'ār-ı dürer-bār ve nazm-ı ābdār dimede mişāl-i yārān-ı ebrār-ı selīs ü hem-vār ve muşāḥabet-i dil-küşāsı feraḫ-fezā-yı dil-i germ-i merdüm-i aḫrārdur (Solmaz, 2005: 425).

'Ārif Çelebi: El-ḥaḳ merd-i 'ārif ve rümüz-ı umürdan vāḳıf eş'ār-ı dürer-bārı muḥaḳḳıkāne ve güftār-ı nezāket-ğüzārı muvaḥḫidānedür (Solmaz, 2005: 427).

'Ulві Beg: Bu ğazel ile bir iki beyt ol şā'ir-i bülend-himmetüñ nazm-ı dürer-bārı ve eş'ār-ı şeker-ğüftārındandır. *Ġazel*

Vechi var meyden kızarsa dil-berüñ zībā yüzi
Bu muḳarrerdür kızardur bāde-i ḥamrā yüzi

Tiğımı ‘üryān iderse her yaluñ yüzlü güzel
Ben buyun ‘aşıkları döndürmeye kaç‘ā yüzi

Dāğ-ı ‘ışkı dil metā‘ı üzre ursam yaraşur
Ġālibā mergüb olur çamğa ile kālā yüzi

Yüzi döymez āh-ı serde yāre karşı kimsenüñ
Āsidür gāyetde ol mihr-i hūbān-ārā yüzi

Şöyle pürdür dāğ-ı hūnīn ile sīnem ‘Ulvī’yā
Lāle-i Nu‘mān ile zeyn oldı şan şahrā yüzi (Solmaz, 2005: 428)

‘**Adnî Beg:** Hükmi-pādişāh-ı ‘ālem-penāh ile sene seb‘a ve şemānīn ve tis‘ā mi’e Muharreminüñ evāhīrinde Bağdād’a geldükde hıdmet-i şerīfleri ile müşerref olduğda eş‘ār-ı dürer-bārı tezkār olundı budur ki naqş u nigār oldı. *Nazm* :

Her seng-i cefā kim atar ol Bosnevī dil-ber
Doqınmaya şāyed diyü can sīnede ditrer

[*Diger*] : Nitekim şehler olur tahta mālīk
Serīr-i hūsne sen daği kezālik (Solmaz, 2005: 436)

‘**İzārî:** Eş‘ār-ı dürer-bār ve ebyāt-ı hüceste-şi‘ārları vaşf-ı lāle-‘izārān-ı devrān ve hasb-i hāl-i ‘uşşāğ-ı nātüvāndur (Solmaz, 2005: 441).

Bu ğazel-i ābdār-ı dürer-bār elfāz-ı pāk-i hemvār ile ol şeker-ğüftāruñdur. *Ġazel* :

Nāz ile tekellüm ide ger ol güher-elfāz
Ağzından o şīrīn dehenüñdür şaçar elfāz

Ey dürr-i girān-māye söze ger dehen açsañ
Cān riştesine luţf ile eyler haber elfāz

Vaşf-ı der-i dendānuñı nazm eyledüğüm bu
Manzūm ola söz anda olur mu ‘teber elfāz

Söz geçmedi la‘l-i lebūñe yok yire hayfā
Deri gibi delindi yüregüm ey dürer elfāz

Şirin-lebūñ vaşfi durur dilde kelāmum
Olsa n’ola ger şi‘r-i ‘Izārī şeker elfāz (Solmaz, 2005: 442)

‘**Azmî**: Bināen ‘āla-zālik eş‘ār-ı dürer-bārı pāk ve kelimāt-ı şeker-güftārı feraḥ-nāk ve pesend-i ehl-i idrākdür (Solmaz, 2005: 447).

‘**Ġarībî**: Bu bir kaç matla‘ u beyt eş‘ār-ı dürer-bārınuñ pesendide ve güzīdesidür gūş-ı şarrafān-ı nezdik ü dūrdur taḥrīr olundı. *Eş‘ār*:

Bāzār-ı ğamda eşk-i güher-bāra kim baḡar
Şarraf-ı dīde bir ḡurı dükkān açar ḡapar

[*Diger*] : Ma‘cūnī bir müferriḡ efendiye bendeyüz
Dükkānına gelen kişi ḡayrān olur gider

[*Diger*] : Allar giymiş ṡonanmış bezme gelmişdür şarāb
‘Aḡlını bezm ehlinüñ āl ile almışdur şarāb

[*Diger*] : Gezdirür ḡurş-ı mehi ṡabla içinde hāle
Müşterī dirhem-i encümle dile kim āle (Solmaz, 2005: 458)

‘**Fedāyî**: ṡabī‘at-ı şi‘riyyesi ziyāde küşāde olmaḡın hemīşe tetebbu‘-ı şu‘arā-yı selef ve dem-be-dem cüst ü cūy-ı zūrafā-yı pāk ḡalef idüp güft ü gūy-ı nazm-ı dürer-bār itmeden ḡālī degüldür (Solmaz, 2005: 480).

‘**Laṡfi-i Ḥānende**: Bu bir iki Fārisī ve Türkī nazm-ı dürer-bār ol yār-ı ḡüb-girdāruñdur naḡş u nigār olundı. *Ebyāt*:

Tenem rā suḥt dāğ-ı dilberān āheste āheste
Resīd īn āteş-i sūzān be dil āheste āheste¹⁵⁰

[*Diger*] : Deşt-i Hıḩāda aldı ḩaḩuñ bŷyını ğazāl
Müşk oldu nāfesinde anuñ ḩatre ḩatre ḩan

[*Diger*] : N'ola 'üryān gelüben 'āleme 'üryān gitsem
El uzatmaya 'alāyık dikenı dāmenüme (Solmaz, 2005: 502)

Maḩvî: Güftār-ı dürer-bārınuñ cümlesinden bu beyt şebt olundu. *Maḩla* :

ḩo ğamuñ n'ola bu cān mŷlkine sultān olsun
'Aḩl u dil bende olup ḩŷkmine fermān olsun (Solmaz, 2005: 519)

Mişālî: Zīrā ki eş'ār-ı dürer-bārı der-ğuş-ı şāḩibān-ı hŷş ve vird-i zebān-ı 'āşıkān-ı
medhŷşdur (Solmaz, 2005: 531).

Muḩtārî: ...ve nazm-ı dürer-bārından bir nice maḩla'-ı bī-bedel ki her biri bir dürlü meşel
ile merḩŷm ve pesend-i vechi ğibi ḩab'-ı zırafā-yı Rŷm olmuşdur. Bu evrāk-ı ferḩundeye
taḩrīr ŷ taşḩır ider. *Ebyāt* :

Zŷlfŷn aḩup nesīm ide mi ḩaddın āşıkār
Ol ğüni ğösterŷr mi 'aceb baña rŷzgār (Solmaz, 2005: 533)

Nihānî: ...ve nazm-ı dürer-bārı ve güftār-ı ābdārı 'Ubeydî ḩelebi himmetiyle selīs ŷ
hemvār ve bī-ḩadd ŷ bī-şŷmār olmağın vird-i zebān-ı 'āşıkān-ı zār ve zıkr-i ğŷl-'ı zārān-ı
rŷzgār olmuşdur (Solmaz, 2005: 560).

Veznî: Zīrā ki güftārı ğŷn-ā-ğŷn ile zŷmre-i rŷzgār ve nedīm-i şīrīn-kār ve vezn-i eş'ār-ı
dürer-bārı temām 'ayār ve bī-ḩadd ŷ bī-şŷmār ve ma'anī-i ğarībesi gerḩi ḩoḩdur
(Solmaz, 2005: 574).

¹⁵⁰ - Dilberlerin ateşı yavaş yavaş tenimi yaktı. Bu yakıcı ateş yavaş yavaş gönlüme ulaştı.

Vecdî: ...ve eş'âr-ı dürer-bârı der-güş-ı 'âşıkân olmağa sezâ-vârdur ve gül gibi âbdâr olur şî'ri budur (Solmaz, 2005: 575).

Vuşlatî-i Şofyevî: Tabî'at-ı nazmiyyesi pür-ziver ve eş'âr-ı dürer-bârı pesend-i güş-ı cumhürdur (Solmaz, 2005: 577).

Vâfî: Bu gâzel-i âbdâr ki vaşf-ı eyyâm-ı bahâr vâkı' olmışdur ol şâ'ir-i lâle-'ızâruñ güftâr-ı dürer-bârındandır şebt olundı (Solmaz, 2005: 581).

Hâtîfî: Bu bir nice maţla' ve bu bir nice beyt anlaruñ nazm-ı dürer-bârlarındandır.
Ebyât :

Yaş ile gözlerüm müjemi pür dür itdiler
Bilsem ki bu kadar düri kıandan dürettiler

Düşmüşdi halk ayakdan iricek meh-i şıyâm
'İyd oldı sâkîler meyi yine türettiler

Miskin gâzâl nice bıraķmıya nâfesin
Gîsûlaruñ şehâ kıatı kıanın kıurutdılar

Ķaddüñ görüp şanavber ü serv oldılar Ķacil
Gerçi ki görmeden anı Ķayli şorıtdılar

Nâr-ı cahîmden yûri Ķavf itme Hâtîfî
Ol kûşeyi ulular için hep kıurutdılar (Solmaz, 2005: 586)

Hâtîfî: ...ve nazm-ı dürer-bârı ma'ânî-i laţîf ile ârâste ve eş'âr-ı âbdârı mazmûn-ı Ķaş ile pîrâste ve ol tûţî-i şîrîn-maķâlûñ ve 'andelîb-i ferĶunde-me'âlûñ egerçi gâzeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yokdur (Solmaz, 2005: 587).

Yetim 'Alî Ķelebi: Ol cihetden yeñiçerileruñ işılahâtın zâbt idüp ol dil ile bir güzel kıaşîde-i bî-bedel peydâ kıılmış ki ebyât-ı dürer-bârı mânend-i dürr-i yetîm pesendîde-i güş-ı tab'-ı selîmdür (Solmaz, 2005: 597).

EMSÂL-ENGİZ: Eşsiz, benzersiz şiir için kullanılmış bir nitelemedir. Tezkirede Maḳâlî'nin şiirleri için kullanılmıştır.

Maḳâlî: Eş'arı ḥayâl-âmîz ve güftârî emsâl-engîz ve tarz-ı ḳaşâyidle maḳbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuş (Solmaz, 2005: 534).

FERAH-BAHŞ: Ferah-bahş ferah bağışlayan, sevinç veren mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Ṭab'î'nin şiiri ferah-bahş olarak nitelendirilmiştir.

Ṭab'î: Mezkûr efvâhda İştib-zâde demekle ma'rûf ve fûnûn-ı ma'ârifle mevşûf ve kütüb-i 'ulûmı tertîb üzre görmede yegâne ve dânişmendlikde aḳrân içre bî-bâhâne ve ṭabî'at-ı şî'riyyesi pāk ve güftârî ferah-bahş-ı sūznāk bu bir iki maṭla' anuñdur şebt olundu (Solmaz, 2005: 402).

FERAH-EFZÂ / FERAH-FEZÂ: Ferah-fezâ, ferah artıran, sevinci artıran, gönüle açıklık veren, iç açıcı mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Şâlih Efendi, Şânî Beg, Fazlî Çelebi, Ferdî-i Acem ve Mecdî'nin şiirleri ferah-efzâ / ferah-fezâ olarak nitelendirilmiştir. Ahdî'nin Şânî Beg'in şiirleri için kullandığı "dâfi'-i ğamnāk" ifadesinden hareketle bu şiirlerin gamı def edip okuyana ferahlık bahşettiğini söyleyebiliriz.

Şâlih Efendi: ...ve üslûb-ı inşâsı dil-küşâ ve tarz-ı ğazel-i ferah-fezâ vâḳı' olmuşdur. Cümlesinden bir iki maṭla' u beyt şebt olundu. *Maṭla'* :

Cism-i zerdüm ḳara ḳara dağlardur bî-ḳıyās
Şâh-ı 'ışḳ egnüme geydürdi pelengî bir libās

[*Diger*] : Âḫir oldı 'ömr çün geçdi hevâ şimden girü
N'eyleyin el virdügin dünyâ baña şimden girü

Ben cihân sevdâlarından çekdüm el ey müdde'î
Ser-te-ser dünyâ ğamını al saña şimden girü (Solmaz, 2005: 140)

Şânî Beg: Zirā şu‘arā içre şāhib-ţarz ve beyne’n-nās ebyâtı bî-kıyâsdur ve mezkûruñ bir miqdâr eş‘arı selîs-edâ ile şâf ü pāk ve güftarı nefîs-ma‘nâ ile feraĥ-fezâ ve dâfî‘-i ğamnāk olduĝiçün aña şu‘arâ nazîre dirler ve kendü daĝı zurefānuñ ekşer-ebiyâtına nazîre-i dil-pezîr dimede bî-nazîr geçer ve  arîĥ-ı hezde ĝâyetle bî-mişl ü bî-mānend idi (Solmaz, 2005: 246).

Fazlî Çelebi: El’an kemāl-i fazl ile beyne’l-fuzalâ ma‘rûf ve fûnûn-ı belâĝatle ‘inde’l-büleĝâ mevşûf ve aĥsâm-ı şî‘r semtine  ab‘ı sâlik ‘ale’l-ĥuşuş meşnevîde ĥamseye mâlik ve  aşâ- yid-i pür-fevâ’idi muşanna‘ ve inşâ-yı feraĥ-efzâsı müsecca‘ ve  arz-ı ĝazelde ĥûb ve terci‘-bend ile rubâ‘iyyâtı mergûb sene ihdâ ve seb‘în ve tis‘â mi’ede ‘âlem-i fânîden ravza-i câvidāniye mâyil ü rāĝıb olmış (Solmaz, 2005: 464).

Ferdî-i Acem: Ĥadd-ı zâtında şûĥ- ab‘ şîrîn-şoĥbet ve ebyât-ı feraĥ-efzâsı zebân-ı Fârisî ve Tûrkîde ĝâyetde ĥûb ve eşnâ-yı muşâĥabetde kelimât-ı dil-küşâsı le âyif-i reng-â-reng ile mergûbdur (Solmaz, 2005: 474).

Mecdî: ...ve  aşâyidde şu‘arâ-yı faşîĥü’l-kelâm içre  aĥ ve  arz-ı ĝazelde büleĝâ-yı belâĝat-nizâm mâbeyninde ma‘ânî-i ĥâş ile yegâne-i âfâĥ ol  û î-i şekeristân-ı ĥoş - edānuñ ve bûlbûl-i ĝülistân-ı bülend-edānuñ ebyât-ı feraĥ-fezâsı ĝâyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve taĥayyûlât ile muĥayyel ü pür-meşel vâĥı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

FERAĤ-NÂK: Feraĥ-nâk sevinçli mânâsına gelir (Devellioĝlu, 2007). Tezkirede Ĥubbî Beg, Zâtî, Zîrekî ve ‘Azmî’nin şiirleri feraĥ-nâk olarak nitelendirilmiştir.

Ĥubbî Beg: Eş‘arı sûznâk ve güftarı ĥûb ü pāk ve ĝâyetde mergûb ü feraĥ-nâkdür (Solmaz, 2005: 261).

Zâtî: Ĥadd-ı zâtında eş‘âr-ı dil-firîbi ve güftâr-ı ĝarîbi bir mertebede pāk ü la îf ve bir derecede zarîf ü feraĥ-nâkdür ki ‘aşîĥân-ı zamân ve ‘ârifân-ı cihân ĥasb-i ĥâl bilüp vird-i zebân idinüp subĥa-mişâl elden düşürmezler (Solmaz, 2005: 305).

Zîrekî: Tevsen-i tab‘ı ‘arşa-i eş‘ârda cüst ü çâlāk ve zebān-ı Fārisî’de güftarı feraḥ-nāk olmağın Mihr ü Māh nām bir kitabı Türkî dilinden Fārisî’ye terceme kılmış ziyāde ḥūb u mergūbdur (Solmaz 2005: 339).

‘**Azmî:** Bināen ‘āla-zālik eş‘ār-ı dürer-bāri pāk ve kelimāt-ı şeker-güftarı feraḥ-nāk ve pesend-i ehl-i idrākdür (Solmaz, 2005: 447).

Ferah ile terkipli olarak kullanılan bu sıfatlar genel olarak hoş giden şiirler için kullanılan nitelemelerdir.

GAM-NĀK: Arapça gam (keder) kelimesine Farça –nāk ekinin eklenmesiyle türetilen kelime “gamlı, kederli” anlamına gelir (Kubbealtı Lugatı). Tezkirede Ahdî, Şânî Bey’in şiirinin gamı dağıttığından söz ederken, Müdâmî Bey’in inşasının gamlı olduğundan söz edilir.

Şânî Beg: Zîrā şu ‘arā içre şāhib-ṭarz ve beyne’n-nās ebyâtı bî-kıyāsdur ve mezkûruñ bir miḳdār eş‘arı selīs-edā ile şāf ü pāk ve güftarı nefis-ma’nā ile feraḥ-fezā ve dāfi‘-i ḡamnāk olduğün aña şu ‘arā nazîre dirler (Solmaz, 2005: 246).

Müdâmî Beg: Ḥātır-ı deryā meḳātır vādî-i eş‘ârda āb-ı revān gibi revān u pāk ve esālib-i inşası ḡamz-edā-yı dil-i ḡamnāk ve ṭarz-ı tārīḥde müverriḥān-ı zamān içre maḳbūl-i pīr ü cevān olmışdur (Solmaz, 2005: 522).

GARĪB / GARĀĪB: Tuhaf, şaşılacak, bambaşka anlamına gelir. Ayrıca dokunaklı anlamı da vardır (Devellioğlu, 2007). Zâtî ve Sâlikî’nin şiiri için kullanılmıştır. Beğeni ve takdir ifadesi olan bu sözcük ile Ahdî döneminde de beğenilmiş ve kabul görmüş olan Zâtî’yi övmüştür. Sâlikî’nin matla’ından bahsederken tezkiresi içinde garâib sözcüğüyle uyumlu olarak acâib nitelemesini kullanmış, kendi eserinin de hayret edilecek kadar güzel olduğuna değinmiştir.

Zâtî: Ḥadd-ı zātında eş‘ār-ı dil-firîbi ve güftār-ı ḡarîbi bir mertebede pāk ü laṭîf ve bir derecede zarîf ü feraḥ-nākdür ki ‘aşıkān-ı zamān ve ‘arifān-ı cihān ḥasb-i ḥāl bilüp vird-i zebān idinüp subḥa-mişāl elden düşürmezler (Solmaz, 2005: 305).

Sâlikî: Beher hâl bu bir iki matla‘-ı pür-garâib anuñdur bu defter-i ‘acâibe sebt olundu.

Nazm :

Ey kaşı yâ murg-ı dil uçmağa kûyuñdan yaña
Tır-i müjgānuñ yiter her laḫza bāl ü per aña

[*Diger*]: Bilmez yolunu varmağa ol Ka‘be-i cānuñ
Her yaña dönüp ṭurduğı bu kıble-nümānuñ (Solmaz, 2005: 358)

GARRÂ: Ak, parlak, güzel, gösterişli, nümâyişli, şatafatlı mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî tezkirenin sebebi te‘lif bölümünde Baki’nin şiiri için bu nitelemeyi kullanırken beğenisini “El-ḫaḫ ta‘rîfden müberrâ ve tavşîfden mu‘arrâdur. Zerre ve şemme miḫdârı sitâyîşe hiç ihtiyâç yokdur” sözcükleriyle dile getirmiştir. Bundan başka Uşûlî’nin matla‘ı, Ca‘fer Çelebi’nin kıt‘ası, Ḥayretî’nin matla‘ı, Şemsî-i Dîvâne’nin tarih şiiri, Zâyi‘î’nin gazeli, Âlî’nin tarh kıt‘ası, Aşḫî’nin gazeli, Medhî’nin beyitleri için bu niteleme kullanılmıştır. Şûrî’nin ise sohbeti şiirinden garrâ görülerek ön plana çıkarılmıştır. Garrâ olarak nitelendirilen şiirler Ahdî tarafından beğenilmiş ve takdir görmüştür.

Bu noktada Prof. Dr. Süleyman Solmaz’ın “Ahdî ve Gülşen-i Şu‘arâ’sı” adlı doktora tezinde “Gülşen’i Şu‘arâ’da Şiir ile İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler” başlığı altında ele aldığı garrâ şiire ait görüşleri şöyledir:

“Gülşen-i Şu‘arâ’da sekiz yerde geçen bu kelime dile takılan, söylenmesi ve ezberlenmesi kolay şiirler için verilmiş bir vasıf gibi görünüyor. Bir güzeli veya bir şeyi övme maksadıyla kullanılmış gibi bir izlenim veriyor. Câmî Çelebi’nin güzeller vasfında söylediği bir gazeli ile değişik iki beyti de garrâ olarak vasıflandırılmıştır. Burada dikkatimizi çeken bir husus, ilk beyitte garrâ kelimesinin yer alması yani bu isimlendirmede garrâ’nın beyitte geçmesi rol oynamıştır denilebilir. Garrâ beyitlerde sevgilinin yüz güzelliği (parlaklığı münâsebetiyle) ön plandadır denilebilir. İlgi çeken ikinci bir husus da garrâ şiir örnekleri verilirken şâirin de üslûb (edâ) bakımından övülmesidir. Bu konudaki örneklerde Bâkî için *şâ‘ir-i hoş-edâ*, Medhî için *ol pâk-edâ*, Câmî Çelebi için *ol şâ‘ir-i hûb-edâ*, Hayretî için *ol şâ‘ir-i bülend-edâ* tâbirleri kullanılmıştır. Buradan şunu çıkarıyoruz: Hoş üslûba sâhip şâirler, garrâ şiir söylemektedir.

Sebeb-i te'lif-i Gülşen-i Şu'arā: Niteki dil-rübāları vaşında şā'ir-i hōş-edā bir maṭla'-ı ğarrā buyurmışdur ki vird-i zebān-ı 'āşıkān-ı şeydādur. *Bākī fermāyed*:

Dil-rübālarla 'aceb keşreti var her yoluñ
Geçemez hūblarından gönül İstanbul'uñ (Solmaz, 2005: 87)

El-ḥaḳ ta'rifden müberrā ve tavşifden mu'arrādur. Zerre ve şemme miqdārı sitāyişe hiç ihtiyāç yoḳdur.

Uşûlî: Ehl-i dünyānuñ bu cihān ile yalancı olduklarına bu maṭla'-ı ğarrā daḫi anlaruñdur.

Ey Uşûlî çün bilürsün bu yalandur o yalan
Bu yalancı dünyede sen de bir iki gün oyalan (Solmaz, 2005: 201)

Ca'fer Çelebi: Ol esnāda bir mikdār zamān mezkūr efendisinüñ hıdmetlerine varmadığına bināen El 'özü maḳbülün 'inde'l-kirāmī fehvāsıyla bir kıṭ'a-ı ğarrāyı terkīm ü imlā itmiş. *Kıṭ'a*:

Varmasam ḥāk-i pāye ger dāim
Şanmañuz anı ḳadr ü pāyemden

Ḥayfdur k'ola tīre her laḫza
Āsitān-ı şerīf sāyemden (Solmaz, 2005: 258)

Ḥayretî: Bu maṭla'-ı ğarrā daḫi ol şā'ir-i bülend-edānuñdur. *Maṭla'*:

Beñzetmiş uzun ḳāmet-i dil-cūsına yārūñ
Başında ḳavaḳ yili eser daḫi çenāruñ (Solmaz, 2005: 266)

Şûrî: Eş'arı taşavvuf-āmīz ve güftarı maḫabbet-engīz ve ma'lümātı muşāḫabet ile şî'rinden ğarrā diyü meşhūr ve ba'zı nazmı daḫi maḳbül-i ṭabāyi'-i şu'arā-yı şūrīde-ḫāl ve pesend-i nüdemā-yı perīşān-me'āldür (Solmaz, 2005: 370).

Şemsî-i Dîvâne: Sâbıkan Laḥsa beglerbegisi olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa ḥazretleri Laḥsa'dan münfaşıl olup tekrâr muḳarrer buyrulduğu eṣnâda bir târîḥ-i ğarrâ buyurmışlardır mezeden ḥâlî olmadığıçün ḥâlî üzre sebt oldu. *Nazm*

Biḥamdillah Meḥemmed Paşaya Laḥsâ maḳarr şod
Şeb-i zūlmet berefte vü ḥūş âmed rûz bihter şod¹⁵¹

Yekî seyyâre ber rif'at yekî der-gūşe-i 'uzlet
Yekî ṭâlî '-i nîk-baḥt ü yekî diġer bed aḡter şod¹⁵²

Yekî-râ genc ü ni'met yekî-râ renc ü zaḡmet kerd
Yekî ber-taḡt yekî taḡtû's-şerâ ḥâlî mûkedder şod¹⁵³

Muḳârin kerde-est şevḳ-ı cemâleş yek si'at-i lemsî
Sa'âdet-i mâḥ ṭâlî ' u heme 'âlem münevver şod¹⁵⁴

Be-gū zâġ-ı felek râ ṭūṭiyân-râ şehd bedih Şemsî
Be-gū târîḥ-i ü hemçün bedeh ḳand-i mûkerrer şod¹⁵⁵ (Solmaz, 2005:
375)

Żâyi'î: Bu maṭla' -ı beyzâ ve bir ġazel-i ġarrâ cümle-i eş'arındandır ki taḡrîr olur.
Maṭla' :

İşitdüm geşt ider ol âfet-i can dil-rübâlarla
Bu ġün bir laḡza gördüm ol daḡi yüz biñ belâlarla (Solmaz, 2005: 398)

¹⁵¹ - Allah'a hamdolsun Laḥsa Mehmed Paşa'ya makarr oldu. Karanlık gece bitti, ġün hoş geldi, daha ġüzel oldu.

¹⁵² -Biri yücelirken biri uzlet köşesine çekildi birinin talihi iyi, öteki talihsiz oldu.

¹⁵³ - Birine hazine ve nimet, birine çile ve zahmet verdi. Biri tahta otururken biri toprak altında, kederli bir hal aldı.

¹⁵⁴ - Cemalinin şevki dokunacak kadar yaklaştırdı. Ayın mutluluġu doğdu ve bütün âlem aydınlandı.

¹⁵⁵ - Şemsî, feleġin kargasına söyle tutilere bal ver, de ki onun tarihi iki şeker gibi mûkerrer oldu (H. 950)

‘**Âlî**: Ol târîh-i ğarrâ budur ki bu evrâķda Şebt olundu. *Ķıt‘a fi‘t-târîh* :

Güyyiâ bu çeşme bir saķķâ durur
Râh-ı Ħaķ‘da teşne eyler cüst ü cü

Lülesi anuñ dehendür Şu dili
Dil döker kime olursa rü-be-rü

Şu gibi ezberlemiş oķur revân
Mâcerâ-yı dehri ‘âlî sũ-be-sũ

Öñüne kim gelse dir târîh için
Mâ Ħüseyinle Ħasan ‘iŐķına Şu (Solmaz, 2005: 434)

‘**AŐķî**: Ol eşnâda pâdişâh-ı dîn-penâha ve Ħaķan-ı Süleymân-bârgâha bir ğazel-i ğarrâ diyüp Şunmuş maṭla‘ı budur. *Naẓm* :

Pâdişâh-ı cihân penâhuñ ben
Nîce yıl işiginde çâker idüm

Ħaste oldum kesildi dirliceğüm
Şağ olursam Şolağ olam dir idüm

Pâdişâh-ı cihân a‘nî Sultân Süleymân-ı zamâna bu ğazel bahâne olup teķâüd tarîķı ile on aķçe iĥsân buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 438).

Medḥî: Bu bir iki beyt-i ğarrâ ol pâk-edânuñdur. *EŞ‘âr* :

Ķıldı revâc-ı la‘lüñi bu ḥatt-ı müşk-bâr
Yâķuta virdi ḥüsn-i ḥattın ḥüsnüñ iŐtihâr (Solmaz, 2005: 521)

GÜHER-BÂR: Cevher yağdıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Aḥmed Efendi, VuŐulî Efendi, Pîr Meḥemmed Efendi, ‘Ömer Beg, Ħâlî Beg, Zuhûrî ve Fedâyî’nin Şiirleri için kullanılmıştır. Güher-bâr Şiir cevherler saçan bir hazine gibidir.

Ahmed Efendi: Bu bir nice beyt-i güher-bār ol ‘ālī-tebāruñdur taqrīr ü taḥrīr olundu.

Ġazel :

Düşde zülf-i yāri yunmada görüp fāl eyledüm

Dāl geldi devlet-i vaşla anı dāl eyledüm

Nağd-i cāme büsesin azırğanın cānāneyi

Rāyegān pehlūya çekdüm bir ‘aceb āl eyledüm

Nāşihūñ kavline meşğül olmuş iken cām ile

‘Ālem-i ıtlāka düşdüm terk-i işğāl eyledüm

Dest-būs-ı yāre sa’y ile irişmez gördüm el

Pāyine düşdüm bu cism-i zerdümi āl eyledüm

Ehl-i ‘işkuñ olmağa kāmīl ‘ayārı Hālī’yā

Cism-i zerdüm pūte-i ‘işka şalup kāl eyledüm (Solmaz, 2005: 128)

Vuşûlî Efendi (Mollā Çelebi): Eş‘ār-ı güher-bārları bī-ḥadd ü lā-yu‘addur (Solmaz, 2005: 149).

Pîr Meḥemmed Efendi: ...ve üç zebān ile ṭab‘ı nazma şāmil ve her birinüñ edā-yı feraḥ-nākinde şu‘arā-yı kāmīl gibi kâbil ve ol şā‘ir-i nāzük-mizācuñ eş‘ār-ı güher-bārı çok aşla ta‘rīfe ihtiyāç yoğdur (Solmaz, 2005: 158).

‘Ömer Beg (Ḥayālī-zāde): El-ḥāşıl ‘aql-ı nüktedānī menba‘-ı cevāhir-i ma‘ānī ve zihni-ḥurde-nişānı zīver-baḥş-ı rūḥānīdür ve neseb-i nīkū-ḥasebi dürr-i şadef-i baḥr-ı şıdk u irādet ve gevher-kān-ı şafā ve şufüt ü cevher-sütüde şāḥib-dilān ve zübde-i ḥalef-i mīr-i suḥenverān ve kuyūd-ı ‘ālemden āzād olmağla mevşūf Ḥayālī-zāde dimekle ma‘rūf elveledü sırrı ebihî kavliyle eş‘ār-ı güher-bārı herkese kesb ü kār ise anlara mir‘āt-ı cibil ve ebyāt-ı maḥabbet-engīzi ḥaylīdür (Solmaz, 2005: 176).

Hālî Beg: Türkî ve Fārisî Ġazel-i ābdārları ve sāir güher-bārı çoğdur ve her birisinüñ eyüliginde kimsenüñ sözi yoğdur (Solmaz, 2005: 266).

Zuhûrî: Ümmîddür ki tab‘-ı dürer-bârından nazm-ı güher-bâr zühûr bulup şu‘arâ-yı nâmdâr gibi meşhûr-ı rûzgâr ola (Solmaz, 2005: 411).

Fedâyî: Yârân-ı suhen-senc içre güftâr-ı güher-bârı mânend-i genc vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 481).

GÜL-BÎZ: Gül serpen mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Celâl Efendi ve Seyfi’nin şiirleri için kullanılmış bir vasıftır. Ma’nâ ve ma’rifet gülistanının bülbülü olan hoş edalı şairin şiirleri Ahdî tarafından “gül-bîz” olarak nitelendirilmiştir.

Celâl Efendi: Ol bülbül-i gülistân-ı ma‘ânînüñ ve ol tûṭî-i şekeristân-ı hōş-edânuñ güftâr-ı şeker-rîzi ve eş‘âr-ı gülbîzi bî-nazîr (Solmaz, 2005: 121).

Seyfi: Ṭabî‘at-ı şî‘riyyesi gülistân-ı ma‘rifetde gül-bîz ve meydân-ı şecâ‘atde seyfi-kâṭı‘ gibi tîz (Solmaz, 2005: 359).

GÜZÎDE: Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tûrâbî ve Yetim ‘Alî Çelebi’nin şiirleri için kullanılan niteleme beğeni ve takdir belirtmektedir.

Tûrâbî: Eş‘âr-ı güzîdesinden ve güftâr-ı pesendîdesinden bir nîce beyt-i dil-âvîz kîlk-i ‘anberîner ile şebt olundı. *Ġazel*:

Biz fenn-i maḥabbetde Ferhâd’ı unutdurduḡ
Gerçi daḡı şâgirdüz üstâdı unutdurduḡ

Bir ḡonce firâkıyla kılduḡ çü hezâr efgân
Bülbüllere gülşende feryâdı unutdurduḡ

Rindân-ı ḡarâbâtuz bir ḡâle yetişdük kim
Her şeyḡ-i kerâmâta irşâdı unutdurduḡ

Dil ḡânesine yârüñ taşvîrini naḡş itdük
Mânî ile ‘âlemde Bihzâd’ı unutdurduḡ

Bağdād temāşāsın isterdi Tūrābī dil

Kūyine varup yārūñ Bağdād'ı unutturduğ (Solmaz, 2005: 244)

Yetim ' Alî Çelebi: Zıkr-i hayrın ve eş'ār-ı güzīdesin görüp işitdigümüz şu'arādandır (Solmaz, 2005: 597).

HAKİKÂT-NŪMÂ: Hakikati, gerçeği gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Niteleme Nâţıkî'nin şiiri için kullanılmış olup onun şiirinin tasavvuf ehli yanında değerli olduğunu belirtir. Ahdî Nâţıkî'nin tasavvuf yoluna girmiş olduğunu söylemiştir.

Nâţıkî: Ebyât-ı haķıķat-nŭmâsı yārān-ı mutaşavvıf yanında mevşŭfdur ve kelimât-ı şadakât-fezâsı muşaddıķān-ı devrān önünde ma' rŭfdur (Solmaz, 2005: 558).

HÂLET-BAHŞ: Nitelik ihsan eden, veren anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Hâlî'nin ve Ahmed Efendi'nin şiirleri için kullanılmış bir nitelemedir.

Ahmed Efendi: Müşārŭnileyhŭñ ebyât-ı hâlet-bahşları hâlden hâlî olmamağın e'âlim-i 'ulemâ-yı müteccerrin ve efđal-i fużalâ-yı rŭy-i zemīn olan Muşliħiddin Lārī ĥıdmetlerinŭn gŭş-ı hŭşına irdŭkde Hâlî maħlaşın erzāni buyurmuşlar (Solmaz, 2005: 129).

Hâlî: Hâlā dānişmend ŧāifesin den olup ekşer-i 'ulŭmı müţāla'a kı lup ve zebān-ı Fārīsî'yi gereği gibi bilŭp ŭç zebānla nazma ķādir ve her birinde mānend-i aķrān-ı şā'ir-i sâħir ser-ā-ser şi'ri hâlet-bahş-ı ehl-i hâl ve ĥasb-i hâl-i 'uşşāķ-ı şikeste-bāl vāķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 273).

HALÂVET-BAHŞ: Tatlılık veren, zevk veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Fânî ve Ķandî'nin şiirleri için kullanılmıştır. Ķandî'nin şiirlerinin nitelemesi yapılırken kullanılan tutî, şeker, halâvet-bahş mazmunları dikkat çekicidir.

Fânî: Ķuvvet-i şi'riyyesi pŭr-ħalâvet ve hiddet-i zihn-i müdrîki neşâ' -ı 'ışķ ile pŭr-keyfiyyet vāķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 479).

Ḳandî: Lâkin bu maṭla‘ u beytten ğayrı ol tûṭî-i ŧekeristân-ı ma‘ânîniñ eŧ‘âr-ı ḥalâvet-baḥŧı ve nazm-ı dil-keŧin ğörmedüm budur. *Beyt* :

Çün dolaŧduñ zülfüne ey dil perîŧân ol yüri
Ḳara baḥtuñ var imiŧ ney gibi nâlân ol yüri

Pâdiŧâh-ı ‘âlem olursañ raḳîbâ ğam degül
Dâmen-i dildârı ḳo var Mıŧr’a sultân ol yüri (Solmaz, 2005: 484)

HASB-İ HÂL: Hasb-i hâl, karŧılıklı konuŧma, sohbet, konuŧup dertleŧme, hâlini bildirme vb. anlamlara gelmektedir. Divan edebiyatında, ŧairlerin genellikle kendi durumunu anlattığı, içinde bulunduĝu koŧullarla ilgili ŧikâyetlerini, sıkıntılarını dile getirdiĝi ŧiirlerin adı hasb-i hâldir (Batislam, 2007: 31). Duygu, Düşünce veya Tem başlığı altında detaylı bir ŧekilde ele alınıp incelenmiŧtir (bkz. 1.6.1. Hasb-i Hâl).

HAYÂL: Hayâl, insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı ŧey mânâsına gelir. (Devellioĝlu, 2007).

Klasik Türk ŧiiri, geleneĝin belirlediĝi ortak ve deĝiŧmez unsurlar üzerine kuruludur. Usta ŧairlerin ŧiirlerini ezberleyerek klasik ŧiir geleneĝinin lügatini öğrenen ŧair, kendisi dışında var olan bir sistemi, geleneĝin belirlediĝi çizgide devam ettirmek zorundadır. Bu anlamda kendisinden önceki ŧairler tarafından da kullanılmıŧ belli benzetme mecaz ve edebi sanatları özgün ve yeni bir ŧekilde ele almak için uğraŧır. Amacı geleneĝin izinde, geleneĝe yeni bir soluk, taze bir zevk katacak sesi yakalamak, bu ŧekilde geleneĝi devam ettirmektir. Söylenmemiŧ söz, eskitilmemiŧ benzetme, yeni bir hayâl bulmak için var gücüyle çalıŧır. Aŧk, ölüm gibi çoĝu evrensel olan tema ve konuları, bilinen bir ŧekil ve tarzda iŧlemesi gereken ŧairin benzerleri arasında fark yaratabilmesi onun hayâl gücü ve yaratıcılığı ile yakından ilgilidir. Bu noktada ŧairlik yeteneĝi ile birlikte anılan hayâl gücü, sanatçı kiŧiliĝin ayrılmaz parçasıdır (Karaman, 2016).

Tezkirede hayâl kavramı ŧiirleri nitelerken kullanılmıŧtır. Hayâl ile terkipli olarak kullanılan kelimeler ŧunlardır: hayâl-âmiz, hayâl-engîz.

HAYÂL-ÂMİZ: Hayâl ile karıŧık, hayâl taşıyan mânâsına gelir (Devellioĝlu, 2007). Tezkirede Firdevsî ve Maḳâlî’nin ŧiirleri için kullanılmıŧtır.

Feyzî Çelebi: Gülşen-i ma‘ânide hâtır-ı ‘âtır-ı feyz-güster ve gülistân-ı nazmda tab‘-ı gülbîzi rûh-perver ve eş‘âr-ı hayâl-âmîzi pür-ziver ve Nevâyî ve Fürs taklîdinde maqbûl-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 472).

Maqâlî: Eş‘âr-ı hayâl-âmîz ve güftâr-ı emşâl-engîz ve tarz-ı kaşâyidle maqbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuş (Solmaz, 2005: 534)

HAYÂL-ENGÎZ: Hayal veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede ebyat sözcüğüyle birlikte Hâtemî Beg ve Firdevsî için kullanılmıştır.

Hâtemî Beg: Mezkrûn ebyât-ı hayâl-engîzi ve kelimât-ı mişâl-âmîzi hûb ü mergûbdür. Cümlesinden bir kaç süz-nâk ve gamzedâ-yı dil-i gam-nâk maqla‘-ı pâk gül gibi neşv ü nemâ bulup gülbîn-i kaleminden mânend-i dürr-i nâ-süfte kilik-i müşgîn-raqamla rişte-i nazma geçdi ma‘lûm-ı erbâb-ı ‘ulûm ola diyü merķûm olundu. *Ebyât* :

Şîvesinden tıramaz bir dem ayağ üstine yâr
Tâze şâhuñ yine kendüye olur mîvesi bâr

Cemâlûñ göster erbâb-ı şafâ ‘âlem yüzûñ görsün

Bu gün bu hüsn ile âyîne-i ‘âlem-nümâsın sen (Solmaz, 2005: 284)

Firdevsî: Hadd-ı zâtında emîrû’l-keâm ve tevârih-i bî-naẓîr ile meşhûr-ı hâş u ‘am ve ser-â-ser ebyât-ı hayâl-engîzi muşanna‘ ve kelimât-ı mişâl-âmîzi müsecca’dur (Solmaz, 2005: 470).

HAYAT-BAHŞ: Hayat-bahş hayat bağıslayan, hayat veren, yeni baştan zindelik kazandıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Mollâ ‘Îmâd’ın şiirleri için kullanılmış olup, bu şiirlerin beğenilmiş olduğu ifade edilmiştir.

Mollâ ‘Îmâd: ...ve Fârisî şi‘r dimede edâ-yı pâk ile ebyât-ı hayât-bahş-ı dilkeş ü bâde-i nâb gibi bî-ğışş ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 440).

HAYAT-EFZÂ: Hayat-efzâ hayat artıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Minnetî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Minnetî: ...emsâl ü akrâna ğâlib olmağ arzûsıyla kemâlât-ı ehl-i dile t̄alib ve c̄ân u dilden nazm-ı Fârisî c̄anibine mâyil ü r̄âġib düşüp ebyât-ı hayât-efzâsı şu ‘arâ-yı rûzgârı vird-i zebân ve münşe‘ât-ı münşiyân-ı belâġat-dişârı ġırz-ı c̄ân kılp tab‘-ı ġudâdâdına ma‘ânî-i ġaşş-ı dil-küşâ ile isti‘dâd irişüp meġâbib-i eş‘âr-ı ‘âlem-ârâdan ber-murâd olduġına sene toġuz yüz toġsan beşde iltifât-ı pâdişâh-ı âsmân-serîr ve ‘inâyât-ı sulţân-ı cihân-küşâ-yı lâ-nazîrûñ yümn-i sa‘âdetinde aşl u neseble şâyeste-i imâret ve sezâ-vâr-ı eyâlet olan Ĥüseyn Paşa-yı ‘âlî tebâr Laġsâ’ya beglerbegi kâ-m-kâr olduġda Sâbıkü’z-zıkr efkâr-ı bıkr ile bir târîġ-i âbdâr-ı dürr-i şehvâr ġâk-i pâ-y-i kimyâ-âşârlarına duyurmuş der-ġuş-ı suġen-ġüzâr ve pesend-i tab‘-ı merdüm-i ebrâr olmuş (Solmaz, 2005: 546).

HAZİN: Hüzünlü, mahzun olarak, kederli, gamlı mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Ahdî tezkirede Kanuni Sultan Süleyman’ın oġlu olan Sultan Mehmed’in erken ölümünden duyduġu üzüntüyü dile getirmiş ve onun şiiri için “hazîn” sıfatını kullanmıştır. Şiirin konusu aşk üzerinedir.

Sulţân Mehmed: Bu eş‘âr-ı ġazîn anlarındur. Ĥaylice ‘aşıkâne ve ġasb-i ġâl-i dil-i dîvâne olmaġın bî-bahâne şebt olundu. *Beyt:*

Ol şaçı leyli umardum baña mecnûnum diye
Gezmesün gelsün belâ taġında maġzûnum diye

Yoluña c̄ân virmege anuñçün ikrâr eyledüm
Ĥabs idüp çâh-ı zeneġdânuñda medyûnum diye (Solmaz, 2005: 102)

HEZL-ÂMİZ / HİCV-ÂMİZ: Hezl-âmiz, şaka ile karışık söz anlamına gelirken hicv-âmiz, yerme alay ile karışık anlamına gelir (Devellioġlu, 2007). Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye “Bazı Şekiller ve Türler” başlığı altında yer verilmiştir (bkz. Bazı Şekiller ve Türler- c) Hezl-Hicv).

HOŞ-ÂYENDE: Hoşa giden, beġenilen mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Beġenme ifadesi olup tezkirede Helâkî Çelebi ve Vâlihî-i Üskübî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Vâlihî-i Üskübî: ...ve ser-â-ser gâzeliyyâtı pür-meşel ü hõş -âyende ve hûb ü rengîn ve manzûmâtı muhayyel ü muşanna´ (Solmaz, 2005: 567).

Helâkî Çelebi: Niḥâl-i ṭab´ -ı ser-bülendi şî´ re mâyil ve zebân-ı Fârisî bilmede üstâdân gibi kâbil eş´âr-ı hõş-âyendesı efvâhda bî-kıyâs ve mezkûruñ ebyât-ı bî-mişâli beyne´n-nâs meşhûr (Solmaz, 2005: 588).

HÛB: Güzel, hoş, iyi mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Niteleme gazel, kaside, matla ve tarih beyti ve genel olarak şiir için kullanılmıştır. Emîr Çelebi, Şefî´î, Figânî, Nigârî ve Nazmî Beg´in hûb olarak vasıflandırılan şiirlerinden örnekler de verilmiştir.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Türkî dilinde eş´âr-ı bî-nihâyesi hûbve zebân-ı Fârisî´de güftâr-ı bî-gâyesi mergûbdur (Solmaz, 2005: 93).

Pervîz Efendi: El-ḥaḳ zebân-ı Türkî ve Fârisî´de eş´âr-ı ´âşîkânesi hûb ü mergûbdür (Solmaz, 2005: 135).

Meḥemmed Efendi: Ṭabî´at-ı şî´riyyesi gâyetde hûb ve ekşer sözleri ehl-i dil içre mergûbdür (Solmaz, 2005: 137).

Bâkî Efendi: Mezkûruñ eş´ârı gâyetde hûb ü mergûb olduğıçün ser-â-pa meşhûr ve efvâhda mezkûrdür (Solmaz, 2005: 161).

Emîr Çelebi: Eş´âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve ´âşîkâne gâzelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla´-ı hûbundan ğayrı efvâh-ı ´âlemde güyâ sözi yokdur. *Ebyât:*

Ter düşdi meclis içre gice bâdeden ´araḳ

Ḥayli dem oldı bezmimüze başmadı ayaḳ (Solmaz, 2005: 209)

Âgehî: Eş´âr-ı ´âşîkânesi hûb ü bî-ḥadd ve güftâr-ı rindânesi mergûb ü lâ-yu´ addur (Solmaz, 2005: 211).

Penâhî: Ammâ tabî' at-ı şî' riyyesi hûb ve ma' ânî-i rengîn ile sözleri mergûbdür (Solmaz, 2005: 235).

Cüdâyî-i Acem: Egerçi ol merhûmuñ tabî' at-ı şî' riyyesi hûb ü pür-zîver ve pesend-i cumhûr ve mergûb vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 259).

Hayderî: Selîka-i şî' ri hûb bir haddedür ki rişte-i nazm-ı bārîki ' uyûbdan nühüftedür ve ma' nâ-yı daķıķı igne yürüdisi gibi süftedür (Solmaz, 2005: 274).

Hüdâyî Beg: Eş'âr-ı dil-keşi hûb ve güftâr-ı bî-ğışşı mergûb (Solmaz, 2005: 289).

Dânişî Efendi: Eş'âr-ı süznâki hûb ve güftâr-ı âbdâr-ı pâki mergûb ve pesendide-i zurafâ-yı ' âlem ve gamzedâ-yı dil-i pür-gam idi (Solmaz, 2005: 299).

Dervîş Çelebi: Tabî' at-ı şî' riyyesi hûb ve tarz-ı inşâsı mergûb idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 300).

Rûhî: ...ve tabî' at-ı şî' riyyesi hûb ve ebyât-ı nâzügi mergûbdur (Solmaz, 2005: 318).

Rûhî: ...ve tabî' at-ı şî' riyyesi hûb ü mergûb idi (Solmaz, 2005: 330).

Rindî: Tabî' at-ı şî' riyyesi gâyetde hûb ve tarz-ı nazm-ı belâgat-nümâsı mergûbdur (Solmaz, 2005: 332).

Şevķî: Tabî' at-ı şî' riyyesi hûb u mergûbdur (Solmaz, 2005: 371).

Şefî' î: Bu bir iki maţla' -ı hûb anuñdur şebt olundı. *Nazm*

Ni' met-i vaşla el irmezse yiter hûn-ı ciger
Ey gönül ma' zûr tut *hayru't-ta'âmı mâ hağar*¹⁵⁶

¹⁵⁶-En iyi yemek hazır olandır.

[*Diger*] : Göz açdırmaz atar tîrin müjeñ bu haste-ğâl üzre
Bizümle muttaşıl ol ğamzeler ceng ü cidāl üzre (Solmaz, 2005: 373)

Ža' fi: Zîkr-i ħayrın istima' itdigümüz fuğarā ve eş'ār-ı ħüb-şi'ārın tetebbu' itdigümüz
şu'arā zümresindendir (Solmaz, 2005: 399).

'İlmî-i Bağdâdî: Ol şüh-ğab' u şîrîn-ğüftâruñ bu ğazel-i bî-bedel-i ħüb-eş'ār netice-i
fehm-i sâz-kârıdır taħrîr olundu (Solmaz, 2005: 425).

Figânî: Bu ğazel-i ħüb-ı dil-fîrîb ol şâ'ir-i nîk-üslûbuñdur. *Ğazel* :

Gözümüñ kaşrını idinse ħayālün n'ola cāy
Şeh-i 'ādıldür idinse yiridür şırça sarāy

Şeb-i firğatde gözüm ħ'āb ile ceng eylemege
Müjeden bağladı ey meh yine bir ħara alay

Bām-ı çarğ üstine nālem çığuben tıfl gibi
Aşağa inmege ħorğar çığurup dir ey vay

Bir nefes nāleme rām olmağa ħomaz diyü ben
Gösterür illere barmağla beni bezmde nāy

Ayağı ellere tağsîm idesin bezmünde
Niçün ey sākî Figānî ħuluña degmeye pāy (Solmaz, 2005: 467)

Ğandî: ...ve ħarz-ı ğazel ü ħaşidesi ħüb u merğübdür diyü meşhür u mezkürdür (Solmaz,
2005: 484).

Mağâlî: ...ve tağbî'at-ı şî'riyyesi ħüb u merğübdür (Solmaz, 2005: 534).

Meşrebî: Tağbî'at-ı şî'riyyesi ħüb u merğüb vāğı' olmışdur (Solmaz, 2005: 538).

Nigârî: Pâdişâhımızuñ ‘Alî Paşa vezir-i a‘zâmı olduĝda bu târîh beyti hûb vâkı‘ olmuşdur budur. *Târîh* :

Ol ‘Alî’nüñ Ğanberi Ğaydar didi târîh aña
 Ğşaf-ı Sultân Süleymân geĝdi şadr-ı ‘âlîye (Solmaz, 2005: 536)

Nazmî Beg: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt anuñ eş‘ârınuñ hûb u mergûbıdur. Ebyât bu evrâĝda şebt olundu.

Ṭotalum cām-ı dil añlar leb-i dil-ber yirine
 Cānı kim añlaya ol rûh-ı muşavver yirine

Dilde seyr eyleyeyin diler iseñ Ğançerüñe
 Dilemezseñ şanemâ tîrûñi gönder yirine (Solmaz, 2005: 562)

Hemdemî-i ‘Acem: ...ve kendüñüñ daĝı ṭabî‘at-ı şî‘riyyesi hûb u mergûbdur (Solmaz, 2005: 592).

HUCESTE: Uĝurlu, hayırlı, kutlumânâsına gelir (Devellioĝlu, 2007). Tezkirede “âsâr, âyât, berekât, etvâr, nizâm, şî‘âr” sözcükleriyle terkipli olarak kullanılmıştır. ‘Âlî Efendi, Şevĝî Çelebi, ‘Izârî, Ğudsî, Kevşerî ve La‘lî bu başlık altında yer alan şairlerimizdir.

‘Âlî Efendi: ...ve dürer-i nazmda cevâhir-i eş‘âr ve fevâyyid-i Ğaşâyid-i celîlü’l-âşârla behredâr olup Münâzara-i Mihr ü Mâh nâm manzûm-ı Ğuceste-nizâm ve noĝta-i pürnikât ile nücûm-ı tâbende gibi rûĝm idüp aĝlâm-ı Ğoş -ĝırâm ile kitâb-ı faşâĝat-rüsûm te’lifine dest-i ihtimâm vâkı‘ olmuş (Solmaz, 2005: 184).

Şevĝî Çelebi: ...ve eşnâf-ı eş‘âr-ı Ğuceste berekât ve envâ‘-ı ma‘ârif-i zibende-nikâtu taḥşîl ü tekmîl itmişdür (Solmaz, 2005: 366).

‘Izârî: Eş‘âr-ı dürer-bâr ve ebyât-ı Ğuceste-şî‘ârları vaşf-ı lâle-‘izârân-ı devrân ve Ğasb-i ĝâl-i ‘uşşâĝ-ı nâtüvândur (Solmaz, 2005: 441).

Ḳudsî: Ol pîr-i nükte-şinâsuñ ebyât-ı hüceste âyâtı bî-ķıyâsdur (Solmaz, 2005: 490).

Keşerî: El-ħaķ ol gülbîn-i gülistân-ı cevâni ve ol bülbül-i bostân-ı ma‘ânîñ eş‘âr-ı âbdârı mânend-i âb-ı zülâl reşk-i âb-ı keşer ve güftâr-ı hüceste-eṭvârı pesendide-i şu‘arâ-yı şîrîn-kâr olmışdur (Solmaz, 2005: 499).

La‘î: Dâ‘imâ suhen-i erbâb-ı kemâle tettebbu‘ idüp eş‘âr-ı hücesteye mâyl olmağın Nişânî’nüñ bu nazm-ı pür-ħayâline nazîreye ķâbil olmış ki Hüseyn adına taħrîr ķılmışdur (Solmaz, 2005: 508).

KİRÂM: Ulu, yüce anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Beşiktaşlı Yahya Efendi ve Mevlana Abdurrahman Cami mutasavvıftır. Mevlana Abdurrahman Cami’nin rubaisi Beşiktaşlı Yahya Efendi’ye tasavvufa yönelmeyle ilgili bir uyarı olduğu ve manâlar barındırdığı için bu sıfat kullanılmıştır.

Beşiktaşlı Yahyâ Efendi: ...ve zümre-i müfessirîn ü muħaddisîn içre bî-mişl ü ser-âmed-i efâzıl ve ma‘lümât-ı mu‘ciz-beyân ile kâmil olmuş âħîr Mevlânâ ‘Abdurrahmân-ı Câmî’nüñ bu rûba‘î-i kirâmı fehvası ile ‘âmil olmuşlardır. *Ruba‘î*

Ey dil taleb-i kemâl der medrese çend
Tekmîl-i uşul ü ħikmet ü hendese çend
Her fikr ki cuz zıkr-i Hudâ vesvese est
Şermî zi Hudâ be-dâr in vesvese çend¹⁵⁷(Solmaz, 2005: 144)

LATİF: Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sahip olan, hoş, nazik, yumuşak mânâsına gelir (Kubbealtı Lugati). Beğenilen, güzel şiirler için kullanılmıştır. Pervîz Efendi, ‘Âlî Efendi ve İlhâmî Efendi’nin şiirleri Ahdî tarafından latîf olarak nitelenmiştir. Latîf şiir aynı zamanda zerafetli ve hub olarak da nitelendirilmiştir.

¹⁵⁷ - Ey gönül, medresede daha ne zamana kadar kemal talep edeceksin? Usul, hikmet ve hendeseyi tamamlamaya daha ne kadar gayret edeceksin? Allah’ın zikri dışındaki her fikir vesvesedir. Allah’tan utan bu vesvese daha ne kadar sürecek?

Pervîz Efendi: ...ve müşârünileyh için akrânından birisi ba'z-ı kelime-i nâ-sezâ ey-
ledügi mesmu' -ı şerîfleri olduĝda bu kıt'a-i laîfi hûb buyurmuşlardır zerâfetden hâlî
degüldür. *Kıt'a:*

Bize kâfir dimiş bir 'âlim-i dehr
Yalanuñ yok durur hergiz fûrûĝı

Müselmân diyelüm biz daĝı aña
*Dürûĝî rā ne-şāyed cuz dūrûĝî*¹⁵⁸ (Solmaz, 2005: 136)

'Âlî Efendi: ...ve yine şî'r-i laîfden ve nazm-ı münîfden süreyyâ gibi rûsüm ve
benâtü'n-nâş naşşıyla merķüm Nâdirü'l-Muhârib nâm kitâb-ı belâĝat-encâmuñ it-
mâmina ihtimâm olup te'lif-i şeh-zâdeler cengini câmi' mebnî-i binâsı e'âzîm-i ve-
ķāyi'dür (Solmaz, 2005: 185).

İlhâmî Efendi: Ebyât-ı laîfi vahdet-engîz ve kelimât-ı şerîfi haķîķat-âmîzdür (Solmaz,
2005: 212).

LETÂFET-GÜFTÂR: Güzel, ince, hoş söz manâsındadır. Meĝemmed Paşa'nın şiiri için
kullanılmıştır. Şairin letafet-güftârı selis ve revandır.

Meĝemmed Paşa: El-ĝaķ selâset-i eş'âr ve leţâfet-i güftârları mâ-i câri-vâr bir mertebe
selîs ü revân ve maĝsûd-ı çeşme-i ĝayvândur (Solmaz, 2005: 112).

MA'KUL: Akıllıca, akla uygun, mantıklı mânâsına gelir (Devellioĝlu, 2007). Luţfi-i
'Acem'in beyti Ahdî tarafından ma'kul olarak nitelendirilmiştir.

Luţfi-i 'Acem: ...ve ol yâr-ı sebük-bâr bu bir nice beyt-i ma'ķûl naşş u nigâr itirdi
benümdür diyü güftâr kıılır. *Şî'r:*

Görinür 'âlem-i bālâdan ancaķ âsman ķalmış
Saña 'anķā-yı ķudretten nişân bir âşîyan ķalmış

¹⁵⁸ -Yalana yalandan başkası yaraşmaz.

[*Diger*] : Kākülünle gerdenün vaşını nazm itmişdi dil
Büselikte hayli nāzük hāl imiş üstādānı

[*Diger*] : Bezmimizde nālemiz beñzer rebāb u nāye hem
Ehl-i meclis māline sāgar hilāle aya hem (Solmaz, 2005: 507)

MESEL: Dokunaklı, mânâlı söz, atasözü demektir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede –endüz ve –engîz kelimeleri le terkipli kullanılmıştır. Dâ’î Efendi, ‘Ubeydî Çelebi ve Günâhî’de görülen bu niteleme ince manâlar içeren, dolaylı bir şekilde bir düşüncüyü anlatan, dokunaklı sözü temsil eder.

Dâ’î Efendi: Sābıkan Laḥsa beglerbegiliginden münfaşıl olan Şālih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa bu maṭla’ları mütāla’a kılduḡda nazīre tarīkıyla bu maṭla’-ı meşel-endüz-ı pür-süzü zuhūra getirüp meşūr kılmışlardır.

Alıcaḡ cevır ile cānum o dehānı yaḡūt
Büse-i la’l-i lebin virdi dile ḡaḡḡ-ı sūkūt (Solmaz, 2005: 169)

‘Ubeydî Çelebi: Eş’arı taḡayyül-āmiz ve ḡüftārı meşel-engîz ve maḡbül-i ṭabāyi’-i şu’arā ve pesendide-i zırafādur (Solmaz, 2005: 417).

Günâhî: Ekşer-i eş’arı taşavvuf-āmiz ü meşel-engîzdür (Solmaz, 2005: 494).

MESTÂNE: Sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça, sarhoşçasına anlamlarına gelen kelime şarabı, meyhaneyi, eğlenceyi konu alan şiirlerdir. Konuyla ilgili detaylı bilgiye “Duygu, Düşünce veya Tem” başlığı altında yer verilmiştir (bkz. 1.6.6. ‘Aşıkâne, Rindâne, Mestâne)

MEŞHÜR: Şöhretli, şöhret kazanmış, ün almış, ün salmış anlamlarına gelir. (Devellioğlu, 2007). Hazret-i Sultân Selîm Hân, Seyyid Şemsî Ahmed Paşa, Nevâlî Çelebi, Keşfi Beg, Emîr Çelebi, Hâverî Efendî, Sıḡrî, Sebzî, Seyfî, Ğubârî Çelebi, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Maḡâlî, Helâkî Çelebi ve Yaḡyâ’nın şiirleri için bu niteleme kullanılmıştır. Meşhur şiir için “gün gibi” benzetmesi yapılmıştır. Yani meşhūr şiir

herkes tarafından bilinen, devrinde daha fazla ünlenmiş, aydınlık, parlak, dillerde dolaşan ve sevilen şiidir.

Hazret-i Sultân Selîm Hân: ...ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u 'ıyân ve efvâhda mezkûrdur (Solmaz, 2005: 97).

Seyyid Şemsî Ahmed Paşa: Ebyât-ı 'âşıkânesi gün gibi meşhûr-ı 'âlem (Solmaz, 2005: 105).

Nevâlî Çelebi: Maḥfî olmaya ki erbâb-ı ḥased dîrler ol şâ'ir-i pür-ma'ânînüñ sâbıķan diyâr-ı 'Acem'de meşhûr olan Mevlânâ Lisânî-i Şirâzî-i siḥr-sâzuñ beş beyit bir ğazelin bir iki beytin az çok taşarrufla tevârüd itmişler ve zıkr olan ğazel-i meşhûruñ ebyâtı budur ki meşhûr olundu. *Ġazel:*

Ne bā-tu dest-i heves der-kenār tevān-kerden
Ne ārzū-yı tu ez-dil beder tuvān-kerden¹⁵⁹

Ne ez-pey-i tu tevān-ı āmeden zi bīm-i raķıḫ
Ne bī tu rû bediyār-ı diĝer tevān-kerden¹⁶⁰

Beyā ki ĝirye-i men an ķadr zemīn ne guzāşt
Ki der firāķ-ı tu ḥākī be ser tevān-kerden¹⁶¹

Çünān ki 'âşık-ı rûy-i tu em zi bīm-i ḥasūd
Key ez-cemāl-i tu ķaḫ'-ı tevān-kerden¹⁶²

Lisânî ez-pey-i vaşl-ı tu ger ziyāde reved
Metā'-ı zindeĝi eş muḫtaşar tevān-kerden¹⁶³ (Solmaz, 2005: 164)

¹⁵⁹- Ne sana kavuşmak mümkün ne de senin arzunu gönülden çıkarmak mümkün.

¹⁶⁰- Rakip korkusundan ne senin peşin sıra gelebiliyorum ne de sensiz başka bir diyara yönelebiliyorum.

¹⁶¹- Gel artık, benim gözyaşım ıslanmadık toprak parçası bırakmadı ki senin ayrılığın başa toprak saçabileyim.

¹⁶²- Senin yüzüne öyle aşığım ki hasetçi korkusuyla senin yüzünden bakışlarımı nasıl alabilirim?

¹⁶³-Lisanî sana kavuşmak için eğer aşırı giderse onun rızkını azaltmak lazım.

Keşfi Beg: Bu maṭla‘-ı meşhūr daḡi müşārünileyhūñ zāde-i ṭab‘ıdur ki ‘ālem-gīr olmuşdur.

Ḥayāt-efzā-yı ‘ālem rūḡ-baḡş-ı mürde-i ḡamsın

Hemān ben ḡastenūñ cānı degülsin cān-ı ‘ālemsin (Solmaz, 2005: 193)

Emîr Çelebi: Eş‘ār-ı taḡayyül-engīzi dil-efrüz ve ḡüftār-ı tefekkür-āmīzi pür-süz ve ‘āşıkāne ḡazelleri çok lākin bu bir kaç meşhūr maṭla‘-ı ḡübundan ḡayrı efvāh-ı ‘ālemde ḡüyā sözi yoḡdur. *Ebyāt:*

Ter düşdi meclis içre gice bādeden ‘araḡ

Ḥayli dem oldı bezmimize başmadı ayak

[*Diger*]: Bī-sütün-ı ḡamda nāḡeh ḡuş idüp feryādımız
Ol lebi şīrīn dimiş kim saḡ imiş Ferhād’umuz

[*Diger*]: Dendānına taḡılaydı görüp eşk-i terümden
Dürdāne iken her biri düşdi nazārumdan (Solmaz, 2005: 209)

Ḥāverî Efendî: Bu ḡazel-i meşhūr anlaruñ ḡazeliyyāt-ı bī-bedelinden meşhūr olundu.
Ġazel:

Seni gözler dü çeşm-i ḡün-feşānum nīce demlerle
Gel ey nūr-ı başar merdümlük it demler ḡademlerle

‘Aceb nīce yazıldı başuma bu ḡara yazular
Benüm ḡod miḡnet ü derdüm yazılmaya ḡalemlerle

Hevā-yı ḡadd ü zülfüñle ölürsem ah idüp cānā
Mezārumdan ṭuram maḡşerde ‘abbāsī ‘alemlerle

Ḥad ü zülf ü dehānuñ ḡasreti lām eyledi ḡaddüm
Ḥudā bilür benüm saḡ olacaḡum bu elemlemlerle

Nice zünnâr-ı 'ışka Hâverî bel bağlamayam kim
Der ü dîvâr-ı deyr-i dil pür olmışdur şanemlerle (Solmaz, 2005: 280)

Sıhrî: Eş'âr-ı 'âşıkânesi meşhûr-ı cihân ve pesend-i zûrafâ-yı zamân vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 355).

Sebzî: Cümlesinden bu ma'tla'-ı meşhûr ve bu beyitler anlarındur şebt olundu. *Nazm* :

Âteş-i 'ışkı beyân itmege açsam dehenüm
Yanar odlara o dem her kim işitse suhenüm (Solmaz, 2005: 359)

Seyfî: Bu bir kaç ma'tla' gün gibi meşhûr ve ma'kbûl-i merdüm-i nezdik ü dūr olmağın meştûr olundu *Şî'r* :

Anlar ki cennet istedi 'uqbâya şaldılar
Eblehleri bugün yine ferdâya şaldılar
Var bir haber getir diyü ahvâl-i dehrden
Kavm-i elest Seyfî'yi dünyâya şaldılar (Solmaz, 2005: 360)

Ġubârî Çelebi: Bu ġazel ve bir kaç beyt-i meşhûr anındur meştûr oldı. *Ġazel* :

Dest-i kudret yazdı ha'ttuñ muşhafın bāb üstine
Kıl kalemle geldi zülfüñ kodı i' rāb üstine
Çeşm-i hūn-bārum ham olmuş kāmētüm üzre benüm
Gözelerdür gūyiyā bağlandı tolāb üstine
Cāmi'-i hūsnūñde kaşuñ üzre alnuñ pertevin
Nūr inmişdür şanur kim görse mihrāb üstine
Çeşm-i seyl-ābumda cismüm şanasın bir gāhdur
Geldi taħrîk-i hevādan düşdi girdāb üstine

Eyleme düşnâmuñı eksük Ğubârî'den şaķın

Rüy-i şefķatden nazâr şoldukça aħbâb üstine (Solmaz, 2005: 452)

Mevlânâ Fuzûlî ('*aleyhir rahme*)-i **Baĝdâdî**: Cümlesinden bir kaç matla'-ı Fârisî ve bir nice Türkî beyt ve bir ĝazel-i 'âşıkâne ki meşhûr-ı merdüm-i devr-i zamânedür şebt oldu ve sene şelâşe ve sittîn ve tis'â mi'ede maraz-ı tã'ün ile maţ'ün olup dige-gün olmuşdur.

Nazm :

Merâ ey şem' meyl-i girye şod der hicr-i yâr imşeb

Tu be-nişin girye-i can-süz râ bâ men ĝüzâr imşeb¹⁶⁴

'Aks-i ķadd-i u âyîne berübüd zi ĥaţ kerd

Z'in vâsıt ĥod râ hedef-i tîr-i belâ kerd¹⁶⁵

Seng-i bîdâd-ı bütân âyîne-i dilrâ şikest

Her temennâyî ki der dil dâştem şüret best¹⁶⁶ (Solmaz, 2005: 460)

Makâlî: ...ve bu bir ĝazel-i meşhûr kendinüñ icâd-ı ĥâşî olduĝı efvâhda mezķür zîrâ ki açar ķaparı iltizâm-ı mâlâyelzem idüp pesend-i tab'-ı şu'arâ ve maķbûl-i ĥâtîr-ı zuraĝâ olsun diyü ķalem-i müşĝîn ile raķam-ı rengîn ķılmış ve 'âşıkân-ı nazâr-bâzuñ ĥasb-i ĥâli ve kendinüñ şâhid-maķâlîdür şebt olundu. *Ğazel* :

Dil ĥânesin ĝam-ı ruĥ-ı cânân açar ķapar

Ĥalvet-serâ-yı ĥâşını sultân açar ķapar

Seyr itdürür iki dizi lülü-yi şehvâr

La'-ı lebün ki ĥoķķa-i mercân açar ķapar

Şehperlerini nâz ile şâhin-i zülf-i yâr

Can murĝinuñ şikârına her an açar ķapar

¹⁶⁴. Ey mum, bu gece yârin ayrılıĝında ben ağlamaklı oldum. Sen otur, can yakıcı ağlayışı bu gece benimle bırak(bana bırak).

¹⁶⁵. Onun boyunun yansımaları aynayı ortadan kaldırdı ve hata yaptı. Bu yüzden kendi vâsıtını bela okuna hedef yaptı.

¹⁶⁶. Güzellerin acımasız taşı gönül ayinesini kırdı, kalbimdeki her temenni gerķekleşti.

Ben ‘andelibin ol yüzi gül görse nâz ile
Destinde bir kitâb-ı Gülistân açar kıpar

Derbānuñ olmış ey şanem ağıyâr-ı bed-likâ
Hayfâ ki bāb-ı cenneti şeytân açar kıpar

Nazmuñ Maqālî kıomadı rağbet cevâhire
Şarrâf-ı dehr bir kıurı dükkân açar kıpar (Solmaz, 2005: 535)

Helâkî Çelebi: Nihâl-i tab‘ -ı ser-bülendi şi‘ re mâyil ve zebân-ı Fârisî bilmede üstādān gibi kıâbil eş‘âr-ı hüş-âyendesı efvâhda bî-kıyâs ve mezkûruñ ebyât-ı bî-mişâli beyne’n-nâs meşhûr (Solmaz, 2005: 588).

Yahyâ: Hadd-ı zâtında ‘âşık-pîşe ve nîk-endîşe olmağın ğazel-i bî-bedelleri cümleten ‘âşıkâne ve ser-â-pâ edâ-yı nâzûk ile rindâne ve her biri meşhûr-ı zamâne olmışdur (Solmaz, 2005: 594).

MEVZÛN: Vezinle yazılmış, düzgün, ahenkli mânâlarına gelir (Kubbealtı Lugatı). Mevlânâ Ahmed Harîrî’nin şiirleri Ahdî’ye göre mevzûndur. Bu olumlu niteleme tezkirede “nâ-mevzûn” şeklinde olumsuz bir sıfat olarak Şemsî-i Dîvâne’de kullanılmıştır. Ahdî Şemsî-i Dîvâne’nin Farsça şiirlerini beğenmemiş ve bir mevzûn veya mânâlı beyit varsa bu sirkattir demiştir. Bu ithamına uygun “nâ-mevzûn” bir makta’ı da örnek vermiştir.

Mevlânâ Ahmed Harîrî: Güş-ı zihn-i derrâki cevâhir-i kıava‘id-i nazm-ı mevzûn ile ârâste ve hüş u idrâki zevâhir-i gün-â-gün-ı fûnûn ile pirâstedür (Solmaz, 2005: 202).

Şemsî-i Dîvâne: Bu makta‘-ı nâ-mevzûn dağı ğazellerinden nümunedür. Beyt :

Şems degme bir üstād tab‘uña şāğird olmazken
Mürşid-i ‘ışka şāğird oldu üstād gördüğün gönlüm

Fārisī gazelleri bī-ḥadd ü bī-ma'nā edāları lā-yu'addur. Aḥyānen nazmında bir mısrā' veyāḥud bir beyt-i mevzūn u ma'nā bulunursa şüphe vü şāyibe yok ki anı gayrden sirḫat itmiş (Solmaz, 2005: 375).

MİHR: Sevgi, dostluk anlamına gelen kelime –âmîz ve –engîz kelimeleriyle terkipli olarak sevgi saçan, sevgiyle karışık mânâsında kullanılmıştır. Tezkirede Ḥalîfe'nin şehrengizi ve Raḥîmî Beg'in matla'ı için kullanılmıştır.

Ḥalîfe: Mezkūr meḥābîb-i şehri-Āmid için şehrengîz-i mihr-âmîz demiş (Solmaz, 2005: 288).

Raḥîmî Beg: Cümlesinden bir nice matla' -ı mihr-engîz kalem-i müşk-rîzle şebt olundu.

Nazm :

Şāf kıl can gözgüsün şūfî ruḥ-ı zībāya bak

Gör ne şekl izhār ider ol şüret-i ra'nāya bak (Solmaz, 2005: 314)

MİSÂL-ÂMİZ: Misal kelimesi masal, rüya, düş anlamlarına gelir. Hayal-engiz terkipli ile iki farklı yerde kullanılan sözcük hayal saçan, hayal, düş barındıran anlamında kullanılmış olabilir. Niteleme Ḥâtemî Beg ve Firdevsî'de örneği alınmadan kullanılmıştır.

Ḥâtemî Beg: Mezkūruñ ebyāt-ı ḥayāl-engîzi ve kelimāt-ı mişāl-âmîzi ḥüb ü mergübdür (Solmaz, 2005: 283).

Firdevsî: Ḥadd-ı zātında emîrū'l-kelām ve tevāriḥ-i bī-naẓîr ile meşhūr-ı ḥāş u 'am ve ser-ā-ser ebyāt-ı ḥayāl-engîzi muşanna' ve kelimāt-ı mişāl-âmîzi müsecca'dur (Solmaz, 2005: 470).

MAHABBET-EFZÂ: Muhabbeti artıran, çoğaltan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ḥayretî'nin gazeli için kullanılmış bir nitelemedir.

Ḥayretî: Cümlesinden bir gazel-i zībā ki maḥabbet-efzādur şebt olundu. *Gazel :*

‘Āşıkuñ bağrındağağlar deñlü başı var imiş
Kendü bir kem katre deryâlarca yaşı var imiş

Yok şanurdum bâliş-i rāhat bu mihnet-hānede
Şimdi bildüm dilberüñ işügi taşı var imiş

Benlik imiş ayıran ben bendeyi cānāneden
Ey dirġā bilmedüm arada nāşı var imiş

Baş virüp rāh-ı fenāda başa iletdi işin
Āferin Ferhād’a hōş devletlü başı var imiş

Cān ile cānān arasında hicāb olduñ diyü
Ĥayretî’nüñ kendü kendüyle savaşı var imiş (Solmaz, 2005: 265)

MAHABBET-ENCĀM: Muhabbet, dostluk barındıran şiir anlamına gelir. Ṭab’î Efendi’nin mahabbet-encâm şiiriyle yüksek makamlı şairler arasında yer edindiği belirtilmiştir.

Ṭab’î Efendi: Ma’lümât-ı bî-ğāyetle erbāb-ı sa’ādāt içre maqşad-ı bülend ve maṭlab-ı ercmen bilüp reşehāt-ı aqlām ile ol güzīde-i debīrān-ı şīrīn-nizām ve şī’r-i maḥabbet-encām ile şā’irān-ı ‘ālī-maqam mābeyninde maqḥbūl-i enāmdur (Solmaz, 2005: 180).

MAHABBET-ENDŪZ: Muhabbet kazanan, muhabbet biriktiren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede nitelemenin tek örneği ‘Ulûmî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

‘Ulûmî: Eş‘ār-ı dil-pezīri maḥabbet-endūz ve güftār-ı bī-naẓīri pūr-sūz vāḳı’ olmuştur (Solmaz 2005: 437).

MAHABBET-ENGĠZ: Muhabbetli, muhabbet veren anlamına gelir (Kubbealtı Lugatı). Meḥemmed Efendi, Aḥmed Efendi, ‘Ömer Beg, Şūrî, Ġarībî ve Vâlihî-i Edirnevî’nin şiirleri Ahdî tarafından mahabbet-engġz olarak nitelenmiştir.

Meḥammed Efendi: Ber-mukteżā-yı maḥlaş cümle-i eş'arı firkat-āmīz ü maḥabbet-engīzdür (Solmaz, 2005: 137).

Aḥmed Efendi: Bu maḥla'-ı maḥabbet-engīz bir dilber-i ḥün-rīz-i pür-sitīz elinden şikāyet-āmīz vākı' olmışdur el içinde meşhūr ve elsīnede mezkūrdür *Beyt* :

El yüze tūtop geḥen cānān elinden el-ġıyāş

Baḥa gün göstermez ol fettān elinden el-ġıyāş (Solmaz, 2005: 144)

'Ömer Beg (Ḥayālī-zāde): ...eş'ar-ı güher-bārı herkese kesb ü kār ise anlara mir'āt-ı cibil ve ebyāt-ı maḥabbet-engīzi ḥaylīdür (Solmaz, 2005: 176).

Şûrî: Eş'arı taşavvuf-āmīz ve güftarı maḥabbet-engīz ve ma'lümâtı muşāḥabet ile şî'rinden ġarrā diyü meşhūr ve ba'zı nazmı daḥı maḥbūl-i ṭabāyi'-i şu'arā-yı şūrīde-ḥāl ve pesend-i nüdemā-yı perīşān-me'āldür (Solmaz, 2005: 370).

Ġarībî: Ṭab'-ı pāki ma'ānī-i ġarīb bulmada tīz ve eş'ar-ı revānı elfāz-ı dil-firīb ile maḥabbet-engīz ve ṭabī'at-ı şî'riyyesi bir ḥadde dürr-i pür-zīverdür ki ekşer-i ebyātı şu'arā mābeyninde maḥbūl ve eyülükle meşhūr (Solmaz, 2005: 458).

Vālihî-i Edirnevî: Kuvvet-i şî'riyyesi ḥüb ve taşavvuf-ı eş'arı çok ve zebān-ı Fārisî'de ebyāt-ı maḥabbet-engīzine hiç söz yok (Solmaz, 2005: 571).

MAHABBET-İŞ'ÂR: Muhabbet bildiren mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Ġubârî Çelebi'nin şiirleri muhabbet-iş'âr olarak nitelendirilmiştir.

Ġubârî Çelebi: Zebān-ı Fārisî'de ma'lümâtı ḥüb ve eş'ar-ı maḥabbet-iş'arı ser-ā-ser merġüb ve ṭab'-ı şerīfî rüz u şeb semt-i şî're rāġıb ve zırafā-yı cihān içre maḥbūb-ı muşāḥabeti ve ādāb-ı şoḥbeti ve şöhret-i zātı eş'arına ġālib (Solmaz, 2005: 452).

MAHABBET-NİŞÂN: Muhabbet gösteren mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Ḥükmî Beg'in nazmı Ahdî'ye göre mahabbet-nişândır.

Hükûmî Beg: ...ve zihni-pâki bârik-i şî'r ile fehm-i çâlâki mânend-i Hâce-i Cihân u 'aql-ı evvel ve riķ'a-i nazm-ı maḥabbet-nişâni dil-pezîr (Solmaz 2005: 277).

MU'CİZ-NÜMÂ: Mucize gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Süleyman Solmaz doktora tezinde bu terkibe "taklid edilemeyecek şekilde olan, kimsenin yapamayacağı halde olan" anlamını vermiştir. Terkip Cemâlî'nin şiiri için kullanılmıştır. Mu'ciz-nümâ matla yazan şair ise "sahir" olarak nitelendirilmiştir.

Cemâlî: Bu bir nice maḥla'-ı mu'ciz-nümâ ol sâḥir-i nükte-ārānuñdur. Ekşer-i ḍurûb-ı emşâl bilmede bî-mişâldür. *Ebyât* :

Cöngüñe yañlışığ idüp yazdum ise ger du'â
Luḥf idüp ma'zür dut yazmaz yañılmaz bir Hudâ

[*Diger*]: İtme zamâne ḥalkı ile gel mu'âşeret
İşkencedür 'avâm ile 'örfi muşâḥabet

[*Diger*]: Serv dirdüm ḳaddüñe illâ ki istiğnâsı var
Yüzüñi mişbâḥ oḳurdum n'eyleyüm ammâsı var

[*Diger*]: İtdük şu deñlü imtizâc olmaya maḳdûr-ı beşer
Sâķi ile ben bendenüñ [bir] içdüğü ayru gider

[*Diger*]: Ey dirîğâ cihân-ı fânide
Delûlik daḥi oldı maşḥaralık

[*Diger*]: Çeşm-i giryānum görüp biñ yaş ḥaḳuñdur didi yâr
Hâk-i pâyüñ baña topraḳ ḳâḍisi ḥükmeyledi (Solmaz, 2005: 255)

MUHAKKİKÂNE / MUVAHHİDÂNE: Farsça -âne ekiyle türetilen "muhakkikâne" gerçeği, hakikati araştıran bir kimseye yakışır surette, hakikati gerçeği araştıranı yakışacak yolda anlamlarında kullanılır. Yine Arapça kökenli olan "muvaḥḥid" kelimesi, Allah'ın birliğine inanan, Allah'tan başka bir şey görmeyen kendini ve başkalarını unutan kimse için kullanılır. Farsça -âne ekiyle türetilen kelime Müslüman

bir kimseye yakışır tarzda demektir (Devellioğlu, 2007). Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi “Duygu, Düşünce veya Tem” başlığı altında detaylı olarak ele alınmış olduğundan burada değinilmeyecektir (bkz. 1.6.3. Muhakkıkâne, Muvahhidâne).

MUHAYYEL: Hayal edilmiş, hayalde canlandırılmış mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Aşağıda ele aldığımız şairlerin şiirleri tezkire yazarı Ahdî tarafından muhayyel olarak nitelendirilmiş ve uzağı gören, ileriye düşünen bir aklın anlamakta asla zorluk çekmeyeceği beirtilmiştir. Örneği alınarak “muhayyel” olarak nitelendirilen şiirler aşk teması üzerine kuruludur. Nitelendirmeye uygun olarak beyitlerde “hayal” sözcüğü kullanılmıştır. Sevgilinin yok, görünmez olarak nitelendirilen güzellik unsurlarının (ağız gibi) hayali, şairin aşk acısı çekmekten hayale dönen görünmez olan bedeni, sevgiliye kavuşma arzusunun oluşturduğu hayaller nitelemenin bu şekilde yapılmasını destekler niteliktedir.

Ebu'l-Fazl Efendi: ...ve ehliyyetle ahâlinüñ ser-efrâzı olmuş ve mezkûr Sultân Bâyezîd'üñ terğîbi ile âl-i 'Osmân'üñ veqâyî'in ve mu'asırları olan selâtin-i İrân u Turân'üñ ser-güzeştlerin ve tevâb'in şöyle dağık ü muhayyel inşâ ile beyân itmiş ki 'aql-ı pür-hayâl mü'tâla'asında zâr ü hayrân olması muqarrerdür (Solmaz, 2005: 118).

'Abdülganî Efendi: Ol 'ulûm ile aqrân içre bî-bedel olan deryâ-dilüñ zebân-ı Fârisî'de gazelleri muhayyel Türkî dilinde nazm-ı dürer-bârı pür-meşel vâkı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 157).

Nevâlî Çelebi: Kuvvet-i şi'riyyesi pür-zür ve ebyât-ı muhayyeli gayr-i meşhûr lâkin vâsıta-i şi'r-i dil-keş ile pâdişâh-ı sa'âdet-bağşdan iltifât-ı bî-hadd ve ihsân-ı bî-'add bulup otuz akçe medreseyi ahz ü cer itmiş (Solmaz, 2005: 163).

Madde-i nazmı şöyle muşanna' u muhayyel ve dil-firîb ü qarîbü'l-fehm vâkı' olmuşdur ki 'aql-ı dūr-endîş murâd olan me'ali añlamada aşla teşvîş çekmez. *li-mişli hâzâ şi'r:*

Taşavvur kerde em ez-ħande-i şîrîn-dehâneş-râ
Nemîdânem hayâlî çü konem müy miyâneş-râ¹⁶⁷

¹⁶⁷ - Tatlı gülüşünden ağzını tasavvur ettim, ince belini hayal edemedim.

Hayālî şod tenem ez-hicr-i ebrūyeş hemî tersem
Ki baht bed zi çeşm-i ân perî dâred nihâneş-râ¹⁶⁸ (Solmaz, 2005: 164)

Âfitâbî: Bu maṭla‘ u beyt-i muḥayyel daḥi ol âftâb-ı bî-bedelüñdür hayâlden ḥâlî degül
Nazm

Bu lem‘a-ı ḥüsnile ki sen nūr-ı başarsın
Yüz virme iğen zülfüñe kim nūr-ı başarsın

[*Diger*]: Ğumūm içinde ḳaddüm mūye döndi
Hümūm altında beñzüm mūma döndi (Solmaz, 2005: 213)

Âlî: Bu bir nice ‘aşıkâne vü rindâne nâzükâne maṭla‘ anuñ eş‘âr-ı muḥayyel ve güftâr-ı
pür-meşelindendür. *Nazm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bâde-i ḥamrâ
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa gūyâ

[*Diger*]: Meyli bālāya olursa n’ola serv-i çemenüñ
Uzanur ḳaddine irişmege sen sîm-tenüñ

[*Diger*]: Ḳurulsa bezm-i şafâ-baḥş dönse cām-ı felek
Mey-i şabūḫ ile gün toğsa ol günü görsek

[*Diger*]: Gerçi ‘ömrüm bu cihan kimseye bâḳî kalmaz
Seni ey rûḫ-ı revānum ḳoçan amma ölmez (Solmaz, 2005: 222)

Sa‘yî Çelebi: Zebân-ı Fârisî’de ve ḥaṭṭ-ı nesta’lık yazmada bî-mişl ü bî-mānend ve maẓmūn-ı ḥāşî maḳbūl-i şu‘arâ-yı bülend-himmet ve eş‘âr-ı dūrer-bârı muḥayyel ü pür-şan‘atdūr ve ḥadd-ı zātında şāḥib-meşreb olmağın cemî‘-i zuraḑâ mābeyninde perîşân-mezheb diyü töhmetle ālūde ve gerdiş-i cevr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

¹⁶⁸ - Kaşlarının ayrılığından vücudum hayale döndü, korkarım ki kötü baht o perinin gözünden vücudumu gizler.

Şâbirî Çelebi: ...ve eş'ârı bir mertebede muhayyel ü muşanna'dur ki zırafānuñ ittifākı budur ki Rūm'da Zātī ve Emrī'den şoñra ħallāķ-ı ma'ānī ve aķrānınuñ ser-āmed-i zamānı olmaġa erzānīdür (Solmaz, 2005: 382).

'**Azmī:** Bu ġazel-i muhayyel-i bī-bedel ile bir iki kıt'a-i pür-meşel ol nāzım-ı nazm ebyātıdur bu evrāka şebt olundı. *Ġazel:*

Dendān-ı yāri didi gören bī-bahānedür
Olmaz cihānda buncılayın bī-bahāne dūr

Cān naķdi ile biz de ħarīdāruñ olalım
Cānā meta'-ı vaşluñ için di bahā nedür

Kesb itmege dişüñ gibi bir dürr-i şāh-vār
Açup dehen şadefler idermiş bahānedür

Yārüñ meṭa'-ı vaşlı mıdur ān-ı ħüsn mi
Bāzār-ı 'ışķ içinde olan bī-bahānedür

'Azmī yoluñda cān ile ķurbanuñ olduġı
'İyd-ı vişāle irmek için bir bahānedür (Solmaz, 2005: 447)

Ġınā'î: Ġüftarı muşanna' ve eş'ârı mülemma' ve ġazel-i muhayyel-i pür-meşel vāķı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 458).

Vālihî-i Üskübî: ...ve manzūmātı muhayyel ü muşanna' ve mergüb ü şırīn ve ma'lūmāt-ı bī-nażır ile şā'ir-i metīn hemişe ṭab'-ı şerīfi edā semtine sālīk ve ol vādīde ħayli nāzūk elfāzla ma'ānī-i ħaşşa mālīk (Solmaz, 2005: 567).

MURASSA': Kıymetli taşlarla süslenmiş, bezenmiş mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Celāl Efendi ve Mu'înî Çelebi'nin şiirleri için kullanılmış ve murassa' olarak vasfedilen şiirlerin örneġi alınmıştır. Ayrıca bu şiirlerin alındığı sayfayı da murassa' ve mülemma' (parlak) kıldıkları söylenmiştir.

Celâl Efendi: Ser-â-pâ a' zâ-yı şâhid-i ra' nâ vaşında yigirmi toköz 'aded ğazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaħife-i beyânı murassa' u mülemma' kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Bu bir nice beyt-i mülemma' ve maḥla'-ı muraşsa' dahi anlaruñdur tesvîd olundu.

Göz yaşı degül yoluña ğarc itdüği çeşmüm
Biñ derd ile kesb eyledüği almı deridür

[*Diger*]: Sa'id-i sîmîn-i sâķidür bizi mest eyleyen
Bâdeden şanmañ kerâmet ol yed-i beyzâ durur

[*Diger*]: Dil-i gümrâhum izüñden gözi gitmezse n'ola
Kebkebüñ naķşı aña necm-i hidâyet görünür

[*Diger*]: Ölecek demde vaşıyyet kılayın her sem kim
İşigüñ itlerine râğat-ı rindân olsun

[*Diger*]: Gözüm şüfî şafâ mir'at-ı ğüsn-i yârda
Keşf-i ğâl olmaz kişiyeye şüret-i inkârda

[*Diger*]: Ağkâmuña Sikender ü Dârâ kulaķ çeker
Tevķı-i çîn-i zülfüñe tuğra kulaķ çeker (Solmaz, 2005: 126)

Mu'îmî Çelebi: Bu bir kaç maḥla'-ı muraşsa' anuñdur. *Şî'r*:

Zülfine degdigüm illerde kılup efsâne
Şaķlayamadı bu sırrı taracıķdur şâne

Naķş-ı ağyâr degül yazmağa lâyık likin
Kesseler şuratını ķâbil idi efsâne

[*Diger*]: Geç ey vâ'iz şıratuñ ğavfin aña luḥf-ı Ħaķ çoķdur
Geçenlerden işitdüm ben ki anda ķorķuluk yoķdur

[*Diger*] : Çü girdi bir şikem-h̄āre yirinden kalkmaz tenbel
Boşandı duhter-i rez anuñ için sākīyā ħumdan (Solmaz, 2005: 524)

MUSANNA⁶: Tasnî edilmiş, sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış, bir sanatın inceliklerini aksettirecek şekilde ustaca yapılmış mânâlarına gelir. (Devellioğlu, 2007). Sultân Süleymân Hân, Ebu'l-Fazl Efendi, Nevâlî Çelebi, Şâbirî Çelebi, Ğmâ'î, Fazlî Çelebi, Firdevsî ve Vâlihî-i Üskübî'nin şiirleri örnek verilmeden Ümîdî Efendi, Hülûsî ve Rûhî-i Konevî'nin şiirleri ise örnek verilerek musanna⁶ olarak vasıflandırılmıştır. "Mülemma⁶ ve muhayyel" bu sıfatla birlikte sıkça yer almıştır.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Niteki rākım-ı ħurûf-ı tezkirenüñ babası Mevlânâ Şemsî pâdişâh-ı mezkûruñ vaşında üç zebân ile mülemma⁶ bir kaşîde-i musanna⁶ şebt kılılmışdur ki cümlesinden bir beyt gün gibi zühûra gelüp ketb olundu. *Beyt*:

Ber ser ez maşrıķ be maġrīb mī kered taşt- ı zerrîn¹⁶⁹

Şöyle emn itdi cihânı kim güneş yoldaşsuz (Solmaz, 2005: 92)

Ebu'l-Fazl Efendi: ...ve tarz-ı nazmda musanna⁶ ve mülemma⁶ ġazelleri lâ-yu⁶ addur (Solmaz, 2005: 118).

Nevâlî Çelebi: Madde-i nazmı şöyle muşanna⁶ u muġayyel ve dil-fırīb ü ħarībü'l-fehm vākı⁶ olmuşdur ki ' aķl-ı dūr-endiş murād olan me⁶ ali anlamada aşla teşvîş çekmez (Solmaz, 2005: 163).

Ümîdî Efendi: ' Āşıkâne ve rindâne ebyâtından bir kaç dâne Fârisî ve Türkî maţla⁶-ı muşanna⁶ tesvîd olup şebt olundu. *Nazm* :

Zülf-i tu şod ez-dest-i tu maġzûn u perîşân

K'ü nîz çü men kerde fûrû ser-be-girîbân¹⁷⁰

[*Diger*] : Felegüñ ħâline ey ħ̄āce nazār kılmazsın
Çarġ-ı atlas ne ħumaş idigüni bilmezsin

¹⁶⁹. Altın leġen (güneş) doğudan batıya gider.

¹⁷⁰ - Zülfün senin elinde mahzun ve perişandır çünkü o da benim gibi başını öne eğmiş.

[*Diger*] : İbret aldı bunca ğamlarla görüp ‘âlem beni
 Āh kim ‘ibret-nümā-yı ‘âlem itdi ğam beni

Şaldı deryā-yı ğamuñ girdābına devran beni
 Rūzgār-ı nā-muvāfiķ itdi ser-gerdan beni (Solmaz, 2005: 204)

Hulûşî: Ta‘rif-i şems-i cihān-efrüz bir iki beyt-i muşanna‘-endüz anlarındur. *Naẓm* :

Bāmdan vaķt-i seher uçdı ‘aşāfir-i nücüm
 Çıķdı şāhīn-i ufuk çu nūk açup zerrīn-per

Āsmān üzre kevākīb gice baħrīleridür
 Bāz-ı mihri göricek taldılar āba yekser (Solmaz, 2005: 294)

Rūhī-i Konevî: Bu maķta‘-ı muşanna‘ bir tarīķla ta‘miye olmış ki maķşūd-ı beni ādem ve pesend-i ehl-i ‘âlemdür. *Beyt* :

Ol elif-ķad mīm-fem bir dāl kesdi sīneñe
 Baĝruña baş şaķla Rūhī sen daħi ādem gibi (Solmaz, 2005: 329)

Şābirî Çelebi: ...ve eş‘ārı bir mertebede muħayyel ü muşanna‘dur ki zırafānuñ ittifaķı budur ki Rüm‘da Zātī ve Emrī‘den şoñra ħallāķ-ı ma‘ānī ve aķrānınuñ ser-āmed-i zamānı olmaĝa erzānīdür (Solmaz, 2005: 382).

Ġmā‘ î: Güftārı muşanna‘ ve eş‘ārı mülemma‘ ve ğazel-i muħayyel-i pür-meşel vāķı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 458).

Fazlî Çelebi: ...ve kaşā- yid-i pür-fevā‘idi muşanna‘ ve inşā-yı feraħ-efzāsı müsecca‘ ve tarz-ı ğazelde ħüb ve terci‘-bend ile rubā‘ıyyātı merĝüb sene ihdā ve seb‘īn ve tis‘ā mi‘ede ‘âlem-i fānīden ravza-i cāvidāniye māyil ü rāĝıb olmış (Solmaz, 2005: 465).

Firdevsî: ...ve ser-ā-ser ebyāt-ı ħayāl-engīzi muşanna‘ ve kelimāt-ı mişāl-āmīzi müsecca‘dur (Solmaz, 2005: 470).

Vâlihî-i Üskübî : ...ve ser-â-ser gâzeliyyâtı pür-meşel ü hõş -âyende ve hûb ü rengîn ve manzûmâtı muhayyel ü muşanna´ (Solmaz, 2005: 567).

MÜLEMMA´: Telmi´ edilmiş, parlak mânâsında olup bir kısmı Türkçe, bir kısmı Arapça veya Farsça söylenmiş olan manzumeler için kullanılır (Devellioğlu, 2007). Kelime anlamına uygun olarak Sultân Süleymân Hân'da “üç zeban (Arapça, Farsça, Türkçe)” tabiri kullanılmıştır. Murassa ve musanna´ mülemma nitelemesiyle birlikte kullanılmıştır.

Der Evvel Sultân Süleymân Hân: Niteki râkıım-ı hurûf-ı tezkirenüñ babası Mevlânâ Şemsî pâdişâh-ı mezkûruñ vaşfinda üç zebân ile mülemma´ bir kaçîde-i musanna´ şebt kılmışdur ki cümlesinden bir beyt gün gibi zühûra gelüp ketb olundu (Solmaz, 2005: 92).

Sultân Murâd Hân: Bu gâzel-i mülemmâ ki fenn-i şî´rde gâyetle muşanna´ vâkı´ olmışdur şebt olundu. *Gâzel* :

A´şamtu ilâ rabbî hüve'l-ḥayyü'l celîlu
Ferden âḥeden muḳtedîrullahi cemîlu¹⁷¹

Hâlümi ne ḥâcet ki beyân ide zebânüm
Eddem´u mine'l-‘aynî ilâ ḥâli delîlu¹⁷²

Elbetde bu ḥâlümden o yârüñ ḥaberi var
El ḳalbü minel ḳalbi ile'l-ḳalbi sebîlu¹⁷³

‘Âşık nîce şağ ola çü senden ola ayru
El ‘âşıḳu min hicrike fânin ve ‘alîlu¹⁷⁴

Ḥaşâ ki Murâd ayruya meyl eyleye senden
Kalbün leke min mehdin ile'l-laḥdi yemîlu¹⁷⁵ (Solmaz, 2005: 100)

¹⁷¹- Diri ve şanı yüce olan Rabbime sığındım. Bir tek Allah'ın muktedirliği güzeldir.

¹⁷²-Gözümde akan yaş halime delildir.

¹⁷³- Kalp kalpten kalbe yoldur.

¹⁷⁴- Âşık senin ayrılığınan perişan ve hasta olmuştur.

Ebu'l-Fazl Efendi: ...ve tarz-ı nazmda musanna' ve mülemma' gazelleri lâ-yu' addur (Solmaz, 2005: 118).

Celâl Efendi: Ser-â-pâ a' zâ-yı şâhid-i ra' nâ vaşında yigirmi toköz 'aded gazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaḥîfe-i beyânı murassa' u mülemma' kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Bu bir nice beyt-i mülemma' ve maṭla'-ı muraşşa' dahi anlarıñdur tesvîd olundu.

Göz yaşı degül yoluña ḥarc itdügi çeşmüm

Biñ derd ile kesb eyledügi alnı deridür

[*Diger*]: Sa'id-i sîmîn-i sâķîdür bizi mest eyleyen
Bâdeden şanmañ kerâmet ol yed-i beyzâ durur

[*Diger*]: Dil-i gümrâhum izüñden gözi gitmezse n'ola
Kebkebüñ naķşı aña necm-i hidâyet görünür

[*Diger*]: Ölecek demde vaşıyyet kılayın her sem kim
İşigüñ itlerine râḥat-ı rindân olsun

[*Diger*]: Gözüm şüfî şafâ mir'at-ı ḥüsn-i yârda
Keşf-i ḥâl olmaz kişiye şüret-i inkârda

[*Diger*]: Aḥkâmuña Sikender ü Dârâ kulaķ çeker
Tevķı-i çîn-i zülfüñe tuğra kulaķ çeker (Solmaz, 2005: 126)

Ġmâ' î: Güftârı muşanna' ve eş'ârı mülemma' ve gazel-i muḥayyel-i pür-meşel vâķı' olmışdur (Solmaz, 2005: 458).

MÜNİF: Yüksek, ulu, büyük demektir (Devellioğlu, 2007). 'Âlî Efendi'nin nazmını nitelemek için kullanılmıştır.

¹⁷⁵- Kalp senindir, beşikten mezara kadar sana meyleder.

‘**Âlî Efendi**: ...ve yine şi‘r-i laţîfden ve nazm-ı münîfden süreyyâ gibi rûsûm ve benâtü’n-nâş nakşıyla merķûm Nâdirü’l-Muhârib nâm kitâb-ı belâgat-encâmuñ itmâmına ihtimâm olup te’lif-i şeh-zâdeler cengini câmi‘ mebnî-i binâsı e‘azîm-i veķâyi’dür (Solmaz, 2005: 185).

MÜŞK-ÂSÂR: Misk kokan anlamı verir (Devellioğlu, 2007). Meşâmî Beg’in şiiri için kullanılmıştır. Şair anber akıtan kaleminden misk kokulu şiir yazmıştır.

Meşâmî Beg: Mezkûruñ kalem-i ‘ anber-bârından işâr olan eş‘âr-ı müşk-âşârınuñ sevâdından meşâm-ı cân mu‘aţtar ve şaĥîfe-i nazm-ı pür-envârınuñ beyâzından dîde-i dil münevverdür (Solmaz, 2005: 519).

MÜŞKİN-ERKAM: Misk kokulu yazı demektir (Kubbealtı Lugati). ‘Âlî Efendi’nin na’t ı için kullanılmıştır. Peygamber Efendimiz için yazılan bir na’t olduğu için koku ön plana çıkarılmış olabilir.

‘**Âlî Efendi**: Bu ebyât-ı müşkîn-erķâm na’t-ı Resul ‘aleyhi’s-selâm diyü i’lâm itmiş.

İki ebrûñı kim debîr-i ezel
Eyledi şafĥa-i cebînüñe ĥal

Biri nûn-ı nübüvvet oldu anuñ
Biri re’y-i risâlet oldu anuñ

Ĥaremüñ ĥürmetine bes bu delîl
K’ola cârüb şehper-i Cebre’îl

Der-i dergâhuña senüñ Mûsâ
Ĥâcib olmuş durur elinde ‘aşâ

İtmege vaşf-ı pāküñi tesbîĥ
Yaydı seccâde-i şehâbı Mesîĥ (Solmaz, 2005: 184)

MÜTEFERRİKA: Küçük parçalara ayrılmış, ufak tefek demektir (Parlatır, 2009). Emrî Çelebi’de sözlükteki anlamıyla kullanılmıştır. Cem´ olup şebt olundu (toplanıp yazıya geçirildi) cümlesinden de hareketle küçük parçalar halinde toplanıp bir araya getirilmiş şiir parçalarının kastedildiğini düşünüyoruz. Şairin parça parça olarak bulunan eserlerinin toplanmış olduğu bilgisi de verilmiş olabilir.

Emrî Çelebi: Bu eş´ār-ı müteferrika dañi anlaruñ şî-r-i dil-küşâ ve nazm-ı belâgat-nümâlarındandır cem´ olup şebt olundu.

Nağd-i eşküm gördi ol pîr olası söğdi baña

Bu meşeldür kim erenler nağde eylerler du´â (Solmaz, 2005: 197)

NASİHAT-ÂMİZ / NESÂYİH-ENGİZ: Kendisinden öğüt, ders alınacak söz barındıran, nasihat veren şiirler için kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). İbni Kemâl Aḥmed Efendi ve Muḥyî-i Konevî’nin şiiri için kullanılmıştır. İbni Kemâl Aḥmed Efendi’den alınan şiir örneğine baktığımızda ün, şöhret ve malın geçici olduğu bu dünya ile yetinmemiz gerektiği öğütlenerek nasihat-âmiz bir kıt’a oluşturulmuştur.

İbni Kemâl Aḥmed Efendi: ...ve sarây-ı ‘âlem-i bî-beḳâ olduğına binâen bu kıt’a-ı nasîḥat-âmizi ta‘mir-ḥâne-i ‘âriyet bâbında ḳalem-i ‘anberînerden kitâb-ḥâne-i ‘âlemde zuhûra getirüp raḳâm ḳılmış. *Ḳıṭ‘a*:

‘Aḳlı yoḳdur cihanda anuñ kim

Ṭaşâ ṭopraga ḥarc ide mâlı

İş bu dâr-ı ğurûra neñ sığmaz

Neñe yitmez bu ḳubbe-i ‘âlî (Solmaz, 2005: 132)

Muḥyî-i Konevî: ...ve zebân-ı selâşede eş´ār-ı taşavvuf-âmizi ve ğüftâr-ı neşâyih-engizi vâfir ve şanâyî‘ -i şî‘ re ḳâdir kimesnedür (Solmaz, 2005: 518).

NÂZİK: Zarif, güzel anlamında kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). Kelime tezkirede Âlî, Başırî, Cüdâyî-i ‘Acem, Rûḥî, ‘Arşî, ‘Iyânî-i Konevî ve Nâzükî’nin şiirlerini nitelerken kullanılmıştır. Bu şiirlerin beğenilmiş ve makbul olduğu söylenmiştir.

Âlî: Bu bir nîce ‘âşîkâne vü rindâne nâzûkâne maṭla‘ anuñ eş‘âr-ı muḥayyel ve güftâr-ı pür-meşelindendür. *Nazm* :

Leb ile hem-dem olup cām-ı bâde-i ḥamrâ
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa gūyâ (Solmaz, 2005: 222)

Başîrî: ...ve şanāyi‘ -i şî‘ rde mâhir iki zebân ile ebyât-ı nâzûke mâlik ve hemîşe ma‘ ârife sâlik imiş (Solmaz, 2005: 233).

Cüdâyi‘-i ‘Acem: Bu maṭla‘ -ı nâzûk anuñdur. *Maṭla‘* :

Merân raḳîb be-ḥârî zi kûy-i yâr merâ
Berev berây-ı Ḥudâ yek zamân güzâr merâ¹⁷⁶ (Solmaz, 2005: 259)

Rûḥî: ...ve ṭabî‘ at-ı şî‘ riyyesi ḥûb ve ebyât-ı nâzûgi mergûbdur (Solmaz, 2005: 318).

‘Arşî: Cümle-i tevâriḥ-i bî-mişālinden biri bu ki melikü’ş-şu‘ arâ-yı zamân olan Ḥayālî mevtine dimiş ziyâde nâzûk ü sūznâk ve şu gibi revân ve ‘uyûbdan pāk ve ḥayâlden ḥâlî degüldür. *Ḳıṭ‘ a-i târîḥ* :

Ḥayālî kim ğazel-i şıyt ü şadâsın
Tamâmet nüh ḳıbâb-ı çarḥa şaldı

Çeküp şimşîr-i şî‘ r-i âbdârın
Hezârân pehlevân-ı nazmı çaldı

Bu meydân içre sultân-ı cihândan
Semend-i ṭab‘ ile öñdüller aldı

Yumup göz sâḥil-i hestîden âḥir
‘Adem baḥrine mâhî-vâr ṭaldı

¹⁷⁶ - Ey rakip yârin mekânından beni aşığlayarak kovma. Allah için bir zaman olsun beni bırak da git.

Didüm ‘Arşî işidüp aña târîh

Sözi dilde Hayâlî gözde qaldı (Solmaz, 2005: 435)

‘**Iyânî-i Konevî**: Şahîfe-i devrâne qalem-i dür-feşândan bu gâzel-i nâzûk-beyân zühûra gelüp ‘ıyân olmış. *Gâzel* :

İrer mi ‘ıyd-ı vaşl-ı yâre qurban olmayan ‘âşık
Bulur mı genc-i lâ-yefnâyı vîrân olmayan ‘âşık

Olımaz bezm-i erbâb-ı hâkâyık sırrına maḥrem
Delüp ta baḡrını ney gibi nâlân olmayan ‘âşık

İletmez qaldı işin başına râh-ı maḥabbetde
Düşüp ayaklara hâk ile yeksân olmayan ‘âşık

İrişmez zâhidâ vicdân-ı pâk-i pîr-i maḡşûda
Nîce yıl hankâh-ı gâmda mihmân olmayan ‘âşık

‘Iyânî şâhid-i maḡşûda olmaz hâşıl ı vâşıl

Libâs-ı ‘ârdan şevk ile ‘üryân olmayan ‘âşık (Solmaz, 2005: 448)

Nâzûkî: Tabî‘ at-ı şî‘ riyyesi pür-zîver ve eş‘âr-ı nâzûkî pesend-i cumhûrdur (Solmaz, 2005: 565).

NEFİS: Pek hoş, çok hoş giden, en güzel, çok beğenilen mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Rızâyî Efendi, Ümîdî Efendi, Beligî, Hayâlî Beg, Sırrî, Şabâyî, ‘Âşık Çelebi, ‘Ulvî-i İstanbûlî, Ğubârî, Mevlânâ Kâtib ve Minnetî’nin şiirleri Ahdî tarafından nefis olarak sözlük anlamıyla vasfedilmiştir.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): ...ve üslûb-ı inşâda Vaşşâf-ı devrân ve belki ferîd-i cihân eş‘âr-ı şîrîni lezîz ü nefis ve güftâr-ı rengîni muḡayyel ü selîsdür (Solmaz, 2005: 155).

Ümîdî Efendi: Fünûn-ı feżâyil ile ârâste ve kemâl-i hüsni-ı hulk ile pirâste eş‘ârı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-peżîr ve şi‘r-i Türkî’de tab‘-ı bülendi bî-nażîrdür (Solmaz, 2005: 203).

Belîgî: ‘Âşıkâne gazelleri çok ve nefîs ü selîs idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 238).

Hayâlî Beg: El-hağk elfâz-ı nefîs-i pâk ile Rûm’uñ Hâfız-ı Şirâz’ı ve edâ-yı selîs-i bülend ile şu‘arânuñ ser-firâzı ve diğkat-i hayâlde taḥayyülât-ı kemâl ile mevşûf ve şanâyî‘-i şi‘rde şu‘arâ-yı ‘Acem gibi rengîn-mağâl ile ma‘rûfdur (Solmaz, 2005: 278).

Sırrî: Egerçi şu‘arâ ve zırafâ-yı cihânda şöḥbet-i hâşşî nazmına ğâlib diyü meşhûr olmışdur lâkin eş‘ârı nefîs ve güftârı daḥî selîs ü zîbâ ve ğamzedâ-yı ehl-i niyâzdur (Solmaz, 2005: 345).

Şabâyî: Tab‘-ı bülendi şi‘rde selîs ve elfâz-ı dil-pesendi nazmda nefîs ve Nevâyî vü Fûrs bilmede bî-hemtâ ve edâ-yı nâzûk ile meclis-ârâ olup üslûb-ıḥuḥuḥdan behremend ve ma‘ârifle hûşmend kimesnedür (Solmaz, 2005: 388).

‘Âşık Çelebi: Hoş fehm ü şüh tab‘ ve şi‘r ü inşâda bî-nażîr ve eşnâf-ı şi‘rden ḥabîr kelimât-ı selîs ile meclis-ârâ ve ebyât-ınefîs ile râḥaḥ-efzâ edâ-yı pâk ile aḥrân içre yegâne ve zihni-ı müdrîk ile meşhûr-ı zamâne ve ḥadd-ı zâtında ber-muḥtezâ-yı maḥlaş ‘âşık-ı ḥüb-rüyân-ı zamân ve şifte-i perî-peykerân-ı cihândur (Solmaz, 2005: 419).

‘Ulvi-i İstanbûlî: Zîrâ ki gülbin-i tab‘-ı veḥḥâdı libâs-ı isti‘dâd ile pirâste ve nihâl-i ḳâmeti ḥıl‘at-i mevzûniyyet ile ârâste olmağın ol bülbül-i nağme-serânuñ bu vechile ser-â-pâ ḳaşîde ile ğazeliyyât-ı nefîsi ve terci‘-bend ile taḥmisi maḳbûl-i tab‘-ı erbâb-ı mihr ü vefâ ve pesendide-i ḥâḥır-ı aşḥâb-ı şıdḳ u şafâdur (Solmaz, 2005: 429).

Ġubârî: Ehl-i ‘ilm zümresin- den ma‘ârif-i cüz’î vü küllî ile maḳbûl-i ḥâş u ‘âm ve ḳaşaba-i mezkûruñ reşk-i gülistân olan câmi‘i içre hâtib-i ḥoş-âvâz ile mişâl-i ‘andelîb ve tabî‘at-ı şi‘riyyesi pâk ve ‘arşa-i nazmda tevsen-i fikri cüst ü çâlâk eş‘âr-ı nefîsi dil-peżîr ve bu ğazel taḥmîs-i bî-nażîr vâḳı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 454).

Mevlânâ Kâtib: Eş‘âr-ı dil-küşâsı selîs ü hûb ve ebyât-ı gâzmedâsı nefîs ü mergûbdur (Solmaz, 2005: 498).

Mimnetî: ...ve eş‘âr-ı yâr ile irtibât yüzünden irişüp bu bir nice nazm-ı nefîs-güftâr ol şâ‘ir-i selîs kelâmuñdur. *Ebyât:*

Dimişsin nâvek-i müjgânuma sîneñ nişân olsun
Umulmazdı bu senden olsun ey kaçsı kemân olsun

[*Diger*] : Güş dutmaz ‘andelîbân-ı suhen-perdâza gel
Var ise varmış durur gülşende h‘âb-ı nâza gel

[*Diger*] : Cemâlûñden niğâb-ı zülfi kaldursañ şafâ artar
Bu rüşendür güneşden ebr ref‘ olsa ziyâ artar

[*Diger*] : Murğ-ı cânı ‘arızın ‘arz itse dil-ber söyledür
Bülbüli bâğ içre güyâ verd-i ağmer söyledür

Her nefes âyîne-i ruhsârıdır güyâ iden
Tütî-i tab‘ı şağın şanmañ ki sükker söyledür (Solmaz, 2005: 547)

NEZÂKET: Naziklik, zariflik, incelik mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Belîğî, Du‘âyî, ‘İzârî Çelebi, ve Yağînî’nin şiirleri için kullanılmıştır. Belîğî’de –fezâ ekiyle terkipli olarak “nezâket veren”, ‘Ârif Çelebi’de –güzâr sözcüğüyle terkipli olarak “nezâket geçiren” manâsıyla kullanılmıştır.

Belîğî: Eşnâf-ı şi‘re kâdir ve edâ-yı belîğ ile şâ‘ir ve eş‘âr-ı belâgat-nümâsı dilkeş ve güftâr-ı nezâket-fezâsı hõş rind ü lâubâli olduğıçün nazmı rindâne olmadan hâlî degüldür (Solmaz, 2005: 237).

Du‘âyî: Tabî‘at-ı şi‘riyyesi nezâket ve sözden hâlî olmamağın ekşer-i nazmı ‘uşşâğ-ı zârûñ hasb-i hâlidür (Solmaz, 2005: 301).

‘**Izârî Çelebi:** Şafâ-yı zihn-i selîm ve zekâ-yı tab‘ -ı mustakîm ile şâ‘ ir-i bî-hemtâ ve nezâket-i güftâr ile meclis-ârâ (Solmaz, 2005: 421).

‘**Ârif Çelebi:** El-ḥaḳ merd-i ‘ârif ve rümûz-ı umûrdan vâkıf eş‘âr-ı dürer-bârı muḥaḳḳıkâne ve güftâr-ı nezâket-güzârı muvaḥḥidânedür (Solmaz, 2005: 427).

Yakînî: Bu maṭla‘ı Bâķî ḥaḳḳında dimişler nezâketden ḥâlî degüldür. *Maṭla‘:*

Nâm-ı Bâķîyle ğazel rengîn ü ḥōş -ter güster

Zağlansa nitekim şimşîr-i cevher-güster (Solmaz, 2005: 601)

PÂK / PÂKİZE: Temiz, arı, saf, gerçek, lâtif, güzel mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).

Divan şiirinin yüzyıllar içindeki seyrine bakıldığı zaman Kocatürk’ün de dediği gibi şiir geleneğinin hem karakteristik özelliği hem de isimlendirme şekli bakımından divan şairlerinde saf şiir söylemi mevcuttur. Divan şairleri saf şiirle ilgili olarak genellikle pâk ve pâkize kelimeleri etrafında kurdukları terkiplerle şiirlerini bu üslup etrafında tavsif etmişlerdir.

Divan şairlerinin şiirlerinin saflıklarıyla övünmeleri şiirde anlam duruluğuna, gösterişten uzaklığa ve şiirin özüne gösterdikleri önemi işaret etmesi bakımından önemlidir. Şairlerin safın yanında su imgesini de kullanmaları su ile insan, okuyucu ile şiir ilişkisi bağlamında şiirin fonksiyonunu da ortaya koymaktadır. Bu bakımdan divan şairlerinin en fazla önem verdikleri hususların başında pakize beyan, pakize gazel vb. yani saf şiir gelmektedir (Erkal, 2016: 923-939).

Tezkirede de Ahdî pâk / pâkize şiir için su gibi benzetmesini kullanmış, bu nitelermeye sahip şiirleri övmüştür. Tezkirede pâk / pâkize şiir vasıflandırılırken kimi şairlerin bu nitelermeye sahip şiirlerinden de örnekler verilmiştir.

Ḥvâce Çelebi: Bu maṭla‘-ı pâk eş‘âr-ı süznâklerindenür ḥayli ‘âşîķâne ve rindâne vâķı‘ olmuştur. *Maṭla‘:*

Bî-ḥod oldum eşer-i sümm-i semendin göricek

Ḥâlüm ey dil ‘acebâ nic’ola kendin göricek (Solmaz, 2005: 134)

Fikrî Beg: ...ve zihni mustakîmi vâdî-i eş'âra üç zebân ile nazmı tarab-nâk ve her birisi âb-ı şâfi gibi pâk (Solmaz, 2005: 188).

Bu maṭla' -ı pâk ve maḳṭa' -ı sūznâk daḫi anlaruñdur bu evrâḳda taḫrîr olundu.

Vaşluñda dil ziyâde ider ıztırâbını
Yâd eyler ol meger şeb-i hicrũñ 'azâbını

[*Diger*]: Kimũñ helâkisin diyü nâgâh şorsa yâr
Gel söyle Fikrî nîce virürsün cevâbını (Solmaz, 2005: 189)

Keşfi Beg: ...ve ṭabî'at-ı şî'riyyesi şu gibi pâk ü revândur (Solmaz, 2005: 192).

Uşûlî: Mezkürũñ ebyât-ı pâki bî-naẓîr ü bî-ḥadd ve kelimât-ı taşavvuf-âmîzi dil-peẓîr ü lâ-yu'âddur (Solmaz, 2005: 201).

Eflaṭûn-ı 'Acem: ...ve şanâyi' -i nazm-ı pâki bilmekle pirâste ve ḥaṭṭ-ı nesta'lık yazmada ḥoş-nüvis-i zamân ve tezḫîb ü taşvîrde Mânî-i cihân ü Bihzâd-ı devrân idi (Solmaz, 2005: 205).

Şânî Beg: ...ve mezkürũñ bir miḳdâr eş'ârı selîs-edâ ile şâf ü pâk (Solmaz, 2005: 246).

Cüdâyî-i 'Acem: Bu bende ile ḥuḳûḳ-ı sâbıḳası küllî olmaḡın vefâtına bu târiḫ-i pâk kelimât şebt olundu. *Târiḫ li-mü'ellifihî* :

Şâ'ir-i ḥoş-gũ Cüdâyî ân ki boved
Şoḫbet-i pâkîzeeş ḳuvvet-i revân¹⁷⁷

Ez cihân-ı bî-vefâ dil-gîr geşt
Terk-i yârân goft ü çün reft ez miyân¹⁷⁸

¹⁷⁷- Ey Cüdâyî güzel söz söyleyen şair, onun (şairin) temiz sohbeti ruha kuvvet verir.

¹⁷⁸- Dostları terk edip ortadan kaybolunca vefasız dünyadan usandı.

Behr-i u tārīḡ-i ‘Ahdī gofte şod
Veh Cüdāyī kerd rıḡlet ez-cihān¹⁷⁹ (Solmaz, 2005: 258)

Ḥâletî Efendi: Egerçi nazm-ı dürer-bârı az ve öz ammâ pâk ü sūznâkdür bu evrâka şebt oldı. *li mişli hazâ ebyât:*

Her kaçan devr okısa maḥfelde cānānum benüm
İster ol devrūñ teselsül buldıḡun cānum benüm (Solmaz, 2005: 260)

Ḥubbî Beg: Eş‘arı sūznâk ve güftarı ḡüb ü pâk ve ḡâyetde mergüb ü feraḡ-nâkdür (Solmaz, 2005: 261).

Ḥayderî: Bu bir kaç beyt-i mestāne ve sūznâk-ı rindāne ve pâk anuñdur şebt olundı.
Nazm :

Başında od yanar her şeb iderse girye lâyıḡdur
Diyemez ḡālını rüşen dili şem‘üñ tolaşıḡdur (Solmaz, 2005: 275)

Ḥayâlî Beg: Cümle-i eş‘âr-ı sūznâkinden ve güftâr-ı pâkinden bir ḡazel-i pür-meşel ve ba‘zı ebyât şebt oldı.

Ruḡ-ı gerdunda her şubḡ ey şafaḡ kim cilve-gersin sen
Baña ḡan aḡladur ḡayl-i melek-ḡūn-ı cigersin sen

‘Aceb maḡbūbsın ey şem‘ kim fehm olmadı şānuñ
Virirken cānı pervāneñ hem aḡlar hem gülersin sen

İrüp ol serv ḡadde görmedüñse *ḡābe ḡavseymi*
Var ey Cibril-i ‘aḡlum daḡi yabanda uçarsın sen

Tecellî eyledi sende cemāl-i nūr-ı Yezdānī
Velī āyīne gibi ol şıfātdan bī-ḡaber sin sen

¹⁷⁹- Onun tarihini Ahdi söyledi. Cüdāyī ne yazık ki dünyadan göç etti.

Cefâ taşın ne ğam atsa Hayālî saña alçaqlar

Belâgat mîvesin peydâ iden nahl-i hünersin sen (Solmaz, 2005: 279)

Hâtemî Beg: Cümlesinden bir kaç sūz-nāk ve ğamzedâ-yı dil-i ğam-nāk maṭla‘-ı pāk gül gibi neşv ü nemâ bulup gülbîn-i qaleminden mânend-i dürr-i nâ-süfte kıl-k-i müşgîn-raqamla rişte-i nazma geçdi ma‘lûm-ı erbâb-ı ‘ulûm ola diyü merķûm olundu. *Ebyât* :

Şîvesinden turamaz bir dem ayağ üstine yâr

Tâze şâhuñ yine kendüye olur mîvesi bâr (Solmaz, 2005: 284)

Zühdî: Ṭabī‘at-ı şî‘riyyesi âb-ı pāk mânend-i revân ve eş‘âr-ı bî-bedeli bî-ḥadd ü bî-pâyândur. Bu bir ğazel-i bî-bedel-i pür-meşel ile bir kaç maṭla‘ ve beyt-i pāk anlaruñ zâde-i ṭab‘-ı feraḥ-nâkidür ol pesend-i ehl-i idrâkden şebt olundu. *Ġazel* :

Meydân-ı ḥüsn içinde bulunmaz saña yiter

Küyuñ gedâlarında bulunmaz baña yiter

‘Uşşâk-ı mest-mendi saçuñ dârına as n’ola

Ġamzeñ ḥadengi dillere yiter belâ yiter

Ḥüsn ile mihr olursa cihânuñ güzelleri

Meyl eylemez birine dil ol mehlîkâ yiter

Ṭâc u qabâdan el yuduq ey ḥâce-nişân

Dervîşîñüz şehâ bize dîbâ ‘abâ yiter

Zühdî fiğānum ol mehûñ irüp qulağına

Raḥm eyleyüp didi yiter ey mübtelâ yiter (Solmaz, 2005: 337)

Selîkî-i Ḥamîdî: Quzâtdan selîka-i şî‘ri pāk ve sözleri sūznāk ve ṭab‘ı taḥmîs ü terci‘-i bend semtine mâyil ve murabba‘ u tesdîs edâsına zebânı kâyil ve her birinde kāmildür (Solmaz, 2005: 343).

Şâfi: ...ve ‘arūz u kavāfī bilmede mähir ve ebyāt-ı pākize dimege kädirdür (Solmaz, 2005: 390).

Tabî: ...ve tabî‘at-ı şî‘riyyesi pāk ve güftārı ferah-bahş-ı süznāk bu bir iki maṭla‘ anuñdur şebt olundı (Solmaz, 2005: 402).

‘Izârî Çelebi: Bu bir kaç maṭla‘ u beyt-i pāk eş‘ār-ı tarab-nāklerindendir. *Şî‘r:*

Dik gelmek istedi kad-i bālā-yı dil-bere
Tübāyı dikkiler depesi üstine yire (Solmaz, 2005: 422)

Bu ebyāt-ı pākize daḡı anuñdur. *Ebyāt*

Ben nice besleyeyin yārelerüm kim yaluñuz
Bir nice aqçe bamuḡ sinedeki dāḡ ister (Solmaz, 2005: 423)

Ġubârî: ...ve tabî‘at-ı şî‘riyyesi pāk ve ‘arşa-i nazmda tevsen-i fikri cüst ü çālāk eş‘ār-ı nefisi dil-pezîr ve bu ġazel taḡmîs-i bî-nazîr vāḡı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 454).

Muḡtârî: ...ve eş‘ār-ı dil-pesendi pesendide-i herkes hemîşe şî‘r ile hemdem ü maḡrem olmaḡla maẓmûnı kendü gibi dilkeş ve elfāz-ı pāki bî-ġışdur (Solmaz, 2005: 532).

Vâlihî-i Bağdâdî: ...ve Türkî ve Fârisî’de eş‘ârı pāk ve her biri vaşf-ı ḡâl-i ‘aşîkân-ı süznāk vāḡı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 573).

PESENDİDE: Beġenilmiş, seçilmiş mânâsına gelir (Devellioġlu, 2007). Adı geçen şairlerin şiirlerinin beġenilmiş, makbul eserler olduğunu ifade etmek için kullanılmış bir nitelemedir.

Türâbî: Eş‘ār-ı ġüzîdesinden ve güftâr-ı pesendidesinden bir nice beyt-i dil-āvîz kilki ‘anberîner ile şebt olundı. *Ġazel:*

Biz fenn-i maḡabbetde Ferhād’ı unutturduḡ
Gerçi daḡı şāġirdüz üstādı unutturduḡ

Bir ğonce firāķıyla kılduķ çü hezār efgān
Bülbüllere gülşende feryadı unutturduķ

Rindān-ı ħarābātuz bir ħāle yetiřdüķ kim
Her şeyħ-i kerāmāta irşadı unutturduķ

Dil ħānesine yārũn tařvīrini naķř itdüķ
Mānī ile ‘ālemde Bihzād’ı unutturduķ

Baĝdād temāřāsın isterdi Tūrābī dil
Küyine varup yārũn Baĝdād’ı unutturduķ (Solmaz, 2005:244)

Sebzî: Eş‘ārı ĝāyetde pür-süz ve pesendīde-i erbāb-ı rümüzdur (Solmaz, 2005: 359).

Sırrî Çelebi: ...ve ĝüftār-ı rindānesi pesendīde-i ehl-i fazīlet olup hemīşe mülāzemet-i a‘yān-ı dīvān ve dem-ā-dem māyil-i řoĥbet-i řāĥibān-ı ‘izz ü řān olup ‘ale’l-ĥuřuř bende-i ħāř-ı Sulţān Selīm-i pür-efāzıl olan Celāl Beg’ũn ħıdmetinde kesb-i kemāl idüp ser-āmed-i aķrān u emāřil olmuşlar (Solmaz, 2005: 363).

Ĝarfbî: Bu bir kaç maţla‘ u beyt eş‘ār-ı dürer-bārınũn pesendīde ve ĝüzīdesidür ĝuř-ı řarrafān-ı nezdīķ ü dürdur taĥrīr olundu. *Eş‘ār:*

Bāzār-ı ĝamda eřķ-i ĝüher-bāra kim baķar
Şarraf-ı dīde bir ķurı dükkān aķar ķapar (Solmaz, 2005: 458)

Yahyâ: ...ve edā-yı ħoř -āyende ve ĝüftār-ı pesendīde ile fuřāĥā-yı müteķaddimīn ve şu‘arā-yı müteahĥirīn gibi řāĥib-ĥamsedür (Solmaz, 2005: 594).

PÜR-EDÂ: Üslûp, tarz dolu mânāsına gelir (Devellioĝlu, 2007). Şairin söyleyiş ve üslup ĝüzelliĝini vurgulamak için kullanılmıştır. Mevlānâ ‘Abdü’l-Vāĥid’in şiirleri için kullanılmıştır.

Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid: Cümle-i nazm-ı pür-edâlarından bu ğazel-i şîrîn maṭlab olup ḥasb-i ḥâl-i dil-i ğamgîn olmağın kendüme enîs dutup taḥmîs olup bu tezkireye şebt olundu. *Muḥammes*

Ey büt-i lâle-ruḥ-ı serv-ḳadd-i ḥoş ḥarekât
 Cüyed ez telḥî-i hicr-i tu dilem fevz ü necât
 Ez zebân-ı tu boved ṭūṭî-i bî-çâre nikât
 Ey leb-i la‘l-i tu şîrin zi şekker hem zi nebât
 Mîbered Ḥızır zi la‘l-i leb-i tu âb-ı ḥayât¹⁸⁰

Sûy-i gülşen be ḥırâm ey gül-i ter hem çü semen
 Mu‘tedil geşt hevâ bâğ-ı cihan deşt-i Ḥoten
 Müjde ey ‘âşık-ı âvâre-i âşüfte suḥen
 Nev-bahâr est şafâ-baḥş şod etrâf-ı çemen
 Vaḳt-i an şod ki koned bülbül-i gūyâ nağamât¹⁸¹

Pây-bend-i dil-i mâ ney ser-i müy-i tu boved
 Niyet-i râh neverdan ne be kūy-i tu boved
 Ne hemin maḳşad-ı ‘uşşâḳ be-sūy-i tu boved
 Ğaraż ez Ka‘be heman dîden-i tūy-i tu boved
 Ver ne hergiz ne boved meyl be-sūy-i ‘Arafat¹⁸²

Ey zi seyr-i der-i tu ehl-i nażar dîde cilâ
 Ki ez u geşte muşayḳal dil-i ehl-i şafâ
 ‘Âlem ez būy-ı semensây-i tu ḥoş-bū zi hevâ
 Ez ğubâr-ı reh-i tu borde meger bād-ı şabâ
 Be meşâm-ı dil ü can mîresedem ḥoş nefehât¹⁸³

¹⁸⁰ - Ey lâle yüzlü, servi boylu, hoş hareketli güzel; gönüm senin ayrılığının acısından kurtuluş arar. Senin dilinden biçare papağan nükteler söylemeye başlar, senin al dudağın şekerden de, nebattan da tatlıdır. Hızır senin al dudağından hayat suyu götürür.

¹⁸¹ - Ey taze gül, yasemin gibi gülşene doğru salın; hava, bağ-ı cihan ve Hoten ovası güzelleşti. Ey avare ve perişan sözlü âşık, sana müjde, ilkbahar mevsimidir, çemenin etrafı mutluluk verir oldu. Bülbülün ötme vakti geldi.

¹⁸² - Bizim gönül bağıımız senin saçının ucu olmasa sâliklerin niyeti senin diyarına doğru gitmek olmasa, âşıkların maksadı sana doğru olmasa, Ka'be'den garaz senin yüzünü görmek olmasa, asla Arafat'a doğru kimse meyletmez.

‘Ahdî’yem gešte be-pâpūs-ı tu mâyl şanemâ
 ‘Āciz ez dergeh-i tu şod merdüm-i kâhil şanemâ
 Pey be-sırr-ı dehenet hest çü müşkil şanemâ
 Çün koned vaşf-ı kadet Nāmî-i bî-dil şanemâ
 Z’ân ki hest ân qad-i ra’nâ-yı tu ‘ālî zi şıfât¹⁸⁴ (Solmaz, 2005: 432)

PÜR-ENVÂR: Işıklar, parlaklıklar, aydınlıklar dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). “Pür-envar” olarak nitelendirilen şiirler için kullanılan cümlelerde gün, nur, münevver, lâmi sözcükleri de kullanılarak ifade kuvvetlendirilmiştir.

Hazret-i Sultân Selîm Hân: ...ve kevkeb-i nazm-ı pür-envârı gün gibi meşhûr u ‘iyân ve efvâhda mezkûrdur ve fużalâ-yı zamân ve şahâyif-i rûzgârda mestûr ve maqbûl-i tab‘-ı pîr ü cevân olmışdur (Solmaz, 2005: 97).

Enverî: Eş‘âr-ı pür-envârınıñ nûrından âyine-i tûre diller münevver ve güftâr-ı âbdârınıñ bir kıatresi teşne dillere hayât-güster mânend-i kevşerdür (Solmaz, 2005: 220).

Fürûğî: Eş‘âr-ı Fârisî ve Türkî tettebbu‘ından bir an hâlî olmamağın fürûğ-ı nazm-ı pür-envârı ziyâ-bağş-ı her maḥfel ve raḥat-resân-ı ‘aşıkân-ı bî-dildür (Solmaz, 2005: 473).

Lem‘î: ...ve sâbıkü’z-zikrûñ eş‘âr-ı pür-envârı gün gibi lâmi‘ ve lem‘â-ı tîğ-ı zebân-ı âbdârını naşş-ı kıatî‘ gibi sâti‘ (Solmaz, 2005: 504).

Meşâmî Beg: Mezkûruñ kalem-i ‘anber-bârından işâr olan eş‘âr-ı müşk-âşârınıñ sevâdından meşâm-ı cân mu‘atṭar ve şahîfe-i nazm-ı pür-envârınıñ beyâzından dîde-i dil münevverdür (Solmaz, 2005: 519).

¹⁸³ -Senin kapını seyretmekten nazar ehlinin gözleri cilalandı. Çünkü onunla safa ehlinin gönlü temizlenmiştir. Âlem senin yasemini andıran kokundan güzel kokularla doldurmuştur. Senin yolunun tozundan sanki sabah rüzgârı bir şeyler almış. Canıma ve gönlüme güzel kokular gelmekte.

¹⁸⁴ - Ey sanem, ben Ahdî senin ayağımı öpmeye mayil oldum, senin dergâhına erişmeye tembel kimseler aciz kalır, senin ağzının sırrına ermek müşkil olduğundan âşık Nāmî senin boyunu nasıl vafetsin. Çünkü senin o güzel boyun sıfatlardan daha üstündür.

PÜR-FEVÂYİD: Faydalar, menfaatler dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkireden aldığımız bütün örneklerde kaside için kullanılmıştır. Mehemmed Çelebi, Fevrî Efendi, Behiştî Efendi, Tarzî, Fazlî Çelebi ve Mevlânâ Kâtib'in kasideleri Ahdî tarafından pür-fevâyid olarak nitelendirilmiştir.

Mehemmed Çelebi: Zîrâ ki zebân-ı Türkî ve Fârisî'de gâzeliyyâtı bî-ḥadd ve lisân-ı 'Arabî'de kaşâyid-i pür-fevâyidi lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 136).

Fevrî Efendi: ...ḥaḳḳâ budur ki kaşâyid-i pür-fevâyidi bî-ḥadd ve terci'-bend ile mu'aşşer ve taḥmis ve tesdisleri lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 151).

Behiştî Efendi: Aḳsâm-ı nazma ḳâdir ve tarz-ı mesnevîde sâhir ve kaşâid-i pür-fevâyidi vâfir eş'âr-ı tarab-engîzi süz- nâk ve güftâr-ı şeker-rîzi lezîz ü pâk ve beyne'n-nas bî-ḥadd ü bî-ḳiyâs vâḳı' olmuştur (Solmaz, 2005: 226).

Tarzî: Ḥaḳḳâ ki ol merd-i ekâbir-i ma'anî ol fâris-i 'arşâ-yı nüktedânî tevsen-i ṭab'-ı ma'anî-i nürdân kişver-i nazma ma'tûf ḳılıp ol vâdîde şâ'ir-i nâmdâr tarz-ı ḥaş ile suḥen-güzâr ve ḥallâl-ı müşkilât-ı kaşâyid-i pür-fevâ'id şu'arâ-yı selef olmağla yârân-ı suḥen-şinâs içre pür-şegâfdur (Solmaz, 2005: 405).

Fazlî Çelebi: ...ve aḳsâm-ı şî'r semtine ṭab'ı sâlik 'ale'l-ḥuşûş mesnevîde ḥamseye mâlik ve kaşâ-yid-i pür-fevâ'idi muşanna' ve inşâ-yı feraḥ-efzâsı müsecca' ve tarz-ı gâzelde ḥûb ve terci'-bend ile rubâ'ıyyâtı mergûb sene iḥdâ ve seb'in ve tis'â mi'ede 'âlem-i fânîden ravza-i câvidânîye mâyil ü râğib olmuş (Solmaz, 2005: 465).

Mevlânâ Kâtib: Taraf-ı kaşâyid-i pür-fevâid ü şanâyî'e sâlik ve nükûd-ı Meşnevî-i pür-Ma'nevî'ye mâlik 'arûz bilmede pür-hüner ve ḳâfiye üzre bir lûgat-ı mu'teber yazmışdur ki maḳbûl-i ṭab'-ı erbâb-ı 'irfân ve memdûh-ı zihni suḥen-verân-ı zamândur (Solmaz, 2005: 497).

PÜR-GARÂİB: Hayret edilecek şeylerle dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî Sâlikî'nin şiirini pür-garâib olarak nitelendirirken kendi tezkiresi için de acâib nitelemesini kullanmıştır.

Sâlikî: Beher hâl bu bir iki maṭla‘-ı pür-garâib anuñdur bu defter-i ‘acâibe şebt olundu.

Nazm :

Ey kaşu yâ murg-ı dil uçmağa küyuñdan yaña
Tîr-i müjgânuñ yiter her laḫza bâl ü per aña

[*Diger*]: Bilmez yolunu varmağa ol Ka‘be-i cânuñ
Her yaña dönüp ṭurduğı bu kıble-nümânuñ (Solmaz, 2005:358)

PÜR-HALÂVET: Tatlılık, hoşluk, zevk dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Fânî’nin şiirlerinin gücü, etkisi için kullanılmış bir nitelemedir.

Fânî: Kuvvet-i şi‘riyyesi pür-ḫalâvet ve hiddet-i zihni müdrîki neşâ‘-ı ‘ışık ile pür-keyfiyyet vâkı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 479).

PÜR-HAYÂL: Hayâl ile dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Hazret-i Sulṭân Selîm Ḥân, Zuhûrî, ‘Âşık Çelebi ve La‘lî’nin şiirleri için bu niteleme kullanılmıştır.

Hazret-i Sulṭân Selîm Ḥân: Niteki vaşfinda zübde-i erbâb-ı fażl ü kemâl olan bende-i dâ‘ileri Celâl bir beyt-i pür-ḫayâl dimişdür şebt olundu. *Maṭla‘ :*

Gerçi dirler o şehûñ kavsi ḫazâ tîri ḫader
Tîr-i per-tâv idemez ḫavs-i ḫazâ tîri ḫadar (Solmaz, 2005: 96)

Zuhûrî: Sipâhda ze‘âmete mutaşarrıf ve envâ‘-ı ma‘ârife vâkıf on sekiz yaşında olup pâdişâh-ı ‘adl ü dâd a‘nî Sulṭân Murâd diyâr-ı Şâm’a ‘adâlet-nâme irsâl itdükde bu maṭla‘-ı pür-ḫayâli netâyic-i ṭab‘ından zuhûra getürmişdür. *Maṭla‘ :*

İrişdi şeh Murâd eyyâmı ‘âlem kâme gelmişdür
Begüm zulm itme ‘uşşâka ‘adâlet-nâme gelmişdür (Solmaz, 2005: 410)

‘**Âşık Çelebi**: Mâşadağ-ı hâl bu maṭla‘-ı pür-ḥayâl ol şîrîn-maḳâlüñdür şebṭ olundu.

Maṭla‘ :

Olup her zaḥm ağız her bir fitil anda zebân yir yir

Derûnum çâkin eyler ‘âleme şerḥ ü beyân yir yir (Solmaz, 2005: 420)

La‘îf: Dâ‘imâ suḥen-i erbâb-ı kemâle tettebbu‘ idüp eş‘âr-ı ḥucesteye mâyl olmağın Nişânî’nüñ bu nazm-ı pür-ḥayâline nazîreye ḳâbil olmuş ki Ḥüseyn adına taḥrîr ḳılmışdur. *Ḳıṭ‘a :*

Ḳuluñdur cümle ḥübân-ı cihan bir pâdişâsın sen

Zamânuñda begüm Sulṭân Ḥüseyn-i Bayḳara’sın sen (Solmaz, 2005: 508)

PÜR-ME’ÂL: Mânâ, anlam dolu demektir (Devellioğlu, 2007). Niteleme tezkirede sadece Pîrî Paşa’nın şiiri için kullanılmıştır. Sultan Selîm Han ve Sultan Bayezîd Han arasında geçen ceng üzerine yazılmış tarihi olayı esas alan bir şiir olduğu ve Sultan Selîm Han’ı methetme amacıyla kaleme alındığı için böyle bir niteleme uygun görülmüştür.

Pîrî Paşa: Ḥazret-i pâdişâh-ı mülk-ârânuñ şâh-zâdeleri Sulṭân Selîm Ḥân ve Sulṭân Bâyezîd Ḥân ceng ü cidâl idüp ara yirde nice dilâverler ḳatlı pâmâl olup ‘âḳıbetü’l-emr Sulṭân Selîm Ḥân nâşır u menşûr ve ‘adâyı maḳhûr ḳıldıḳda Sulṭân Selîm Ḥân mezkûruñ medḥinde paşa-yı müşârünileyh bir ḳaşîde-i pür-me’âl nazm ḳılmış (Solmaz, 2005: 108).

PÜR-MESEL: Mânâlı, faydalı, hikmet dolu söz mânâsında kullanılır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Celâl Efendi ve Mecdî’nin şiirleri örnek verilmeden Pîrî Paşa, Rızâyî Efendi, Nevâlî Çelebi, Ṭab‘î Efendi, Ânî Efendi, Âlî, Raḥîmî Beg, Şâbirî Çelebi, ‘Ulû-i İstanbûlî, Fazlî Çelebi ve Nihânî’nin şiirleri örnek verilerek pür-mesel olarak vasıflandırılmıştır. Süleyman Solmaz’ın doktora tezinde belirttiği gibi pür-mesel şiirin belli özellikleri vardır. Pür-mesel olarak adlandırılan şiirlerde atasözü, kelâm-ı kibar, darb-ı mesel bulunur, kullanılan dil herkesin rahatlıkla anlayabileceği yalın dildir, ses tekrarına dayalı ahenk unsurları ile edebi sanatlar bolca kullanılır (Solmaz, 2005).

Pîrî Paşa: Bu ğazel-i bî-bedel-i pür-meşel anlarındur şebt olundı. *Ġazel* :

Dilberā esrār-ı la' lüñden olupdur ħayretüm
Mest-i 'ışkuñ olmayan bilmez benüm keyfiyyetüm

Ṭal'atüñle zerre-veş bizi getürdüñ ħākden
Sebze yirden göge vardur āftābum minnetüm

Tāb-ı mihrüñle ne var rif'at bulursam ben ğubār
Ḥāk-i pāyüñdür şehā başumda tāc ü devletüm

Başum ol servüñ ayağına koyardum cehd ile
Gör ki nıce devlete irgürdi 'ālī-himmetüm

Göz ucu ile nazār kıлмаğ umarum öliceğ
Ol güzeller şāhınuñ yolunda eyleñ tertībüm (Solmaz, 2005: 109)

Celâl Efendi: Ser-ā-pā a'zā-yı şāhid-i ra'nā vaşında yigirmi toğuz 'aded ğazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şāḥife-i beyānı murassa' u mülemma' kılmışdur (Solmaz, 2005: 121).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zāde): Bu ğazel-i pür-meşel-i rengin dağı ol şā'ir-i bî-bedelüñdür.

Ġazel : Ne yāri görmege kudret ne 'arz-ı ħāle firşat var
Mecālüm yok marīz-i 'ışk olaldan ħayli ħayret var

Ne özge derd olur yā Rab belā-yı 'ışk kim andan
Ne şıḥḥat ārzüsü ne ümīd-i istirāḥat var

Kül itdi cümle eczāmı egerçi āteş-i firşat
Ḥarāret niye bākī bilmezsin bende ne ħālet var

Ƙoyup kŷy-i nigāri ehl-i cennet olmaƘ istersin
MuƘarrer añladum kim sende ŗŷfī ey belāhet var

Cefāsi yoƘ gŷzel olsa virŷrdŷm yolna varı
Rızyāyī māhaŗal hercāyi sevmekden ferāgat var (Solmaz, 2005: 156)

Nevālī Çelebi: Bu ğazel-i pŷr-meŗel dağı anuñdur ŗebt oldı. Nazīre-i Hŷace Hāfız dimiŗdŷr hālī degŷldŷr.

Āmed berāt-ı ‘ıŗŗ muvaƘƘa’ benām-ı mā
ŗŷkr-i Hŷudā ki hŷkm-i Ƙazā ŗod benām-ı mā¹⁸⁵

SāƘī licām-ı cām be-gŷlgŷn bāde zen
Īn dem ki hest tevsen-i gerdŷn rām-ı mā¹⁸⁶

Cāmī ki mā beyād-ı lebeŗ der-keŗīde ĩm
Reŗŗ āvered Hızyr u Sikender be-cām-ı mā¹⁸⁷

Der dil hevā-yı sīm-‘ızyārān u nev-ĥoťān
Mārā be-suĥt āteŗ-ı sevdā-yı hām-ı mā¹⁸⁸

Geh tır ŷ geh kemend keŗīd āh-ı mā velīk
An āhŷ-yı remīde ne ŗod ŗayd-ı dām-ı mā¹⁸⁹

Yābīm tāze cān ŷ ser ez-ĥāk ber-konīm
Bŷyend ŷn sekān-ı tu rŷzī ‘ızyām-ı mā¹⁹⁰

Der-keŗ Nevālī sāĝar-ı ‘ıŗret ki der-elest
Teslīm kerde end be-mestī zimām-ı mā¹⁹¹ (Solmaz, 2005: 165)

¹⁸⁵ -Aŗŗ beratı bizim adımıza uygun (yerinde) geldi; Allah'a ŗŷkrolsun ki kaza hŷkmŷ bizim adımıza ıktı

¹⁸⁶ -Ey saki, gŷl renkli ŗaraba kadeh dizginini vur. ŷnkŷ feleĝin atı ŗimdi bize boyun eĝmiŗtir.

¹⁸⁷ - Bizim onun dudaĝını anarak itiĝimiz kadehi Hızyr ve āskender kıskanır.

¹⁸⁸ - Gŷnlŷmŷzde gŷmŷŗ yanaklılar ve taze yŷzlŷlerin sevdası var. Boŗ sevdamızın ateŗi bizi yaktı.

¹⁸⁹ -Bizim ahımız kāh ok çekti kāh kemend attı; fakat o ŷrkek ceylānı avlayamadık.

¹⁹⁰ - Senin kŷpeklerin bir gŷn bizim kemiklerimizi koklayınca, yeniden can bulup topraktan baŗımızı kaldırırsın.

Tab'î Efendi: Bu bir nice beyt ü me'tâlî '-i bî-bedel ve ebyât-ı pür-meşel anlarındur.

İrişdi terâş-ı ruḥı ḥaṭṭ-ı lebi irdi
Gün batdı dirîgâ n'idelüm kaç qarardı

[*Diger*] : Ğonceye raĝbetimüz yok leb-i dilber var iken
Miske meyl itmezüz ol zülf-i mu'anber var iken

[*Diger*] : Ser-nîkûn olmış devâtı sîmdür çün ol zekân
Kara degmiş ol likâya ḥaṭ degüldür görinen (Solmaz, 2005: 180)

Ânî Efendi: Cümlesinden bu ğazel-i pür-meşel ol yâr-ı bî-bedelüñdür kalem-i 'anber-
bîzle naḳş u nigâr oldı. *Ğazel* :

Bâĝ-ı ruḥunda gül yüzüñe zâr olam gibi
Sünbüllerüñe yine hevâ-dâr olam gibi

Muşḥaf'da geldi fâl açıcak sûre-i Duḥân
Âşüfte-ḥâl-i ḥaṭṭ-ı siyeh-kâr olam gibi

Bir fâle baḳıcı didi fâlüñde geldi lâm
Bend-i kemend-i zülfe giriftâr olam gibi

İRmez kemend-i zülfine bir kimse sa'y ile
Ben bu hevâda şoñ ucı ber-dâr olam gibi

Sevdâ-yı zülf-i müşk-i nigâr ile Ânî'yâ
Bâzâr-ı 'ışḳ-ı yârda 'aṭṭâr olam gibi (Solmaz, 2005: 203)

Âlî: Bu bir nice 'aşıkâne vü rindâne nâzükâne maṭla' anuñ eş'âr-ı muḥayyel ve güftâr-ı
pür-meşelindendir. *Nazm* :

¹⁹¹ - Ey Nevalî işret şarabını çek, çünkü eleste bizim dizginimizi sarhoşluĝa teslim ettiler.

Leb ile hem-dem olup cām-ı bāde-i ḥamrā
Nigāruñ ağızın arar rāzın açmağa gūyā (Solmaz, 2005: 222)

Raḥîmî Beg: ...ve eş'ār-ı dil-pesendi pür-meşel ve edā-yı bülendi maḳbûl ü bî-bedeldür.

Bu ğazel-i pür-meşel ol şā'ir-i bî-bedelüñdür. *Ġazel* :

Zülfüñle ğamze bend ider oldı uğrılayın
Miskin dil mi ḳaldı bu sevdā eyin beyin

Beñzerse şubḥ-ı ḥüsne ya ḥaddüñ meḥāsine
'Aşr içre dirse n'ola güneş eyle böyleyin

Cān mācerā-yı hicrüñ ile hem-dem olalı
Göñlüm ile gözüm ortasına düşdi mā-beyin

'İşḳuñ hevāsı ile geh ağlar geh inlerin
Nem var benüm eşer senüñ ortada ben neyin

Ben mübtelāyı ḥasret iden seyr-i ḥüsñüñe
Eyülük yüzünü göremesin yavuzun eyin

'Uşşāḳ-ı bî-nevāya o şeh nāza başladı
Toldurdu her maḳāmı yine āhuñ n'eyleyin

Sulṫān-ı mülk-i ma'rifetüm ben Raḥîmî'yā
Ammā Selîm-i Şāh-ı suḥendāna bendeyin (Solmaz, 2005: 315)

Şâbirî Çelebi: Māşadaḳ-ı ḥāl ve şāhid-i maḳāl bir ğazel-i bî-bedel rengîn-i zîbā ve bir ḳaç maṫla'-ı pür-meşel ol şā'ir-i nîkû-ḥışālüñdür bu evrāḳda şebt olundu. *Ġazel* :

Degül bu ḳavs-ı ḳuzah āh idince ben ḥaste
Yeşil kızıl tütünüm oldı çarḥa peyveste

Kararsa geçse n'ola beñzi nāfe-i inũñ
Hevā-yı kākũlũñ itmişdür anı dembeste

Dilirse anımı döksün o çeşm-i pür mestũñ
Dem-i şafā da anuñ gibi hõş gelür meste

Ruħuñ varağlarına öykinürmiş al kāğıd
Bilür ne reng olacağın gireydi bir deste

Lebũñ dirisi geçerken Mesih Şābirī'yi
Revā mı gezdiresin ey tabīb-i dil-ħaste

Ebyāt : Emsen lebũñ didükce ağız açmadı nigār
Yoğdan gelür ne söylesem ol şüh-ı şive-kār

Dilden şikāyete dehen açdı ü zaħm-ı ten
Dil yardımını itse gelüp hancerũñ ne var (Solmaz, 2005: 382)

'**Ulvī-i İstanbulī:** Bu azel-i pür-meşel anuñ eş'ār-ı muħayyel-i bī-bedelindendir. Erbāb-ı 'ayş u ħuzūra ve aşħāb-ı zevğ ü sürūra mefhüm ü ma' lüm ola diyü bu evrāğ-ı dil-firīb ve defter-i 'āşıkāna şebt olmış. *azel :*

engi men' eylerse muṭrib zāhid-i mecnūnede
Diñlesün nāyı o yir hem şer'a da ānūne de

Dil virelden cām-ı la'lũñle ħubār-ı ħaṭtuña
Tövbe itdüm bāde-i gülgüne de ma' cūne de

arğa virdi 'ālemi ey Yūsuf-ı Mışr-ı cemāl
Eşğ-i çeşmüm ħālib oldı Nīl'e de Ceyħün'e de

Nān-ı ħuşke āni'im ħam yemezüm dünyā için
Minnetüm yoğ ālib olman gence de ārūne de

Ol ŧehe billāhi ŧöyleñ dōst lar lāyık mıdur
 ŧād idüp aġyārı ‘Ulvī bendesin maġzūn ide (Solmaz, 2005: 430)

Fazlı Çelebi: Eŧ‘ār-ı ŧeker-bārından bu bir ġazel-i pūr-meŧel ile bir kaç beyt münāsib-i ħāl-i ‘uŧŧāk ve vaŧf-ı ħübān-ı ŧāġib-mezākđur. *Ġazel:*

Sen bu kemāl-i ħüsn ile mihr-i felek misin nesin
 Nev‘-i beŧerde görmedük yoġsa melek misin nesin

Gözlerüm içre oynayan sensin iki gözüm benüm
 Bilsem iki gözümdesin yoġsa bebek misin nesin

Ķutb-ı murādum üzre çün dönemedüñ yaġıl yıġıl
 Ey baŧum üzre devr iden çarġ-ı felek misin nesin

Dünye ġamın ‘alaf gibi gel yime ‘iŧret it dirin
 Hiç ħulaġ ħabartmaduñ ŧüfi eŧek misin nesin

Lezzetini kelāmuñuñ ehl-i mezāk olan bilür
 Yoġsa be Fazlı ŧözde sen kān-ı nemek misin nesin (Solmaz, 2005: 465)

Mecdi: ...ve bülbül-i ġülistān-ı bülend-edānuñ ebyāt-ı feraġ-fezāsı ġāyetde ŧīrīn ü nefīs ve kelimāt-ı dil-küŧası elfāz-ı reng-ā-renk ile rengīn ü selīs ve taġayyülāt ile muġayyel ü pūr-meŧel vāġı‘ olmuŧđur (Solmaz, 2005: 510).

Nihāni: Cümlesinden bu ġazel-i pūr-meŧel ki vaŧf-ı cemāl-i māġ-rüyān-ı her-cāyi ve ħasb-i ħāl-i ‘aŧıġān-ı ŧeydāyīđür. El-ġaġ zamāne dil-berlerinüñ eġvār-ı nā-hemvārına muġābıġ u muvāfıġđur budur. *Ġazel:*

Sevme ŧehrī ġüzeli ger meh-i tābān ise de
 Virme hercāyiye dil mihr-i dıraġŧān ise de

Saña serkeŧlik idüp ġayrıye māyil olanuñ
 Geç hevāsından eger serv-i ħırāmān ise de

Hār ile hemdem olup baġruñı pür-ḡün idenüñ
Gel e baġma yüzine bir gül-i ḡandān ise de

Seni ḡaste idüp el derdine tīmār idene
Mübtelā olma şaġın āfet-i devrān ise de

Ey Nihānī daġı her cem ‘i münevver kılanuñ
Olma pervānesi ger şem ‘-i gülistān ise de (Solmaz, 2005: 560)

PÜR-NİKÂT: İnce mânâlar, nükteler dolu demektir (Devellioġlu, 2007). Herkesin anlayamayacaġı kadar ince mânâlar barındıran kapalı söz için kullanılır.

‘**Âlî Efendi:** Ba‘d ez an nazım vādilerinde zıhn-i tîz-revi tek vürüd-ı ilhām-ı Rabbānī ile güft ü şinev hayşiyetinden kışşa-i Mihr ü Vefā ki şānī-i Yūsuf ü Züleyḡāve şālîş-i Leylā vü Mecnūn çün dürr-i meknūn ve Vāmıġ u ‘Azrā ve Şîrîn ü ḡusrev vezninde manzūme bu maġūle ebyāt-ı pür-nikātı mersūmdur (Solmaz, 2005: 185).

ḡâlî Beg: Bu bir nice ebyāt-ı pür-nikat anlarıñdur. *Ebyāt:*

Der-reh-i ‘ışk-ı cevānan can-feşānîhā konīm
Z‘ān ki der-pîrî besî yād-ı cevānîhā konīm¹⁹²

Ez-ḡün-ı dīde est merā rüy-i zerd surḡ
Verne ki dīde est ruḡ-ı ehl-i derd surḡ¹⁹³

Mā terk-i bāde-i ṡarab-efzā nemî konīm
Herkes ki mî koned be koned mā nemî konīm¹⁹⁴

Şüret-i ‘ālem diġer-ḡün şod zi eşk-i āl-i men
K‘ey be-în şüret be-‘arz-ı ü resed aḡvāl-i men¹⁹⁵

¹⁹² - Gençlerin aşkı yolunda can saçalım, çünkü yaşlılıkta gençliği çok yād ederiz.

¹⁹³ - Benim sararmış yüzümün kırmızı görüntüsü kanlı gözyaşımındandır. Yoksa dert ehlinin yüzünün kırmızı olduğunu kim görmüştür.

¹⁹⁴ - Biz neşe veren şarabı terk etmeyiz, terk eden etsin, biz terk etmeyiz.

‘Āşıkam her dem be-derd-i ‘ışk vākıf nīst yār
 Hālī‘ yem āgeh nemī gerded kesī ez-ḥālī men¹⁹⁶ (Solmaz, 2005: 266)

Haşırî: Cümle elfāz-ı güher-nişārlarından bir iki beyt-i pür-nikāt bu cem‘iyyet-i zurefāya şebt olunması münāsib görüldi. Ebyātına eşḥāş-ı ‘āşık-pīşe t̄alibdür. *Nazm* :

Bize bir yār-ı vefa-dār gerekmez mi gerek
 Olıcaḳ yār-ı cefā-kār gerekmez mi gerek

[*Diger*] : Türkī-vārınca söylerem şı‘ri
 Ḳātī arınca söylerem şı‘ri (Solmaz, 2005: 271)

Şerḥî: Bu ebyāt-ı pür-nikāt ḥasb-i ḥālīdür. *Beyt* :

‘İşk ehli dergehüñde can terceman çekerler
 Ey pādīşāh-ı ḥūban gör kim ne can çekerler

[*Diger*]: Ḳaddüñ görünce dil nice dürlü cefā çeker
 ‘Āşıkı gör ḳapuñda ne resme belā çeker

Vaşluñ ğamıyla dil elem-i bī-girān çeker
 La‘l-i lebüñ ḥayāline her demde ḳan çeker

[*Diger*] : Ḥabībümsiz baña aḡyār-ı yekdil hep hücüm itdi
 Belürdi her ṫarafdan şimdi fitne fitne-kārumsız

[*Diger*] : ṫotalum şerḥ-i cefā itmedi Şerḥī senden
 Sen de inşāf idüben arada gör Allāh’ı (Solmaz, 2005: 369)

¹⁹⁵ - Benim kızıl gözyaşından âlemin sureti deĝiştı. Benim durumum bu suretle ne zaman ona arz olunacak?

¹⁹⁶ - Her an âşığım, yar aşk derdine vakıf deĝil; Hālî'yim, kimse benim derdimden haberdâr olmaz.

Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî: Bu ebyât-ı pür-nikât ol şâ‘ir-i şîrîn-kelâmuñdur. *Ebyât:*

Şabrum alup felek baña yüz biñ belâ virür

Az olsa bir metâ‘ aña el çok bahâ virür

Düşdüm belâ-yı ‘ışka hıredmend-i ‘aşr iken

El şimdi benden alduğı pendî baña virür (Solmaz, 2005: 461)

Lem‘î: Cümlesinden bir iki maṭla‘ u beyt-i âbdâr-ı pür-nikât anlaruñdur şebt olundu.

Ebyât:

Cân virürsem n’ola bir tâze cevânuñ yolına

Kim durur varını ḥarc itmeye anuñ yolına

Tîr-i müjgânını bir kez n’ola gönderse eger

Cânı ḳurban idem ol ḳaşı kemânuñ yolına

[*Diger*]: Dirligünden el yudum ḡâyet za‘îf oldı mizâc

Ey ṭabîb-i cân u dil ölmekden özge yoḳ ‘ilâc

Ḥâk-i pâyine yüz urup ṭūṭiyâ didüm didi

Hey naḳarsuz ḥâk-i pâyum ṭūṭiyâdur gözün aç (Solmaz, 2005: 504)

Nâṭıḳî: Kendü vâdisinde ḡazeliyyât-ı pür-nikât ile cihângîr ve terci‘ u taḥmis ü müseddes ile lâ-naḳîrdür (Solmaz, 2005: 558).

PÜR-NİZÂM: Nizâm, tertip dolu mânâsına gelir (DevellioḒlu, 2007). Rûḥî Çelebi ve Ḳurbî’nin şiirleri için kullanılmıştır.

Rûḥî Çelebi: Bir vechile şeyḫ-i ferḥunde-aḳdâmı bir müsebbâ‘-ı kirâmı ile nazm-ı pür-nizâm erḳâm ḳılmıştır (Solmaz, 2005: 322).

Ḳurbî: Bu nazm-ı pür-nizâm ol ferhunde nâmuñdur bu evrâka taḥrîr oldı. *Ebyât:*

Gözümüñ yaşını sil dime şehâ nemdür bu
Kim belürse acıyasın iki gözüm demdür bu

[*Diger*] : Mîzâb-ı şîşeden aḳıcaḳ cüy-veş şarâb
Döndi piyâle bezmde mânend-i âsiyâb

[*Diger*] : Esâs-ı meykede yıḳıldı gitdi olmadı âbâd
Egerçi dirler idi muḥkem olur kâfirî bünyâd

[*Diger*] : Ḳahveyi teşbîh ḳılmaḳ bâdeye heyhâtdur
Bâde maḡz-ı rûḥ-perver ḳahve ḳıṣriyyâtdur (Solmaz, 2005: 487)

PÜR-SAN'AT: San'at dolu mânâsına gelir (DevellioḒlu, 2007). Şiirin pür-san'at olarak nitelendirilmesinde muhayyel olmasının payı vardır.

Sa'yî Çelebi: ...ve eş'âr-ı dürer-bârı muḥayyel ü pür-şan'atdür ve ḥadd-ı zâtında şâhib-meşreb olmaḒın cemî'-i zuraḑâ mâbeyninde perîşân-mezheb diyü töhmetle âlüde ve gerdiş-i cevr-i devr- den füsürde idi (Solmaz, 2005: 340).

PÜR-SÛZ: Farsça pür (dolu) sözcüğüne aynı kökten –sûz (yakan, yakıcı) sözcüğünün eklenmesiyle oluşun kelime “çok yanık, çok yakıcı” anlamına gelmektedir (Kubbealtı Lugatı). Ele alınan şairlerin çok yakıcı (pür-sûz) olan şiirleri gönlü aydınlatan (dil-efrûz) bir mumdur. Gönüldeki gizli sırları, elem ve kederleri aydınlatır, açığa çıkarır. Şair her ne zaman arz-ı hâl etmek için ağzını açsa yanan gönlünden çıkan her söz âleme od bırakır.

Celâl Efendi: Cümlesinden bu ḡazel-i pür-sûz daḒı çün mihr-i dil-efrûz-ı maşriḳ-ı ṭab'ından ṭâli' u lâmi' olup her beytinde ikişer ma'nâ muzmer ve birisi mânend-i dürr-i gevherdür (Solmaz, 2005: 125).

Ahmed Efendi: Bî-tekellûf üslûb-ı gâzelerde mânend-i Emîr-i Hüsrev ve sözleri pür-süz (Solmaz, 2005: 128).

Bâkî Efendi: ...ve tûṭî-i şeker-şikenüñ eş'âr-ı pür-süzü ve ebkâr-ı dil-efrûzı meşhûr-ı 'âlem ve manzûr-ı dîde-i benî âdemdür (Solmaz, 2005: 160).

Dâ'î Efendi: Eş'âr-ı dil-efrûzı gün gibi rûşen ü pür-süz ve güftâr-ı pür-süzü müstahsen ü dil-efrûzdur (Solmaz, 2005: 168).

Sâbıkan Laḥsa beglerbegiliginden münfaşıl olan Şâlih Paşa oğlu Meḥemmed Paşa bu maṭla'ları mütâla'a kılduḡda nazîre tarîkıyla bu maṭla'-ı meşel-endûz-ı pür-süzü zuhûra getirüp meşṭûr kılmışlardır.

Alıcaḡ cevr ile cānum o dehānı yaḡūt
Büse-i la'l-i lebin virdi dile ḡaḡḡ-ı sükût (Solmaz, 2005: 169)

Ehlî: Kelimât-ı ḡûb-edāsından ve ebyât-ı rûḡ-efzāsından bir ḡaç maṭla'-ı pür-süz mânend-i mihr-i dil-efrûz zuhûra gelüp meşṭûr olundu. *Nazm:*

Baḡrumı yaḡdı dile nâr-ı maḡabbet düşdi
N'ola âh eyler isem cāna ḡarâret düşdi

Seyr kıldum ten-i sîmînini ḡammām içre
'Arz-ı ḡâl eyledüm ol dilbere ḡalvet düşdi (Solmaz, 2005: 217)

Behiştî Efendi: Bu bir ḡaç maṭla' u beyt-i pür-süz ol şâ'ir-i ma'ânî-endûzuñdur.

Ebyât: Bezme gel bu gice ey 'âlem-i ḡüsnüñ mâhı
Yoḡsa yirden göge dek incinürüz vallâhi (Solmaz, 2005: 228)

Başîrî: Kelimât-ı dil-efrûzı dil-pezîr ve ebyât-ı pür-süzü bî-nazîr erbâb-ı başîret bu taḡrîrden ḡabîrdür (Solmaz, 2005: 233).

Cevherî: Cevher-i nazmı dürr-i sırâb gibi olmağın bu maṭla‘-ı pür-süz mânend-i şem‘-i dil-efrüz ki vaşf-ı hübân-ı meh-veş ve ḥasb-i ḥâl-i rindân-ı belâ-keşdür. *Maṭla‘*

Ez-mey-i la‘l-i bütân çihre ber-efrûhte ĩm

Çihre efrûhte vü şem‘-şıfat şuhte ĩm¹⁹⁷(Solmaz, 2005: 256)

Sa‘yî Çelebi: Merḥūmuñ eş‘âr-ı pür-süzü ve güftâr-ı dil-efrüzü bî-ḥadd ü lâ-yu‘addur (Solmaz, 2005: 340).

Selîkî-i Ḥamîdî: Mâşadağ-ı güftâr bir maṭla‘ u bir nice beyt-i pür-süz çün mihr-i dil-efrüz didâr gösterüp zuhûra geldi. *Nazm* :

‘Arz-ı ḥâl itmege ey şeh nice açam dehenüm

‘Āleme od bırağur süz-ı dilümden suhenüm

[*Diger*] : Süz-ı ‘ışkuñla yanar döymez tenümden pîrehen
Dostum sensin beni ‘âlemde gömleksiz koyan

[*Diger*] : Hicrûñde görenler tenümi pîrehen içre
Bir mürde-i şad-sâle şanurlar kefen içre

[*Diger*] : Şu olup demrenüñ süzumla şızdı çıkdı cismümden
Degül tebden dökülenler ‘arağ cism-i fikârumdan (Solmaz, 2005: 343)

Sebzî: Eş‘ârı gâyetde pür-süz ve pesendîde-i erbâb-ı rümüzdur (Solmaz, 2005: 359).

Şinâsî: Evḳâtın kitâbet-i eş‘âr-ı pür-süz-ı erbâb-ı mihr ü vefâya ve güftâr-ı dil-efrüz-ı aşḥâb-ı şıdk u şafâya bezl itmek üzredür (Solmaz, 2005: 377).

Şâni‘î: Mâşadağ-ı güftâr diyü bu maṭla‘-ı dil-efrüz kilik-i gülbîz ile ve bu beyt-i pür-süz kâlem-i güher-rîz ile didâr gösterüp naşş u nigâr olundu (Solmaz, 2005: 389).

¹⁹⁷ -Güzellerin la'linin şarabından yüzümü parlattık; yüzümüz parladı ve mum gibi yandı.

Ṭarzî: ...ve bu diyârın ekşer-i şu‘arâ-yı ma‘ânî-endüzlariile eş‘âr-ı pür-süz dimeden mâ‘ada her an hıdmet-i dervîşân-şüret ü ma‘ânî idüp rümûz-ı bâtına erbâb-ı hâkîkate mazhar düşüp ol dervîş-i pâkize-sîret cîfe-i dünyâ-yı denîden mustağnî ve sulţân-ı şüret ü ma‘nîdür (Solmaz, 2005: 405).

‘Ulvî Beg: Eş‘âr-ı pür-süzü ve güftâr-ı dil-efrûzı meşhûr ve maqbûl-i merdüm-i nezdîk ü dür olmak üzredür (Solmaz, 2005: 428).

Mevlânâ ‘Abdü’l-vâhid: Şeb ü rûz ol yâr-ı şem‘-i nazm-efrûz meyl-i eş‘âr-ı pür-süz ve cüst ü cüy-ı güftâr-ı şâ‘irân-ı ma‘ânî-endüz kıllup ve ol nîkû-halef şu‘arâ-yı selefün ekşer-i gâzeliyyâtın taḥmîs idüp şöyle irtibâṭ virmişdür ki râkımları görse feraḥ bulup ṭab‘-ı selîsleri inşirâḥ u inbisâṭ bulurdı (Solmaz, 2005: 432).

‘İydî: Bu bir kaç beyt-i pür-süz ḥasb-i ḥâl-i ‘âşîkân-ı dil-süz anuñdur.

‘Âşîk-ı âşüfteler dîvâne şeklin bağlamış
Bâde-i ‘ışkuñla dil meyḥâne şeklin bağlamış
‘Ârîzuñ şevkıyle can çıkdı bedenden raqş urup
Şem‘üñe per yaqmaga pervâne şeklin bağlamış

Eyleyelden dil-berâ zencîr-i zülfün ârzü
‘Âşîk-ı âşüfteler dîvâne şeklin bağlamış

Ḥâne-i dil ‘ışkuñ ile ṭolalıdan ser-be-ser
Serverâ sînem benüm vîrâne şeklin bağlamış

Nîce yanmasun gönül hicr âteşinde ‘İydî’yâ
Şâh unuttı bendesin bîgâne şeklin bağlamış (Solmaz, 2005: 450)

Meşrebî: ‘Alî nâm bir cevân-ı nâzenîn ve bir mâh-ı zühre-cebînün ‘ışkıyla dest-i zîbâsına dâğ-ı âteşin yaqmış ol eşnâda ol şâ‘ir-i maḥabbet-endüz bir gâzel-i pür-süz dimiş bu evrâḳda bir iki beyti erḳâm olundu. *Şi‘r*

Dilâ yazuqsınırdı öpmege ‘âlemde cân anı
Elinden yandım ol dāğuñ ki yaqdı dest-i cânānı

Bozulmasun diyü yārũñ fitil-i dāğ-ı cân-sāzı
Aña bend eyledüm bir nice yirden rişte-i cânı

‘Alî ‘ışkına yüz biñ dāğ-ı şevk ur Meşrebî cânā
Erenler sikkesidür yan severseñ Şāh-ı Merdāmı (Solmaz, 2005: 538)

PÛR-SÛRÛR: Sevinç dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede sadece Âfitâbî için kullanılmıştır.

Âfitâbî: Sâbıķan mezkûr Ķurd nām bir kemān-ebrũ cevāne ya‘nĩ bir āşũb-ı dil ü cânē ‘āşık-ı nā-tũvān olup zārāfet-āmĩz bir maţla‘-ı pũr-sũrũr elfāz-ı belĩğ ile meşţũr ol dilber-i perestĩze ‘anber-rĩz-i ķalemle raķam ķılmış Şebt olundu.

Kemān-ı baķtını sa‘d ile ķurdu
Ķara bağrına kim ki çekdi Ķurdu (Solmaz, 2005: 213)

PÛR-ZİVER: Sũs dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007).

Cāmĩ Ćelebi: Ebyāt-ı rengĩni bāde-i nāb gibi Őāf u pũr-zĩver ve kelimāt-ı Őĩrĩni pāk ü maķbũl-i cumhũr olmağın Őeh-zāde-i mũslimĩnũñ ĝayret-i firdevs-i berĩn olan bābında mezbũr ağalık ile Őāhib-‘izz ü temkĩndür (Solmaz, 2005: 254).

Cũdāyĩ-i ‘Acem: Egerçi ol merħũmuñ tabĩ‘at-ı Şi‘riyyesi hũb ü pũr-zĩver ve pesend-i cumhũr ve mergũb vāķı‘ olmuşdur lākin muşāĥabet-i pāki Şi‘r-i sũznāk ũzre fevķa‘l-ĥadd ber-terdũr (Solmaz, 2005: 259).

Ĥātemĩ Beg: Ķazeliyyāt-ı ‘āşıkānesi bĩ-ĥadd ü bĩ-ķiyās ü pũr-zĩverdür (Solmaz, 2005: 283).

Ķmā‘ĩ: Ķuvvet-i Şi‘riyyesi pũr-zĩver ve maķbũl-i cumhũr olmuşdur. Ķũftārı muşanna‘ ve eş‘ārı mũlemma‘ ve ĝazel-i muĥayyel-i pũr-meşel vāķı‘ olmuşdur (Solmaz, 2005: 458).

Ġarībî: Ṭab‘-ı pāki ma‘ānī-i ġarīb bulmada tiz ve eş‘ār-ı revānı elfāz-ı dil-firīb ile maḥabbet-engiz ve ṭabī‘at-ı ſi‘riyyesi bir ḥadde dürr-i pür-ziverdür ki ekser-i ebyātı ſu‘arā mābeyninde maḳbül ve eyülükle meşhür (Solmaz, 2005: 458).

Feyzî Çelebi: ...ve eş‘ār-ı ḥayāl-āmizi pür-ziver ve Nevāyī ve Furs taḳlīdinde maḳbül-i cumhürdür (Solmaz, 2005: 472).

Maḳālî: Ṭabī‘at-ı ſi‘riyyesi pür-ziver olmağın ſu‘arā-yı nāmdārdan geçinür (Solmaz, 2005: 534).

Nāzükî: Ṭabī‘at-ı ſi‘riyyesi pür-ziver ve eş‘ār-ı nāzükī pesend-i cumhürdür (Solmaz, 2005: 565).

Vuşlatî-i Şofyevî: Ṭabī‘at-ı nazmiyyesi pür-ziver ve eş‘ār-ı dürrer-bārı pesend-i güş-i cumhürdür (Solmaz, 2005: 577).

PÜR-ZÜR: Güç, kuvvet dolu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Kuvvet kelimesiyle birlikte kullanılarak ſiiri nitelemiştir. Şairin ſiir sanatındaki başarısının ve sağlamlığının ifadesidir.

Nevālî Çelebi: Kuvvet-i ſi‘riyyesi pür-zür ve ebyāt-ı muhayyeli ġayr-i meşhür lākin vāsıta-i ſi‘r-i dil-keş ile pādişāh-ı sa‘adet-baḫşdan iltifāt-ı bī-ḥadd ve iḥsān-ı bī-‘add bulup otuz akçe medreseyi aḫz ü cer itmiş (Solmaz, 2005: 163).

RA’NÂ: Güzel, hoş, lâtif, parlak mânâsına gelir (Kubbealtı Lugati). Tezkirede Şemsî-i Dîvâne’nin Sinan Paşa için söylediği tarih kıt’ası için kullanılış bir nitelemedir.

Şemsî-i Dîvâne: Sābıḳan serdār-ı ‘ālī-miḳdār olan vezir-i a‘zām Muştafâ Paşa vefāt idüp yirine vezir-i a‘zām olan Sinān Paşa diyār-ı şarḳa ‘asāḳir-i zafer-mü’eşşire serdār-ı fetḥ-āşār naşb olunduğda bir tārīḥ-i meze-dār-ı zībā diyüp müşārünileyh paşaları ol tārīḥ-i ra’nāda zikr itmişdür taḫrīr ü taşṫir olundu. *Şi‘r* :

Bi lisānī ‘Arabī k̄āle Şemsī tārīḥ

Muştafā Paşa rāhe ebeden fecāe Sinān¹⁹⁸ (Solmaz, 2005:376)

RENGİN: Renkli, güzel, lâtif, hoş anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2007).

Ebu’l-Fazl Efendi: Cümlesinden bir iki maṭla‘ -ı Fārisī-i rengīn k̄ālem-i müşkīn-sevāduñ imdādıyla raḳam-ı ‘anberīn oldı. *Nāzm:*

Ez ḥāl nokṭahā be-ḥaṭṭ-ı ‘anberīn me-nih
Şad dağ-ı ‘ışık ber-ciger-i müşk-çīn me-nih¹⁹⁹

Ber berg-i gül zi nergis-i ter āb mī-zenī
V’ez leb-i gülāb ber şeker-i nāb mī-zenī²⁰⁰ (Solmaz, 2005: 118)

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zāde): ...ve üslūb-ı inşāda Vaşşāf-ı devrān ve belki ferīd-i cihān eş‘ār-ı şīrīni lezīz ü nefīs ve güftār-ı rengīni muḥayyel ü selīsdür (Solmaz, 2005: 155).

Bu ebyāt-ı rengīn mānend-i sūnbül-i müşkīn-i feyż-resān meşamm-ı dil-i ḥazīn-i ‘āşīkān-ı miskīndür şebt olundı. *Şi‘r:*

Sūnbülleri girihlerini çözdü çün nigār
Bir ḥüsn daḫi bağladı ḥaṭṭ-ı ‘izār-ı yār (Solmaz, 2005: 156)

Bu ḡazel-i pür-meşel-i rengīn daḫi ol şā‘ir-i bī-bedelüñdür.

Ġazel : Ne yāri görmege ḳudret ne ‘arz-ı ḥāle fırşat var
Mecālüm yok marīz-i ‘ışık olaldan ḥayli ḥayret var
Ne özge derd olur yā Rab belā-yı ‘ışık kim andan
Ne şihḫat ārzūsı ne ümīd-i istirāḫat var

¹⁹⁸ - Şemsî, Arap diliyle tarih söyledi: Mustafa Paşa ebedî olarak gitti ve Sinan geldi.

¹⁹⁹ - Anberli yazıyla benden noktalar koyma; aşkın yüz dağı için miskinın üzerine koyma(?)

²⁰⁰ - Gül yaprağına, taze nergisten su verirsin; dudağından, saf şekerle gül suyu verirsin.

Kül itdi cümle eczâmı egerçi âteş-i firqat
Harâret niye bâkî bilmezsin bende ne hâlet var

Koyup kûy-i nigârı ehl-i cennet olmak istersin
Muqarrer añladum kim sende şûfî ey belâhet var

Cefâsı yok güzel olsa virürdüm yolına varı
Rızâyî mâhâşal hercâyî sevmekden ferâgat var (Solmaz, 2005: 157)

Derviş Beg: Bu iki matla' -ı rengîn daği anlaruñdur şebt olundu.

Şâh-ı tûbâ kâmet-i dildâre beñzer beñzemez
Cilveden tãvûs-ı hõş -reftâra beñzer beñzemez

[*Diger*] : Serîr-i saltanat gavgâ-yı 'âm âlâmına degmez
Neşât-ı devlet-i dünyâ hilâl encâmına degmez (Solmaz, 2005: 172)

Emrî Çelebi: Bu gâzel-i rengîn kendinüñ icâdidur şebt olundu. *Gâzel* :

Hilâl ü hâme vü tomâr u şem' ü gonce-i zanbağ
Nice bir ola pençeñle düz olmaz elde beş barmağ

Ben anuñ pençesini pençe-i hurşide beñzetedüm
Niçün el diye bir aya muqârin beş hilâl ancak

Elinde bir gümüş levh ile beş sîmin kalem gördüm
Didüm bu levhe yaz gönlüm didi bilmen gönül yazmak

Birisinde iki dördünde üçer kıt'a derc itmiş
Benânın mâh-ı nev vaşfinda beş tomâr idüp el-hağ

Fürûğ-ı nârsız rüşen iderler meclis-i şevkı
Ben anuñ pençesin beş şem'-i kudretdür disem elyâğ

Ne tūbā servidür addūñ ki sīmin şāhlar şalmıř
Bitürmiş her birinde bir gül ü beş ğonce-i zanba

Ne mihr olur yed-i beyzāsı olmiş her şu ‘ā ‘ inuñ
Ucı bir māh-ı bedr Emrī añā bir māh-ı nev mülha (Solmaz, 2005: 195)

Bālī: Ekşer-i eş ‘arı malaşı gibi şırın ü rengin vāı ‘ olmişdur. *Beyt* :

Dilā şanma meh-i bedri iāā eylemiş hāle
Kemend-i mihrini tamış o māh çār deh sāle

Dil esrār-ı leb-i la ‘ lüñle sergerdān u hayrāndur
řanasuñ bir megesdür kim irādan olışur bāle

şekerdür vaşf-ı la ‘ l-i yār-ı Bālī ‘ ni şeker-ānuñ
ıda vir kand-i ğüftār-ı lebüñden üı-i bāle (Solmaz, 2005: 240)

řānī Beg: Bu bir aç mala ‘ u beyt-i rengin daı anuñdur kem degüldür nıkdür. *Ebyāt* :

Bāğ-ı melāhatüñ gülidür rü degüldür ol
Mihr-i giyādur anda biten mü degüldür ol (Solmaz, 2005: 247)

Cāmī Çelebi: Ebyāt-ı rengini bāde-i nāb gibi řāf u pür-zīver ve kelimāt-ı şırını pāk ü mabül-i cumhür olmağın şeh-zāde-i müslimīñ ğayret-i firdevs-i berin olan bābında mezbür ağalık ile řāhib- ‘ izz ü temkīndür (Solmaz, 2005: 254).

üsrevī Çelebi: ...ve ğüftār-ı şırın dimede üı-i şeker-şiken ve eş ‘ ar-ı rengin bulmada üsrev-i mülk-i suhendür (Solmaz, 2005: 287).

üdāyī Beg: Cümlesinden bir nice mala ‘ u beyt-i rengin anlaruñdur tarīr olundu. *Ebyāt* :

Ağyār-ı kīne-āh ile seyrāne gitme hiç
Gel ğör ki n ‘ oldı Yūsuf ‘ a yabane gitme hiç (Solmaz, 2005: 289)

Rindî: ...ve bu beyt ve gâzel-i rengîn daği zâde-i tab'larıdır. *Beyt*

Gâzel: Tarh-ı bezm itmişsin ey meh dün gece kim var bugün
Reşk-i cânımda gümân hâtırdı dilde ıztırâb

Zülf ü ruhsâr u hağ u hâlûñden ayru oldılar
‘Aql vâlih şabr mużtar can perîşan dil harâb

Nâfenüñ kanın kurutdı yağıdı bağrın lâlenüñ
Küşe-i la‘l-i dür-efşânuñda hâl-i müşk-nâb

Şevk-i la‘l-i yâr ile câm-ı şarâbuñ Rindi’yâ
Terkin itmeme başuma taş giydirürse her habâb (Solmaz, 2005: 333)

Mevlânâ Sâmi: Bu mağla‘-ı rengîn ez Şâfi:

Kan olur gamzesine tîğ-ı dem efşan dir isem
Baş gider karpüğine haçer-i bürran dir isem (Solmaz, 2005: 353)

Şinâsî: Bu mağla‘-ı rengîn anuñdur. *Mağla‘:*

Cân atup haçerüñe karşı gönül vara gibi
Bir içim şu dileyü tîğüña yalvara gibi (Solmaz, 2005: 377)

Şiyâmî: Niteki hağkında bir kığ‘a-i rengîn mânend-i dürr-i şemîn Şadrî dimişdür. *Kığ‘a:*

Şâ‘irüm diyü alursun biregü ma‘nilerin
Be Şiyâmî niye iki nef‘î bu nağğallıguñ

Çeşm-i tâtârını vaşf eylemeden cânânuñ
Yeg idi saña göreydüñ yine remmällıguñ (Solmaz, 2005: 397)

Tarzî: Bu bir kaç meğali‘-i rengîn ol yâr-ı şîrîn-keğamuñdur. *Ebyât:*

Der-miyān-ı her du ebrū hāl-i ān Türk-tırāz
Rāst mīmānend be-Hindūyī ki bāşed tīg-bāz²⁰¹

[*Diger*] : Ne hālest īn ki dāred ber-‘ ızār ān terk-i yağmāyī
Mihek āverde behr-i imtiḥān taqdīr-i tebāhī²⁰²

[*Diger*] : Ne çarḥam üstühān behr-i seg-i ān dil-sitān kerde
Be kerden rūhem ez-bīdād-i cevreş üstühān kerde²⁰³

[*Diger*] : Zi-ḥüsn-i ḥaṭ-ı leb-rā zīnet-i diger hüveydā şod
Belī zi-ḥüsn-i ḥaṭ yāḳūt-serā īn rütbe peydā şod²⁰⁴ (Solmaz, 2005: 406)

‘**Arşî**: ...ve şoḥbet-i ḥaşşı feraḥ-baḥş-ı dil-i ğam-ġin ve ebyāt-ı ṭarab-ġüsteri dilkeş ü rengīn vāḳı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 434).

Fevzî Çelebi: El-ḥaḳ fevz-i ġülistānuñ bülbül-i destān-serāsı ve ol ezhār-ı ma‘ ānīnūñ eş‘ār-ı dil-küşāsı ġül gibi rengīn ve ġamz-edā yı dil-i ḥazīn vāḳı‘ olmışdur (Solmaz, 2005: 471).

Hüdâyî Çelebi: ...ve aḳsām-ı şî‘rūñ fūnūnından behrever ‘ale’l-ḥuşuş ṭarz-ı ġazelde fuşahā-yı ‘Acem gibi edā-yı bülend ile dil-pesend ve ḳaşīde vü müseddesi rengīn ü selīs (Solmaz, 2005: 583).

Yakîmî: El-ḥaḳ ol bülbül-i ġülzār ve ṭūtī-i şeker-ġüftāruñ ġazeliyyātı bī-dil ü rengīn ve manzūmātı ġüzel ve ma‘lūm-ı şu‘arā-yı siḥr-āferīn ola ki mezkūruñ kelimātı lezīz ü şīrīn olmaġın āḫirde zıkr olundu (Solmaz, 2005: 599).

²⁰¹ - Türk güzelin her iki kaşının ortasındaki ben, tıpkı kılıç oyunu oynayan Hindu'ya benzer.

²⁰² - O yağmacı güzelin yanağında taşıdığı şey ben değildir. āmtihan için yok etmenin takdiri mihenk getirdi.

²⁰³ - Ne felek beni o sevgilinin köpeği için kemik yaptı. Zulmü ile ruhumu kemik haline getirdi (taşlaştırdı).

²⁰⁴ - Ayva tüylerinin güzelliğinden dolayı dudak daha bir güzel süslendi. Evet bu güzellikten ötürü bana bu rütbe verildi.

REVÂN: Su gibi akıp giden, akıcı söz mânâsında kullanılır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede çoğunlukla “su gibi revân” ve “âb-ı revân gibi revân” şeklinde kullanılmıştır.

Haḫikî Beg: Fi'l-ḫaḫika ṭabī' at-ı şî' riyyesi ğāyetde revân ve Fûrsûñ tekellümünde zebân-âver-i devrân ve Türkî ve Fârisî dilinde eş'ârı firevândur (Solmaz, 2005: 177).

Keşfi Beg: ...ve ṭabī' at-ı şî' riyyesi şu gibi pāk ü revândur (Solmaz, 2005: 192).

Ülfetî: ...ve terennüm-i sihr-sâz-ı ğayret-efzâsı ḫâfızân-ı ' İraq u Hicâz ve ğüftâr-ı revânı şafâ-baḫş-ı kûlûb-ı nûdemâ ve eş'âr-ı belîĝ-ı pâki maḫbûl-i şu'arâdur (Solmaz, 2005: 207).

Zühdfî: Ṭabī' at-ı şî' riyyesi âb-ı pāk mânend-i revân ve eş'âr-ı bî-bedeli bî-ḫadd ü bî-pâyândur (Solmaz, 2005: 337).

Şânî: Egerçi ğülistân-ı ma'ânîde henüz ğonce gibi nühüftedir lâkin eş'âr-ı revânından dil-i ḫûn-beste pür-şükûfte olur (Solmaz, 2005: 372).

Ĝammî Beg: Ṭabī' at-ı şî' riyyesi revân ve eş'ârı firevân ve ğamz-edâ-yı ' uşşâḫ-ı nâtüvândur (Solmaz, 2005: 455).

Ĝarîbî: Ṭab'-ı pâki ma'ânî-i ğarîb bulmada tîz ve eş'âr-ı revânı elfâz-ı dil-firîb ile maḫabbet-engîz ve ṭabī' at-ı şî' riyyesi bir ḫadde dürr-i pür-zîverdür ki ekşer-i ebyâtı şu'arâ mâbeyninde maḫbûl ve eyülükle meşhûr (Solmaz, 2005: 458).

Keşerî: Rûz u şeb erbâb-ı dil ü ' uḫde-küşâ-yı her müşkil olan yârân-ı nükte-dân ile hem-zebân olup mübâḫaşe-i eş'âr-ı revân itmeden bir an ḫâlî degüldür. (Solmaz, 2005: 499).

Müdâmî Beg: Ḥâtır-ı deryâ meḫâtır-ı vādî-i eş'ârda âb-ı revân gibi revân u pāk ve esâlib-i inşâsı ğamz-edâ-yı dil-i ğamnâk ve tarz-ı târîḫde müverriḫân-ı zamân içre maḫbûl-i pîr ü cevân olmuştur (Solmaz, 2005: 522).

Muṭî'î: Ṭabî' at-ı şî' riyyesi revân lisân-ı ' Arabî'de ve zebân-ı Fârisî'de olan ebyât u eş' âruñ tetebbu' ında mânend-i aḡrân ve hemîşe muṭî' -i ehl-i hüner olmaḡdan ma' ârif-i cüz'î vü küllîden behredâr olmış (Solmaz, 2005: 545).

Vahdetî: Ṭabî' at-ı şî' riyyesi revân ve eş' ârı ḡasb-i ḡâl-i dil-i nâtüvân vâḡı' olmuşdur (Solmaz, 2005: 574).

SAFÂ-BAHŞ: Safa veren, eğlendiren, rahatlatanmânâsında kullanılır (Devellioḡlu, 2007). Safâ-bahş şiir rahat-efzâ (rahatlıḡı artıran, rahatlık veren) dir. Okuyanın hoşuna gidecek, ruha iyi gelecek, beḡenilen şiir için kullanılmış bir sıfattır. Tezkirede Edâyî Çelebi, Siyâhî, Şabrî Çelebi ve Müdâmî Beg'in şiiri için kullanılmıştır.

Edâyî Çelebi: ...ve şî' r ü inşâ fûnûnında bî-hemtâ ve edâ-yı pāk ile meclis-ârâ ve güftâr-ı şafâ-bahşla râhat-efzâ ve şavt ü naḡş icâdında bülbül-i ḡoş -nevâdur ve ebyât-ı selîsi çok ve eyülüğünde söz yoḡdur (Solmaz, 2005: 208).

Siyâhî: Eş' âr-ı şafâ-bahşı zenk-zedâ-yı dil-i tîre bühtân ve güftâr-ı bî-ḡışşı râhat-efzâ-yı ' âşîkân-ı nâtüvândur (Solmaz, 2005: 343).

Şabrî Çelebi: ...ḡaḡḡâ budur ki zebân-ı Fârisî'ye bir derecede mümâreset göstermiş ki Fûrs dilinde eş' âr-ı şafâ-bahşı ve güftâr-ı dil-keşi fuşaḡâ-yı ' Acem şî' rinden edâsı ve ma' nâsı aşla ve ḡaṭ' â fark olunmaz (Solmaz, 2005: 378).

Müdâmî Beg: Ber-muḡtezâ-yı maḡlaş ser-â-ser ebyât-ı şafâ-bahşı rindâne ve keyfiyyet-i kelimât-ı dil-keşi mestâne ve ḡasb-i ḡâl-i ehl-i fenâ ve vaşf-ı dil-berân-ı zîbâdur (Solmaz, 2005: 522).

SELÂSET: Akıcı olma, akıcılık ve kolay anlaşılma, açıklık hâlidir (Devellioḡlu, 2007). Tezkirede -engîz, -eş'âr, -şî'âr, -nümâ sözcükleriyle terkipli olarak kullanılmıştır. Şiirde bulunan selâset ölümsüzlük suyunu kıskandıracak şekilde akan bir deniz gibi selîs ve revân görülmüş, beḡenilmiştir.

Meḡammed Paşa: El-ḡaḡ selâset-i eş' âr ve leṭâfet-i güftârları mâ-i câri-vâr bir mertebe selîs ü revân ve maḡsûd-ı çeşme-i ḡayvândur (Solmaz, 2005: 112).

Pervîz Efendi: Tab´ -1 mustakîmi istikâmetle mevşûf ve zihni selîmi selâset-i güftâr ile ma´ rûfdur (Solmaz, 2005: 134).

Meḥammed Çelebi: Zîrâ ki güftârî gâyetde selâset üzre vâkı´ olmuştur (Solmaz, 2005: 138).

Dervîş Beg: ...ve Türkî dilinde nazmı selâset-nümâ ve ḥadd-ı zâtında ´ âlî-himmet ü dervîş-nihâd olmağın maḥlaş-ı şerîfin Dervîş itmişlerdür (Solmaz, 2005: 171).

Feyzî: El-ḥaḫ nazm-ı selâset-şî´ arı dil-pezîr ü revân ve nikât-ı nezâket-âmîzi eşnâ-yı tekellümde reşk-i selsebîl ü miyâh-ı ḥayâtdur (Solmaz, 2005: 190).

Cemâlî: Zîrâ ki tab´ -1 nazm-ı hüner-güsteri taḥayyülât ile mânend-i Emrî ve selâset-i eş´ ar ile tevâmân-ı Bâkî olup bu devrûñ şu´ arâsınuñ mecâlis-i feraḥ-fezâlarına râḥ-ı suḥenle sâķî olmağa erzânîdür (Solmaz, 2005: 255).

Semâ´ î: Tab´ -1 şâfî-i siḥr-nümâsı selâset-i nazm ile mevşûf ve lisân-ı pâk edâsı fetânetle ma´ rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-âmîzi âbdâr (Solmaz, 2005: 361).

Şabrî Çelebi: ...ve ´ arüz u ḳâfiye bilmede yegâne-i zamân selâset-i inşâ ile Vaşşâf-ı devrân ile tevâmân ve aḳsâm-ı şî´ rüñ ḳavâid-i cüz´î vü küllîsine ḳâdir ve her bir fende üstâdân-ı pîşîn gibi mâhir (Solmaz, 2005: 378).

Ṭarîķî: Sözlere maḳbûl-i yârân-ı nûkte-şinâs ve şî´ r-i selâset-nümâsı bî-ḳıyâsdur (Solmaz, 2005: 409).

Mevlânâ Fuzûlî(´ aleyhir raḥme)-i Bağdâdî: ...ve tarz-ı mu´ ammâ ve ´ arüzda mâhir üslûb-ı inşâ-yı selâset-engîzi müsecca´ mânend-i Ḥ´ ace-i Cihân maḳbûl-i ehl-i zamân (Solmaz, 2005: 460).

Figânî: Şâ´ ir-i metîn ve sâḫir-i siḥr-âferîn ve zihni selîmi nazmda selâset ile mergûb ve tab´ -1 mustakîm-i şî´ rde istikâmetle ḥûb (Solmaz, 2005: 466).

SELİS: Düzgün, akıcı anlamına gelen kelime açık ifadeli, ahenkli söz veya yazı için kullanılır (Kubbealtı Lugati). Selis şiir nefis, dil-keş ve zîbâ olarak da nitelendirilmiştir.

Meşhed Paşa: El-ḥaḳ selāset-i eṣ'ār ve leṭāfet-i güftārları mā-i cāri-vār bir mertebe selis ü revān ve maḥsūd-ı çeşme-i ḥayvāndur (Solmaz, 2005: 112).

Vuşûlî Efendi (Mollâ Çelebi): Kaşâyid-i selis-i dil-keşi nefis ve ferah-resān-ı dil-i gamzedādur (Solmaz, 2005: 149).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zāde): Vaşşāf-ı devrān ve belki ferīd-i cihān eṣ'ār-ı şīrīni lezīz ü nefis ve güftār-ı rengīni muḥayyel ü selisdür (Solmaz, 2005: 155).

Keşfi Beg: ...ve şā'irān-ı Acem gibi nazmı selis ü vāfir ve tarz-ı inşāda münşiyān-ı rüzgār içre faşihü'l-keḷām (Solmaz, 2005: 192).

Ümîdî Efendi: Fünūn-ı fezāyil ile ārāste ve kemāl-i ḥüsn-i ḥulḳ ile pirāste eṣ'ārı selis ve güftārı nefis ve zebān-ı Fārisī'de nazm-ı dil-pesendi dil-pezir ve şī'r-i Türkī'de ṭab' - ı bülendi bī-naẓīrdür (Solmaz, 2005: 203).

Edāyî Çelebi: ...ve ebyāt-ı selisi çok ve eyülüğünde söz yokdur (Solmaz, 2005: 208).

Belîğî: 'Āşīkāne gāzelleri çok ve nefis ü selis idüğine söz yok (Solmaz, 2005: 238).

Hükmi: Bu bir iki beyt ve maṭla' - ı selis-i zîbā anuñdur taḥrīr oldı. *Beyt* :

Tıfl-ı dil ḳaddin görüp 'ışḳa elifden başladı
Rabbiesir lâ tu'asr rabbıtemmim bi'l-ḥayr²⁰⁵

[*Diger*]: Ğam u ḡuşşa elem hicran fiğān u mātem ü ḥasret
Bişirdi bağrumı cānā kebāb itdi yidi zaḥmet

²⁰⁵ -Rabbim, işlerimi kolaylaştır ve onları hayırla sonuçlandır.

[*Diger*] : Na‘l keddüm bedende hem-çü kamer
Tābakaḅan na‘lu bi‘n-na‘li didiler²⁰⁶ (Solmaz, 2005: 274)

Sırrı: Egerçi Őu‘ arā ve zūrafā-yı cihānda Őoĥbet-i ĥāŐŐı nazmına ĝālib diyü meŐhūr olmuŐdur lākin eŐ‘ arı nefıs ve ĝüftārı daĥi selısü zībā ve ĝamzedā-yı ehl-i niyāzdur (Solmaz, 2005: 345).

Őabāyı: Taḅ‘ -ı bülendi Şi‘ rde selıs ve elfāz-ı dil-pesendi nazmda nefıs (Solmaz, 2005: 388).

Mevlānā Kātıb: EŐ‘ ar-ı dil-küŐāsı selıs ü ĥūb ve ebyāt-ı ĝamzedāsı nefıs ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 497).

Hüdāyı Çelebi: ...ve aĥsām-ı Ői‘ rūñ fūnūnından behrever ‘ale‘l-ĥuŐūŐ tarz-ı ĝazelde fuŐaĥā-yı ‘Acem gibi edā-yı bülend ile dil-pesend ve ĥaŐıde vü müseddesi rengīn ü selıs (Solmaz, 2005: 583).

SŪD-MEND: Faydalı anlamında kullanılmıŐtır (Devellioĝlu, 2007). Azmı‘den verilen kıt‘a örneĝini incelediĝimizde akıl sahipleri için bir nasihat ve öĝüt niteliĝinde olduĝunu görüyoruz. Adlandırmada bunun etkisi vardır diyebiliriz.

‘**Azmı:** Bu kıt‘a-i sūdmend daĥi anuñdur *Ķıı‘a* :

Dāĥil olsañ kirāme ey ‘āĥil

Eyle taĥfif ile edā-yı selām

Belki ta‘cıl idüp ĥıyāma daĥi

İĥtiŐār eyleyüp uzatma kelām (Solmaz, 2005: 448)

SŪZ-NĀK: Farça kökenli kelime olan “sūz (ateŐ)” kelimesinin Farsça –nāk ekiyle türetilmesiyle oluŐan kelime “yakan, yakıcı” manasına gelir (Kubbealtı Lugatı). Dokunaklı Őiiri ifade eder. Sūz-nāk olarak vasıflandırılan örneklere “āĥ, āteŐ, girye,

²⁰⁶ -Birbiri ile uyuştu

harâb, yanmak” sözcükleri kullanılmıştır. Bu şiirler şairin gam dolu gönlünün yansımalarıdır. Bu şiirlerin şairin gönül aynasından yansiyarak okuyanı da yakar, şairin duygularına ortak eder.

Behiştî Efendi: Aksâm-ı nazma kıdır ve tarz-ı mesnevîde sâhir ve kaşâid-i pür-fevâyidi vâfir eş’âr-ı tarab-engîzi süz- nâk ve güftâr-ı şeker-rîzi lezîz ü pāk ve beyne’n-nas bî-ḥadd ü bî-kıyās vâkı’ olmışdur (Solmaz, 2005: 226).

Hâtemî Beg: Cümlesinden bir kaç süz-nâk ve ğamzedâ-yı dil-i ğam-nâk maṭla’-ı pāk gül gibi neşv ü nemâ bulup gülbîn-i kaleminden mânend-i dürr-i nâ-süfte kilik-i müşgîn-raḳamla rişte-i nazma geçdi ma’lûm-ı erbâb-ı ‘ulûm ola diyü merķûm olundu. *Ebyât* :

Şîvesinden tıramaz bir dem ayağ üstine yâr
Tâze şâhuñ yine kendüye olur mîvesi bâr

[*Diger*] : Yirüm âh ile geh âteş gehî giryeyle âb itdüm
Yaḳup yıḳdum vücûdum ben ḥarâb-ender-ḥarâb itdüm

[*Diger*] : N’ola bir nice dem gelse ferâğat giryeden ‘ayne
O nûr-ı çeşm ile ey dil şu şızmaz şimdi mâbeyne

[*Diger*] : Görinen şanma hilâl-i çarḫ ey ḥurşîd-ḥadd
Ḥâme-i âhum çeküpdür âsmân üstine med

[*Diger*] : Sen tıururken mihr ü mâha yakmış ey ḥurşîd-ḥadd
İsterin Ḥaḳ’dan çuḳurında bula şâhib-raşad

[*Diger*] : Kııl naḳar ol mâha mir’ât-ı şafâdur sînesi
Ol durur dîdâr ḥaḳḳiçün gönül âyînesi (Solmaz, 2005: 284)

Hulûşî: Bu bir nice ebyât-ı süz-nâk anlarıñdur. *Şîr* :

Şiddetle bād-ı âhum çok esdi gerçi ey dil
Olmadı baña bir dem ol nev-nihâl mâyil

Can virmedin dilermiş şayd itmek ol hümāyı
Tüy Haqları mı şandı anı raqīb-i bātl

Ṭaḫınup ey Ḥulūsī şimşīr-i ğamzesini
Bizi yaraqlanurmış qatl itmege o qātil

[*Diger*] : Çeşm-i a‘dādan ḥazer kıl gülsitānda her zamān
Ṭurma gel can bostanda bitmez ey serv-i revān

Görinen şanma şu‘ā ey dil felekde her seḫer
Ṭır-i āh-ı āteşinüm cem‘ ider imiş cihān

[*Diger*] : Ḳapusunda dikilür çeşm-i raqīb
Mıḫ-i neccār ile mi qaḫdı ḫabīb (Solmaz, 2005: 294)

Ârāmî: El-ḫaḫ ol peyrev-i erbāb-ı necāt ḥadd-ı zātında nesne oḫumamış ‘āmīdür lākin Ḥazret-i Mevlānā’nuñ luṭf ü in‘āmı irişüp eş‘arı sūz ü güdāz ile pesend-i ehl-i niyāz olmışdur (Solmaz, 2005: 222).

SŪST: Gevşek anlamında olup mânâsız, değersiz kelime için kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede “nazm-ı sūst” şeklinde Tūrābî’de geçer.

Tūrābî: Rūz ü şeb dimeyūp erbāb-ı ma‘ārifle şoḫbet ve erkān-ı devletle ūlfet idūp her birinden dūrlū dūrlū ma‘ānī istifāde idūp ṭabī‘at-ı revānına nefesine ḫuvvet ve nazm-ı sūste şafvet virmesine ‘uluvv-i himmetin dūrer-i nazma mebzūl idūp erbāb-ı kemāl içre maḫbūl olmadan ḫālī degūldūr (Solmaz, 2005: 244).

ŞĀHĀNE: Hūkūmdara yakışacak şekilde olan, çok mūkemmell mânâsında kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Dānişî Efendi’nin matla’ını nitelemiştir. “Bende-i ferzāne” terkinin de bu nitelemde etkisi ve destekleyici rolü olduğunu düşünūyoruz. Bende-i ferzāne seçkin, benzerlerinden, emsālinden farklı, mūmtaz kimse demektir.

Dānişî Efendi: Bu bir nīce matla’-ı şāḫāne ki ḫasb-i ḫāl-i bende-i ferzānedūr anuñdur.
Ebyāt :

Lebiyle söyleşemez sen şeh-i suhendānuñ
Hemān ağızlığıdur gonce-i gülsitānuñ

[*Diger*]: La‘linüñ ‘āşık-ı hūnīn dilidür cām-ı şarāb
Başlardur yüreginde görinen şanma habāb

Nuql-i la‘lünsüz efendi bu gice meclisde
Ehl-i şevk içre ‘aceb bī-meze düşdi mey-i nāb

[*Diger*] : Çihreye yaş ağıdup yollar idelden gözimüz
Hālimüz ağlamağa doymadı yāre yüzimüz

Ḳāmeti halka teni zerd olanı unutma
Ḳulağında küpe olsun senüñ ey gül sözimüz

[*Diger*] : Şarılmak va‘de itmiş gerçi bir destāre ağıyāra
Alup nāzüklük ile anı mestāne tolandırmış

[*Diger*] : Olıcaḳ tūr-i belā ḳavs-i ḳazādan nāzil
Başını ‘āşık-ı miskīnūñ ider ser-menzil (Solmaz, 2005: 299)

ŞÂ’İRÂNE: Şairce, şaire yakışacak yolda anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Cevrî Çelebi’nin şâ’irâne olarak nitelendirilen şiirinden örnek verilmiş, ziyadesiyle şairâne olduğu ve selasette hiçbir bahanesinin bulunmadığı söylenmiş irfan sahiplerine sunulmuştur. Muhyî Çelebi’nin şiirinden ise örnek verilmeden bahsedilmiştir.

Cevrî Çelebi: Mezkûr Cevrî hālâ rûz u şeb fikr-i ḳazâ ile dünyâ ḳaydına sâlik ve ‘ömründe aḳsām-ı şi’rden bir iki matla‘a mâlikdür. El-ḫaḳ ziyāde şâ’irâne ve şelâsetde bir ḳılca bahānesi yoḳdur erbāb-ı ‘irfāne ‘arz olunur. *Beyt* :

Dili alup gider olduñ gel al bile cānı
Biribirinden ayırma efendi yārānı

[*Diger*]: Kesdi ümîd-i vişâlle dil âh u nâlesin
Bu cümle ile bilmişken istiḥâlesin (Solmaz, 2005: 253)

Muḥyî Çelebi: Eş'âr-ı muvaḥḥidânesi bî-ḥadd ve güftâr-ı şâ'irânesi lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 530).

ŞERÎF: Şerefli, kutlu, mübarek anlamına gelir (Devellioğlu, 2007). İlhâmî Efendi ve Vaşfî'nin şiirlerini nitelerken kullanılmıştır.

İlhâmî Efendi: Ebyât-ı laṭîfi vaḥdet-engîz ve kelimât-ı şerîfi ḥaḳîḳat-âmîzdür (Solmaz, 2005: 212).

Vaşfî: Degme kimse ile imtizâc idemez feemmâ âvâz-ı pür-sûzı ḥalet-baḥş-ı 'uşşâḳ-ı bânnevâ ve nağâmât-ı dil-efrûzı sûz-endâz-ı dil-i ümerâ ve muşâḥabet-i laṭîfi maḳbûl-i suḥen-güzerân-ı cihân ve ebyât-ı şerîfi pesend-i yârân-ı zamândur (Solmaz, 2005: 582).

ŞEKER-BÂR: Şeker-bâr şeker yağdıran mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Ḥurremî-i Bağdâdî, Fazlî Çelebi ve Firâḳî'nin şiirleri için kullanılmıştır.

Ḥurremî-i Bağdâdî: 'Atṭâr-ı bâzâr-ı eş'ârda şâḥib-dükkân-ı efkâr ve nâḳil-i naḳl-i nazm-ı şeker-bâr olup laṭîfe-i güzâr ile ehl-i rûzgâr diyü iştiḥâr bulmağa sezâ-vâr ve maḳbûl-i sığâr ü kibârdur (Solmaz, 2005: 281).

Fazlî Çelebi: Eş'âr-ı şeker-bârından bu bir ğazel-i pür-meşel ile bir kaç beyt münâsib-i ḥâl-i 'uşşâḳ ve vaşf-ı ḥübân-ı şâḥib-mezâḳdur. *Ġazel*:

Sen bu kemâl-i ḥüsn ile mihr-i felek misin nesin
Nev'-i beşerde görmedük yoḥsa melek misin nesin

Gözlerüm içre oynayan sensin iki gözüm benüm
Bilsem iki gözümdesin yoḥsa bebek misin nesin

Ḳutb-ı murâdum üzre çün dönemedüñ yaḳıl yıḳıl
Ey başum üzre devr iden çarḫ-ı felek misin nesin

Dünye ğamın ‘alaf gibi gel yime ‘işret it dirin
Hiç kulağ kabartmaduñ şüfî eşek misin nesin

Lezzetini kelâmuñuñ ehl-i mezāk olan bilür
Yoħsa be Fazlî sözde sen kân-ı nemek misin nesin (Solmaz, 2005: 465)

Firâkı: Bu ğazel-i ‘aşıkâne ol firâk-keşîde-i zamânenüñ eş‘âr-ı abdârındandır ve güftâr-ı şeker-bârındandır ve ħasb-i ħâl-i ehl-i cünün ve vaşf-ı dil-berân-ı zü-fünündür (Solmaz, 2005: 468).

ŞEKER-GÜFTÂR: Şeker-güftâr sözü şeker gibi tatlı olan mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede ‘Ulvî Beg’in şiiri için kullanılmıştır.

‘Ulvî Beg: Bu ğazel ile bir iki beyt ol şâ‘ir-i büleñd-himmetüñ nazm-ı dürer-bârı ve eş‘âr-ı şeker-güftârındandır. *Ġazel*

Vechi var meyden kızarsa dil-berüñ zîbâ yüzi
Bu muqarrerdür kızardur bâde-i ħamrâ yüzi

Tiğimü ‘üryân iderse her yaluñ yüzlü güzel
Ben buyun ‘aşıkların döndürmeye kaç‘â yüzi

Dâğ-ı ‘ışkı dil metâ‘ı üzre ursam yaraşur
Ġâlibâ mergüb olur tamğa ile kâlâ yüzi

Yüzi döymez âh-ı serde yâre karşı kimsenüñ
Âsidür ğâyetde ol mihr-i ħübân-ârâ yüzi

Şöyle pürdür dâğ-ı ħünîn ile sînem ‘Ulvî’yâ
Lâle-i Nu‘mân ile zeyn oldı şan şahrâ yüzi (Solmaz, 2005: 428)

ŞEKER-RÎZ: Şeker-rîz şeker saçan, pek tatlı mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Kandı’nin şiiri için kullanılmıştır. Kandı’nin şiirlerinde böyle bir nitelemenin kullanılmış olması mesleğiyle de ilgili olabilir. Kandı’nin mesleği şekerciliktir.

Ḳandî: Eş'âr-ı şeker-rîzi dil-pezîr ve güftâr-ı tarab-engîzi bî-nazîr ve beyne'n-nas tevârih-i muşanna'î bî-kıyâs ve tarz-ı ğazel ü kaşîdesi hûb u mergûbdur diyü meşhûr u mezkûrdur (Solmaz, 2005: 484).

ŞİKESTE-BESTE: Kırık dökük, şöyle böyle mânâlarına gelir (Devellioğlu, 2007). Ahdî, Pîrî Paşa'nın Şam'dan Adanaya tekrar döndüğünde yazdığı kaside için bu sıfatı kullanmıştır.

Pîrî Paşa: Bu bende-i sergeşte ol şehre irdükde evşâf-ı hamîdelerünüñ biñden birin bir kaşîde-i şikeste-bestede nazm idüp hâk-i pây-işerîflerine ve 'izz-i hûbûr-ı laţîflerine revâne itdükden soñra bir nice beyt kalem-i dü zebân ile bu evrâķ-ı perişâne şebt olundu.

Nazm :

Zübde-i pîr ü cevân eşref-i ebnâ-yı zamân

Şâhib-i aşl u neseb hâzret-i Pîrî Paşa

Tuyî ân şâ'ir-i pākîze suhen kez ser-i luţf

Lezzet-i zevķ-ı kelâm-ı tu buved rûh-fezâ²⁰⁷

Kîst ğayr ez tu der îñ şehre eben 'en ceddin tâ

Mescid ü medrese sâzed zi 'atâ zi behr-i Hudâ²⁰⁸

Reh-revân-râ neresed memleket-i h'îş be-bâd

Geşte îñ şehre be-devrân-ı tu bih ez heme cā²⁰⁹

Kes ne-nâled diĝer ez bîm-i ĝarîbî herĝiz

Z'ân ki ĝeştet cenâb-ı tu melâz-ı ĝurebâ²¹⁰ (Solmaz, 2005: 107)

²⁰⁷-O temiz sözlü şair sensin, öyle ki lutf ile senin sözünün tadı ruhu güzelleştirir, rahatlatır.

²⁰⁸- Allah rızası için, bu şehirde atalarından bu yana, bağış yoluyla mescit ve medrese yapan senden başka kim vardır?

²⁰⁹- Yolcuların memleketlerine rüzgâr zarar vermez. Bu şehir senin devrinde her yerden daha iyi hale geldi.

²¹⁰- Kimse garip kalma korkusuyla inlemez artık, çünkü senin zatın gariplerin sığınağı olmuştur.

ŞİRİN: Tatlı, hoş gidecek niteliklere sahip, iç açıcı mânâsına gelir (Kubbealtı Lugatı). Tezkirede Vuşûlî Efendi, Rızâyî Efendi, Yümnî Beg, ‘Âlî Efendi, Bâlî, Hüsrevî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Mevlânâ ‘Abdü’l-Vâhid, Mecdî, Nuşretî ve Hâtîfî’nin şiirleri için kullanılmış bir sıfattır. Bunlardan Yümnî Beg, ‘Âlî Efendi ve Nuşretî’nin şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Nuşretî’nin örnek verilen Farsça matla’ında sıfat ile uygun olarak şîrîn sözcüğü geçmektedir. Bâlî’nin şiirinin mahlası gibi şîrîn olduğunu söyleyen Ahdî, sıfat ile mahlas arasında bir bağ kurmuştur. Ayrıca şîrîn sözcüğü tezkirede şîrîn-matlab, şîrîn-şemâyil, şîrîn-makâl şeklinde de kullanılmıştır.

Vuşûlî Efendi (Mollâ Çelebi): Kelimât-ı rengîn ile şâhib-edâ ve ebyât-ı şîrîni çâşni-bağş-ı ‘uşşâk-ı şeydâdur (Solmaz, 2005: 149).

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zâde): ...ve üslûb-ı inşâda Vaşşâf-ı devrân ve belki ferîd-i cihân eş’âr-ı şîrîni lezîz ü nefîs ve güftâr-ı rengîni muhayyel ü selîsdür (Solmaz, 2005: 155).

Yümnî Beg: ‘Ale’l-huşûş gâzel dimede tab’ı kâmidür ve tevârih bilmede müverrih-i fâzıl bu bir iki beyt-i şîrîn el-hâşıl anlaruñdur şebt olundı.

Leb-i şîrîn ile sen Hüsrevisin gerdünuñ
Zülf-i şebdîzüñe koşduçca râh-ı gülgünuñ

Dögünüp taş ile nâle işi ben mağzünüñ
Hiç işitmez kulağı katı imiş gerdünuñ (Solmaz, 2005: 182)

‘Âlî Efendi: Bu ebyât-ı şîrîn-şemâyil münâcât-ı kâziyü’l-hâcâtdur bu evrâkda şebt olundı.

Meded ey çâre-ger-i rûz-ı hisâb
Oldı ‘Âlî kulunuñ hâli harâb

Gümreh itdi beni ‘isyân-ı füzün
Vay eger sen olmayasın reh-nümün (Solmaz, 2005: 185)

Bâli: Ekşer-i eş'ârı maḥlaşı gibi şîrîn ü rengîn vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 240).

Hüsrevî Çelebi: ...ve güftâr-ı şîrîn dimedede tûṭî-i şeker-şiken ve eş'âr-ı rengîn bulmada hüsrev-i mülk-i suhendür (Solmaz, 2005: 287).

Şıdkî Çelebi: Ümmîd-i küllî budur ki ol 'âlî-neseb rûz u şeb 'ilm-i evvelîn ile müşterî tenvîr ola ve âḥirinle kemâl-i pîr ve eş'âr-ı şîrîn ü rengîn ile bî-nazîr ü dil-pezîr ola (Solmaz, 2005: 387).

Mevlânâ ' Abdü'l-Vâhid: Cümle-i nazm-ı pür-edâlarından bu ğazel-i şîrîn maṭlab olup ḥasb-i ḥâl-i dil-i ğamgîn olmağın kendüme enîs dutup taḥmîs olup bu tezkireye şebt olundu (Solmaz, 2005: 432).

Mecdî: ...ol tûṭî-i şekeristân-ı ḥoş -edânuñ ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edânuñ ebyât-ı feraḥ-fezâsı ğayetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve taḥayyülât ile muḥayyel ü pür-meşel vâkı' olmışdur (Solmaz, 2005: 510).

Nuşretî: Bu maṭla' -ı şîrîn şâḥibi

Muşavvir er bekeşed naqş-ı ân büt-i çîn rā

Tevân-ı şüret-i u dād cân-ı şîrîn rā²¹¹ (Solmaz, 2005: 566)

Hâtîfî: ...ol tûṭî-i şîrîn-maḳâlüñ ve 'andelîb-i ferḥunde-me'âlüñ egerçi ğazeliyyâtı çok degül amma sözleri rengîn ü şîrîn ü bî-mişâl idüğine söz yoḳdur (Solmaz, 2005: 587).

TAHAYYÜL-ÂMİZ: Hayâl veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede yalnızca 'Ubeydî Çelebi'nin şiiri için kullanılmıştır.

'Ubeydî Çelebi: Eş'ârı taḥayyül-âmiz ve güftârı meşel-engîz ve maḳbül-i ṭabâyi' -i şu'arâ ve pesendîde-i zırafâdur (Solmaz, 2005: 417).

²¹¹ - O çinli putun (güzelin) nakşını ressam çizirse, onun suretinin gücü ona tatlı can verdi.

TAHAYYÜL-ENGİZ: Hayâli harekete geçiren mânâsına gelir (Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 2007). Tezkirede Sürûrî Efendi ve Emîr Çelebi'nin şiirlerini nitelerken kullanılmıştır.

Sürûrî Efendi: Eş'âr-ı taşavvuf-âmîzi bî-ḥadd ve güftâr-ı taḥayyül-engîzi lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 148).

Emîr Çelebi: Eş'âr-ı taḥayyül-engîzi dil-efrûz ve güftâr-ı tefekkür-âmîzi pür-sûz ve 'âşîkâne gâzelleri çok lâkin bu bir kaç meşhûr maṭla'-ı ḥûbundan ḡayrı efvâh-ı 'âlemde ḡüyâ sözi yokdur. *Ebyât:*

Ter düşdi meclis içre gice bâdeden 'araḡ
Ḥayli dem oldı bezmimize başmadı ayak

[*Diger*]: Bî-sütûn-ı ḡamda nâgeh ḡüş idüp feryādımız
Ol lebi şîrîn dimiş kim sağ imiş Ferhâd'umuz

[*Diger*]: Dendânına taḡılaydı görüp eşk-i terümden
Dürdâne iken her biri düşdi nazarumdan (Solmaz, 2005: 209)

TARAB-EFZÂ / TARAB-FEZÂ: Neşeyi artıran, içre ferahlık veren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Dervîş Beg ve Beyânî'nin şiiri için kullanılmış bir sıfattır.

Dervîş Beg: ...ve zebân-ı Fârisî'de eş'ârı ṭarab-efzâ ve Türkî dilinde nazmı selâset-nümâ ve ḡadd-ı zâtında 'âlî-himmet ü dervîş-nihâd olmaḡın maḡlaş-ı şerîfin Dervîş itmişlerdür (Solmaz, 2005: 171).

Beyânî: Elsîne-i şelâsede ebyât-ı ṭarab-fezâsı ḡamzedâ olduḡı gibi hüveydâ vü muşaffâdur (Solmaz, 2005: 231).

TARAB-ENGİZ: Neşe uyandıran, sevindirici, coşturucu mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Meḡemmed Çelebi, Behîştî Efendi, Bâḡî-i Selânîkî, Ḥayretî, 'Izârî

Çelebi ve Kandı'de bu nitelemeye rastlamaktayız. Mehemmed Çelebi'de şairin mizacı için kullanılmış, diğer örneklerde şiiri nitelemiştir.

Mehemmed Çelebi: El-ḥaḳ ṭab'-ı ṭarab-engīzi nefīs ve zıhn-i ferah-āmīzi güftār-ı sūznāk ile selīsdür (Solmaz, 2005: 138).

Behiştî Efendi: Aḳsām-ı nazma ḳādir ve tarz-ı mesnevīde sāhir ve ḳaşāid-i pür-fevāyidi vāfir eş'ār-ı ṭarab-engīzi sūz- nāk ve güftār-ı şeker-rīzi lezīz ü pāk ve beyne'n-nas bī-hadd ü bī-ḳıyās vāḳı' olmuştur (Solmaz, 2005: 226).

Bâḳî-i Selânikî: El-ḥaḳ bī-nevālīḳda ser-defter-i nüdemā-yı 'ālem ve bī-ḥayālīḳda edā-yı muzḫıḳ ile pesendīde-i 'Arab ü 'Acem ve kelimāt-ı laṭīf ile ḥōş -şoḥbet ü meclis-ārā ve tekellüm-i Fārisī ve 'Arabī'de bī-naẓır ü bī-hemtā ol ḡonce-i nevreste ḡulistān-ı vefā için bülbülān-ı destān-serā ya'nī zümre-i şu'arā ebyāt-ı ṭarab-engīz ve kelimāt-ı 'anber-āmīz dirlerdı (Solmaz, 2005: 239).

Ḥayretî: Ḥaḳḳa budur ki eş'ār-ı ṭarab-engīzi ve güftār-ı taşavvuf-āmīzi ḥüb ü mergūbdur (Solmaz, 2005: 265).

'Izârî Çelebi: Ol ṭūṭî-i şeker güftār ve 'andelib-i ḡül-i ḡülzāruñ eş'arı ṭarab-engīz ve güftārı ḡül-bīz ser-ā-ser vaşf-ı lāle-'ızārān-ı rüzḡār ve ḥasb-i ḥāl-i 'āşīḳān-ı zārdur (Solmaz, 2005: 422).

Kandı: Eş'ār-ı şeker-rīzi dil-peẓır ve güftār-ı ṭarab-engīzi bī-naẓır ve beyne'n-nas tevāriḡ-i muşanna'ı bī-ḳıyās ve tarz-ı ḡazel ü ḳaşīdesi ḥüb u mergūbdur diyü meşḥūr u mezkūrdur (Solmaz, 2005: 484).

TARAB-GÜSTER: Sevinç yayan mânâsına gelir (Devellioḡlu, 2007). Tezkirede sadece 'Arşî'nin şiiri için kullanılmıştır.

'Arşî: Egerçi eş'aruñ aḳsāmından behremend idi lākin üslüb-ı tārīḡde bī-mānend ü muḥayyel ü pür-meşel altı ṭarīḳla nīce nīce tevāriḡ peydā itmiş müverriḡ idi ve şoḥbet-i ḥaşşı ferah-baḡş-ı dil-i ḡam-gīn ve ebyāt-ı ṭarab-güsteri dilkeş ü rengīn vāḳı' olmuştur (Solmaz, 2005: 434).

TARAB-NÂK: Sevinçli, coşkun mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Niteleme tezkirede Fikrî Beg'in şiiri için örnek verilmeden 'İzârî Çelebi'nin şiirinden örnek verilerek kullanılmıştır.

Fikrî Beg: ...ve tab'-ı selîmi ve zihn-i mustakîmi vâdî-i eş'âra üç zebân ile nazmı tarab-nâk ve her birisi âb-ı şâfi gibi pâk (Solmaz, 2005: 188).

'İzârî Çelebi: Bu bir kaç matla' u beyt-i pâk eş'âr-ı tarab-nâklerindenür. *Şi'r:*

Dik gelmek istedi qad-i bālā-yı dil-bere
Tübāyı dikdiler depesi üstine yire

[*Diger*] : Nihâlden qoparup goncesin gülistānuñ
Qoparma yüregini 'andelîb-i nālānuñ

[*Diger*] : Hevāya yeltenüp eşküme deryā dil uzatmışdur
Çekelden rûzgār eksükligün bir pâre yatmışdur

[*Diger*] : Cism-i nizārum üzre bār-ı belā iken ser
Başumdaki belâlar üstine oldu serîr

[*Diger*] : Qanlı peykānum görince sînede cānānumuñ
Yüregi ağızına geldi zaḥm-ı ḥün-efşānumuñ (Solmaz, 2005: 422)

TARAB-NÜMÂ: Sevinç gösteren mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Rızâyî Efendi ve Kâtibî Efendi'nin şiirleri için şiiri için kullanılmıştır.

Rızâyî Efendi (Kaşşab-zāde): Türkî dilinde eş'âr-ı tarab-nümâsı ve güftâr-ı dil-küşâsı bî-hadd ü lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 156).

Kâtibî Efendi: Eş'âr-ı tarab-nümâsı bî-hadd ve güftâr-ı dil-küşâsı lâ-yu'addur (Solmaz, 2005: 492).

TASAVVUF: Tasavvuf, insanın Allah'ın birliğinin zevkini bütün benliğinde hissederek kendi iç âleminin derinliklerine ve dış âlemin sırlarına ermek için takip ettiği düşünce ve amel sistemi; yaratılış, bu âlem ve ölümden sonrası üzerindeki düşünüş ve inanış yolu; İslâm'ı ve îmânı kulluğun gerektirdiği şekilde ahlâkı, özü ve ruhu ile yaşama disiplini olarak tarif edilir (Kubbealtı Lugatı). Divan edebiyatı beşeri konu ve temaların yanısıra tasavvuftan da beslenmiştir.

Tezkirede tasavvuf sözcüğü Farsça “-amîz” eki ile terkipli olarak kullanılmıştır. Tasavvufî bilgiler barındıran, tasavvufla dolu, tasavvufî anlamlarına gelen kelime tezkirede Sürûrî Efendi, Uşûlî, Hayretî, Semâ'î, Şûrî, Zâ' fî, Günâhî, Muhyî-i Konevî ve Vâlihî-i Edirnevî'nin şiiri için kullanılmış bir nitelemedir. Uşûlî, Zâ' fî, Günâhî ve Muhyî-i Konevî'nin şiirlerinden örnekler de verilmiştir. Örneği verilen şiirlerin konusu bakî olan Allah'ın birliği, peygamberler ile ilgili olup tasavvuf yolunun yolcusunun menfaatinedir.

Tasavvufî şiir yazan şairlerimizin büyük çoğunluğu bir şeyhe, dergâha ve tarikate bağlanmış bu yolda ilerleyen kimselerdir.

Sürûrî Efendi: Eş'âr-ı taşavvuf-âmîzi bî-ḥadd ve güftâr-ı taḥayyül-engîzi lâ-yu' addur (Solmaz, 2005: 148).

Uşûlî: Mezḳürüñ ebyât-ı pâki bî-naẓîr ü bî-ḥadd ve kelimât-ı taşavvuf-âmîzi dil-peẓîr ü lâ-yu' addur. Cümlesinden bu ḡazel ki tevḥîd-i lem-yezeldür bu evrâḳa şebt olundı.

Ġazel :

Vücüd-ı muṭlaḳuñ baḫrı ne mevci kim ider peydâ

Ene'l-Ḥaḳ sırrını söyler eger maḥfî eger peydâ

Me'âdindür ḳamu eşyâ ider öz kendü zâtından

Kimisi sîm ü zer zâhir kimi seng ü meder peydâ

Bu bâḡuñ ger ḫaḳîḳatde şuyı bir bâḡbânı bir

Velî olmuş ḫaḳâyıḳdan nice yüz biñ şecer peydâ

Nazar ḳıl nev'-i insâna kimi zehr ü kimi şekker

'Aceb ḫikmet bir ağacdan olur dürlü şemer peydâ

Düzilür nıce biñ işler bozılır nıce cünbişler
Ne kār-ı bü'l-‘acebdür bu ki olmaz kār ger peydā

Nice zaħmet çeker kesb-i kemāl idince bir ‘arîf
Belî çok kıan yudar kân eyleyince bir güher peydā

Bu toķuz kıubbe-i şeş sü içine geldüñ ü gitdüñ
Ne geldigüñ kıapu zāhir ne gitdüğüñ memer peydā

Kamu nezzārede ebkār-ı ma‘nā muntazırlardur
Uşulî gibi tā kim ola bir şāhib-nazar peydā (Solmaz, 2005: 201)

Ĥayretî: Ĥaķķa budur ki eş‘ār-ı tarab-engîzi ve güftār-ı taşavvuf-āmîzi ĥüb ü merğübdur (Solmaz, 2005: 265).

Semâ‘î: Tıab‘-ı şāfi-i siħr-nümāsı şelāşet-i nazm ile mevşüf ve lisān-ı pāk edāsı fetānetle ma‘rûfdur ve nazm-ı taşavvuf-āmîzi ābdār (Solmaz, 2005: 361).

Şûrî: Eş‘ārı taşavvuf-āmîz ve güftārı maħabbet-engîz ve ma‘lümātı muşāħabet ile şî‘rinden ġarrā diyü meşhûr ve ba‘zı nazmı daħı maķbûl-i tıabāyi‘-i şu‘arā-yı şûrîde-ħāl ve pesend-i nüdemā-yı perîşān-me‘āldür (Solmaz, 2005: 370).

Za‘fî: Ser-ā-ser eş‘ārı taşavvuf ile müzeyyen ve cümle-i güftārı muvaħħidāne ve mübeyyen vāķı‘ olmışdur. Bu ġazel anuñdur şāhib-sülûka nāfidür. *Ġazel:*

Oķıdum ümmü‘l-kitābı añladum esrārını
Bilmişüm seb‘a‘l-mesānî dil-berüñ dîdārını

Arz mülkümdür benüm ‘ışķ ile şāh-ı ‘ālemüm
Genc buldum istemem dehrüñ zer ü dînārını

Añladum bu kıālîb-ı ādem neden endāzedür
Noķtıadan fehm eyledüm remz ü rümûzuñ vārını

Țutmuşum elde kitābum olup aşhāb-ı yemīn
Nuṭḡ-ı ḡaḡḡı añlayup bildüm nedür güftārını

Fazl-ı ḡaḡ'dan Ža'fī'yā bulduñ ḡayāt-ı cāvidān
'Aynuña alma şaḡın sen münkirüñ inkārını (Solmaz, 2005: 399)

Günâhî: Ekşer-i eş'ārı taşavvuf-āmīz ü meşel-engīzdür. Bu beyt ü maṭla' anuñdur.
Ebyāt:

Pīr-i Cibrīl'i ḡoduñ deşt-i fenāda süst pey
Āferīn ey 'arşagāh-ı lā-mekānuñ yügrigi

[*Diger*] : 'Işḡ ehli ḡaṭṭ-ı 'ārız-ı zībādan ağlamaz
Pervāne dūd-ı şem'-i dil-ārādan ağlamaz

Cūş-ı sirişkden ten-i pūr-dāḡuma ne ḡam
Māhi olan temevvüc-i deryādan ağlamaz

Ḳanlu yaş ile ocaḡuma şu ḡoyar diyü
Dil dem mi var ki dīde-i pınardan ağlamaz (Solmaz, 2005: 494)

Muḡyî-i Ḳonevî: ...ve zebān-ı şelāşede eş'ār-ı taşavvuf-āmīzi ve güftār-ı neşāyih-engīzi
vāfir ve şanāyi'-i şī're ḡādir kimesnedür. Bu bir nice beyt anuñdur. *Şī'r:*

Hızr-ı ḡaṭṭ-ı muşḡaf-ı ḡüsnüñ eyā ma'şūḡ-ı ḡaḡ
Țavr-ı Țūr-ı 'ışḡda Mūsā'ya oldı hem sebaḡ (Solmaz, 2005: 518)

Vālihî-i Edirnevî: Ḳuvvet-i şī'riyyesi ḡüb ve taşavvuf-ı eş'ārı ḡoḡ ve zebān-ı Fārisī'de
ebyāt-ı maḡabbet-engīzine hiç söz yoḡ (Solmaz, 2005: 571).

TERZİK: Rızık veren, besleyen mânâsındadır (Devellioḡlu, 2007). Tezkirede
sadece 'Aḡâ bahsinde geḡer.

‘ **Atâ**: Evzâ‘ u eṭvâr-ı ‘ acıbe ile zırafâ içre maḳbûl ve üslûb-ı hicv ü hezldede bir ʔarîḳla hezzâl ü heccâv idi ki fi‘l-meşel beyâzî vü siyâh-güftâr-ı muzḳıḳ-ı âbdâr ile şüst ü şü ve her vâdî-i cüst ü cû idüp ve ebyât-ı terzîḳ dimedede aña irüp anuñ yanında ol vechile yüz aḡardamazlardı (Solmaz, 2005: 443).

ZEVK-BAHŞ: Zevk ihsan eden, zevk veren anlamındadır (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Sâ‘î-i Naḳḳâş’ın şiiri için kullanılmıştır.

Sâ‘î-i Naḳḳâş: Beher ḫâl bu ebyât-ı zevḳ-bahş ol şehsüvâr-ı şevḳ-rahşuñdur şebt olundu. Ğazel :

Bezm-i meyde yaḳamaz şevḳ ile dâmâne yeter

Geçemez lâle-şifat çâk-i girîbâne yeter

Esb-i nâz ile bugün yügrügüsün meydânuñ

Gelmeye ḫüsn ile sen Ḥusrev-i ḫübâna yeter

Dâne-i ḫâl ile arz eyleme dâm-ı zülfüñ

Şâhbâz-ı nazaruñ murğ-ı dil ü câne yeter

Baş şafâ geldügi aḡyâr yıḳılsun gitsün

Meclis-i meyde aña bir iki peymâne yeter

Âbdâr olsa n’ola lü’lü-i nazm-ı Sâ‘î

Bir güherdür bu ki güş-ı şeh-i devrâne yeter (Solmaz, 2005: 356)

ZİBÂ: Süslü, güzel mânâsına gelir (Devellioğlu, 2007). Tezkirede Celâl Efendi, İbni Kemâl Aḫmed Efendi, Ḥâyırî, Ḥayretî ve Zîrekî’nin zîbâ olarak vasfedilen şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şiirlerin genel konusu sevgiliye duyulan aşḳ yüzünden şairin acı çekmesi ve çektiği acıdan hilal gibi olmuş, zayıf vücududur. Raḫîmî Beg ve Sırrî’nin şiiri ise örnek verilmeden zîbâ olarak nitelendirilmiştir.

Celâl Efendi: Bu kıt‘a-ı zîbâ daḫi ol eḫşâḫ-ı fuşâḫânuñ ve emlehü’ş-şu‘arânuñdur ziyâde a‘lâ ve gün gibi mücellâ vâḳı‘ olmuştur. *Kit‘a* :

Bağdum sipihr-i hüsne bir gün bir ay gördüm
Gönlüme meyl ü mihrin anlaruñ eyledüm ‘arz

Adıyla biri Mūsā nāmıyla biri ‘İsā
Dil virmek aña vācib teslīm-i cān aña farz

Gerçi biri melekdür biri perīdür ammā
Nisbetleri Celālī beyne’s-semāi ve’l-‘arz (Solmaz, 2005: 126)

İbni Kemâl Ahmed Efendi: Cümlesinden bir iki maṭla‘ u beyt-i zībā bir nüshā-yı dil-
küşā-yı pür-ifşāya teyemmünen yazıldı. *Şi‘r*:

Nıce toyunca görem sen gül-i nāzük bedeni
Kendü kirpigüm olupdur baña gözüm diken

[*Diger*] : Gülşenüñ āb-ı revānı saña öykünmek neden
Oldı ise n’ola ger sengīn-dil ü nāzük beden

[*Diger*] : ‘Aks-i hilāli düşse şuya dir gören anı
Peyk-i revāne beñzer elinde nacağ tuṭar

[*Diger*] : Dāmen-i himmetüm altında felek bir fānūs
Lā-mekān şehri içinde bu gıce bir ‘asesin

[*Diger*] : Ağzına urmasa la’lūñ ḥātemi mühr-i sükūt
Sözlerüm sūzı şalardı hırmen-i devrāna ot

[*Diger*] : Gülşene servüñden iletmiş ḥaber peyk-i şabā
El uzatmış kim çenār ide anuñla merḥabā (Solmaz, 2005: 131)

Hâyrî: Bu rubâ'î-i zîbâ daği ol şâ'ir-i gÿyânuñdur. *Rubâ'î* :

Derd-i dilem ez-çāk-i girīban peydāst
 V'ez sīne-i zār rāz-ı pinhan peydāst
 Ez za'f tenem çünān şode zār u naħīf
 K'ez her taraḫî ki beñzerī can peydāst²¹² (Solmaz, 2005: 262)

Ḥayretî: Cümlesinden bir ğazel-i zîbâ ki maħabbet-efzādur şebt olundu. *Ġazel* :

'Aşıkuñ bağrındağağlar deñlü başı var imiş
 Kendü bir kem katre deryālarca yaşı var imiş

Yok şanurdum bāliş-i rāħat bu mihnet-ħānede
 Şimdi bildüm dilberüñ işügi taşı var imiş

Benlik imiş ayıran ben bendeyi cānāneden
 Ey dirġā bilmedüm arada nāşı var imiş

Baş virüp rāh-ı fenāda başa iletđi işin
 Āferin Ferhād'a ħōş devletlü başı var imiş

Cān ile cānān arasında ħicāb olduñ diyü
 Ḥayretî'nüñ kendü kendüyle savaşı var imiş (Solmaz, 2005: 265)

Raħîmî Beg: El-kışşa ma' ārif-i cüz'î ve külliden behremend ve ebyāt-ı zîbāsı mağbül-i yārān-ı hūşmenddür (Solmaz, 2005: 314).

Zîrekî: Bu kıḫ'a-i zîbâ daği anlaruñ zāde-i efkārıdur meşṫur oldı. *Kıḫ'a* :

Kaḫ'-ı menzil ne koned sālik-i rāh ey mürşid
 Tā be-zerdÿ ü za'ifi neşved hemçü hilāl²¹³

²¹² - Gönlümün derdi bağrımın açıklığından bellidir. ānleyen sinemden gizli sır açığa çıkmıştır. Zayıflıktan tenim (vücutum) öyle zayıflamış ve incelmektedir ki ne taraftan baksan can görünür.

²¹³ - Ey mürşid, yolun saliki, sarılık ve zayıflık bakımından hilal gibi olmadıkça menzili kat edemez.

Māh rā bīn çü ħamīde ŧeved ü lāġar ü zerd

Yek ŧebe rāh ŧeved der-ġademeŧ pānŧad sāl²¹⁴ (Solmaz, 2005: 339)

Sırrı: Egerçi ŧu ‘arā ve zırafā-yı cihānda ŧoħbet-i ħāŧŧı nazmına ġālib diyü meŧhūr olmuŧdur lākin eŧ ‘arı nefıs ve ġüftārı daġı selīs ü zībā ve ġamzedā-yı ehl-i niyāz dur (Solmaz, 2005: 345).

ZİBENDE-ME’ĀL: Süslü, ġüzel mânâlar barındıran anlamına gelir (Devellioġlu, 2007).

Tezkirede yalnızca Ĥ‘āce Çelebi’nin ŧiiri için kullanılmıŧtır.

Ĥ‘āce Çelebi: Bu ħıţ‘a-i zībende-me’āl anlaruñdur ki māsadaġ-ı ħāl ve ŧāhid-māġaldür.

Ĥıţ‘a :

Maġv olup ġitmez mürür-ı dehr ile bāġı ġalır

Ĥāme ile ŧafha-i evrāġda mezbūr olan

ŧafha-i ‘ālem ne resme levġdür kim altına

Neŧ eyler bir nefesde üstine meŧtūr olan

Bī-ser ü sāmān gider nā-būd ü nā-peydā olur

Ĥaŧmet ü cāh ü celāl-i ‘āleme mesrūr olan

Ĥ‘āb-ı ġafletden uyan fehm it cihānuñ ħālını

Ey zamāne devlet ü iġbāline maġrūr olan (Solmaz, 2005: 133)

²¹⁴ - Aya bir bak, eġilip zayıflayıp sararınca, onun adımında bir gecelik yol beŧ yüz yıl olur.

SONUÇ

Tez konumuzu oluşturan Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ isimli tezkiresi 382 şair biyografisi içermektedir. Bir mukaddime, dört bölüm ve bir hatimedden oluşan eser Sultan Selim Han'a sunulmuştur. Tezkire 16. yüzyıl dönemi şairlerini ve Kanuni Sultan Süleyman Han dönemini kapsamakla birlikte kendinden önce yaşamış olan, vasfını duyduğu şairleri ve Kanuni Sultan Süleyman Han dönemi sonrasını da içerir. Ayrıntılı inceleme yaptığımızda tezkirenin üç padişah devrini kapsadığını görüyoruz. Bu padişahlar sırasıyla şöyledir:

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)

II. Selim (1566-1574)

III. Murad (1574-1595)

Ahdî tezkiresini Kanuni Sultan Süleyman devri ile sınırlandırmak istese de tezkireyi ilk hali ile bırakmayıp sonraları da onunla meşgul olmuş ve eklemeler yapmıştır. Bu eklemelerle tezkire II. Selim ve III. Murad dönemini içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu durumun örnekleri "1.3.2. Eserin Yazılış Zamanı" adlı başlığımızda, Ahdî'nin doğrudan tarih vererek şairlerden bahsettiği bölümde de açıkça görülmüştür. Yazı ile verilen tarihleri Hicri'den Miladi'ye çevirdiğimizde tarihlerin bu üç padişah dönemini de kapsadığını gördük.

Tüm çalışmayı değerlendirdiğimizde vardığımız genel sonuç "şairin" ön planda tutulduğudur. Eser ise şairi var eden unsurdur. Şair eseriyle vardır. Bu sıkı bağ dolayısıyla değerlendirmelerde şair ve eser iç içedir, birlikte değerlendirilmiştir. Şairin eserinde gösterdiği başarı onun şairlik tabiatının gücünün ifadesi olarak görülmüştür. Şairin yetiştiği çevre, aldığı eğitim ve mesleğinin esere doğrudan etkisi olduğu görülmüştür. Örneğin tezkirede, tasavvufi eğitim almış mutasavvıf şairlerin eserleri Ahdî tarafından "muhakkıkâne, muvahhidâne, dervişâne" gibi nitelermelerle vasfedilmiştir.

Eserin şairin zihniyetinden ve dönemden bağımsız olmadığı görülmüştür. Dönemde meydana gelmiş, şair ve toplum üzerinde derin izler bırakmış olaylar şairin kaleminde ifadesini bulmuştur. Bu tür bilgiler şairlerin yazıldığı tarihler hakkında bize doğrudan ve dolaylı ipuçları vermiştir.

Eser bağlamında incelenen "bazı şekiller ve türler" başlığı yine dönem hakkında ipucu veren zengin kaynaklar olarak karşımıza çıkmıştır. Bu türlerle dönemin kültür

özellikleri, insan ilişkileri, dili kullanma becerisi ve dil özellikleri gibi çoğu bilgiye ulaşabiliyoruz.

“Şu’arâ tezkireleri”nin ana konusu şair ve şiir olduğundan şiir değerlendirmesi için kullanılan birçok sıfatı da tespit ettik. Ahdî’nin üslubu ve mizacı gereği olumlu terkip ve nitelemelerin sayısı fazladır. Şair beğenmediği şiirler için bile naif bir dil kullanmış, güzel dilek ve temennilerde bulunmuştur. Her niteleme için şiirlerden sunulan örneklerle kullanılan sıfatlara delil oluşturulmuş, okuyana da düşünme ve irdeleme imkânı sunulmuştur.

Şiirlerde kullanılan dil varlığı da tezkirede “elsine-i selâse” kelimesiyle ifade edilmiştir. Arapça- Farsça ve Türkçe o dönemde yazı dili olarak kullanılmış, üç dilde de eserler verilmiştir.

Şairler için önemli bir kıstas olarak dikkate değer bir diğer unsur “Acem şiiri ve şairi”dir. Kimi şairler başarılarıyla Acem şairlerine benzetilmiş, kimisinin başarıda onları geçtiği bile söylenmiştir. Bu ifadelerle sadece Osmanlı Dönemi şiiri değil Acem şiir ve şairi hakkında da bilgi edindik.

Şiirde özgünlüğün çok önemli bir unsur olduğunun, tevarüd ve intihalin kesinlikle hoş karşılanmadığının bilincine vardık. Ancak bu iki unsurun dışında kalan nazirecilik hoş görülmüş, şairin gelişmesine olumlu etki ettiği söylenmiş, nazirelerden örnekler verilmiştir.

Şiirlerden hareketle sanatın, tarihin bilgisine de ulaştık. Örneğin; bir çeşme, tekke hakkında yazılan şiirle o dönemin mimari eserine yapıldığı tarihi tespit etme imkânı bulduk.

Dönemin padişahları, şehzadeleri, beyleri, paşaları, vezirleri, yeni yetişen şairleri, çok başarılı olmuş, başarılarıyla Acem şairlerini yakalamış şairleri hakkında bilgi edinebildik.

Kısacası tezkireler şiir ve şair ile ilgili doğrudan bilgi edinebildiğimiz derli toplu kaynaklardır. Klasik Türk Edebiyatında şairlerin müstakil divanları nasıl şiirlerini bir eserde topluyor ve ulaşmamızı kolaylaştırıyorsa tezkireler de öyledir. İncelediğimiz eser şairlerin hayatı ile ilgili birçok bilgi içermesinin yanısıra özellikle kendi çağıyla sınırlı olduğu için döneminin şair ve şiiri için bir değerlendirme ve eleştiri ölçütüdür. Şairlerin bahsedilen eserlerinden verilen örneklerle şairlik gücünün ispatı da yapılır. Yine az da olsa eleştirilen şairlerin eserlerinden verilen örneklerle de neden eleştirildiği de kanıtlanmış olur. Böylece dönemde hâkim olan şiir anlayışı da sözcüklerle çizilmiş olur.

Kullanılan kelimelerle (halk arasında mergûp makbûl, ağızlarda mezbûr) halk arasında şairin ve şiirinin ne derece tutulduğu da belirtilmiş olur.

Bütün bu verilerden hareketle tezkirecilik önemli bir unsurdur. Birçok zenginlik barındıran tezkirelerin incelenmesinin ve derinlemesine araştırılmasının edebiyatımız ve tezkirecilik kültürümüz açısından oldukça önemli olduğu fikrindeyiz.

TERMİNOLOJİ TABLOSU

Tablo 1. Tezkirede Yer Alan Şairler, Sıfatlar ve Sıfat Sayısı

Tezkirede Yer Alan Şairler	Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmelerde Kullanılan Sıfatlar	Sıfat sayısı
Sultân Süleymân Hân	musanna ^ç , hûb, bî-gâye, bî-bedel, mülemma	5
Sultân Selîm Hân	dürer-bâr, pür-envâr, pür-mesel, meşhûr, pür-hayâl	5
Sultân Murâd Hân	mülemma ^ç , musanna ^ç	2
Sultân Muştafâ		0
Sultân Mehemmed	hazîn, ^ç âşıkâne, hasb-i hâl	3
Sultân Bâyezîd		0
Sultân Cihângîr	belâgat-mazmûn	1
Şemsî Aḥmed Paşa	^ç âşıkâne, rindâne, dürer-bâr, hasb-i hâl	5
Cenâbî Paşa		0
Pîrî Paşa	âbdâr, şikeste-beste, pür-me'âl, bî-bedel, pür-mesel	5
Temerrüd ^ç Alî Paşa		0
Ḥasan Paşa	bî-bedel	1
Mehemmed Paşa	selîs, revân, dil-küşâ, letâfet-güftâr, selâset	5
Nişânî Beg	^ç âşıkâne, rindâne, âbdâr, dil-küşâ, dürer-bâr	5
Ebu'l-Fazl Efendi	musanna ^ç , mülemma ^ç , muhayyel, rengîn	4
Celâl Efendi	bedi'î, bî-bedel, pür-mesel, dürer-bâr, âbdâr, pür-sûz, zîbâ, mülemma ^ç , murassa ^ç , a ^ç lâ, bî-kıyâs, bî-mânend, gül-bîz	13
Aḥmed Efendi (Hâlî)	güher-bâr, hâlet-baḥş	2
İbni Kemâl Aḥmed Efendi	zîbâ, nasihat-âmiz	2
Ḥü'âce Çelebi	mûciz-nişân, zîbende-me'âl, pâk, sûz-nâk, bedi'î, ^ç âşıkâne, hasb-i hâl	7

Pervîz Efendi	‘aşıkâne, latîf, hûb, selâset	4
Meḥemmed Çelebi	pür-fevâyid, anber-âmîz, belâgat-nizâm, dürer-bâr, selâset	5
Meḥemmed Efendi	‘aşıkâne, rindâne, hûb, mahabbet-engîz	4
Meḥemmed Çelebi		0
Kâmî Efendi	‘aşıkâne, rindâne	2
Şâlih Efendi	dil-küşâ, ferah-fezâ	2
Meḥemmed Şâh Efendi		0
‘Âli Efendi Hınnalı-zâde		0
Aḥmed Efendi	mahabbet-engîz, pür-sûz	2
Beşiktaşlı Yahyâ Efendi	muvahhidâne, kirâm	2
Ḥayâlî Efendi		0
Sürûrî Efendi	tasavvuf-âmîz, tahayyül-engîz	2
Vuşûlî Efendi	selîs, dil-keş, güher-bâr, bî-bedel, şîrîn	5
Fevrî Efendi	pür-fevâyid, bî-bedel	2
Rızâyî Efendi	bî-bedel, tarab-nümâ, dil-küşâ, rengîn, pür-mesel, dürer-bâr, hasb-i hâl, nefîs, selîs, şîrîn	10
‘Abdülğanî Efendi	muhayyel, dürer-bâr	2
Pîr Meḥemmed Efendi	rindâne, güher-bâr	2
‘İlmî Efendi	belâgat-nizâm	1
Bâkî Efendi	bî-bedel, pür-mesel, dil-firib, hûb, pür-sûz	5
Nevâlî Çelebi	musanna‘, muhayyel, dil-firib, pür-mesel, dil-keş, meşhûr, pür-zûr	7
Aḥmed Paşa(Na‘tî)	âbdâr	1
Dâ‘î Efendi	dil-efrûz, mesel-endûz, pür-sûz	3
Derviş Çelebi	âbdâr	1
Aḥmed Beg	âbdâr	1
Derviş Beg	tarab-efzâ, selâset-nümâ, rengîn	3

‘Adlî Efendi	dürer-bâr, âbdâr	2
‘Ömer Beg(Ḥayālî-zāde)	güher-bâr, mahabbet-engîz	2
Ḥaḳîkî Beg	revân	1
Nihânî		0
Ṭab‘î Efendi (Gelibolulu)	mahabbet-encâm, bî-bedel, pür-mesel, a‘ lâ, belâgat-nümâ	5
Ḥatmî Beg		0
Yümnî Beg	şîrîn, âbdâr, âteş-bâr	3
‘Âlî Efendi (Gelibolulu)	müşkin-erkam, âbdâr, şîrîn-şemâ‘il, latîf, münîf, belâgat-beyân, hasb-i hâl, huçeste-nizâm, pür-nikât	9
Germî Beg	dürer-bâr	1
Fikrî Beg	tarab-nâk, pâk, sûznâk	3
Feyzî	selâset-şî‘âr, dil-pezir, revân	3
Keşfî Beg	pâk, revân, sûznâk, dürer-bâr, meşhûr, selîs	6
Emrî Çelebi	dil-küşâ, dürer-bâr, rengîn, dil-pezir, müteferrika, belâgat-nümâ	6
Uşûlî	pâk, dil-pezir, garrâ, tasavvuf-âmîz	4
Mevlânâ Aḥmed Ḥarîrî	muhakkikkâne, rindâne, ‘âşîkâne, mevzûn	4
Ânî Efendi	‘âşîkâne, sûznâk, rindâne, pür-mesel, derd-nâk	5
Ümîdî Efendi	selîs, nefîs, dil-pesend, ‘âşîkâne, rindâne, musanna‘ , dil-pezir	7
Eflaṭûn-ı ‘Acem	pâk	1
Aḥmed Çelebi		0
Ülfetî	belîğ-i pâk, revân	2
Edâyî Çelebi	selîs, âbdâr, safâ-bahş	3
Emîr Çelebi	tahayyül-engîz, tefekkür-âmîz, ‘âşîkâne, hûb, dil-efrûz, meşhûr	6
Âgehî	âbdâr, ‘âşîkâne, rindâne, hûb	4

İlhâmî Efendi	latîf, şerîf	2
Âfitâbî	pür-sürûr, muhayyel	2
Ahmed Çelebi	dil-pezîr, dil-pesend	2
Ümîdî	'âşıkâne, rindâne	2
Emânî	dürer-bâr	1
Ehlî	ruh-efzâ, pür-sûz	2
Mevlânâ Ahmed Zârîf	dil-keş, âbdâr, bî-gışş	3
Edâyî	dil-pezîr	1
Enverî	pür-envâr, âbdâr, hasb-i hâl	3
Âlî	'âşıkâne, rindâne, nâzükâne, muhayyel, pür-mesel	5
Ârâmî		0
Îlâhî	'âşıkâne, 'arifâne	2
Âteşî		0
Behiştî Efendi	pür-fevâid, tarab-engîz, şeker-rîz, a' lâ, âbdâr, pür-sûz, bî-kıyâs, sûz-nâk	8
Beyânî	tarab-fezâ, dil-âvîz, bî-gışş, dil-küşâ	4
Bedrî Çelebî	dürer-bâr, âbdâr, âteş-bâr	3
Başîrî	pür-sûz, bî-nâzir, nâzük	3
Penâhî (Acem)	hûb	1
Penâhî (Konevî)	muhakkikâne, muvahhidâne, hasb-i hâl	3
Bidârî	suz-nâk, hasb-i hâl	2
Beliğî	rindâne, 'âşıkâne, belâgat-nümâ, dil-keş, nefîs, nezâket-fezâ, selîs	7
Bâkî (Dellâk-zâde)		0
Bâkî-i Selânikî	tarab-engîz	1
Beğâyî-i İznîkî	dil-firîb	1
Bâlî	şîrîn, rengîn	2
Bi'âtî		0
Tâbî-i Kûçek	'âşıkâne	1

Tâbî-i Büzürg		0
Tâbî	muvaḥhidâne, muḥakkikâne	2
Türâbî	güzîde, pesendîde, dil-âvîz, süst	4
Terâşî	'âşîkâne, rindâne	2
Şânî Beg	bî-kıyâs, ferah-fezâ, 'âşîkâne, rindâne, rengîn, gam-nâk, pâk	7
Şübûtî	rindâne, 'âşîkâne	2
Şenâyî		0
Cevherî Çelebi		0
Celîlî	dil-firib	1
Cevrî Çelebi	şâ'irâne	1
Câmî Çelebi	rengîn, garrâ, pür-zîver	3
Cemâlî	mu'ciz-nümâ, selâset	2
Cevherî	pür-sûz, dil-efrûz, hasb-i hâl	3
Celîlî	dil-pesend	1
Ca' fer Çelebi	bî-misâl, garrâ	2
Cüdâyî-i 'Acem	pâk, sûz-nâk, nâzük, hûb, pür-zîver	5
Cinânî		0
Ḥâletî Efendi	dürer-bâr, pâk	2
Ḥubbî Beg	sûz-nâk, hûb, pâk, ferah-nâk	4
Ḥâyırî	âbdâr, zîbâ	2
Ḥarîmî Beg	âbdâr, dil-küşâ	2
Ḥayretî	tarab-engîz, tasavvuf-âmîz, zîbâ, garrâ, hasb-i hâl, mahabbet-efzâ	6
Ḥâlî Beg	âbdâr, pür-nikât, güher-bâr	3
Ḥaydar Çelebi	'âşîkâne, rindâne	2
Ḥâfız-ı Konevî	dil-küşâ	1
Ḥamdî-i Burûsevî	âbdâr, 'âşîkâne, rindâne	3
Ḥüseynî-i Bağdâdî	mestâne, rindâne	2
Ḥaşırî	pür-nikât	1

Ḥıfzî	mestâne, hasb-i hâl	2
Ḥâlî (‘Acem-zâde)	hâlet-bahş	1
Ḥükmî	selîs, zibâ	2
Ḥayderî	mestâne, suznâk, rindâne, bârik, hûb, pâk	6
Ḥamîdî		0
Ḥamdî (Tirevî)		0
Ḥüsâm Beg	hasb-i hâl	1
Ḥükmî Beg	dervîşâne, mahabbet-nişân	2
Ḥayâlî Beg	âbdâr, dürer-bâr, suz-nâk, pâk, pür-mesel, nefîs	6
Ḥâverî Efendî	bî-nazîr, dil-pezîr, dil-pesend, meşhûr, bî-bedel, bî-mânend, bî-misl, dil-firib	8
Ḥurremî-i Bağdâdî	şeker-bâr	1
Ḥâtemî Beg	dürer-bâr, ‘aşîkâne, hayâl-engîz, pâk, sûz-nâk, gam-nâk, bî-kıyâs, misâl-âmîz, pür-zîver	9
Ḥışâlî		0
Ḥüsrevî Çelebi	şîrîn, rengîn	1
Ḥalîfe	mihr-âmîz	1
Ḥüdâyî Beg	dil-keş, bî-gışş, rengîn, hûb	4
Ḥüsrevî	dil-küşâ	1
Ḥızrî	âbdâr, hezl	2
Ḥalîlî-i ‘Acem		0
Ḥâverî-i ‘Acem	dil-firib	1
Ḥulûşî	sûz-nâk, has, musanna-endûz	3
Ḥâdimî	sûz-nâk	1
Ḥumârî	mestâne	1
Ḥandân	dürer-bâr	1
Dânişî Efendi	âbdâr, sûz-nâk, şâhâne, hasb-i hâl, hûb	5
Dervîş Çelebi	dürer-bâr, âbdâr, hûb	3

Du'âyî		0
Derûnî (Manisalı)	âbdâr	1
Derûnî (Abdullahoğlu)	dürer-bâr, 'anber-âmîz	2
Derûnî	dil-âvîz	1
Zâtî	dil-firib, garîb, âbdâr, bî-bedel, âteş-bâr, ferah-nâk	6
Zîhnî (Bağdâdî)	sûz-nâk	1
Zîhnî Beg		0
Zünnûn		0
Zîhnî (Burüsevî)	rindâne	1
Rahmî Çelebi		0
Rızâyî Efendi	hasb-i hâl	1
Rahîmî Beg	dil-pesend, pür-mesel, mihr-engîz, zîbâ	4
Riyâzî-i Üskübî	bî-misâl	1
Rûhî (Bağdâdî)	nâzûk, dürer-bâr, belâgat-disâr, âbdâr, hûb	5
Rumûzî Çelebi	sûz-nâk, pâk	2
Rûhî Çelebi	muhakkikkâne, 'âşîkâne, dürer-bâr, pür-nizâm	4
Rumûzî Çelebi	'âşîkâne, rindâne, dürer-bâr	3
Ref'î Çelebi	dil-pezîr, âbdâr	2
Rey'î		0
Rey'î-i Karaşîşârî		0
Rif'atî-i Balıkesrevî	bülend	1
Rûhî-i Konevî	musanna'	1
Rûhî	âbdâr, hûb	2
Rusûhî-i Hamîdî	âbdâr	1
Rızâyî	bî-hemtâ	1
Rindî	rindâne, rengîn, mestâne, muhakkikâne, belâgat-nümâ, hûb	6
Rahîmî	dürer-bâr	1

Ra' dî		0
Zînetî-i Sîrozî	dil-keş, bî-gışş, sûz-nâk, pâk, bî-gışş	5
Zârî		0
Zühdî	pâk, bî-bedel, bî- pâyân, pür-mesel, bî- pâyân, revân	6
Zînetî-i Sîrozî		0
Zîrekî	ferâh-nâk, zîbâ, ferah-nâk	3
Sa' yî Çelebi	dürer-bâr, muhayyel, pür-san'at, pür- sûz, dil-efrûz	5
Sehâbî-i Acem	dil-sûz	1
Siyâhî	safâ-bahş, bî-gışş	2
Selîkî-i Hâmîdî	pâk, pür-sûz, dil-efrûz	3
Selmân		0
Sırrî	nefis, selîs, zibâ	3
Mevlânâ Sünnî	dürer-bâr, dervîşâne, muhakkikkâne, rindâne	4
Serhengî	cihan-kerd	1
Sıhrî-i Üskübî		0
Mevlânâ Sâmî	belâgat-nisâr, rengîn, bî-misâl	3
Sıhrî (İstanbullu)	'âşıkâne, âbdâr, meşhûr	3
Sâ' î-i Nakşâş	zevk-bahş	1
Sırrî	nâzûk	1
Sâlikî	pür-garâîb	1
Sebzî	pür-sûz, meşhûr	2
Seyfî	gül-bîz, meşhûr	2
Sipâhî		0
Semâ' î	âbdâr, dil-pezîr, selâset, tasavvuf-âmîz	4
Sehâyî		0
Sırrî Çelebi	'âşıkâne, rindâne	2
Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî	'âşıkâne, rindâne	2

Şevkî Çelebi	dürer-bâr, 'âşıkâne, âbdâr, huçeste berekât	4
Mevlânâ Şuhûdî	'âşıkâne, rindâne	2
Şerhî	pür-nikât, âbdâr, dürer-bâr, hasb-i hâl	4
Şûrî	tasavvuf-âmîz, mahabbet-engîz, garrâ	3
Şevkî	muvaḥhidâne, rindâne, hûb	3
Şânî	revân	1
Şefî'î	hûb	1
Şemsî-i Dîvâne	garrâ, ra'nâ, nâ-mevzûn	3
Şeydâ		0
Şinâsî	rengîn, dil-efrûz, pür-sûz	3
Şabrî Çelebi	'âşıkâne, rindâne, âbdâr, dil-keş, hasb-i hâl, safâ-bahş, selâset	7
Şâbirî Çelebi	muhayyel, musanna', rengîn, zîbâ, pür-mesel	5
Şafâyî Beg	âbdâr	1
Şabrî	dil-küşâ	1
Şadrî		0
Şıdkî Çelebi	şîrîn, rengîn, 'âşıkâne	3
Şıdkî -i Diger	'âşıkâne	1
Şabâyî	dil-pesend, nefis, selîs	3
Şânî'î	'âşıkâne, mestâne, dil-pezir, dil-efrûz, pür-sûz	5
Şâfî	pâkize	1
Şâfî (Edirnevî)		0
Şarfî	dil-keş, sûz-nâk, pâk	3
Şafâyî		0
Şâdık		0
Şalâhî	dürer-bâr	1
Şıyâmî	bî-ma'nâ, rengîn	2
Žâyî'î	beyzâ, garrâ, dürer-bâr	3

Ža‘fî	hûb-şi‘âr, muvahhidâne	2
Žamîrî		0
Žiyâyî	bî-nazîr, dÛrer-bâr, hasb-i hâl	3
Ŧab‘î	ferah-bahş, sÛznâk, pâk	3
Ŧufeylî		0
Ŧab‘î	muvahhidâne, rindâne, mahabbet-encâm	3
Ŧarzî	rindâne, pÛr-fevâyid, pÛr-sÛz, rengîn	4
Ŧarzî-i Diger		0
Ŧarîkî	selâset-nümâ, bî-kıyâs, dÛrer-bâr	3
Žuhûrî	pÛr-hayâl, güher-bâr	2
‘Ârif Çelebi	dÛrer-bâr, muhakkikâne	2
‘Alâyî	dil-küşâ, a‘ lâ	2
‘Ubeydî Çelebi	tahayyül-âmîz, mesel-engîz, dil-sÛz, ‘âşıkâne, rindâne, dil-keş, âbdâr	7
‘Âşık Çelebi	‘âşıkâne, pÛr-hayâl, nefis	3
‘İşretî Efendi	‘âşıkâne, rindâne, muhabbet-âmîz, bî-bedel	4
‘İzârî Çelebi	tarab-engîz, gül-bîz, pâk, tarab-nâk, pâkize, âbdâr, mestâne	7
‘İlmî-i Bağdâdî	dÛrer-bâr, âbdâr, bî-bedel, belâgat-nümâ, hûb	5
‘Ârif Çelebi	dÛrer-bâr, muhakkikâne, muvahhidâne, nezâket-güzâr	4
‘Ulûî Beg	pÛr-sÛz, dil-efrÛz, dÛrer-bâr, şeker-gÛftâr	4
‘Ulûî-i İstanbulî	pÛr-mesel, muhayyel, bî-bedel, nefis	4
Mevlânâ‘ AbdÛ‘l-Vâhid	pÛr-sÛz, pÛr-edâ, şîrîn	3
‘Âlî	âbdâr, garrâ	2
‘Arşî	tarab-gÛster, nazÛk, sÛz-nâk, revân, pâk, dervişâne, dil-keş, rengîn	8
‘Adnî Beg	dÛrer-bâr, belâgat-engîz	2

‘Ulûmî	dil-pezîr, bî-nazîr, mahabbet-endûz	3
‘Aşķî	garrâ	1
Mollâ ‘Îmâd	hayât-bahş, dil-keş, bî-gışş, dil-firib	4
‘Izârî	dürer-bâr, huceste-şî’âr, dil-sûz, âbdâr	4
‘Aţâ	terzîk	1
‘İlmî		0
‘Ârifi-i İstanbûlî	muhakkikâne, muvahhidâne, âbdâr	3
‘Ârifi (Yenişehirli)	muhakkikâne, muvahhidâne	2
‘Azmî	dürer-bâr, muhayyel, pür-mesel, sûd-mend, ferah-nâk	5
‘Iyânî-i Konevî	nazûk-beyân	1
‘Atikî		0
‘Iydî	pür-sûz, dil-sûz	2
Ġubârî Çelebi	mahabbet-iş’âr, meşhûr	2
Ġafûrî Çelebi	bî-bedel, dil-cû	2
Ġubârî	nefis, dil-pezîr, pâk	3
Ġammî Beg	revân	1
Ġınâyî		0
Ġınâ ‘î	musanna‘, mülemma‘, muhayyel, ‘aşıkâne, rindâne, pür-zîver	6
Ġarîbî	revân, dil-firib, dürer-bâr, mahabbet-engîz, pesendîde, pür-zîver	6
Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî	‘aşıkâne, pür-nikât, meşhûr, selâset-engîz	4
Fikrî Efendi	bî-nazîr, dil-pezîr	2
Fazlî Çelebi	pür-fevâid, ferah-efzâ, şeker-bâr, pür-mesel, muvahhidâne, musanna‘	6
Figânî	‘aşıkâne, hûb, dil-firîb, selâset	4
Firâķî	‘aşıkâne, âbdâr, şeker-bâr	3
Faķrî	pür-nikât	1
Firdevsî	hayâl-engîz, misâl-âmiz, musanna‘	3

Fevzî Çelebi (Maraş)	dil-küşâ, rengîn	2
Feyzî Çelebi (Edirne)	dil-sûz, hayâl-âmîz, pür-zîver	3
Fürûgî	pür-envâr	1
Ferdî-i Acem	ferah-efzâ	1
Ferâgî	dil-keş	1
Fazlî	'aşıkâne, rindâne, suz-nâk, rengîn, pâk	5
Fânî (Rumelili)	dervîşâne, hasb-i hâl, muhakkikâne	3
Fânî(Edirnevî)	rindâne, mestâne, pür-halâvet	3
Fenâyî		0
Fedâyî	dürer-bâr, güher-bâr	2
Fedâyî-i Edirnevî	'aşıkâne, rindâne	2
Fünûnî	hicv, hezl-âmîz	2
Çandî	şeker-rîz, dil-pezîr, tarab-engîz, bî-nâzir, halâvet-bahş, dil-keş, hûb	7
Çudsî	âbdâr, huçeste âyât	2
Çuṭb-ı Kâtib		0
Çurbî	belâgat-disâr, pür-nizâm	2
Mîr Çadrî-i Acem		0
Çudsî	bî-kıyâs	1
Kâtibî Efendi	tarab-nümâ, dil-küşâ, âbdâr	3
Kelâmî	'aşıkâne	1
Günâhî	tasavvuf-âmîz, mesel-engîz	2
Gedâyî	dervîşâne, muhakkikâne	2
Keyfî		0
Mevlânâ Kâtib	dil-küşâ, pür-mesel, du'â-âmîz, nefis, pür-fevâyd, selîs	6
Kevşerî	âbdâr, huçeste-etvâr, revân	3
Lâyihî	muvahhidâne, muhakkikâne	2
Laṭîfî		0
Laṭîfî-i H'ânende	dürer-bâr	1

Lâhıkî		0
Lem'î	pür-envâr, âbdâr, pür-nikât	3
Lâzımî	bî-bedel, dil-pezîr, muvahhidâne	3
Luṭfî-i 'Acem	ma'kul	1
La'î	dil-pezîr, pür-hayâl, âbdâr, huçeste	4
Lisânî		0
Mecdî	dürer-bâr, âbdâr, bî-bedel, bî-misâl, dil-keş, ferah-fezâ, pür-mesel, şîrîn	8
Müslim Çelebi	dil-pezîr	1
Müfredî-i 'Acem		0
Muhyî Çelebi	belâgat-nümûn, muvahhidâne	2
Muhyî-i Konevî	nesâyih-engîz, tasavvuf-âmiz	2
Maḥvî	dürer-bâr, hasb-i hâl	2
Meşâmî Beg	müşk-âsâr, pür-envâr, âbdâr, 'anber-bâr	4
Medḥî	garrâ	1
Müdâmî Beg	safâ-bahş, 'âşıkâne, gam-nâk, revân	4
Mu'înî Çelebi	huçeste-âsâr, 'anberîn-bû, murassa'	3
Mîrek Hekîm		0
Muḥtî Efendi	a' lâ, dil-pezîr	2
Muhyî Çelebi (Edirneli)	muvahhidâne	1
Mişâlî	dürer-bâr, sûznâk	2
Muḥtârî	dil-pesend, dürer-bâr, bî-bedel, dil-pezîr, pâk	5
Maḳâlî	dil-keş, hûb	2
Maḳâlî-i Diger	hayâl-âmîz, emsâl-engîz, meşhûr, pür-zîver	4
Muhyî Çelebi	belâgat-nümâ, şâ'irâne	2
Meşrebî	pür-sûz, hûb	2
Mu'îdî	âbdâr	1
Meylî	'âşıkâne	1

Maḥfî		0
Merâmî		0
Mübînî	rindâne, 'aşıkâne	2
Murâdî-i 'Acem		0
Murâdî-i Bağdâdî	bî-bedel	1
Muṭî'î	revân	1
Minnetî	hayat- efzâ, âbdâr, nefis	3
Medhî Çelebi	bî-bedel	1
Medhî-i İstanbûlî	âbdâr	1
Nev'î Çelebi	dil-keş, pür-mesel	2
Nâmî Çelebi		0
Nigârî	âbdâr, hûb	2
Nişârî		0
Nâdirî		0
Nâṭıķî	hakikat-nümâ, pür-nikât	2
Nâmî		0
Nihânî	dürer-bâr, âbdâr, pür-mesel, âteş-bâr	4
Naẓmî Beg	belâgat-meşhûn, âbdâr, hûb	3
Nevâlî-i İstanbûlî	dil-sûz	1
Nâlişî	âteş-bâr	1
Nâzûkî	pür-zîver, nâzûk	2
Nuşretî	şîrîn	1
Vâlihî-i Üskübî	pür-mesel, hoş-âyende, hûb, rengîn, muhayyel, musanna', mergûb, şîrîn, bî-bedel, rindâne	10
Vâlihî-i Edirnevî	mahabbet-engîz	1
Vaḥdetî (Yenibâzâr)		0
Vâlihî-i Bağdâdî	pâk	1
Vaḥdetî (İstanbulî)	revân	1
Veznî	dürer-bâr, bî-nazîr, dil-peẓîr	3

Vecdî	dürer-bâr, âbdâr	2
Vaşlî Efendi		0
Vuşlatî-i Sofyevî	dürer-bâr, âbdâr, pür-zîver	3
Vişâlî Çelebi		0
Vâhî-i İstanbûlî		0
Vâlî	âbdâr, dürer-bâr	2
Vaşfî	‘aşıkâne, şerîf	2
Hüdâyî Çelebi	rengîn, selîs, bî-misl	3
Hâtîfî (Ankara)	dürer-bâr, dil-küşâ	2
Hâtîfî (Niğde)	dürer-bâr, âbdâr, pür-mesel, şîrîn	4
Helâkî Çelebi	hoş-âyende, bî-misâl, bî-kıyâs, meşhûr	4
Hilâlî	dil-sûz	1
Hilâlî		0
Himmetî		0
Hâtîfî	bî-misâl	1
Hemdemî-i ‘Acem	‘aşıkâne, hûb	2
Yahyâ	nazîk, bî- bedel, ’aşıkâne, rindâne, hasb-i hâl, meşhûr, pesendîde	7
Yetim ‘Alî Çelebi	bî- bedel, dürer-bâr, güzîde	3
Yûsuf-ı Sîneçâk	muvahhidâne, rindâne, derd-nâk	3
Yakînî	bî-dil, rengîn, pür-mesel	3

Tablo 2. Tezkirede Kullanılan Sıfatlar ve Şair Bazında Kullanım Sıklığı

Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmelerde Kullanılan Sıfatlar	Kullanım Sıklığı
ÂB-DÂR	59 şair
A'LÂ	5 şair
ANBERÎN	4 şair
'ÂRİFÂNE	1 şair
'ÂŞİKÂNE	50 şair
ÂTEŞ-BÂR	5 şair
BÂRİK	1 şair
BEDÎ'Î	2 şair
BELÂGAT-BEYÂN	1 şair
BELÂGAT-DİSÂR	2 şair
BELÂGAT-ENGÎZ	1 şair
BELÂGAT-MAZMÛN	1 şair
BELÂGAT-MEŞHÛN	1 şair
BELÂGAT-NİZÂM	2 şair
BELÂGAT-NÜMÂ	6 şair
BELÎG-İ PÂK	1 şair
BEYZÂ	1 şair
BÎ-BEDEL	23 şair
BÎ-DİL	1 şair
BÎ-GÂYE	1 şair
BÎ-GİŞŞ	6 şair
BÎ-HEMTÂ	1 şair
BÎ-KİYÂS	7 şair
BÎ-MA'NÂ	1 şair
BÎ-MANEND	2 şair
BÎ-MİSÂL	6 şair
BÎ-MİSL	2 şair

BÎ-NAZÎR	5 şair
BÎ-PÂYÂN	1 şair
BÜLEND	1 şair
CİHÂN-KERD	1 şair
DERD-NÂK	2 şair
DERVİŞÂNE	5 şair
DİL-ÂVİZ	3 şair
DİL-CÛ	1 şair
DİL-EFRÛZ	8 şair
DİL-FİRİB	10 şair
DİL-KEŞ	16 şair
DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ)	15 şair
DİL-PESEND	7 şair
DİL-PEZÎR	20 şair
DİL-SÛZ	7 şair
DU'Â-ÂMÎZ	1 şair
DÜRER-BÂR	53 şair
EMSÂL-ENGÎZ	1 şair
FERAH-BAHŞ	1 şair
FERAH-EFZÂ	2 şair
FERAH-FEZÂ	3 şair
FERAH-NÂK	4 şair
GAM-NÂK	3 şair
GARÂÎB	1 şair
GARÎB	1 şair
GARRÂ	10 şair
GÜHER-BÂR	7 şair
GÜL-BÎZ	3 şair
GÜZÎDE	2 şair

HAKİKÂT-NÜMÂ	1 şair
HÂLET-BAHŞ	1 şair
HALÂVET-BAHŞ	2 şair
HASB-İ HÂL	20 şair
HAYÂL-ÂMİZ	2 şair
HAYÂL-ENGÎZ	2 şair
HAYAT-BAHŞ	1 şair
HAYAT-EFZÂ	1 şair
HAZÎN	1 şair
HEZL-ÂMİZ	1 şair
HİCV-ÂMİZ	1 şair
HOŞ-ÂYENDE	2 şair
HÛB	28 şair
HUCESTE	7 şair
KİRÂM	1 şair
LATÎF	3 şair
LETÂFET-GÜFTÂR	1 şair
MAHABBET-EFZÂ	1 şair
MAHABBET-ENCÂM	1 şair
MAHABBET-ENDÛZ	1 şair
MAHABBET-ENGÎZ	6 şair
MAHABBET-İŞ'ÂR	1 şair
MAHABBET-NİŞÂN	1 şair
MÎHR	2 şair
MİSÂL-ÂMİZ	2 şair
MU'CİZ-NÜMÂ	1 şair
MUHAKKİKÂNE	13 şair
MUVAHHİDÂNE	15 şair
MUHAYYEL	11 şair

MURASSA'	2 şair
MUSANNA'	12 şair
MÜLEMMA'	5 şair
MÜNÎF	1 şair
MÜŞK-ÂSÂR	1 şair
MÜŞKİN-ERKAM	1 şair
MÜTEFERRİKA	1 şair
NASİHAT-ÂMİZ	1 şair
NESÂYİH-ENGİZ	1 şair
NÂZİK	9 şair
NEFİS	11 şair
NEZÂKET-FEZÂ	1 şair
NEZÂKET-GÜZÂR	1 şair
PÂK	26 şair
PÂKİZE	2 şair
PESENDİDE	3 şair
PÜR-EDÂ	1 şair
PÜR-ENVÂR	5 şair
PÜR-FEVÂYİD	6 şair
PÜR-GARÂİB	1 şair
PÜR-HALÂVET	1 şair
PÜR-HAYÂL	4 şair
PÜR-ME'ÂL	1 şair
PÜR-MESEL	23 şair
PÜR-NİKÂT	8 şair
PÜR-NİZÂM	2 şair
PÜR-SAN'AT	1 şair
PÜR-SÛZ	18 şair
PÜR-SÜRÛR	1 şair

PÛR-ZİVER	9 şair
PÛR-ZÛR	1 şair
RA'NÂ	1 şair
RENGÎN	22 şair
REVÂN	14 şair
RİNDÂNE	40 şair
SAFÂ-BAHŞ	4 şair
SELÂSET	11 şair
SELÎS	12 şair
SÛD-MEND	1 şair
SÛZ-NÂK	18 şair
SÛST	1 şair
ŞÂHÂNE	1 şair
ŞÂ'İRÂNE	2 şair
ŞERÎF	2 şair
ŞEKER-BÂR	3 şair
ŞEKER-GÜFTÂR	1 şair
ŞEKER-RÎZ	1 şair
ŞİKESTE-BESTE	1 şair
ŞÎRÎN	12 şair
TAHAYYÛL-ÂMÎZ	1 şair
TAHAYYÛL-ENGÎZ	2 şair
TARAB-EFZÂ / FEZÂ	2 şair
TARAB-ENGÎZ	5 şair
TARAB-GÛSTER	1 şair
TARAB-NÂK	2 şair
TARAB-NÛMÂ	2 şair
TASAVVUF	7 şair
TERZÎK	1 şair

ZEVK-BAHŞ	1 şair
ZÎBÂ	9 şair
ZÎBENDE-ME'ÂL	1 şair

Tablo 3. Kullanım Sıklığına Göre Sıfatlar ve Sıfatların Kullanıldığı Şairler

Şiire Dair Bilgi Ve Değerlendirmelerde Kullanılan Sıfatlar	Kullanım Sıklığı (Çoktan Aza)	Şair Adları
ÂB-DÂR	59 şair	Pîrî Paşa, Nişânî Beg, Celâl Efendi, Aḥmed Paşa(Na'tî), Dervîş Çelebi, Aḥmed Beg, 'Adlî Efendi, Yümnî Beg, 'Âlî Efendi (Gelibolulu), Edâyî Çelebi, Âgehî, Mevlânâ Aḥmed Zârîf, Enverî, Behîştî Efendi, Bedrî Çelebî, Ḥâyırî, Ḥarîmî Beg, Ḥâlî Beg, Ḥamdî-i Burûsevî, Ḥayâlî Beg, Ḥızrî, Dânişî Efendi, Dervîş Çelebi, Derûnî (Manisalı), Zâtî, Rûhî (Bağdâdî), Ref'î Çelebi, Rûhî, Rusûhî-i Ḥamîdî, Sıhrî (İstanbul), Semâ'î, Şevkî Çelebi, Şerhî, Şabrî Çelebi, Şafâyî Beg, 'Ubeydî Çelebi, 'Izârî Çelebi, 'İlmî-i Bağdâdî, 'Âlî, 'Izârî, 'Ârifi-i İstanbûlî, Firâkî, Ḳudsî, Kâtibî Efendi, Kevşerî, Lem'î, La'lî, Mecdî, Meşâmî Beg, Mu'îdî, Minnetî, Medhî-i İstanbûlî, Nigârî, Nihânî, Nazmî Beg, Vecdî, Vuşlatî-i Şofyevî, Vâlî, Hâtufî (Niğde)
DÜRER-BÂR	53 şair	Sultân Selîm Ḥân, Şemsî Aḥmed Paşa, Nişânî Beg, Celâl Efendi, Meḥemmed Çelebi, Rızâyî Efendi, 'Abdülġanî Efendi, 'Adlî Efendi, Germî Beg, Keşfî Beg, Emrî Çelebi, Emânî, Bedrî Çelebî, Ḥâletî Efendi, Ḥayâlî Beg, Ḥâtemî Beg, Ḥandân, Dervîş Çelebi, Derûnî

		(Abdullahoğlu), Rûhî (Bağdâdî), Rûhî Çelebi, Rumûzî Çelebi, Raḥîmî, Sa'yî Çelebi, Mevlânâ Sünnî, Şevkî Çelebi, Şerhî, Şalâhî, Zâyi'î, Ziyâyî, Tarîkî, 'Ârif Çelebi, 'İlmî-i Bağdâdî, 'Ârif Çelebi, 'Ulvî Beg, 'Adnî Beg, 'Izârî, 'Azmî, Ğarîbî, Fedâyî, Laṭîfî-i Ḥ'ânende, Mecdî, Maḥvî, Mişâlî, Muhtârî, Nihânî, Vezni, Vecdî, Vuşlatî-i Şofyevî, Vâlî, Hâtîfî (Ankara), Hâtîfî (Niğde), Yetim 'Alî Çelebi
'ÂŞIKÂNE	50 şair	Sultân Meḥemmed, Şemsî Aḥmed Paşa, Nişânî Beg, Ḥ'âce Çelebi, Pervîz Efendi, Meḥemmed Efendi, Kâmî Efendi, Mevlânâ Aḥmed Harîrî, Ânî Efendi, Ümîdî Efendi, Emîr Çelebi, Âgehî, Ümîdî, Âlî, İlâhî, Belîğî, Tâbî-i Kûçek, Terâşî, Şânî Beg, Sübûtî, Ḥaydar Çelebi, Ḥamdî-i Burûsevî, Ḥâtemî Beg, Rûhî Çelebi, Rumûzî Çelebi, Sıhrî (İstanbul), Sırrî Çelebi, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, Şevkî Çelebi, Mevlânâ Şuhûdî, Şabrî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Şıdkî -i Diger, Şânî'î, 'Ubeydî Çelebi, 'Âşık Çelebi, 'İşretî Efendi, Ğınâ'î, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Fiğânî, Firâkî, Fazlî, Fedâyî-i Edirnevî, Kelâmî, Müdâmî Beg, Meylî, Mübînî, Vaşfî, Hemdemî-i 'Acem, Yahyâ

RİNDÂNE	40 şair	Şemsî Ahmed Paşa, Nişânî Beg, Mehemmed Efendi, Kâmî Efendi, Pîr Mehemmed Efendi, Mevlânâ Ahmed Hârîrî, Ânî Efendi, Ümîdî Efendi, Âgehî, Ümîdî, Âlî, Belîgî, Terâşî, Şânî Beg, Şübûtî, Hâydar Çelebi, Hamdî-i Burûsevî, Hüseynî-i Bağdâdî, Hâyderî, Zihnî (Burûsevî), Rumûzî Çelebi, Rindî, Mevlânâ Sünnî, Sırrî Çelebi, Mevlânâ Şemsî-i Bağdâdî, Mevlânâ Şuhûdî, Şevkî, Şabrî Çelebi, Tab'î, Tarzî, 'Ubeydî Çelebi, 'İşretî Efendi, Ğınâ'î, Fazlî, Fânî(Edirnevî), Fedâyî-i Edirnevî, Mübînî, Vâlihî-i Üskübî, Yahyâ, Yûsuf-ı Sîneçâk
HÛB	28 şair	Sultân Süleymân Hân, Pervîz Efendi, Mehemmed Efendi, Bâkî Efendi, Emîr Çelebi, Âgehî, Penâhî (Acem), Cüdâyî-i 'Acem, Hıbbî Beg, Hâyderî, Hüdâyî Beg, Dânişî Efendi, Dervîş Çelebi, Rûhî (Bağdâdî), Rûhî, Rindî, Şevkî, Şefî'î, Za'fî, 'İlmî-i Bağdâdî, Figânî, Kandı, Maqâlî, Meşrebî, Nigârî, Nazmî Beg, Vâlihî-i Üskübî, Hemdemî-i 'Acem
PÂK	26 şair	H'âce Çelebi, Fikrî Beg, Keşfî Beg, Uşûlî, Eflatûn-ı 'Acem, Ülfetî, Şânî Beg, Cüdâyî-i 'Acem, Hâletî Efendi, Hıbbî Beg, Hâyderî, Hâyâlî Beg, Hâtemî Beg, Rumûzî Çelebi, Zînetî-i Sîrozî,

		Zühdî, Selîkî-i Hamîdî, Şâfi, Şarfi, Tab'î, 'Izârî Çelebi, 'Arşî, Ğubârî, Fazlî, Muhtârî, Vâlihî-i Bağdâdî
BÎ-BEDEL	23 şair	Sultân Süleymân Hân, Pîrî Paşa, Hasan Paşa, Celâl Efendi, Vuşûlî Efendi, Fevrî Efendi, Rızâyî Efendi, Bâkî Efendi, Tab'î Efendi (Gelibolulu), Hâverî Efendî, Zâtî, Zühdî, 'İşretî Efendi, 'İlmî-i Bağdâdî, 'Ulvî-i İstanbûlî, Ğafûrî Çelebi, Lâzımî, Mecdî, Muhtârî, Murâdî-i Bağdâdî, Medhî Çelebi, Yahyâ, Yetim 'Alî Çelebi
PÜR-MESEL	23 şair	Sultân Selîm Hân, Pîrî Paşa, Celâl Efendi, Rızâyî Efendi, Bâkî Efendi, Nevâlî Çelebi, Tab'î Efendi (Gelibolulu), Ânî Efendi, Âlî, Hayâlî Beg, Raĥîmî Beg, Zühdî, Şâbirî Çelebi, 'Ulvî-i İstanbûlî, 'Azmî, Fazlî Çelebi, Mevlânâ Kâtib, Mecdî, Nev'î Çelebi, Nihânî, Vâlihî-i Üskübî, Hâtîfî (Niğde), Yaĥînî
RENGÎN	22 şair	Ebu'l-Fazl Efendi, Rızâyî Efendi, Derviş Beg, Emrî Çelebi, Bâlî, Şânî Beg, Câmî Çelebi, Hüsrevî Çelebi, Hüdâyî Beg, Rindî, Mevlânâ Sâmî, Şinâsî, Şâbirî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Şıyâmî, Tarzî, 'Arşî, Fevzî Çelebi (Maraş), Fazlî, Vâlihî-i Üskübî, Hüdâyî Çelebi, Yaĥînî

DİL-PEZÎR	20 şair	Feyzî, Emrî Çelebi, Uşûlî, Ümîdî Efendi, Aḥmed Çelebi, Edâyî, Ḥâverî Efendî, Ref'î Çelebi, Semâ'î, Şâni'î, 'Ulûmî, Ğubârî, Fikrî Efendi, Kandı, Lâzımî, La'î, Müslim Çelebi, Muḥîṭî Efendi, Muḥtârî, Vezni
HASB-İ HÂL	20 şair	Sultân Meḥemmed, Şemsî Aḥmed Paşa, Ḥ'âce Çelebi, Rızâyî Efendi, 'Âlî Efendi (Gelibolulu), Enverî, Penâhî (Konevî), Bidârî, Cevherî, Ḥayretî, Ḥıfzî, Ḥüsâm Beg, Dânişî Efendi, Rızâyî Efendi, Şerḥî, Şabrî Çelebi, Ziyâyî, Fânî (Rumelili), Maḥvî, Yahyâ
PÜR-SÛZ	18 şair	Celâl Efendi, Aḥmed Efendi, Bâkî Efendi, Dâ'î Efendi, Ehlî, Behiştî Efendi, Başîrî, Cevherî, Sa'yî Çelebi, Selîkî-i Ḥamîdî, Sebzî, Şinâsî, Şâni'î, Tarzî, 'Ulvî Beg, Mevlânâ 'Abdü'l-Vâhid, 'Ydî, Meşrebî
SÛZ-NÂK	18 şair	Ḥ'âce Çelebi, Behiştî Efendi, Cüdâyî-i 'Acem, Ḥubbî Beg, Ḥâtemî Beg, Ḥulûşî, Ḥâdimî, Dânişî Efendi, Zihnî (Bağdâdî), Rumûzî Çelebi, Şarfî, Fikrî Beg, Keşfî Beg, Ânî Efendi, Zînetî-i Sîrozî, Ṭab'î, 'Arşî, Mişâlî
DİL-KEŞ	16 şair	Vuşûlî Efendi, Nevâlî Çelebi, Mevlânâ Aḥmed Zârîf, Belligî, Ḥüdâyî Beg, Zînetî-i Sîrozî, Şabrî Çelebi, Şarfî, 'Ubeydî Çelebi, 'Arşî, Mollâ 'Îmâd,

		Ferâgî, Kandı, Mecdî, Mağâlî, Nev'î Çelebi
DİL-KÜŞÂ (-GÜŞÂ)	15 şair	Mehemmed Paşa, Nişânî Beg, Şâlih Efendi, Rızâyî Efendi, Emrî Çelebi, Beyânî, Harîmî Beg, Hâfız-ı Konevî, Hüsrevî, Şabrî, 'Alâyî, Fevzî Çelebi (Maraş), Kâtibî Efendi, Mevlânâ Kâtib, Hâtîfî (Ankara)
MUVAHHİDÂNE	15 şair	Beşiktaşlı Yahyâ Efendi, Penâhî (Konevî), Tâbî, Şevkî, Za'fî, Tab'î, 'Ârif Çelebi, 'Ârifî-i İstanbûlî, 'Ârifî (Yenişehirli), Fazlî Çelebi, Lâyihî, Lâzımî, Muhyî Çelebi, Muhyî Çelebi (Edirneli), Yûsuf-ı Sineçâk
REVÂN	14 şair	Mehemmed Paşa, Hâkîkî Beg, Feyzî, Keşfî Beg, Ülfetî, Zühdî, Şânî, 'Arşî, Gammî Beg, Gâribî, Kevşerî, Müdâmî Beg, Mu'tî'î, Vaḥdetî (İstanbulî)
MEŞHÛR	13 şair	Sultân Selîm Hân, Nevâlî Çelebi, Keşfî Beg, Emîr Çelebi, Hâverî Efendî, Sıhrî (İstanbulu), Sebzî, Seyfî, Gubârî Çelebi, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Mağâlî-i Diger, Helâkî Çelebi, Yahyâ
MUHAKKİKÂNE	13 şair	Penâhî (Konevî), Tâbî, Rindî, 'Ârif Çelebi, 'Ârif Çelebi, 'Ârifî-i İstanbûlî, 'Ârifî (Yenişehirli), Fânî (Rumelili), Gedâyî, Lâyihî, Mevlânâ Aḥmed Ḥarîrî, Rûhî Çelebi, Mevlânâ Sünnî

MUSANNA ^c	12 şair	Sultân Süleymân Hân, Sultân Murâd Hân, Ebu'l-Fazl Efendi, Nevâlî Çelebi, Ümîdî Efendi, Hülûşî, Rûhî-i Konevî, Şâbirî Çelebi, Ğınâ'î, Fazlî Çelebi, Firdevsî, Vâlihî-i Üskübî
SELÎS	12 şair	Meħemmed Paşa, Vuşûlî Efendi, Rızâyî Efendi, Keşfi Beg, Ümîdî Efendi, Edâyî Çelebi, Beligî, Hükmi, Sırrî, Şabâyî, Mevlânâ Kâtib, Hüdâyî Çelebi
ŞÎRÎN	12 şair	Vuşûlî Efendi, Rızâyî Efendi, Yümnî Beg, 'Âlî Efendi (Gelibolulu), Bâlî, Hüsrevî Çelebi, Şıdkî Çelebi, Mevlânâ 'Abdü'l-Vâhid, Mecdî, Nuşretî, Vâlihî-i Üskübî, Hâtîfî (Niğde)
MUHAYYEL	11 şair	Ebu'l-Fazl Efendi, 'Abdülğanî Efendi, Nevâlî Çelebi, Âfitâbî, Âlî, Sa'yî Çelebi, Şâbirî Çelebi, 'Ulvî-i İstanbûlî, 'Azmî, Ğınâ'î, Vâlihî-i Üskübî
NEFÎS	11 şair	Rızâyî Efendi, Ümîdî Efendi, Beligî, Hayâlî Beg, Sırrî, Şabâyî, 'Aşık Çelebi, 'Ulvî-i İstanbûlî, Ğubârî, Mevlânâ Kâtib, Minnetî
SELÂSET	11 şair	Meħemmed Paşa, Pervîz Efendi, Meħemmed Çelebi, Derviş Beg, Feyzî, Cemâlî, Semâ'î, Şabrî Çelebi, Tarîkî, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Figânî
DİL-FİRİB	10 şair	Bâkî Efendi, Nevâlî Çelebi, Beķâyî-i İznîkî, Celîlî, Hâverî Efendi, Hâverî-i

		‘Acem, Zâtî, Mollâ ‘İmâd, Ğarîbî, Fiğânî
GARRÂ	10 şair	Uşûlî, Câmî Çelebi, Ca‘fer Çelebi, Hayretî, Şûrî, Şemsî-i Dîvâne, Zâyî‘î, ‘Âlî, ‘Aşķî, Medhî
NÂZİK	9 şair	‘Arsî, ‘İyânî-i Konevî, Âlî, Başîrî, Cüdâyî-i ‘Acem, Rûhî (Bağdâdî), Sırrî, Nâzükî, Yahyâ
PÛR-ZİVER	9 şair	Câmî Çelebi, Cüdâyî-i ‘Acem, Hâtemî Beg, Ğınâ‘î, Ğarîbî, Feyzî Çelebi (Edirne), Maķâlî-i Diger, Nâzükî, Vuşlatî-i Şofyevî
ZÎBÂ	9 şair	Hükmî, Sırrî, Celâl Efendi, İbni Kemâl Ahmed Efendi, Hâyırî, Hayretî, Raķîmî Beg, Zîrekî, Şâbirî Çelebi
DİL-EFRÛZ	8 şair	Dâ‘î Efendi, Emîr Çelebi, Cevherî, Sa‘yî Çelebi, Selîķî-i Hâmîdî, Şînâsî, Şânî‘î, ‘Ulvî Beg
MESTÂNE	8 şair	Hüseynî-i Bağdâdî, Hıfzî, Hayderî, Humârî, Rindî, Şânî‘î, ‘İzârî Çelebi, Fânî(Edirnevî)
PÛR-NİKÂT	8 şair	‘Âlî Efendi (Gelibolulu), Hâlî Beg, Haşırî, Şerhî, Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî, Faķrî, Lem‘î, Nâtiķî
BÎ-KİYÂS	7 şair	Celâl Efendi, Behiştî Efendi, Şânî Beg, Hâtemî Beg, Tarîķî, Kudsî, Helâķî Çelebi,
DİL-PESEND	7 şair	Ümîdî Efendi, Ahmed Çelebi, Celîlî, Hâverî Efendî, Raķîmî Beg, Şabâyî, Muhtârî

DİL-SÛZ	7 şair	Şehâbî-i Acem, 'Ubeydî Çelebi, 'Izârî, 'Iydî, Feyzî Çelebi (Edirne), Nevâlî-i İstanbûlî, Hilâlî
GÜHER-BÂR	7 şair	Ahmed Efendi (Hâlî), Vuşûlî Efendi, Pîr Mehemmed Efendi, 'Ömer Beg(Ĥayālî-zâde), Ĥâlî Beg, Zuhûrî, Fedâyî
HUCESTE	7 şair	'Âlî Efendi (Gelibolulu), Şevkî Çelebi, 'Izârî, Kudsî, Kevserî, La'î, Mu'inî Çelebi
TASAVVUF	7 şair	Sürûrî Efendi, Uşûlî, Ĥayretî, Semâ'î, Şûrî, Günâhî, Muhyî-i Konevî
BELÂGAT-NÜMÂ	6 şair	Tab'î Efendi (Gelibolulu), Emrî Çelebi, Belîgî, Rindî, 'İlmî-i Bağdâdî, Muhyî Çelebi,
BÎ-GIŞŞ	6 şair	Mevlânâ Ahmed Zârîf, Beyânî, Ĥüdâyî Beg, Zinetî-i Sîrozî, Siyâhî, Mollâ'Îmâd
BÎ-MİSÂL	6 şair	Ca'fer Çelebi, Riyâzî-i Üskübî, Mevlânâ Sâmi, Mecdî, Helâkî Çelebi, Hâtîfî
MAHABBET-ENGÎZ	6 şair	Mehemmed Efendi, Ahmed Efendi, 'Ömer Beg(Ĥayālî-zâde), Şûrî, Ġarîbî, Vâlihî-i Edirnevî
PÜR-FEVÂYİD	6 şair	Mehemmed Çelebi, Fevrî Efendi, Behiştî Efendi, Tarzî, Fazlî Çelebi, Mevlânâ Kâtib
A'LÂ	5 şair	Celâl Efendi, Tab'î Efendi (Gelibolulu), Behiştî Efendi, 'Alâyî, MuĤîfî Efendi

ÂTEŞ-BÂR	5 şair	Yümnî Beg, Bedrî Çelebi, Zâtî, Nihânî, Nâlişî
BÎ-NAZÎR	5 şair	Hâverî Efendi, Ziyâyî, 'Ulûmî, Fikrî Efendi, Vezni
DERVİŞÂNE	5 şair	Hükmî Beg, Mevlânâ Sünnî, 'Arşî, Fânî (Rumelili), Gedâyî
MÜLEMMÂ'	5 şair	Sultân Süleymân Hân, Sultân Murâd Hân, Ebu'l-Fazl Efendi, Celâl Efendi, Ğinâ î
PÛR-ENVÂR	5 şair	Sultân Selîm Hân, Enverî, Fûrûĝî, Lem'î, Meşâmî Beg
TARAB-ENGÎZ	5 şair	Behiştî Efendi, Bâkî-i Selânikî, Hayretî, 'Izârî Çelebi, Qandî
ANBERÎN	4 şair	Mehemmed Çelebi, Derûnî (Abdullahoĝlu), Meşâmî Beg, Mu'înî Çelebi
FERAH-NÂK	4 şair	Hübbî Beg, Zâtî, Zirekî, 'Azmî
PÛR-HAYÂL	4 şair	Sultân Selîm Hân, Zuhûrî, 'Âşık Çelebi, La'î
SAFÂ-BAHŞ	4 şair	Edâyî Çelebi, Siyâhî, Şabrî Çelebi, Müdâmî Beg
DİL-ÂVÎZ	3 şair	Beyânî, Tûrâbî, Derûnî
FERAH-FEZÂ	3 şair	Şâlih Efendi, Şânî Beg, Mecdî
GAM-NÂK	3 şair	Şânî Beg, Hâtemî Beg, Müdâmî Beg
GÛL-BÎZ	3 şair	Celâl Efendi, Seyfî, 'Izârî Çelebi
LATÎF	3 şair	Pervîz Efendi, 'Âlî Efendi (Gelibolulu), İlhamî Efendi

MESEL	3 şair	Dâ'î Efendi, 'Ubeydî Çelebi, Günâhî
PESENDÎDE	3 şair	Türâbî, Ğarîbî, Yahyâ
ŞEKER-BÂR	3 şair	Ğurremî-i Bağdâdî, Fazlî Çelebi, Firâkî
BEDÎ'Î	2 şair	Celâl Efendi, Ğ'âce Çelebi
BELÂGAT-DİSÂR	2 şair	Rûhî (Bağdâdî), Ğurbî
BELÂGAT-NİZÂM	2 şair	MeĞemmed Çelebi, 'İlmî Efendi
BÎ-MANEND	2 şair	Celâl Efendi, Ğâverî Efendî
BÎ-MİSL	2 şair	Ğâverî Efendî, Hüdâyî Çelebi
DERD-NÂK	2 şair	Ânî Efendi, Yûsuf-ı Sîneçâk
FERAH-EFZÂ	2 şair	Şâlih Efendi, Şânî Beg
GÜZÎDE	2 şair	Türâbî, Yetim 'Alî Çelebi
HÂLET-BAHŞ	2 şair	AĞmed Efendî (Hâlî), Ğâlî ('Acem-zâde)
HAYÂL-ÂMİZ	2 şair	Feyzî Çelebi (Edirne), MaĞâlî-i Diger
HAYÂL-ENGÎZ	2 şair	Ğâtemî Beg, Firdevsî
HOŞ-ÂYENDE	2 şair	Vâlihî-i Üskübî, Helâkî Çelebi
MEVZÛN	2 şair	Mevlânâ AĞmed Ğarîrî, Şemsî-i Divâne
MÎHR	2 şair	Ğalîfe, RaĞimî Beg
MİSÂL-ÂMİZ	2 şair	Ğâtemî Beg, Firdevsî
MURASSA'	2 şair	Celâl Efendi, Mu'inî Çelebi
PÂKİZE	2 şair	Şâfi, 'Izârî Çelebi
PÛR-NİZÂM	2 şair	Rûhî Çelebi, Ğurbî

ŞÂ'İRÂNE	2 şair	Cevrî Çelebi, Muhyî Çelebi
ŞERÎF	2 şair	İlhâmî Efendi, Vaşfi
TAHAYYÛL-ENGÎZ	2 şair	Sürûrî Efendi, Emîr Çelebi
TARAB-EFZÂ / FEZÂ	2 şair	Beyânî, Derviş Beg
TARAB-NÂK	2 şair	'Izârî Çelebi, Fikrî Beg
TARAB-NÛMÂ	2 şair	Rızâyî Efendi, Kâtibî Efendi
'ÂRİFÂNE	1 şair	Îlâhî
BÂRİK	1 şair	Hayderî
BELÂGAT-BEYÂN	1 şair	'Âlî Efendi (Gelibolulu)
BELÂGAT-ENGÎZ	1 şair	'Adnî Beg
BELÂGAT-MAZMÛN	1 şair	Sultân Cihângîr
BELÂGAT-MEŞHÛN	1 şair	Naẓmî Beg
BELİĞ-İ PÂK	1 şair	Ûlfetî
BEYZÂ	1 şair	Zâyî 'î
BÎ-DİL	1 şair	Yağînî
BÎ-GÂYE	1 şair	Sultân Süleymân Hân
BÎ-HEMTÂ	1 şair	Rızâyî
BÎ-MA'NÂ	1 şair	Şıyâmî
BÎ-PÂYÂN	1 şair	Zühdî
BÛLEND	1 şair	Rif'atî-i Balıkeşrevî
CİHÂN-KERD	1 şair	Serhengî
DİL-CÛ	1 şair	Gafûrî Çelebi
DU'Â-ÂMÎZ	1 şair	Mevlânâ Kâtib
EMSÂL-ENGÎZ	1 şair	Mağâlî-i Diger
FERAH-BAHŞ	1 şair	Tab'î
GARÎB	1 şair	Zâtî
HAKİKÂT-NÛMÂ	1 şair	Nâtîkî

HALÂVET-BAHŞ	1 şair	Çandî
HAYAT-BAHŞ	1 şair	Mollâ 'Îmâd
HAYAT-EFZÂ	1 şair	Minnetî
HAZÎN	1 şair	Sultân Mehemmed
HEZL-ÂMÎZ	1 şair	Fünûnî
HİCV-ÂMÎZ	1 şair	Fünûnî
KİRÂM	1 şair	Beşiktaşlı Yahyâ Efendi
LETÂFET-GÜFTÂR	1 şair	Mehemmed Paşa
MA'KUL	1 şair	Luţfî-i 'Acem
MAHABBET-EFZÂ	1 şair	Hayretî
MAHABBET-ENCÂM	1 şair	Tab'î
MAHABBET-ENDÛZ	1 şair	'Ulûmî
MAHABBET-İŞ'ÂR	1 şair	Çubârî Çelebi
MAHABBET-NİŞÂN	1 şair	Hükmi Beg
MU'CİZ-NÜMÂ	1 şair	Cemâlî
MÜNİF	1 şair	'Âlî Efendi (Gelibolulu)
MÜŞK-ÂSÂR	1 şair	Meşâmî Beg
MÜŞKİN-ERKAM	1 şair	'Âlî Efendi (Gelibolulu)
MÜTEFERRİKA	1 şair	Emrî Çelebi
NASİHAT-ÂMÎZ	1 şair	İbni Kemâl Ahmed Efendi
NESÂYİH-ENGİZ	1 şair	İbni Kemâl Ahmed Efendi
NEZÂKET-FEZÂ	1 şair	Beliğî
NEZÂKET-GÜZÂR	1 şair	'Ârif Çelebi
PÜR-EDÂ	1 şair	Mevlânâ 'Abdü'l-Vâhid
PÜR-GARÂÎB	1 şair	Sâlikî
PÜR-HALÂVET	1 şair	Fânî(Edirnevî)
PÜR-ME'ÂL	1 şair	Pîrî Paşa
PÜR-SAN'AT	1 şair	Sa'yî Çelebi
PÜR-SÜRÛR	1 şair	Âfitâbî

PÛR-ZÛR	1 şair	Nevâlî Çelebi
RA'NÂ	1 şair	Şemsî-i Dîvâne
SÛD-MEND	1 şair	'Azmî
SÛST	1 şair	Türâbî
ŞÂHÂNE	1 şair	Dânişî Efendi
ŞEKER-GÜFTÂR	1 şair	'Ulvî Beg
ŞEKER-RÎZ	1 şair	Çandî
ŞİKESTE-BESTE	1 şair	Pîrî Paşa
TAHAYYÛL-ÂMÎZ	1 şair	'Ubeydî Çelebi
TARAB-GÛSTER	1 şair	'Arşî
TERZÎK	1 şair	'Atâ
ZEVK-BAHŞ	1 şair	Sâ'î-i Naqqâş
ZÎBENDE-ME'ÂL	1 şair	H'âce Çelebi

Çalışmamızın sonuç kısmına ek olarak iki adet terminoloji tablosu hazırlamayı uygun gördük. Tezin ikinci bölümünde yaptığımız şiire dair bilgi ve değerlendirmeleri netleştirmek ve sonuç kısmında ulaştığımız çıkarımları somutlaştırmak adına bu çalışmanın yararlı olacağını umut ediyoruz. Bu eklediğimiz tabloların hem çalışmamızın esas gayesini ortaya koymamıza yardımcı olacağını hem de yapılan diğer çalışmalardan bu bağlamda farklılık arz etmeyi sağlayacağını düşünüyoruz.

Tablo 1'de tezkirede yer alan 382 şairi sıralayıp, Ahdî'nin Gülşen-i Şu'arâ'da her bir şairin şiiri için kullandığı sıfatları ve sıfat sayılarını karşılıklarına yazdık. Burada başlıca amacımız Ahdî'nin hangi şairin şiiri için daha fazla sıfat kullandığını tespit etmektir. Tablodan hareketle Ahdî'nin en çok sıfatı Manastırlı Celâl Efendi için kullandığını görüyoruz. Celâl Efendi döneminde beğenilmiş iyi bir şairdir. Tezkirede de geniş bir yer verilmiş Ahdî tarafından beğenilmiş ve olumlu sıfatlarla övülmüştür. Sıfatların kullanım yoğunluğunda bu başarısının ve beğenilmişliğinin etkisi vardır.

Yine bu tablodan hareketle Ahdî'nin şiir değerlendirmesi yaparken ve ele aldığı şairlerin şiirlerinden örnekler verirken sıfatlardan oldukça çok yararlandığını görmüş olduk. Ahdî tezkirede 382 şairden sadece 69'unun şiiri için hiçbir sıfat kullanmamıştır. Geri kalan diğer şairlerin şiirleri için en az bir tane olmak üzere sıfat kullanılmıştır.

Ahdî sıfat kullanmadığı şairlerin şiirlerin bahsederken çoğunlukla şu cümleleri kullanmıştır:

Bu bir iki beyt anlarındur ki taḥrîr ü taḥrîr olunur (Solmaz 2005: 101).

Ol merḥûmdan bu ğazel merkûm olundu (Solmaz 2005: 103).

Bu bir iki maṭla' -ı Fârisî anıdır (Solmaz 2005: 139).

Cümlesinden bu bir kaç Fârisî ve Türki ebyât anlarındur (Solmaz 2005: 142).

Bu eş'âr-ı Fârisî ol yâr-ı nîkû-güftârıdır (Solmaz 2005: 207).

Bu bir nice maṭla' u beyt anıdır şebt olundu (Solmaz 2005: 222).

Bu bir kaç Fârisî eş'âr anıdır (Solmaz 2005: 224).

Bu maṭla' u beyt anıdır dirler yazıldı (Solmaz 2005: 239).

Ḳuvvet-i şî'riyyesine bu bir iki beyt dâl ki vaşf-ı dilberân-ı nîkû-cemâldür zîkr olunur (Solmaz 2005: 241).

Bu beyti 'alel-fevr nazm itmiş rakam oldu (Solmaz 2005: 243).

Ol yâr-ı nîkû-girdârıñ âyîne-i ṭab'ından bu beyt nümâyân olup saḥife-i rûzgârda yâdigâr kaldı (Solmaz 2005: 259).

Bu beytler anlarındur (Solmaz 2005: 328).

Dil özelliklerine bakıp bu iki ifade türünü karşılaştırdığımızda sıfatların dile yumuşaklık, ifadeye zenginlik ve canlılık katıp anlatımı kuruluktan kurtardığını düşünüyoruz. Tablo 1'de ulaştığımız genel kanı ve sonuç tezkirede şiir için kullanılan sıfatların önemli bir yer tuttuğu, Ahdî tarafından çok kullanıldığı, ifade ve anlatım tarzı için önemli bir unsur olduğudur.

Tablo 2'de ise tezkirede kullanılmış olan 151 sıfatı sıraladık ve tezkire içindeki kullanım sıklığını tespit ettik. Ele aldığımız her bir sıfatın kaç farklı şairde, şiir için kullanılmış olduğunu sayıca belirttik. Buradaki amacımız o dönemde Ahdî'nin şiir değerlendirmesi yaparken en çok kullandığı sıfatı belirlemek, hangi sıfatla nitelenen şiirin daha makbul olduğunu görmektir. Tablodan ulaştığımız sonuçla "abdâr" sıfatının diğerlerinden daha çok şairde kullanılmış olduğunu gördük. Bunda abdâr sıfatının daha çok orijinal söylenmiş şiirleri içermesinin ve bunun da şairlik gücü için önemli bir ölçüt olmasının etkisi olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca bir şiirin abdâr olabilmesi için söz, manâ, ibâre, isti'âre, sanat bakımından da zengin olması gerekiyordu ve bunu yapan şairin şiiri abdâr olarak nitelendirilmiş ve övülmüştü. Tezkirede çokça yer almasından dolayı değerlendirme yaparken de "abdâr" maddesinde çokça çıkarıma ulaştık. Tezkirede "abdâr" sıfatı ile bağlantılı olmasından dolayı en çok kullanılan ikinci sıfat da

“dürrer-bâr”dır. Şiir istiare yoluyla abdâr bir inciye benzetilmiştir. Birbiriyle ilgili olan bu iki sıfat tezkirede en çok kullanılan ibarelerdir.

Tablo 3’de ise sıfatları kullanım sıklığına göre çoktan aza doğru sıraladık, her bir sıfatın karşısına kaç şairde kullanıldığı ve sıfatın kullanıldığı şairin ismini yazdık. Kullanım sıklığından yola çıkarak kimi sıfatların başlı başına bir terim özelliği göstermiş olduğunu, kimi sıfatların ise yalnızca bir beğeni ifadesi olmaktan öteye geçemediğini gördük.

Tablolardan ve şiire dair nitelermelerin detaylı olarak incelenmesinden hareketle ulaştığımız bir diğer sonuç sıfatların kullanımında ortaklıklar olduğudur. Yani birbirinden farklı sıfatlar aynı şeyi ifade edebilmektedir. Örneğin; bir “âbdâr” şiir orijinal söylemler içerirken bir “bedi’î” şiirde de orijinal söylemler vardır. Ya da “ârifâne, dervişâne, muhakkıkâne, muvahhidâne, tasavvuf-âmîz” şiir birbirinin yerini tutabilir niteliktedir. Yine “pür-sûz, sûz-nâk, âteş-bâr” şiir arasında çok büyük bir fark yoktur. Bir kavram birden çok kavramı bünyesinde barındırabilecek bir genişliğe sahip olabilir. Bunun gibi örnekler tezkirede yer almaktadır (bkz. 1.6.1 Hasb-i Hâl). Farklı nitelermeye sahip şiirlerin birbirinin özelliğini bünyesinde barındırarak aynı şeyi ifade edebildiğini gördük. Biz tezkire içerisinde yer alan sıfatları incelerken bunların müstakil bir isimlendirme dışında kavram olarak birbirlerinden çok bir fark arz etmediğini de belirttik (bkz. 1.6.2. Şikâyet). Terminolojiyi belirleyebilmek, tezkirede sıfatların kullanımını ve kullanım amacını daha iyi görebilmek için tek tek ele alıp inceledik.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, Namık (2000). “Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve ‘Âb-dâr Örneği”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, TİSAV, Sayı: 2, 149-160.
- Açıkgöz, Namık (2000). “Tezkirelerde Yapı ve Yapı Terminolojisi”, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 7-22.
- Açıkgöz, Namık (2008). “Klasik Türk Şiiri Tenkid Terimi Olarak ‘Muhayyel, Pür-Hayâl, “Hayâl-engîz””, 38. *ICANAS / Bildiriler Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri*, Cilt: 1, 13-20.
- Akalın, Şükrü Halûk (2011). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akün, Ömer Faruk (2015). *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul.
- Altunel, İbrahim (2003). “Latîfe” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara.
- Andrews, Walter G. (2012). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aslan, Üzeyir (2018). “Klasik Türk Şiiri Terminolojisini Belâgat Çerçevesinde Anlamlandırma” , *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı: 4, 211-222.
- Atila, Mustafa (2012). “Tezkire Terimleri Sözlüğüne Katkı Gülşen-i Şu’arâ Örneği” , *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 849-888.
- Batıslam, Hanife Dilek (2003). “Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm” , *Folklor/Edebiyat*, Cilt: IX/34, 186-189.
- Batıslam, Hanife Dilek (2006). “Hasb-i Hâllerdeki Sosyal Tarih Ögeleri” , *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: XCII/660, 557-563.
- Batıslam, Hanife Dilek (2007). “Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Cilt: XXII/31, 29-42.
- Batıslam, Hanife Dilek (2013). “Divan Edebiyatında Latife ve Hezl”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 22/1, 229-242.
- Bilgin, Azmi (2007). “Türk Tasavvuf Edebiyatı Literatürü” , *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5/10, 331-352.
- Bilkan, Ali Fuat (2000). *Türk Edebiyatı’nda Mu’ammâ*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Birişik, Abdülhamit (2011). “Tefsîr” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul.
- Celâlî, Mir Cemal (2010). *Türkçe Farsça Sözlük*, Palme Yayıncılık, Ankara.

- Çapan, Pervin (2009). “Tezkirelerin Işığında Şiire Has Bir Yapı Unsuru Olarak Mânâ Üzerine Değerlendirmeler” , *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 39, 435-448.
- Çapraz, Erhan (2018). “Mücadeleden Münâzaraya: Türk Edebiyatında Münâzaranın Kaynağına Dair İçtimai Bir Bakış” , *TDE Dergisi*, Cilt: 58/1, 21-41.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1981). *Divanlar Arasında*, Umran Yayınları, Ankara.
- Çelebican, Nuri (2006). *16. Yüzyıl Tezkirelerinde Bilgi Akışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Çınar, Bekir (2011). “16. Yüzyıl Tezkirecilerinin Şiir Seçimlerindeki Orijinallik” , *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Sayı: XXIX, 75-90.
- Demirayak, Kenan (2014). “Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri Ya da Şiirle Tarih Düşürme” , *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı: 25, 87-124.
- Devellioğlu, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Efendi, Peçevi İbrahim (1981). *Peçevi Tarihi I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Efendi, Peçevi İbrahim (1982). *Peçevi Tarihi II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Elbir, Bilal (Fall 2009). “Türk Edebiyatında Mu’ammâ ve Sürûrî’nin Bir Mu’ammâ Şerhi” , *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, 82-94.
- Eliaçık, Muhittin (Summer 2013). “Bazı Belagat Kitaplarında “Teşbîh” Sanatı Hakkında Tanım ve Tasnifler”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/8, 565-581.
- Eliaçık, Muhittin (2015). “Belagat Kitaplarında İsti’ârenin Tarif ve Tasnifi” , *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 21, 7-30.
- Erdoğan, Mustafa (1997). “Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış” , *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 286-293.
- Erkal, Abdülkadir (2016). “Divan Şiirine Poetik Yaklaşımlar: Divan Şiirinde Saf Şiir Üslubu” , *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Sayı: 56, 923-939.
- Ertuğrul, Osman (2015, Nisan). “Belâgatta Meânî İlmi” , *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, 155-180.
- Gökyay, Orhan Şaik (1940). “Türk Edebiyatında Münâzara” , *Yücel*, Cilt: XII, 74-78.

- Güneş, Bahadır (2015). “Bir Muamma ve Lugaz Metni Hakkında” , *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/2, 526-545.
- İpekten, Haluk (1997). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İsen, Mustafa (2004). “Mersiye” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara.
- İsen, Mustafa (2011). *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Kanar, Mehmet (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Fahri (2018). *Latîfî Tezkiresi’nde Edebî Tenkid Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi* (Doktora Tezi), Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Karaman, Gülay (2016). “Şairin Saklı Bahçesinin Şiire Yansımaları: Poetik ve Estetik Açıdan Klasik Türk Şiirinde Hayal” , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9/46, 123-132.
- Kılıç, Filiz (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Filiz (2003). “Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine” , *Millî Folklor Dergisi*, Sayı 60, Yıl 15, 110-115.
- Kılıç, Filiz; Aksoyak, İ. Hakkı; Sungurhan, Aysun; Durmuş, Mustafa (2011). *Şair Tezkireleri*, Editör: Mustafa İsen, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Köksal, M. Fatih (2006). “Nazire” , *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, Ankara.
- Köksal, M. Fatih (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kurnaz, Cemal (2001). *Eski Türk Edebiyatı*, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Levend, Ağâh Sırrı (2014). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Maden, Fahri (2013). “Sütlüce’de Bir Bektaşî Ocağı: Caferabad (Bademli-Münir Baba) Tekkesi” , *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 155-174.
- Maden, Fahri (2013), “Evliya Çelebinin Seyehatnâmesinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 68, 89-128.
- Mengi, Mine (2009). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Okumuş, Sait (2011). “Klâsik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir Ve Nâsirlerine Bakış” , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4/18, 87-118.
- Okuyucu, Cihan (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul.

- Onay, Ahmet Talat (2016). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Pala, İskender (2010). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Redhouse, Sir James W. (2011). *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Sefercioğlu, M. Nejat (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Solmaz Süleyman (Spring 2011). "16. Asır Şu'âra Tezkirelerinde Nükte" , *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/2, 17-32.
- Solmaz, Süleyman (2012). *On Atıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî-Gelibolulu Âlî-Kınalızâde-Beyânî) Şairin Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Solmaz, Süleyman (2017, Ekim). "16. Yüzyıl Şair Tezkirelerinde Ölüm Bağlamında Bir Dil ve Üslup İncelemesi" , *XVII. Uluslararası Deyişbilim Sempozyumu, E-bildiri Kitabı*, Pamukkale Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Denizli.
(englanglit.org/wp-content/uploads/2018/01/e-pro-2017-stylistics.pdf)
- Sucu, Nurgül (2006). "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği" , *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, 125-148.
- Şensoy, Sedat (2010). "Şerh" , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 38, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları Ekim, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, OSEDAM Yayınları, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad (1936). *Divan Edebiyatında Muamma*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1981). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilayet Yayınları, İstanbul.
- Tolasa, Harun (1980). "Şair Tezkirelerinde Örnek Verme İşlemi" , *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1/1, 199-230.
- Tolasa, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tolasa, Harun (2002). *Sehî, Lâtîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Toprak, M. Faruk (2004). “Mersiye” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara.

Yavuz, Yusuf Şevki (2006). “Münazara”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul.

Yazar, İlyas (2013, Nisan). “Şair Tezkirelerinde Ölüm Bağlamında Dil ve Üslup Üzerine Bir İnceleme” , *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11/1, 457-466.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-padisahlari/>

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>

<http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/>

<http://lugatim.com/>

<http://www.osmanlicaturkce.com/>

<http://ctle.pau.edu.tr/osmtr/>

<https://www.dzkk.tsk.tr/>

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Muazzez ÇETİN

Doğum Yeri: Denizli

Doğum Tarihi: 12.09.1991

E-posta: muazzez_cetin91@ hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Nevzat Karalp Anadolu Lisesi (Denizli, 2005-2009).

Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Denizli, 2010-2014).

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı (Denizli, 2016-2019).

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce-B (80)